ઢંઢેરો અથવા ગુરૂમંત્ર

આગમોદ્ધારક સ્વર્ગસ્થ આચાર્યદેવ
શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજના
'આચારાંગ' સૂત્ર અને 'ષોડશક'ના વ્યાખ્યાનો

[[illegible]] [કિંમત ત્રણ રૂપિયા

પ્રકાશક
શા રતનચંદ શંકરલાલ
૧૨૪૬ ભવાની પેઠ, પૂના ૨

મુદ્રક
આનંદ-પ્રેસ
ભાવનગર

પ્રસ્તાવના

आयहियपरिण्णा भावसवरो नवनवो य संवेगो ।
निक्कम्पया तवो निज्जरा य परदेसियत्त च ॥११६२॥ सू ष स

શાસ્ત્રકારોએ શાસ્ત્ર અધ્યયનથી આત્મહિત હાનોપાદાન, ભાવ-સંવર નવનવો સંવેગ-મોક્ષાભિલાષા સદાચારમાં અકંપતા તપ-કર્મનિર્જરા ને પરોપદેશદાન એમ આઠ ગુણો જણાવ્યા છે, છતાં શાસ્ત્રનુ અધ્યયન બધા કરી શકતા નથી માટે બાળ જીવોના હિતાર્થે લોકભોગ્ય ભાષામાં ઉપકારિઓએ આગમોના વિષયોનો ઉપદેશ આપ્યો છે જેનો અંશ આ પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ થાય છે આના પ્રથમ અધ્યયનમાં જીવનું છજીવનિકાયમાં વિવેચન થયું, બીજામાં ક્રોધાદિનો વિજય ત્રીજામાં લોકત્રણમાં અંગ દેવાનો સિદ્ધાંત વર્ણવી અહિં સમ્યક્ત્વ નામના ચોથા અધ્યયનથી શરૂઆત થાય છે તેમાં સમ્યક્ત્વના ઔપશમિક આદિ ભેદો અને જ્ઞાનચારિત્રના પ્રકારોનું વિસ્તારથી વર્ણન છે પ્રસંગવશાત્ સુખાવસ્થામાં કર્મ કેમ નથી ? દેરાસરમાં મૂળ નાયક કેમ ? આદિ બાબતોના વર્ણવ્યા પછી સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપ તરીકે માન્ય રાખવાનો તીર્થંકરાનો કોઈ જીવને હણવા વિગેરેનો કોઈને અધિકાર નથી એ ઉદ્દેશ મુખ્યપણે જણાવ્યો છે કે જે આ પુસ્તકનું જ નહિ પણ દ્વાદશાંગીનું હાર્દ ગણાય ઉદ્દેશને દર્શાવનાર હિંસાનું સ્વરૂપ, હિંસાના ભોગવનારાપણાના કારણો, તે

શુદ્ધ, તેને માન્ય રાખનાર જે સમકિતી ને ન રાખનાર તે મિથ્યાત્વી. તેઓની દેવગુરુધર્મની માન્યતા કેવી છે તે બતાવ્યું છે. તેમ અને તેના માટે બે નીતિ ક્ષણિકવાદ નિયતિવાદ આદિ આગમોથી બતાવી નવ તત્ત્વો મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગ વિગેરે આશ્રવોનો પણ સ્પષ્ટતયા કહ્યા.

સર્વ વસ્તુઓમાંથી બારમો આગમ દૃષ્ટિવાદ નામના અંગના ચૌદ પૂર્વોમાં છે, પણ પૂરા ભણવા જેટલી જીવોની શક્તિ નથી તેઓના માટે અગિયાર અંગોની રચના છે. દ્વાદશાંગી માં **उपन्नेइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा** આ ત્રિપદી પ્રભુમુખથી સાંભળી ગણધર ભગવંતોએ કરી છે ત્રિપદીથી જ રચનપુરીનો જન્મ છે. તેમાં— આચારાંગ સૂત્રકૃતાંગ બે પછી સ્થાનાંગ સમવાયાંગ બે પછી જ્ઞાતા ભગવતી બે પછી ઉપાસકદશાંગ વગેરે અનુત્તરોપપાતિક પ્રશ્નવ્યાકરણ બે બાદ વિપાક સૂત્ર, ને દૃષ્ટિવાદ એ રચનાપુરીનું મૂલ છે બાર અંગોમાં પ્રથમ આચારાંગ રચાયું છે, કારણ તેમાં સાધુઓના આચાર વર્ણવ્યા છે પોતાના આચાર સુધારે પછી બીજા આચાર એ શિખવે છે ગોશાલવાદ વગેરેમાં જ્યારે મુક્તિમાં પાલનમાં એ આપણી વ્યવસ્થા છે, માટે જ આત્માની ક્રિયા કરનારો કોઈને અધિકાર નથી એમ ભગવાન્ મહાવીર મહારાજાએ જગતની શાંતિ અને નિર્ભયતા માટે ઉદ્દેશ જાહેર કર્યો આત્માઓને આનંદમય બનવાનો રસ્તો દર્શાવ્યો કે જે જૈન શાસનનો મુખ્ય છે આ પુસ્તકમાં આ વિષય જ મુખ્ય-પ્રધાનભૂત હોવાથી પુસ્તકનું નામ પણ અન્વર્થક રાખવામાં આવ્યું છે

[1] આ પત્રિકામાં 'ચારાક ના वाल वसति लिङ्ग०' એ શ્લોક ઉપર કરેલા વ્યાખ્યાનો પણ છપાવ્યા છે તેનો વિષય દેવ ગુરુધર્મની પરીક્ષા બાર મધ્યમબુદ્ધિ આદિ પરીક્ષક કઈ રીતે

કરે છે એ મુખ્ય હોઈ ક્રિયા ધર્મ ઘણા ક પાળી? છતે માટે રાખેલો પ્લોટ મોગમાર્ગના મોર્ગ આદિ પ્રાસંગિક પણ કહેવાયુ છે

આ દેશનાકાર મહાત્માની વિદ્વત્તા અખંડ અભ્યાસ આદિ ગુણો માટે અનેક હિંદી ગુજરાતી પત્રિકાઓમા બહુ ઊંચા અભિપ્રાયો પ્રકાશિત થયા જ છે હમણા જ લખનૌમા મળેલી ઓલ ઇંડિયા ઓરિએંટલ કૉન્ફરન્સના પ્રાકૃત અને જૈનવિભાગના અધ્યક્ષ અને વિ. દ્વત્ભાષાના આભૂષણ જેવા પંડિતપ્રવર શ્રી બેચરદાસજી સરખા પણ પોતાના અધ્યક્ષીય ભાષણમા આ સ્વર્ગસ્થ આગમોદ્ધારક માટે જણાવે છે કે— × × × તેઓએ પોતાનુ આખુ જીવન અનેક પ્રકારના પુસ્તકપ્રકાશનમા ગાળ્યુ તેઓની જ એકાગ્રતા અને સર્વપ્રાપ્યપણાથી આજે વિદ્વાનોને જૈન સાહિત્યનો બહુ મોટો ભાગ સુલભ થયો છે તેઓ પોતાની ધૂનના એવા પાકા હતા કે શરૂ કરેલુ કામ એમને હાથે પૂરુ ન થાય તે કદી અધવચ્ચે નથી × × × આપણે બધા સંશોધનપ્રેમીઓ તેઓના કાર્યનુ મૂલ્યાંકન કરી શકીએ છીએ આપણે એમના સમાધિસ્થ આત્મા પ્રત્યે આપણો હાર્દિક આદર પ્રગટ કરીએ

આ પુસ્તકની પ્રેસકોપી મુનિ ગુણસાગરજી પાસેથી પ્રાપ્ત જેવી મળી તેવી જ અને સાક્ષાત્ ના વ્યાખ્યાનોની તેઓએ જેટલી આપી તેટલી, તે પણ ત્રુટિત-ખંડિત છે કોઈક ઠેકાણે અલ્પ ફેરફાર ફક્ત વાક્યરચનાનો દોષ દૂર કરવા પૂરતો જ કર્યો છે તેમ છતા દેશનાકારનો આશય મતિમંદતાથી ન ઝીલ્યો હોય તેમજ છપાવતા યથા શક્ય સાવચેતી રાખવા છતા દૃષ્ટિદોષથી કોઈ ભૂલો રહી ગઈ હોય તો તે માટે હુ પ્રવચનકારની અને વાચકોની ક્ષમા માગુ છુ

આ અને સ્તવન સજ્ઝાય સંગ્રહ પુસ્તક છપાવવા માટે બે હજાર જેવી મોટી રકમ ઉદારતાપૂર્વક શે. મોગજી રંગનાથજી લા…

ડાના વેપારી ભવાની પેઠ પૂનાવાળાએ આપી તે મદદ તેઓ ધન્યવાદને પાત્ર છે આમાથી બચેલી રકમમાથી " પ્રભુ સાથે એકાનમા કરવાની વાતો " એટલે જ સ્તવન-સજ્ઝાય સંગ્રહ છપાય છે

મહિનાઓ સુધી ગૂંચવાયેલા કોકડા જેવુ ઉપેક્ષણીય થઇ પડેલુ આ પુસ્તક પ્રકાશન કાર્ય મોડે મોડે પણ બનતી તાકીદે પૂરુ થયુ તેનુ બધુ શ્રેય આ શ્રી વિજયધર્મસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ અને આનંદ પ્રેસના માલિક શ્રી ગુલાબચંદભાઈ તથા કાન્તિલાલભાઇને ઘટે છે તે માટે તેમનો જ આભાર માનવો જોઇએ

બીજા પુસ્તકોની જેમ આ પુસ્તકની રકમ પણ જ્ઞાનખાતામા ખર્ચાશે અને તેનો પણ હિસાબ શેઠ મોટાજી અને શેઠ જેતાજી સાકળાજી પૂનાવાળા સભાળે છે કે જે બહાર પણ પાડશે

કાર્તક વદ –
સં ૨૦૦૮

પ્રકાશક

શાસનસ્તમ્ભ આગમોદ્ધારક પરમપૂજ્ય સ્વર્ગત આચાર્યદેવ
શ્રી સાગરાનન્દસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહિબ

જન્મ સં. ૧૯૩૧ દીક્ષા ૧૯૪૭ — કપડવંજ

સ્વર્ગારોહણ સં. ૨૦૦૬ — સુરત

ઉપદેશ અથવા ગુરુમંત્ર

અનુક્રમણિકા

ષોડશક પ્રકરણની અનુક્રમણિકા

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	ઓળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૦	૧૨	ક્ષાયક	ક્ષાયિક
૧૬	૨૬	શત્રુથી	શત્રુથી
૨૧	૧૯	સુકાર્યું	સુકાયો
૨૨	૧૩	જણાવશે	જણાવાશે
૨૮	૧	કાયનો	કાયને
૩૬	૧૯	ખરાબ	ખરાબ
૪૦	૧૨	જન	જૈન
૪૩	૧૮	જણાવજે	જણાવાજે
૪૫	૧૧	જગ	જગ
૫૪	૧૬	પ્રયશ્ચિત	પ્રાયશ્ચિત્ત
૭૬	૧૮	માત	મતિ
૮૦	૨	દષ્ટાત	દષ્ટાંત
૮૦	૨૪	વ્યવાસ્થત	વ્યવસ્થિત
૮૧	૨૪	અહીં	અમે
૮૩	૨૪	દ્ધર્ષનાક્રિયા	દ્ધર્ષનક્રિયા
૮૫	૧૧	આચાર્યાદિ	આચાર્યાદિ
૮૭	૩	સમાકત	ત્રણુની સમકિત

--

૯૬	૪	થવાવાગો	થવાવાળા
૯૬	૨૨	ચરિત	ચારિત્ર
૯૮	૨૬	ક્રિયા—ચારત	ક્રિયા—ચારિત્ર
૯૯	૧૨, ૧૫	માલિખ	માલિક
૧૦૧	૨૧	જણાનશે	જણાવાશે
૧૦૩	૧૫	થાએ	થાઓ
૧૦૫,	૧૧	પાદગત્રિક	પાદગનિક
૧૦૬	૭	ગેશાળાના	ગોશાળાના
૧૦૬	૧૬।૧૮	તેજ્લેસ્યા	તેજોલેશ્યા
૧૦૭	૨૦	તેમને	તેમણે
૧૨૧	૩	જણાવશે	જણાવાશે
૧૨૪	૯	નવે	નવેં
૧૨૬	૧૬	પગમા	પગમાં
૧૨૮	૧૨	અનિ થી	અનિષ્ટથી
૧૩૮	૪૩	હ	હવે
૧૪૨	૫	ત્યાર	ત્યાર
૧૫૩	૧૮	પામન છે	પામવે છે
૧૫૨	૧૯	ધુઓ	સાધુઓ
૧૫૯	૬	ધ ધા ની	ધધાની
૧૬૦	૨૪	કાન્તિવાળા	કાન્તિવાળો
૧૬૫	૧૨	ન પામી ન	ન પામી
૧૬૫	૧૭	અકુસ	અંકુર
૧૬૫	૧૮	તે તો	તો
૧૭૫	૯	મનાવે	મનાશે
૧૭૭	૧૯	કાલચિકો	કાલચિતકનો
૧૭૮	૭	બનેનુ	બનેની

૧૯૨	૧	ખરો	ખરા
૧૯૨	૧૦	દરોરો	દરેરો
૧૯૫	૨	કેયા	ક્યો
૧૯૫	૨૧	બનપનાર	બનાવનાર
૨૧૦	૧	વપ નો	સ્વપરનો
૨૧૩	૧૧	શ્રદ્ધય	શ્રદ્ધેય
૨૧૮	૨૩	પોતના	પોતાના
૨૨૨	૨૨	સૂતના	સૂત્રની
૨૨૩	૭	આ આત્માને	આત્માને
૨૨૫	૧૦	પ્રનર્ત્યું	પ્રવર્ત્યું
૨૩૫	૧૩	છે	છે
૨૩૫	૨૨	આત્મા	આત્માને
૨૩૮	૧૩	શત્રુના	શત્રુનો
૨૩૯	૫	ક	ક
૨૪૧	૩	ગડેલા	ગડેતા
૨૪૧	૧૮	મ નપણુ	મૌનપણે
૨૫૪	૧૮	પા	પાન
૨૫'	૩	વિવે	વિવેક
૨૬૧	૧૩	પાતાની	પોતાની
૨૬૨	૮	અવિરિત	અવિરતિ
૨૬૪	૧૩	મથ્યાત્વ	મિથ્યાત્વ
૨૬૪	૧૬	કર્મસહિત	કર્મરહિત

वे हजार ज्ञानखाते आपनार

णमोऽत्थु ण भगवओ सुहम्मसामिस्स

श्रीઆચારાંગસૂત્ર

(અધ્યયન ૪ સમ્યક્ત્વ)

—⁂—

વ્યાખ્યાન સંગ્રહ : ભાગ ૨

દેશનાકાર
(આગમો)દ્ધારક આચાર્ય શ્રીઆનન્દસાગરસૂરીશ્વરજી

વ્યાખ્યાન ૨૧

अनादिमिथ्यादृष्टेरकृतत्रिपुञ्जस्य यथाप्रवृत्तकरणक्षीणशेष
...ो देशोनसागरोपमकोटिकोटीस्थितिकस्यापूर्वकरणभिन्न
...िथ्यात्वाउदयलक्षणमन्तरकरण विधायानिवृत्तिकरणेन
सम्यक्त्वमुत्पादयत औपशमिकं दर्शनम्, उक्तं च—
...रदस दट्ठेल्लय च विज्झाइ यणदवो पप्प । इय मिच्छत्ता
...उवसमसम्म लहइ जीवो ॥१॥ " उपशमश्रेण्यां चौपश
...मिति १ (आचा टी पृ १७६)

રોકડિયો અને ઉધારિયો વ્યાપાર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજાઓ જગતના ઉદ્ધારને માટે અનેકભવથી તૈયાર થયેલા હોય છે આગળ આપણે સમજાવી કહી ગયા છીએ કે-એક ભવની મહેનતે સિદ્ધપણું આચાર્ય ઉપાધ્યાયાદિપણું મળે પણ જિનેશ્વરપણું એક ભવની મહેનતથી ન મળે આ ભવમાં જે મહેનત કરે તો તેથી સિદ્ધાદિ ચારે પદો મળે એટલે એક ભવની મહેનતના તે ફળો છે, પણ જે અરિહંત પદ છે તે એક ભવની મહેનતથી ન જ મળે તીર્થંકરપણું એ એવી ચીજ છે કે મહેનત બીજે ત્યારે ફળ પણ બીજે એટલે એક ભવની મહેનતથી ફળ તો બીજા જ ભવમાં મળે અહીં સિદ્ધાદિ માટે ફળ બીજા ભવમાં નથી પણ મહેનતની સાથે ફળ પણ તે જ ભવમાં છે માત્ર અરિહંતપણા માટે આમ જ એટલે ઉપર કહ્યું તે મુજબ છે હવે સિદ્ધાદિપણા માટે તો રોકડિયો વ્યાપાર છે કારણ તે જ ભવમાં ફળ મળે અને અરિહંતપણા માટે તો ઉધારિયો વ્યાપાર ગણવો, કારણ કે ફળ તો બીજા ભવમાં છે

કાછિયા અને ઝવેરીના વ્યાપાર વચ્ચે ફરક

હવે આખા બજારમાં વ્યાપાર ઉધારિયો ચાલે નાણાવટીનો ધંધો-વ્યાપાર હંમેશા ઉધારિયો જ ચાલે રોકડિયા વ્યાપારની કિંમત ઓછી છે તે તો કાછિયા લોકોનું કામ હવે જેને અંગે મહેનત વધારે તેને અંગે મુદત પણ વધારે હવે કાછિયાની દુકાને શાક લેવા જાઓ તો બે મિનિટમાં સોદો પતે પણ ઝવેરી કે ચોકસીની દુકાને જાઓ તો વસ્તુ માટે બન્ને ટાઈમ લાગે કેમ ? તો કહો કે વસ્તુની કિંમતના પ્રમાણમાં તેની પાછળ ટાઈમનો ભોગ પણ આપવો પડે છે

...ચ પરમેષ્ઠીમા અરિહત-પદની ... ...

હવે પચપરમેષ્ઠીમા અરિહત-પદની ... ... છ તેથી તે એક ભવમા ન જ ... પણ ... ... ત્રણ ... તો જોઈએ હવે જેઓ તે તીર્થંકર નામકર્મ બાંધે તેઓ ...હેને મરાડે લાવે એટલે વીસસ્થાનક તપ આરાધીને જેઓ તીર્થંકર ...કર્મ બાંધે તે સિદ્ધિને સરાડે લાવે જ એટલે સંસાર માત્ર જે ...નો રખડવાનો છે તે સર્વનો વ્યુચ્છેદ કરી માત્ર ત્રણ ભવનો ...સાર બાકી રાખે ત્યારે જ તીર્થંકર નામકર્મ બાંધી શકે ત્રણ ભવથી વધારે સંસાર હોત તો તે કર્મ બંધાય જ નહિ વળી સિદ્ધિને સરાડે લાવે એટલે ત્રીજે ભવે તારે મને મળવું પડશે એ નક્કી કર્યો પછી જ તીર્થંકર નામકર્મને નિકાચિત કરે આ વાત નક્કી કર્યા પછી તીર્થંકર નામકર્મને નિકાચિત કરનારાને ત્રણ ભવ હોય તેથી આગળનો સંસાર ન જ હોય એવી રીતે જે ભવમા નાથ કરપ... તેનો બીજો ભવ ન હોય પણ મોક્ષ જ હોય

તીર્થંકર નામકર્મનું વધુ સ્પષ્ટીકરણ

આ વાત ક્યારે નક્કી માનવા લાગ્યા ? સિદ્ધિને પ્રથમ સરાડે એસીકે લાવ્યા માટે જ માનીએ છીએ હવે સિદ્ધિને સરાડે મૂકે ત્યારે જ તીર્થંકર નામકર્મને નિકાચિત કરે. આટલા માટે શાસ્ત્રકારોએ તીર્થંકર નામકર્મ માટે ત્રણ ભવોથી આગળનો સર્વ સંસાર કાપી નાખીને નિકાચિત કરે એમ કહ્યું હવે આવી તાકાત ત્રીજા ભવમાં હતી એટલે સંસારનો વ્યુચ્છેદ અને સિદ્ધિને સરાડે મૂકી તો પછી મોક્ષ જ લઈ લેવો હતો ને ? વાત ખરી, મોદક મેળવ્યાથી વારો નહોતો પણ જે તીર્થંકરનો જીવ હોય તે ચાહે તેટલો ભૂખ્યો હોય ના બીજાને જમાડ્યા સિવાય પોતે જમે નહિ ધર્મ... ... ઉપવાસ હોય તો પણ અતિથિ ...તો તો ચાહે તેના ... પરિણતિવાળો ... સંવિભાગને સ્પર્શ્યા વિના પારણું ન જ કરે તેમ અહીં તીર્થંકર...

જીવે તો જગતના જીવોને સિદ્ધિએ લઈ જવા છે માટે તે જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે પોતે કર્મ બાંધેન છે હવે અહીં પોતાને મોક્ષ મેળવવા માટે આ જગતના ઉદ્ધારનુ કર્મ બંધાય છે અને તે ત્રીજે ભવે ભોગવાય અને તે ભોગવાયાં પછી અવસ્ય મોક્ષ થાય

તીર્થંકરના ભવમાં બંધાતા કર્મો કેવા હોય ?

હવે તીર્થંકર મહારાજને ઉપદેશ દઈને કંઈ મેળવવાનુ નથી. આચાર્ય ઉપાધ્યાયાદિ ઉપદેશ દઈને ગરજ રાખે છે શાથી ? આ રૂપ દેશથી કોઈ ભવ્યાત્મા તરે તો મારા કર્મોની નિર્જરા થાય ભવ્ય જીવોને તારવાના વિચારદ્વારા પોતાના કર્મની નિર્જરા થવારૂપ ગરજ એમને છે, પણ તીર્થંકર મહારાજને એવી ગરજ નથી. તેમને તો એક જીવ તરે કે અસખ્યાત તરે તેથી મતલબ નથી હવે અહીં કોઈ શકા કરે છે કે– તીર્થંકરનો જીવ જન્મ્યા પછી અને કેવલજ્ઞાન થયા પહેલા જે કર્મો બાંધે તે ભોગવવા તો પડે જ ને ? વાત ખરી પણ તે કર્મો બાંધેલાં કેવા તે સમજો પ્રથમ જેમ આયુષ્ય બાંધેલુ હોય તે સોપક્રમ કે નિરુપક્રમ હોય તો તે ગતિમાં લઈ જાય પણ તીર્થંકરના ભવમા આયુષ્ય પરિવર્તન ન થાય એટલે એમનુ આયુષ્ય એવી ચીજ છે કે ફરે નહિ દૃઢપ્રહારી સરખાએ ગમે તેવા નિંદ્ય કર્મ કર્યા છતાં આયુષ્યનો બંધ ન હોતો થયો કારણ કે તે મોક્ષે જવાના હતા તેમ અહીં આ જીવ પ્રથમ ભવથી સમકિતવાળો ત્રણ જ્ઞાનવાળો હોવા છતા અવિરતિપણે પ્રવૃત્તિ કરે તો પણ તે કેવા કર્મો બાંધે અગર કેવો સાવદ્યેન હોય ? કહો કે એવુ લૂખુ કર્મ બાંધે કે જે આગલા ભવને વધારનાર કે ટાકો મારનાર તો ન જ થાય નિર્દય એવા દૃઢપ્રહારીને જ્યારે ટાકારૂપ કર્મ ન થાય તો પછી પ્રભુને તો તેવુ કર્મ હોય જ ક્યાથી ? હવે બાંધે તે એવા કે તદ્‌ભવે જ તુટે

તીર્થંકર નામકર્મ પછી ત્રણ જ ભવનો સંસાર

– હવે ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજને પ્રથમ ભવમા સિદ્ધિ હાથમા

આવેલી છે છતા તેઓ સબૂરી રાખે છે કારણ કે ત્રણ ભવ રાખીને બાળીનો સસાર કાપે તો જ તે તીર્થંકર નામકર્મ નિકાચિત કરે વધારે સસારવાળો નિકાચિત ન જ કરે જ્યારથી નિકાચિત કરે ત્યારથી ભવ ગણાય પછી દેવ કે નરકનો એક ત્યાતરાનો ભવ અને પછી તીર્થંકરનો ભવ–આમ ત્રણ ભવની ગણતરી છે. હવે ત્રણ ભવથી વધારે સસાર કાપ્યો છે તેને ત્રણ ભવનો સસાર કાપતા વાર ન લાગે છતા અહીં તીર્થંકર નામકર્મ માટે ત્રણ ભવો જોઈએ તેથી ત્રણ ભવથી બાળીનો અધિક સસાર કાપ્યો

ત્રણ ભવ પછી મહેનતનુ ફળ મોક્ષ

હવે આચાર્યાદિ ચારે સ્થાનોમા તે ભવમા જ મહેનતનુ ફળ મળે પણ અરિહત–પદ માટે તો તે ભવની મહેનત કરે તો નહિ ત્રીજા ભવથી મહેનત શરૂ થાય તો જ તીર્થંકરપણુ મળે આવી રીતે જગતના ઉદ્ધાર માટે જેણે અનેક ભવોથી મહેનત કરી વળી જેણે સિદ્ધિને રોકી છે એમ કહીએ તો ચાલે કારણ? ત્રણ ભવ રાખ્યા છે તેથી

આગળપાછળ જોતા શીખો

હવે તે તીર્થંકર જગતને તારવા માટે કયો રસ્તો બતાવે? તો કહે છે કે–મહાનુભાવ! આગળપાછળ જોતા શીખો હુ ઉદ્ધારને માટે જો કોઈ વાક્ય કહુ તો આ એક જ કહુ? તો કહે છે કે આગળપાછળ જોતા શીખો કોની આગળ? તો કહે છે કે શરીરની નહિ પણ તમારા આ મનુષ્ય-ભવની આગળપાછળ જુઓ. તો જ તમો મ માર્ગે આવી શકશો જો તમે ભવની આગળપાછળ જોનાર નહિ બનો તો તમોને મ માર્ગ મળવો મુશ્કેલ છે હવે જ્યારે તમો જોનારા બનશો ત્યારે ખ્યાલ આવશે કે હુ ચક્કરમાથી આવ્યો છુ અને ચક્કરમા હજુ ઘૂમવાનો છુ આ મસારચક્રનો ખ્યાલ ત્યારે જ આવે કે જ્યારે નજર ભવની આગળપાછળ નાખો

જીવે તો જગતના જીવોને સિદ્ધિએ લઈ જવા છે માટે તે જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે પોતે કર્મ બાંધેલ છે અને અહીં પોતાને મોક્ષ મેળવવા માટે આ જગતના ઉદ્ધારનું કર્મ બંધાય છે અને તે ત્રીજે ભવે ભોગવાય અને તે ભોગવાયા પછી અવશ્ય મોક્ષ થાય

તીર્થંકરના ભવમાં બંધાતા કર્મો કેવા હોય?

હવે તીર્થંકર મહારાજને ઉપદેશ દઈને કંઈ મેળવવાનું નથી આચાર્ય ઉપાધ્યાયાદિ ઉપદેશ દઈને ગરજ રાખે છે શાથી! આ ઉપદેશથી કોઈ બન્યાત્મા તરે તો મારાં કર્મોની નિર્જરા થાય અન્ય જીવોને તારવાના વિચારદ્વારા પોતાના કર્મની નિર્જરા થવારૂપ ગરજ એમને છે પણ તીર્થંકર મહારાજને એવી ગરજ નથી. તેમને તો એક જીવ તરે કે અસંખ્યાત તરે તેથી મતલબ નથી હવે અહીં કોઈ શંકા કરે છે કે– તીર્થંકરનો જીવ જ આ પછી અને કેવલજ્ઞાન થયા પહેલાં જે કર્મો બાંધે તે ભોગવવા તો પડે જ ને! વાત ખરી પણ તે કર્મો બાંધેલાં કેવા તે સમજો પ્રથમ જેમ આયુષ્ય બાંધેલું હોય તે સોપક્રમ કે નિરુપક્રમ હોય તો તે ગતિમાં લઈ જાય પણ તીર્થંકરના ભવમાં આયુષ્ય પરિવર્તન ન થાય એટલે એમનું આયુષ્ય એવી ચીજ છે કે ફરે નહિ દૃઢપ્રહારી સરખાએ ગમે તેવાં નિંદ્ય કર્મ કર્યાં છતાં આયુષ્યનો બંધ ન હોતો થયો કારણ કે તે મોક્ષે જવાના હતા તેમ અહીં આ જીવ પ્રથમ ભવથી સમકિતવાળો ત્રણ જ્ઞાનવાળો હોવા છતાં અવિરતિપણે પ્રવૃત્તિ કરે, તો પણ તે કેવા કર્મો બાંધે અગર કેવો સાવચેત હોય? કહો કે એવું લૂખું કર્મ બાંધે કે જે આગલા ભવને વધારનાર કે ટાંકો મારનાર તો ન જ થાય નિર્દય એવા દૃઢપ્રહારીને જ્યારે ટાંકારૂપ કર્મ ન થાય તો પછી પ્રભુને તો તેવું કર્મ હોય જ ક્યાંથી? હવે બાંધે તે એવા કે તદ્ભવે જ તૂટે

તીર્થંકર નામકર્મ પછી ત્રણ જ ભવનો સંસાર

હવે ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજને પ્રથમ ભવમાં સિદ્ધિ હાથમાં

આવેલી છે ત્યાં તેઓ મજૂરી કરે છે કરતું કે ત્રણ ભવ કર્યા બાકીનો સંસાર બાકી તો જ તે તીર્થંકર નામકર્મ નિકાચિત કરે વધારે સંસારવાળો નિકાચિત ન જ કરે ત્યારથી નિકાચિત કરે ત્યારથી ભવ ગણાય પછી દેવ કે નરકનો, એ અંતરાલે ભવ અને પછી તીર્થંકરનો ભવ—આમ ત્રણ ભવની ગણતરી છે હવે ત્રણ ભવથી વધારે સંસાર કાપ્યો ૮ તેને ત્રણ ભવનો નિયમ કોઈ. વારે ન લાગે ત્યાં અહીં તીર્થંકર નામકર્મ અને ત્રણ ભવો લોકો જેથી ત્રણ ભવથી બાકીનો અધિક સંસાર કાપ્યો

ત્રણ ભવ પછી અર્હંતનું પૂર્ણ મોક્ષ

હવે અ.સ.વગેરે ચાર સ્થાનોમાં તે ભવમાં જ અરિહંત કેમ એ પણ અરિહંત-પ. મારે તો તે ભવની અરિહંત કરે નહિ જીવ ભવથી અરિહંત ટક થાય તેમ જ તીર્થંકરપણું એટલે એ રીતે ભવના ઉદ્ધાર માટે જેણે અનેક ભવોથી અરિહંત કરી, પણ તેણે નિકાચિત કરી છે એમ કહીએ તે. વગેરે. કારણ ? ત્રણ ભવ ગણ્યા છે તેથી

આગળપાછળ જોતાં શીખો

હવે તે તીર્થંકર ભગવાને તત્ત્વ માટે શું કહ્યું જાણવું ? તે કહે છે કે—અજાણતાં આગળ જોતાં શીખો. હું કહું તે માટે જો કોઈ વાત કરે તો આ શું જ કહું ? તો કહે છે કે આગળ પાછળ જોતાં શીખો. શાની બાબત ? તો કહે છે કે હાથમાં નહિ પણ ગયા આ મનુષ્યભવની બાબત ગણજો. તો તમે અમે મનુષ્યમાં આવી ચડ્યા તે તમે ભવની આગળ જ જોવ. નહિ અને તો તમોને સમજ આવે મુશ્કેલ છે હવે ત્યારે જરા જોવું અત્યારે ત્યારે ખ્યાલ આવશે કે હું ગર્ભમાંથી આવ્યો છું અને ગર્ભમાં ઘણું ઘૂમવાનો છું. આ અસત્યનો ખ્યાલ ત્યારે જ આવે કે ત્યારે નજર ભવની આગળપાછળ નાખો

ભરને પિછાની બચવા ઉદ્યમ કરો

હવે જે ભયને પિછાને તે જ બચવાનો ઉદ્યમ કરે હવે તમો તમારા આત્માને ચક્રરમા પડેલો જાણો નહિ, અગર ભાવીમા પડશે એ જાણો નહિ તો બચવાનો ઉદ્યમ ન કરો પણ પ્રથમ ચક્રરને જાણવુ જોઈએ અને તે જણાવવાનુ ' મારુ પોતાનુ કામ છે' આમ તીર્થંકર ભગવાન કહે છે હવે તમે સાવચેત ન થાઓ તો ભવિષ્યમા તમારા ઉપર ચક્ર ફરી વળશે કયું ચક્ર? છયે કાયના જીવોને જીવોરૂપે જાણ્યા નહિ માન્યા નહિ અને નહિ તેમજ તેને લાયકની પ્રવૃત્તિ ન કરી એટલે સર્વ પ્રાણીઓ જીવો ભૂતો સત્ત્વો એ તમારા સરખા છે તેથી તેને હણવા નહિ પીડા કરવી નહિ હુકમ કરવો નહિ તેમજ તામે પણ ન કરવા આવો જગતનો સામાન્ય નિયમ છે

મિથ્યાત્વના મેલરૂપ પડવાળો આત્મા

આમ છતા અસર કોને થાય? જેમ કાચ ચોખ્ખો છતાં પ્રતિબિંબ ક્યારે પડે? ઉપર મેલ ન હોય તો કાચ સ્વભાવે ચોખ્ખો છતા છાણાની રાખના લેપવાળા કાચમાં કંઈ પ્રતિબિંબ ન પડે તેમ આ આત્મા સ્વભાવે ચોખ્ખો છતા પોતાને અજ્ઞાન કે મિથ્યાત્વનો મેલ હોય તો પોતાપણું ન દેખી શકે પણ પોતાપણું જાણે ક્યારે? મિથ્યાત્વનો મેલ અને અજ્ઞાનનો લેપ ખસે ત્યારે જ જોઈ શકે આ આત્મારૂપ આરસાની માલિકી આપણી પોતાની છે તે જોવા માટે સાધન આખ પણ આપણી જ છે મુખ પણ પોતાનુ છે છતા કાચ ઉપર લેપ લાગેલ હોય તો દેખી ન શકાય તેમ અહીં આત્માને મિથ્યાત્વના મેલરૂપ પડ અને અજ્ઞાનનો લેપ જોવા ન દે

તીર્થંકરનો શુદ્ધ ઉપદેશ અને આપણો મલિન આત્મા

જિનેશ્વર મહારાજનો શુદ્ધ ઉપદેશ એ છે કે–જીવ છે શુદ્ધ સ્વરૂપ છે' સારાપણાની જીવને ઇચ્છા છે ઉપદેશ પણ સારો છે આમ

છતા આ જીવ તે ધારી શકતો નથી આત્મામા રહેલુ શુદ્ધ સ્વરૂપ જોવા આત્મા માગે છતા ન જ દેખી શકે તેનું કારણ શુ ? તો કહે છે કે—આ આત્મા ઉપર લેપ લાગેલો હોય તો તીર્થંકર મહારાજ કહે તો પણ આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ ન જોઈ શકીએ હવે જોવાય ક્યારે ? લેપ કે પડ ખસે ત્યારે. આત્મામા તાકાત એવી છે કે પર્વત સામને પણ ઝડપી લે પણ ચૂમડું ખસેડવાની તાકાત તેની નથી હવે જો આ આત્મા નિર્મળ હોય તો પણ તેને લાગેલ મેલ કાઢવો તેને મુશ્કેલ પડે છે એટલે આત્મા તાકાત ધરાવે છે છતાં તે પડને ખસેડી શકતો નથી

'લેવુ લેવુ' નુ અનાદિ કાળનુ દરદ

હવે પડનું ખસવુ તેનું નામ જ સમ્યક્ત્વ તેના ત્રણ ભેદો મહે જણાવ્યા છે ઔપશમિક ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક હવે ઊલટીના દરદવાળાને પ્રથમ ઊલટી બંધ કરવાની દવા આપવી પડે જઠરા નરમ થયેલી હોય તો તેને ઠીક કરવા દવા પીવી પડે તેમ આ આત્માને અનાદિ કાળથી ઊલટીનુ દરદ છે આથી તેને ત્યાગ રુચતો જ નથી ઊલટીના દરદવાળાને એલચીનો દાણો ન ટકે તેમ 'લેવુ, લેવુ' એ જ સિદ્ધાન્ત જેનો અનાદિનો હોય તેને 'છોડું' એ શબ્દ ક્યાથી સાંભળ્યો હોય ? અને તે રુચે પણ કેમ ? ધનમાલ સ્ત્રીકુટુંબ આદિ છૂટે તે ન ગમે તેથી અનાદિથી ત્યાગ શબ્દની ઊલટી આ જીવને રહેલી છે ઊલટીના દરદવાળાનો કોઠો વાયુથી ભરાય તેમ અહીં 'લાવ અને લેવ'ના વાયુથી ભરાયેલો આ જીવ છે કીડી પણ દાણા લાવીને દરમા ભેગા કરે પણ તે ખાવાની ક્યાં જ સમાજ ? કહો કે ખાય કે ન ખાય પણ લાવ, લેવ વિચાર અનાદિનો રહેલો જ છે ત્યાગ તો અંશમાત્ર પણ જીવને રુચતો નથી કહો કે અનાદિ કાળથી લાવ લેવ ના વાયુથી કોઠો ભરાયેલો છે તેને ત્યાગનો શબ્દ ક્યાથી રુચે ?

જીવનના અંતે તો સર્વ છોડવાનું છે

હવે આવા સમયે તીર્થંકર મહારાજનો ઉપદેશ સાંભળવા મળે તેમાં જણાવે કે-આ લાવ લેઉં' નું સુખ માટે કરતો હોય તો તે સુખ કયાં સુધી તેની હદ તો તપાસ 'લાવ લેઉં' કરીને મેળવેલી ચીજ આ જીવનની આગળ તો રહેવાની નથી તને છોડવું ગમતું નથી પણ છૂટવાનું તો લખેલું છે તને તો એક પણ છોડવાનું નથી ગમતું પણ આ જીવનની પેલી પાર તો આ સર્વ છોડી દેવું પડશે. નખનો એક અગ્રભાગ પણ છોડવો ન ગમે પણ લખાઈ ગયું છે કે જીવનના અંતે સર્વ છોડવાનું છે હવે જેના અંગે તું લાવ લેઉં કરે છે તે સર્વ અહીં છે પછી જવાબ કોણ આપશે? માટે મહાનુભાવ! તેમાં સુખનો રસ્તો નથી સુખનો રસ્તો તારી પાસે છે ભવ પલટે પછી પોતે ન પલટાય તેવી ચીજ આત્માના સ્વભાવની છે અનંતા ભવો કરે પણ સ્વભાવમાં પલટો ન થાય

જિનેશ્વરનો ઉપદેશ રુચે ત્યારે શું થાય?

હવે લાવ, લેઉં છોડી દે આવો જિનેશ્વરનો ઉપદેશ સાંભળવામાં આવે અને રુચે ત્યારે થાય શું? 'લાવ લેઉં'ની જે ખરાબ બુદ્ધિ હતી તે બંધ થાય એટલે હેય પદાર્થો—છોડવા લાયક પદાર્થોને આદરવાની બુદ્ધિ અને આદરવા લાયક પદાર્થોને છોડવાની બુદ્ધિ એટલે ત્યાગથી ભાગવાની બુદ્ધિ પ્રવર્તેલી હતી, તેના ઉપર અંકુશ પડે હવે પ્રથમ અંકુશ મૂકાય ત્યારે સ્થિતિ કેવી હોય? આપણે અણસમજુ હોઈએ છીએ ત્યારે ભોગમાં સુખ જ માનીએ છીએ હવે ત્યાગને માને ત્યારે સમજવું કે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ

પ્રથમ જન્મેલા બચ્ચા જેવું કોમળ સમ્યક્ત્વ

પ્રત્યેક દરદ શમે અરૂ પણ જેમ ગૂમડાની રૂઝ આવે પણ પાછો તેને નખ વાગે તો એ પાકે અને ચામડી ફાટે તો પાછી રસી આવે પણ બરોબર રૂઝાયા પછી પાકવા આદિનો ભય ન હોય પ્રથમ રૂઝ

તે કોમળ હોય પ્રથમ બચ્ચું જન્મે તો કોમળ જ હોય બરછટ પદાર્થનો સ્પર્શ ન ગમે અને ઉપવાસના પારણે પણ કોઠો કોમળ હોય તેમ અહીં સમ્યક્ત્વ પામવાવાળા જીવનું સમ્યક્ત્વ પણ કોમળ હોય કોમળ કેમ ? ગુમડું જેમ ફૂટેલ છે તે માત્ર પાક બંધ થવા પૂરતું છે પણ ચામડીમા તો તાકાત હજુ આવી નથી છોકરો જન્મ પામ્યો પણ શરીરની મજબૂતી નથી પારણું થયું પણ કોઠાની મજબૂતી નથી તેમ અહીં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એટલે સમકિતનો ગુણ જ નહિ એમ કહીએ તો ચાલે તો પછી સમકિત કેમ ? તો કહે છે કે મિથ્યાત્વરૂપી અવગુણ નથી માટે સમકિત હવે જે મિથ્યાત્વનો અવગુણ હતો તે બંધ છે ઊલટીના દરદમા પ્રથમ જાયફળ પાયું તે શરીરને પોષણ ન જ આપે પરંતુ એમા એ તાકાત છે કે ઊલટીનો વિકાર જે વાયુના હિસાબે હતો તે બંધ કરી દે તેમ અહીં સમકિત આવ્યું કે મિથ્યાત્વનો વિકાર તૂટ્યો

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વની ઓળખાણ

હવે અહીં સમકિતનો ગુણ કેમ નથી ? તો કહે છે કે સમકિત મિશ્ર–મોહનીય નથી તેમ મિથ્યાત્વ-મોહનીય તો પડેલું જ છે હવે જાયફળ લેતાની સાથે તુરત ઊલટી બંધ ન થાય પણ વાયુ ઉપર જોર કાઢે ઓડકાર વાછૂટ આદિ દ્વારા વાયુ કાઢે. પ્રથમ તો જાયફળના કવાથથી વાયુનો ઉછાળો રોકાય તેમ અહીં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વના સમયે મિથ્યાત્વ તો તેમ જ પડેલું છે, વેદવાનું બંધ છે, માત્ર ઉછાળો બંધ કરાય છે અનાદિ કાળથી જીવ મિથ્યાત્વી હોય છતાં પ્રથમ મિથ્યાત્વનો વિકાર દબાય ત્યારે જ સામાન્ય રીતે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ થાય

ઊલટી રોકનાર જાયફળરૂપ જિનવચનો

હવે વાયુનું દબાણ થાય એટલે તે ત્રણ પ્રકારે નીકળે જ વાછૂટ, ઓડકાર કે પેશાબથી નીકળે જ તેમ અહીં મિથ્યાત્વનો વિકાર દબાય એટલે તેના પણ ત્રણ ભાગો પડે જ હવે વાછૂટદ્વારા નીકળે ત્યાં

નિરાત ઓડકાર કે પેશાબથી તેની નિરાત ન ગણીએ હવે મિથ્યાત્વ-મોહનીયના ત્રણ ભાગ કરીએ તેમાં જે શુદ્ધ તે સમકિત અર્ધશુદ્ધ તે મિશ્ર અને હતા તેવા રહેવા દે તે મિથ્યાત્વ હવે પેશાબ દ્વારા કે ઓડકારદ્વારા જે વાયુની ગતિ થાય તેનાથી તે પાછો ઊભો થવાનો ભય પણ વાછૂટદ્વારા નીકળેલ વાયુ પુન ઊભો ન જ થાય તેમ અહીં પણ મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોના ત્રણ ભાગ પડે છે ક્યારે? તો કહે છે કે-જેમ જાયફળના ક્વાથે ઊલટી રોકાય તો જ ભાગ પડે હવે ઓડકાર, પેશાબ કે વાછૂટદ્વારા ખુલાસો થાય છે તો જ થાય હવે વાયુના જેમ વિભાગ થાય છે તેમ આ જીવ જ્યારે જિનેશ્વરના વચનોરૂપ જાયફળ પામે અને મિથ્યાત્વવાયુના ત્રણ ભાગ કરે ત્યારે જ આ સમ્યક્ત્વના ભાગો પડે

ક્ષાયક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ

હવે જેમ ખારી જમીનમાં આવેલો દાવાનલ ચૂપ રહે તેમ અહીં પણ ઔપશમિક સમકિત પામે તે મિથ્યાત્વનો ઉદય નથી એથી જ હવે મિથ્યાત્વનો ઉદય ન હોય તે રૂપ જે સમકિત આવે તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ કહેવાય તે આવતાની સાથે ત્રણ ભાગો કરે શુદ્ધ મિશ્ર અને અશુદ્ધ-એના જ નામો સમકિત-મોહનીય, મિશ્ર અને મિથ્યાત્વ-મોહનીય એ ત્રણ નામે ભેદો છે ઊલટીના દરદવાળાને જાયફળથી આરામ થાય પણ જો કુપથ્ય આવે તો પાછી ઊલટી થતા વાર ન લાગે તેમ આ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ એવી છે કે જો સીધે રસ્તે જાય તો મોક્ષે પહોંચે પણ જો કુરસ્તે જાય તો પાછો ગબડે હવે ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ પણ છે સીધે રસ્તે પહોંચાડે તે ક્ષાયિક અને વચ્ચે પાડે વળી વચ્ચે ઊંચે ચઢાવે તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક આવી રીતે આ ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વ કહ્યા તેમાં પ્રથમ ઔપશમિક શુ કામ કરે અને તેનાથી શુ ફાયદો ઉઠાવવો તે વગેરે જણાવી ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિકથી શુ કામ થાય તે વગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન. ૨૨

તમે તમને સમજો

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન શીલાંગાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની વ્યાખ્યા કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે દરેક તીર્થંકરના શાસનમાં તીર્થંકર મહારાજાઓ પહેલવહેલાં જે ઉપદેશ કરે છે તેમાં એ કહે છે કે-તમો તમને સમજો. આ જીવ આખા જગતને-પદાર્થોને સમજવાનું કરતો આવ્યો છે પણ પોતાને માટે વિચાર કરવાનો પ્રસંગ આવ્યો જ નથી તેને શરીર ધન, માલ ઇન્દ્રિય કુટુંબ કબીલાનો વિચાર કરતો આવ્યો છે પણ પોતાનો વિચાર કરતો સૂઝ્યો જ નથી હવે બીજાના વિચાર માટે શીખવવાની જરૂર નથી કૂતરીને કે વાઘણને કોઈ શીખવવું નથી કે તારા બચ્ચાંને તું ધવરાવ અરે ! જાનવરના બચ્ચાને તો તેના મુખને પકડીને પણ મનુષ્ય ધવડાવે પણ વાઘણના બચ્ચાને પકડીને ધવડાવતા કોણ શીખવે ? અર્થાત્ શરીર ઇન્દ્રિયાદિને પાળવાના સાધનો તો જીવ અનાદિથી જ કરી લે છે તેમાં ઉપદેશ કે શિખામણની જરૂર પડી નથી "બચ્ચાને દુઃખ થાય કે તે રડે અને સુખ મળે કે રાજી થાય." એ કોણ શીખવે છે ? કહો કે એ બાજી તો અનાદિથી વગર ઉપદેશે આવે છે

હું કોણ ચીજ છું ?

હવે આત્માને જાણવાની બાજી તો શીખવવા છતાં પણ આવતી નથી. તેથી તીર્થંકર જણાવે છે કે-પોતાના આત્માનું જ્ઞાન થવું તે મુશ્કેલ છે દુનિયાદારીના પદાર્થો જાણવા માટે તેટલી મુશ્કેલી નથી અર્થાત્ શરીરાદિને અંગે જે જે જરૂરી ચીજો છે તે તો અનાયાસે પણ મળી જાય અગર તે મેળવી લે પણ પોતાને જાણવો તે

કોઇ ધારણ કરતું નથી. કોઇ ભાગ્યશાળી હોય તે જ તેવું જ્ઞાન ધારણ કરી શકે કોઇ ભાગ્યશાળીને જ વિચાર હોય કે હું કોણ ચીજ છું ? સદીઓ કરે પણ તેણે સમજવું જોઇએ કે આ કોણ ? જેના નામની સદી કરે તેની ઓળખાણ ન હોય તો તે સદીની કિંમત શી ગણવી ? હવે સુખી દુખી એ પોતે જાણે ખરો ' પણ હું તે કોણ ? તેનો ખ્યાલ નથી અર્થાત્ કેટલાક ભાગ્યશાળીઓ ખ્યાલ હોય પણ કેવાકોને તો તેનો ખ્યાલ જ નથી માટે તીર્થંકર ઉપદેશ આપે છે કે તુ કોણ તે ઓળખ

વાયરા સમાન અપ્રતિબદ્ધ આત્મા

હવે કદાચ તું દેવદત્ત પણ તે પચીસ કે પચાસ વર્ષ સુધી પણ તે પહેલા તું નહોતો અને તેથી આગળ તુ રહેવાનો નથી ? હવે કહે કે તુ આ પચાસ વર્ષ સુધીનુ જ જીવન માને છે ? દેવદત્તના જીવનથી પચાસ વર્ષ, પણ જીવ કંઇ પચાસ વર્ષનો નથી તુ દેવદત્ત હોય તો જેટલો વખત તુ રહે તેટલો વખત દેવદત્ત રહે જ, પણ અહી દેવદત્ત નામ તો પચાસ કે સો વર્ષ સુધી બોલાય, પણ તે નામના નાશથી તારો નાશ નથી જ ? હવે જેની ઉત્પત્તિએ જેની ઉત્પત્તિ કે જેના નાશે જેનો નાશ હોય તે ઠીક પણ અહી તેવુ નથી તે તો માત્ર ભાડૂતી દેવદત્તપણુ લીધુ છે જેમ હવા પૂર્વથી નીકળી પશ્ચિમ તરફ ચાલી જાય ઉત્તરથી નીકળે અને દક્ષિણના છેડા સુધી ચાલી જાય એટલે જેમ હવા–પવન અપ્રતિબદ્ધપણે ચાલી જનાર છે, તેમ આ જીવ વાયરાની માફક કોઈ સ્થાનના સબંધવાળો નથી 'જેમ પવનને ઓળખાવવા દિશાસૂચન કરવુ પડે છે તેમ અહીં જીવને ઓળખાવવા માટે ઉત્પન્ન થવાનુ સ્થાન–કુટુંબકબીલો આદિ કંઈ નિયત નથી, પણ જે વખતે જે ભવમા ઉત્પન્ન થયો તેટલા માત્રથી તે ભવનો ગણાય છે માટે પ્રથમ આત્માને ઓળખવા માટે કહે છે કે તુ તને ઓળખ '

પાંજરાને ઘર માનનાર પોપટ [I]

હવે જેમ કોઈ મનુષ્ય તેમ મુનીમ ગુમાસ્તા નાના છોકરાને તેની માલમિલકત બતાવે ત્યાં મિલકતની વ્યવસ્થા કરે તેમ આ આત્મા આપ હી જ માલિકીનો છે તે ભગવાન જિનેશ્વરની માલિકીનો નથી, છતાં તેની માલિકીની ખબર ન હોય તો વ્યવસ્થા શી રીતે બને! માટે કહો કે ખબર પડે તો જ વ્યવસ્થા થાય પ્રથમ અવસ્થા ન કરી તેના કારણ એ જ કે મિલકતની ખબર જ નહોતી જેમ ઢીંઢવાનો છોકરો લાખોની મિલકતનો માલિક છતાં કોઈ જમાનો કમનસીબો છતાં તેની માલિકીની ખબર ન હોય તો તેની કશી પણ વ્યવસ્થા ન જ કરી શકે તેમ આ જીવ આ પરમ જ્ઞાનમય માલિના પાંજરામાં ભ્રમણ કરે છે પછી ચાહે એકેન્દ્રિયથી લઈ પંચેન્દ્રિયની જાતિમાં કે ચારે ગતિમાં રખડે છતાં સાં પોતે સમજે છે કે-હું તેનો માલિક છુ જેમ પોપટ પાંજરામાં હળી જાય એટલે પાંજરાને ઘર સમજે લગાર બહાર ભય લાગે તો પાંજરામાં ઘૂસે ખરેખર જુઓ તો પાંજરું પોપટ માટે તો કેદ જ છે, છતાં તે તેની સાથે હળી ગયેલો હોવાથી પાંજરામાંથી બહાર નીકળવું તે તેને મોત લાગે. તેમ આ જીવ શરીરરૂપી પાંજરા સાથે હળી ગયાથી તેને બહાર નીકળવું ગમતું નથી અરે! બહાર નીકળવું તેને એ મોત જ સમજે છે

શરીરના રંગે રંગાયેલો આત્મા

આ જીવના શરીરને અગ્નિ લાગે તો બળે, પાણીમાં ડૂબે તો પોતે પણ ડૂબે મ્હેં કે જીવરૂપી પોપટ શરીરરૂપી પાંજરામાં પૂરાયેલો છે છતાં તેને કેદ ન માને અને ઊલટો ઘર જ માને. અજ્ઞાન અવસ્થામાં આ બધું કરે હવે તેને કેદ લાગે ક્યારે? પાંજરાના આધારે જ પોપટનું જીવન છે પાંજરાના નાશે પોપટનો નાશ છે તેમ અહીં આ શરીરના રંગે રંગે જીવ રંગાયેલો છે હાથમાં ચપ્પુ વાગે કે તરત દુઃખ ભોગવાય આ આત્માને ખ્યાલ નથી કે હું સ્વતંત્રપણે

જંગલમાં વિચરનારો છતાં આ શરીરૂપી પાંજરામાં પૂરાયેલો છું તેના માટે ભગવાન્ ઉપદેશ આપે છે કે-મોજુ કંઈ મારે કહેવું નથી કે સમજાવીને સમજાવવું નથી, માત્ર તમો તમને સમજો કે ઓળખો

બહિરાત્મા અને અંતરાત્માવાળા જીવો

હવે કેટલાક અજ્ઞાની જીવો-બહિરાત્મા એટલે શરીરને માને. અંતરાત્મા-અંદરના જીવને જાણે મિદ્ધિપદ પામે ત્યારે પરમાત્મા માને હવે બહારની ચીજને નુકશાન થાય કે મરી ગયો તેને લાભ થાય તો રાજી થાય એવાને બહિરાત્માવાળા જાણવા હવે વર્તાવમાં મજ બૂત ન રહે પણ જાણે ખરા તે અંતરાત્માવાળા જેમ મારડિયાઓ દારૂ પીએ અને તેનો નશો ન ચડે ત્યાં સુધી તેના દુર્ગુણો ગાઈને મનપણે પકડે અને ડાહી વાતો કરે પણ જ્યારે પીએ ત્યારે તે બધુ ભૂલી જ જાય તેમ કેટલાક ડાહ્યા જીવો છે કે જેઓ આત્માનો સ્વભાવ-તેનો નિશ્ચય આદિ જાણે ખરા પણ જ્યાં મોહ ઉદય આવી પડે ત્યારે તેઓ પણ તેના મૂળ સ્વભાવને ભૂલી જાય

સંનિપાતમાં પંડિત અને મૂર્ખ બને સમાન

હવે પંડિત અને મૂર્ખને સંનિપાત થાય ત્યારે બંને સરખા જ હોય તેમ આત્માને સમજનારા વાત કરે ત્યારે પૂરી ડાહી કરે અવિરતિવાળા દેશવિરતિવાળા તેઓ આત્માને જાણે માને ખરા છતાં ભાન ભૂલી જાય હવે જેમ કહી ગયા છીએ કે એક સીવણનો ડોળ કહેતો હતો કે પાણીમાં બાચકા ભર્યાથી શું સમ થાય ? પણ બોલનારને જ્યારે પાણીમાં પડવું થાય અને તે વખતે સાચમાં બરે ત્યારે પ્રથમનું ડહોળેલું ડહાપણ શું કામ લાગે ? હવે સમજુ છતાં કેટલાક જીવો બધું વિસરાણે મૂકે તેથી પ્રથમ આત્માને જાણનારું તીર્થંકરો કહે

દયાપાત્ર કોણ અને ઓલભાપાત્ર કોણ ?

હવે એક વાત ધ્યાનમા રાખજો—ભૂલ વિનાનો હોય અને ભૂલ કરે તો તે દયાને પાત્ર પણ જાણીને ભૂલ કરે તો ઓળભાને પાત્ર જેમ આધળો અથડાય તો તે દયાપાત્ર પણ આખ દેખતો અથડાય તો તેને તો કહેવુ પડે કે જોતો નથી ? એમ કહીને ઓળભો અપાય

હિંદુપણુ શી ચીજ છે ?

હવે જે આત્માને જાણે, તેને ગતિપરિણામી માને અરે ! તેથી જ હિંદુપણુ છે હવે હિંદુપણું શી ચીજ તે અહીં સહેજ સમજાવી લઉ હિંદુપણુ મુસ્લિમોને કેમ કનડે છે અને તેથી મુસ્લિમો તમને કાફર શબ્દથી કેમ નવાજે છે ? हिण्डते भवात् भवान्तरमिति हिन्दु ' અર્થાત્ એક ભવથી બીજા ભવે હિંડનારો જે આત્માને માને તે જ હિંદુ અને તે કુળવાળાઓ તે હિંદુ અર્થાત્ પુનર્જન્મ માને તે જ હિંદુ.

મુસ્લિમોની માન્યતા

હવે મુસ્લિમોની માન્યતા એ છે કે—આ ભવ પૂરતુ જ સુખદુઃખ છે મરણ પામશે ત્યારે કબરમા રહેશે, હવે ન્યાયનો દિન આવશે અને ઈશ્વર ચુકાદા માટે કોર્ટ બેસાડશે ત્યારે આ કબરોમાથી તે મુડદા ઊભા થશે ત્યાં ન્યાય પામશે હવે આ રીતે માન્યતામા જ મીંડુ છે તે કબરમાથી કોને ઊભા કરશે ? જ્યારે ખોદીએ ત્યારે માટી જ હોય છે આમ છતા માની લઇએ કે જેણે સારા કર્મો કર્યા હશે તેને તો દેવગતિ પણ ખરાબ કર્મ કરનાર તો દોજખ કે જહન્નમમા જશે, હવે ત્યાથી નીકળી તે કયા જશે અને ક્યારે નીકળશે ! તેનો ઉત્તર નહિ આપનારા તલવાર ઉગામશે. કારણ તેના પયગમ્બરે તેથી આગળ કઇ જણાવ્યુ નથી

મુસ્લિમો માટે સર્વ દર્શનકારો 'કાફર'

ચોર ખી જાગતા શાહુકારને કાફર કહે છે શાથી ? પોતાને પ્રતિકૂળ છે માટે આથી પુનર્જન્મ માનનારા સર્વે દર્શનકારો મુસ્લિમોને માટે તો પ્રતિકૂળ છે અર્થાત્ કાફર' છે

આત્માને વળગેલા જુગારખાનાના દલાલો

હવે આ વાતને જતી કરી મૂળ વાતમા આવીએ-કે આત્મા દરેક જ મમા ભટકવાવાળો છે તેથી હિ દૂ માને તો પછી જૈનને માનવામા વાધો જ શો ? પોતાના પુણ્યના ફળો અને પાપની જવાબદારી પોતાને જ ભોગવવાની છે એમ માનવા છતા સ્થિતિ શી છે ? ઉધરસ સજ્જડ થવા છતા તેલમરચુ ન ખાવા માટે મિત્ર, કુટુબી કે સજ્જન ના પાડે છતા ચાર આગળની આ ઇભરૂપી દલાલણનો ઉત્પાત છે પેટ ઘરાક છે અહી આ ઇભરૂપી દલાલણને કઈ લેવાદેવા નથી આમ છતાં તે આપણ જાણેલુ છે તેને ભભાવી દે ઉધરસ થવાથી તેલમરચા ખાવાથી નુકસાન થાય એ જાણવા છતાં આ દલાલણ ઇભડી આપણને લલચાવે છે કડુબતુ કહેતુ કહોવડાવી દે છે વૈવતુ બોલવુ વઢેડાવી દે છે આ એક જ ઇંદ્રિય જ્યારે આટલો કાબૂ મેળવે છે તો પછી પાચ ઇંદ્રિયોનો કાબૂ તમારી ઉપર હોય તો તમારી શી દશા થાય ? માટે આ આત્માને આ જુગાર ખાનાના દલાલો વળગેલા છે તેને જો તમે કબજામાં લો તો જ તમે આત્માને સમજી શકશો અને તમારુ ધારેલુ કરી શકશો માટે બીજો ઉપદેશ ભગવાનને એ આપવો પડે છે કે-તમો આ દલાલોને કબજામા લો એટલે લોકવિજય કરો ઇંદ્રિયો ક્રોધાદિ દડો, આશ્રવો આદિને કબજમા લો

લુચ્ચા દલાલોથી સાવચેત રહો

હવે લુચ્ચો દલાલ રોજ ગાદીએ બેસતો થયો પછી તેનાથી સાવચેત કેમ રહેવાય ? દુનિયાના સો શત્રુથી બચી શકાય પણ ઘરના

એક શત્રુથી બચવુ મુશ્કેલ થઈ પડે હવે આ ઇન્દ્રિયો, આશ્રવો ક્રોધાદિ તો ઘરમા ઘૂસેલા છે તેનાથી બચાય કેમ? પાડોશીનો છોકરો ખરાબ હોય તો પણ ઘરમા આવતો રોકાય નહિ કારણ કે આબરૂદારનો છોકરો છે તેથી ના ન પડાય તેમ બગડેલ પણ ન રહેવાય તેથી સાવચેત રહેવુ પડે હવે મન વચન અને કાયા તેમજ ઇંદ્રિયાદિ જો કે છે લુચ્ચા છતા નોતરેથી આવેલા છે માટે સાવચેતી રાખવી પડે એટલે જિનેશ્વર મહારાજે ત્રીજો ઉપદેશ એ આપ્યો કે– જો ચાહે તેવા અનુકૂળ પ્રસંગમા ઊછળીશ નહિ તેમ પ્રતિકૂળ પ્રસંગમા તુ ગભરાઈશ નહિ તો તે આવતા લુચ્ચાઓ તારો વાળ પણ વાંકો કરી શકશે નહિ

જિનેશ્વરનો ત્રીજો ઉપદેશ

જેણે આત્માને સમજી રાખ્યો હોય તેણે તો ઉશ્કેરાવુ નહિ તેમ ગભરાવુ પણ ન જોઈએ તે પાડોશી લુચ્ચાઓ છતા વસતિ છે બહાર લુચ્ચાઓ બેઠેલા હોય તે કુટુબ કહેવાય કે માણસનુ ટોળુ પણ બેઠેલુ કહેવો હવે તુ અહીં એકકે ઇન્દ્રિયની વાહવાહે જઈશ નહિ તેમજ ક્રોધાદિ ઉછાળવા માગે કે ગભરાવવા માગે તો તેમને અનુકૂળ વર્તન કરીશ નહિ માટે ભયથી સાવચેત રહેવા ત્રીજો ઉપદેશ આપ્યો

જક્કીપણુ અને દૃઢપણુ

તે બને ક્યારે? જો સારી વસ્તુ આત્માને હાથ આવે અને તેને તે પકડે તો જ બને હવે જક્કીપણામા અને દૃઢપણામા કઇ ફરક નથી એટલે બન્નેના વર્ણનમા ફરક નથી મજબૂતને દુનિયા હજાર વાર કહે તો પણ ન માને તેમ હઠવાળાને પણ દુનિયા કહે તો પણ ન માને તે છતા સુદર ગ્રહણ કરીને તેમા મજબૂત રહે તો દૃઢ પણ ખરાબ પકડીને મક્કમ રહે તો જક્કી કહેવાય આ દૃઢ શબ્દ

ન વપરાય માટે તમો કહો છો કે આ ચાહે તેમ કહે તો પણ ગણકારીશ નહિ અર્થાત્ મનના વિકારો, ઈંદ્રિયો કે કુટુંબ વગેરે કહે અને હું ન માનું તો પછી જડી જ કહેવાઉં ને! તો કહે છે કે– નહિ ખોટું પકડીને ન છોડે તો જડી પણ સારું પકડીને ન છોડે તો જડી ન કહેવાય પણ દૃઢ કહેવાય પરાયું વસ્તુ પકડીને ન છોડે તો જડી જ કહેવાય હવે અહીં પકડ સારી જોઈએ તો જ બધું શોભશે. એટલે સારી વસ્તુ ન પકડી હોય અને છોડવાની વાત ન માને તો જડીપણું ગણાય

ચોથું અધ્યયન 'સુંદરતા'

સારી વસ્તુ કઇ એ તો કહો ? તે સમજવા માટે ચોથું અધ્યયન સુંદરતા ' નામે કહ્યું એટલે સુંદરને સમજ્યા પછી તેને પકડ તેનું નામ જ સમ્યક્ત્વ અરિહંતાદિ એ દેવ અને તેમણે કહેલા તે ગુરુ કે ધર્મને માનીએ એટલે જ સમ્યક્ત્વ કહેવાય છે શાહુકાર તરવારને દેખે તે બચાવની દૃષ્ટિએ જ્યારે ચોર તરવારને ઘાતના સાધન તરીકે જુએ એટલે એક તરવાર છતાં દૃષ્ટિએ જુદી છે તેમ અહીં આત્મા જાણવો પણ તે જુદી જુદી દૃષ્ટિએ જણાય એટલે જ્યારે આત્મા છે એવું જે આ લોકનું જ્ઞાન છે તેને કેમ ખસેડી દઉં ? આવી ભાવના થાય પછી શું સમજવું ?

વાદી–પ્રતિવાદીના વકીલોની દૃષ્ટિ

વાદી કે પ્રતિવાદીના વકીલો એક બીજાના પરસ્પર પુરાવાઓ જોવામાં ખામી ન રાખે, છતાં જોતી વખત દૃષ્ટિ એ જ રહે કે તેને તો તોડું કેમ ? આ પ્રમાણની દૃષ્ટિ બંને પક્ષમાં હોય છે એટલે વાદીનો વકીલ વાદીના પુરાવા જુએ તે મજબૂત કરવા માટે તેવી જ રીતે પ્રતિવાદીનો વકીલ પ્રતિવાદીના પુરાવા જુએ તે પણ મજબૂત કરવા માટે બંનેની ધારણા એક જ છે તેમ અહીં આત્માને જાણવા છતાં તેના તે તરફ–કલ્યાણ તરફ ! વળે પણ આત્માના અસ્તિત્વને

કાવવા માટે તો શુ કરૂ ? અર્થાત્ કઇ દષ્ટિએ ઉપયોગ થાય તેની રીતિ બતાવો.

દર્શન, જ્ઞાન ને ચારિત્ર તે શુ ?

હવે આ નાને સુંદર ગિયનિએ જાણ્યું પાગગાને પગ તેની રીતે ખવા તે બને શા રીતે ? લાગ ના એક જ ૮ ના બધી ગતિ હોય અને સીધી ગતિ નાખીએ તો નીકળી જાય અહીં આત્મામા આ કઈ છે ? તે ગતિ ન પાડે તેવી રીતે છે ? ને તેનુ નામ જ સુદર હવે ગડો પા વાનુ અને છ વાનુ કેમ બને છે ? તે માટે જેને છ ક સુદરનો નિશ્ચય પછી તેનો બોધ અને પછી તે ગતે પ્રગતિ-આ ત્રણ વગ્યુ કરો તે બધુ સુદર હવે તે ત્રણ વસ્તુઓ બને કેમ ? તેનુ નામ જ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર છે જે સુદર કરવાનો નિશ્ચય તે જ સમ્યક્ત્વ અને તેને જાણવુ તે સમ્યગ્જ્ઞાન અને તેની પ્રવૃત્તિ તેનુ નામ જ ચારિત્ર

જીવને મિથ્યાત્વ મોહનીયની આડ

દુનિયા માત્રને સારુ ગમે છે છતા આખી દુનિયાને સુદરતા કેમ પ્રાપ્ત થતી નથી ? સુદરતા જાણીને કેમ તે રસ્તે પ્રગતિ થતી નથી ? વાત ખરી સ્કૂલમા-શાળામા ભણતા વિદ્યાર્થીઓ બધા પાસ થવા જ અભ્યાસ કરે પણ રમતિયાળ છોકરાઓનો પાસ થવાનો કે અભ્યાસ કરવાનો વિચાર હોય તો પણ રમવાની ઇચ્છા આડી આવવાથી પાસ ન થવાય તેમ આ જીવને મિથ્યાત્વમોહનીય આડુ આવવાથી શુદ્ધ નિશ્ચય ન થાય જ્ઞાનાવરણીય આડુ આવવાથી શુદ્ધ બોધ ન થાય તેમ ચારિત્ર-મોહનીય [illegible] આવવાથી શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ ન જ બને હવે બાઇની મકાન-વગરે માલિકીનુ હોય અને તે બાર વર્ષે કે ત્રીસ વર્ષે નામ માલિક બની જાય છે તો પછી આ અજ્ઞાન તો અનાદિ કાળનુ છે, તે પોતાનુ ઘર કરે કેમ ? અરે ! મિથ્યાત્વ અને અવિરતિ અનાદિ કાળથી ઘર કરીને બેઠેલ તે [illegible] કેમ ? વાત ખરી દુનિયામાં એ કાયદા છે પણ વારસા [illegible]

રહ્યો એટલે આ શરીર નહિ છોડવુ પડે ને ? કેમ કબજે થશે ને ? દુનિયાદારીના કાયદા બધે લગાડાતા નથી આ શરીર માટે તો એ કાયદો લાગુ ન પડે

પુદ્ગલના સ્વભાવોને વશ પડેલો આત્મા

અરે પ પોપમ કે સાગરોપમ સુધી એ જ શરીરમા સમય વ્યતીત કર્યો હોય પણ ક્ષણવારમા જવુ પડે તેનો કઈ નિશ્ચય ન હોય રેડા કે ફુકા માટે કાયદા છે આ શરીર તે તો ચામડુ છે અને આ આત્મા તો હવાઇરૂપ છે તેના માટે કાયદો ન હોય બને અનાદિ કાળથી આત્મામા અજ્ઞાન અવિરતિ મિથ્યાત્વ રહેલા હોય છતા તે આત્માના માલિક ન જ બને બને માલિક ન બને પણ કબજે ખરો ને ? વાત ખરી જેના કબજે જે ચીજ થઈ હોય પછી તે ચાહે તેટલી રાડો પાડે તો તે કામ ન લાગે આ આત્માને મિથ્યાત્વ અવિરતિએ કબજે કરી લીધો છે તેથી તે અજ્ઞાનપણે કહે છે કે હુ હકદાર નથી પણ કબજે તો મારો છે અવિરતિ મિથ્યાત્વ આદિ પુદ્ગલના સ્વભાવો છે તે આત્માના સ્વભાવો નથી છતા તે આત્મા મિથ્યાત્વ અવિરતિના કબજે તો છે ને ?

કાગળની તરવારથી કોટ કબજે ન થાય

વાત ખરી પણ સો વર્ષનો ભાડવાત હોય અને દરેક વર્ષે ભાડુ ભરતો જાય અને તેની ભાડાચિઠ્ઠી લખાતી હોય તો તે સો વર્ષ સુધી પણ માલિક ન જ બને તેમ આ આત્માએ અજ્ઞાન અવિરતિ આદિ રહેવા દીધા છે એ વાત ખરી પણ તેની પાસે ભાડાચિઠ્ઠી છે એટલે આત્માના મધ્ય આઠ પ્રદેશો [1] જે રૂચક નામે ઓળખાય છે, તે કોઇના આધીન નથી એટલે મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાયાદિથી લેપાયેલા હોતા નથી અહીં કાગળની તરવારથી કોટ કબજે ન થાય એટલે કે બાધેની ખરી તરવાર જ કોટને કબજે કરે.

[1] સિદ્ધ સમાન આઠ પ્રદેશો છે આથી જ તેનો કબજો કર

વામા વાગ ન લાગે પરતુ જો તરવાર લઇને સામો ભીડે તો જ ફૂર અને ઘાતકી પણ ઊભા ચાલ્યા જાય

અપૂર્વકરણરૂપી સોય

હિંદુઓએ હિંદુપણાની રક્ષા માટે બાઈઓને એ જ જણાવ્યુ કે-એક સોય શીવવાની પાસે રાખો એ જ તમારા રક્ષણ માટે બસ છે તેમ અહીં તરવાર લેવા માટે આત્માને વાર છે તે તો ક્ષપક શ્રેણિએ ચ ડતા કામ લાગે પણ હાલ અપૂર્વકરણરૂપી સોય જો આત્મા લે તો બસ છે એટલે અત્યાર સુધી ઘણા કર્મો બાધતો આવ્યો છે અને છોડતો પણ આવ્યો છે છતા મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોને હાંકી કાઢવા માટે તો હાલ મોર જ લે લેવાની નહિ પણ અહીં મિથ્યાત્વ અનાદિ કાળથી ઘર કરી બેસેલ છે તેના માટે વજની સોય લે તેની સામે આડખિલો કે પથ્થર આવે તો પણ તે વગે નહિ પણ તે પથ્થરાદિ ભેદાઈ જાય એટલે તારા પરિણામોને તુ સજ્જડ કર કે જેથી જે આવે તે ભેદાઈ જાય અને તેવા પરિણામ તારા પ્રથમ થયા નથી માટે તે સોયનુ નામ અપૂર્વકરણ આપ્યુ આવી સોય જો તુ લે તો બસ છે

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

આવી સોય તીર્થંકર મહારાજના ઉપદેશથી આત્માના હાથમા આવે ત્યારે મિથ્યાત્વરૂપી ઝાડ તાડ જેવુ ઊંચુ લાગે પણ તેના મસ્તકે સોયની અણી વાગી કે આખો તાડ સુકાયુ તેમ અહીં મિથ્યાત્વ-મોહનીય ૬૮ ક્રોડાક્રોડી જેટલી સ્થિતિનું એ અપૂર્વકરણરૂપી સોયના ગોદાને સહન કરી શકે તેમ નથી અને તેનો નાશ થયા વિના છૂટકો નથી હવે અપૂર્વકરણની સોય મારતી વખતે તે મિથ્યાત્વ જીવતુ હોય તો ફિકર નહિ જેમ તાડના ઝાડને સોય મારતા તે પડી ન જાય પણ સુકાઈ જાય તેમ અહીં મિથ્યાત્વને અપૂર્વકરણની સોય વાગતા તે આડુ ન આવે અર્થાત્ મુડુ થઈને પડેલા શત્રુના અંગોપાંગ કાપી નાખે તો પછી તે વચ[illegible]

મિથ્યાત્વના ત્રણ ભાગો કરાય શુદ્ધ ભાગ અશુદ્ધ ભાગ અને મિશ્ર હવે જેમ શત્રુને પાડીને તેના ભાગ કરે તે વખતે જે જુસ્સો કે જેમ હોય તે પ્રથમ પણ ન હોય પછી પણ ન હોય તેમ અહીં અનતાનુબધીને તોડી નાખતી વખતે જે જુસ્સો હોય તે પહેલા કે પછી ન હોય તેને તોડી નાંખે પછી જોર ન હોય લાખ્કા પણ ખસેડવાના ન હોય અનતાનુબધીને તોડી નાંખી મિથ્યાત્વને ભોય ભેગુ કરી નાખે તેનુ નામ ઓપશમિક સમ્યક્ત્વ

ઉપશમ શ્રેણિ એ શી ચીજ ?

જ્યારે પ્રથમ જીવ સાવચેત થાય ત્યારે આજ હોય ચારિત્રને માટે ઉપશમ શ્રેણિ માટે ત્યારે પણ ઓપશમિક સમ્યક્ત્વ હોય હવે તેવા જીવો ઊંચા બીજા બે સમકિત ન લેતા ઉપશમ જ કેમ લીધુ ? તેની શી જરૂર ? ક્ષાયિક કેમ ન હોય ? ઉપશમ શ્રેણિ શી ચીજ વગેરે અધિકારો અગ્રે જણાવશે

વ્યાખ્યાન ૨૩

તીર્થકરનો જગતને ઉપદેશમા સદેશો

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન શીલાકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે દરેક કાળે દરેક ક્ષેત્રે બત્રોભવથી જગતના ઉદ્ધારનુ ઝાડ જેણે પોષેલુ છે અને જગતના ઉદ્ધારને માટે જેણે તીર્થકર નામકર્મ બાધ્યુ છે તે તીર્થકરો કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી જગતને ઉપદેશમા સદેશો એ આપે છે કે-તમોએ જગતના પદાર્થો તેના સાધનો મેળવવાની અને જાણવાની મહેનત કરી છે ચાહે જેવી ગતિમા તમે ગયા હો તે સર્વ ગતિમા આહાર, શરીર ઇન્દ્રિયાદિ માટે પ્રયત્ન કર્યો તમે નથી રહ્યા પણ એક પ્રયત્ન તમોએ કોઈ ભવમા કર્યો

નથી તમને પોતાને જાણવાનો પ્રયત્ન તમોએ કોઇ પણ ભવમા કર્યો નથી હવે જગતના જીવો એમ કહે છે કે હુ છુ મારે આમ કરવુ છે' એ સર્વ આ ભવની વાત કરે છે પણ ગયા ભવની કે આવતા ભવની વાત કોઇ કરતા નથી કુટુબકબીલા કે તેના સાધન માટે પ્રયત્નો થાય તે આ જ ભવ પૂરતા થાય છે માટે જિનેશ્વર કહે છે કે-તમો તમારા આત્માને બીજા કોઇરૂપે ન ઓળખો તો પણ તે અનતજ્ઞાન અનતદર્શન, અનત ચારિત્ર વીર્યાદિવાળો, હોવા છતા, તે સ્વરૂપવાળો હોવા છતા તેને ભલે ન ઓળખો પણ એટલુ તો જરૂર ઓળખો કે આત્મા એક ગતિમાથી બીજી ગતિમા ભમવાવાળો છે

ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો આત્મા છે

આ એક જ હુકમમા કેટલુ મહત્ત્વ હશે કે જેની ઉપર ચૌદપૂર્વીને આ એક જ હુકમ ઉપર-આખુ ઉવવાઈ નામનું સૂત્ર રચવુ પડયુ શ્રુતસ્થવિરોએ આ ઓપપાતિક ઉપાગની રચના કરી તે શા માટે? ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો આત્મા છે આવા કથનને ઉદ્દેશીને આખુ સૂત્ર શ્રુતસ્થવિરોએ રચ્યુ અગના એક વાક્યને અનુસરીને જે સૂત્રરચના થાય તેનુ નામ ઉપાગ કહેવાય તેમ અહીં ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજનુ એક વાક્ય કે આ 'મારો આત્મા ચારે ગતિમા ઉત્પન્ન થનારો છે અને તે જ્ઞાન જરૂરી છે આથી તે વાત ઉપર જ શ્રુતસ્થવિરોએ ઉવવાઇ સૂત્રની રચના કરી

ગત ભવ અને આવતા ભવની વિચારણા

આત્મા કોઇ વખત એમ વિચારે છે કે-પરભવમા શુ થશે? ગયા ભવમા શુ હતુ? આ વાત આસ્તિકોમા પણ વિચારાય છે પણ તે ધર્મસ્થાનકોમા વિચારાય અને ધર્માનુષ્ઠાનો કરીને ઊભા કે તે વાત જ આખી ભૂલી જવાય! મધુકે સૂર્યનો થયેલો પ્રકાશ હોય પણ વાદળાની ઘટા આડી આવી કે તે પ્રકાશ ક્યા? તેમ

ધર્માનુષ્ઠાનના અમરે આ માને ગત ભવ કે આવતા ભવના વિચારો આવે તે ટક ક્યાં સુધી ? જ્યાં સુધી આવરણરૂપી વાદળાં આડાં ન આવે ત્યાં સુધી હવે તેને માટે કહ્યું કે ક્રોધ, માન માયા અને લોભરૂપી વાદળાં જ્યાં આ । આવે કે તે જ્ઞાન ચાલ્યું જાય આસ્તિકોને ગત ભવ કે આવતા ભવનું જ્ઞાન થાય પણ તે ધર્મક્રિયાના સમયે દે ।મર કે ઉપાશ્રયમાં, પણ ત્યાંથી નિવર્ત્યા કે પાછા ભાનભૂલા બની જવાય છે

ખરું શિક્ષણ ક્યારે મળ્યું ગણાય ?

પડછાયાને કોઇ દિવસ ટકનાર ન જ ગણીએ લાલ પડદા ઉપર જે તડકો પડે અને તેની છાયા બીજા ઉપર પડે તેથી તે લાલાશ કસુંબલની કિંમત ન જ લાવી દે તેમ ધર્મસ્થાનકમાં ધર્મભાવના આવે કે હું રખડતો રખડતો આવેલ છું આવતા ભવ માટે પુણ્યરૂપી ભાતું એકઠું કરવાનું છે આમ વિચારો આવે આથી હવે કહેવા શું માગો છો ? ધર્મસ્થાનમાં કે ધર્મક્રિયામાં જવું જ નહિને ? ના એમ નહિ નાનો છોકરો નિશાળમાં માસ્તરની સોટી સામે પનાખું પૂછાય કે તુરત જવાબ દે પણ વગર ડરે તે ભૂલી જાય છે માટે ભણ્યો ત્યારે જ ગણીએ કે જ્યારે વગર ડરે પણ જવાબ આપતો રહે તેમ અહીં ઉપાશ્રય, દેરુ, સામાયિક, પ્રતિક્રમણાદિ તે માસ્તરની હાજરીવાળું છે, પણ ખરું શિક્ષણ તો માસ્તરની ગેરહાજરીમાં કોઇ પણ અગર માતાપિતા કે અન્ય કોઇ પૂછે અને તે જવાબ આપે ત્યારે જ ભણ્યું કહેવાય ત્યારે 'તેજ છોકરો ભણેલો ગણાય અહીં ઉપાશ્રય આદિ સ્થાનો તે સસ્કાર નાખવાની ચીજો છે છોડવાની નથી માસ્તરની હાજરીમાં પલાખા પૂછાય અને આવડે પછી વગર હાજરીએ પણ આવડવા જોઇએ તેવા સસ્કારો માટે જ પ્રથમ હાજરીની જરૂર ખરી

સમકિતદૃષ્ટિ જીવના પરિણામો કેવા હોય

હવે ધર્મસ્થાનોમાં જો વૈરાગ્યાદિભાવો ન થાય તો તેને તે

ટોળામા બેસવા જ ન દેવો ? હવે ખરુ કામ કયા છે ? બહાર શાસ્ત્રકાર કહે છે કે–ધર્માનુષ્ઠાનોમા કે ધર્મસ્થાનોમા જેમ ભવમબંધી વિચારો આવે તે સારા છે કાઢી નાખવા જેવા નથી પણ તે ચોવીસે કલાક ચોંટી જવા જોઈએ કારણ કે જે જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ થયો તે વૈમાનિક સિવાય બીજુ આયુષ્ય બાંધે જ નહિ હવે આયુષ્ય બાંધવાનો નિયમ નથી કારણ કે જેમ મરણનો નિયમ નથી અર્થાત્ મરણને અંગે મનુષ્યનો નિયમ નથી તેમ પરભવનુ આયુષ્ય કયા ટાઈમે બાંધે તેનો નિયમ પણ નથી ગમે તે પ્રવૃત્તિએ તે આયુષ્યને બાંધી શકે છે હવે આયુષ્ય બાંધવાનો નિયમ નથી તો જેમ હલ્લો અમુક સરહદે આવશે એ નિયમ ન હોય તો તૈયારી ચારે તરફ રાખવી પડે ઇંગ્લાંડની ચારે તરફ દરિયો છે એટલે કંઠે તૈયારીઓ રાખવી પડે જ ઇરાન અફઘાનિસ્તાન આદિ દેશોને કિ તેજ થી કે બચાવ દરેક સરહદ પર રાખવા પડે તેમ અહીં પર ભવનુ આયુષ્ય બાંધવાનો હલ્લો કયા ટાઈમે કઈ પ્રવૃત્તિએ આવશે તેનો નિયમ નથી અનિયમ છે તો પછી તેની તૈયારી સર્વ કાળે અને સર્વ પ્રવૃત્તિએ રાખવી જ જોઈએ એમ છે તો સમકિતદૃષ્ટિ જીવ વૈમાનિક સિવાયનુ આયુષ્ય ન બાંધે એ નિયમ કેમ ? તો કહે છે કે– સમકિતદૃષ્ટિ જીવની લેસ્યા એટલે પરિણામ બગડવાવાળા ન જ હોય

સમકિતદૃષ્ટિ જીવના આયુષ્યનો બંધ

પર્વતિથિને આરાધનારના પરિણામ સારા જ હોય છે જેમ ત્રીજે લીલોતરી આદિ હાથમા લઈને પૂછે કે આજે બીજ તો નથી ને ? તેમજ ચોથે લીલોતરી ખાતા વિચારે કે પાચમ આજ નથી પણ કાલે છે એટલે કાલે લીલોતરી નહિ ખાઈએ આવા પરિણામ થાય છે અને તેથી રાચ્યામાચ્યા રહેતા નથી આવી રીતે હમ તિથિની આરાધના કરનારને પ્રથમ અને પછીના દિવસના અંગે પરિણામની તીવ્રતા રહે છે કે–તિથિ હોય તો ન કરીએ તિથિ હશે તો નહિ.

ફરીએ આવા વિચારો વગર તિથિના દિવસે થાય છે તેમ અહીં સામાયિક પ્રતિક્રમણાદિની પાછળ પણ વિચારો તેવા જ આવવા જોઈએ હવે તેજોલેશ્યા એટલે કોધ અર્થવાચક નહિ પણ અહીં સારા પરિણામવાળી જે લેશ્યા તે તેજોલેશ્યા કહેવાય સમકિતદૃષ્ટિ જીવ સમકિત પામ્યા પછી તેમાં જો ટક્યો હોય અને સત્તરે પાપસ્થાનકોમાં રાચતો હોય તો પણ તેની લેશ્યા સારી હોય તેથી તે આયુષ્ય માટે બાંધે હવે તેજો, પદ્મ કે શુક્લ લેશ્યામાં જો આયુષ્યનો બંધ કરે તો તેવી લેશ્યાના પરિણામમાં જ ઉત્પન્ન થાય જો આ નક્કી છે તો પછી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ વૈમાનિક સિવાય બીજું આયુષ્ય ન બાંધે

મગજનો કાબૂ રાખવાનો ઉપદેશ

જ્યોતિષ્કના જીવોને પણ તેજોલેશ્યા છે તેના કરતા અસંખ્યાત ગુણી શુદ્ધ લેશ્યામાં સમકિત દૃષ્ટિ જીવ હોવો જોઈએ અરે સત્તર પાપસ્થાનકોમાં રાચતા છતાં તેની તેજોલેશ્યા સારી હોવી જોઈએ જ્યોતિષ્ક દેવ કરતા પણ અધિક સારી લેશ્યા હોવી જોઈએ મગજનો કાબૂ ખોટશે અને ક્રોધાદિને આધીન થઈશ તો તારું જાણેલું તણાઈ જશે માટે બીજો હુકમ એ જ કહ્યો કે મગજનો કાબૂ રાખજો નાના છોકરાને પૂછીએ કે તું ગાંડો કે ડાહ્યો ? તો તે ગાંડો કહેવાને તૈયાર નથી અર્થાત્ મગજનો કાબૂ ગુમાવવા કોઈ તૈયાર નથી છતાં ગુમાવી દેવાય છે શાથી ? અનુકૂળ સંજોગોથી રાચી જઈ જીવ પોતાના સ્વભાવને ભૂલી જાય છે તેમ પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં ત્રાસ પામે ત્યારે તે મૂળ સ્વભાવ ભૂલી જાય છે માટે કહે છે કે-ત્યાંહે તેવા સંજોગોમાં મગજનો કાબૂ રાખજો અને તેથી જ તમારો સિદ્ધાંત ટકશે તેથી શીતોષ્ણ નામે ત્રીજું અધ્યયન કહ્યું એટલે સ્થિર રહેવા માટે ત્રીજો હુકમ કર્યો પ્રથમ ભવોભવની ઉત્પત્તિ જાણો મગજનો કાબૂ ગુમાવો નહિ અને સ્થિર રહો

સુંદર વસ્તુ પકડી ન શકીએ તો ?

આ ત્રણ વાના છતાં સુંદર વસ્તુ પકડી ન શકીએ તો ? લોઢાની

માથે વળગેનો ભાર પણ ઊપાડે તેમજ એને બળીમાં જવું પડે છતાં ઘાટ કેનો બને? કહો કે લોઢાનો જ બને કાટનો ઘાટ ન બને પણ જુદો જ પડે તેમ અહીં નિશ્ચય બનાવવાવાળા મગજનો કાબૂ રાખવાવાળા સંજોગોમાં સ્થિર રહેવાવાળા હોવા છતાં જેઓએ આત્માને ન પકડ્યો હોય-જેમ અભવ્ય કે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવો આ સર્વ વાના કરે અરે ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પાળીને નવગ્રૈવેયક સુધી જાય અરે દેવતોની ઈચ્છાએ તો ધર્મનું આચરણ કરે છે અને તેથી તેઓ પરભવ માને છે વળી ક્રોધાદિના આવેશમાં આવે તો દેવગતિનું આયુષ્ય ન બાંધે અને તેથી મગજ ઉપર કાબૂ રાખે છે તેમજ અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં સ્થિરતા રાખે છે છતાં તેનો આત્મા ઊંચો થઈ શકતો નથી

જીવ પોતાની સુંદરતાને જાણતો નથી

જ્યાંસુધી કુળના પ્રજા પાળવાનો ઉદ્દેશ ઊંચો રાખવો પડે હવે આ જીવ કલ્યાણને ત્યારે જ સાધે કે જ્યારે તે સુંદરને સમજી શકે જેઓ સુંદરને સમજી શકતા નથી તેઓ કલ્યાણને સાધી શકતા નથી કોઈએ બોરનું ગાડું ભર્યું અને દિલ્હી લઈ જાય તેથી વળે શું? અરે, મુસાફરી ખરી ટાંગડો વેડે તેથી કોથળી ન જ ભરાય તેમ અહીં જેઓએ પોતાના આત્મામાં સુંદરની વસાહત કરી નથી તે આત્માઓ બોરના ગાડાવાળો દિલ્હી પહોંચે અને મુસાફરી ખર્ચ પણ ન નીકળે તેની માફક પોતાના ફળને પામી શકતા નથી એટલે પ્રસંગને અંગે મજબૂત રહી સુંદરનો વસવાટ આત્મામાં કરે તો જ ધાર્યું મેળવી શકે હવે સુંદર શબ્દ બોલાય છે પણ તે સુંદર કહેવું કોને? જગતમાં દરેક જીવ સુંદરની ઈચ્છાવાળા છે મારું ભૂંડું થાઓ એમ તો કોઈ બોલનાર નથી [illegible] પરંતુ ભૂંડું ઈચ્છનાર હશે પણ અહીં આખું જગત સુંદરની ચાહનાવાળું છે અને તેને જ માટે મથવાવાળું છે છતાં સુંદરને ન ઓળખે તો કરે શું? હવે નાનું બચ્ચું કાચનો કટકો લઈને હીરા સમજી પેટીમાં મૂકે કોઈ લેવા આવે તો આપે

નહિ અને લડે, એટલે અહીં બાળક કાચને હીરો સમજે, તેમ આ આત્મા બહારની ચીજોને સુદર માની તેને જ પોતાનામા વસાવે છે, પણ આત્માની સુદરતાને વસાવતો નથી જગતની સુદરતાને જાણે છે પણ ખાટલે મોટી ખોડ છે કે પોતાની સુદરતા જાણતો નથી

નિશ્ચય, બોધ અને પ્રવૃત્તિ

જગતના સ્પર્શાદિ દરેક પદાર્થને સુદર માને, જાણે કે દેખે પણ પોતાનુ સુદર શુ ? તેના માટે શાસ્ત્રકારે ત્રણ સુદર બતાવ્યા (૧) નિશ્ચય (૨) બોધ અને (૩) પ્રવૃત્તિ, એટલે આત્માને આત્માના સ્વરૂપનો નિશ્ચય તેના સાધનનો બોધ અને તેની જ પ્રવૃત્તિ એ ત્રણના ગુ। પારિભાષિક નામો કહીએ તો સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર આત્માનુ સાધ્ય તે જ દર્શન, તેનુ જાણવુ તે જ જ્ઞાન અને તેની પ્રવૃત્તિ તે જ ચારિત્ર આ ત્રણ પારિભાષિક શબ્દોને કોરાણે મૂકીએ અને આ ત્રણ વસ્તુ સમજમા લો આત્મામા નિર્મળ શુ ? અને તેના સાધનોનો બોધ અને તેની જ પ્રવૃત્તિ શુ ? અહીં આ ત્રણને પકડો એટલે બસ એટલે આત્માની નિર્મળતા રૂપી સાધ્ય હોવુ જોઇએ આ ત્રણમા પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન

ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એટલે શુ ?

એ સમ્યગ્દર્શન કેટલા પ્રકારે છે ? પ્રથમ એ વાત ચોક્કસ છે કે વાયુના વિકારે ઊનટી થાય છે પણ જેમ ઊનટી અને વાયુનો વધ રો ચાલ્યા કરે તેમ આત્મા મિથ્યાત્વ બાધે અને ભોગવે વળી પાછો બાધે જેમ દુનિયાદારીના વ ર્ગોમા રાચ્યો કે માચ્યો તો એક બીજા પદાર્થની પરપરા ચાલે તેમ અહીં મિથ્યાત્વનુ બાધવુ અને ભોગવવુ એ ચાલ્યા જ કરે તે પછી છેડો શી રીતે આવે ? હવે કૂતરુ જેમ શેરીના છેડે આવીને ભસે તેની ફિકર નહિ પણ વચમા તો ન જ હોવુ જોઇએ અર્થાત્ રસ્તા વચ્ચે કૂતરાનું ટોળુ ન હોય તો જ હાથી ગતિ કરી શકે તેમ આ જીવ જ્યારે ઊચી શ્રેણિએ જવા

માગે ત્યારે મિથ્યાત્વ એકદમ તો ખસી જવું જોઇએ હાથીની મર્યે કૂતરા ખસીને ખૂણાના તો ન જ ભરાય પણ ગૌમા રહેલ ર ધની ગધે નાશી જાય હવે અહીં ખસી જાય તેનું નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ જેમ કૂતરા ખસી ગયા પછી તેનો વિભાગ કરીન તે તેને મારવા હોય તે રીતે હાથી મારે તેમ અહીં આ જીવ અનાદિનું મિથ્યાત્વી હોય તો તે પ્રથમ મિથ્યાત્વને ખસી નાખે તે પછી વહેંચવાની વાત તે ખસેડે તેનું નામ જ પ્રથમ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

શત્રુના નાશ માટે મૈત્રીતિની જરૂર

મહારાજે ક્રમની સામે ભેદનીતિ શરૂ કરી તેમ અહીં મિથ્યાત્વનો પુંજ હઠાવવા માટે તેમાં ભેદનીતિ કરવી પડે.

ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

અહીં ત્રણ ભેદો કર્યા પછી કોના પક્ષે ચાલવું ? કહો કે જે ભવિષ્યમાં કામ કરવા માગતો હોય તે શત્રુને મદદરૂપ ન બને અને આપણને નુકસાનકારક ન હોય તેવો જે સમ્યક્ત્વ-મોહનીયનો જથ્થો છે તેને પક્ષમાં લવો કે જે આત્માના ગુણને નુકસાન ન પહોંચાડે હવે અહીં આત્માએ સમ્યક્ત્વ-મોહનીયના પુદ્ગલો જો કે મિથ્યાત્વના ઘરના છે પણ શુદ્ધ છે તેથી તેને લેવા એટલે સમ્યક્ત્વના પુદ્ગલો જે શુદ્ધ છે તે તેના ટેકારૂપ થાય જેમ મિત્રરાજ્ય શત્રુરાજ્ય અને તટસ્થ રાજ્ય હોય તેમ અહીં મિથ્યાત્વના પુદ્ગલો તરીકે-જે મિત્રરાજ્ય તરીકે છે તે સમ્યક્ત્વનો પુંજ છે, તેમજ જે શત્રુરૂપ પુંજ છે તે મિથ્યાત્વ-મોહનીય અને જે તટસ્થરૂપ છે તે મિશ્રમોહનીય આ ત્રણ ઉપરથી ક્ષાયિક ક્ષાયોપશમિક અને ઔપશમિક ભેદો સમજાશે.

સમ્યક્ત્વના ભેદોની વધુ સમજણ

ક્ષાયિક અને ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ તે પૌદ્ગલિક નથી પણ આત્મીય છે કારણ કે તે બન્નેની વખતે મિથ્યાત્વના પુદ્ગલોને મદદમાં લીધા નથી હવે જે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ છે તે શુદ્ધ આત્મ-સ્વરૂપ છે અને ક્ષયોપશમિક સમ્યક્ત્વ છે તે પૌદ્ગલિક છે હવે જ્યારે ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ આત્મીય છે તો પછી ત્યાં રોકાણ કેમ ન કરવું ? વાત ખરી પણ ઘેરાની સ્થિતિનો છુટકારો ક્યારે ? શુદ્ધ કરીને નિગમ લવાય તો જ. અહીં ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ વખતે આત્મા પોતાના જોરે જ ઝઝૂમે, આગળ મોહનીયના પુદ્ગલો વડે તે ઘેરાયેલો છે એથી બે ઘડીમાં તેનો નિગમ લાવવો જ જોઇએ હવે જો તે બે ઘડીમાં ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ લાવનાર સમ્યક્ત્વ-મોહનીયને

ફોડીને પોતાના પક્ષમા ન કરી ને અને મિથ્યાત્વના ઘરનુ મગહવા વાળો થાય એટલે શત્રુની જાળમા ફસાવાનાગે થાય તો માર ખાઈ બેસે, પણ સમ્યક્ત્વ મોહનીયનુ જોર કરી લે તો પછી તેનુ જોર ન જ રહે હવે અહીં જે પક્ષ પોતાને અનુકૂળ છે નુકસાન ન કરે અને ઝઝુમવા બેસે તેવો છે તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ એટલે સમ્યક્ત્વ મોહનીયના પુદ્ગલોના આધારે આત્મા ઝઝુમવા બેસે તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ છે

ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ કયારે ?

અજ્ઞાની હોય છતા જાતે તો રાજિ ને ? અહીં સમ્યક્ત્વ મોહનીય છે તેના પુદ્ગલો નોખ્ખા છે છતા જાત તો મિથ્યાત્વની છે માટે શત્રુનો સહકાર કર્યો પછી તે પણ ગ ન તો મારવી જોઇએ હવે સમ્યક્ત્વ મોહનીયદ્વારા મિશ્રને મિથ્યાત્વને પોતાના પક્ષરૂપ કરીને પછીથી સર્વનો ખાંડો માટે સમ્યક્ત્વ મિશ્ર અને મિથ્યાત્વ મોહનીયરૂપી ત્રણ ભાગો કરીને ત્રણેને એક રૂપે કરી છેવટે મિથ્યાત્વના ઘેરાવાથી રહિત બને ત્યારે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વી બને

ચારિત્રની તાકાતવાળો મનુષ્ય

આ સર્વ વાત કરી પણ એક વાત ધ્યાનમા રાખવાની છે છોકરાનુ સ્લેટનુ નામુ લખેલુ હોય પણ તે મિથણીમા મેળીય લાવે નહિ મિથણીમા કંઈ ન જ લાવે સ્લેટમા નામુ મરવાળાથી સાચુ છે છતા તે લખેલુ નામુ મિથણીમા મેળી ન જ લાવે તેમ અહી આ સમ્યક્ત્વ શી ચીજ છે ? છોકરાનુ નામુ તેનાથી મિથણીમા કોડી ન આવે હવે સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાન હોય તો તેથી મોક્ષ આવે એવો નિયમ નથી નરક અને તિર્યંચની કે દેવગતિમા જ્ઞાન અને સમ્યક્ત્વ છતા મોક્ષ નથી થતો અહી આવ ત છે છતા મિથણીમા કોડી આવતી નથી હવે તે ધ ધો માત્ર મનુષ્ય જ કરી શકે કારણ કે તેનામા ચારિત્રની તાકાત છે સમ્યક્ત્વ બનાવી તેના જે લેખા જણા-

ત્યા તે આત્માને જરૂરી છે તેવી રીતે વર્તનની જરૂર હોવાથી તેના ભેદો વગેરે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન : ૨૪

तथा सम्यक्त्वपुद्गलोपष्टम्भजनिताध्यवसाय क्षायो पशमिक २, दर्शनमोहनीयक्षयात् क्षायिक ३, चारित्रमप्युप शमश्रेण्यामौपशमिक १, कषायक्षयोपशमात् क्षायोपशमिक चारित्र २. चारित्रमोहनीयक्षयात्क्षायिक ३, ज्ञाने तु भाव सम्यग् द्विधा ज्ञातव्यं, तद्यथा-क्षायोपशमिकं क्षायिकं च, तत्र चतुर्विधज्ञानावरणीयक्षयोपशमात् मत्यादि चतुर्विध क्षायो पशमिक ज्ञान, समस्तक्षयात्क्षायिक केवलज्ञानमिति । तदेव त्रिविधेऽपि भावसम्यक्त्वे दर्शिते सति परश्चोदयति ।

તીર્થંકરોનું જગતના ઉદ્ધારનું કાર્ય

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંગાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે સર્વકાળના સર્વ ક્ષેત્રોના સર્વ તીર્થંકરો કેવલજ્ઞાન પામ્યા પછી જગતના ઉદ્ધારનું જે કાર્ય શરૂ કરે છે તેમાં ઉપદેશમાં મુખ્યતાએ એ જણાવે છે કે-મહાનુભાવો ! તમો અનાદિકાળથી આહાર શરીર ઇંદ્રિય, ધન માલ, કુટુંબ-કબીલાદિને તપાસતા આવ્યા છો પણ તમોએ પોતાને કોઈ દિન તપાસ્યો નથી જાનવર પણ પોતાના સ્થાન શરીરાદિને તપાસે છે મનુષ્ય પણ તે સર્વ તપાસે છે પણ પોતાને કઈ તપાસતુ નથી

પ્રથમ આત્માની ઓળખની જરૂર

હવે જગતમાં દુર્લભતા પણ તેની જ છે કે જે પોતાને તપાસે

કરે છે અને એક પણ ભવ તે વિનાનો નથી જો હવે પોતાને તપાસનારો જીવ કોઈ દિન બન્યો નથી માટે પ્રથમ તમો તમારા આત્માને તપાસો હવે તપાસવામાં બે દૃષ્ટિ છે એક બાહ્ય અને બીજી અભ્યંતર હવે કોઈને જેમ ઉત્તરધ્રુવનો તારો દેખાડવા ઝાડની ટોચ કે ડાળ દેખાડીને તે બતાવીએ છીએ, એટલે ધ્રુવના તારા ઉપર એકદમ દૃષ્ટિ ન જાય તેથી અરુન્ધતીનો તારો દેખાડીને ઉત્તરધ્રુવના તારાને બતાવીએ તેમ અહીં આત્માને ઓળખવા માટે તેના જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ ગુણને ઓળખવા તૈયાર કે લાયક થયો નથી છતાં આત્માની ઓળખ તો કરાવવી હવે આત્માના બીજા ગુણો રહેવા દો, પણ પ્રથમ આ મારો આત્મા આ ભવમાં ઉત્પન્ન થયેલો છે અહીં સદા આ ભવમાં રહેવાવાળો નથી આગળ પણ ઉત્પન્ન થશે અને પ્રથમ પણ ઉત્પન્ન થયેલો હતો હવે મને પચીસ વર્ષ થયાં પણ તે આ ભવ પૂરતા બાકી તો તું અનાદિનો છે, માટે મારો આત્મા પ્રથમ ભવથી આવીને અહીં ઉત્પન્ન થયેલો છે એમ જ્ઞાન કરી લે વળી આગળ પણ ઉત્પન્ન થશે એટલે ભવના હિસાબે આ આત્મા અચેળ બેસી શકતો નથી આવું સ્વરૂપ પ્રથમ તું સમજી લે આ પ્રમાણે પ્રથમ તીર્થંકર મહારાજાઓ જગતને ઉપદેશ આપે છે કે તારો આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળો છે એક ભવમાં સ્થિર રહેવાવાળો નથી

જન્માંતર તે ઇતરનું પરિણામ કે મૂળનું ?

હવે આ નક્કી થયા પછી જેમ બે દિન પહેલાં હિંદુપણા માટે વિવેચન કર્યું હતું કે પુનર્જન્મને તો હિંદુ સિવાય બીજા કોઈ માનતા નથી એક વખતના જ મને ઇતરો માને ખરા પણ વારંવાર—પુનર્જન્મને તો હિંદુઓ જ માને છે અને તેથી તેઓ આત્માને ઉત્પન્ન થવાવાળો માને પણ હવે તે પોતાની મેળે ઉત્પન્ન થાય છે કે કોઈ બીજો તેને ઉત્પન્ન કરે છે, કારણ કે ઉત્પત્તિ સ્વતંત્ર થાય અને પરતંત્ર પણ થાય એટલે જો ઉત્પત્તિ સ્વતંત્ર થતી હોય અને સ્વતંત્ર ભવાન્તરમાં જવાનું

મૃત્યુ હોય તો તે આત્માને દુષ્ટ હોય અને તેની જીવનો બદલો પણ હોય અર્થાત્ આ ભાતમાં જીવવું તે ઇષ્ટનીનું પરિણામ કે જીવનું પરિણામ ? ... નમસ્કારમાં જીવન થવાનું - જીવ પોતે કરવા માગતો નથી, નાસ્તિકોને અહીંથી મરવા કોણ લાગે ?

મમારી સર્વ જીવો : જીવવાને ઇચ્છે છે

જગતના સર્વ જીવો ઇચ્છાને માટે ... છે એટલે મન-માનને ઇષ્ટ પણ છે અને જગતમાં તે ધનમાલને અનેકસુખ આદિ અને તેનો ભા... પણ જો તેવું લાગે તો તે ... અનિષ્ટ ગણી ... પણ ... સુખના સાધન પૂરી ... વસ્તુ ... વસ્તુ દુઃખનું કારણ માલૂમ પડે તો છોડે, પરંતુ જીવન એવી વસ્તુ છે કે તે અનિષ્ટ થાય જ નહિ. જીવન કોઈ દિન અનિષ્ટ થતું નથી. માનવી આવેશમાં આવીને પાણીમાં પડે ખરો, છતાં પાણીનો સાથે ... ને કે ... અહીં જીવન ખરેખર અમારું ... પણ વહાલામાં વહાલું લાગે છે તેથી શાસ્ત્રકાર કહે છે કે સંસારી સર્વ જીવો જીવવાને ઇચ્છે છે. કોઈ દિન મરવાને કોઈ ઇચ્છતું નથી. આ જીવન હમેશને માટે દરેકને ઇષ્ટ છે પણ અનિષ્ટ નથી.

જીવનમરણ ઇચ્છા આધીન બનતું નથી

હવે જીવવું ઇષ્ટ છે તો પછી મરે કેમ ? કહો કે જીવન એ હાથની બાજી નથી તેમ મરણ પણ હાથની બાજી નથી, હવે તે બંને જ્યારે હાથની બાજી નથી તો પછી આવતા ભવમાં ઉત્પન્ન થવું તે પણ હાથની બાજી નથી છતાં જીવનમરણ બંને શાથી ? નાસ્તિકો બીજી બાબતોમાં જુદા પણ પડે. પુણ્ય પાપ, સદ્ગતિ આદિમાં જુદા પડે પણ જીવવું છે, મરવું છે એમાં તો નાસ્તિકો પણ જુદા પડતા નથી. અર્થાત્ જીવન અને મરણ માટે તે નાસ્તિકોથી જુદા પડાય તેમ નથી. અહીં આસ્તિક અને નાસ્તિક બંને જીવનમરણને માને છે છતાં તે જીવનમરણ ઇચ્છાને આધીન બનતું નથી. જો ઇચ્છાને આધીન થતું હોય તો ... જીવન ઓછું મરવા

ન જ માગે તેમ મરણ પણ ન ઇચ્છે હવે જ્યારે તે ઇચ્છાને આધીન નથી તો પછી ઉત્પત્તિ તો આધીન હોય જ ક્યાથી ?

કારણોને આધીન ઉત્પત્તિ

હવે એ ઉત્પત્તિ આધીન કોને ? એ વાત ધ્યાનમા રાખવાની કે આપણને નીરોગી બનવું હોય તો તે ઇચ્છા માત્રથી ન બનાય તેમ કદી પણ ઇચ્છામાત્રથી ન થવાય રોગી કે નીરોગી બનવાનું આધીન જ્યારે કારણ દ્વારા જ બની શકે એટલે નીરોગીપણાના કારણો મેળવીએ તો જ નીરોગીપણું મેળવાય તેમજ રોગી થવા માટે તેના કારણો મેળવવા પડે જ અને ત્યારે જ તે બને અર્થાત્ વશ કરવા અને તેને બધ કરવો તે પોતાને આધીન પણ સીધી રીતે નહિ કારણ કે સાધનદ્વારા તે આધીન છે અજવાળુ એ આધીન ખરું સ્વતંત્ર નહિ પણ દીપક વગેરે અજવાળુ કરવાવાળા પદાર્થદ્વારા જ તે બની શકે અહીં અજવાળા ઉપર સીધો કાબૂ નથી પણ તેના સાધનોદ્વારા અજવાળુ લાવવાનો કાબૂ છે હવે અજવાળુ કરવા માટે સૂપડે ઉલેચીએ તો નીકળે નહિ પણ દીપકને બહાર કરવો જોઈએ અહીં અજવાળુ એ આધીન હોવા છતા એને સીધી રીતે કાઢવાની તાકાત નથી કારણ કે તેના કારણોને જ આપણે ખસેડી શકીએ

જૈનો અને ઇતરોની માન્યતામા ફેર

એવી રીતે અહીં આ જીવન પણ આપણા આધીનની ચીજ છે, તેમજ મરણ કે ભવાતરની ઉત્પત્તિ તે પણ આધીનતાની ચીજ છે છતા તે સીધી રીતે લાવવા માટે પાછા તાકાતદાર નથી પણ સાધનો લાવવાદ્વારા એ બને તેમ અહીં જીવન મરણ કે ઉત્પત્તિને અગે સાધનો ક્યા ? તે સીધી રીતે આપણા હાથમા નથી પણ કારણોદ્વારા જીવન આદિ થાય છે આયુષ્ય ખતમ કરવાદ્વારા મરણ કરી શકીએ ભવાતરનું આયુષ્ય બાધવાદ્વારા ઉત્પત્તિ કરી શકીએ. આયુષ્ય લાગુ સાધના દ્વારા જીવન ટકાવી શકીએ હવે ઇતરોની

માન્યતા છે કે ઇશ્વરપ્રેરિત જીવ જાય છે ઇશ્વર સ્વર્ગમાં કે નરકમાં મોકલે ત્યાં જીવ જાય આવી માન્યતા જૈન ધર્મની નથી જૈન ધર્મ તો માને છે કે જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિ માટે જીવ સ્વતંત્ર છે પણ તે સ્વતંત્રતા સીધી નથી

જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિની જવાબદારી કોની?

જેમ અજવાળાને આગ સીધી સ્વતંત્રતા નથી પણ તેના કારણો દ્વારા તે બની શકે તેમ આ જીવની જીવન મરણ અને ભવાંતરની ઉત્પત્તિ માટે સ્વતંત્રતા છે પણ તે સીધી નથી પરંતુ કારણોદ્વારા છે ગયા ભવમાં જે પ્રમાણે આયુષ્ય બાંધ્યું તે પ્રમાણે જ ભોગવવાનું જેટલું બાંધ્યું તેટલું જ ભોગવવાનું તેમજ આ ભવમાં જેટલું અને જેવું બાંધે તેટલું જ અને તેવું આવતા ભવમાં ભોગવવાનું છે તેથી જિનેશ્વરે કહેલ છે કે તમારી મેળે જ તમારું જીવન, મરણ અને ઉત્પત્તિ છે તેથી કોઈ બીજા પદાર્થ ઉપર તમો આરોપ મૂકી શકો તેમ નથી તમારું જીવન, મરણ અને ભવાંતરની ઉત્પત્તિ માટે તમો તમારી પોતાની જ જવાબદારી સમજો આ ભવને અંગે, જીવન મરણને અંગે કે આવતા ભવની ઉત્પત્તિ અંગે જવાબદારી છે તો પછી ભૂલ કયાં કરીએ છીએ?

સારી ઇચ્છા માત્રથી કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી

દરેક મનુષ્ય સારા જ અક્ષરો લખવા માગે કોઈ ખરાબ લખવા માગતો નથી પણ જેનો હાથ કાબૂમાં હોય જેણે અભ્યાસ કર્યો હોય તે જ સારા અક્ષરો લખી શકે પણ જેણે અભ્યાસ ન કર્યો હોય શરીર ન કેળવ્યું હોય તો પછી સારા અક્ષરો ન જ આવે. એટલે સારા થવાને લાયકની ક્રિયા કરી હોય તેના જ અક્ષરો સારા આવે તેમ અહીં દરેક જીવ સુખને લાંબા જીવનને ઇચ્છે છે કોઇ દુ:ખ મરણને ઇચ્છતો નથી પણ સારી ઇચ્છા માત્રથી તે કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી પણ સારા અક્ષરો કરવાની ઇચ્છા સાથે તેનો અભ્યાસ કર્યો હોય તો જ સિદ્ધિ સાંપડે તેમ અહીં પણ સુખની ઇચ્છાવાળાએ

સત્કર્મો કરેલા હોય તો જ તે મેળવી શકે દુઃખ કાપવા માટે પુણ્યોપાર્જન કરેલ હોય તો જ દુઃખ ટળે હવે સુખના કારણરૂપ પુણ્ય ન મેળવેલું હોય અને સુખની ઇચ્છા કરે તેને મળે તો દુઃખ જ કારણ કે સારી ઇચ્છા કરવા માત્રથી તે પ્રમાણે ફળ ન મળે જેવી રીતે પુણ્યોપાર્જન કરેલ હોય તેવી રીતના જ સુખો મળે

જિનેશ્વરે કહેલ જગત કરતા જુદો જ ધર્મ

હવે જિનેશ્વર ભગવાને આખા જગત્ કરતા કંઇ પણ જુદો કે અલગ ધર્મ કહ્યો હોય, બીજા સાધારણ ધર્મ કહ્યો હોય તો તે આ છે આ જીવ જીવન મરણ કે ઉત્પત્તિને અંગે સ્વતંત્ર છે બીજાની જવાબદારી તેમાં નથી ઇતરો જીવન મરણ અને ઉત્પત્તિમાં બીજાની જવાબદારી માને છે તે ખોટી રીતી સાથે એ જણાવ્યું કે જીવની જીવન મરણ ઉત્પત્તિને અંગે જવાબદારી છે ખરી પણ તે સીધી રીતે માલિક બનતો નથી પરંતુ તે પુણ્ય પાપ દ્વારા માલિક બની શકે છે અજવાળા માટે તેનું સાધન રાખવું પડે જ અંધારા માટે પણ સાધન વસાવવું જ પડે તેમ આ જીવ દરેક કાર્યમાં સ્વતંત્ર છે પણ પણ તે સ્વતંત્રતા સાધનો રૂપ આધાર રાખે છે જેમ એક મનુષ્ય લોગરો થઅનો એક વેત કાગ હોય તો તે કાપવા સમર્થ છે પણ તેના હાથમાં સોય આપો તો તે કાપી ખરો ? નહિ માણુ કે સાધનમાં સમાગ રાખી દેર તો કાપી નાખે અહીં શૂરવીર શૂરાને સાધન પણ મજબૂત જોઇએ હવે સાધનની ખામીએ સાધન સાધ્યની સિદ્ધિ ન જ કરી શકે આ જીવ સુખની ઇચ્છા રાખે અને તેના સાધનો ન મેળવે અને દુઃખને દૂર ન કરે તો પછી સુખની ઇચ્છાનું ફળ ક્યાંથી મળે ? હવે અહીં પોતાની શક્તિ કે સ્વાધીનતાનો ઉપયોગ સીધો ન થાય પણ સાધન દ્વારા જ થઇ શકે

સાધન પર જ સાધ્યની સિદ્ધિનો આધાર

હવે તે સાધનો ક્યા ? ક્રોધાદિ ચાર રાગ દ્વેષ અને આઠ

ક્રમોરૂપ જે સાધનો છે તેના ઉપર ધ્યાન રાખો તો જ તમો સુખ દુઃખ ઉપર કાબૂ રાખી શકશો આ રૂપ થી જિનેશ્વર મહારાજે નવી વસ્તુ આપી હોય તો તે આ એક જ છે તમે તમારા જીવનમાં અને ભવાંતરને માટે કે સુખદુઃખને માટે સ્વતંત્ર છો પણ તમો સાધનને મેળવો એટલે સદ્ગતિના સાધનો મેળવો તો જગતમાં કોઈની તાકાત નથી કે તમોને દુર્ગતિ આપે તેમ જ તમોએ દુર્ગતિના સાધનો મેળવ્યા હોય તો કોઈપણ સદ્ગતિ આપવા સમર્થ નથી માટે તમારા કૃત્યો માટે તમો જવાબદાર છો જો તમારા કૃત્યો સારા હશે તો તમો સદ્ગતિ પામશો અને જો તમે ખરાબ કાર્યો કર્યા હશે તો દુર્ગતિ મેળવશો હવે સાધનો દ્વારા જો સદ્ગતિ, દુર્ગતિ મળે છે તો પછી આખું જગત્ શા માટે સદ્ગતિ માટે પ્રયત્ન નથી કરતું ? જ્યારે સર્વ સ્વાધીન છે જીવ માત્રને જન્મ મરણ સુખ દુઃખ કે ઉત્પત્તિ સ્વાધીન છે તો પછી શા માટે તે સદ્ગતિના સાધનો માટે તૂટી ન પડે ? તેમજ શા માટે દુર્ગતિ ન દઈ ધક્કો મારવા રદી ન જ પડે ?

સદ્ગતિના સાધનો કોણ મેળવી શકે ?

હવે તે સદ્ગતિના સાધનો કોણ મેળવી શકે ? તો કહે છે કે જેવી સાધનોની લાલચમાં જે ફસાય નહિ લલચાય નહિ તેમજ દુનિયાના ભયના ગભરાટોએ ત્રાસ પામે નહિ તે અહીં લાલચ અને ત્રાસ આ બે વસ્તુને જેણે દેશવટો આપ્યો હોય તે જ સુખના સાધનોને મેળવી શકે બાકી જે લાલચમાં લેવાઈ ગયા હોય ભયમાં ભાગી ગયા હોય તેઓ કદાપિ સદ્ગતિ મેળવી શકે નહિ અર્થાત્ આમાંથી સદ્ગતિ ન જ મળે અર્થાત્ દુનિયામાં જે અનુકૂળ સંજોગો દેખાતા હોય તેને આધીન ન બને તેમજ પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં આધીન ન થવાવાળા હોય તેઓ જ સદ્ગતિના સાધનોને નિરંતર મેળવી શકે અને તે જ સદ્ગતિ અને સુખને જ મેળવે તેને દુઃખ અને દુર્ગતિ હોય જ નહિ

પશુપતિ અને ત્રિલોકનાથ વચ્ચે ભેદ

જૈન દર્શનમા ગુનામી દૂર કરવાનો સિદ્ધાત છે ઇતરોમા ઇશ્વર ને પશુપતિ કહ્યો છે જગતના જીવો પશુરૂપ ગણાવ્યા છે ગાયો કે બકરીઓને જેમ ગોવાળિયો વાડામા પૂરે અને ચાદે તેમ આ જગતના જીવોને ઇતરોએ પશુરૂપ માન્યા છે પણ તે પશુપણાનો કાપ જો ગાઇએ મૂકયો હોય તો તે ત્રિલોકનાથે તેઓ કહે છે કે આ જીવ જીવનમરણ અને ભવાતર જેવા સ્થાન માટે સ્વતત્ર છે અને તેથી ગુનામીની જરૂરને તે ખસેડી નાખે છે અને તેથી એ જ ગોખવા જણાવ્યુ કે મારો આત્મા મારી જવાબદારીથી ઉપવા વાળો મ વાવાળો અને ઉપત થવાવાળો છે આવી રીતે જેઓ માને તે જ જૈન ધર્મમા લાયક છે આથી ત્રણ ઉપદેશ થયા–એક તો જન્મમરણની જવાબદારી અને તે પછી તેના સાધનો જે કર્મરૂપ છે તે અને તે પછી દુન્યવી અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ કોઈ પણ મજોગોમા સપડાવુ નહિ આવી રીતે આચારાગના ત્રણ અધ્યયનો જણાવ્યા

જૈન શાસનનો સામ્યવાદ

હવે આચારાગના ત્રણ અધ્યયનોમા પ્રથમમા છયે જીવ નિકાયમા ઉપન્ન થવારૂપ બીજામા ક્રોધાગ્નિના વિજયરૂપ અને ત્રીજામા શાતિષ્ણુ ઉપચારોમા એમનિ કર્તવ્યરૂપ સિદ્ધાત કહ્યો આ ત્રણ પ્રકારનો સિદ્ધાત જિનેશ્વર મહારાજે જણાવ્યો મમારની રૂએ જન્મ મરણનો સિદ્ધાત બના વ્યો, પણ તમારા અને મારામા ફરક નથી એમ જૈન શાસન કહે છે એટલે સામ્યતાધર્મ જો કોઇને પણ વરેલ હોય અગર કોઇએ આગળ કરેલ હોય તો તે જૈન ધર્મે જ કરેલ છે જિનેશ્વ ભગવાન જ્યા ઉપદેશક અને શ્રોતાઓ કેવળજ્ઞાની હોય કે મતિ, શ્રુતના પણ ઠેકાણા ન હોય તેવાની સાથે પણ સામ્યના બનાવનારા જો કોઇ પણ હોય તો તે ત્રિલોકનાથ છે બીજા કોઇપણ શાસનમા સામ્યવાદ છે નહિ તેઓ તો પ્રથમ પોતાને ઇશ્વર કરે તીર્થંકર મહારાજ જણાવે છે કે આવી રીતે વીસસ્થાનકની આરાધના કરીને

હું તીર્થંકર થયેલ છું અને તમો પણ જો આવી રીતે આરાધના કરી તો મારા જેવા થશો. આવી રીતે તેમણે આશ્વાસન આપ્યો એટલે તમો પણ તીર્થંકર બની શકો.

પ્રભુના શાસનમાં કોઇ પણ રિઝર્વ નહિ

પ્રભુના શાસનમાં કોઇ પણ પ્રેસિડન્ટ થઈ શકે છે. લોકશાહી શાસનને અને પ્રભુના શાસનને એક સરખા ગણીએ છીએ કે દરેક જાતિનો માણસ પણ પ્રેસિડેન્ટ બની શકે છે, પણ ઈશ્વરપણું તો જૈન શાસન સિવાય દરેકે રિઝર્વ કરેલ છે. મૈયા કે પેગંબરને પૂછો કે કેમ થાતું તમારા કોઈ પણ શાસ્ત્રમાં કેમ બનાવ્યું નથી? પરમેશ્વર થયેલાએ પરમેશ્વર થવાના સાધનો બનાવ્યા હોય, તેના સાધનો બતાવી તેની પ્રેરણા કરી હોય તો તે જૈન શાસને જ. પરમેશ્વરની રજિસ્ટરી જૈન સિવાય બીજા કોઈએ છોડી જ નથી. પરમેશ્વર થવાના રાજા બંધ હોય તો જૈનદર્શન સિવાય દરેકમાં છે. હવે પ્રેસિડેન્ટ બધા થતા નથી, જેની લાયકાત હોય તે જ થાય તેમ અહીં પરમેશ્વર બનવાની છૂટ ખરી પણ જેઓ વીસસ્થાનકની આરાધના કરશે તે જ પરમેશ્વર બની શકે.

આભ્યન્તર દૃષ્ટિએ આત્માની સુંદરતા

હવે અહીં ગુલામીની જડ ઉખાડવા માટે 'ઇતરોના મતો'ના પણ આ જિનેશ્વર મહારાજ એવા વિચારવાળા હતા કે દરેક રૂપ ગુલામીની ધૂંસરીમાંથી છૂટો. એમાંથી નીકળવું તે પોતાની મરજી રૂપ છે. આવું જણાવનાર શાસન જો કોઈ પણ હોય તો તે આ જૈન શાસન છે. તેને અંગે આ ચોથા અધ્યયનમાં આત્માનું સુંદરપણું જણાવ્યું. પ્રથમના ત્રણ અધ્યયનમાં જગતનું અસુંદરપણું જણાવ્યું અને તેની બાહ્ય દુનિયાદારીની વસ્તુ જણાવી, તેનો ક્રમે જણાવ્યો. હવે આભ્યન્તર દૃષ્ટિએ વિચારીએ છે કે કોઈપણ આત્મા આત્મીય સુંદરતા વિનાનો નથી. દરેક આત્મામાં સુંદરતા રહેલી જ છે. ઈતરોએ

આત્મામા જ્ઞાન માન્યુ છે પણ તે બાહૃતી અનન્ત નથી મનસ વૈશેષિકોએ કે નૈયાયિકોએ આત્મામા જે જ્ઞાન માન્યુ છે તે બાહૃતી હવે જૈન શાસ્ત્રકારે આત્મામાં જેન જ્ઞાનને ધરતુ ગણ્યુ છે બાહૃતી નથી ગણ્યુ હવે તે શાથી ?

વૈશેષિક અને જૈન દર્શનકારની દૃષ્ટિએ જ્ઞાન

વૈશેષિકો જ્ઞાનની ઉત્પત્તિ શરીર ઇન્દ્રિયાદિથી માને અને પછી શરીરના અભાવે જ્ઞાનસ્વરૂપ ન હોય અરે મોક્ષમા પણ જ્ઞાન ન હોય એમ તેઓ કહે છે આત્મામા જ્ઞાનસ્વરૂપ તેને તે બાહૃતી માને જૈન દર્શનકાર માને છે કે ઇન્દ્રિયાદિ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થતુ નથી પણ આત્મામા પ્રગટ થાય છે ઉત્પન્નવાદ નહિ પણ પ્રગટવાદ એટલે તે દ્વારા પ્રગટ થવાનુ માને છે તેથી અશરીરી બની સિદ્ધદશાના જીવ જ્યાં ત્યા પણ સપૂર્ણ જ્ઞાન આત્મામા મનાય છે

દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની વ્યાખ્યા

હવે આત્માના સુદરપણાને જોતા આત્માના સુદરપણાના ત્રણ પ્રકાર કહે છે—(૧) નિશ્ચય (૨) બોધ અને (૩) વર્તન આ ત્રણ પ્રકારે આત્માની સુદરતા છે આ ત્રણ શબ્દોને પારિભાષિકરૂપે લઇએ તો દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર **શુદ્ધ પદાર્થનો શુદ્ધપણે નિશ્ચય તે જ દર્શન પદાર્થનુ યથાસ્થિત સ્વરૂપ જાણવુ તેનુ નામ જ્ઞાન આત્માની યથાસ્થિત સ્થિતિ માટે શુદ્ધ વર્તન કરવુ તેનુ નામ ચારિત્ર** આવી રીતે ત્રણેમા આત્મા સુદર રહે તો જ આત્માની સુદરતા અને બગડે તો આત્માની અસુદરતા સમજવી આવી રીતે ચોથા અધ્યયનનુ નામ રાખેલ છે

ત્રણ પ્રકારના સમ્યક્ત્વો

હવે નિશ્ચયમા તપાસીએ તો કેટલાક એવા નિશ્ચયવાળા હોય છે કે એક ક્ષણમા નિશ્ચય કરે ત્યારે બીજે ક્ષણે ભગી પડે જ્યારે કેટલાક મદ નિશ્ચયવાળા રહે છે અને કેટલાક નિશ્ચય કરીને ઠેઠ સુધી મક્કમ પણે રહે છે પ્રથમ નિશ્ચય હોય અને ક્ષણમા ભગી પડે ...

શમિક સમ્યકત્વ મર ગુમણુ અને લાખા કાળનો નિશ્ચર તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક હવે જે નિશ્ચય મજબૂત અને સર્વ કાળ રહે તેનું નામ ક્ષાયિક સમકિત છે અહીં પારિભાષિક શબ્દ સાભળીને તમને કદાચ ગભરામણુ છૂટતી હોય અગર મુશ્કેલી લાગતી હોય તો તેને તમો કોગણે મૂકો પણુ દુનિયાદારીના હિમાબે લોતો નિશ્ચય કરે પણુ ક્ષણુમા ડગમગી જાય યુદ્ધમા જેમ પ્રથમ શૂરાતનથી વાજા વગાડીને ગણુની ગાથે જાય ખરા પણુ ઘેરો આવેતો દેખે ત્યા હથિયાર મૂકી દે અહીં નિશ્ચય મજબૂત છતા પાછળ મીકુ હોય તે નકામો હવે વ્યાપારી નિશ્ચયમા દેશોદેશમા ફરી અમુકનો વ્યાપાર તોડી નાખવા ધારે તેમ અહીં ક્ષાયોપશમિક નિશ્ચર બને, એટલે ઘડીમાં વધઘટ આવવા નિશ્ચયો તેનુ નામ જ ક્ષાયોપશમિક કહ્યા છે હવે અમુક લશ્કરોમા વીજળીક ઝડપ હોય એટલે જીતવુ પાછા હઠવુ નહિ અને મરવુ પણુ નહિ આવા જ નિશ્ચયવાળાઓનો આત્માના કલ્યાણુ માટે દુર્ગતિને ટાળવા માટે જે નિશ્ચય થાય તેનુ નામ જ ક્ષાયિક સમ્યકત્વ એટલે તેવાઓ કાર્યમા ઝપલાવે અને ને પૂર્ણુ જ કરે

ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક ચારિત્ર

આવી રીતે ત્રણુ સમ્યકત્વો નિશ્ચયને અગે જણાવ્યા છતા તે વાસ્તવિ ક્યારે ગણાય ? નિશ્ચય કરનાર તે પ્રમાણે સાધનો મેળવે ત્યારે તે શેખચલ્લીની ગણતરીમા ન આવે પણુ સાધનો ન મેળવે તો તે શેખચલ્લીમા ગણાય હવે સાધન એવુ ઊભુ કરેલ હોય કે તે ક્ષણિક હોય કેટલાક એવા હોર કે ડગમગે અને ચાલ્યા કરે કેટલાક સાધનો એવા હોય કે જાણે એકસરખી વીજળીક લશ્કરી ટુકડીઓ અહીં આ ત્રણુનુ નામ ઔપશમિક ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક ચારિત્ર આ ત્રણે ગણુ પ્રકારના યુદ્ધ જેવા સમજવા આ દુનિયાદારીની સાથે વાત કરી લઇએ તેમ આત્માની સાથે પ્રતિબધ કરનાર કોણુ ? સમરક્ષાના યુદ્ધને અગે ચાલે તેવી વાત કરો તો ચાલે પણુ આત્માને સામો પક્ષ કોણુ ? નિર્જીવ પક્ષની સામે લડવાનુ અને કેમ ?

તે તો વગર સ્થાને છે આત્માની સામે કોઇ પણ સામો આત્મા નથી પરંતુ એ ધ્યાન રાખવું કે શત્રુઓ જેટલું નુકશાન ન કરે તેટલું દેશમાં ઘુસેલા જાસૂસો નમે વાગે જેમ હાન પાયમી કાર કરીએ છીએ ને? અહીં ધ્યાન રાખ તે કે કર્મરાજાના જાસૂસો એટલા સત્તા ઘૂસી ગયા છે કે તે પોતાનું કામ કરીને તમને નિર્બળ કરી શક્યા છે

દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયરૂપી જાસૂસો

અહીં દર્શનમોહનીય અને ચારિત્રમોહનીયરૂપી બે જાસૂસોને કર્મરાજાએ ઘુસાડી દીધા છે આથી એક પણ જગ્યા કે આત્માને એક પણ પ્રદેશ એવો નથી કે જેમાં મોહરાજાએ પોતાના [illegible] ઘુસાડ્યા ન હોય ફક્ત આઠ રુચક પ્રદેશોને રહેવા દીધા [illegible] શાસ્ત્રકાર કહે છે કે તારે મહારાજના યુદ્ધથી કામ નથી પણ [illegible] સાથે તુ યુદ્ધ કરી લે પછી તુ આપોઆપ સ્વતંત્ર [illegible] આત્મા ચોખ્ખો ન થવા ? વતન ચોખ્ખું ન [illegible] પ્રકારના જાસૂસો ઘુસેલા છે તે બન્નેને દૂર કરવા [illegible] વાળા જાસૂસોને દૂર કરવા તેનું નામ જ દર્શન અને [illegible] વાળા જાસૂસોને દૂર કરવા તેનું નામ જ ચારિત્ર [illegible] અને વર્તનના ત્રણ ત્રણ ભેદ છે હવે તે [illegible] દૂર કરાય અને આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય તે જોઇએ [illegible]

શકે પણ તીર્થંકરપણું એક ભવથી ન મળે, પણ ઘણાં જ ભવોથી ભોગ આપે ત્યારે જ તે પામે અને છેવટે જ્યારે કેવળજ્ઞાન પામે તે પછી પોતાનું કાર્ય શરૂ કરે કારણ કે ગર્ભમાં ત્રણ જ્ઞાન હોય દીક્ષા લે ત્યારે ચોથું પામે અને કેવળજ્ઞાન તો છેવટે પામે તે પછી જ ઉપદેશ આપે હવે ત્રણ જ્ઞાનના ધણી છતાં ઉપદેશ કેમ ન આપે? હવે જેને દૃષ્ટાંતરૂપે બનવું હોય તે પૂર્ણ થયા પછી જ ઉપદેશ આપે એટલે આ ચારિત્રનો માર્ગ તે મોક્ષની વાનગીરૂપ છે અને તે જ તમને કેવળજ્ઞાન કે તીર્થંકરપણું મેળવી આપશે હવે તેનો દાખલો શો? તો તીર્થંકર મહારાજ કહે છે કે—હું પોતે જ હવે આ વખત જુગાર નહિ રમવા માટે કહીએ છતાં દલીલ આપીએ તો બંધ થાય માત્ર મહેનત ને કમાણી મૂકી ચાન્સ ઉપર જવું તેનું નામ જુગાર છે આ વખતનું કહેવું વાજબી જેટલી અસર ન કરે તે અસર દલીલથી થાય અને તે પણ ન થાય તો દાખલો કામ કરે મહેનતનો ભરોસો થાય છે તે આમના (તીર્થંકરના) દૃષ્ટાંતથી

કેવળજ્ઞાન જ સર્વ જીવોનું સાધ્ય

હવે પોતાને ત્રણ કે ચાર જ્ઞાન થયાં તે સાધ્ય નથી કેવળજ્ઞાન જ સર્વ જીવોનું સાધ્ય છે એને તે સિદ્ધ કરી બતાવે ત્યારે કહેવાય કે જો આ માર્ગના પો અને આ ફળ મેળવ્યું આવો દાખલો કેવળજ્ઞાન પામે ત્યારે જ બતાવે ત્રણ જ્ઞાનવાળા કે ચાર જ્ઞાનવાળા દાખલારૂપે ન બતાવે માટે ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ કેવળજ્ઞાન થયા વિના દેશના ન જ આપે હવે જગતના ઉદ્ધાર માટે દેવાતી દેશનામાં તેઓ કહે શું? દરેક તીર્થંકર પ્રથમ એ ઉપદેશ આપે કે 'તું તને સમજ ચાહે તેનું સુખ ગણવાના માટે પ્રથમ અરીસો કે ચાટલું જોઈએ મુખનો ડાઘ જોવા માટે મોઢું ચોખ્ખું કરવા માટે જેમ આરસાની આવશ્યકતા છે તેમ અહીં તીર્થંકરના વચનો તે અરીસો છે તેમાં જોવાનું શું? તો કહે છે કે—તું તને જો અરીસો ડાઘ લગાડનાર કે સાફ કરનાર નથી પણ આમેદ્દન જે રૂપ

હોય તેનું પ્રતિબિંબ તે બનાવી આપે અર્થાત્ જેમ મુખને આપણે જોઈ શકતા નથી પણ અરીસો તે બતાવી આપે છે તેમ અહીં અરીસારૂપ કામ કરનાર જિનેશ્વર મહારાજનો ઉપદેશ છે તે જીવોની સ્થિતિને દેખાડે છે

તીર્થંકરના વચનરૂપ અરીસામાં શું દેખાય?

હવે તે સ્થિતિમાં શું શું દેખાડે? પ્રથમ વચન અરીસામાં એ જણાવે કે તું ભવોભવ ઉત્પન્ન થનારો છે જન્મ જરા મરણ આધિ વ્યાધિ ઉપાધિથી તું દુઃખ પામે છે હેરાન થાય છે ભવોભવ તારી પાછળ લાગેલ છે છતાં તે જોખમદારી કોની? ભવોભવ ભટકવાની અને ગર્ભમાં કે દુર્ગંધી સ્થાનમાં આવવાની નવ માસ ઊંધે માથે લટકવાની જોખમદારી કોઈ બીજાના શિરે નથી પણ તારે જ માથે છે હવે જગતમાં લેણદેણના હવાલા નખાય છે પણ આ કર્મ એક એવી ચીજ છે કે જેનો હવાલો નહિ એકના પુણ્યો અને એકના પાપોનો હવાલો નખાતો નથી. હવે રાજાને ત્યાં આંધળો છોકરો જન્મ પામ્યો અહીં પુણ્યને લીધે રાજાને ત્યાં જન્મ્યો ખરો પણ પાપને લીધે આંધળો જન્મ્યો આથી પુણ્ય-પાપનો હવાલો એક આત્મામાં નખાતો નથી તો પછી ભિન્ન આત્મામાં તો નખાય જ ક્યાંથી? હુંડીના નાણાં બે મથાળાના પણ હોય છે એટલે એક ન ભરે તો બીજો પણ અહીં કર્મની બાબતમાં કોઈ બીજો ભરી ન શકે મા બાપ ભાઈ કે બહેનના કરેલા તેઓ જ ભોગવે બીજો ન ભોગવે તેથી પોતાના કર્મોને લીધે આ જીવ ભવોભવ ઉત્પન્ન થનારો છે ભવોભવ જન્મ મરણ એ પોતાના કૃત્યોનું જ ફળ છે ભવાન્તરમાં જવું અને જીવનનું ટકવું તે સર્વ સ્વકૃત્યનું ફળ છે આવી રીતે પોતાની જવાબદારીનું જીવને ભાન કરાવી કહે છે કે—આ જે હેરાનગતિ તું માને છે તે તારી કરેલી છે તું તેમાંથી નિરાળો થવા ધારે તો થઈ શકે છે

આત્મા સંપૂર્ણ સામગ્રીવાળો છે

હવે પરદેશીનો સંબંધ તોડી દેવો તેને પાલવે કે જેની પાસે

પૂર્ણ સાધનો હોય એને પોતાની જાતિના સાધનો ન હોય તેવાને પંદરાનો સબંધ તોડવો ન પાલવે તેમ અહીં આત્માને પુદ્ગલનો સબંધ જડરૂપ છે તે તોડવા ક્યારે પાલવે ? તારા આત્મામાં બધી ચીજો સ્વતંત્ર હોય તો જ પાલવે નહિ તો ઊલટી રીતે ઘેરાવાની સ્થિતિમાં આવે માટે કહે છે કે—આત્મા સંપૂર્ણ સામગ્રીવાળો છે જગતની અંદર જે સામગ્રી જોઈએ તે સર્વ—કે—જગતમાં જાણવું જોવું અને તેને ઉપયોગમાં લઈ ભોગવટો કરવો—જો આ જગતમાં પુદ્ગલદ્વારા આ ત્રણ વસ્તુની ઉપયોગિતા ગણતા હો તો પછી પુદ્ગલનો સબંધ તોડવાથી જાણવા જોવા અને ભોગવવાની સ્થિતિથી બેનસીબ રહ્યા પણ હવે આત્મામાં સ્વતંત્ર તાકાત જાણવા જોવા કે ભોગવવાની ન હોય તો પુદ્ગલનો સબંધ છોડી નિરાધાર સ્થિતિમાં રહેવું ન પાલવે પણ અહીં જિનેશ્વર મહારાજ ફરમાવે છે કે—તું જગતમાં જે જાણવા જોવા માગે છે તે તારી આંખ પહોંચે તેટલું જ જાણીશ કારણ કે આંખથી જોવું તે આગળ પ્રમાણે છે પણ તારા આત્મામાં રહેલ કેવલજ્ઞાનના ખજાનાથી તું જોવા માગે તો આખા લોકાલોકને જોઈ શકે ચક્ષુદ્વારા જે જોવાય તે અમુક યોજન પણ અસંખ્યાતા નહિ હવે તારો આત્મા સ્વતંત્ર બને પુદ્ગલની અપેક્ષા ન રાખે તો તેથી જોવાની તાકાત અનંતગુણી આત્મામાં મળે છે

ભોગવ્યા વિના જાણવા અને જોયાની કિંમત શી ?

હવે જાણવા જોવાનું બધું તો તમાસગીરો પણ કરે છે રાજાની રીતિ સ્થિતિ કે ઋદ્ધિઓ જાણવા છતાં તે ભોગવટામાં આવતી જ નથી તેથી જાણવા અને જોવા છતાં પણ જે ભોગવટામાં ન આવે તેની કિંમત આપણે ગણતા નથી કોઈ લટપાધિપતિના ઘરે ક્રોડ રુપિયા જોવા છતાં તે ભોગવટામાં ન આવે તેમ અહીં જગતના અનંતા પદાર્થો કેવલજ્ઞાનથી જાણીએ કેવલદર્શનથી દેખીએ છતાં ભોગવટામાં ન આવે તો જાણવા અને જોવાથી ગણતરી થાય કુંવારીને રાંડવાનું ન હોય પરણેલીને રાંડવાનું થાય તેમ અહીં

કેવલજ્ઞાન સરખું લોકાલોક સ્વભાવનારૂ જ્ઞાન અને દર્શન આત્મામાં
રહેલ છે એમ તમો જણાવો છો છતાં ભોગવટો શો ?
વાત ખરી પણ એ વાત ધ્યાનમાં રાખ કે ઘરના
આંગણા આગળ જો કલ્પવૃક્ષ ઊગી જાય તો પછી પડોશમાં
જવાની મતલબ શી ? એવો કોણ કરે ? પણ અહીં જગતના
પદાર્થોના ભોગવટાથી તું સુખ મેળવવા ઇચ્છે છે તો તે સુખ તારા
આત્મામાં સ્વભાવથી અનંતગણું રહેલું છે એટલે આ આત્મા અનંત
જ્ઞાનમય અનંત દર્શનમય, અનંત વીર્યમય અને અનંત સુખમય છે.

આત્માના અનંત સુખને રોકનાર કોણ ?

હવે આત્માના ગુણોને જ્ઞાનાવરણીય રોકે છે તેનો ક્ષય કરે તેથી
અનંત જ્ઞાનમય બને હવે એક મનુષ્ય તેલનો ચાબુકો ઘણો
તાકાતવાળો છે છતાં ભોજનમાં એક સોય આપીએ તો કંઈ ન
થાય એટલે સોયનું સાધન મળવાથી અધિક શક્તિ છતાં કાર્ય
ન થાય તેમ અહીં આત્મામાં અનંત શક્તિ છતાં પુદ્ગલ દ્વારા
સુખ ભોગવે છે તેથી પુદ્ગલની જેવી તાકાત હોય તેવું જ સુખ
ભોગવે હવે આત્માના અનંત સુખ ભોગવવાની શક્તિ છતાં
સાધન પુદ્ગલનું મર્યાદિત છે તેથી તે અનંત સુખ ભોગવી શકતો નથી
હવે તે અનંત સુખને રોકનાર કોણ ? આઠ કર્મમાં સુખાવરણીય નામે
કર્મ જ નથી જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય આદિ આઠ કર્મો છે વીત
રાગના સ્વભાવવાળો હોવાથી ચારિત્રાવરણીય કર્મ છે પણ સુખાવરણીય
નામે કર્મ નથી. અને તે કર્મ નથી તો પછી તેને રોકનાર કોઈ નથી
અને તેથી આત્મામાં અનંત સુખ ન રહ્યું ? હવે ચક્ષુને સામે સુધી
દેખવાની શક્તિ છતાં ઊતરેલા નંબરના કે નહિ લાગતા ચશ્મા લગા
વવાથી ઓછું દેખાય-ઝાંખું દેખાય પણ દેખાતું બંધ ન થાય તેમ
અહીં સાતાવેદનીય કર્મ એવું છે કે વધારે સુખ ન ભોગવવા દે
તેમ જેટલી પુણ્યની [illegible] હોય તેટલું સુખ ભોગવવા દે આથી
આત્મામાં જાણવા [illegible] તાકાત સંપૂર્ણ છે તેમજ ભોગવટા

રૂપે જે સુખ મેળવાય છે તે સુખ મેળવવાની તાકાત પણ અનંતગુણી છે આવી શક્તિનો ધણી તમારો આત્મા છે તેને તમો ઓળખો

નિશ્ચય સમૃદ્ધિના ત્રણ પ્રકાર

હવે આત્માની સમૃદ્ધિને ઓળખાવવા શાસ્ત્રકારે ત્રણ ભેદે ગણાવ્યા એક નિશ્ચય સમૃદ્ધિ બીજી બોધ સમૃદ્ધિ અને ત્રીજી વર્તનની સમૃદ્ધિ હવે જે સુખ છે તે ફળરૂપ છે આ ત્રણ વસ્તુને અંગે જણાવ્યું કે આત્માને અંગે આ ત્રણ વસ્તુ સુંદર છે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર આ ત્રણ ફક્ત શબ્દો દેખીને તેની કિંમત આંકી શકતા નહિ. તેનો ભાવાર્થ સમજો તો નિશ્ચયને જાણવાની તાકાત, સાધનો જાણવાની તાકાત અને વર્તનને જાણવાની તાકાત આ ત્રણના શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ અનુક્રમે નામો દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપે છે હવે તે ત્રણના ત્રણત્રણ ભેદો છે નિશ્ચય થાય ખરો પણ ક્ષણમાં ખસી જાય એટલે તત્કાળ નિશ્ચય કરે પણ ખસી જાય કેટલાક નિશ્ચયમાં ડગમગવાવાળા હોય અને કોઈ જગો નિશ્ચયની સ્થિતિ એવી હોય કે એકસરખો ઊંચો હોય અને છેવટ લગી તેમાં મક્કમ રહે આ નિશ્ચયમાં કોઈ જાતનો વાંધો ન આવે હવે પડવાવાળો ઊંચામાં ઊંચો નિશ્ચય તેનું નામ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ હવે જે ડગમગવાવાળો વધઘટ એવા રૂપવાળો જે નિશ્ચય તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ. હવે જે નિશ્ચય બન્યો તેમાં કાળાંતરે પણ ફેર ન પડે અહીં કાળાંતર દુનિયાદારીના બે પાંચ વર્ષનો નહિ પણ ચાહે પલ્યોપમ, સાગરોપમ કે અનંતા પુદ્ગલપરાવર્તો ચાલ્યા જાય તેવા કાળાંતરે પણ ફેર ન પડે તેનું નામ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ

વર્તનના ત્રણ પ્રકાર

જેવી રીતે નિશ્ચયને અંગે ત્રણ પ્રકાર જણાવ્યા તેવી રીતે વર્તનને અંગે પણ ત્રણ પ્રકાર છે હવે કેટલાક પ્રવૃત્તિ કરનારો જીવ નના ભોગે પણ તૈયાર થાય પણ તેમાં જો સરીઆમરી જાય તો પાછા હઠવાનો વારો પણ ન લાગે અર્થાત્ બીજી ક્ષણે એક ડગલું પણ

આગળ ન ચાલે, અર્થાત્ પ્રકૃતિ ઊંચામા ઊંચી થઇ જાવ પણ પાછળ અધારે હોય તેનું નામ જ ઔપશમિક ચારિત્ર હવે આ વાત ધ્યાન મા લેશું તો ચારજ્ઞાની ચૌદપૂર્વી આદિ પણ બીજા જ ભવે નિગોદમા જાય-ભવાંતરની વાત નહિ અરે ! અગિયારમા ગુણ ઠાણે બીજા ભવે એટલે અનતર ભવમા ચારે ગતિમા જાય કહો કે નિમળવૃત્તિની ટોચે ચડેલો એટલે ભવજ્ઞાની મહારાજના જેવા ચારિત્રને પામેલો એટલે યથાખ્યાત ચારિત્રને પામેલો અગિયારમે તે ટોચ ઉપર હોવા છતા તે જીવ ગબડે તો ઠેઠ નિગોદ સુધી ચાલ્યો જાય આની જે સ્થિતિ તેનુ નામ જ ઉપશમશ્રેણિ એવી રીતે ક્ષાયોપશમિક શ્રેણિમા ચડે ખમે પામે ઘડીકમા વર્તાવ આરો કરે ન પણ કરે વેગમા આવે એટલે ઘડી ઘડીમા વર્તાવના ફેરફાર કરે તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક ચારિત્ર હવે ક્ષણમા રાગ ક્ષણમા ક્રોધ અને ક્ષણમા શાન્તિનો દરિયો બને. આ ક્ષણિક બનાવો ક્ષાયોપશમિકના નમૂના

ક્ષાયિક ચારિત્રની સમજણ

હવે ક્ષાયિક ચારિત્રમા જે ઊંચામા ઊંચો વર્તાવ વીતરાગના આવે તે જવાની વાત નહિ પણ ઓછાશ પણ ન થાય જગતમા કોઈ ના પહોંચે તેને એક પહોંચે ' તેમ શાસ્ત્રમા કહેલ છે કે જેને કોઇ ન પહોંચે તેને કાળ પહોંચે જેમ સુખ કે મોજ કાન બે ઘડી રહે પણ પછી ચીડી કરડે તો તે મોજ નહિ રહે અને તે ચીડીના વેદનાનો પાછો બે ઘડી પછી ખ્યાલ ન આવે આવી રીતે કાળ ખાઈ જાય દરેકના કોળિયા કરનાર કાળ છે પણ તે જ કાળનો કોળિયો કરનાર જો કોઇ હોય તો તે ક્ષાયિક ભાવ છે કેવળજ્ઞાન જેને થયું છે તેને કાળનો કોળિયો ઓછું કરી શકે તેમ નથી તેમજ અનતા પુદ્ગલપરાવર્તો થવા જતા પણ જેને કેવળજ્ઞાન થયેલ છે તેને ઓછું થાય તેમ નથી આત્મામા જે વીતરાગપણું થયું નિરંજન નિરાકારપણું જે જીવમા થયું તે ક્ષાયિક ભાવનુ હોવાથી ગયમ કે આવી રીત

વર્તનના ત્રણ પ્રકાર અને કહ્યું વર્તન જે બન્ને પણ નહિ તે ક્ષાયિક વળી મન તો ઔપશમિક અને મન આવે તે ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાનના બે જ ભેદ કેમ ? ।

જે આત્માનો સ્વભાવ જેવી રીતે સમજવાનો છે તેમ જાણવાનો પણ સ્વભાવ છે દીવાનો સ્વભાવ પ્રકાશ કરવાનો છે તેમ તેલ કે જેની જરૂર નથી હોતી તેવી રીતે આ આત્મા જ્ઞાન સ્વભાવવાળો છે તેથી લોકાલોકને પ્રકાશ કરનારો છે સ્વભાવે જ્યોતિ સ્વરૂપ છે અને તેથી લોકાલોક જ્ઞાનના સ્વભાવવાળો છે આથી જ્ઞાનના બે પ્રકાર રાખ્યા નિશ્ચય અને વર્તનના ત્રણ ત્રણ પ્રકાર ગણ્યા છે તેમ બોધ એટલે જ્ઞાનના ત્રણ ભેદ કેમ નહિ ? અને બે ભેદ કેમ રાખ્યા ? અહીં જ્ઞાને બગાડ્યું શું ? કયા બે ભેદો ? ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક હવે તેનો ઔપશમિક નામનો ભેદ કેમ નહિ ? હવે ત્રણ ભેદો જ્ઞાનના ન રાખો અને બે જ ભેદ ગણો તો પછી શ્રદ્ધા અને ચારિત્રના પણ બે બે ભેદો જ રાખો ને ? આવા પ્રશ્નના સમાધાનના હેતુ કારણ જણાવે છે કે—જે મનુષ્યને જે પદાર્થ જોવા મળે તેનું જ્ઞાન તે કરી શકે એટલે જેવી પ્રવૃત્તિ થાય તેવું જ્ઞાન મળે હવે આત્માનું જ્ઞાન પણ તેની પ્રવૃત્તિરૂપ પરિણતિ ઉપર આધાર રાખે છે તેથી હવે પરિણતિને રોકનાર ખસે તો જ જ્ઞાનને રોકનારું કર્મ ખસે મેડા ઉપર ગયા સિવાય ત્યાં રહેલા પદાર્થો જાણી શકાય જ નહિ બજારમાં ગયા સિવાય કે ભોંયરામાં ગયા સિવાય તે પદાર્થો જાણી શકાય નહિ હવે આત્માની પરિણતિ થયા વિના આત્માનું જ્ઞાન થાય નહિ માટે પ્રથમ પરિણતિને દૂર કરનાર કર્મો રોકવાં જોઈએ તેથી પ્રથમ મોહનીયનો ક્ષય પછી કેવલજ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષય હોય

જ્ઞાન અને બે પ્રકારની તાત્ત્વિક સુંદરતા

હવે મોહનીયના ક્ષયથી આત્મવર્તનની શુદ્ધિ વિચારોની શુદ્ધિ જોઈએ હવે તે ક્ષણિક થાય તો જ્ઞાનની શુદ્ધિ ક્ષણિક કેમ નહિ

વાત ખરી પણ વિચાર કે વર્તનની જે ક્ષણિક શુદ્ધિ છે તેમાં જ્ઞાનની શુદ્ધિ કરવા જાવ તો ટાઈમ જ પૂરો થાય કારણ કે ઔપશમિકનો કાળ અંતર્મુહૂર્ત માત્ર છે તે ભાવે થયેલ નિશ્ચય કે વર્તનનો કાળ પૂર્ણ થાય તેથી જ્ઞાનનો ઉપશમ કહેવાનો વખત જ ન આવે તેના ઉપશમને અંગે જ્ઞાનાવરણીય ખસે ના માટે પ્રથમ મોહનો ઉપશમ આદિ જાત માટે જ્ઞાનના બે જ ભેદો ગણ્યા એટલે તે જ્ઞાનને અંગે તાત્ત્વિક સુદર્શનના બે પ્રકારે એક ક્ષાયોપશમિક અને બીજી ક્ષાયિક સુદર્શન એમ બે ભેદ પાડવા છતાં અમે જ્ઞાનના પાંચ ભેદો જાણીએ છીએ તેમાં કયા જ્ઞાનો ક્ષાયિક કે ક્ષાયોપશમિક? વળી મતિ આદિ ચારને ક્ષાયિક ભાવના કેમ ન માનવા? કેવળજ્ઞાનને ક્ષાયોપશમિક કેમ નહિ? એ વગેરે અધિક જાણવાની જરૂરત શી ચીજ? શાસ્ત્રકારો ત્રણ સમ્યક્ત્વ છતાં એકને જ સમ્યક્ત્વ કેમ કહે છે? તેનો ખુલાસો અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૨૬

દાન-શીલ-તપ ને ભાવધર્મ

અનાદિ કાળથી જીવની પુદ્ગલની ગુલામી

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકસૂરિજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રની ટીકા કરતા થકા આગળ ચોથા અધ્યયનનો સંબંધ જણાવતા પ્રથમ ત્રણ અધ્યયનનો સંબંધ જોડતાં જણાવી ગયા કે ભૂતકાળમાં જે કોઈ તીર્થંકરો થયા વર્તમાનમાં વિચરે છે અને ભવિષ્યમાં થશે તે તમામ તીર્થંકરો શું કામ કરનારા? દુનિયામાં જરૂરી પદાર્થ તે ગણાય છે કે જે નહિ આવવાથી અડચણ ઊભી થાય જેમ ખોરાક, પાણી વસ્ત્ર મકાન આદિ જરૂરી છે તે બધી વસ્તુ એવી છે કે આવવાથી ફાયદો ન આવવાથી નુકશાન માટે તે જરૂરી છે પરંતુ એને એ ખ્યાલ

કે ગુલામ ગયો મલ્યુ એને મલ્યુ ગણે અને શેઠનુ ગયુ એટલે પોતે પણ ગયુ ગણે પણ તેમા ગુલામને કઈ લેવાદેવાનુ હોતુ નથી તેમ આ જીવ પુદ્ગલની ગુલામી અનાદિ કાળથી કરે છે જેથી પુદ્ગલને અગે જે જરૂરી ખાનપાન વસ્ત્રાદિ છે તે સર્વને આ જીવ કરે છે અને તે પ્રમાણે ચાલે છે તે છતા પોતાને જરૂર શાની છે તેનો ખ્યાલ આ આત્માએ કર્યો નથી એટલુંજ નહિ પણ એવા પણ કેટલાક ગુલામો હતા કે જે ગુલામીનો નાશ કરનાર હોય તેની સામે લડે તેમ આ જીવ પણ અનાદિથી ગુલામીમા પ્રવેશ હતો, તેથી તે ગુલામી છોડવાનુ વચન પણ સાભળી શકતો નથી રોઝને ત્યા રેવાઈ ગયેલો ગુલામ ગુલામીના છુટકારાનુ વચન સાભળે ત્યા આકરો બને તેમ આ જીવ પુદ્ગલના વિયોગની વાત સાભળે તે એનાથી સહન ન થાય

ભવનો બાળકાળ

આ વાત વિચારવાથી માલમ પડશે કે જિનેશ્વર મહારાજના વચનો માર્ગથી દૂર રહેવા માટે તો નિમહના ગાસ સમાન છે જેમ ગુમડાના ટોળાને મિલતો અનાજ થરથરાવે છે તેમ આ જીવ ત્યાગના વચનથી છોડવાની વાતથી થરથરે છે એનુ નામ જ ભવનો બાળ કાળ કે બચ્ચાપણાનો કાળ છે કે જે કાળમા ત્યાગની વાત સાભળતા ત્રાસ છૂટે હવે કુદેવને દેવ કુગુરુને ગુરુ અને કુધર્મને ધર્મ માનવા જાય તેથી તેને મિથ્યાત્વી માનીએ છીએ તે શબ્દો સાચા પણ તેના સ્વરૂપને સમજો

દાનને ધર્મ કેમ ગણ્યો ?

દાન શીલ તપ અને ભાવના આ ચાર પ્રકારનો ધર્મ નાના બચ્ચાને ધ્યાનમા હોય પણ મોટાઓ જ્યા એમ માને કે સાધુ મહાત્મા આવે કે તેને એક ચીજ આપીએ તે દાન થયુ તે કેમ? તેના ઊંડા સ્વરૂપને સમજો તો ખ્યાલ આવે કે દાનને ધર્મ કેમ ગણ્યો? અની ખિસ્સામા હતુ અને પાત્રામા મૂકયુ તેથી ધર્મ—શુ પાત્રામા ધર્મ હતો કે દેનારના હાથમા કે વસ્તુના નામે ધર્મ? અહીં

કઈ જગ્યા પર ધર્મ ગણ્યો તે બતાવશો ખરા? હા । શીનરલાથી માલમ પડશે કે દાન દેવામા ધર્મ કહે છે તેમા મુદ્દો એક જ છે-આ જીવ અનાદિથી લેવાની બુદ્ધિમા હતો. કોઇ પણ ભવમા દેવાની બુદ્ધિ ન હોતી દેવામા કલ્યાણની બુદ્ધિ એકે ભવમા ન હોતી અહીં લઉં લઉં રૂપે જે બુદ્ધિ હતી તેના ઉપર કુહાડો આ દાનરૂપ ધર્મ માને છે જે વસ્તુ મમતાના સાધનરૂપ હતી મમતાને વધારનારૂપ હતી તે સયમના સાધનરૂપ અને મોક્ષના સાધનરૂપ જે સયમ તેને મદદરૂપ અને સયમમા જોનારી અને તે માટે જ દાનને ધર્મ ગણ્યો અહીં નિમમત્વ ભાવ અને મોક્ષમાર્ગનુ પોષણ આ બન્ને હોવાથી દાન ધર્મ છે અહીં ખરો અર્થ સમજવો મુશ્કેલ હતો

ભોગ આપવો તે જ શીલ

શીલ ધર્મ પ શબ્દો બધા માને છે । છતા તેને ધર્મ કેમ કહ્યો? તો કહે છે કે અનાદિ કાળથી આ જીવ ઇંદ્રિય મન કુટુબ અને સામગ્રીઓમા મન ચાલે તેમ નાચનારો હતો એવો એક પણ ભવ નહોતો કે જેમાં તે ઇંદ્રિયોના પ્રતાપે નાચતો ન હોય ઇંદ્રિયોના નચાવ્યા નાચવાનુ મનના દોરવ્યા દોરવાનુ તો બનેનુ જ છે અહીં જિનેશ્વરનુ શાસન પામી ત્યાગીને ગુરુ અને ત્યાગને ધર્મ માન્યા પછી ઇંદ્રિયોના એ નાચનું બધ કરવુ મુશ્કેલ પડે છે તો પછી બીજા જન્મે ઇંદ્રિયોના મને નાચ્યો નહોતો એવી કલ્પના પણ શી રીતે કરી શકીએ । માટે કહેવુ પડશે કે આ જીવ મનના પરિણામો પ્રમાણે વર્ત્યો છે માટે તે ઇંદ્રિય મન કે સાધન પ્રમાણે ન જ વર્તવુ તેનુ નામ શીલ છે ભોગ આપવો તે જ શીલ અહીં અનાદિની જે ચાલ હતી તે જડને ફગાવી નાખી માટે શીલ તે ધર્મ

તપમા ધર્મનુ તાત્પર્ય શુ?

હવે તપસ્યારૂપ ધર્મને પણ માનીએ છીએ એકાસણુ, આયબિલ ઉપવાસ છઠ્ઠ આદિ તપ કરીએ છીએ પણ તેમા ધર્મનુ તાત્પર્ય શુ છે? અહીં ખાવાપીવામા ભગવાનને કઈ આપવુ

નથી છતાં તે બંધ કરવાથી તપ કહેવાય છે અને તે ધર્મ છે અહીં તપ કરવાથી ખરો ફાયદો શો ? કારણ કે ઘરે બેઠવાથી ભગવાનને ઘેર પહોંચાતું હોય તો તો ખાધા વિના ભૂખ્યા રહેવાનું કહેવું અને પેટ બાળવાનું કહેવું તેને ધર્મ શી રીતે ગણ્યો ? વાત ખરી પણ જરાક ઊંડા ઊતરો તપ કરવો શા માટે ? એકેન્દ્રિયથી માંડીને પંચેન્દ્રિય સુધીના તેમજ નરક તિર્યંચ કે દેવ ગતિના જીવોમાં કોઈ જગ્યે તપ છે નહિ માત્ર મનુષ્ય ગતિમાં તપનું વિધાન છે હવે સર્વ જીવો પોતાનું ધ્યેય એ રાખે છે કે—પોતાના શરીરની રક્ષા કરવા ક્રૂર વાઘ હોય તો પણ તે પોતાના શરીરનું રક્ષણ કે પોષણ કરે અને તે ધ્યેય અનાદિ કાળનું છે અને તેથી આ જીવ એમ જ માને છે કે—હું એટલે શરીર અને શરીર એટલે હું એ બંનેમાં ભિન્નતા નથી સમજ્યો અને અભિન્નતા પણ માનતો નથી તેથી શરીરના રક્ષણ કે પોષણને માટે આ જીવ અનેક પાપકર્મો કર્યા છે

કરેલા પાપોની શિક્ષા માટે તપસ્યા

જગતના સર્વ જીવો પાપ શા માટે કરે છે ? રક્ષા શરીર માટે એમ કહેવું પડશે આવા કરેલા પાપોનું પ્રાયશ્ચિત્ત-દંડ પણ તે શરીરદ્વારા જ ભોગવવો જોઈએ જ્યાં સુધી શરીર દ્વારા દંડ ન ભોગવાય ત્યાં સુધી તે પાપો જવાના નથી માટે શરીરને કસવા માટે તપ કરવો જોઈએ હવે જગતમાં જે પોષણ થાય છે—આરંભ-સમારંભાદિ કરાય છે તે માટે શરીરને કસો એટલે પાપો પોષવાનું નહિ બને આટલા માટે જ તપ કરવો જોઈએ હવે વૈદ્ય જેમ ઊંચામાં ઊંચી દવા જાણતો હોય છતાં પોતાને થયેલો રોગ તો દવા ખાય તો જ જાય વાંચવા માત્રથી વૈદ્યનો પણ રોગ ન મટે સમકિતદૃષ્ટિ જીવો કર્મની પ્રકૃતિઓ સ્વરૂપાદિ જાણે ખરા અરે, તીર્થંકરો પણ કર્મના સ્વરૂપને સારી રીતે જાણે છે ખરા પણ સાથે સમજે છે કે દવા જાણવા માત્રથી ગુણ ન કરે—પણ વાપરવાથી ગુણ કરે તેમ આ કર્મો કરેલા છે તેની શિક્ષા

ભોગવીએ તો જ તે ધર્મ આટલા માટે કરેલા પાપોની શિક્ષા માટે તપસ્યા કહી છે શિક્ષા ભોગવ્યા પછી ગુનો ઊભો રહેતો નથી શરીર દ્વારા પાપોની શિક્ષારૂપ તપ થાય ત્યારે તે તપ ધર્મરૂપ ગણાય

ભાવના ધર્મ કેમ ?

તેવી જ રીતે ભાવનાને ધર્મ કહેવામા કોઈને અચરજ નથી આમ છતા ભાવના ધર્મ કેમ ? જેમ અહીં ખાપડી છોકરા કે ભગવાન પણ મારા છે એવા જેના મનના વમળો છે તેથી તેને ધર્મ માની લેવાય પણ અહીં કારણ એક જ છે કે-આ જીવ અનાદિથી અનિત્યને નિત્ય બાહ્યને અભ્યતર માનતો રહ્યો છે પણ અશુચિને અશુચિ માનો અનિત્યને અનિત્ય બાહ્યને બાહ્ય માનો ત્યારે જ વિચારની શુદ્ધિ કહેવાય અને તે જ ભાવના

દાન, શીલ, તપ અને ભાવ

નિર્મમત્વપણુ તે દાન ઈંદ્રિયાદિ ઉપર કાબૂ તે શીલ કરેલા પાપોનુ પ્રાયશ્ચિત તે તપ અને કરેલા ખરાબ વિચારોનુ પરિવર્તન તે ભાવ આ ચાર ધર્મો સામાન્ય રીતે કહેવાય છતા તેની જડ કે તાત્પર્યને વિચારવાની સ્થિતિ ઘણા ઓછામા હોય

જીવોને માથે ભવોભવની રખડપટ્ટીરૂપ મોટી આપત્તિ

હવે જે તીર્થંકરો થયા થશે અને વિચરે છે તે સર્વ તીર્થંકરો જગતને ઉદ્ધારવા માટે થયા થાય છે અને થશે તે સિવાય બીજુ ધ્યેય તેમનુ હોતુ નથી હવે તેઓ ઉપદેશમા પ્રથમ આપત્તિનુ ભાન, કરાવે પછી સંપત્તિનુ ભાન કરાવે છે કેમ કે ઘરનો માલિક બનાવનારને એકનુ દેવુ ગભરામણ કરે અને એકનુ તેણું ચક્કર ખવડાવે તેથી આ આત્માને કઈ કઈ આપત્તિઓ છે તે સમજાવવા સાથે સંપત્તિઓ પણ સમજાવે બંને વસ્તુ સમજાવવા માટે પ્રથમ તીર્થંકર જીવોની આપત્તિને સમજાવે છે કે તમારે માથે ભવોભવની રખડપટ્ટીરૂપ મોટી આપત્તિ છે જન્મ, જરા મરણ આધિ વ્યાધિ,

ઉપાધિ સંયોગ વિયોગ આદિ આપત્તિઓ ઘણી છે પણ તે ભવ ચક્રની પાછળ છે માટે પ્રથમ સ્વરૂપને સમજો

રત્નત્રયીરૂપ આત્મા

આ સમજાવવાનું તીર્થંકરોનું કર્તવ્ય હોવાથી તેઓ પ્રથમ ઉપદેશ એ આપે છે કે તારો આત્મા ભવચક્રમાં ભવોભવ ઉત્પન્ન થવા વાળો કર્મથી ઘેરાયેલો અને તેના વમળમાં ગુંચવાયેલો છે અહીં સ્વરૂ પનું ભાન થવાથી મૂળ સ્વરૂપ કયું તેની જિજ્ઞાસા થાય તેથી સ્વ રૂપ જણાવ્યું કે તે ઘણું સુંદર છે તું વિટાના રાણુ મૂતરનો ઘેનો કે હાડકાનું પાંજરું નથી તું હાડકાનું પંજરું કે ચામડાની કોથળી નથી પણ તું તો જેમ હીરો તેજે ઝગમગે તેમ જગતમાં જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્રરૂપ જે રત્નત્રયી છે તે રૂપે છે એટલે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રના તેજે ઝગઝગતો તું છે માટે ચોથા અધ્યયનમાં ત્રણ જ સુંદર ચીજો કહી તે સિવાય જગતમાં સુંદર ચીજ નથી

મોક્ષસાધનામાં નિશ્ચયની જરૂર

આ જૈનોના પારિભાષિક શબ્દો હોવાથી તેની કિંમત તમારા મગજમાં નહિ આવે પણ જરાક ઊંડા ઊતરો તો સાધ્યનો નિશ્ચય, તેના સાધનોનો બોધ અને તેનો અમલ કરવા માટે બાધકોથી દૂર રહેવું આ દરેક કાર્ય સાધકને માટે જરૂરી છે કોઈ પણ કાર્ય સાધ્યના નિશ્ચય, બોધ અને પ્રવૃત્તિ વિના ન જ બની શકે હવે નિશ્ચયની જરૂર શી? ચૂલા ઉપર તપેલી મૂકી દે ને તે મિનિટ મિનિટને આંતરે તપેલી નીચે મૂકે અને ચૂલા ઉપર મૂકે તો રસોઈ પરિપક્વ ક્યારે થાય? અડતાળીસ મિનિટે પણ રસોઈ થાય ખરી કે? જો કે અહીં અડતાળીસ વખત ચૂલાનો તાપ લાગેલો છે છતાં રસોઈ ન થાય કારણ કે ત્રુટેલો કાળ રસોઈને પકવે તો પછી અહીં ઘડીકમાં મોક્ષ સાધવાનો ઘડીકમાં પૈસા કમાવાનો નિશ્ચય હોય એટલે તે નિશ્ચયમાં પરિવર્તન થયા કરે પછી સાધ્ય સધાય કેવી રીતે? જ્યાં મિનિટે મિનિટ મગજનું ચક્કર ફર્યા કરે ત્યાં વળે શું? માટે કહે છે કે નિશ્ચય એટલે (૧) મોક્ષ

જ સાધ્ય છે (૨) મોક્ષ સાધ્ય જ છે અને (૩) મોક્ષ સાધ્ય છે જ એટલે પહેલામાં મોક્ષ સિવાય બીજું કંઈ સાધ્ય નથી બીજામાં મોક્ષમાં સાધ્યપણું ન હોય એવું બને જ નહિ એટલે, તે ત્રીજામાં થી ભ્રમ જ નહિ વળી મોક્ષ સાધ્ય છે જ આ ત્રીજા પ્રકારમાં જ્યારે આવીએ ત્યારે જ આ આત્મા સુંદર વિચારમાં આવ્યો ગણાય એટલે સમ્યક્ત્વ કરવું ગણાય આવો નિશ્ચય એ જ સમ્યક્ત્વ અને તેથી આ માનવું સુંદરપણું એ જ સમ્યક્ત્વ

ચારિત્ર એટલે શું ?

દીવાની કિંમત તેજની સાથે ગણીએ તેમ તેના લોહને પણ ગણીએ છીએ તેમ અહીં છતાં સુંદર સ્વરૂપ એટલે નિશ્ચય થઈ ગયે ગયે વગર અહીં આત્માનું સદ્વર્તન કે સ્વાભાવિક વર્તન બાહ્ય પૌદ્ગલિક પદાર્થો સ્થાનેથી જે વળગ્યા થયો હોય તે બંધ કરીને આ આત્મા સ્વાભાવિક વર્તન તરફ પ્રવૃત્તિ-તેનું નામ જ ચારિત્ર કહેવાય. આમાં પણ ત્રણ ભેદ બનાવ્યા ઔપશમિક ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક હવે તીવ્ર નિશ્ચય તે ઔપશમિક નિશ્ચય ઘડીભાર રહે અને ઘડીકમાં જાય તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક નીચ દશાનો વિયોગ કે નિશ્ચય તે કલ્પાંતે પણ ખસે જ નહિ આત્મસ્વરૂપમાંથી જુદાઈ જાય નહિ, પૌદ્ગલિક આત્મા પાત પણ હોય જ નહિ તેનું નામ જ ક્ષાયિક

જ્ઞાન લોકાલોકની જવાબદારીની 'ચીજ' છે

હવે સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રના ત્રણ ત્રણ ભેદો જણાવ્યા પણ જ્ઞાને શું બગાડ્યું કે તેના નમોએ બે જ ભેદ રાખ્યા? તેના પણ ત્રણ ભેદ કરી નાખો ઔપશમિક ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન એમ ત્રણ ભેદ કરી દો ને! બીજા જુદા ભેદો પાડવાનું કહેતા નથી વાત ખરી પરંતુ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે સમ્યક્ત્વ તે આત્માની જવાબદારીની ચીજ છે ચારિત્ર પણ આત્માની જવાબદારીની ચીજ છે ત્યારે જ્ઞાન લોકાલોકની જવાબદારીની ચીજ છે.

સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર તે અંગે મહાપુરુષના વચને પ્રાપ્તિ કરી શકાય પણ જ્ઞાન એ ભાડૂતી ચીજ નથી પણ પોતાને પ્રકાશ થાય તો જ બની શકે નિશ્ચય અને વર્તાવ તે શુદ્ધ અને ક્ષાયિક બની શકે, પણ આ જ્ઞાન તેવી રીતે ન બની શકે કારણ કે તે લોકાલોકપ્રકાશ બનીને મરી જતું નથી

જ્ઞાનમાં ઔપશમિક ભાવ કેમ નહિ ?

હવે તેમ ન બનવાનું કારણ એ જ કે જે નિશ્ચય અને વર્તાવ છે તેને બગાડનાર મોહનીય કર્મ છે અને તે એવી ચીજ છે કે અંદર રહે અને બહારનો દેખાવ જુદો જ કરી શકે જેમ દુનિયાના પ્રપંચી મનુષ્યો બહારનો ડોળ જુદો કરે અને અંદર ભાવના કંઇ જુદી જ રાખે હવે આ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેવા સ્વભાવનું નથી એટલે અંદર રહે અને બહાર ન દેખાય એ ન બને અંદર હોય તો બહાર ન જ થવા દે–મોહનીયમાં સંપૂર્ણ ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ થઇ જાય તેમજ સંપૂર્ણ વર્તન પણ મોહનીયની સત્તાએ થાય આ બંને બને ખરા પણ જ્ઞાનાવરણીય તો એવી સ્થિતિનું છે કે અંદર હોય તો બહાર આવ્યા વિના ન જ રહે હવે ક્ષણ માત્રમાં શુદ્ધ જ્ઞાન થાય અને પછી તેમાં પડી જાય એ ન બને તેથી તેનો ઔપશમિક ભાવ નથી

ભાવની અપેક્ષાએ જ્ઞાનના બે જ પ્રકાર

આ વાત કરી ત્યારે બીજી બાજુ વિચારીએ–ઔપશમિક નિશ્ચય અને ચારિત્ર બંને બે ઘડીના છે, તેથી વધારે ટકે નહિ જ્યાં મોહનો ક્ષય કરવા જાય ત્યાં જ્ઞાનાવરણીય ઉદયમાં આવે આથી જ્ઞાનાવરણીયનો ઉપશમ ન હોય અહીં ઉપશમનું ચાલતું નથી તેમજ ક્ષણમ થતું નથી તે તો સંપૂર્ણ અને સર્વ કાળને માટે જ્ઞાન થાય છે અહીં ભાવની અપેક્ષાએ જ્ઞાનના બે જ પ્રકાર–ક્ષાયોપશમિક જ્ઞાન અને ક્ષાયિક

ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક જ્ઞાન

જ્ઞાન અને ચારિત્રને અંગે ત્રણ ત્રણ પ્રકાર જણાવ્યા અને જ્ઞાનના બે જ પ્રકાર જણાવ્યા આ સવાલ એ રહે છે કે ત્યાં જો દર્શનનો ભેદ તે જ ઔપશમિકનો હતો તેમ ચારિત્રને અંગે પણ ઔપશમિક ક્ષાયિકાદિ હોય એ તો દર્શન અને ચારિત્રના તે જ ઔપશમાદિ ત્રણ ત્રણ ભેદ હતા પણ જ્ઞાનને અંગે મતિ શ્રુત અવધિ અને મનપર્યવ તે ક્ષાયોપશમિક ભાવ છે અને કેવળજ્ઞાન જ ક્ષાયિક રૂપે છે હવે ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ તે દર્શન ચારિત્રના અંગે કઈ જુદી ચીજ નહોતી પણ જ્ઞાનને અંગે નિયમ છે એ કે કેવળજ્ઞાન તે ક્ષાયિક જ હોય અને મતિ આદિ ચાર તે ક્ષાયોપશમિક જ હોય

આવરણો ખસે ત્યારે શી સ્થિતિ?

હવે કેવળિ નિ તે ઔપશમિક ભાવની લક્ષ્ણ કે ક્ષાયિક ભાવની માનીશ? સામાયિક છેદોપસ્થાપનીય પરિહાર સૂક્ષ્મ આદિ ચાર માંથી કોઈપણ ચાર ક્ષાયિક ભાવના માનીશ ખરા? કહે કે તેમાના ૧૪ પણ ચારિત્રને ક્ષાયિ ના ધ ના નહિ મનાય અરે! ઔપશમિકના ધરના પણ નહિ મની શકે? હવે તેમા ભેદ શી રીતે? તો કહે છે કે જે જે વખતે જે જે આવરણો ખસે તે તે વખતે તે તે સ્થિતિ જણાવવામા આવે છે

મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનપર્યવ અને કેવળજ્ઞાન

હવે ઇંદ્રિય અને મનના જે બોધ થાય તેને મતિજ્ઞાન કહેલ છે હવે તે ઇંદ્રિયાદિમા લોકાલોકનુ જ્ઞાન કરાવવાની તાકાત નથી તો પછી તેનાથી સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય જ શી રીતે? વળી ઇંદ્રિય અને મન તે હમેશ રહેવાવાળી ચીજો નથી અવધિજ્ઞાનનો સ્વભાવ ઉપયોગ કરવાનો છે તે ઉપયોગ કર્યે હમેશા એકસરખો રહેતો નથી વળી તીર્થંકર મહારાજને જે અવધિજ્ઞાન ને દર્શન હોય છે તે ઉપયોગવાળા

સાધી શકે. હવે તે ચાર જ્ઞાનો આત્માને સાધનોવાળા છે. ફક્ત કેવલજ્ઞાન એક જ એવું છે કે જેમાં ઇંદ્રિયાદિ સાધનોની કે બીજો ઉપયોગ કરવાની જરૂર નથી પણ સતતપણે ઉપયોગ હોય છે તેથી તેને ક્ષાયિકપણે માન્યું અને ચાર જ્ઞાનો પ્રથમના છે તે ક્ષાયોપશમિક ભાવે છે.

પ્રથમ ચાર જ્ઞાન ક્ષાયોપશમિક, માત્ર કેવલજ્ઞાન ક્ષાયિક

કારણ કે જગતમાં કોઈ પણ જીવ ચેતના વિનાનો નથી. તે સર્વને ઇંદ્રિયદ્વારા ઓછો વત્તો બોધ તો માનવો જ પડે. હવે વધઘટ થાય તો પછી ક્ષાયોપશમિક ભાવ માનવો જોઈએ. તેથી મતિ આદિ પ્રથમના ચાર જ્ઞાનો ક્ષાયોપશમિક ભાવના છે. તે ચારના આવરણો ખસવાથી તે જ્ઞાન થાય. હવે ક્ષાયિક ભાવનું જ્ઞાન જે છે તે સર્વ આવરણના ક્ષયે થાય છે. અહીં તો કેવલજ્ઞાન કેવલજ્ઞાનાવરણીયના ક્ષયે થવું હતું છતાં સમસ્ત જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયે એમ કહી કેવલજ્ઞાન કેમ લીધું? વાત ખરી, લોઢું ગીપાય ત્યારે તેની સાથે કાટ પણ ગીપાય જ. તેમ અહીં મતિ આદિના આવરણો તે કેવલજ્ઞાનાવરણીયના તૂટવાની સાથે તૂટી જ જાય. હવે સર્વ આવરણોનો ક્ષય થાય તો જ કેવલજ્ઞાન ક્ષાયિક ભાવનું થાય. અહીં જ્ઞાનાદિક સમ્યક્પણું જણાવ્યું. "**ज्ञा याराद्धुद्विरत्नीयमी**" યોગથી ભગવાન છે. કોઈ શબ્દાર્થથી ખમી જાય તેથી દુનિયા ન માને. દુનિયા શબ્દાર્થને માનવા સાથે રૂઢિને પણ માને છે. તેમ અહીં લાગુ લાગુ કરીને સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન કે ચારિત્રને સુ ર બને કહ્યા. જ્યાં રૂઢિ લીધી છે? એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમ્યક્ કહે છે. જ્ઞાનાદિ માટે સમ્યક્ શબ્દ વપરાતો નથી. જો કે તે જ્ઞાન ને ચારિત્રમાં સમ્યક્પણું હોય છે છતાં તેને સમ્યક્ શબ્દ કહેવાતો નથી. આખી દુનિયાએ 'સમ્યક્' શબ્દ દર્શન માટે જ રૂઢ કરેલ છે. તે શાથી? તેનું કારણ આગળ બતાવશે અને છેવટે દૃષ્ટાંત બતાવી સમ્યગ્દર્શનનું સમ્યક્પણું સાબિત કરી આખું અધ્યયન જણાવશે.

વ્યાખ્યાન : ૨૭

મુસાફરો અને ખલાસીનુ ધ્યેય શુ હોય ?

શાસ્ત્રકાર મહાત્મા શ્રીમાન્ શીલાંગસૂરિજી મહારાજ આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-ભૂતકાળમા જે તીર્થંકરો થઇ ગયા વર્તમાનમા જે વિદ્યમાન છે ભવિષ્યમા જે થવાના છે તે સર્વે એઈ ભનોથી એક જ ધ્યેયવાળા અને કેવલજ્ઞાન પછી તેજ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટે વર્તવાવાળા અને તેને જ માટે મથવાવાળા હોય છે હવે ધ્યેય શુ ? જગતના ઉદ્ધારનુ હવે નાવડીમા બેસીને સમુદ્રની પાર મુસાફર ને ખલાસી બને જાય છે। મુસાફરનુ ધ્યેય એ કે-મારે પાર જવુ ખલાસીનુ ધ્યેય એ કે મુસાફરોને પાર ઉતારુ હવે જો ખલાસી પોતે ડૂબતો હોય તે મુસાફરોને સામે કાંઠે લઈ જઇ શકતો નથી પણ ખલાસીનુ જે ધ્યેય નાવડીમા બેસવુ છે તે મુસાફરોને તારવાની દૃષ્ટિએ જ જો કે પોતે ડૂબવાના ધ્યેયવાળો નથી તરવાની જ ભાવના રાખે છે છતા તેનુ મુખ્ય ધ્યેય મુસાફરોને તારવાનુ છે

જીવોને તારવાનુ તીર્થંકરના જીવનુ ધ્યેય

તીર્થંકરના જીવોના અને બીજા જીવોના સમ્યગ્દર્શનમા તફાવત છે હવે ખલાસી ચાલતો ચાલતો નદીના કાંઠે આવે તો પણ વિચારે એ કે મુસાફરોને કેમ જલ્દી પાર ઉતારુ અને મુસાફરો એ વિચારે કે હુ પાર કેમ ઊતરુ, અને જે તીર્થંકરનો જીવ સમ્યક્ત્વ પામે અને તેમા પણ વરબોધિ પામે ત્યાર સ્થિતિ એ જ હોય કે આ જીવોને પાર કેમ ઉતારુ પોતાની તરવાની વાતને આગળ ન જ કરે પણ જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાના જ વિચારમા હોય ખલાસીનુ ધ્યેય નાવડીમા બેસી તરીને સામે કાંઠે નીકળવાનુ ન હોય પણ મુસાફરોને સામે કાંઠે ઉતારવાના આશયથી પોતાનુ સામે કાંઠે જવાનુ સ્વાભાવિક બને છે

તીર્થંકરપણું બીજ શું ?

હવે તીર્થંકરપણાનું બીજ શું ? બીજા જીવોને ન માનેલું બી
પણ તારીને મોક્ષમાર્ગે લઈ જવા આથી તીર્થંકરપણું પ્રાપ્ત થાય
ત્યારે તે બોધિ વર બોધિ હોય અને તેથી જિનિલદ્રસૂરિજીને કહેવું પડ્યું
કે ત્યારે વરબોધિ એટલે અપ્રતિપાતિ સમ્યક્ત્વ થાય ત્યાં થી તેઓ
વરાવાય૧૦૧ એટલે ન… … … તથા … …
તીર્થંકરનું સમ્યક્ત્વ બીજાના સ પ્રકારથી જુદું પડે માનવું બીજાના
સમ્યક્ત્વોમાં છું કેમ તેના નમુનાથી નહ એમ હોય ત્યારે તીર્થંકરના
ઉત્તમ સમ્યક્ત્વ પરના જીવને તારનારા હોય જગત્ મ તરે એ
ભાવનાવાળું હોય હવે તીર્થંકરપણું તો વીસસ્થાનકથી ગણે એમ
કહેવાય છે તે શું ? તે પણ વાત સાચી છે નમસ્કાર … … …
દા. આરાધના વીસે સ્થાનો પણ આ માનો … કરે માટે
કે શાસ્ત્રકારોએ જિનેશ્વરની પૂજામાં પણ પરોપકારને અગ્રપદ
આપેલ છે

દેરાસરમાં મૂળનાયક કેમ ?

હવે પૂજામાં અગ્રપદ કેમ ? પ્રથમ તો મૂળનાયક કેમ ? એમ
કોઈ પ્રશ્ન કરે એટલે મહાવીર મહારાજનું કે ઋષભદેવ ભગવાનનું
દેવ હોય તેમાં બીજા પણ તીર્થંકરની મૂર્તિઓ બિરાજિત હોય તે
તે ગામે કેમ દેરાનું નામ નથી હતા અને મૂળનાયકના નામ તરીકે કેમ
સંબોધો છો ? આમાં બીજા તીર્થંકરોનું અપમાન થાય છે ? માફ કે
સર્વ તીર્થંકરોનો ક્ષાયિક ભાવ ન હો છે ઊંચાનીચાપણું ત્યાં કઈ
છે જ નહિ જેમ નાટકિયો જુદા જુદા વેશો કરી બતાવે અને ઉચ્ચ
નીચ સ્થાન ભજવે તેમ અહીં કરો છો ? તો કહે છે કે—ના ભાઈ
તારી વાત માની તેમાં અડચણ નથી કારણ કે જૈનશાસન
લોકાકારની જ્યાન ભેદ કરવા માગતા નથી જો તેની ઉત્પ
ત્તિ રાખે તે તે માગ જ ન પામે અને ક્રમનું સમાધાન ન થાય
તેથી માગે ન આવે માટે પ્રથમ તેનું સમાધાન કરવું જોઈએ

બ ચોના ઉપકારને માટે જ મૂલનાયકની કલ્પના

હવે તીર્થંકર મહારાજ ખુદનુ ધ્યેય શુ? નર્વનુ ધ્યેય જગતના ઉદ્ધાર માટેનુ છે તેઓના ઊંચીનીચી દૃષ્ટિ અહી અમે ખીએ તેમા જ ત્યના ઉદ્ધારનો શો સબધ? જો કે દેવદર્શન કરે તે પ્રથમ શુ દેખરો? કહો કે મૂલનાયકને હવે તીર્થંકર ભગવતની અપેક્ષાએ મૂલનાયક છે નહિ પણ સ્થાનના ની અપેક્ષાએ મૂલનાયકપણ છે અહી જિનાગમસુદ્ધિથી કામ કરે તેને તો પરોપકાર પણ કોઈની બહોળવરથી પથરો ફેકવો એ હિનામે શુભ કરી તે નમમી છે હવે આ જે મૂળનાયકની ગોઠવણ તે ઠાકાનીયાપણે કે સ્વામી-સેવક આદિ વ્યવહાર માટે નથી પણ મદિરમા પ્રવેશ કરનારની પ્રથમ દૃષ્ટિ જ્યા જવાની? મૂલનાયક ઉપર માટે તે મૂલનાયક ગણાય હવે આવી રીતે મૂલનાયકપણાની કલ્પના તે બચ્ચોના ઉપકારને માટે છે તેમને તારવાને માટે જ છે તે વાત લક્ષ્યમા ગખશુ તો પૂજામા પણ જણાવેલ છે કે પૂજાની સામગ્રી જો વિશિષ્ટ હોય તે પ્રથમ મૂલનાયકને ચગાવો પછી પહોંચતી હોય તો બીજે ચગાવો હવે ખૂણાના ભગવાનને આગી ચ્યે તેથી ભક્તિ તો થાય પણ મૂલનાયકજીને ચગાવવામા હેતુ એ જ કે આવનારની દૃષ્ટિ મૂલનાયક ઉપર પડે શ્રેષ્ઠ વસ્તુ ત્યા જ પ્રથમ ધરની તે કેવળ બચ્ચોના કલ્યાણને માટે મ ણુકે તેમના હૃદયનો ઉલ્લાસ દેખના સાથે વધે તે માટે

પ્રભુપૂજા અને સાધન-સામગ્રીનો વિવેક

હવે પ્રથમ જે પ્રભુપૂજા થયેલી હોય તેમા સાધનસામગ્રી ઓછી હોય અને પોતે વિશાળ સામગ્રી લાવ્યો હોય તો મૂળથી પ્રક્ષાલ કરીને કરે. પણ જો પ્રથમની પૂજા સારી રીતે થઇ હોય તો બીજે પૂજાદિ કરી લેવી અને તેથી મૂલનાયકની પૂજા છોડવી પડે તેની ફિકર નહિ મારું તેમા લાગુ થાય તેવી સામગ્રી નથી અગર તેનાથી વધ તેવી સામગ્રી નથી તે માટે એમ કહુ અહી કોઈ એમ કહે :— ...ની પૂજાનો નિયમ હોય તો તેના વિચાર કે બાકને ધકો

સજ્જનો એ વિચારે કે આ મોહ કેવો જબરજસ્ત છે કે પ્રભુ વીર જેવાને પણ હચમચાવી દે છે અને અભિમાને તેમને પણ થાપટ લગાડી અને પ્રરૂપણામાં એક વચન ચોખ્ખું ન બોલાયું તેમાં તો આ તીર્થંકરનો જીવ કોડાકોડ સાગરોપમ સુધી ભમ્યો તો પછી આપણે બોલવામાં ઉપયોગ રાખવો એમ સજ્જનો વિચાર કરે દુર્જન વિપરીતપણે વિચાર કરે છે. દુર્જનો સ્વભાવ માટે તેથી સજ્જનો પોતાનો પ્રકાશ બંધ કરવાનો નથી પણ તે તો પોતાનો નાશ આપે જ તેમ દુર્જનો સારી અને સાચી વસ્તુનો દુરુપયોગ કરે તેથી સજ્જનથી સારી વસ્તુને સારાપણે કહેવાનું બંધ થાય જ નહિ.

ધર્મનો પૂર્ણપણાનો અખતરો.

અહો ભાવો મહાન કરનારો મોહમાં રમનારો છેક અધમ સ્થાનમાંથી જ્યારે ધર્મના પ્રભાવે તીર્થંકરપણું પામ્યો તો તમો ભાવો ધર્મ કરનારા ન થાઓ તો પછી તમારા જેવા બેનસીબ કોણ? હવે પ્રભુ વીર ચાહે તેવા દુર્ગુણવાળા હતા અને તેમણે તે જાહેર કર્યાં તે એટલા જ માટે કે ધર્મનું મહત્ત્વ બતાવાય અહીં જિનેશ્વર મહારાજા ધર્મનો અખતરો મૂકે છે તે પૂર્ણપણાનો અખતરો છે.

મૂળસ્થિતિથી છેલ્લી સ્થિતિ સુધીની રીતિ.

વળી તે ધર્મ કિંમતી છે કુંભાર ઘડો બનાવે તેમાં કઈ માટી તેની મેળવણું રંગ આદિ સર્વ બતાવે મૂળ સ્થિતિ પણ જણાવે અર્થાત્ સભા સમક્ષ અખતરો મૂકનારે મૂળસ્થિતિથી છેલ્લી સ્થિતિ સુધીની રીત જણાવી તેમ અહીં તીર્થંકરે મૂળસ્થિતિથી યાવત્ તીર્થંકરપણાની સ્થિતિ સુધીની વાત જગતને બતાવી તે શાથી? તો કહે છે કે-ધર્મના પ્રભાવે આ બધું બન્યું છે હવે જો તમો ધર્મના રસ્તે નહિ આવો તો રખડવું પડશે દરેક તીર્થંકરના ચરિત્રમાં નિગમ નામનું નિર્યુક્તિનું દ્વાર જણાવે છે હવે સિદ્ધિ રૂપ ઊંચું સ્થાન ર તીર્થંકરાને બને ત્યારે જ તેઓ ધર્મને સભા સમક્ષ મૂકે

આપત્તિનું નિવારણ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ

હવે અહી દરેક તીર્થંકર સભા સમક્ષ ધર્મની પરીક્ષા જણા
વતા સાધ્ય શું બતાવે ? આપત્તિનું નિવારણ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ
હવે આપત્તિના નિવારણમાં જન્મ જરા મરણ, આધિ ને વ્યાધિ
રૂપ આપત્તિ જગતના સર્વ જીવોને લાગેલી છે તેથી પ્રથમ તમો એ
સમજો કે મારો આત્મા દરેક ભવમાં ભમવાવાળો ઉત્પન્ન થવાવાળો
હોવા સાથે જન્મ, જરા મરણના ચકરમાં ચગદાયેલો છે માટે અનિષ્ટ
તત્ત્વ જગતમાં જો કોઇ હોય તો તે જન્મ જરા મરણ આદિ છે માટે
જો પ્રથમ ત્રણ અધ્યયનો કહ્યા છતાં સંપત્તિની પ્રાપ્તિ ન થાય તો
પછી અનિષ્ટના નિવારણનો અર્થ શો ?

આત્માના ત્રણ અપૂર્વ ભંડારો

હવે ચોકી દરકાર રાખવી તે ક્યારે શોભે ? જો માલ હોય તો જ
વગર માલે ચોકી રાખવી તે મૂર્ખાઇ ગણાય હવે અહી આત્મામાં
સમૃદ્ધિ હોય તો તેના ચોકીદારો કામના અહી આત્માના ત્રણ અપૂર્વ
ભંડારો છે હવે તે જાળવતા ન આવડે તો શું કામ લાગે ? તે
આત્માનું સ્વરૂપ એવું છે કે એક વખત પણ મળે જોઇતા પ્રમાણમાં
પણ મળે અને અપૂર્ણપણે પણ મળે એના જ શાસ્ત્રીય નામો
ઔપશમિક, ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક રૂપે છે હવે અહી એક વખત
મળે તે ઔપશમિક અને જોઇતા પ્રમાણમાં મળ્યા કરે તેનું નામ
ક્ષાયોપશમિક અને મળેલો ભંડાર અખૂટ રહે તે જ ક્ષાયિક છે
આવી રીતે શાસ્ત્રીય પરિભાષાના ત્રણ શબ્દો છે હવે આત્માના
નિશ્ચયમાં એક વખત મજબૂતી આવે તેનું નામ જ ઔપશમિક
સમ્યક્ત્વ નિશ્ચયમાં ડગમગતા આવે તેનું નામ ક્ષાયોપશમિક અને
જેમાં ચાહે તેવા અને ચાહે તેટલા ડગમગવાના સ્થાનો આવે તો
પણ ડગમગે જ નહિ કંઇ ખામી ન આવે તેનું નામ જ ક્ષાયિક
આવા ત્રણ પ્રકારો દર્શન અને ચારિત્રમાં બને પણ જ્ઞાનમાં
એવું પણ ન થાય

સજ્જનો એ વિચારે કે આ મોહ કેવો ભયંકર છે કે પ્રભુ વીર જેવાને પણ વચનચાતુરીથી અને અભિમાને તેમને પણ થાપ લગાડી અને નરપણામાં એક વચન નાખ્યું ન બોલાયું તેમાં તો આ તીર્થંકરનો ભવ કોડાકોડી સાગરોપમ સુધી ભમ્યો તો પછી આપણે બોલવામાં કેટલો ખ્યાલ રાખવો એમ સજ્જનો વિચાર ત્યારે દુર્જન વિપરીતપણે વિચાર કરે છે દુર્જનો તેથી સજ્જનો પોતાનો પ્રમાદ સદા ત્યાગે પણ તે તો પોતાનો સ્વભાવ સાથેજ તેમ દુર્જનો માર્ગ અને સારી વસ્તુનો દુરુપયોગ કરે તેથી સજ્જનથી સારી વસ્તુને સારાપણે કહેવાનું સદા કરાય જ નહિ

ધર્મનો પૂર્ણપણાનો અખતરો

મહા ગાનો અનુભવ કરનારા, મોહમાં રાચનારા જીવ પ્રથમ દશામાંથી જ્યારે ધર્મના પ્રતાપે તીર્થંકરપણું પામ્યો તો તમો આવો ધર્મ કરવાવાળા ન થાઓ તો પછી તમારા જેવા અભાગીઓ કોણ? હવે પ્રભુ નીચ ચાહે તેવા દુર્ગુણવાળા હતા અને તેમણે તે જાહેર કર્યાં તે એટલા જ માટે કે ધર્મનું મહત્ત્વ બતાવાય. અહીં જિનેશ્વર મહારાજ ધર્મનો અખતરો મૂકે છે તે પૂર્ણપણાનો અખતરો છે

મૂળસ્થિતિથી છેલ્લી સ્થિતિ સુધીની રીતિ

વળી તે ધર્મ કિંમતી છે કેવાર ઘણા બનાવે તેમાં કઈ જાતની તેની મેળવણુ રંગ આદિ સર્વ બતાવે મૂળ સ્થિતિ પણ જણાવે અર્થાત્ સભા સમક્ષ અખતરો મૂકનારે મૂળસ્થિતિથી છેલ્લી સ્થિતિ સુધીની રીત જણાવી તેમ અહીં તીર્થંકરે મૂળસ્થિતિથી યાવત્ તીર્થંકરપણાની સ્થિતિ સુધીની વાત જગતને બતાવી તે શાથી? તો કહે છે કે—વચનના પ્રભાવે આ સઘળું બન્યું છે હવે જો તમો ધર્મના રસ્તે નહિ આવો તો હાથ ઘસવું પડશે. દરેક તીર્થંકરના ચારિત્રમાં નિગમ

1 નિર્યુક્તિનું દ્વાર જણાવે છે હવે સિદ્ધિ રૂપ ઉચ્ચ સ્થાન તીર્થંકરોને મળે ત્યારે જ તેઓ ધર્મને સભા સમક્ષ મૂકે

આપત્તિનુ નિવારણ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ

હવે અહીં દરેક તીર્થંકર સભા સમક્ષ ધર્મની પરીક્ષા જણાવતા શાથી શુ બતાવે ? આપત્તિનુ નિવારણ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ હવે આપત્તિના નિવારણના જન્મ જરા મરણ શોક આધિ ને વ્યાધિ રૂપ આપત્તિ જગતના સર્વ જીવોને લાગેલી છે તેથી પ્રથમ તમો એ સમજો - મારા આત્મા દરેક ભવમા ભટકવાવાળો ઉત્પન્ન થવાવાળો હોવા સાથે જ મરણ જરા મરણના ચક્કરમાં ચગદાયો છે માટે અનિષ્ટ તત્ત્વ જગતમા જો કોઈ હોય તો તે જન્મ જરા, મરણ આદિ છે આને માટે પ્રથમ ત્રણ અધ્યયનો કહ્યા છતા સંપત્તિની પ્રાપ્તિ ન થાય તો પછી આપત્તિના નિવારણનો અર્થ શો ?

આત્માના ત્રણ અખૂટ ભંડારો

હવે ચોકીદાર રાખવો તે ક્યારે શોભે ? જો માલ હોય તો જ વગર માલે ચોકીદાર રાખવા તે મૂર્ખાઈ ગણાય હવે અહીં આત્મામા સમૃદ્ધિ હોય તો તેના ચોકીદારો કામના અહીં આત્માના ત્રણ અખૂટ ભંડારો છે હવે તે મેળવવા ન આવે તો શુ કામ લાગે ? તે આત્માનુ સ્વરૂપ એવુ છે કે એક વખત પણ મળે જોઈતા પ્રમાણમા પણ મળે અને અખૂટપણે પણ મળે તેના જ શાસ્ત્રીય નામો ઔપશમિક ક્ષાયોપશમિક અને ક્ષાયિક રૂપે છે હવે અહીં એક વખત મળે તે ઔપશમિક અને જોઈતા પ્રમાણમા મળ્યા કરે તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક અને મળેલો ભંડાર અખૂટ રહે તે જ ક્ષાયિક છે આવી રીતે શાસ્ત્રીય પરિભાષાના ત્રણ શબ્દો છે હવે આત્માના નિશ્ચયમા એક વખત મજબૂતી આવે તેનુ નામ જ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ નિશ્ચયના ડગમગતા આવે તેનુ નામ ક્ષાયોપશમિક અને જેમા ચાહે તેવા અને ચાહે તેટલા ડગમગવાના સ્થાનો આવે તો પણ ગમે તે જ નહિ કદી ખામી ન આવે તેનુ નામ જ ક્ષાયિક આવા ત્રણ પ્રકારો દર્શન અને ચારિત્રમા બને પણ જ્ઞાનમાં ત્રણ પ્રકાર ન થાય

લશ્કર સેનું કેવી રીતે તૈયાર કરી આ ક્ષેત્રના પ્રથમ ભાગું એ નામ
કોના કોની ? કહે કે જન ધની-સેનાપતિની. અહીં જેમ જન ન નવું
તરીકેને કરનારે હોય છે પછી તેમાં જન મહાપુરુષોના પ્રતાપે કે
સાધનોની વિપુલતાએ ભારી હોય છતાં નામ તો જન લશ્કર જ આવે.
અહીં ચારિત્રના પ્રતાપે ભલે કાર્ય થાય ખરા પણ ચારિત્રને જન્મ
આપનાર તેના સાધનોને લાવનાર વગેરે કોણ ? સમ્યગ્દર્શન અહીં
સમ્યગ્જ્ઞાન સમ્યક્ બને હોય સમ્યક્ચારિત્ર પણ સમ્યક્ બને હોય
છતાં નિશ્ચય જે છે તે જ સમ્યક્ કહેવાય આથી શિષ્યની શંકા વધી
કરે છે તેનું સમાધાન પણ શાસ્ત્રકાર આપે છે

દર્શનને જ સમ્યક્ કેમ કહ્યા છે ?

હવે આઠ સમૃદ્ધિ કહ્યા કે ત્રણ ગુણ પણથી આત્માના કહો,
તેના અંગે વાર્તા શામ કરે છે કે ત્રણેનું મૂળ પણ છે તો પછી સમ્યગ્
દર્શનને જ એટલે નિશ્ચય પ્રતીતિ શ્રદ્ધા માનાને જ કેમ સમ્યક્ કહો
છો ? ત્રણેને સમ્યક્ કેમ નથી કહેતા ? કોઈ શ્રદ્ધાવાન કે આચાર્ય જ્ઞાન
કે ચારિત્રને સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર કહેતા નથી. માત્ર સમ્યક્
શબ્દથી શ્રદ્ધા નિશ્ચય છતાં કે રુચિને કહેવાય છે અહીં ચારિત્રમાં
કે જ્ઞાનમાં સત્યરૂપણું છતાં સમકિતપણું કોઈ કહેતું નથી. આચાર્યાદિ
સર્વ સમકિતપણું નિશ્ચયમાં જ માને છે અહીં એનું અપમાન કરી
એને ઊંચું ચડાવ્યું આ તો અન્યાય કહેવાય હવે એને સમકિત
નથી કહેતા તે શાથી બન્યું ? ભારી બને કે પીંગો બાંધ્યું ત્યાર જ
કે બંધનમાં બંધાઈ તે વિના કંઈ બંધનમાંથી નથી વાત ખરી-
અહીં અધ્યયનના ક્રમમાં નમો જોખમ. છતાં હા પણ કે આવા
નમો કહ્યો એવા હશે. કે નુકસાન અમીનને હોય કે વણીનને કઇ
લેવદેવા નહિ છતાં વણીકોની સભામાં આદર કોની વધે ? વણીકની.
આરે કેમ બને તે પણ ધર્મ કેમ લે અને હારે તો પછી વણીકોની
સભાના આદરની ભાવના ન જાગે એટલે ત્રિલોકદર્શિત સુધી
પહોંચ્ય તેવો મન જો હાથમાં લે તો તે વણીકની આદર વધે પણ

એક મે કોર્ટમા હારે તેવો કેસ જો વકીલ ને તો તેની આબરૂ નજ વધે અહી ટીકાકાર કહે છે કે તમો આ અધ્યયનના વકીલ બન્યા છો તો ઠેઠ પહોચાડજો

શૂરા સરદારનુ દૃષ્ટાંત

આ આખા અધ્યયનમા સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહેવુ એ જ જણાવવાના છો જ્ઞાન કે ચારિત્રને સમકિત તમો બોલી ગયા છો ખા પણ તમો જણાવવાના નથી વકીલ અડાઘટતો, કે જુઠ્ઠો પુરાવો આપે તો તેની સનદ કોર્ટમા ર થાય હવે અહી સનાની આગળ જે એકલા સમ્યગ્દર્શનનુ સમકિતપણુ જણાવો છો તે બીકમા તો તમો આ સનાને અવળે રસ્તે દોરી રહ્યા છો વાત ખરી, પણ અહી જે કહેવાય છે તે જરા સાભળો જે મનુષ્ય હૃદયમા આવેલી વાતોને ખુલ્લી કરે તેનો ખુલાસો થાય, પણ જે ખુલ્લી ન કરે તેનુ શુ થાય ? અહી તે તારો વિચાર જાહેર કરી માન ઉપર જે આક્ષેપ મૂકયો છે તે વાજબી છે પણ તને પૂછીએ છીએ કે સાધનોનો, જે બોધ તે નિશ્ચય પહેલા હોય કે નહિ ? રમતા છોકરાઓ તરવાર, બંદૂક આદિને આખે દેખે છે છતા આખે પાટા નથી બાધતા અરે, સરકારના નોકરો હથિયારને સાફ રાખે તેથી સુભટ નોકર કે સુભટ સરદાર ? અહી સાફ હથિયારને સાફ કર તે સરકારની મહેરબાની માટે પણ ફત્તેહ મેળવવા માટે હથિયારને સાફ કરતા નથી હવે શૂરા સરદારને અંગે સાફ ન હથિયા પણ કામનુ નથી તેનો શૂરો સરદાર પોતે હથિયા ને તૈયાર કરે તે કામ લાગે

સમકિતમા જ મોક્ષ લાવવાની તાકાત છે

હવે અનતી વખત આ જ્ઞાન ચારિત્રનો વર્તાવ જીવને મળેલ છે નવગ્રૈવેયક સુધી જાય તેવુ ચારિત્ર અનતીવાર મળેલ છે પણ જેમ ખેતરમા ઘાસ ઉગેલી હોય છે છતા તે કોઈ ફળના કામની નથી ફળ જ હોય નહિ ગમે તેટલી ફાલેફૂલે છતા સ્વભાવ ફળ આપવાને

સમક્તિ સાથે આવે ત્યારે જ મોક્ષને દેનાર બને સમક્તિ વગરનું ચારિત્ર કે જ્ઞાન કંઈ કામનું નથી મોક્ષ લાવવાની તાકાત જ્ઞાન કે ચારિત્રમાં નથી. તે તાકાત તો સમક્તિમાં છે મોક્ષ નહિ આવવામાં ન્યૂનતા માત્ર સમ્યગ્દર્શનની હતી. જ્ઞાનચારિત્ર છતાં સમક્તિ આવે અને તે પછી મોક્ષ મળે તેથી સમક્તિના જ પ્રતાપે બીડમાં વરસાદ ચારે તરફ વરસે છતાં બાજરીનો છોડ તો નથી ઊગતો કહો કે વાવેતર નથી. વગર વાવેતર થયેલો વરસાદ બીજને પેદા ન કરી શકે તેમ અહીં સમ્યક્ત્વરૂપી બીજ વિના જ્ઞાન કે ચારિત્ર કામ ન કરી શકે હવે નાનો સરખો ધનો દાણો વવાયો હોય તો તેના છોડવાને ઊગ્યા વિના ન જ ચાલે. તેમ અહીં નાનો સરખો પણ મોક્ષનો નિશ્ચય એટલે ઔપશમિક ભાવનો નિશ્ચય થયો હોય તો જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર કામ લાગે જમીન ખાસ હોય ભરપૂર વરસાદ હોય પણ વાવેતર ન કર્યું તો ઘાસ જ ઉત્પન્ન થાય તેમ અહીં સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી ક્ષેત્ર અનંતીવાર મળેલ છે તેમજ ચારિત્રરૂપી ક્ષેત્ર પણ મળેલ હતું પણ દર્શનરૂપી બીજનું વાવેતર થયું ન હોતું માટે ફળ ન મળ્યું હવે ઘઉં ચણા કે બાજરીનો દાણો કહો છો પણ માટી કે પાણીનો દાણો બોલતા નથી હવે માટી કે વરસાદ વિના દાણો થતો નથી છતાં દાણાનો જશ તો બીજને જ થાય

સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ્ઞાન, ચારિત્ર

અહીં જ્ઞાન ને ચારિત્ર વિના મોક્ષ નથી થતો છતાં તેનું જે કંઈ પણ બીજ ગણીએ તો તે સમક્તિ જ છે દાણો બીજના નામે ઓળખાય પણ માટી કે પાણીના નામે ન ઓળખાય તેમ અહીં મોક્ષના બી તરીકે સમક્તિ જ છે જ્ઞાનચારિત્રની જરૂર તો ખરી. માટી, પાણી સ્વતંત્ર ચીજો છે, પણ એ બીજ તરીકે ન ગણાય હવે આ સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે તો સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે થવારૂપ હોવાથી તે સ્વતંત્ર ન જ ગણાય એટલે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ્ઞાન, ચારિત્ર છે હવે આ સર્વ નિશ્ચય પ્રતીતિ તે આ બંનેને સમ્યક્ કરનાર છે જેથી તે સમક્તિરૂપ ગણાય આ વાત ખરી પણ યુક્તિથી સમજાવેલી

વાત દાખવાથી ન સમજાય તો ત્યાંસુધી ગળામાં ઊતરે નહિ જેમ ભાવનગર અને શિહોર વચ્ચે આ પાલિતાણા વગેરે સ્થાનો છે તે કાઠિયાવાડમાં છે આ વાત મુખથી કહેવાય તે ન માને કે ન સમજે પણ નકશાથી તુરત જ માની લે તેમ અહીં યુક્તિથી સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ્ઞાન કે ચારિત્ર બતાવો ખરા પણ જો તે દાખલાથી સમજાવો તો જ મન લાગે, તેને માટે પ્રથમ વસ્તુનું સ્વરૂપ અને પછી એક દૃષ્ટાન્ત બતાવશે કે જે શ્રોતાઓને કબૂલ કરવું પડશે અને તે સમકિતને આશ્રિત પણ કરશે

વ્યાખ્યાન ૨૮

यद्येवं त्रयाणामपि सम्यक्त्वादसम्भवे कथं दर्शनस्यैव सम्यक्त्वनाम्ना रूढो ? यदिहाध्ययने व्यावर्ण्यते, उच्यते तद्भावभावित्वादितरयो, तथाहि-मिथ्यादृष्टेस्ते न स्त, अत्र च सम्यक्त्वप्राधान्यख्यापनाय अन्धेतरराजकुमारद्वयेन बालाज्ञानावबोधार्थं दृष्टान्तमाचक्षते-तद्यथा-उदयसेनराज्ञो वीरसेन-सूरसेनकुमारद्वय, तत्र वीरसेनो[illegible]च, स च तत्प्रायोग्या गान्धर्वादिका कला ग्राहित इतरस्त्वभ्यस्तधनुर्वेदो लोकश्लाघ्या पदवीमगमत्, एतच्च समाकर्ण्य वीरसेनेनापि राजा विज्ञप्ता यथाऽहमपि धनुर्वेदाभ्यास विदधे, राज्ञाऽपि तदाग्रहमनुगम्यानुज्ञात, ततोऽसौ सम्यग्गुरूपाध्यायोपदेशात् प्रज्ञातिशयादभ्यासविशेषाच्च शब्दवेधी सञ्जज्ञे, तेन चारूढयौवनेन स्वभ्यस्तधनुर्वेदविज्ञानात्मियेणागणितचक्षुर्दर्शनसदसद्भावेन शब्दवेधित्वावष्टम्भात्परबलोपस्थाने सति राजा युद्धायादेश याचित, तेनापि याच्यमानेन दिदेरे, वीरसेनेन च शब्दानुवेधितया परैश्चानागतकुमाराद्यभावैर्मूकतामालम्ब्यासौ विदितवृत्ता तेन राजानमापृच्छ्य निशि नगर

शतजालावष्टब्धपरानीकेन मोचित । तदेवमभ्यस्तविज्ञानक्रियोऽपि चक्षुर्विकलत्वान्नालमभिप्रेतकार्यसिद्धये इति ।

(आचा० टी० पृ० १७६)

આત્માને લાગેલા રોગનો વિચાર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ચાર વિભાગો જે પાડવામા આવ્યા છે તેમા સમ્યક્ત્વ છે તે જ આત્માની સમૃદ્ધિ છે અનાદિ કાળથી આ આત્માએ પોતાની મિલ્કત ધનમાલ કુટુંબકબીલા આદિને ગણેલ છે તેથી તેને જ્ઞાન દર્શન કે ચારિત્રરૂપી મિલકતનો ખ્યાલ ન હોય નાના બચ્ચાને દુનિયાદારીની ચીજોનો ખ્યાલ ન હોય તેથી મગજમા આવેલી ચીજોનો જ ખ્યાલ હોય તેવી રીતે આ જીવને પણ દરેક ભવમા એ દશા થઇ કે ભવમા જોઇતી ચીજોનો ખ્યાલ કર્યો શરીર ઇન્દ્રિયો, ધન કુટુંબ માલમિલ્કત આદિ ઉપયોગી વસ્તુઓ જે ભવમા થાય તેનો જ ખ્યાલ કર્યો તેથી પ્રથમ ઉપદેશમા ભગવાને એ જણાવ્યું કે-તમારી આ બહારની આફતને જુઓ આ મારો આત્મા ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો છે એટલે જન્મ, જરા મરણ, રોગ શોક આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ નડી રહેલ છે તેના નિવારણનો રસ્તો કોઈ દિન કર્યો નથી આપણને જગતમા કોઇ પીડા આપે તો તેના નિવારણનો રસ્તો કરીએ પણ આત્માને ક્યો રોગ લાગેલો છે તેના અંગે તપાસ સરખી કરી નથી અંત કારણોને તપાસ્યા નથી માત્ર આગળ ગયેલા બાવળિયાનો કાંટો લાગે અને કાઢે પણ તે વાગવાના બંધ કેમ થાય તેનો રસ્તો ન વિચારે

રોગના મૂળ કારણો તપાસવાની જરૂર

હવે જેમ નાના બચ્ચાઓ બાવળિયાનો કાંટો વાગે તો તે કાઢીને સંતોષ માને, પણ બાવળિયો કાઢવાનો વિચાર ન કરે. તેમ આ જીવ રોગ શોક આદિના કારણો ભવોભવ આવે તેનું તે તે ભવમા નિવારણ

કરવા પ્રયત્ન કરે પણ તેના મૂળ મજબૂતીને નપાસે નહિ પછી તેને ફેલાવાનો ક્રમ તો થાય જ ચાથી? હવે અનાદિ કાળથી આ જીવે કાંટાઓ મારવાનો ક્રમ તો ખરો પણ આવળિયો કાઢવાનો વિચાર નથી કર્યો તેથી તીર્થંકર મહારાજ ઉપદેશે છે કે-આ આત્મા એક છતા નવા નવા ભવમા જુદા જુદા રૂપો લે છે પાપના ઉદયે નારક કે તિર્યંચના રૂપે ઉત્પન્ન થાય મધ્યમ પુણ્યના યોગે મનુષ્યપણે ઉત્પન્ન થાય અને ઉત્કૃષ્ટ પુણ્યના પ્રતાપે દેવગતિ પામે હવે આ બધા દુઃખો પામે ખરો પણ તે થતા શાથી? અને તેનુ નિવારણ શી રીતે થાય?

નરકને શી રીતે મનાય?

હવે વૈદ્ય રોગ જણાવે અને દવા આપે તો વૈદ્ય કામનુ તેમ અહી જીવને જન્મ મરણાદિ ખરા રોગો છે પણ તેના ઉપાયો ન બતાવે તો તે વસ્તુ ન જાણી માની અનિષ્ટ વસ્તુ જાણ્યા પછી તેના ઉપાયો જરૂર જાણવા જોઇએ જેમ જાગતા મનુષ્યની પાસે સર્પ આવે અને ઊંઘતા પાસે સર્પ આવે તો બંનેના ભયમા ફરક છે, એટલે અનિષ્ટ વસ્તુ જાણીના તેના નિવારણ માટેનો ઉપાય તો જાણવો જોઇએ હવે નારકીનુ જ્ઞાન હોય? કોઈ કહે કે તિર્યંચાદિને નજરે જોઇએ છીએ એટલે માનીએ દેવને જ્યોતિષ્કના હિસાબે માનીએ, પણ નરકને તો મનાય જ શી રીતે? તે માનવા માટે કોઈ પણ પગથિયુ નથી મનુષ્ય કે તિર્યંચ પ્રત્યક્ષ અને વ્યવહારમા છે સૂર્ય ચન્દ્ર ગ્રહ નક્ષત્ર તારા આદિ પ્રત્યક્ષ છે તેથી તેમા રહેનારા દેવો માનવા પડે નારકીના અંગે તો કોઇ નિશાની નથી માટે માનવી શાથી?

ગુનો કરતા સજા વધુ હોય

હવે કુદરત કુદરતનુ કામ કરે છે જેમ લોક લોકસ્વભાવનુ કામ કરે હવે જેમ મનુષ્ય ગુનો કરે તેના કરતા સજા વધુ જ હોય પાંચ રૂપિયાની ચોરી કરનારને સજા પાંચથી વધુ જ હોય તેમ અહીં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-એક વખત આપણે જે પાપ કરીએ બીજાને દુઃખ દઇએ હેરાન કરીએ તેનો ઉદય ઓછામા ઓછો આપણે દસ

વખત ભોગવવો પડે માટે ગુના જેટલી શિક્ષા હોય નહિ પણ ગુના કરતા અનેકગણી શિક્ષા એ ગમે એટલી હોય વ્યાજે રૂપિયા આ. વર્ષ બમણા અને મોળ વર્ષ ચાર ગણા થાય તેવી પાપો બાંધીએ અને તેનું વ્યાજ ગણીએ તો તે કેટલી વખત ભોગવવા પડે? એક ભવમા કરેલા પાપો દસ ગુણા તો ભોગવવા જ પડે

જગતમા કુદરતની હદની તપાસ

હવે જગતમા કુદરતની હદ તપાસીએ શેરીમા બે જણને અન્યાય થયો હોય તો શેરીનો ગોર નિકાલ લાવે ગામની પંચાત મુખી પતાવે દેશની પંચાત રાજા પતાવે ખંડ ખંડના રાજાની પંચાત ચક્રવર્તી પતાવે પણ હવે તે ચક્રવર્તીના અન્યાયની પંચાત કોણ પતાવે? ત્યાં કે કુદરત તેની પંચાતને પતાવશે એટલે જે સત્તાધીશો હોય તે નાના બાળને જે અન્યાયો કરે તેનું ફળ કોણ આપશે? તો કહે કે કુદરત જરૂર ફળ આપશે ઘરમા માણસ અન્યાય કરે તો તેનું ફળ તો રાજા આપે. પણ અહી રાજા અન્યાય કરે અને તે તો સૌથી મોટો છે હવે તેને સજા કરનાર કોઈ નથી પણ કુદરત તેને છોડતી નથી. માટે કુદરતને માનવી પડે. જો કુદરતને ન માનીએ તો સત્તા ઉપર અંકુશ કોઈ ધરાવે જ નહિ

ખૂનોની પરંપરાની સજા કયા ભોગવાય?

અહી સજા ઉપર અંકુશ ધરાવનાર કુદરત છે તો પછી વધારેમા વધારે અન્યાય કરનારનુ જીવન કેવુ? ચક્રવર્તી કાયમ અધર્મી કે અન્યાયી હોય તો ક્રોડ પૂર્વ સુધી તેમ કરે, વધારે તો નહિ ને? પછી તેની દશા શી થાય? હવે અહી ક્રોડ પૂર્વ સુધી અન્યાય કરનારને તેનું ફળ લાગુ કરીએ તો કેટલું થાય? પ્રાચીન કાળમા લાય લગાડાની હતી અને તે વેળાથી જીવો મરી ગયા તેનાથી તે લાય લગાડનારને દસગુણી લાયની વેદના ભોગવવી તો પડે હવે તેની વેદના વધાર કયા? ત્યાં કે આ ઔદારિક શરીર કે જે તિર્યંચ કે મનુષ્યના છે તે દસગુણી વેદનાને સહન કરી શકે જ નહિ હવે કોઈ

માણસ દમના ખૂન કરે તેથી તેને ફાંસીની સજા કરે, પણ બાકીના નવ ખૂનોની સજા શી રીતે ? ત્યાં શરીર જ નથી પછી સજા કેવી રીતે કરવી ? ફરી જીવતો થાય તો ફાંસી દેવાય અહીં મનુષ્ય ભવમાં લાખો જીવોને માર્યા હોય તેવાને તે ના માટે કરોડો વખત મારીએ તો પણ ન મરે અગ્નિમાં બાળવા છતાં જીવતા થાય, પાણીમાં ડુબાડતા ડૂબે નહિ કપાતા કપાય નહિ એવી સ્થિતિ ભોગવવાનું કોઈ સ્થાન માનો પછી નરક શબ્દ ભલે ન જ માનો હવે તેવા કુદરતી કોઈક સ્થાનને માન્યા વિના છૂટકો જ નથી

ફાંસી પણ ભાનમાં હોય ત્યારે જ દેવાય

ફાંસી દેવાય છે તે વખતે ખૂનીને ચક્કરી આવે તો ફાંસી ન દેવાય પણ ડોક્ટરને બોલાવી ભાનમાં લાવ્યા પછી જ ફાંસી દે અહીં મારવાનો છે છતાં ભાનમાં વધાય છે તે શાથી ? કહો કે હોશિયારીથી ગુનો કર્યો તેથી સાવચેતીમાં જ તેની સજા ભોગવવાની હોય ત્યાં કલોરોફોમ સૂંઘાડાતું નથી

જગતમાં પાંચ પ્રકારે સમજણ

હવે જગતમાં સમજણ પાંચ પ્રકારે છે પાંચ ઇન્દ્રિય અને મન—તેમજ મતિજ્ઞાન શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન મનપર્યવજ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાનથી પણ સમજણ આવે મતિ શ્રુત, અવધિ મન પર્યવ અને કેવલજ્ઞાન એમ જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર ગણ્યા છે હવે કેવલજ્ઞાન અને મનપર્યવજ્ઞાનની સમજણ તે તો પાપવ્યાપાર નથી. પણ પ્રથમના ત્રણ જ્ઞાનની સમજણમાં પાપનો સંભવ છે અવળી રીતે લઇએ તો મતિ આદિ ત્રણ અજ્ઞાનથી પણ સમજણ થાય મનપર્યવ ત્યાગી થયા વિના અને કેવલજ્ઞાન પાપના ક્ષય વિના નથી થાતું એટલે ત્યાં પાપનો સંભવ નથી હવે પ્રથમના ત્રણ જ્ઞાનની સમજણ વિના પાપનો ભોગવટો ન થાય અને તેથી નારકીને મતિ આદિ જ્ઞાનો કે અજ્ઞાનો જરૂર હોય જ અણસમજણમાં પાપ ભોગવ

વાનુ હોય જ નહિ પાપ કરતી વખતે જેવો ખબરદાર હોય તેવી રીતે ભોગવતી વખતે પણ ખબરદાર જ હોવો જોઈએ

નરકમા વધારે દુખી સમકિતી કે મિથ્યાત્વી ?

નરકમા વધારે દુખી સમકિતી કે મિથ્યાત્વી ? તો કહે છે શરીરની દૃષ્ટિએ સમકિતી દુખી ઓછો અને મિથ્યાત્વી દુખી વધા પણ મનની દૃષ્ટિએ સમકિતી દુખી વધારે અને મિથ્યાત્વી દુ ઓછો જેમ ફોજદાર કોઈ માણસને મારે તેમા શાહુકાર માણ મનમા દુખ વેઠે ત્યારે એના સબધી બહારથી દુખ બતાવે પ ખરી વેદના તો મનની ગણાય છે અહી સમકિતી જીવ હોય વિચારે કે મારે માટે જે તરવાના સાધનો હતા તેને મે ડુબાડવા તર લીધા' આવી દૃષ્ટિ સમકિતીની હોય એટલે મનની અપેક્ષાએ વધારે દુખ ભોગવે અહી નારકીને જે વિભગ કે અવધિજ્ઞ હોય તેથી તેને પરમાધામી ચાર ગાઉથી મારવા આવે ત્યારથી તે છાતી ગભરાય અહી અનિષ્ટને નિવારવાવાળુ જ્ઞાન ન હોય તે વેદના વધારે થાય હવે અનિષ્ટના નિવારણ માટેના ઉપા બતાવનારુ જ્ઞાન હોય તો તે વેદના ઓછી ભોગવવી પડે

પુદ્ગલની કેદમા પુરાયેલા આત્માને ઉપદેશ

અનાદિ કાળથી જીવ ભૂખ્યો તરસ્યો રહે તેનો વિચાર કરે ? આ પુદ્ગલની કેદમા કે પાંજરામા કેમ પૂરાયો તેનો વિચાર ન કરતો પુદ્ગલના પાજરામા કેદી તરીકે પુરાયેલો છે તેનુ ભાન કરવા ઉપદેશ તીર્થંકરો આપે છે તેથી તીર્થંકર કહે છે કે—આ તમારો આ ભવોભવ ઉત્પન્ન થનાર છે હવે આવો ઉપદેશ તે જ આપે કે બી પણ આપે ખરા ? બીજા પણ આપે ખરા પણ તે પઢાવેલો લદ કેવળજ્ઞાનીઓ પ્રથમના ભવની ઉત્પત્તિની શકાના સમાધાનો કરે તે શ્રોતાઓને જે અભજ આવે અને સસ્કારો જામે તે જુદા જ હે અહી વૈદ્ય રોગ કહે તેની સાથે દવા આપે તો ઠીક તેમ અહી : આત્માને જન્મ, જરા મરણાદિ રોગો ભવોભવ હેરાન કરી રહ્યા

પણ તેને મટવા માટે કોઇ સત્તાધીશનો હુકમ ચાલતો નથી રાજા મહારાજા વાસુદેવ કે ચક્રવર્તી કે દેવો પણ નિરુપાય છે

અનાદિની આપત્તિ નિવારવાના ઉપાયો

હવે તે નિરુપાય આપત્તિ ટાળવા માટે ઉપાય કે ખરો વળી તે બહાર લેવા જવાનો નથી અરે ! ઘરને માગશે સ્પષ્ટલક્ષ છતાં જો દરિયામાં જન્મ પૂરો કરે તો શું કહેવું ? તે બેશરમ જ ગણાય તેમ અહીં આ આત્મા જન્મ મરણાદિ આપત્તિઓ ભોગવ્યા કરે અને તેને દૂર કરવાનો ઉપાય પોતાની પાસે છે બહાર લેવા જવો પડે તેમ નથી સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ ત્રણ વસ્તુ પોતાના આત્મામાં જ છે તે ત્રણ વસ્તુઓ જ રોગોને દૂર કરે. જન્મ જરા મરણાદિ આપત્તિ દૂર કરનાર આ રત્નત્રયી જ છે તે બહારની નથી પણ તમારા આત્મામાં છે તે ત્રણ ચીજોના દર્શન અને ચારિત્રના ત્રણ ત્રણ ભેદો જણાવ્યા અને જ્ઞાનને અંગે બે ભેદ જણાવ્યા આ ત્રણે ય પ્રમાણની સુંદર ચીજો તમારા આત્મામાં જણાવી

સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ સમ્યગ્જ્ઞાન હોય

હવે અહીં શિષ્ય શંકા કરે છે કે–ત્રણ સમકિત સાંભળતા નથી. માત્ર સમકિત તો એક જ સાંભળીએ છીએ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સાંભળીએ છીએ ખરા પણ તેને સમકિત શબ્દથી કહેતા નથી હવે તમે આગળ અધ્યયનમાં એકના સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહેવાના છો તો પછી અહીં સમકિત તો ત્રણેમાં છે જ્ઞાન કે ચારિત્રમાં પણ સમકિત છે છતાં એકના દર્શનને તેની મહોરછાપ કેમ ? વાત ખરી પરંતુ જગતમાં શેઠ આવે તેની પાછળ વાણોતર આવે છતાં તમો શેઠ આવ્યા એમ બોલો પણ વાણોતર આવ્યો એમ ન બોલો શેઠના આવવાથી વાણોતર આવી જ જાય હવે જ્યાં સમ્યગ્દર્શન હોય ત્યાં જ સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર હોય હવે સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર ન ગણાય તેથી ટીકાકાર કહે છે કે–સમ્યગ્જ્ઞાન હોય ક્યારે ? તો

પણ સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ ચારિત્રનું સમ્યક્પણું કહેવાય. અહીં જ્ઞાન ને ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન વિના મનાય જ નહિ. શાથી? દુનિયામાં સમજણવાળા છે છતાં સમ્યગ્જ્ઞાનવાળા કેમ ન કહેવાય? તેમ પાપથી ડરવાવાળા છે છતાં સમ્યક્ચારિત્રવાળા કેમ ન ગણાય?

જાસૂસની સમજણ કે પ્રવૃત્તિથી રાજ્યનું સત્યાનાશ

જાસૂસો બને વસ્તુ કરે એટલે રાજ્યનો ભેદ-કર પણ આપે અને દુશ્મનોની તપાસ પણ કરે પણ તેમાં રાજ્યનું સત્યાનાશ જ હોય. જાસૂસની પ્રવૃત્તિ આશીર્વાદરૂપ ન હોય. વફાદારની સમજણ કે પ્રવૃત્તિ તે જ રાજ્યને આશીર્વાદ સમાન અને જાસૂસની સમજણ કે પ્રવૃત્તિ તે રાજ્યને શ્રાપ સમાન છે. તેમ અહીં જેને આત્મકલ્યાણનું ધ્યેય ન હોય જીવાદિ તત્ત્વો તરફ હેય ઉપાદેય તરફ વિચાર ન કર્યો હોય તેવાની સમજણ આત્મકલ્યાણને માટે શ્રાપરૂપ જ છે. આત્માના કલ્યાણને માટે કોની સમજણ આશીર્વાદરૂપ બને? જેણે આત્મકલ્યાણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તેની.

વફાદારની સમજણ કે પ્રવૃત્તિ રાજ્ય માટે આશીર્વાદ

હવે સમજણનું સારાપણું કે પ્રવૃત્તિનું સારાપણું તે વફાદારીને અંગે ગણાય. હવે જેને આત્મકલ્યાણની સમજણ નથી તેવાની પ્રવૃત્તિ આત્માને શ્રાપરૂપ જ બને. પણ જેણે મોક્ષ સાધવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તેવાની પ્રવૃત્તિ આત્માના કલ્યાણને માટે આશીર્વાદરૂપ બને. તેમ અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્ર આત્મકલ્યાણને માટે ક્યારે બને? સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ. હવે જેને ઇંદ્રિયોના પોષણમાં ધ્યેય છે પુદ્ગલને જ આગળમાં રાખવાની ભાવના છે તેની પ્રવૃત્તિ સુંદર કેમ ગણીએ? જ્ઞાન કે ચારિત્રનું સમ્યક્પણું તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે ગણાય. જેની દૃષ્ટિ ખરાબ હોય તેનું જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે પણ ખરાબ જ ગણાય. જાસૂસની પ્રવૃત્તિ કે સમજણ તે રાજ્યને ફાયદાકારક નથી પણ વફાદારની સમજણ કે પ્રવૃત્તિ ફાયદાકારક હોય.

બચ્ચાંઓ કે સ્ત્રીઓ માટે દૃષ્ટાંતની જરૂર

હવે તેના માટે કોઈ દૃષ્ટાંત છે ખરૂં ? તો કહે છે કે-કાલ્પનિક અને બનેલું એમ બે દૃષ્ટાંત હોય. તેમાં કાલ્પનિક તે ખડું કરેલું અને બનેલું તે ચરિત કહેવાય. હવે અહીં વફાદારીનું દૃષ્ટાંત તે કાલ્પનિક ગણાય, પણ ચરિત દૃષ્ટાંત કોઈ બતાવશો ? અહીં મોક્ષમાર્ગને અંગે સમ્યક્ત્વની મુખ્યતા જણાવવા માટે તેમ જગતમાં વફાદારી જણાવવા માટે રાજાના બે કુંવરોનું દૃષ્ટાંત આપે છે. એક કુંવર અંધ છે બીજો કુંવર દેખતો છે. આ કથા અહીં શી ? કથાઓ તો બાયડી છોકરાઓ જ કરે મોટાઓ ન કરે. વાત ખરી, પણ શાસ્ત્રકારો સર્વને બોધ કરવાની ભાવના રાખે એટલે જે જેવી રીતે સમજે તેને તેવી રીતે સમજાવવા ફરજ પાડે છે એટલે હુકમ દાખલા, દલીલોથી સમજાવવા પડે. અહીં દૃષ્ટાંત તે સમજુ માટે નથી. સમજુ માટે તો હેતુ દલીલો કહી ગયા, પણ જે બચ્ચાંઓ કે સ્ત્રીઓ છે તે હેતુ યુક્તિમાં કે ઓર્ડર-હુકમમાં ન સમજે પણ દાખલાથી તેઓ સમજે માટે તેમના બોધ માટે અહીં દાખલા આપવો જરૂર છે.

રાજાના બે કુંવરનું દૃષ્ટાંત [ ]

તેથી કહે છે કે ઉદયસેન નામના રાજાને વીરસેન સૂરસેન નામના બે પુત્રો છે. ઉદયસેન નામનો અર્થ એ છે કે જેની સેનાનો ઉદય છે તેથી ઉદયસેન રાજા નામ છે. પ્રાચીન કાળમાં સેનાના બળે રાજ્યનું બળ ગણાતું. પુત્રોનું નામ વીરસેન અને સૂરસેન છે. તાકાત તે શારીરિક ચીજ છે. ઉત્સાહ એ માનસિક ચીજ છે. અહીં વીરસેનનું નામ રાખવાથી સેના વીર્યના પરાક્રમવાળી હોય, શૌર્યવાળી સેના હોય. આવા નામો પાડવામાં પણ બુદ્ધિ જોઈએ. આજકાલ નામો પાડવામાં કાંઈ ખ્યાલ જ નથી રખાતો. હવે નામ વ્યવસ્થિત પાડ્યાં હોય તો પોતાની પ્રવૃત્તિ કરવામાં વિચાર થઈ શકે. હવે બીજા લોકો પાપને હડસેલે છે શાથી ? પુણ્યથી. પણ જૈનો પુણ્ય-પાપ બંનેને ભોગવવાનું માને છે. પાપ નિર્જરાથી નિર્જરાના કારણોથી

તપાદિથી નાશ પામે પણ પુણ્યે પાપ ઠેલાય એ માન્યતા જૈન શાસન નથી ધરાવતુ બારેનાના શાસ્ત્રમા ગોળ નાખો તેથી કંવાશ અને મીઠાશ બન્ને ઉભે લાગવાની છે જેમ કડવાશ કે મીઠાશ એ બન્ને સ્વતંત્રપણે હોવાના તેમ અહીં પુણ્યપાપ બન્ને ભોગવવાના જ

પુણ્યથી પાપ ન ઠેલાય

અહીં રાજાના ઘરે દેવ જન્મો પણ આંધળો છે અહીં પુણ્યથી પાપ ન ઠેલાયુ નહિ તો અંધત્વ ન આવત હવે પાપ ઠેલાય ખરુ પણ તે નિર્જરાથી પુણ્યથી નહિ પાપનો નાશ કરનાર નિર્જરા છે પણ પુણ્યથી પાપનો નાશ ન થાય પુણ્ય-પાપ બન્ને સ્વતંત્ર ચીજો છે તેથી તે બન્ને તે તેમણે ભોગવવા જ પડે તેથી અહીં વીરસેન કુંવર આંધળો છે અહીં રાજાના ઘરે જન્મવુ તે પુણ્યથી છે તે પુણ્યથી હવે આંધળાપણુ જતુ હોત તો અહીં અંધાપો ન હોત અહીં પુણ્ય ને પાપ બન્નેનો ભોગવટો જીવને લેવો પડે છે

અંધમા દેખતા કરતા વધુ અક્કલ અને અભ્યાસ

અહીં દુનિયાનો જેને અનુભવ હશે તેને ખ્યાલ હશે કે દેખતાઓ જેટલો અભ્યાસ કરે તેના કરતા આંધળો વધુ અભ્યાસ કરે દેખતાઓ આંખનો ઉપયોગ કરે તેથી શક્તિનો વ્યય પણ થાય હવે અક્કલ અને અભ્યાસ આંધળામા વધુ હોય છે અહીં આંખે અપંગ એવા કુંવરની શી દશા થશે? એ વિચારથી રાજાને દયા આવી તેથી તેણે તેને ગાયનાદિની કળાઓ શીખવી હવે જે શૂરસેન છે તે રાજકુંવરની ગાદીને લાયક છે તેને રાજા બનાવવા લાયક કળાઓ ધનુષ્યની બાણાવળી વગેરેની કળા શીખવી આ વાત સાંભળીને આંધળા કુંવરે રાજાને વિનંતિ કરી કે પિતાજી મને ધનુર્વેદની વિદ્યા શીખવો અહીં બન્ને પુત્રો સરખા છીએ તેથી ભિન્નત્વ આપવામા ભેદ ન કરો મને સંગીત શીખવો મને એને ધનુર્વેદ કેમ? કાળા માથાનો માનવી શુ ન કરે? માટે મને પણ ધનુર્વેદ તો શીખવો જ

ગાયનની કળા તો તેના જીવન માટે છે, પણ અહીં ધનુર્વેદ શીખવાનો આગ્રહ છે તેથી શિક્ષકોને બોલાવી તેને શીખવવા લાગ્યા

દારૂના કેફરૂપ જુવાની

અ ધ વીરસેનને ઉપાધ્યાય પણ સારો મળ્યો હવે પોતાનામાં મક્કલ ન હોય તો ઉપાધ્યાય શુ કરે ? વળી ઉપાધ્યાય સારો હોય પ્રેતા પણ ઠીક હોય છતા અભ્યાસ ન કરે ગેડીદડા રમે ત્યાં કામ શુ લાગે ? અહીં વીરસેનને અધ્યાપક બુદ્ધિ અને ખત ત્રણે સારા વાને છે તેથી ચાલતો ચાલતો શબ્દવેધી બ યો જગતમા તાકીને જોઈને બાણ વીધે પણ અહીં આખે પાટા બાધીને ખડખડ શબ્દના અનુમાને બાણ વીધનારો આ વીરસેન બ યો હવે કોઈક વખત શત્રુનુ સૈન્ય સાથે તૈયાર થઈને નીકળ્યુ છે ત્યા રાજસભામા ખબર પડી આ સભામા વીરસેન સૂરસેન આદિ બેઠા છે ત્યા આંધળો વીરસેન ઊભો થઈને કહે છે કે—આ શત્રુસૈન્યને હુ હઠાવુ તો કેમ ? હ જુવાની એવી ચીજ છે કે વગર દારૂએ કેફ આવે દારૂડિયાને કેફ તે દારૂ પીએ ત્યારે આવે પણ અહીં વગર દારૂની કેફરૂપ જુવાની છે તેમા પણ રાજકુવર એટલુ જ નહિ પણ ધનુર્વેદની કળાનો તે શાસ્ત્રથી અને ક્રિયાથી અભ્યાસ કરેલ છે હવે તે કેટલો આગળ વધે હશે ? અહીં જુવાનિયો છે અભ્યાસી ઘોડો ચઢે અને તેમા આ શાસ્ત્ર અને ક્રિયા બ નેની વિદ્યામા પાસ થયેલો છે, પણ પોતે આંધળો છે તેની કોને ખબર છે

એસાન બડા કે હથિયાર ?

કોઈવાર અકબર પાદશાહે બીરબલને પ્રશ્ન કર્યો કે હથિયાર છે કે નહિ ? વળી એસાન બડા કે હથિયાર ? એવો પણ પ્રશ્ન કર્યો બીરબલ કહે છે કે એસાન બડા હવે તે શાથી ? તો કહે છે કે વખત આવે તો ખબર પડે હવે કોઈવાર એક ગાંડો હાથી હાથીખાનામાંથી છૂટો થયો અહીં દરબારગઢનુ બારણુ અને કપાડિકનુ બારણુ બધ કરેલ છે અહીં બીરબલને બીજુ કઈ ન જડ્યુ તેથી તને

રસ્તામાં પોષેલ કૂતરાને હાથીના લમણા પર ફેંક્યું એને ઓસાનરૂપે કામે લગાડ્યું તેમ અહીં વીરસેન કહે છે કે—આપ શું મમ લાગે ? ત તો તેની નજીકમાં એવી વસ્તુને બનાવે ત્યારે શબ્દ તો દૂરથી પણ ન ભણાર અહીં છેટેથા આરેના અવાજને હું સાંભળું છું પછી નજીક મા દેખનાર એવી આપ છે કે નહિ તે વિચારવાનું છે જ નહિ હવે મારામા જેમનો ભરોસો એટલો બનો છે ચાનો ? શબ્દવેધીપણાનો ટાકેની ખખડે તેનો અવાજ આ શ્રવણેન્દ્રિય જાણી લે છે અહીં શત્રુસૈન્ય આવેલ છે ત્યારે યુદ્ધનો આદેશ રાજા પાસે માગ્યો હવે દરેક જગ્યા પર સૂરસેનને મા વીરસેન પાછો પાડે તેથી રાજાએ તેનો અતિશય જાણી યુદ્ધનો આદેશ આંધળા એવા વીરસેનકુમારને આપ્યો

શબ્દવેધી બાણોવી શત્રુસેનામા હાહાકાર

હવે શબ્દશ્રવણથી આંધળા એવા વીરસેને શત્રુના લશ્કરમાં હાહાકાર મચાવ્યો શાથી ? તે શબ્દવેધી બાણનો ઉપયોગ કરવાથી. હવે આ દૃષ્ટાંત પૂરું થયું ? તો કહે છે કે—ના પ્રાચીનકાળમા ચર પુરુષો હતા તે માત્ર બનાવ જણાવે પણ નુકશાન કરવાનું કે ઊથલપાથલનું કામ તેનું નહિ જાસૂસ તો ખબર મળે અને ઊથલપાથલ પણ કરે અહીં શત્રુના સૈન્યને આવેલો વીરસેન શબ્દવેધી બાણોથી મારે છે તે સામા પક્ષને ખબર પડી એટલે શબ્દ કરવો જ બંધ કર્યો અહીં ચૂપ થઈને લશ્કરે લડવા માંડ્યું અને તેની ચારે તરફ ફરી વળ્યું આ ખબર રાજસભામા પડી ત્યાંથી સૂરસેન કુંવર યુદ્ધના મોરચે પહોંચ્યો શત્રુસૈન્યને હઠાવીને તેણે વીરસેનને છોડાવ્યો અહીં બાણોનો વરસાદ વરસાવ્યો આ જગ્યા પર દૃષ્ટાન્ત કયું ? અહીં વીરસેનની કથામાં તત્ત્વ શું જાણવાનું છે ? તો કહે છે કે જેમ વીરસેનમાં ધનુર્વેદનો અભ્યાસ પૂર્ણ અને ક્રિયા પણ પૂર્ણ હતી અરે શબ્દવેધીપણું હતું છતાં દર્શનાભાવના અભાવે તે શત્રુને આધીન બન્યો

દર્શનક્રિયાનું મહત્ત્વ

અહીં સૂરસેન દર્શનક્રિયાવાળો હતો તેને અભ્યાસ ઓછો છતાં

શત્રુનો પરાજ્ય કરી તેણે જીત મેળવી માટે પ્રથમ દર્શનરૂપી ક્રિયા જેના હાથમા હોય તે જ આગળ મોક્ષમાર્ગે જઇ શકે આથી દર્શનનુ સમકિતપણુ કેમ કહ્યુ ? જ્ઞાન ને ચારિત્રનુ સમકિતપણુ કેમ નહિ તે પણ સમજાશે અહીં નિર્યુક્તિકાર આગળ શ્રોતાઓ શકા કરે કે એક લીધેલી વાતને દુનિયાને કેમ સમજાવવી તેના અગે કાલ્પનિક કથા ગોઠવાય પણ અહીં કલ્પનાની કથાદ્વારા સિદ્ધાંત સાબિત કરવા માગુ છુ એમ નથી પણ નિર્યુક્તિકાર પોતે જ આ દૃષ્ટાંતના પોષણમા ગાથા કહે છે અને તેથી સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહેવુ એ અધિકાર અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૨૯

कुणमाणोऽवि य किरियं परिच्चयंतोवि सयणधणभोए ।
दिंतोऽवि दुहस्स उरं न जिणइ अंधो पराणीयं ॥

(આચા૦ નિ૦ ૨૨૧)

જગતને દોરના પ્રથમ ફળદર્શનની જરૂર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા આગળ જણાવી ગયા કે કોઇપણ ભૂતકાળની અદર વર્તમાનમા કે ભાવિકાળમા તીર્થકરો થયા થાય છે અને થશે તે સર્વ તીર્થકરો આત્માના ઉદ્ધારનો ઉપદેશ જ કરવાવાળા હોતા નથી તેઓનુ ભવા તરથી એ ધ્યેય જ હોય છે કે જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કેમ થાય? ખલાસીને વિચાર નાવથી તરવાનો હોય ખરો પણ તેનુ ધ્યેય તો મુસાફરોને તારવાનુ હોય છે અહીં તીર્થંકર મહારાજા અને સામાન્ય કેવળીઓ પણ મોક્ષમાર્ગ ને પણ તીર્થકરની દીક્ષા ઉપસર્ગસહન યાવત્ કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ તે પણ જગતના ઉદ્ધારને માટે હોય છે, કારણ કે દરેક તીર્થકર સમજે છે કે જગતના જીવોને ઉદ્ધારના ઉદ્દેશનુ ફળ લાગ્યા કે દેખાડ્યા વિના મન ન લાગે જગતને દોરવા માટે પ્રથમ ફળ બતાવવુ પડે

દુનિયાના ઉદ્ધાર માટે જ તીર્થંકરની દેશના

હવે દુનિયાને જે દોરવાની છે તે અતીન્દ્રિયજ્ઞાનવાળા માટે પ્રથમ આત્મજ્ઞાન જોઇયે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન જોઇએ હવે જે પોતે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનવાળો હોય તે જ જગતને દોરી શકે જગતને દોરવા માટે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન જોઇએ અને તે જ્ઞાન ઘાતિકર્મના ક્ષયથી થાય અને ઘાતિકર્મનો ક્ષય ઉપસર્ગાદિ સહન કર્યા વિના કે મોહનીયાદિના ક્ષય વિના થાય નહિ માટે તે સર્વ કરવાની જરૂર છે એટલે દીક્ષા પરીષહઉપસર્ગનું સહન મોહનો નાશ ઘાતિકર્મનો નાશ કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ આદિ સર્વ વાના જગતના ઉદ્ધારને માટે છે હવે જે તીર્થંકરની દેશના તે પણ જગતના ઉદ્ધારને માટે જ છે

આચાર્યાદિ ત્રણની દેશના સ્વ-પરતારક

હવે આચાર્યાદિ ત્રણની દેશના સ્વ-પર તારક છે પોતે તરે અને બીજાને તારે તીર્થંકરની દેશના તો પરને તારક છે, પોતે તો તરી ગયેલા છે આચાર્યાદિ ત્રણમા તો પોતાને તરવુ બાકી છે તેથી દેશનાદ્વારા પોતાને તરવાનુ અને પારકાને તારવાનુ પણ કરે છે તીર્થંકરો જે દેશના આપે તે નિ સ્વાર્થ પરોપકાર માટે જ છે પોતાનો સ્વાર્થ તેમા કંઈ નથી આચાર્યાદિ પરોપકારી ખરા પણ તેઓ પોતાનુ સાધ્ય પણ સાથે સાધે તીર્થંકરની દેશનામા પોતાને કંઈ પણ મેળવવાનુ ન હોય

તીર્થંકર નામકર્મનો ક્ષય

શંકા–તીર્થંકર મહારાજ તીર્થંકર નામકર્મ બાંધેલ છે તેના ક્ષય માટે તેઓ દેશના આપે છે અને તેથી તે કર્મના ક્ષયરૂપ ફળ તો છે જ ને? સમાધાન–મહાનુભાવ! વાત તો ખરી મેલ કાઢવા લુગડામા સાબુ નાખ્યો, તેથી સાબુ ધોવા ગયા એમ બોલતા નથી પણ મેલ કાઢવા ગયા બોલાય અર્થાત્ અહીં લુગડાના મેલની સાથે સાબુ નાખેલો પણ કાઢીએ છીએ, છતાં સાબુ કાઢવા ગયા હતા એમ બોલતા નથી. અહીં સાબુ પોતાની મેળે પેઠો નહોતો આપણે નાખ્યો હતો તેમ

અહીં તીર્થંકર મહારાજાને દેશના દેતાં તે કર્મ ભોગવાય ખરું પણ તે કર્મ પ્રથમ હતું ક્યાં ?

તીર્થંકર નામકર્મ બાંધવાનું કારણ

તીર્થંકર નામકર્મ જ્ઞાનાવરણીયાદિની જેમ બંધાતું નથી તે તીર્થંકર નામકર્મ જગતના ઉદ્ધારને માટે બાંધેલ છે, એમ ને એમ બંધાતું નથી અને તે જગતનો ઉદ્ધાર કરતી વખતે ખપે તેનું ફળ તો છે નહિ અર્થાત્ દેશના દેતા પોતાના આત્મામાં એક પણ ગુણનો વધારો કરવાનો નથી આવી રીતે સર્વકાળના તીર્થંકરો જગતના જીવોના ઉદ્ધાર માટે મથી રહેલા છે અને તે ભવાંતરથી મથેલા હોવાથી જગતના જીવોને ઉદ્ધારની દેશના આપે છે

પંચાતિયાના છોકરા ભૂખ્યા મરે

હવે અંધારું મટી અજવાળું થાય તો સર્વ ક્રિયા કરતી સૂઝે તેમ અહીં જગતના જીવો અંધારામાં ક્યાં ખૂંચી રહેલા હતા ? તો કહે છે કે આહાર શરીર ઇંદ્રિયો અને તેના સાધનો તે રૂપી ચારની ચોવટમાં આ જીવ અનાદિ કાળથી ગુંચવાયેલો છે તે ચારની ચોવટ સિવાય તેણે બીજો ધંધો કર્યો નથી પંચાતિયાના છોકરા ભૂખ્યા મરે એમ લોકોક્તિ પણ છે તેમ આ જીવ ચારની ચોવટને અંગે અનાદિ કાળથી રખડેલ છે તેથી તેના ઉદ્ધાર માટે જણાવ્યું કે તું તારું વિચાર 'अत्थि मे आया उववाइए।' મારો આત્મા ઉપજ થવાવાળો છે દરેક ભવમાં ઉત્પન્ન થવાવાળો ભવોભવ ભટકવાવાળો છે એ સર્વ બીજા ઉપદેશમાં જણાવે છે

ચારની ચોવટરૂપી ચક્કરમાં ઘૂમતો જીવ

શ્રમ૦-ઘર તો ઓળખાવો ? બહારના ખાઇ જાય છે તે ઓળખ્યા તું પણ ઘરમાં શું છે ? માલ મિલ્કત શી છે તે તો જણાવો આત્મારૂપી ઘરનું કુટુંબ શું ? સમા૦-કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપી ત્રણ સુંદર વસ્તુ તે આત્માના ઘરની છે તેને તું સંભાળતો નથી અને ચારની ચોવટરૂપી ચક્કરમાં તું ઘૂમેલો છે આ ત્રણની સમકિતો

ચાનાક હોય તો લોકોને આપરૂપ નિવડે તેવી રીતે પ્રવૃત્તિ સારી એટલે જો શાહુકારની હોય તો લોકોને આનદરૂપ નિવડે પણ પ્રવૃત્તિ જો ચોરની હોય તો આપરૂપ બને

જ્ઞાન અને ચારિત્રમા દર્શનના આધારે જ સમકિત

અહી તપમ્યા જ્ઞાન આદિ કરનારની દૃષ્ટિ સમ્યગ્રૂપ હોય તો તે આશીર્વાદરૂપ બને આથી જ્ઞાનનુ સુદરપણુ સમ્યગ્દર્શનના સુદરપણાને લીધે છે જ્ઞાન અને ચારિત્ર બંનેમા સુદરપણુ છે, પણ તે સ્વતત્ર નથી ચારિત્ર કે જ્ઞાનના ઘરના નહિ પણ સમ્યગ્દર્શનના ઘરના જ્ઞાન અને ચારિત્ર સુદર છે અરીસા તેજસ્વી રાખીએ તો ઝગમગે ત્યા જે તેજ ઝગઝગે છે તે પોતાના ઘરનુ નહિ પણ દીવાના ઘરનુ છે જો દીવો ન હોય તો ઝગમગનુ બધ થાય તેમ અહીં જ્ઞાન કે ચારિત્રમા સ્વત સમ્યકપણુ નથી પણ સમકિતે વસાવેલુ સમ્યકપણુ જ્ઞાન અને ચારિત્રમા છે તેથી એકના સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કહેવામા આવે છે જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમકિત નહિ કહેવામા તાત્પર્ય એ જ છે કે પોતાનામા સ્વતત્ર સમકિત નથી પણ દર્શનના આધારે સમકિત કહેવાય છે સમ્યગ્દર્શનમા જે સુદરતા છે તે સ્વતત્ર સ્વાધીન છે પણ પરાધીન નથી અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન તે સ્વય સમ્યક છે પરતુ જ્ઞાન ને ચારિત્ર પરાધીન સમ્યગ્રૂપે છે

મોક્ષ માટે સમ્યગ્દર્શનની જરૂર

હવે આ વાત તમે યુક્તિથી કહો છો પણ દૃષ્ટાન્ત જણાવશો ખરા ? તો કહે છે કે-ગઈ કાલે દૃષ્ટાતથી જણ્યુ કે વીરસેન દરેક વિદ્યામા હોશિયાર છતા આખે અપગ હોવાથી શત્રુના કબજામા ગયો અને સૂરસેન દૃષ્ટિવાળો હોવાથી તેણે શત્રુ હણ્યો ને અને ભાઈને છોડાવ્યો અહીં યુદ્ધના મામલામા ચક્ષુ વિનાની તાકાત કામ ન લાગે, તેમ અહીં પણ દેવલોકાદિ મેળવવા માટે જ્ઞાન, ચારિત્ર કે ક્રિયા કામ લાગે અને તે દ્વારા તે બને પણ આત્માની સિદ્ધિ કે મોક્ષ સમ્યગ્દર્શન વિના ન જ બની શકે

જગતના જીવો અને ત્રણ બેડી

હવે જૈન સિદ્ધાન્ત એક વસ્તુ ઉપર રહેલ છે એમા કલ્પનાને સ્થાન નથી જે વચન કહેવુ તે સંયમના પુરુષોની પ્રમાણિકતાને આધીન ઈતિરોમા પૂર્વ પૂર્વના આધારે વાતને સત્ય માને પણ અહીં નિર્યુક્તિકાર શ્રુતકેવલી ભગવાન્ ભદ્રબાહુસ્વામી મહારાજ વીરસેન અને શૂરસેનની વાત ધ્યાનમા રાખીને કહે છે કે વીરસેને પોતાનુ શૂરાતન અજમાવવા માટે ક્રિયા કરવામા કઇ કમીના રાખી ન હોતી અને તેથી જ રાજાએ યુદ્ધ માટે આદેશ આપેલા હતા અહીં વીરસેન યુદ્ધમા જનાર હતો પણ પ્રથમ ઘર તપાસનુ જોઇએ જીવનના ભોગે જ યુદ્ધમા જવાનુ હોવાથી યુદ્ધમા જઈને જેઓ પોતાના કુટુંબ કમીના સંકલ્પ રાખે તેઓ યુદ્ધમા જય નજ મેળવે તેથી કહે છે કે-જગતના જીવોને ત્રણ બેડી છે -કુટુંબ તે પગની બેડી તેમજ ૨-ધન અને ૩-ઈદ્રિયોના વિષયો પણ જગતના મનુષ્યોને પગની બેડીરૂપ છે ધાર્યું કરનારા આ ત્રણ વસ્તુ નડે એટલે આ ત્રણ વસ્તુ સિવાય બીજુ કઈ નડનાર નથી હવે અહીં વીરસેન જ્યારે યુદ્ધમા જોડાયો ત્યારે તેણે ત્રણે વસ્તુઓ છોડી છે ત્રણેમાની એકે ઉપર લાગતી નથી કુટુંબ ધન અને સુખ એ ત્રણ ઉપરથી જેઓ મમતા છોડે મન ઉઠાવે તેઓ જ યુદ્ધમા જઈ શકે માટે વીરસેને અહીં ત્રણે વસ્તુને તિલાંજલિ આપી છે આવી રીતે પોતે ઉદ્યમી છે એટીને જલાંજલિ આપી છે એમ છતા એ પાછો કયા ફરે છે?

આત્માની પ્રગતિમા મનના જોરની જરૂર

જેઓને જીવનની મમતા હોય છે તેઓ યુદ્ધમા નાશભાગ કરે છે અથવા જીવ વહાલો હોય કે થાય તે વખતે લડવાની ક્રિયા, કુટુંબ કમીનાદિ અને સુખ પાછુ યાદ આવે છે તે અહીં નથી દુખને સામી છાતીએ જ ઊભુ રાખે છે તેનાથી ભાગતો નથી, પણ સુખની સામે પડે છે આવી દુષ્કર સ્થિતિ છતા પોતે શત્રુના સૈન્યને જીતી શક્યો નહિ કારણ કે તે બિચારો હતો આધળો અહીં ક્રિયા કરનાર,

ભોગને આપનાર દુખને સહન કરનાર અને મરણનો ભોગ બનવા તૈયાર બનેલો છતાં ન જીત્યો કારણ કે તે આંખે અપંગ હતો તેથી તેની સર્વ ક્રિયાઓ નિષ્ફળ નિવડી અને પોતે કેદ થયો આમ દુનિયામાં બને એટલે દુનિયામાં મનનું જોર કામ ન લાગે ત્યાં તો કુટુંબ કે કોથળીનું જોર કામ લાગે આત્મામાં તો મનના જોરે વધવાનું છે ત્યાં દુનિયાનું જોર જોવાનું નથી

તાકાત છતાં અધની દુનિયામાં પણ હાર

હવે એ વાત જોડીને કામ શું ? તો કહે છે કે કુટુંબ કોથળીવાળો હોવા છતાં અક્કલ વિનાનો હોય તો તે ફાવી ન શકે પણ અહીં વીરસેન અક્કલવાળો છે હવે પાણીમાં તરનારો કુશળ છતાં તરવાની ક્રિયા ન કરે તો પછી ડૂબી જ જાય માથે બોજ વધારે લાગ્યો હોય તો પછી તરનારો પણ શું કરે ? અહીં તરવાની ક્રિયાવાળો પ્રતિબંધ વિનાનો હોય તો જ તરી શકે કુટુંબ ધન અને બાહ્ય સુખ આ ત્રણ ચીજો જગતના જીવોને ભારરૂપ છે પરભવનું સાધન કરવામાં આ ત્રણ અંતરાયભૂત છે તેથી ત્રણે વસ્તુને છોડે છે ક્રિયા પણ કરે છે વળી તે દુખ ન થાય એ રીતે નહિ પણ સામી છાતીએ દુખને સહે છે આમ છતાં આંધળો વીરસેન શત્રુસૈન્યને ન જીતી શક્યો અહીં મનનું જોર નથી ચાલતું તેમ દુનિયાદારીમાં પણ આત્માની બાબતમાં તો મનનું જ જોર જોઈએ, તે માટે નિયુક્તિકાર દૃષ્ટાંતની સાથે જ તે વાતને ઘટાવે છે

અનંતી વખત દ્રવ્ય-ચારિત્ર પછી જ ભાવ ચારિત્ર

તેઓ કહે છે કે-આ ધર્મમાર્ગમાં પણ સર્વસાવદ્ય-આરંભ-પરિગ્રહની નિવૃત્તિ કરી ગયેલ હોય-અહીં નિવૃત્તિ કરી એટલે પચ્ચક્ખાણ કર્યાં-હવે તે કર્યાં પછી પાછાં ભેગાં થવાનું એમ નહિ પણ સ્વજન ધન માલ આદિ છોડીદે છે મહાવ્રતોને અંગીકાર કરી દુખની ક્રિયામાં ફરે છે ચારિત્રના કષ્ટો સહન કરે પણ જેને સાધ્યનો નિશ્ચય નથી અર્થ તેનો ખ્યાલ નથી તે કોઈ દિને સિદ્ધિને પામી શકે નહિ

જાહી બે વાત ધ્યાનમા લેવાની છે સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાનવાળો જૈન દર્શનને માનવાવાળો છતા નિશ્ચય ન હોવાથી તેને મિથ્યાદૃષ્ટિ કહીએ તેમજ જૈન શાસનથી જુદી પ્રવૃત્તિ હોય તેને પણ મિથ્યા દૃષ્ટિ કહીએ હવે શાસ્ત્રકાર જુદી જ વાત કરે છે કે જૈન દર્શનનુ જ્ઞાન અને ચારિત્ર ભાવ જુદી રીતે હોય છતા કાલાન્તરે તે જૈન દર્શનના જ જ્ઞાન અને ચારિત્રને પામશે જેમ છોકરો ખોટા એકડા મેકડા વખત કર પછી જ સાચો કરે તેમ આ આત્માને પુદ્ગલાનન્દીપણુ ઈંદ્રિયા રામીપણું અનાદિ કાળથી લાગેલ છે તેથી આત્મારામીપણુ લાવવુ મુશ્કેલ છે હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે કે—અનન્તી વખત દ્રવ્ય ચારિત્ર આવે ત્યારે જ ભાવ-ચારિત્ર આવે તેવી જ રીતે જ્ઞાન માટે પણ સમજવુ

મરુદેવી માતાને એકાએક મોક્ષ ક્યાથી મળ્યો ?

આ સિદ્ધાન્ત કર્યા પછી શિષ્યે શંકા કરી કે—મરુદેવા માતાને સમપણુ મળ્યુ નથી તેઓ મનુષ્યપણુ પામ્યા નથી તેઓ તો અનાદિ નિગોદમાથી નીકળીને આવ્યા હતા તેમને ક્યાથી મોક્ષ મળ્યો ! તેમને દ્રવ્ય-ચારિત્ર કે જ્ઞાન અનન્તી વાર આવેલ નથી ફક્ત ભાવ જ્ઞાન અને ચારિત્ર એકી સાથે આવી ગયા હતા આ શંકાથી સિદ્ધાન્તને શિષ્યે તોડ્યો પણ બીજુ દૃષ્ટાન્ત શિષ્યે પૂછ્યુ તો તે મૌન ધરી ગયો બીજુ દૃષ્ટાન્ત ગોત્યુ પણ મળતુ નથી કહ્યુ કે કોઈક જ જીવ એવો હોય કે જે અનાદિ નિગોદમાથી આવ્યો હોય અને અનન્તીવાર દ્રવ્ય જ્ઞાન કે ચારિત્ર પામ્યા સિવાય સીધો ભાવ જ્ઞાન કે ભાવ ચારિત્ર પામી જાય દસ અચ્છેરાની વાત સાભળીએ છીએ કે તીર્થંકરને સ્ત્રીપણે ઉપસર્ગાદિ થતા નથી તે અનન્તી ઉત્સર્પિણી કે અવસર્પિણીએ બન્યા તેવી જ રીતે અનન્તી ઉત્સર્પિણી અને અવસર્પિણીએ જ આ મરુદેવા માતાની સિદ્ધિનો બનાવ છે તેથી તે આશ્ચર્યરૂપ હોવાથી દૃષ્ટાન્ત રૂપ ન લેવાય

મિથ્યાદૃષ્ટિના જ્ઞાન ચારિત્રની શી કિંમત ?

હવે કોઈ જીવ ત્રૈવેયકમાં અનન્તીવાર દ્રવ્ય ગયો તે દ્રવ્ય ચારિત્ર

પામીને જ હવે અહીં જૈનોનું મિથ્યાદષ્ટિપણામાં જ્ઞાન કે ચારિત્ર હોય તો તે અનંતકાળ પછી પણ સમ્યક્પણે પરિણમવાનો પ્રસંગ છે મિથ્યાદષ્ટિપણામાંના જૈનોના જ્ઞાન કે ચારિત્ર દ્વારા સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર આવવાનો સંભવ છે પણ મિથ્યાદષ્ટિના જ્ઞાનદ્વારા સમ્યગ્જ્ઞાન ન જ આવે અહીં નિર્યુક્તિકાર કહે છે કે—

कुणमाणोऽवि निवित्तिं परिच्चयंतोऽवि सयणधणभोए ।
दिंतोऽवि दुहस्स उरं मिच्छद्दिट्ठी न सिज्झइ उ ।

(आचा०नि० २२०)

कुर्वन्नपि निवृत्तिम्-अन्यदर्शनाभिहिता, तद्यथा-पञ्च यमा पञ्च नियमा इत्यादिका, तथा परित्यजन्नपि स्वजनधनभोगान् पञ्चाग्नितपआदिना ददद्पि तु दुःखस्योरः मिथ्यादृष्टिर्न सिध्यति, (आचा० टी० पृ० १७७)

સ્વજનાદિનો ભોગ આપનાર ધનમાલને છોડનાર સુખને તિલાંજલિ આપનાર એવો મિથ્યાદષ્ટિનો જીવ તો સિદ્ધિ ન જ પામે અન્ય દર્શનની પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી હોય-અન્ય દર્શનની ચાહે તેવી પ્રતિજ્ઞાઓ હોય તેમાં છ કાય સબંધી પ્રતિજ્ઞા ન હોય કારણ કે તે છ જીવનિકાય માનતા નથી હવે ઇતરોમાં યમ પાંચ માને છે સાંખ્યાદિ નિયમ તરીકે માને છે તેઓ નિયમન કરે સ્વજનાદિને છોડી દે તેમાં દુઃખ વેઠવાનું કયાં છે ? તો કહે છે કે—પંચાગ્નિ તપ આદિ કરીને દુઃખની સામે જવાનું છે આમ ઇતરોમાં હોવા છતાં તે કર્મક્ષય કરી સિદ્ધિ ન પામે હવે મોક્ષે ન જવામાં કારણ શું ? તો કહે છે કે—દર્શન નથી એટલે સાધ્ય જ નથી

જૈનોએ માનેલ કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા

જેનમાં જીવ માન્યો છે તે કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપ તેથી સાધવાનું એ રહે કે કેવલજ્ઞાન કે દર્શન કેમ ઉત્પન્ન થાય ? તે જ સાધ્ય રહે અહીં જ્યાં કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા ન મનાયો હોય તેથી જ્ઞાનાવરણી દિ દર્શનાવરણી આદિ ન મનાય તેમજ વીતરાગ સ્વરૂપ આત્મા ન

માનવાથી ચારિત્રમોહનીય આદિ કર્મો જ ન મનાય। "दर्शनविकल त्वाद्, अन्धकुमारवत् असमर्थ कार्यसिद्धये" (આચા૦ ટી૦ પૃ ૧૭૭) અહીં આંધળો વીરસેન જ્યોત્સ્નાસ્ત ધનુર્વેદવાળો યુદ્ધમાં જાણવાવાળો છતાં કાર્યની સિદ્ધિ માટે ન થયો તેમ અહીં દર્શન વિનાનો કાર્યની સિદ્ધિ માટે ન જ બને

જ્ઞાનક્રિયા છતાં દર્શન વિના સિદ્ધિ અશક્ય

હવે અહીં અમારે શું કરવું તે બતાવો તારા મનમાં એમ શંકા થાય કે—દર્શન વિનાનો જ્ઞાનક્રિયાવાળો છતાં સિદ્ધિને ન પામે તેથી અમારે અહીં શું કરવું તે જણાવો તો કહે છે કે–કર્તવ્યની મીઠી મનાવી સમ્યક્ત્વનો અધિકાર શી રીતે લવો તે આગે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૦

तम्हा कम्माणीय जेउमणो दसणमि पयइज्जा।

दसणवओ हि सफलाणि हुति तवनाणचरणाइं ॥ (आचा० नि० २२१)। यस्मात्सिद्धिमार्गमूलास्पदं सम्यग्दर्शनमन्तरेण न कर्मक्षयः स्यात्, तस्मात् कारणात्कर्मानीकं जेतुमना सम्यग्दर्शने प्रयतेत, तस्मिंश्च सति यद्भवति तद्दर्शयति–दर्शनवतो हि हि' हेतौ यस्मात्सम्यग्दर्शनिनः सफलानि भवन्ति तपोज्ञानचरणानि यतस्तत्र यत्नवता भाव्यमिति। (आचा० टी० पृ १७७)

જૈનો તીર્થંકરને કેમ માને છે?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે જે કોઈ તીર્થંકર મહારાજા ભૂતમાં થયા ભાવિમાં થશે અને વર્તમાનમાં છે તે સર્વનું તીર્થંકરપણું શાથી? જેમ આપે કહિ આપે તેથી નહિ તો પછી તેઓને તીર્થંકર માનીએ શાથી? દુનિયાદારીનો કોઈપણ ની સ્થાન અને એવી વસ્તુને

લીધે એમનું તીર્થંકરપણું માનવામાં આવ્યું છે દુનિયાની તમામ વસ્તુઓ જગતના કારણોથી મળે પણ જે જગતની પાસેથી કે બીજા પાસેથી ન મળે તેવી વસ્તુ કઇ કે જે તીર્થંકર મહારાજા આપે છે અને તેથી આપણે તેમને તીર્થંકર માનીએ છીએ ?

તીર્થંકરો ધર્મ બતાવે છે, બનાવતા નથી

હવે જૈનો તીર્થંકરોને કર્તા તરીકે જન્મદાતા તરીકે માનતા નથી છતા તેમને માને છે ખરા પણ કઇ રીતે ? તો કહે છે કે જગતમાં સૂર્ય ઉદ્યોત કરી ઉપકાર કરે છે તેમ તીર્થંકર મહારાજા જગતને જે ઉપકાર કરે છે તે માર્ગ બતલાવવા તરીકે કરે છે શું કરવાથી આત્મા ઘેરાય છે અને સંસારમાં રખડે છે અને શું કરવાથી ભવનો છેડો પામી સંસારથી તરી ભાવિ સુખને પામે છે આ બે રસ્તાઓનો ઉપદેશ તેઓ આપે છે હવે આ બે રસ્તા પોતે બનાવતા નથી પણ બતાવે છે જિનેશ્વર મહારાજે કહ્યું ત્યારે જ પાપ થવા માંડયું કે રોકાવા માંડ્યું એમ નથી તેમના ઉપદેશ પહેલાં પણ જીવો હિંસાદિ કરીને પાપો તો બાંધતા હતા અને હિંસાદિ ન કરીને કર્મની નિર્જરા પણ કરતા હતા હીરો છે કે કાંકરો તે કઇ દીવો બનાવતો નથી પણ દીવો તો માત્ર તે વસ્તુને બતાવી દે જેમ દીપક હીરો અને કાંકરા બતાવી આપે છે તેવી રીતે જિનેશ્વરો પણ ધર્મને બતાવી દે ધર્મને બનાવતા નથી તેમજ અધર્મને બતાવી દે પણ બનાવી ન દે

દીપક, સૂર્ય સમા ઉપકારી જિનેશ્વરો

હવે જેવી રીતે જગતમાં દીપક સર્વ ઉપકારી પદાર્થ છે તેવી રીતે પ્રભુ પણ ધર્મ–અધર્મ બતાવીને ધર્મમાર્ગનો ઉપદેશ–ધર્મમાર્ગે જવાનો ઉપદેશ આપે તેથી ઉપકારી છે હવે લાખનો હીરો ધૂળમાં ખોવાયો હોય તો તે મેળવવો શાથી ? બત્તે દીવાસળીની બેઢીની કિંમત હોય છતા તેનાથી તે મળે એટલે ઉપકાર તો તેનો જ હવે જિનેશ્વર મહારાજ આપણા જેવા શરીરાદિવાળા છે પણ સાથે ધર્મમાર્ગ

પ્રભાવવાની શક્તિવાળા છે અને તે બતાવવાનો ઉપદેશ પણ તેઓ જ આપી શકે છે આ નીજે જગત માનમા ન જેમ જગતમા બીજા ચીજો મો માત્ર ધર્મનુ સ્વરૂપ જગતમા જાણવા ન મો હવે ધર્મનુ સ્વરૂપ બતાવનારા તીર્થંકરો જ છે, તેથી તેમને પરમેશ્વર તરીકે માનીએ છીએ તેઓ પ્રથમ એ સદેશો આપે છે કે તમે તમા। આત્માને ઓળખો તમારો દરેકના આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળા છે

નાસ્તિક પણ ઔત્પાતિક માને છે

હવે નાસ્તિક પણ ઔત્પાતિક માને છે ઔત્પાતિક એટલે શુ ? ઉત્પાત એટલે પંચ મહાભૂતમાથી ઉત્પન્ન થાય તે ઔત્પાતિક કહેવાય પરભવ કે શરીરથી જીવને જેઓ જુદો નથી માનતા તે પણ ઉત્પાતને માને છે ભગ પણ અહીં ઉત્પાતનો અર્થ શો થાય ? જેને ફરજવાનુ છે અર્થાત્ જે આત્મા ઉત્પન્ન થવાવાળો છે-ફરજવાવાળો છે આ વાક્યથી ગણધરોના સશયો કેમ કપાયા અને તેથી આ વાક્યને આસપદ કેમ આપ્યુ ? ઇન્દ્રભૂતિનો પ્રશ્ન એ હતો કે જીવ છે કે નહિ ? પ્રભુએ સમાધાનમા જણાવ્યુ કે જીવ છે અને તે ઉત્પન્ન થવાવાળો છે આટલી વાત કહી અગ્નિભૂતિ કર્મને ન માનનારા હતો તેના સશયના છેદને માટે જીવ છે અને તે પોતપોતાના કર્મ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થાય છે એમ જણાવ્યુ વળી વાયુભૂતિ આદિના સશયને માટે પણ જીવ ઔત્પાતિક એટલે ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો છે એમ કહ્યુ

ગણધરોના સશયોનુ છેદન

હવે જીવ જેવો આ ભવમા હોય તેવો જ પરભવમા ઉત્પન્ન થાય છે ? તો કહે છે કે ના પણ જેવા કર્મો કરેલા હોય તેવી રીતનો ઉત્પન્ન થાય જે તે દિશામાથી આવેલો ઉત્પન્ન થાય આવી રીતે ચારે દિશામાથી કે ઊર્ધ્વ અને દિશામાથી આવીને પણ ઉત્પન્ન થવાવાળો જીવ હોય અર્થાત્ પુણ્ય પાપના આધારે જ જીવો ઉત્પન્ન થાય હવે જે એકલા પુણ્ય માનનારા અને પાપ ન માનનારા મો

પાપ માનનારા અને પુણ્ય ન માનનારા એવા જે ગણધરો હતા તે સર્વે ગણધરોના સંશય ટાળવા માટે આ જીવ ઔત્પાતિક એટલે ભવોભવ ઉત્પન્ન થનારો છે એમ જણાવ્યું

જીવો ઉત્પન્ન થવાવાળો શા માટે?

હવે પાપ કૃત્રિમ છે તેથી તેનો નાશ થાય માટે શુદ્ધ સ્વરૂપ વાળો જે આત્મા તે નિર્મળ આત્માનું પોતાના સ્વરૂપમાં જે રહેવું તે જ મોક્ષ આવી શંકાના સમાધાન માટે પ્રથમ એ જ શ્રીમાન તીર્થંકરે બહાર પાડ્યો કે છ યે દિશામાંથી આ જીવ આવીને ઉત્પન્ન થવાવાળો છે હવે તે શાથી? જુદી ગતિ, જુદી જાતિ પણ શાથી? મન ઇન્દ્રિયાદિના વિકારોને આધીન બનેલો હોવાથી જીવ તે તે રૂપે ફરવાવાળો થાય જો ઇન્દ્રિય અને મનના વિકારો ઉપર તે કાબૂ મૂકે તેનો સર્વથા નાશ કરે તો તે ભવાંતરમાં ફરવાવાળો ન થાય હવે તે મન અને ઇન્દ્રિયોના વિકારો થાય શાથી? અનુકૂળ પદાર્થોથી લલચાય પ્રતિકૂળ વિકારોથી ભય પામે તેથી મન અને ઇન્દ્રિયના વિકારોને આધીન બને હવે તે લલચાય નહિ કે ભય પામે નહિ તો વિકારોને આધીન ન બને. આવી રીતે ઉત્પાતના લક્ષણ અધ્યયનો જણાવ્યા

કેવલજ્ઞાની પુરુષનો આત્મા કેવો હોય?

હવે આ સર્વ વાત કૃત્રિમ છે આત્માનો તો તેવો સ્વભાવ કે સ્વરૂપ નથી પણ હવે તે આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ કયું? તેના માટે જ આ ચોથા અધ્યયનમાં સમ્યક્ત્વ જણાવ્યું સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચરિત્ર આ ત્રણ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપો છે હવે આત્માનો સ્વભાવ ખોટી માન્યતા કરવાનો નથી જે કાંઇ ખોટી માન્યતા થાય તેમાં કારણ આત્માની વિકૃતિ છે જેવો પદાર્થ હોય તેવી જ માન્યતાનો સ્વભાવ આત્માનો છે જેમ કાચનો સ્વભાવ વસ્તુ પ્રમાણે પ્રતિબિંબ રાખવાનો છે તેવી જ રીતે આત્માનો સ્વભાવ નિર્મળતાનો છે પછી કાચમાં જેમ નાના મોટાપણું થાય તે તેના વિકારને અંગે

થાય. તેમ અહીં આત્મામાં મિથ્યાત્વ-મોહનીયના પુદ્ગલોનો વિકાર થાય તેથી જીવ તત્ત્વને અતત્ત્વ માને હવે શુદ્ધ માન્યતા આવવી તે જ આત્માનો સ્વભાવ છે તેવી રીતે જાણવું તે પણ આત્માનો સ્વભાવ છે સૂર્યનો સ્વભાવ પ્રકાશ દેવાનો છે તેમ આત્માનો સ્વભાવ લોકાલોકની વસ્તુને જાણવાનો છે કાચ પણ જેવો હોય તેવું પ્રતિબિંબ આપે સૂર્ય પણ વાદળ રહિત હોય તો પ્રકાશ સંપૂર્ણ આપે પણ અહીં આત્મામાં તે સ્થિતિ નથી. પોતાનો જ્ઞાન સ્વભાવ છે તે લોકાલોકને જાણવાનો છે હવે જગતમાં જે ઊંચા નીચી આથા પાછી થયા કરે તેમાં ફરક છે જેમ વેશ્યાના ઘરના દીવાને અને જિનેશ્વર મહારાજના ઘરના દીવાને પોતાને કોઇ જાતનો ક્ષેપ લાગતો નથી તેમ અહીં કેવલજ્ઞાની પુરુષનો આત્મા જ્ઞાનથી આખા જગતને જુએ ખરો છતાં રાગદ્વેષનો અંશ એમના આત્માને ન લાગે એટલે વીતરાગ સ્વભાવવાળો આ આત્મા છે આવી રીતે શુદ્ધ માન્યતા, વીતરાગતા લોકાલોક જાણવાનો સ્વભાવ આ પણ સમ્યગ્રૂપ છે અને તે આત્માના સ્વભાવો છે

જ્ઞાન, ચારિત્રનું સુંદરપણું કૃત્રિમ કે સ્વાભાવિક?

હવે જ્ઞાન કે ચારિત્રને સમકિત કોઈ કહેતું નથી માત્ર સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કહે છે તમે ત્રણને સમકિત શાથી કહો છો? વાત ખરી છું તેના સ્વરૂપને આ ને સમકિત કહું છું એટલે જ્ઞાન કે ચારિત્રમાં સુંદરપણું તે કરેલું છે કે સ્વાભાવિક છે તે વિવરીને જણાવેલ નથી મેં પ્રથમ ત્રણમાં સમકિતપણું માત્ર જણાવેલ છે, પણ તે જ્ઞાન, ચારિત્રમાં જે સમકિતપણું છે તે પોતાના ઘરનું છે કે કોઈથી આવેલું છે? હવે જે પોતે સમકિતરૂપ હોય અને બીજાને સમકિતરૂપે કરે તેવી તાકાત માત્ર સમ્યગ્દર્શનમાં છે જ્ઞાન કે ચારિત્રમાં તેવી તાકાત નથી પોતે સમકિતરૂપે રહે અને બીજાને તેવા બનાવે તેવી શક્તિ માત્ર સમ્યગ્દર્શનની જ છે હવે જ્ઞાનમાં કે ચારિત્રમાં જે સુંદરપણું છે તે પોતાના ઘરનું નથી સમ્યગ્દર્શન કે

જ્ઞાનમાં છે તેવી રીતે ચારિત્રમાં પણ સુંદરપણું સમ્યગ્દર્શને જ કરેલું છે

લાડવાની મીઠાશ અને ગોળની મીઠાશ

હવે સમ્યગ્દર્શનમાં સુંદરપણું કોણે કર્યું ? તો કહે છે કે સ્વયં તે પોતે સુંદર છતાં બીજાને સુંદર બનાવે છે તેથી સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહીએ છીએ ત્રણેમાં સુંદરપણું હોવા છતાં એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કેમ કહો છો ? હવે લાડવો મીઠો ખરો પણ તે ગોળના પ્રભાવે હવે ગોળ જે મીઠો તે કોઈના પ્રભાવે નહિ પણ સ્વયં મીઠો છે તેમ અહીં સમ્યગ્દર્શન સમકિત ખરું, પણ તે પોતાના પ્રભાવે અને જ્ઞાન કે ચારિત્રમાં સમકિત છે પણ તે સમ્યગ્દર્શનનું કરેલું છે અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન વિનાનું જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે મિથ્યાજ્ઞાન કે મિથ્યાચારિત્ર ગણાય હવે જ્ઞાન કે ચારિત્ર વિનાનું સમ્યગ્દર્શન તે મિથ્યાદર્શન ન ગણાય આટા અને ઘી વિના કંઈ ગોળની મીઠાશ ન જાય પણ ગોળ વિના લાડવાની મીઠાશ ચાલી જાય આટલા માટે સમ્યગ્દર્શન પોતે સમકિતરૂપ રહે છે અને જ્ઞાન ને ચારિત્રને તે રૂપે બનાવે છે માટે તેને સમકિતરૂપે કહે છે

સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ

હવે તે કેટલું જબરજસ્ત છે તેને અંગે દૃષ્ટાંત જણાવ્યું વીરસેન અને સૂરસેનના દૃષ્ટાંતમાં દર્શન વિનાનો વીરસેન ચાહે તેટલો જબરજસ્ત હોવા છતાં લડાઈમાં હેરાન થયો અને જબરજસ્ત ન હોવા છતાં માત્ર દર્શનવાળો હોવાથી સૂરસેન લડાઈમાં જીત મેળવી શક્યો માટે કર્મરૂપી સૈન્યને જીતવા માટે માણસે સમ્યગ્દર્શનને પ્રાપ્ત પ્રયત્ન કરવો જોઈએ હવે જેઓમાં સમ્યગ્દર્શન હોય તેનું જ ક્રિયા–ચારિત્ર કે તપ સફળ થાય છે સમ્યગ્દર્શન વિનાનાં ચારિત્ર કે તપ કંઈ કામ આપતા નથી

માટે કર્મ ક્ષય કરી સિદ્ધિ એટલે મોક્ષ જે છે તેનું મૂળ શું? કર્મરૂપ સૈન્યને જીતવું તે તે કર્મ લશ્કરને જીતીને તેની હાર કર્યા વિના સિદ્ધિમાર્ગ મળી શકે તેમ નથી માટે પ્રથમ કર્મક્ષય કરવો તે જ મોક્ષમાર્ગનું મૂળ છે હવે તે કર્મક્ષય સમ્યગ્દર્શન વિના ન જ બની શકે તો પછી સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર વિના પણ તે મોક્ષ નહિ જ બને હવે સમ્યગ્દર્શન મેઈ હિન જ્ઞાન કે ચારિત્રને ખરાબ રહેવા ન જ દે તે જ્ઞાનને સમ્યક્ બનાવી દે પણ ચારિત્રને સમ્યક્ શાથી કરશે? તો કહે છે કે **ચારિત્રથી રહિત મોક્ષે જશે પણ દર્શન રહિત મોક્ષે નહિ જ જાય** એટલે સમ્યગ્દર્શન વિના મોક્ષ થતો નથી. જ્ઞાનને સમ્યક્ બનાવે છે ચારિત્રની દરકાર રાખતું નથી આવું આ સમ્યગ્દર્શન હોવાથી તે કર્મક્ષયના કારણરૂપ અને સિદ્ધિના મૂળરૂપ છે. માટે જો મોક્ષની ઇચ્છા હોય તો કર્મરૂપ સૈન્યને જીતવા તૈયાર થવું જોઇએ અને તેમ તૈયાર થવા માટે પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન માટે તૈયારી કરવી પડે

આત્મામાં સમ્યગ્દર્શન થયા પછી શું શું બને?

હવે સમ્યગ્દર્શન આત્મામાં થાય તો પછી શું શું બને? તો કહે છે કે-જે સમ્યગ્દર્શનવાળો હોય તે જ્ઞાન, તપ ચારિત્ર કરે તે સર્વ સફળ જ થાય જેમ દુનિયાદારીમાં વરાદાર હોય તેની અક્કલ આપણને આધારરૂપ બને પણ લુચ્ચાની ચાલાકી કે પ્રવૃત્તિ નાશરૂપ બને, જ્યારે વફાદારની ચાલાકી કે પ્રવૃત્તિ આપણને મંગળરૂપ થાય છે તેમ અહીં સમ્યગ્દર્શનવાળો જીવ જે કોઇ હોય તેનું જ્ઞાન તપ, ચારિત્ર એ બધું જ સફળ જ થાય એટલે બીજી રીતે કહી શકીએ તો થતા જ્ઞાનને નિષ્ફળ થતું બચાવવું હોય તો સમ્યગ્દર્શનમાં ઉદ્યમ કરવાની જરૂર છે તેની જ રીતે તપ અને ચારિત્ર પણ નિષ્ફળ થતા અટકે છે પણ તે સમ્યગ્દર્શનથી સફળ બને છે માટે મોક્ષની ઇચ્છાવાળાએ સમ્યગ્દર્શન માટે પ્રયત્ન કરવો જોઇએ

પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન, તે પછી જ કર્મ પર જીત

હવે અહીં શિષ્યે શંકા કરી કે-પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન મેળવાની જરૂર કે કર્મનું લશ્કર જીતવાની જરૂર ? સમ્યગ્દર્શન કર્મલશ્કરને જીત્યા વિના બનવાનું નથી અને તે સમ્યગ્દર્શન વિના કર્મનું જીતાવાનું પણ બનવાનું નથી આવામાં બે બાજુ ગોળ હોય પણ તે એક બીજાના આધારે રહે છે પરસ્પર આધારરૂપ હોય છે તેમ અહીં પણ એ જ દશા છે હવે તે બન્નેમાં પ્રથમ શું ? તો કહે છે કે-કર્મશત્રુની લડાઈ કરવા પહેલાં સમ્યગ્દર્શન લાવવાનો રસ્તો જણાવેલો છે હવે કર્મલશ્કર હાર્યા પહેલાં તે કર્મને પ્રથમ નિર્બળ શાથી બનાવવા અને તે વખતે વિચાર શો આવે અને તે વખતે કર્મ કેટલું તૂટે ?

ધર્મની આકાંક્ષાથી મોક્ષ સુધીનો ઇતિહાસ

જેમ જગતમાં પ્રથમ ધર્મશ્રવણની ઇચ્છા ધરે થઇ પછી નામ જાણવા જ્યારે થાય અહીં પ્રથમ ઇચ્છા થઇ તેજ કર્મશત્રુને જીત્યા હવે તે ઇચ્છા મરી ન ગઈ એટલે તે ચાલુ રહી એટલે સાંભળવા માટે ચાલુ શરૂ કર્યું અહીં કર્મશત્રુના ક્ષય માટે બીજી બીજી સ્થિતિ એ છે જેમકે શ્રવણેચ્છા ગમનેચ્છા, પ્રશ્નેચ્છા, ધર્મ શી ચીજ ? તેનું સ્વરૂપ જાણી તેનું ફળ જાણવા પછીની ઇચ્છા વગેરે સ્થિતિઓ કરી છે તે ઠેઠ મોક્ષ પામે નહિ ત્યાંસુધીનો આખો ઇતિહાસ શાસ્ત્રકારે જણાવ્યો જેમાંથી અહીં સમ્યગ્દર્શનથી નિર્મળતા થાય અને કર્મ ક્ષય થાય અને તેનાથી જ મોક્ષ થાય આવી રીતે ધર્મની આકાંક્ષાથી મોક્ષ સુધીનો ઇતિહાસ અહીં જણાવશે.

વ્યાખ્યાન ૩૧

आहारउवहिपूआइड्ढीसु य गारवेसु कइतविय ।
एमेव वारसविहे तवंमि न हु कइतवे समणो ॥

(आचा० नि० २२४) आहारश्च उपधिश्च पूजा च ऋद्धिश्च-आमर्षौषध्यादिका आहारोपधिपूजर्द्धयस्तासु निमित्तभूतासु

ज्ञानचरणक्रिया करोति, तथा गारवेषु त्रिषु प्रतिबद्धो यत्करोति तत्कृत्रिममित्युच्यते, यथा च ज्ञानचरणयोराहाराद्यर्थमनुष्ठान कृत्रिम सज्ज फलवद्भवति एव सबाह्याभ्यन्तरे द्वादशप्रकारे तपस्यपीति, न च कृत्रिमानुष्ठायिनः श्रमणमात्रो, न चाश्रमण स्यानुष्ठान गुणवदिति, तदेव निरुपधेर्दर्शनवतस्तपोज्ञानचरणानि सफलानीति स्थितमता दर्शने यतितव्य, दर्शनं च तत्त्वार्थश्रद्धान, तत्त्वं चोत्पन्नावगतकल्ङ्काशेषपदार्थसत्ताव्यापिज्ञानैस्तीर्थकृद्भिर्यदभापि, तदेव सूत्रानुगमायातेन सूत्रेण दर्शयति— (आचा० पृ० १७८)

અનાદિ કર્મથી રખડપટ્ટીવાળો જીવ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકસૂરિજી મહારાજ આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ભૂતકાળના અનંતા તીર્થંકરો વર્તમાનકાળના અખ્યાતા અને ભવિષ્યકાળના અનંતા તીર્થંકરો જે શાસનની સ્થાપના કરે છે તે ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે શું જણાવે છે? તો કહે છે કે—તમો પોતાને ઓળખતા શીખો દરેક ભવમાં તમો શરીર, ઇંદ્રિય આહાર વિષયાદિ કે તેનાં સાધનોને ઓળખતા હતા એક પણ ભવ તેને ઓળખ્યા વિનાનો રહ્યો નથી અનાદિના ભવચક્રમાં તમોએ જો કોઇ પણ ચીજ ન ઓળખી હોય તો તે તમારા આત્માને જ એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધીની જાતિને ઓળખવામાં પ્રથમ એક જ સાધન જાણો કે હું અહીં ઉત્પન્ન થવાવાળો છું અને આવીને જવાવાળો છું હું અહીંની ચીજ નથી બીજા ભવમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થયો છું વળી મારો આત્મા અહીંથી બીજા ભવમાં ઉત્પન્ન થવાવાળો છે અર્થાત્ રખડપટ્ટીવાળો જ હું છું

રખડપટ્ટી મટાડવા માટેના કારણો

હવે તે રખડપટ્ટી મટાડવા માટે કારણો જોઇએ. વળી તે કયા? ૫ ઇંદ્રિયોના વિષયોને તમે આધીન ન બનો મનના

વિષયોને આધીન ન બનો જો તેના વિષયોને આધીન બનો તો જ રખડપટ્ટી થાય હવે ઇંદ્રિય અને મન વળગાવવા ન ધારીએ તો પણ વળગી જ જાય વળી તે હામાપ્રહામાના માછલિયાની જેમ વળગે હામાપ્રહાસા માટે તે ઠેઠ દ્વીપમા ભટક્યો હવે આ જીવ પ્રથમ તૈજસ કાર્મણુની ભઠ્ઠીના જોરે આહારની ઈચ્છા કરી અને તે લીધા પછી શરીર વળગ્યુ અને તેમા ઇંદ્રિયો ફૂટી પછી તેના સાધનો અને વિષયોમા રાચ્યો હવે તે સદાને માટે વળગી અહી પ્રથમ આહાર લેવા જતા એક પછી બીજા બધા ક્રમશ વળગ્યા હવે આવી રીતે વળગવાનુ કામ એક પણ ભવ કે ગતિમા ન હોય તેમ બન્યુ જ નથી, હવે ઇંદ્રિયોથી છૂટા પડી શકવાના નથી મનથી છૂટા પડવાના નથી એ ચોક્કસ છે છતા તેના ગુલામીમા ન રહો ભલે મન અને ઇંદ્રિય તમારા ગુલામ થઇને રહે પણ તમો તેના ગુલામ ન બનો તેથી ત્રીજા અધ્યયનમા જણાવ્યુ કે—મન અને ઇંદ્રિના સબધોથી તમો અનુકૂળ સજોગોમા ખુશી ન થાઓ પ્રતિકૂળ સજોગોમા નાખુશ ન થાએ, તો જ મન અને ઇંદ્રિય જીતીને તેને તમો ગુલામ બનાવશો

સમ્યગ્દર્શનનુ માહાત્મ્ય

આવી રીતે ત્રણે વસ્તુ બતાવી છતા આત્માનુ શુ ? આત્માની એવી કઇ મોંઘી કિંમત છે કે જેના સાટે મહેનત મોંઘી છતા ફળ શુ ? ખોદવો ડુંગર અને કાઢવો ઉંદર એના જેવુ લાગે છે કારણ કે આત્મામા રહેલી વસ્તુ જાણ્યા વિના મહેનત કે ક્રિયા કરવી તે નકામી છે માટે ચોથા અધ્યયનમા જણાવે છે કે—આત્મામા ત્રણ મોટામા મોટી ચીજો છે—સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર આ ત્રણ દુનિયામા કિંમતી ગણાય છે વળી તે ત્રણે આત્માની ચીજો છે બહારની નથી આવી રીતે ત્રણ ચીજો ચોથા અધ્યયનમાં ઓળખાવી હવે આ ત્રણુની સુંદરતા છે પણ તેમા એક ચીજ એવી છે કે પોતે સુંદર બને અને બીજાને સુંદર કરે બાકીની બે ચીજો પોતે સુંદર નથી પણ બીજા તેને સુંદર કરે. હવે એક જે સમ્યગ્દર્શન

છે તે પોતે સુંદર છે અને બીજાને સુંદર કરે જ્ઞાન એવી ચીજ છે કે તેને દર્શન ન ર કરે જેમ લોટનો સ્વભાવ છે કે ગોળથી મીઠો થઈ શકે તેમ અહી જ્ઞાન અને ચારિત્રનો સ્વભાવ છે કે તે દર્શનથી સાગ બને અને તેથી જેને સમ્યગ્દર્શન હોય તેના શ્રુત, ચારિત્ર તપ એ સ્વસ્વભાવે થાય હવે જેને સમ્યગ્દર્શન ન હોય તેના શ્રુત ચારિત્ર કે તપ આત્મીય દૃષ્ટિએ સફળ ન થાય

દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ તે કપટ જ કેમ ?

હવે તે સફળ કરે કોણુ ? મૂર્ખ મનુષ્ય પણુ પ્રયોજન વિના પ્રવૃત્તિ ન કરે તેમા વળી આ શાસ્ત્ર ભણુવાનુ ચારિત્ર પાળવાનુ તપ કરવાનુ એ નિષ્ફળ કેમ હોય ? શું તેના માટે જુદું જ ફળ છે ? નિર્યુક્તિકાર કહે છે કે-કેટલાકોને આહાર ઉપધિ આદિ માટે-જ્ઞાન ચારિત્ર-તપ હોય છે કેટલાકોને પૂજા માટે વક્રિયાદિ લબ્ધિ માટે ચારિત્ર તપાદિ હોય, અરે ! અભિમાન માટે પણુ જ્ઞાન ચારિત્રાદિ હોય આવી રીતે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ કરાય તે આત્માની દૃષ્ટિએ સફળ થઈ શકતા નથી દુનિયાદારીની દૃષ્ટિએ તે કપટ ગણુાય છે એટલે દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ કરાય તે કપટ રૂપ છે હવે જે ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ક્રિયા આદિ કરે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે ચારિત્ર પાળે કે તપ કરે તેને તમો કપટરૂપ કહો તો તો હદ વાળી એમજ ગણાયને ? વાત ખરી પણુ એક વાત ધ્યાનમા રાખો કે શેઠે મુનીમને પાચ હજારની ચિઠ્ઠી આપી કે અમુક જગોથી લઈ અમુક જગો ભરવા અહીં મુનીમે લીધા ખરા પણુ ભરવામા સ્થાનાન્તર કર્યું અહીં મુનીમે લીધા ચિઠ્ઠી શેઠના હાથની છે છતા મુનીમ બેઈમાન થયો કારણુ કે તેણે બીજા સ્થળે ભર્યા તેમ અહીં પણુ આ જ્ઞાનકથન કર્યું કોણે ? ચારિત્ર તપ આદિ વાત સમજાવી કોણે ? ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજે જ તે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ નિરૂપણુ કર્યા છે તો કહો કે ચિઠ્ઠી લખનાર તો જિનેશ્વર જ ઠર્યા ને ?

મોક્ષની હુંડી પુદ્ગલ માટે ન વટાવાય

હવે તેમણે જે દ્વાદશાંગીની રચના કરી સામાયિકાદિ ચારિત્રો

અને તપમાં યાવત્ નવકારશી જણાવી-તે સર્વ કરેલ છે તે શાને માટે ? કહો કે કેવળ મોક્ષ માટે અહીં જિનેશ્વરે લખેલી જ્ઞાનાદિની ચિઠ્ઠી મોક્ષ માટે જ હતી આ રત્નત્રયીનું પ્રગટ કર્યું તે પણ મોક્ષ માટે છતાં તમોએ તે જ્ઞાનાદિની ચિઠ્ઠી વગાડીને પુદ્ગલમાં ભરી. અર્થાત્ પ્રભુએ કહેલા જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપને આદરીએ છીએ એમ કહીએ છતાં તેનું ફળ શું ધાર્યું ? આહાર ઋદ્ધિ સન્માન અભિમાન આદિમાં તે હુંડીનાં નાણાં નાખ્યાં અહીં પ્રભુએ તો તે જ્ઞાનાદિની રકમ તો મોક્ષમાં જ ભરવાનું જણાવ્યું હતું તેની જગે આહાર, ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ કે પૂજામાં ભરી તેથી વિશ્વાસઘાત થયો ને ?

પૌદ્ગલિક ફળો એટલે એક જાતનો પ્રપંચ

હવે દુનિયાદારીની અપેક્ષાએ પૌદ્ગલિક ફળો થાય તે એક જાતનો પ્રપંચ છે આવો પ્રપંચ કરીને ધ્યાનમાં રાખજો કે કેટલાક પ્રપંચો શિક્ષાને પાત્ર હોય કેટલાક મારીને લાયક હોય, પણ અહીં તેનાથી દુર્ગતિરૂપ દંડ નહિ જ થાય જેમ મુનીમ રકમ બીજા સ્થાને ભરી આવ્યો તેથી રકમ તો શેઠના નામે જ જમે થઈ પણ મુનીમના ઘરે રકમ જમે નહિ થાય તેમ અહીં જિનેશ્વરે કહેલું જ્ઞાન પૂજા ઉપધિ સન્માનાદિ કે ઋદ્ધિ માટે કરે છતાં તે આવે તો ખાતામાં જ તેની નિશાની શી ?

એક કોયડારૂપ અભવ્ય જીવ

નમો અરિહંતાણં ' પદનો ન અને કરેમિભંતે પદનો ક એ બોલવાનો અધિકાર કોણ મેળવી શકે ? અંત કોટાકોટિ સાગરોપમની મિથ્યાત્વની જેણે સ્થિતિ કરી હોય તે જ આહારાદિ માટે પણ તીર્થંકરે ફરમાવેલા જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપને પામી શકે અહીં કહેવું પડે છે કે અભવ્ય જીવ એક કોયડારૂપ છે ચાહે તેટલી વખત કોયડો હાલ્લામાં રંધાય પણ તે સીઝે નહિ તેમ આ અભવ્ય અનંતી વખત જૈન શાસનના સંસર્ગમાં આવે મોહનીયની ૬૯ કોડાકોડીની સ્થિતિ તોડી નાખે છતાં તેને સમ્યક્ત્વ ન જ થાય એટલે મોક્ષની માન્યતા

છે તે પોતે સુંદર છે અને બીજાને સુંદર કરે જ્ઞાન એવી ચીજ છે કે તેને દર્શન સુંદર કરે જેમ લોટનો સ્વભાવ છે કે ગોળથી મીઠો થઈ શકે તેમ અહી જ્ઞાન અને ચારિત્રનો સ્વભાવ છે કે તે દર્શનથી સારા બને અને તેથી જેને સમ્યગ્દર્શન હોય તેના જ્ઞાન ચારિત્ર તપ એ સ્વસ્વભાવે થાય હવે જેને સમ્યગ્દર્શન ન હોય તેના જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ આત્મીય દૃષ્ટિએ સફળ ન થાય

દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ તે કપટ જ કેમ ?

હવે તે સફળ કરે કોણ ? મૂર્ખ મનુષ્ય પણ પ્રયોજન વિના પ્રવૃત્તિ ન કરે તેમા વળી આ શાસ્ત્ર ભણાવાનુ, ચારિત્ર પાળવાનુ, તપ કરવાનુ એ નિષ્ફળ કેમ હોય ? શુ તેના માટે જુદુ જ ફળ છે ? નિર્યુક્તિકાર કહે છે કે—કેટલાકોને આહાર ઉપધિ આદિ માટે-જ્ઞાન ચારિત્ર તપ હોય છે કેટલાકોને પૂજા માટે વૈક્રિયાદિ લબ્ધિ માટે ચારિત્ર તપાદિ હોય અરે! અભિમાન માટે પણ જ્ઞાન ચારિત્રાદિ હોય આવી રીતે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ કરાય તે આત્માની દૃષ્ટિએ સફળ થઈ શકતા નથી દુનિયાદારીની દૃષ્ટિએ તે કપટ ગણાય છે એટલે દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ કરાય તે કપટ રૂપ છે હવે જે ધાર્મિક દૃષ્ટિએ ક્રિયા આદિ કરે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે ચારિત્ર પાળે કે તપ કરે તેને તમો કપટરૂપ કહો તો તો હ૦ વાળી એમજ ગણાયને ? વાત ખરી પણ એક વાત ધ્યાનમા રાખો કે શેઠે મુનીમને પાંચ હજારની ચિઠ્ઠી આપી કે અમુક જગોથી લઈ અમુક જગે ભરવા અહીં મુનીમે લીધા ખરા પણ ભરવામા સ્થાનાન્તર કર્યું અહીં મુનીમે લીધા ચિઠ્ઠી શેઠના હાથની છે છતા મુનીમ બેઈમાન થયો કારણ કે તેણે બીજા સ્થળે ભર્યા તેમ અહીં પણ આ જ્ઞાનેકથન કર્યું કોણે ? ચારિત્ર તપ આદિ વાત સમજાવી કોણે ? ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજે જ તે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ [રૂપણ કર્યા છે તો કહો કે ચિઠ્ઠી લખનાર તો જિનેશ્વર જ હતા ને ?

મોક્ષની હુંડી પુદ્ગલ માટે ન વટાવાય

હવે

અને તપમા યાવત્ નવકારશી જણાવી-તે સર્વ કરેલ છે તે શાને માટે? કહો કે કેવળ મોક્ષ માટે. અહીં જિનેશ્વરે લખેલી જ્ઞાનાદિની ચિઠ્ઠી મોક્ષ માટે જ હતી. આ રત્નત્રયીનું પ્રયોજન કર્યું તે પણ મોક્ષ માટે, છતા તમોએ તે જ્ઞાનાદિની ચિઠ્ઠી વટાવીને પુદ્ગલમાં ભરી. અર્થાત્ પ્રભુએ કહેલા જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપને આદરીએ છીએ એમ કહીએ છતા તેનું ફળ શું ધાર્યું? આહાર, ઋદ્ધિ, સન્માન, અભિમાન આદિમા તે હુંડીના નાણા નાખ્યાં. અહીં પ્રભુએ તો તે જ્ઞાનાદિની રકમ તો મોક્ષમા જ ભરવાનું જણાવ્યું હતું. તેની જગે આહાર, ઋદ્ધિ, મહિમા કે પૂજામા ભરી તેથી વિશ્વાસઘાત થયો ને?

પૌદ્ગલિક ફળો એટલે એક જાતનો પ્રપંચ

હવે દુનિયાદારીની અપેક્ષાએ પૌદ્ગલિક ફળો થાય તે જાતનો પ્રપંચ છે. આવો પ્રપંચ કરીને ધ્યાનમા રાખજે કે તે પ્રપંચો શિક્ષાને પાત્ર હોય. કેટલાક મારીને લાવક હોય, પણ તેનાથી દુર્ગતિરૂપ દંડ નહિ જ થાય. જેમ મુનીમ રકમ બીજા ભરી આવ્યો તેથી રકમ તો શેઠના નામે જ જમે થશે, પણ મુનીમને ઘરે રકમ જમે નહિ થાય. તેમ અહીં જિનેશ્વરે કહેલું જ્ઞાન પૂજા, કીર્તિ, સન્માનાદિ કે ઋદ્ધિ માટે કરે. આ તે આવે તો ખાતામા જમે થયાની નિશાની શી?

એક કોયડારૂપ અભવ્ય જીવ

નમો અરિહંતાણં ' પદનો જાપ અને કેવળીએ કહેલો ધર્મ બોલવાનો અધિકાર કોણ મેળવી શકે? [illegible] મિથ્યાત્વની જેવી સ્થિતિ કરી હોય તે જ આહારાદિ માટે [illegible] ફરમાવેલા જ્ઞાન, ચારિત્ર કે તપને પામી શકે. અહીં [illegible] અભવ્ય જીવ એક કોયડારૂપ છે. [illegible] હાલ્લામા રંધાય પણ તે સીઝે નહિ, તેમ [illegible] જૈન શાસનના સંસર્ગમા આવે, [illegible] સ્થિતિ તોડી નાખે છતા તેને સમ્યક્ત્વ [illegible]

કે ઇચ્છા થાય જ નહિ હવે જેને જેને જિનેશ્વરે કહેલા મોક્ષની માન્યતા કે ઇચ્છા થઈ તે સર્વ જીવો ભવ્ય જ હોય અર્થાત્ મોક્ષને માનનારો કે માગનારો કોઇ દિન અભવ્ય હોય જ નહિ એવાને ભવ્યપણાની છાપ મળે હવે અહીં માને કઇ અને પાપ કઇ જુદા જ કરે પછી તે ભવ્ય હોય ક્યાથી ? એમા આશ્ચર્ય ન પામવુ

ગોશાળા જેવો પાપી અભવ્ય કેમ નહિ ?

ભગવાન મહાવીર ખુદ કેવળીપણે હતા તીર્થંકર હતા, ગોશાળા ના અગે ગુરુ હતા તે મહાવીરના નામે જ ચગી ખાનારો ગોશાળો છે છતા તે જ ગોશાળો પ્રભુ વીરને ઊભા અને ઊભા બાળી નાખવાની સ્થિતિ વિચારે છે દુનિયામા ધૂતીને પણ ફાસી દેવી હોય તો બાળીને નથી દેવાતી અહીં કેવળી મહારાજને બાળી નાખવા તૈયાર થાય તે પાપ કઈ અધમ સ્થિતિનુ ગણવુ ? હવે જે ગુરુના પ્રતાપે પોતે બહાર આવ્યો છે બચ્યો છે છતા તેવાને અગે આવી નીચ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે વિચારો તેજોલેસ્યાથી સર્વાનુભૂતિ અને સુનક્ષત્ર પ્રથમ મળી ગયા છે એટલે ગોશાળાને પોતાની તેજોલેસ્યાની ખાતરી છે અને તેથી પ્રયોગ અજમાવે છે વળી તે તેજોલેસ્યા તત્કાળની છે જૂની કે સ્ટાક ગયેલી નથી દાસીની વાત તો જૂની પણ મ્હેવાય અહીં તેજોલેસ્યાના દાહકપણાની તત્કાળની ખાતરી છે તે પ્રયોગથી પ્રભુને બાળી નાખવાની વાત છે છતા તેને શાસ્ત્રકારો અભવ્ય નથી કહેતા પણ સમ્યક્ત્વ પામી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્ત પછી મોક્ષ જનારો તે બચ્યો છે આવી સ્થિતિના પાપવાળો પણ ભવ્ય થાય, તેમા આશ્ચર્ય નથી અહીં મૂળ મુદ્દો એ છે કે-જિનેશ્વર ભગવાનના શાસનમા કહેલો મોક્ષ માને અને ઇચ્છે તેને માટે ભવ્ય-પણાનુ સર્ટિફિકેટ છે

અભવ્યોને, મોક્ષની મા યતા કે ઇચ્છા કદી ન થાય

હવે જે અભવ્યો છે કે જે અનતી વખત તીર્થંકરના સ જોગોમા આવે, અ ત કોડાકોડિ સાગરોપમ સુધી અનતી વખત તોડે પણ ખરા,

છતા તેવા જીવોને મોક્ષની માન્યતા કે ઇચ્છા કદાપિ થવાની જ નથી જેમ કોયડુ શરૂથી તે ઠેઠ સુધી રહે છતા ન જ સીઝે તેમ આ અભવ્યનો જીવ અનતી વખત મોહનીયની ૬૯ ક્રોડાક્રોડીની સ્થિતિ તોડે છતા તેને સમ્યગ્દર્શન ન જ સ્પર્શે

સમ્યગ્દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન કે ચારિત્ર પ્રપચરૂપ છે

હવે 'નમો અરિહતાણ'નો નકાર અને 'કરેમિભતે'નો ક ક્યારે પામે ? તો કહે છે કે ૬૯ ક્રોડાક્રોડીની મોહનીયની સ્થિતિને તોડે તો જ તે પામી શકે હવે આહાર પૂજા ઋદ્ધિ માટે કરતા જ્ઞાનાદિ કે ચારિત્રાદિ સર્વથા નકામા છે એમ કહેવા માગતા નથી પણ જિનેશ્વરે જે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપનુ નિરૂપણ કરેલ છે તેમા એ મુદ્દો નથી કે આ જ્ઞાન ચારિત્રથી તે માગી ખાય અગર લોકોમા વાહવાહ મેળાવે તેમનો મુદ્દો તો મોક્ષનો જ છે તે માટે એ કહેલા છે હવે તે જ્ઞાન ચારિત્રનો ઉપયોગ આપણે તો આહાર ઋદ્ધિ આદિમા કરેલ છે અને તેમની મુરાદને બગાડી નાખી છે–વેડફી નાખી છે અર્થાત્ જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે તે તપ જ્ઞાન કે ચારિત્રનો ઉપયોગ કર્યો નથી તેથી તે પ્રપચ ગણાય એટલે સમ્યગ્દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે પ્રપચરૂપ છે

કુકડિયાની જેમ માત્ર શબ્દ પકડવાનો નહિ

હવે જ્યા પ્રપચ હોય ત્યા સાધુપણાની સ્થિતિ ન ગણી શકાય, તેથી નિર્યુક્તિકારે નક્કી કર્યું કે જ્ઞાન ગ્રહણ કરો પણ જોડે સમ્યગ્દર્શનને લો ચારિત્ર પાળો પણ સાથે સમ્યગ્દર્શનને રાખો તપ કરો પણ સાથે દર્શનને માનો અને પ્રપચી ગણુમા ન ઠરો જો દર્શનને જોડે રાખશો તો તે જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપમા પ્રપચ નહિ જ રહે હવે સમ્યગ્દર્શનની આ ગુણસ્તુતિ કે પ્રશસા કહી પણ તેનુ એકનુ નામ જ પકડીએ એટલે જ્ઞાન-તપ કરીએ તેમા સાથે માની લઇએ કે તે દર્શન સહિત જ છે તેથી ચાલશે ને ? તો કહે છે કે ના, અહી સમ્યગ્દર્શન વસ્તુ હોવી જોઇએ પણ તેનો શબ્દ

નહિ જેમ ઢુંઢિયાઓ શબ્દ પકડે છે તેમ નહિ જેમ ગુરુ મહારાજ આવે ત્યારે પ્રદક્ષિણા, મત્થએણવંદામિરૂપ જે ક્રિયા કરવાની કહી છે તેની જગાએ તે લોકોએ બોલવાનું રાખ્યું છે જ્યાં વસ્તુ ક્રિયારૂપે કરવાની હોય, તેની જગ્યે બોલી દેવું એનો અર્થ શો? તેમ અહીં દર્શન શબ્દ બોલવા માટે મેલ્યો નથી અર્થાત્ દરેક વાતમાં તે શબ્દ બોલવાનો નથી પણ તેનો મર્મ સમજવાનો છે निक्कुत्तोની પાગીની જેમ કરવાનું નથી

મૃષાવાદવિરમણ મહાવ્રત રાખવાનું કારણ

આપણામાં સમ્યગ્દર્શન વિના બધું નકામું છે' એમ બોલનાર છે ખરા પણ તેમણે તે શબ્દના અર્થ કે મર્મ કે બીજાને સમજાવી જોઈએ હવે આજકાલ સાચું માનવું તેનું નામ સમકિત કહે છે પણ તે બિચારાઓને ખબર નથી કે સાચું શું? જેમ ગુફામાં રહે ના તે સૂરજના અસ્તોદયની ખબર ન હોય તેમ એવાઓને સાચું શું એની જ ખબર ન હોય હવે સાચું કહેવું અને તે જ માનવું એ સમ્યગ્દર્શન નહિ મહાવ્રતની વ્યાખ્યામાં તે ખબર પડશે મૃષાવાદ વિરમણ એ મહાવ્રત કેમ પણ સત્ય વચન એ રૂપે મહાવ્રત કેમ ન રાખ્યું? લાગુ રાખીને કામ નું 'मुसावायाओ वेरमणं' એ પદથી શું? તો કહે છે કે-અજ્ઞાનીને પણ સાચું બોલવું એ નિયમ ન રહી શકે તો પછી વળી જ્ઞાનીને તો તે રહી શકે જ કેમ? જગતના જીવોને અંગે કે કુટુંબીજનો અંગે જેટલું જાણે તેટલું બોલ્યા કરવું તે જ્ઞાનીને ન જ પાલવે તેમ સાચું બોલવું તે મહાવ્રત હોય તો મુશ્કેલીમાં આવે અને ન બોલે તો મહાવ્રતમાં ખામી આવે

શું સાચું બોલવું તે સમ્યગ્દર્શન?

અજ્ઞાની તો દોકડો માત્ર સાચું જાણે તો બોલે પણ જે મન પર્યવજ્ઞાની સરખા હોય તેઓ સર્વ જીવોના સર્વ કર્મોને જાણે છતાં પ્રથમ તો બોલવું અસંભવિત થાય કેવળજ્ઞાની સમય સમયના દરેકનાં વૃત્ત તો જાણે પણ તે બોલે શી રીતે? એટલું જ નહિ પણ કોઈનું

નામ લક્ષ્મીપતિ છે પણ અંદરખાને તો [illegible]
વનારને જુઠો ગણુવો ? કહો અહીં [illegible]
જાણો છે કે એ લક્ષ્મીપતિ નામનો મનુષ્ય [illegible]
સત્ય વસ્તુ શુ છે ? વ્યવહાર શી ચીજ છે ? [illegible]
સાચું બોલવુ તે સમ્યગ્દર્શન એમ [illegible]
શાસ્ત્રકારોને એમ કહેવુ પડ્યુ કે બોલવુ [illegible]
બોલવુ એટલે વ્યવહારની તમામ [illegible]
જ આવે અહીં વ્યવહાર ભાષા અને [illegible]
શુ છે

એક પદાર્થમા રહેલા [illegible]

ગોળને કોઇ મીઠો કહે તો શુ [illegible]
? આદિ નથી ? કહે કે એકમાં [illegible]
રહેલા અનેક ધર્મો એકી સાથે ન બોલી [illegible]
આવે તેમ અહીં સમ્યક્ત્વમા સાચુ [illegible]
પ્રથમ દુનિયાના પદાર્થો કયા સાચા તે [illegible]
કારો પણ સત્ય પદાર્થોનુ શ્રદ્ધાન [illegible]
તેમણે એ કહ્યુ છે [illegible] પ [illegible]
પદાર્થ આપણી માન્યતામાં જેવો [illegible]
સમજવુ સમ્યગ્દર્શન છે હવે [illegible]
અમારે સમજવુ મુશ્કેલ હતુ તેથી [illegible]
ગયા એટલે પ્રથમ પદાથ [illegible] દાર્થ
પણ જ સમ્યગ્દર્શનની પ્રતિની [illegible] ગાય-
કોઇ પણ પ્રકાર તારુ કહેવુ ખોટુ [illegible] થી.
અને તેના સ્વરૂપને જાણો [illegible] કે
બરાબર ગણી શકો આ વાત [illegible] રૂપે
તે માને ? મતના ભગવાનના [illegible] ની
જ પોતાના મગજના વિચારોને [illegible]

જિનેશ્વર મહારાજે પદાર્થો જાણી તેનું સ્વરૂપ નિરૂપણ કરેલ છે તે મારે માનવા છે એવા વિચારવાળાને તે મુશ્કેલ નથી

તીર્થંકર મહારાજાઓએ જે કહેલું તે જ તત્ત્વ

જેમ હીરો કિંમતી છે તે દરિદ્રી પાસે છે છતાં તેનો પડછાયો તો દરિદ્રી લઈ શકે તેમ આ જીવ અજ્ઞાનીમાં અજ્ઞાની કર્મઅક્કલનો હોય તો પણ તે જીવને જિનેશ્વર મહારાજે કેવલજ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થો સ્વરૂપો તેને તત્ત્વ તરીકે માનવાનો નિશ્ચય કરવામાં અડચણ ન જ આવવી જોઈએ અને તેથી જિનેશ્વર મહારાજે કહેલું તત્ત્વ' એ વાત શાસ્ત્રોમાં જગોજગો પર આવે છે અહીં પદાર્થો અને તેના સ્વરૂપમાં આપણું જાણવાનું જ્ઞાન પહોંચી શકે તેમ નથી, માટે જ કહે છે કે-તીર્થંકર મહારાજાઓએ જે કહેલું તે જ તત્ત્વ

કેવળજ્ઞાનવાળા તીર્થંકરોએ કહેલ તે જ તત્ત્વ

અહીં તીર્થંકર તો નામથી સ્થાપનાથી દ્રવ્યથી પણ હોય તે સર્વનું કહેલું તત્ત્વ કહેવું ? નરકમાં રહેલ શ્રેણિક કે અહીં રહેલા શ્રેણિક જે બોલે તે સર્વ તત્ત્વ ગણવું ? તો કહે છે કે ના પ્રથમ અમે કહીએ છીએ કે વ્યાપ એવા જે તીર્થંકરો હોય અર્થાત્ તે કેવળજ્ઞાનવાળા જે તીર્થંકરો હોય તેઓ જે કહે તે તત્ત્વ હવે તે જ્ઞાન તેમની સાથે જ જોડાયેલું છે કે બીજાને પણ ખરું ? તો કહે છે કે તેમને પણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મ લાગેલું જ હતું તે તેમણે દૂર કર્યું છે અને કેવલજ્ઞાન પ્રગટ કર્યું છે અને તેથી જે કાંઈ તેમને કહેલ છે તે જ તત્ત્વ છે તુંબડીમાં કાંકરા નાખો કે મીઠી ચીજ નાખો, તે બધાનો અવાજ સરખો લાગે તેમ અહીં ભગવાને કેવળજ્ઞાનીએ કહેલું તે જ માનવું એમજ પ્રરૂપણા કરવું કે બોલવું એ સમજવું શી રીતે ? કોઈ પ્રશ્ન કરે કે-જીવ શું ? અજીવ શું ? તો કેવળજ્ઞાનીએ કહેલ છે તે, એમ બોલવાનું કહેતા નથી પણ તે તો રસ્તો છે પણ તેમણે જે કહે છે તે પણ સાથે જણાવીએ છીએ સત્‌ની વ્યાખ્યામાં જે સૂત્ર

મુક્ત છે તે સૂત્રકારે કહ્યું તત્ત્વ ભગવંતે કહ્યું તે હવે જણાવતાં પ્રથમ આત્માના સ્વરૂપ માટે જે તત્ત્વ જાણવું જ તેનો અધિકાર અહીં જણાવી.

વ્યાખ્યાન ૩૨

જીવ સિવાય કોઈ પદાર્થ ઉત્પન્ન રૂપ નથી

શ્રીમાન્ આ[illegible] શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના સમ્યક્ત્વ નામના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ભગવાન્ સુધર્માસ્વામી ભગવાન્ તીર્થંકર મહારાજથી જણાવવું પામ્યા. હવે નારકીઓ કયું રૂપ ન લે અરીસામાં જેમ જગતનું રૂપ પડે પણ અને અનુરૂપ તે અનુરૂપ જ તેવી રીતે જગતમાં કાચમાં પડેલા પ્રતિબિંબથી કાચમાં કંઈ પણ અસર ન થાય ફેર ન જ પડે હવે જેમ કાચમાં પડેલા પ્રતિબિંબને લીધે ફેર ન પડે તેમ જગતમાં સારો તેવો પદાર્થની માટે તેવી અવસ્થા થાય જીવના અંગો માટે તેવી ગતિ થાય આત્માના અને ટીકા ભાગી આદિ થાય પણ તેમાં કંઈ ફેર નથી હવે ઉત્પત્તિ તે બનાવટી ચીજ કહી કે હજી અમે છે હવે જગતમાં જીવોનું પ્રતિરૂપે ઉત્પન્ન થવું અજીવનું પદાદિ રૂપે ઉત્પન્ન થવું, તે જીવ અજીવને અંગે લાગુ થએલ છે જીવ સિવાય કોઈ પદાર્થ ઉત્પન્ન રૂપ નથી જીવે કરેલાં કર્મોને લીધે જ ઉત્પન્ન થવાય છે કાચમાં સારું તે પ્રતિબિંબ પડે તેથી તે ખુશ કે નાખુશ થવાનો નથી. માન અપમાન પામવાનો નથી પછી પ્રતિબિંબ ચાહ્યું કે ગમે તે હોય તેની સાથે એને નિસ્બત નથી. હવે ગાય ઝાપાટો જ છે કાચમાં રાજાની કે દેવ તો હજી રૂપિયો અને ગધેડાની ભીતવાળા માથની ભિન્ન તે વેચવા આ । પણ કંઈ ન રૂપ?

ઉત્પન્ન થનારો પદાર્થ આરોપિત કે કલ્પિત નથી

અહીં જીવને અંગે નારકીપણા કે તિર્યંચપણાને અંગે અધમતા અને દેવ-મનુષ્યના અંગે ઉત્તમતા રહેલી છે તેથી ઉત્પન્ન થવાના અંગે સંબંધ રહેલો છે માટે ગણધર મહારાજને કહે છે કે ઉત્પત્તિ જે પદાર્થની થાય તે નાટકિયાની જેમ કલ્પિત કે આરોપિત નથી પણ વસ્તુ-સ્થિતિ રૂપ છે માટે આથી જે નિત્યવાદ માનનાર હતા, તેમનો ધ્વંસ થયો બ્રહ્મલોકમાં કંઈ પણ ઉત્પન્ન થવાનું નહિં એવો તેમના મગજનો વાયરો દૂર કરવા માટે ભગવાને ગણધરોને જણાવ્યું કે જગતમાં જે ઉત્પન્ન થનારો પદાર્થ છે તે આરોપિત કે કલ્પિત નથી હવે કેટલાક એમ માનનારા છે કે જે જન્મે તે નાશને જોડે લઈને જ જન્મે-મનુષ્ય જન્મે તે અમુક વર્ષ પછી મરણ પામે જન્મ સાથે મરણ જોડેલ છે ઘટની ઉત્પત્તિ સાથે તેનો નાશ પણ અમુક મુદત પછી હોય જ હવે પાણીમાં થયેલો પરપોટો પ્રત્યક્ષ વિધ્વંસભૂત છે તે ઉત્પન્ન થાય છે અને નાશ પામે છે હવે જે વસ્તુ પ્રત્યક્ષ હોય તેને અંગે ડાહ્યા માણસથી ના ન જ કહી શકાય તેનાથી કેમ ઘટે એવો પ્રશ્ન ન જ કરી શકાય

શું નાશ એટલે અભાવ ?

અગ્નિ ઠારતો નથી તે પાણીને કેમ ઠારશે? વળી જે પાણી બાળતું નથી તે અગ્નિ કેમ કરશે? આવી શંકાના જેવું એ ગણાય દુનિયામાં પદાર્થોની શંકા થાય એ બને પણ હું છું એવી શંકા કોઈને થતી નથી કારણ પ્રત્યક્ષ તેમજ અનુભવની વસ્તુ છે, માટે એમાં શંકાને સ્થાન નથી હવે પરપોટાની ઉત્પત્તિ પ્રત્યક્ષ દેખ્યા પછી માનવી પડે પણ નાશ એવી કોઈ ચીજ નથી નાશ એટલે અભાવ દીવો ઉત્પન્ન કરવા માટે કોડિયું, દીવેલ વાટ સળી આદિ જોઈએ અને તેના થવા માટે તો ધ્વંસીએ એટલે થાય પણ નાશ કોઈ એવી ચીજ નથી જો પરપોટો નાશ પામ્યો તો તેને કટકા નથી, અજવાળું નાશ પામ્યું તો તેના કંઈ ટુકડા નથી

ઉત્પત્તિ અને નાશ દરેક પદાર્થમાં રહેલ છે 'આધિયો ઘણે અને વાછરડું ચર' તેના જેવો પાઠ છે કારણ કે અહીં ઉત્પત્તિ અને નાશ થાય જેમ દારૂ વધે નહિ અને પદાર્થ રહે જ નહિ તેમ અહીં જગતમાં એક પણ પદાર્થ રહે નહિ એટલે ઉત્પત્તિ અને નાશ બે જ પદાર્થો હતું ધ્રુ તેમ નથી પણ દરેક પદાર્થ જીવ અજીવ આદિ કોઈ પણ વસ્તુ પોતે પોતપોતાના સ્વરૂપે સ્થિર જ છે

ત્રણ પદ પરથી બાર અંગની રચના

આ ત્રણ વસ્તુઓ જ્યારે ધ્યાનમાં આવી ત્યારે ગણધર મહારાજાઓ કે જેઓનુ સ્થાન ઉત્તમોત્તમ બુદ્ધિનું છે એવી ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા ગણધર મહારાજાઓનું ચૌદ પૂર્વોમાં અનંતગુણવૃદ્ધિ તરીકે સ્થાન છે આવી બુદ્ધિવાળા ગણધરોએ દરેક પદાર્થને અંગે ઉત્પત્તિ, ધ્રુવ અને નાશ એમ જાણ્યા આ ત્રણ પદથી જ બરોબર બાર અંગની રચના કરી છે હવે તે આશ્ચર્ય નહિ લાગે જગતના દરેક પદાર્થને અંગે આ ત્રણ વસ્તુ વિચારાય, તો બાર અંગમાં કંઈ નવીન વિશેષતા રહેતી નથી હવે ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજથી ત્રિપદી પામીને જગતના દરેક પદાર્થના અંગે અંતર્મુહૂર્તમાં ગણધરો બાર અંગોની રચના કરે હવે એક સવાલ થશે કે તીર્થંકર ત્રણ પદ કહે અને તેના ઉપર ગણધરો બાર અંગ રચે તેના કરતા તીર્થ કરો સીધા બોલી નાખે તો શું દુઃખ દુખે છે? તીર્થંકર મહારાજા અનંતજ્ઞાની અને અનંત વીર્યવાળા છે ને? વાત ખરી પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની કે પ્રભુની ત્રિપદી માત્ર નીકળે ત્યાં ગણધરો દ્વાદશાંગીને ધારે જ છે 'उप्पन्नेइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा' આ ત્રણ પદ નીકળતા તેની વ્યાપકતા થતાં ગણધર મહારાજાઓને ક્ષયોપશમ થાય અને તેઓ રચના કરે

સંબંધીના મનજી પછી તેનુ શું થશે?

હવે તીર્થંકર નામકર્મ અને ગણધરપદ પણ શાથી બંધાય? જેઓ ભવાન્તરથી એ માન્યતાવાળા હોય કે આખા જગતને હું મોક્ષ-

માર્ગે ગેરુ શા માટે મોઇ મોક્ષમાર્ગથી વચિત રહે નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં કેમ ન જોડાય આવી ભાવનાવાળાઓ તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જે હવે જેઓની એવી તાકાત ન હોય તેઓ વિચારે કે મારા કુટુબમા કે સબધમા જે હોય તે તો આવા ધર્મથી વચિત ન જ રહે શા સનમા જોડાયા વિનાનો ન જ હોય હવ સસારમા કુટુ મીના અગે આપણુ મરણુ પછી શુ થશે તે વિચારીએ પણુ તેના મરણુ પછી તેનુ શુ થશે એ વિચાર આવતો નથી આ ભવ પછી આગળના ભવે શુ બનશે? પ્રથમ ભવમા બાધેલા પુણ્યોને ભોગવવા માટે અહી આવેલા છે મ્યાગમા વાવેલુ તેના છોડના રૂપ આ ભોગ ભોગવીએ છીએ કાતિકે એતરો ખાલી હોય નવી ફસલ(મોસમ) માટે કઇ ખરુ? તેમ અહી આ જીવે પુણ્ય કરેલ તેથી આવ્યો, હળુકર્મી છે તેથી તે મારા સબધમા આવ્યો માટે તેનો આવતો ભવ સુધરે તેવુ કઇ કરવુ પડે

અભયકુમારની આર્દ્રકુમારને ભેટ [ ]

અભયકુમા ના અગેનો વિચાર જોશો તો ખબર પડશે કે અનાર્ય દેશમા રહેલા આર્દ્રકુમારના બાપનો દૂત શ્રેણિક મહારાજ પાસે જાય છે અહી આર્દ્રકુમાર પૂછે છે કે દૂત તુ કયા જાય છે? અહી શ્રેણિક અને મારા પિતાને જબરજસ્ત સબધ હોવો જોઇએ તેથી આ ભેટણુ લઇને જાય છે, પરતુ કેળ એ એવી ચીજ છે કે એક વખત ફળ આપે પછી નકામી પણુ આમ્ર વગેરે દર વર્ષે ફળ આપે અહી મારો વશ તે કેળ તરીકે કે આમ્ર તરીકે! અહી અમારો અને શ્રેણિકનો સબધ આગળ વધે તેવુ કઇ કરવુ જોઇએ એટલે આમ્રવૃક્ષ જેવી સ્થિતિમા થવુ જોઇએ અહી દૂતને પૂછે છે કે તુ શ્રેણિક પાસે ગયો છે ખરો?" હા ઘણી વખત ત્યાંના માણસો પણુ અહી આવે છે' 'તેને કોઇ પુત્રાદિ છે? હા છે તો ખરા ચાર બુદ્ધિનો નિધાન અભયકુમાર નામનો પુત્ર છે અહી આર્દ્રકુમારે ત્રેજ ચીજો દૂતને આપીને અભયકુમારને મોકલી પોતાનુ

નામથી મોકલી ચીજો અભયકુમાર પાસે આવી હવે દુનિયામાં આ ના માટે તેને પ્રસંગ આવે દેવો પડે તેમ અહીં હવે ભેટણું અભયકુમારને આપ્યું પણ સામે મોકલવું શું ? આર્દ્રને મોકલ નહિ અને ભેટણું પણ દેવું અભય વિચારે છે કે હવે ભેટણું તેવું દઉં કે તેનો ઉદ્ધાર થાય આપણે રૂપિયા દીધા અને રૂપિયા લીધા એની જેમ નહિ અહીં ભેટણું પરિગ્રહ મગ્ન તે પાપને વધારનારી ચીજ છે કલ્યાણ તે નિર્મમત્વ કરનારી ચીજ છે હવે અહીં ઋષભદેવજી મહારાજની રત્નોની પ્રતિમા ભરાવીને મોકલાવી અહીં રત્નો મોકલ્યા પણ તે પ્રતિમા રત્ને બનાવી પ્રતિષ્ઠિત કરી મોકલી ને સાથે અભયે સંદેશો પણ કહેવડાવ્યો કારણ ત્યાં અનાર્ય દેશ છે, એટલે મૂર્તિની ખબર ન પડે અભયકુમારને નિશ્ચય થયો કે પૂર્વભવમાં આરાધના કરતાં વિરાધના થતા એ અનાર્ય દેશમાં અનાર્યપણે ઉપજ્યો છે છતાં મારી સાથેનો સંબંધ અને મૈત્રીભાવના એ બતાવે છે કે જરૂર પૂર્વભવનો સંબંધ હશે

પૂર્વભવના સંસ્કારોનું ખેંચાણ

જગતમાં દેખીએ છીએ કે જ્ઞાતિમાં હજારો કન્યાઓ અને હજારો છોકરાઓ છતાં અમુક કન્યા માટે અમુક જ છોકરો પસંદ પડે તેનું કારણ શું ? કહો કે પૂર્વભવના સંસ્કારો જ ખેંચે છે અહીં મારી સાથે જે સંબંધ કરવા માગે છે તે જરૂર સંબંધવાળો અને સારો જીવ હશે આવો વિચાર અભયકુમાર કરે છે અહીં ખરેખર ધર્મ પમાડવાવાળો જીવ આવો વિચાર કરે છે આવો ભરોસો રાખીને કહે છે કે મારી સાથે સંબંધ બાંધનારા જીવ નક્કી મોક્ષે જનારા હોવા જોઈએ તેમાં કારણ એ કે ત્યાં અનાર્યમાં ઉપજ્યો છે હવે માણસ મરે તો અવશ્ય છૂટી માર્ગમાં આવી આગળ વધી નક્કી મોક્ષે જાય અહીં આરંભ સમારંભમાં રાચેલા આ અભયકુમાર છે, દીક્ષિત નથી છતાં આવી ઉચ્ચ ભાવના કરે છે હવે દૂતને રત્નની ભરાવેલી

મુનિ મારી તે ત્યા ગઈ ત્યા જુદા જુદા સ્થાને મૂકતા દેવની મૂર્તિનો ખ્યાલ આવતા પૂર્વભવનુ જાતિસ્મરણ થયુ અને વિરાધનાના પ્રતાપે અહીં ઉપજવાનો ખ્યાલ આવ્યો

ગણધર નામકર્મ ક્યારે બધાય ?

હવે એક વખત ખરા ખાનેનો જીવ ફરી વખત ભૂલ કરે તો દૂનતાના કરતા પણ ભૂંડો છ અહીં સાચવો સુમંગ તથા રાજાને પણ કઈ રીતે આ કુમાર ત્યાથી નીકળી ગયા અહીં અભયકુમારને એ ખ્યાલ હતો કે મારી સાથે જે જોડાય તે જરૂર મોક્ષમાર્ગે આવનારો જ હોય તેમ અહીં ગણધર નામ ને ધાન કે જે કંઈ બીજાનોને ધર્મ મગમ લેને અહીં પ્રભુ ત્રિપદી દે તે ગણધર મહારાજના આ આત્મામા ઓતપ્રોત બને બને તેથી દ્વાદશાગી રચે અહીં અથથી તીર્થ રો કહે સૂત્રથી ગણધરો એ એવી રીતે **સુધર્માસ્વામીજી** જિનેશ્વર પાસેથી ત્રિપદી પામીને દ્વાદશાગીની રચના કરતા પ્રથમ ઉત્પાદ નામના પૂર્વને અગે જણાવતા કહે કે – આ જગતના જીવો જાણતા નથી કે મારા આત્મા ઉત્પન્ન થનારો છે

ઉત્પત્તિ તે સહેતુક કે નિર્હેતુક ?

અહીં આ જેમ જ ઉત્પત્તિ તે સહેતુ કે નિર્હેતુક ? કારણ વિના કાર્ય થતુ જ નથી હવે જો એમ ન બને તો મિશ્રમા આદિની રીતે બને ? મનુ આદિ પ્રોજન મનોથી જન્ય–ઉત્પન્ન થનાર ન હોય તો મિશ્રના કેમ ? હવે અહીં ઉત્પત્તિ કારણવાળી કે કારણ વિનાની ? તો કહે છે કે કારણવાળી છે તેથી મન ઇંદ્રિય આદિની રચના જ ભવમા ખડવાનું કારણ છે આથી તે બીજા અધ્યયનમા જણાવી ગયા

ઉત્પત્તિના કારણો શી રીતે રોકાય ?

હવે તે કારણો રોકાય શી રીતે ? અનુકૂળ વિષયો હોય તો તેમા લલચાવુ નહિ પ્રતિકૂળમા નાખુશ ન થવુ એને ગતિ અને

અરતિ નામના બે વિષયોને જો આત્મા ખસેડે તો ઇંદ્રિયો અને મનની તાકાત નથી કે તે તમને ચલાયમાન કરે હવે ભવમાં ખડતાં અટકાવવા માટે જે પદાર્થો બતાવ્યા તેની સાથે આત્માના ગુણો સમ્યક્ત્વ નામના ચોથા અધ્યયનમાં કહ્યા

આત્માની સાથે રહેવાવાળા ત્રણ ગુણો

હવે પર્યાયો ક્ષણિક હોય પણ ગુણો ક્ષણિક હોય એવો નિયમ નથી જે ક્ષણિક પણ નહિ સર્વથા ધ્રુવ પણ નહિ એવો પદાર્થ તે ગુણ ગંધ રસ કે સ્પર્શ વિનાનો ન હોય એટલે કે તેના ગુણો અને પર્યાયો છે આત્મા દ્રવ્ય અને પર્યાયરૂપે જુદો રહેવો છે હવે તે પદાર્થ કયો ? તો કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર આ ત્રણ ક્ષણિક નથી તેમ સર્વ કાળ માટે સરખા રહેવાવાળા પણ નથી ત્યારે હવે આ આત્માની સાથે રહેવાવાળા આ ત્રણ ગુણો જણાવતા કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન એ મહાવિષય રૂપ છે પોતે સુંદર છે અને બીજાને પણ સુંદર બનાવે

સમ્યગ્દર્શન કહેવું કોને ?

હવે તે સમ્યગ્દર્શન કહેવું કોને ? ગણધર મહારાજ કહે છે કે તે જ હું બોલું છું અહીં તે જ હું કેમ ? તો કહે છે કે–તીર્થંકર મહારાજાના ઉત્પત્તિ વિગમ અને ધ્રુવ એ ત્રણ પદાર્થોને સાભળીને જગતનું વ્યાપકપણું જાણીને જે હું સુધર્મ બોલું છું તે મારી શુદ્ધ મતિપૂર્વક જ બોલું છું જગતમાં દસ્તાવેજ લખાવતાં અક્કલ હોશિયારી પાછળથી લખાવાય છે તેમ અહીં ગણધરો પ્રથમથી જ કહે છે

પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસ.

હવે જે પુરુષના વિશ્વાસે વચનમાં આવેલા છે તેમને જણાવતા કહે છે કે–જો તીર્થંકર મહારાજાનું કહેવું અને ગણધર નામકર્મ ધારણ કરીને બોલનારો માનો તો પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસ થાય. તે શ્રદ્ધાનુસારી મનુષ્યોને માટે કહે છે કે મને તમે માનતા

હો તો હું તીર્થંકર મહારાજનો આદેશ તમને કહું જગતમાં ઢંઢેરો પીટવાવાળા બોલે છે કે આ ઢંઢેરો બાદશાહી છે તેઓ એમ આમ જથી જ બોલે છે પાછળથી કોઈ બોલતા નથી આવી રીતે પાદશાહે કે શહેનશાહે મોકલી આપેલો ઢંઢેરો કહી સંભળાવું છું જ્યાં ઓર્ડર-હુકમને અંગે કહેવાતું હોય તે પ્રથમથી જ હોય-કોઈ પણ પ્રથમ જ ફરમાવે પાછળથી નહિ

પ્રથમ ભરોસાના સ્થાનનું કથન

તેમ અહીં પણ પ્રથમ ભરોસાનું સ્થાન શ્રદ્ધાનુસારીઓને જણાવવું પડે છે કે હું તે ગણધર કહું છું અહીં 'સે' પદ કેમ? તો કહે છે કે હું જે કહું છું તે મારી મતિકલ્પનાએ નહિ પણ તીર્થંકર મહારાજ પાસેથી જે જાણવા મળ્યું તે કહું છું અહીં હું કહું છું એવો અધિકાર તીર્થંકર સિવાય બીજાને ન હોય તીર્થંકર મહારાજના વચનથી બોધ પામી દ્વાદશાંગીની રચના કરી અને તીર્થંકરોએ જેના ઉપર છાપ મારી તે જ હું કહું છું અહીં તીર્થંકર મહારાજના વચને કે ભરોસે જગતને કહે છે શું કહે છે? જગતને તારવાનો ઉપદેશ અહીં પ્રથમ જે ત્રણ આદેશો બતાવ્યા તે આત્માની આપત્તિ ટાળવા માટે અને હવે જે આદેશ કહેશે તે સાંસારિક આપત્તિ જે મિથ્યાત્વના જોરે થઈ હોય તેને ટાળવા માટે ઓર્ડર જણાવે છે હવે સંસર્ગથી થયેલી આપત્તિને ટાળવા માટે કેવો ઓર્ડર તે અમે જણાવીશું

વ્યાખ્યાન ૩૩

से बेमि-जे अईया जे य पडुपन्ना जे य आगमिस्सा अरहंता भगवंतो ते सव्वे एवमाइक्खंति एव भासंति एवं पण्णविंति एव परूविंति । (आचा० टी० पृ० १७८)

તું પોતાને જોનારો બન

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન શીલાંકાચાર્ય

ઉપકારને માટે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા—માર્ગ અંગની વાચના જંબૂસ્વામી—આગળ આપતા થકા પ્રથમ આચારાંગાદિના ત્રણ અધ્યયનમાં શું જણાવ્યું ? તો કે છે-પ્રથમ અધ્યયનમાં તીર્થંકરો પરોપકારને માટે જે દેશના આપે છે તેમાં કહે છે કે તું તને ઓળખ. ઇન્દ્રિયોના વિષયોને તો માનતો જ આવ્યો છે. એટલે સ્પર્શ ને ગંધાદિને જાણવામાં તો અનંતો કાળ થયો. પણ હવે તું પોતાને જોનારો બન. તે જોનારો તું થયો નથી. હવે પોતાને જોવું શું ? પોતાને જોવાથી કંઇ વધવાનો કે ઘટવાનો નથી જ. હવે આત્માના જે અસંખ્ય પ્રદેશો છે તે જોવાથી અનંતા થવાના નથી તેમ ન જોવાથી તે અસંખ્યાતા પ્રદેશો કંઇ સંખ્યાતા થવાના નથી. એટલે જાણવાથી ફાયદો અને ન જાણવાથી નુકશાન હોય તેનું જાણવું પણ કામ લાગે. પણ અહીં આત્માને અનાદિકાળથી નથી જાણ્યો એ પણ તમો કહો છો. તે સાથે તે આત્માના પ્રદેશો અસંખ્યાતા છે તે રહેવાના છે. તેમાં વધઘટ જાણવા કે નહિ જાણવાથી થવાની નથી ? વાત ખરી. પણ જગતમાં આપણે દુઃખોથી દૂર જઇએ તે દુઃખો કંઇ મારી નાખનારા હોતા નથી. તેનાથી દૂર કેમ ખસવું ? સુખો કંઇ મનાયા કરતા નથી છતાં દુઃખ આત્માની હેરાનગતિ કરે છે, તેથી દૂર ભગાય છે અને સુખો મનાયા કરતા નથી. પણ તે આત્માને હેરાન કરતા નથી. છતાં તે આત્માને પ્રાણપ્રિય છે.

ક્ષણિક સુખ ખાતર હજારો જીવોનો સંહાર

હવે નિયમ એ થયો કે સુખના કારણોમાં પ્રવૃત્તિ કરવી અને દુઃખના કારણોથી હંમેશા દૂર રહેવું. હવે જગતમાં જીવને માનનારા પ્રાણીઓ નથી પણ પોતાને માનનારા છે. હવે ચોકસીને ત્યાં કોઇ શુદ્ધ સોનું લઇને જાય, તેનો ભાવ પૂછે તો તો કહ્યો. હવે ચોકસીના ઘરના રહેલા સોનાનો ભાવ તોલાનો રૂપિયા ૨૪ હોય તો અહીં ચોકસીપણું શી રીતે ગણવું ? આ તો સહેજ હોંશિયારપણું ગણાય

પા : સોનાની કિંમત ઓછી અને પીત્તળના માલની કિંમત વધારી બનાવવી તે વાજબી ન ગણાય. ચોકસીની દુકાને તો પાવલી કે બે આનાનો ફેર હોય, હવે અહીં પૃથ્વી, અપ, અગ્નિ આદિ પાંચે ભૂતોને જીવ માનીએ, મગ પણ પોતાના ક્ષણિક સુખની ખાતર હજારો લાખો જીવોનો નાશ કરવો થાય તેની આપણને કંઈ ચિંતા કે અરેરાટી પણ થતી નથી. જેમ તરસ લાગી ને ક્ષણિક દુખ છે, હવે કાચું પાણી પીતાં અસંખ્યાતા અપકાયના જીવોની વિરાધના થઈ તે જીવોના જીવનનો નાશ થયો. અહીં ક્ષણિક સુખ માટે આટલી મોટી વિરાધના. હવે અહીં અજ્ઞાની જીવ માનો અને તેની વિરાધના કરો એ મ પાલવે ? માટે કહે છે કે પોતાના આત્માને જે રીતે ગણો છો તે રીતે જગતના જીવોના આત્માને માન અને તે પ્રમાણે વર્તી બતાવ.

અનાદિની ખડપટ્ટી મટાડવાનો ઉપાય

પોતાના જીવને બચાવવા, સુખી કરવા, દુખ દૂર કરવા માટે જેવો પ્રયત્ન કરે છે તેવો જ પ્રયત્ન પર જીવો માટે કરાય છે ખરો ? હવે આવી સ્થિતિ થયા વિના આત્માને ઓળખવાનું કહેવું તે શબ્દ માત્ર છે. ચપ્પુ કે સોદું કાપવા માટે સોનાનો ઉપયોગ ન હોય. હવે દુખ હમેશા દૂર કરવા લાયક ગણાય છે અને સુખ હમેશાં પ્રાપ્ત કરવા વિચારાય છે. સુખ કે દુખ આત્માના પ્રદેશો વધારવા કે ઘટાડવાનું કામ કરતા નથી. અહીં આત્માના પ્રદેશો અસંખ્યાતા છે તે અનંતા કે સંખ્યાતા બને તેમ નથી. છતાં સંસારમાં થતી ખડપટીનું દુખ દૂર કરવા માટે જિનેશ્વર જણાવે છે કે—તારો આત્મા ભવોભવ રખડવાવાળો કેમ ઉત્પન્ન થવાવાળો છે ? અને તે મન ઇંદ્રિયના વિકારોને લીધે છે. હવે તે ઇંદ્રિયો અને મન આત્માને વશ કેમ થાય ? તો કહે છે કે જે માટે રસ્તો છે—સારું લાગે ત્યાં રાચ ન થાય, અણગમામાં બેસજી ન થાય તો ઇંદ્રિય અને મન તારા કબજે આવશે અને તારી ખડપટી મટી જશે.

સ્વય સુદર અને બીજાને પણ સુદર બનાવનાર સમ્યગ્દર્શન

આવી રીતે દુખના કારણો જણાવ્યા અને સુખના કારણમા આત્મામા રહેલી ત્રણ ચીજે જણાવી કઇ? સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર એ ત્રણ ચીજ છે તે સપૂર્ણ સુખ દેવાવાળી છે હવે એક ચીજ સ્વય સુદર છે જે પોતે સુદર છે અને બીજાને પણ સુદર કરે તે સમ્યગ્દર્શન હવે જ્ઞાન અને ચારિત્ર સ્વય સુદર નહિ પણ દર્શનથી સુદર બને એ સુદર કરનાર ચીજ નથી પણ સુદર થનારી ચીજ છે ધરુનો લોટ ગોળ ભળવાથી મીઠો બને ખરો પણ એમા સ્વતત્ર મીઠાશ નહિ ગોળના પાણીમા કાકરી ભીજાવીને કાઢી લો તો તે કાકરીમા મીઠાશ ન જ આવે હવે ઘઉ એવી ચીજ છે કે તે મીઠો થાય ખરો ગોળ પોતે મીઠો છે અને બીજાને મીઠો બનાવે તેવી જ રીતે દર્શન પણ પોતે સુદર છે અને બીજાને પણ સુદર બનાવે આ કારણથી શાસનમા એને સમકિત નામથી બોલાવાય છે સમકિત શબ્દથી કોઇ સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્રને બોલાવાતા નથી પણ સમ્યગ્દર્શનને જ બોલાવાય છે તેથી આ ચોથા અધ્યયનમા સમ્યગ્દર્શનનો અધિકાર લીધો અને તેમા જિનેશ્વરે શુ જણાવ્યુ તે હુ કહુ છુ

સુધર્માસ્વામી પ્રભુ વીરના આડતિયા કે જૈનશાસનના?

અહી તે કોણ? શુ કહો છો? તો કહે છે કે શાસ્ત્રકારે દરેક સૂત્રની આદિમા '**સુય મે આઉસતેણ ભગવયા**' દરેક સૂત્રની આદિમા આનપુર્વીએ લેવાય આયુષ્માન ભગવતે જે કહ્યુ તે મે સાભળ્યુ અને તેથી '**સે બેમિ**' તે હુ કહુ છુ અને તેથી ટીકાકારો **इति ब्रवीमि** એમ લખે છે હવે અહી તીર્થંકરોની બુદ્ધિને અનુસરી, તેમના ઉપદેશના અનુસારે કહુ છુ પણ સ્વય બુદ્ધિથી હુ કહેતો નથી દરેક પદમા તે આયુષ્માન ભગવતે જે કહેલ તે મે સાભળેલ છે ને તે જ હુ કહુ છુ આમ અર્થ સુસગત લાગે છે વ્યાજબી છે હવે જે હુ સાભળનાર તે જ હુ પોતે એમ સુધર્માસ્વામી જબુસ્વામી આગળ કહે છે કહે કરીને સાક્ષાત્ પ્રભુ વીરની પાસે સાભળનારો અને તેમણે

જ મને કહેલ અને મે તે સાભળેલ એ જ કહુ છુ આ ઉપરથી સુધર્મા સ્વામી પ્રભુ મહાવીરના આ તિયા ને ? તો કહે છે કે–પ્રભુ વીરના એ આ તિયા નથી પ્રભુ વીર તો ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર છે તેને વળી આડતિયા શી રીતે ? જિનેશ્વર મહારાજના શાસનના તેઓ આ તિયા જ છે, કારણ કે શાસનની સેવાથી મળેલ છે અને વળી શાસનની સેવા માટે કહેલ છે હવે સુધર્માસ્વામીજી જે કહે છે તે વીરના આડતિયા તરીકે નહિ પણ શાસનની સેવા માટે કહે છે

'પ્રત્યુત્પન્ન' શબ્દપ્રયોગનુ કારણ

હવે અતીત કાળના તીર્થંકરોના ચાહે તેટલા ગુણો ગાઓ તેમા શુ ? જેમ ખાનદાન થયેલી પેઢીના અત્યારે તમો મહિમા ગાઓ તેમા નવાઇ નથી મરેલાના દોષ કોઇ ન બોલે, ગુણો જ બોલે તેમ અહીં તીર્થંકરોને માટે ગુણ બોલો તો ના નહિ વાત ખરી પણ અતીત કાળના તીર્થંકરો છે તેમના જ નહિ પણ જે વર્તમાન કાળના છે તેમના પણ ગુણો કહુ છુ હવે અહીં વર્તમાન શબ્દ નહિ બોલતા પ્રત્યુત્પન્ન શબ્દ કેમ બોલ્યા ? જે अईया जे वट्टमाणा जे आगमिस्सा ' એમ કેમ ન બોલ્યા ? અહીં વર્તમાન કાળ લેવો છે ખરો પણ તે ત્રે સૂત્રને નથી લેવાનો અને તે પ્રમાણે લઇએ તો ભૂત કાળમા થઇ ગયા અને ભવિષ્યમા જે ભગવતમા થશે તે પણ સર્વ ઉત્પત્તિવાળા છે અર્થાત્ જેઓ નિર્વાણ પામેલા નથી તેની પ્રથમ અવસ્થા અને જન્મ ની પ્રથમ અવસ્થા એ લેવા અનુસરીને કરીને પ્રત્યુત્પન્ન શબ્દનો ઉપયોગ કરેલો છે એટલે જન્મથી માંડીને નિર્વાણ સુધીનો તમામ કાળ જિનેશ્વર મહારાજનો લેવાનો છે વર્તમાન કાળથી તો માત્ર તે જ વાત લેવાય પણ જન્મથી નિર્વાણ સુધીનો તમામ કાળ ન લેવાય

કેવલજ્ઞાનથી નિર્વાણ સુધી એકસરખી દેશના

અહીં કોઇ કહે કે આટલુ લાબુ કરીને કામ શુ ? વર્તમાનથી પણ તે આવત વાત ખરી પણ પ્રથમ અજ્ઞાન દશાવાળા જીવો હોય છે તેઓ પોતાને ક્ષણેક્ષણે થતી જુદી જુદી સમજણો અને વાક્યોના

વિભાગે બોલે, તેની નિરૂપણા અહીં નથી અહીં તો પ્રભુને કેવલ જ્ઞાન થાય તે વખતે જે દેશના દેવાય તેથી નિર્વાણ સુધી એકસરખી દેશના અને જ્ઞાન હોય તારતમ્યતા ન હોય જ્ઞાનમાં ન્યૂન હોય સૂક્ષ્મજ્ઞાન ન હોય અને પછી સૂક્ષ્મતર થાય તેવા જ્ઞાનની વાતો કરે તેવા જ્ઞાની તીર્થંકરો ન હોય જગતમાં જીવોને જેવી રીતે બોધ થાય અને સમજ આવે તેવી રીતે તેઓ બોલે તે અહીં તીર્થંકરો ન હોય, એટલે કેવલજ્ઞાનની પ્રથમ ક્ષણે જે દેશના તે જ દેશના નિર્વાણના છેલ્લા સમયે હોય હવે 'पडुप्पन्ना' એટલે કેવલજ્ઞાનથી મોક્ષ સુધીના કાળમાં જે તીર્થંકરો વિચરે છે તે સર્વ તેવા

કેવલજ્ઞાન એટલે જાણે સો ટચનું સોનું

હવે વર્તમાનમાં અંધારું ચાલતું હોય અને ભવિષ્યમાં તે અંધારું દૂર કરવાનો અવકાશ જગતના જીવોમાં છે પણ તીર્થંકરના કાળમાં તેવા સુધારાને અવકાશ જ નથી જેમ દુનિયામાં સો ટચનું સોનું હોય તો તેમાં કમને વધવાનો પ્રસંગ જ ન હોય પછી તે ભૂત કાળનું કે ભવિષ્ય કાળનું સોનું હોય તેમાં સુધારા કે વધારાને અવકાશ જ નથી તેમ અહીં તીર્થંકર મહારાજના જ્ઞાનમાં-શાસનમાં એટલી બધી સંપૂર્ણતા છે કે જે સંપૂર્ણતાને અંગે અતીત કાળમાં કે ભવિષ્ય કાળમાં કે ચાલુ કાળમાં પણ સુધારાને અવકાશ નથી

તીર્થંકરની યોજનગામિની વાણી.

હવે 'जे अइया जे य पडुप्पन्ना' એટલે કેવલજ્ઞાનથી મોક્ષ સુધીની અવસ્થામાં વર્તવાવાળા સર્વ જીવો આવી રીતે બોલે છે હવે આવી રીતે નિરૂપણ કરે છે તેના માટે 'इक्खइ' ને 'आ' ઉપસર્ગ જોડીને કામ શું ? તે 'एवमाइक्खंति' પદમાં જે ઉપસર્ગ જોડીને કહે છે તેથી જણાવે છે કે ભગવાન તેમની દેશના એક યોજન ગામિની હોય છે વળી તે આખા જગતના જીવના હિતના વ્યાપ્તિને ખ્યાલમાં રાખનારી હોય તેમની દેશના ગાઉ, બે ગાઉની કે

તેથી એ ન પ્રમાણવાળી ન જ હોય જે જે હિતના હોય તે. સર્વ આખા જગતના જીવોના હિતને કરનારી હોય

દિગમ્બરોની અનક્ષરશ્રુતની માન્યતા

આખા જગતના જીવોના હિતને કરનારું તેમનું કથન હોય તેના બે પ્રકાર છે એક કહ્યું ન શીખ્યા બીજાએ પૂછ્યું કેમ ઊચ્ચાર અહીં ઈશારાથી જે ... તે અનક્ષરશ્રુત છે અને તેથી કહ્યું તેથી ... તે ભાષ્યું જ ગણાય નથી કહ્યું એમ ન કહેવાય ચેષ્ટા કરીને અગર મોઢાપણું પ્રકારના આકારો કરીને બોલનાર તેમાં ... ના જોખમદાર હોય છે તે હાર્મોનિયમના સ્વર જેવી ગણાય સુંદર અને બીભત્સ ગાયનોમાં વાજાનો સ્વર સરખો જ હોય હવે તીર્થંકરો અનક્ષરશ્રુતદ્વારા કથન કરે એમ નહિ આ વાત અહીં કેમ? તો કહે છે કે જે આપણા ભાઈઓ પોતાને દિગમ્બર નાગા તરીકે ઓળખાવે છે તેઓ એમ માને છે કે તીર્થંકરો મુખથી બોલતા નથી તેમની વાણી અનક્ષર છે આમ દિગમ્બરો તીર્થંકરોને જગદ્ગુરુ ઉપદેશક સર્વજ્ઞસ્વરૂપ છે માનતા છતાં પાછા માને શું? તો કહે છે કે એક અક્ષર પણ તીર્થંકર બોલવાના નહિ તેમની વાણી અનક્ષરશ્રુત છે

જૈન શાસનમાંથી નીકળેલા શું કહે?

હવે જનવર્ગની ભાષાને સમજે કોણ? જનવર્ગની ભાષાને સમજનારા હવે તીર્થંકરની ભાષાને કેમ ગણધરો જ સમજે અને ગણધરો પાછળથી પર્ષદાને કહે અને તે સમજે અહીં ગણધરો દુભાષિયા તરીકે સમજાવે એટલે તેઓ ભગવાન આમ કહે છે એમ કહીને બોલે હવે અક્ષર વિનાની વાણી કોઈ સમજે નહિ ફક્ત ગણધરો જ સમજે આવી વાણી તીર્થંકરની હોય છે એમ દિગમ્બરો માને તેથી 'एव भासति' એટલે ભાષાપણે ભાષાવર્ગણાના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરીને ભાષાપણે બોલે અહીં હવે જગતના જીવોનો ઉદ્ધાર કરનાર તીર્થંકર કે ગણધર? સરળ રીતે ... પર્ષદાને સમજાવે અને તે જગદ્ગુરુ પણ ગણધર જ કહેવાય આવી દશા જૈનશાસનમાં નથી.

પણ જૈન શાસનથી નીકળેલા એમ માને છે તે માટે 'भासति' પ૦ મૂક્યું કે પોતે જ કહે છે

પુરાણો, મનુસ્મૃતિના વિધાનો

હવે ત્રિપદી પણ તીર્થંકરો જ કહે છે તે ગણધરોના ક્ષયોપશમના કારણભૂત છે અને તેથી તીર્થંકરોની ત્રિપદી ઉપરથી જ ગણધરો દ્વાદશાંગીની રચના કરે અને તેથી બીજા પદાર્થો કહેતા નથી એમ માનવું નહિ ખૂબ ભાષાદ્વારા સર્વકાળના તીર્થંકરો નિરૂપણ કરે છે હવે તેમાં નિયમ શો? "**पुराणो मानवो धम** " કહી કહે છુ કે માની લો સવાલ જવાબ કરવાના નહિ આની રીતનુ કથન માઈ રે છે? તો કહે છે કે હા ઇતરાના અગાર **પુરાણોમા** જે વાત કરી છે તે સીધી માની લેવી એમા હેતુ યુક્તિ લગાડવી નહિ પ્રશ્નોત્તરો ન કરવા હવે **પુરાણને** જાણનારા એ કયાને જાણતા હશે કે સૂર્યને સૂર્યવંશી રાજાની છોકરી પરણાવેલી પણ ગઇ નહિ કારણ સૂર્યનું તેજ ખમાયું નહિ આદી સુથાર પાસે છોલ ઉતારાવી ચીસ ન પાડે વગેરે વાતો **પુરાણોમા** આવે તેમા પૂછવાનું નહિ માની લેવુ **મનુસ્મૃતિના** અંગે પણ કહીએ તે જ માની લેવુ ન માનીએ તો ? કહેલ છે યજ્ઞમા જોડાયેલ છતા પણ જો માસ ન ખાય તો એકવીસ કલ્પો સુધી ઢોરનો અવતાર આવે આમ **મનુસ્મૃતિમાં** કહેલ છે વળી આગળ કહે છે કે–ભૂખ લાગવાથી છોકરાને મારી ખાનારને પાપ ન લાગે આ ભૂખ લાગે ત્યારે જીવોને મારવાનુ માસ ખાવાનુ વટલાવવાનુ એ બધુ ચાલે ન કરવાનુ એમ નહિ સવાલ નહિ, હેતુ યુક્તિ નહિ, માની જ લેવાનુ હવે અંગોપાંગ સહિત જે વેદ છે તેમા જે કહેલ છે તે માની લેવાનુ જાનવરોને બ્રહ્માજીએ યજ્ઞો માટે જ બનાવ્યા છે સત્ત્વવાન્ જાનવરો અપોરના ટાઇમે હોમવા આ વાક્યો પણ માની લેવાં પણ પ્રશ્ન નહિ કરવો,

ચિકિત્સક નામનો મત

હવે ચિકિત્સક નામે મત છે તે વૈદ્યખાતુ નહિ પણ જગતમા એકને તાવ આવ્યો ત્યારથી દરેકને તાવ જગતમાં લાગેલો છે તે શાથી ? તો

કહે છે કે બોલવાનું નહિ માની તો પ્રત ન કરાય આશાસિદ્ધ — ચારે વસ્તુ છે તેને હેતુયુક્તિદ્વારા ઘટાડવા તૈયાર થવું નહિ — તીર્થંકરો બોલી ગયા તેમાં હેતુયુક્તિ ન લગાડવા એમ નથી — પ્રભુ વીર કહેનારા પ્રશ્ન કરનાર પ્રભુ ગૌતમસ્વામી ' સે કેણ — ભંતે૦ " એમ પૂછી શકે અને તેને જવાબ હેતુ યુક્તિ — વસ્તુને સાબિત કરવામાં આવે

દારૂનિષેધકો કે પીઠાના ઉપાસકો ?

હવે કઈ વસ્તુનું નિરૂપણ કરે છે? હવે સુધર્માસ્વામીજી કઈ વસ્તુ જંબૂસ્વામીજી આગળ કહે છે તે અગ્રે જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૩૪

सव्वे पाणा सव्वे भूया सव्वे जीवा सव्वे सत्ता न हंतव्वा न अज्जावेयव्वा न परिघित्तव्वा न परियावेयव्वा न उद्दवेयव्वा, एस धम्मे सुद्धे निइए सासए समिच्च लोयं खेयण्णेहिं पवेइए (आचा० टी० पृ० १७८)

તીર્થંકરોનો અહિંસાનો ઉપદેશ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન સુધર્માસ્વામીજી જંબૂસ્વામીજી આગળ આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની રચના કરતા થકા, આગળ જણાવી ગયા કે હે જંબૂ! ભગવાન મહાવીર મહારાજની પાસે મેં પોતે જ સાંભળ્યું છે હું જે તને કહું છું, તે કપોલકલ્પિત બનાવીને કહેતો નથી પણ સાક્ષાત્ સાંભળેલું જ કહું છું. હવે પ્રભુ મહાવીરે જે કહેલું છે તે તેમનું એકલાનું જ વચન છે એમ નહિ પણ ભૂતકાળમાં જે તીર્થંકરો થયા છે વર્તમાન કાળમાં વિચરે છે અને ભવિષ્ય કાળમાં જે થવાના તે સર્વેનું આ કથન છે અને તે જ કથનને અંગે પ્રભુ વીરે આ પ્રમાણે કહેલ છે. આ ચોથા અધ્યયનમાં સમ્યક્ત્વનો અધિકાર લીધો છે. તેમાં મુખ્યતાએ ચારિત્રનો અધિકાર છે. આગળ કહી ગયા કે સર્વે પ્રાણીઓ ભૂતો ... જીવોને મારવા નહિ તેમને દુઃખ દેવું નહિ, પરિતાપ કરવો નહિ. આ સર્વ હકીકત ચારિત્રના અંગે છે, એમ ગણવા છતાં સમ્યક્ત્વની આ હકીકત છે. તેની ખાતરી આગળ થાય છે.

વકીલ તો માત્ર ફીનો ઘરાક

હવે અહીં પ્રભુ વીરે ચેનથી કે ઇસારાથી કહેલ નથી પણ ભાષા-વર્ગણાના પુદ્ગલોથી સ્પષ્ટપણે કહેલ છે. હવે વકીલ કેસ લે છે પણ તેમાં વાદીની વાતને પુરસ્કાર-સિદ્ધ કરે તેમાં નફા કે નુકશાન વાદીને

માટે પણ વર્ણનને કંઈ નહિ જવાબદારી જોખમદારી તો વાદીની હોય વર્ણન તો માત્ર રીતો ધરાય હવે અહીં પોતે આચરવા દ્વારા નિરૂપણ કરી બતાવે છે એટલે હેતુયુક્તિદ્વારા ફળ જણાવવા માટે પોતે અનુભવેલું છે એ સાક્ષાત્ કહે છે આવી રીતે સર્વ તીર્થંકરો હેતુયુક્તિ દ્વારા વસ્તુનું પ્રતિપાદન કરી પોતાના આત્મા મા અનુભવેલું સિદ્ધ કરી બતાવે છે

પ્રાણ, જીવ, સત્ત્વ અને ભૂત એટલે ?

હવે જીવ માત્રને અંગે ભૂત જીવ પ્રાણ અને સત્ત્વ આ ચાર શબ્દો છે હવે જગતના શુ ાને અંગે લઈ આવીએ ત્યારે પારિભાષિક પણે તેનો અર્થ જુદો થાય છે પ્રાણ એટલે બેઇંદ્રિય તેઇન્દ્રિય ચઉરિંદ્રિય આ ત્રણ પ્રાણ શબ્દથી કહેવાય જે જૈન પરિભાષામાં વિકલેન્દ્રિય કહેવાય પંચેંદ્રિયો તે જીવ કહેવાય પૃથ્વી આદિ સત્ત્વ કહેવાય અને વનસ્પતિ તે ભૂત કહેવાય અહીં સામાન્ય રીતે સર્વ શબ્દો જીવને કહેનારા લેવા પડે છે

તમામ પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયાવાળા છે

પ્રાણ કોને કહેવા અને પ્રાણને હણવાનો પ્રસંગ કયો ? કે જેને લીધે પ્રાણ ન હણવાનું વિધાન કરવું પડે હવે પ્રાણને સમજવામાં ન આવે તેને હણવાથી શું નુકશાન એ ન જાણવામાં આવે ત્યાં સુધી તેના નિષેધનો પ્રસંગ ધ્યાનમાં ન આવે હવે પ્રાણ હણવાથી થતું નુકશાન ધ્યાનમાં આવે તો જ નિષેધ નો કામ લાગે હવે પ્રાણ શબ્દથી શું ? અન્ અનને એટલે શ્વાસ ધારણ કરનારા જેટલા જીવો તે સર્વ પ્રાણીઓ છે જેમ કે દુનિયામાં આપણે જે શ્વાસ ઓળખીએ છીએ તે નાક થકી તો 'આજભવ નહી ગોને પણ વનસ્પતિનો શ્વાસ નક્કી કર્યો છે તે શ્વાસોશ્વાસ લે છે અને તેની ક્રિયા પણ કરે છે તેવી રીતે પૃથ્વી પાણી આદિ સર્વ જીવોમાં શ્વાસની ક્રિયા છે આથી તમામ પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયાવાળા છે

પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયા ક્યારે પામ્યા ?

હવે તે પ્રાણીઓ શ્વાસની ક્રિયાને પામ્યા ક્યારે ? પ્રથમ શ્વાસ ગ્રહણ કરવા લાયકની તે પરિણમ્યા પછી છોડવા લાયકની ક્રિયાને લાયક પુષ્પને મેળવે ત્યારે જ તે રૂપે કરી શકે હવે જગતમાં જેમ ખોરાકનાં પુદ્ગલો હોવા છતાં અને ખાવા છતાં જો જઠર મજબૂત હોય તો જ તે ખોરાકને મળ અને ધાતુરૂપે પરિણમાવે પણ જઠરા નરમ હોય તો તે ખોરાક રૂપેથી મળરૂપે ન પરિણમાવે પણ સગ્રહણી રોગરૂપે પરિણમાવે હવે જીવોને જે તાકાત મળેલી હોય તે તાકાતવડે આકાશમાં રહેલા બારીક પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરી શ્વાસપણે પરિણમાવી તેને છોડી શકે આવી તાકાત ધરાવનારા જીવો જ શ્વાસોશ્વાસને ગ્રહણ કરી શકે હવે આવી તાકાત જેને મળેલી હોય તેવા જીવોનો નાશ કરીએ અને તેને પાપ ન ગણીએ તો પાપનું સ્થાન જ નથી

દસ પ્રકારના પ્રાણો

હવે પાપનું સ્થાન જ એ છે કે જીવોને મળેલી શક્તિનો નાશ કરવો તેથી કહેવું પડ્યું કે જગતમાં જે કોઇ શ્વાસને લઈ શકનારા છે તે સર્વ જીવો ગણાય હવે મનુષ્યમાં પણ કેટલીક વખત આપણે ન દેખીએ તેવો શ્વાસ હોય છે તેમ જે જીવોનો શ્વાસ ન દેખી શકીએ તેવાને જીવ વિનાના કહેવાની વાત કરવી તે નકામી છે આથી સર્વ જીવો શ્વાસને ધારણ કરનારા છે તેથી તે પ્રાણ કહેવાય હવે પ્રાણને ધારણ કરવાથી જીવ છે તો પછી સીધો જીવ શબ્દ કહેને ? અહીં જે પ્રાણ શબ્દ પ્રથમ વાપરેલ છે તેનું કારણ એ છે કે વૈયાકરણો પ્રાણ શબ્દથી માત્ર શ્વાસોશ્વાસ લે છે પણ અહીં બીજી ક્રિયા લેવા માટે એટલે સ્પર્શ રસ જાણવા માટે જે જુદી ઇન્દ્રિયો છે તે શ્વાસોશ્વાસથી ખબર પડે છે વિચાર કરવાનું સાધન મન પ્રવૃત્તિનું સાધન ક્રિયા અને આયુષ્યનું સાધન વચન આવી રીતે દસ પ્રાણો છે

જગતમા બે પ્રકારના અર્થો

હવે જગતમા બે પ્રકારના અર્થો છે એક વ્યુત્પત્તિઅર્થ જેમ **गच्छति इति गौ** એ હિસાબે બીજા અર્થો ન લઇએ તો વાનરો જેમ ધૂળ વિગેરને ગૌ કહેવાનો પ્રસગ આવે પણ તે વ્યુત્પત્તિ કરવા માટે ધાતુ લીધેલ છે પણ વ્યુત્પત્તિની સાથે પ્રવૃત્તિ કરવાની નથી પણ લક્ષણ લઇએ છીએ **सास्नादिमत्व गौ** એટલે ગળે લટકતુ કબલ જેને હોય તે જ ગાય ચાલતા, માત્રમા ગાય શબ્દ વાપરવો નહિ તેમ અહીં પ્રાણ શબ્દ ન વાપરના સ્પર્શાદિને જાણનારી જે કમ શક્તિ છે તે પણ શબ્દરૂપ છે હવે પ્રાણની હિસા થતી નથી તો પછી જીવની સ્વતત્ર હિંસા કહી ઘો ને ? વાત ખરી પણ તત્ત્વને સમજો !

પ્રાણની મુખ્યતાએ વિરાધનાનુ પ્રમાણ

અહીં જીવહિંસાના નિષેધ માટે કહેવાય પછી સર્વ જીવો સરખી કોટિના છે વનસ્પતીના આહારી અને માસના આહારી એ બન્ને સરખા ગણાય ફરક ન હે છતા ફરક આવે છે ક્યા ? પ્રાણોમા હવે વનસ્પતિમા જે પ્રાણો છે તે ઘણા ઓછા છે, અને માસના કારણભૂત જે પદાર્થો તે જબરજસ્ત પ્રાણવાળા છે તેથી વધુ નુકસાન છે આથી બન્નેને સરખા ન મૂકાય હવે પ્રાણનો નાશ વધાર ભયકર છે તેમા પણ જેમ જેમ વધારે પ્રાણો તેમ તેમ નુકસાન પણ વધારે બેઇન્દ્રિય તેઇન્દ્રિય આદિની વિરાધનાના પ્રાયશ્ચિત્ત જુદા અને ઓછાવત્તા રાખ્યા કારણ કે જ્યા પ્રાણનો નાશ ઓછો ત્યા પ્રાયશ્ચિત્ત પણ ઓછુ અને પ્રાણની અધિકતા ત્યા પ્રાયશ્ચિત્ત વધુ. અહીં પ્રાણની મુખ્યતાએ વિરાધના પણ અધિક હોય છે

પુણ્યાનુસાર ઇંદ્રિયોની પ્રાપ્તિ

હવે અહીં એકલા પ્રાણ કેમ કહ્યા ? અહીં પણ એકેન્દ્રિયની વિરાધના કરી તેણે ચાર પ્રાણનો નાશ કર્યો ને ? તેવી રીતે એક પચેન્દ્રિય મનુષ્યની હત્યા કરી તેના દસ પ્રાણનો નાશ થયો તેથી દસ

પ્રાણનુ પ્રાયશ્ચિત્ત અને પેતાને આ તુ પ્રાયશ્ચિત્ત ? તે કહે છે કે ના સ્પર્શનેન્દ્રિયના પ્રાણની જે કિમત ગણાય તેના કરતા અનેકિતને પ્રાણ અસખ્યાતગુણી કિમતવાળો ગણાય તેવી જ રીતે ઘ્રાણ ચક્ષુ અને શ્રોત્રેન્દ્રિયના પ્રાણની કિમત વધુ અ મય તેના કરતા મનબળ અમખ્યાતગુણી કિમત ધરાવે છે હવે જ્યા અસખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ સ્પર્શનેન્દ્રિયનો પ્રાણ પ્રાપ્ત કરતા થાય તેના કરતા અસખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ થાય ત્યારે જ રસનેન્દ્રિયના પ્રાણની પ્રાપ્તિ મળે એવી જ રીતે ઉત્તરોત્તર અસખ્યાતગુણો ક્ષયોપશમ ગણી આગળ વધતા જવુ તે યાવત્ સજ્ઞીપચેન્દ્રિય સુધી હવે વધારે પુણ્ય હોય તો જ રસનેન્દ્રિય મળે અને તેનાથી અધિક પુણ્ય હોય તો જ ઘ્રાણેન્દ્રિય આદિની પ્રાપ્તિ થાય

સ્પર્શનેન્દ્રિય કરતા રસનેન્દ્રિયમા વધુ તાકાત

આ બાજુ દુનિયાદારીથી વિચારીએ કે ઝાડમા વનસ્પતિના અસખ્યાત જીવો હોય કદમૂળમા અનતા જીવો હોય છતા રસનેન્દ્રિયની તાકાત એનામા નથી તેથી કડુ પાણી મળે તો પણ તે ઝાડ પી જાય, પછી ભલે તે પાણી પીવાથી સુકાઈ જાય રસનેન્દ્રિયની તાકાતવાળો જીવ ખરાબ પાણી પીએ જ નહિ હવે રસનેન્દ્રિયની તાકાતવાળા શખ કરમિયા આદિ ઘ્રાણેન્દ્રિયના વિષયોને જાણી ન શકે તેથી ખરાબ વાસથી મનુષ્યને શરણ બને આખમા અવાજ જાણવાની તાકાત નથી તેથી ભડભના અવાજથી તે ખસે જ નહિ હવે દુનિયાદારીથી સ્પર્શનેન્દ્રિયની ચાહે તેની તાકાત હોય તો પણ રસનેન્દ્રિયાદિને ન જ જાણી શકે

પ્રાણને આધારે જ જીવની કિમત

અહીં પ્રાણને આધારે જ કિમત અને તેના આધારે જ હિંસાનુ પાપ લાગે, અને તેથી શુદ્ધિને માટે જે પ્રાયશ્ચિત્ત આપે તે પ્રાણને આધારે જ આપે તેથી જણાવ્યુ કે જગતમા પ્રાણને ધારણ કરનાર જે જીવો છે તે સર્વનો બચાવ કરવો જોઈએ. આથી ચારિત્રની

વાત થઇને ? કે પ્રાણોની હિંસા ન કરવી અહીં ખરેખર જીવોની હિંસા ન કરવી તે ચારિત્રનો વિષય અને તે સમજાવવું તે જ્ઞાનનો વિષય પણ અહીં તે સમ્યગ્દર્શન કે સમકિતનો વિષય શી રીતે ? જ્ઞાન કે ચારિત્રનો વિષય કહો તો વ્યાજબી છે વાત ખરી પણ અહીં જરાક વિચાર! **न हतव्या** એ શબ્દનો અર્થ કેટલો ? અહીં એ નથી કહેલો કે **मा वध** એ ચારિત્રનો વિષય છે **हतव्या** શબ્દમા तव्य પ્રત્યય મૂકેલ હોવાથી તે યોગ્ય કે લાયક અર્થમા આવે છે હણવાને લાયક એમ તેનો અર્થ થાય,

न हतव्या અને જીવો जीवस्य जीवनम्‌ની માન્યતા

હવે જગતના ઇતર મતો કે જે જૈનદર્શનને સમજતા નથી તેઓ કાંઇ પણ જીવની ગરજ ક્યાં વિના આપણા ઉપયોગમા આવે તેનો બેફિકરપણે ઉપયોગ કરી લેવો પછી તે કોઇ પણ જાતિનો કે ઇંદ્રિયવાળો જીવ હોય તે આપણે માટે જ છે એટલે જગતના સર્વ પદાર્થો આપણા માટે જ એમ માને છે કેટલાકો તો કહે છે કે આપણા માટે બનાવ્યું છે તેઓ પૃથ્વી પાણી યાવત્‌ બેઇંદ્રિયાદિથી હાથી ઘોડા સર્વ આપણા માટે છે માટે પૃથ્વી માટિનો ઉપયોગ યથાયોગ્યપણે કરવો જ તેઓએ આવી રીતે જેઓ એ પદાર્થો ઉપયોગમા લેવાની માન્યતા વાળા છે તેને માટે કહે છે કે, સમ્યગ્જ્ઞાનવાળો આત્મકલ્યાણની ઇચ્છાવાળો એમ ન ધારે ને ન માને કે મારા માટે આ ઉપયોગમા લેવાના નહીં પણ જે માટે ઉપયોગમા લેવાના છે એવી માન્યતા તે આત્માને અનંત ||ફરનારી અને અધોગતિમા પહોચાડનારી છે તેથી કહેવું પડયુ કે **न हतव्या** એટલે એક પણ જીવનો ઉપયોગ કરવાનો હક નથી કરવુ પડે તે વાત જુદી અને હક જુદી વાત છે અહીં જેઓ હક તરીકે કહે છે તેઓનું કહેવું છે કે **जीवो जीवस्य जीवनम्‌** । એના માટે કહ્યું કે કોઇ પણ જીવે જીવનારો જીવવાનું આગનુ તે અન્યાય છે હક નથી. જગતના સર્વ પ્રાણીઓને હિંસાથી દૂર રાખવા અને તમારે હિંસાથી દૂર રહેવું એ તમારી ફરજ છે

પ્રાણોની હિંસા કરવાનો હક કોઈને નથી

હજુ એટલા દૂર ન રહો એ વાત જુદી પણ તેથી તમારો તમે હક સમજતા હો, ગેરકાયદે નથી એમ સમજતા હો તો તે આ જૈન શાસનમાં ચાલે તેમ નથી આથી જગતમાં કોઈપણ પ્રાણી હણવા લાયક નથી તેથી કહેવું પડ્યું કે જગતમાં કોઈપણ પ્રાણી હણવા લાયક નથી તે અંગે સત્તા કે હક નથી જૈનશાસન કહે છે કે જગતમાં જે અનંતા જીવો છે તેમાંના કોઈના પણ પ્રાણોનો ભોગ લેવાનો તમારો હક નથી આ ઉપરથી સમજશો કે આ સૂત્ર સમકિતનું કે ચારિત્રનું ? હિંસા ન કરો હિંસા કરવાથી અનર્થ થાય છે આ ચારિત્રરૂપ છે છતાં અહીં જગતના જીવોમાં જે જુદા જુદા રૂપે પ્રાણો છે તેમની હિંસા કરવાની લાયકાત કે હક કોઈને પણ નથી હવે જેઓ હિંસા કરવાનું અને તેને સમ્યક્ત્વ છે જ નહિ પણ જગતના અનંતા જીવોના જુદા જુદા પ્રાણો તે હણવા લાયક નથી આવાની યોગ્યતા માની તેનું નામ જ સમકિત છે

જીવ અને પ્રાણ બંનેનો પ્રયોગ કેમ ?

હવે પ્રાણના અંગે હિંસાનો નિષેધ લાયક રીતિએ જણાવ્યો છતાં **સવ્વે જીવા** એમ શા માટે ? પ્રાણ સિવાય જીવ નથી અને જીવ સિવાય પ્રાણ નથી અને તેથી જીવ શબ્દના પ્રયોગથી પ્રાણો આવી જ જતાં હતા છતાં જીવ અને પ્રાણ બંનેનો પ્રયોગ કેમ ? **સવ્વે જીવા ન હંતવ્વા** એવું બીજું વાક્ય શા માટે ? વાત ખરી, પણ એ વાત શાસ્ત્રકાર બતાવે છે કે વર્તમાનકાળના પ્રાણોને અંગે નિષેધ કર્યો છતાં જીવની શ્રદ્ધા માટે ભૂત અને ભાવી કાળના ઉપર જ આધાર હોવાનો નાસ્તિકો વર્તમાનકાળના પ્રાણોને માને છે સ્પર્શ, રસ ઘ્રાણ આદિ ઇન્દ્રિયોને માને છે અને, એ પ્રાણોને તો નાસ્તિકો માને છે પણ પરંતુ તે પ્રાણો ન હણવા તે તેને માન્ય નથી

પ્રાણોને ન હણવાનુ કારણ શુ ?

પ્રાણોને ન હણવાનુ કારણ શુ ? બીજાના પ્રાણોને હણવાથી પાપ બંધાય અને તેથી ભવિષ્યની જિંદગીમા પ્રાણોને નુકશાન થાય 'સો ની સખ્યામાથી આગળનો એક નીકળે ત્યારે શુ રહે ? કઈ નહિ તેમ અહીં પ્રાણોનો નાશ થયા પછી તેના વિપાક તરીકે ભવાન્તરના પ્રાણોને માનવાનુ નથી હવે તે માને કોણ ? જો જીવને માને તે જ પ્રાણના નાશનુ નુકશાન-પાપ માને અને તે જ વિપાક કે ફળ તરીકે ભવાન્તરમા માની શકે હવે જેઓ જીવ માન નથી માને અને તેના નુકશાનને માને પણ પણ તેનાથી રોકવાનુ ન હોય તો શુ કામ લાગે ?

પ્રાણને ધારણ કરનારા કોણ ?

હવે આ પ્રાણને ધારણ કરનારા કોણ ? પાચ ભૂતનુ ભૂતગુ ભેગુ થવુ અને તેથી સ્પર્શાદિના જાણવાની તાકાત આવી ગઈ એમ નથી હવે જેમ ચક્ષુથી પ ખી આધળા થયા પછી દેખેના રૂપનો ખ્યાલ તો આવે જ છે હવે પ્રથમ જે આખે દેખેલ તે આખનો તો નાશ થયેલ છે પણ તેનો ખ્યાલ કઈ જતો નથી તેવી જ રીતે શ્રોત્રેન્દ્રિય કે ઘ્રાણેન્દ્રિયાદિને અગે પણ સમજી લેવુ અર્થાત્ પ્રથમ જે સ્પર્શાદિ કરેલ હોય તેનો ખ્યાલ આવે પણ તે શાથી ? વળી દરેકમા મે દેખ્યુ સાભળ્યુ ચાખ્યુ હુ અડકયો એમા હુ કોણ ? અહીં પાચ ઇન્દ્રિયથી જુદો પદાર્થ ન હોત તો હુ શબ્દનો પ્રયોગ જ ન હોત કદાચ કહેવાય કે મન છે-પણ નહિ-વાગ્યુ ત્યારે મને ભાન નહોતુ અમર મારા વિચારો આવા થયા મારુ મન આમ હતુ કે થયુ વિગેરે જે બોલાય તે મન કર્મા પણ કોઈ જુદી ચીજ અદર ન હોય તો આ વિચારોના પરિવર્તનને અગે કોઇ જુદી ચીજ માનવી જ પડશે હવે અહીં પ્રાણોના નાશનુ ભયકરપણુ ગણવામા આવ્યુ તે જીવ પદાર્થ માનવાથી

सव्वे पाणा અને सव्वे जीवा એ બે પદ કેમ ?

હવે તેથી ગ્રાણોને પા ણુ ક ના ર જે અનતા જીવો છે તે મારવા લાયક નથી હિંસા કરવા લાયક પણ નથી તેથી सव्वे जीवा न हतव्वा એમ જ ગણ્યો सव्वे पाणा નામે બીજુ પદ મ ના ન ખરી મવે જીવો પ્રાણ વિનાના નથી માટે ફેર નહિ પો પણ ફેર કયા પો છ તે જુઓ પ્રાણવાળા એકેન્દ્રિય અને પચેન્દ્રિ બ ને જીવોની હિંસામાં સરખુ પાપ ન પા ય તે માટે सव्वे पाणा લખ્યુ ૫ ૬ પ્રાણોના અધિકાર્યે તેના નાશ અધિક જ પાપ ભોગવવાનુ રહે દવ મેરના હાથ કાપી નાખ્યા તેથી આપણે પણ હાથ કાપવાથી એ પાપ ભોગવાશે એમ નથી પણ પ્રાણો દ્વારા તે ભોગવવાનુ રહેશે જીવ દ્વારા જ ભોગવવાનુ બને માટે सव्वे पाणा અને सव्वे जीवा એ પદ મૂક્યુ.

જીવનને ધારણ કરે તે જીવ

હવે અહીં सव्वे जीवा પ કહેલ છે તેમા જેઓ જીવને ધારણ કરે તે જીવ અહીં જૈન શાસનમા પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એમ બે પ્રકારે જીવો કહેલા છ પર્યાપ્તિ એટલે શક્તિ ને આહારાદિ છ રૂપે છે હવે પર્યાપ્તિ કેટલી તો પર્યાપ્તિને કેટલી એમા કશુ નિયમિત નથી પણ તે છ શક્તિ વિનાનો અને સર્વે પ્રાણોમાના એક પણ પ્રાણ વિનાનો જીવ છે એટલે ગલન્તરમા રહેલા જીવો પ્રાણ શ્વાસ કે ઇન્દ્રિય પણ નથી

સત્ત્વો તરીકે ગણાતા સિદ્ધમહારાજા

હવે ભૂત શબ્દમાં પ્રાણ છે કે નહિ ? થઇ હોય ભાવિ થનાર હોય અને વળી ને થવાની લાયકાત હોય તેવા કોઇ પણ જીવને હણવા લાયક ગણ્યો નહિ આ વાત ખરી પણ જે સિદ્ધમહારાજા તે દશ પ્રાણમાંથી કયા પ્રાણને કયા શ્વાસને ધારણ કરે છે તે જુઓ નથી તો પ્રાણ કે નથી શ્વાસ છતા તે જીવપણે વિદ્યમાન હોવાથી તેમને સત્ત્વરૂપે ગણ્યા અને તેથી તે પણ न हतव्वा કહેવાયા આથી સર્વ જીવો પ્રાણો ભૂતો અને સત્ત્વો તેની હિંસા ન કરવી

અને તેની હિંસાથી હમેશા દૂર કરું આ ઉપરથી આ સૂત્ર વિપ રીત શ્રદ્ધાને ખસેડી જૈનશાસનની શ્રદ્ધાને મજબૂત કરે છે તેથી હવે આ અધ્યયનનુ નામ સમ્યકત્વઅધ્યયન રાખ્યુ અને તે જીવોની હિંસાથી શુ અનર્થાદિ થાય તે વગેરે અધિકાર અગ્રે જોવાશે.

વ્યાખ્યાન ૩૫

એકડા વિનાના મીંડાની કિંમત ન હોય

શાસ્ત્રકાર મહાગણ શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ જંબૂસ્વામીજી આગળ આચારાગસૂત્રની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-આચારાગના પ્રથમ અધ્યયનમા પ્રથમ કથા ક રહ્યુ ધીરે આખા જગતને એ મરેશો આપ્યો કે મહા નુભાવો ! તમો આહાર શરીર ઇન્દ્રિયોની તજવીજ કરી લ્યો છો તેના વિષયો અને સાધનોની તજવીજ કરી લ્યો છો પણ એકડા વિનાના મીંડાની કિંમત ન હોય તેમ આત્માની તજવીજ કર્યા વિનાની બીજી તૈયારી નકામી છે કારણ્ કે જાતિ કે ગતિ એવી નરોની મળી કે જેમા આપણે આહારાદિની તજવીજ ન કરી હોય વળી આત્માની ઓળખ પણ જ્યા નથી કરી ત્યા પછી એના અંગે બીજા વિચારો હોય જ શાના ? ગામજ નહિ તો પછી સીમાડા કયાથી હોય ?

આત્માને જાણ્યા પછી જ અખડ સુખની પ્રાપ્તિ

આગળ દૃષ્ટાન્ત દીધુ છે કે આ આખ એવી ચીજ છે કે તે દુનિયાની તમામ ચીજોને તપાસે અરે કણીથી માંડીને પહાડ સુધીની ચીજોને તે તપાસે હવે પોતાનામાં જે ખાખરા, નાશ આદિ હોય તે ન જોઇ શકે તેમ અહીં આ આત્મા જ મોજ મ આહારશરીરાદિને જોતો આવ્યો પણ પોતાને તો તે જુએ જ નહિ પછી સ્થાને તેમા નવાઈ શી ? હવે પ્રથમ તમો પોતાને ઓળખતા શીખો ! અરે જાણો!

હવે અહીં અમે તો છીએ તે છીએ જ. જ્ઞાનવાળા થવાથી અનંત પ્રદેશી થવાના નથી અને નહિ જાણવાથી ઓછા સંખ્યાતા પ્રદેશવાળા થવાના નથી માત્ર અસંખ્યાત પ્રદેશવાળા જ રહેવાના છીએ. તો પછી જાણવાથી કે ન જાણવાથી ફળ શું? આત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશવાળો એકેંદ્રિયમાં અને સિદ્ધમાં એક સરખો જ રહેવાનો છે હવે આત્માના પ્રદેશમાં ઘટાડો કે વધારો થવાનો નથી છતાં પરીક્ષા કર્યો પછી તેની કિંમતમાં તો જરૂર વધારો ઘટાડો થાય લેનારો જાણીને લે તો જ કિંમતી તરીકે રક્ષણ કરે. હવે અહીં આત્માના પ્રદેશોમાં વધઘટ બનતી નથી એ વાત ખરી પણ આત્માને જાણ્યા પછી અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ કરી શકાય માટે આત્માને જાણવાની જરૂર છે

અનિષ્ટથી ઘેરાયેલો અને ઇષ્ટથી દૂર રહેલો આત્મા

હવે તે આત્માને એ પ્રકારે જાણવો જોઈએ આ આત્મા અનિષ્ટમાં ઘેરાયેલો અને ઇષ્ટથી દૂર રહેલો છે હવે કયા અનિષ્ટથી ઘેરાયેલો છે તો તે માટે પ્રભુવીરે એ સંદેશો કહ્યો કે–દરેકે ધ્યાનમાં રાખવું કે મારો આત્મા ભવોભવથી રખડવાવાળો છે આ અનિષ્ટ જાણ્યું ખરૂં પણ તે થાય શાથી? તે જાણ્યા પછી જ તે અનિષ્ટ દૂર કરાય હવે અનિષ્ટના કારણો જણાવે છે તે અનિષ્ટ કોઈએ વળગાડ્યું નથી તે તમારી જોખમદારી અને જવાબદારીથી તમોએ વહોરેલ છે એટલે જન્મ જરા મરણ આધિ વ્યાધિ ઉપાધિના ચક્કરમાં તમોને કોઈએ નાખ્યા નથી પણ જાણી જોઈને તમે એ લીધેલ છે હવે તમે ગાંડા છો એમ કહેવાની જરૂર નથી પણ ડાહ્યા થાઓ એ કહેવાની જરૂર છે તો તે શી રીતે થવાય?

પરાધીન જીવની દશા

હવે તમારી જવાબદારીથી તમે કેવી રીતે ચક્કર વહોર્યું તે બતાવે છે જેમ દુનિયામાં દસ્તાવેજ કરેલો હોય તે મરદ એ કે કમર દઈને પૂરો કર્યે જ છૂટકો તેમ અહીં અજ્ઞાન દશામાં તમોએ કર્મ

ડ્રામજીની સાથે કરાર કર્યો હોય પછી તે પૂરા કર્યે જ છૂટકો હવે તે વખતે અજ્ઞન, હોશિયારી છતા મનના વેગોમા અને ઇંદ્રિયોના વિષયોમા તે રોગગ્રસ્ત હોવાથી કર્મરાજાના–દેવાદારના કબાનામા જેડાયા અને તેથી જ મ જરા મરણ આદિ રૂપ સમારંભમા ભટકવુ પડે છે હવે જેની સત્તામા રહ્યા હોઈએ અને જે આપણી ઉપર માલિક હોય તેને રાજીથી આપીએ કે તે બળાત્કારથી લે, તે આપ્યે જ છૂટકો પોતાની મરજી વાપરવાનુ કામ ચાલતુ નથી.

આત્મા ઉપર મન અને ઇંદ્રિયોની સત્તા

હવે એક પણ ભવ જાતિ - ગતિ નહોતી કે જેમા ઇંદ્રિ । અને મનને આધીન ન બન્યા હોઈએ અર્થાત્ એવો કોઇ ભવ છ નહિ હતો નહિ અને થવાનો પણ નહિ મ મારી મેનેજમે ટ–સંગીત-એમ્પે ત્યાર મરનારી લાકડા જેટલા નાખે તેટલા ખાઓ તેમ અહીં આત્મા પર મન અને ઇંદ્રિયની સત્તા હોય એટલે લાકડા નાખે તે સાખ્યે જ છૂટકો હવે આપણુ હોશિયારી કેળવી ભણીને કામ કરે તો એમ સંગીતને પોતે નીમા શકે હવે પોતે સમજદાર હોય તો ઇંદ્રિ - મનનુ મેનેજમેંટ હોય તે પણ તે સત્તા ઉઠાવી શકશે એટલે જે મચ્યુ સમજદાર હોય તે દેવાદાર તરીકેની સહી અક્ષરથી નહિ જ આપે હવે સમજદાર થયેલો સહી નથી કરતો તેમ અહી જો તુ સમજદાર બન્યો હોય તો સહી ન કર એટલે મન અને ઇંદ્રિયના અનુકૂળ વર્તનની સહી કર જ નહિ ! પ્રથમ વિચાર કર કે હિત માટે છે કે નહિ ? તપાસ કર્યા પછી જ સહી કરવી અહી સહી કરવા નમસ્કાર છે!

મન અને ઇંદ્રિયોને આધીન ન બનો

પછી બીજા અધ્યયનની અંદર તે જણાવ્યુ કે મન અને ઇંદ્રિયને આધીન ન બનો હવે ઇંદ્રિય અને મન જે કાઇ કરે તેના અનુકૂળ વિષયોમા ખુશી ન થવુ તેમ પ્રતિકૂળ મળે તેમા નાખુશ ન થાઓ જો કે મન અને ઇંદ્રિય પોતપોતાની ફરજ બજાવે

છતાં તમો મહી ન કરો તો તેનું કંઈ ન જ ચાલે રાજા જ્યારે યોગ્ય ઉંમર લાયક થાય પછી તે પોતાના રાજ્યવહીવટની લગામ કરી શકે છે, અને તેમાં થયેલી ગેરવ્યવસ્થાનો યોગ્ય બદલો લઈ શકે છે

કોટો કાઢના સોયના ગોળા કેમ વહોરાય છે?

હવે ત્રીજા અધ્યયનમાં જણાવે છે કે મહી કરવા પહેલાં વિચારે કે એ તને અનુકૂળ છે કે નહિ? ના। નિગ્રહ માટે હોય તો તું મહી આપીશ નહિ તેથી શીતોષ્ણ નામે અધ્યયન કહી જણાવ્યું કે અનુકૂળમાં રાજી ન થવું પ્રતિકૂળમાં નાખુશ ન થવું હવે દુખાવા થયેલા હોય તે નો કોઈ મગાડના માગે છે પણ તે નરીને મટાડવા નથી તેમ દુખાવાથી ડરીને મરવાનું કોઈ ઇચ્છતું નથી હવે અનિષ્ટ દૂર કરવા સૌ ઇચ્છે પણ તે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિની સાથેનું હોય તો કાંટો કાઢવા માટે સોયના ગોદા વહોરી લઇએ ને ગો। ઇષ્ટ નહિ હોવા છતાં, અનિષ્ટ હોવા છતાં વહોરી લઇએ છીએ મરણ કે કાઢવું નીકળવું ઇષ્ટ છે

અનિષ્ટના નિસ્સરણની સાથે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ

હવે આ ભવભ્રમણ નિવારવાને મન ઇંદ્રિય ઉપર મળ્યું અનુકૂળ પ્રતિકૂળમાં રાજી નાખુશી ન કરવી અને તેથી અનિષ્ટ નિવારણ કરવા માટે ચોથા અધ્યયનમાં ત્રણ સુંદર ચીજો બનાવી એને સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર આ ત્રણ જૈન ભાષાના પારિભાષિક શબ્દો છે દુનિયાદારીના શુદ્ધ નિશ્ચય વિના, સાધનોના શુદ્ધ બોધ સિવાય અને સાધનોનો શુદ્ધ અમલ કર્યા સિવાય કાર્ય બની શકે જ નહિ તેવીજ રીતે આ આત્માને અંગે પણ જિનેશ્વર મહારાજ એજ ત્રણ વસ્તુ રાખવા કહે છે, શુદ્ધ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર આ ત્રણ શુદ્ધ સમક્તિ છતાં તમામ આચાર્યો કે શાસ્ત્રકારો એકના સમ્યગ્દર્શનને જ સમક્તિ કહે છે, પણ જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમક્તિ શબ્દથી લેતા નથી જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં સમક્તિ છતાં તે સમક્તિ શબ્દથી બોલાતાં નથી

એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સમકિત કેમ કહ્યુ ?

ઘઉં ને બાજરી ગોળના સંસર્ગે કે તેના પાણીથી મીઠા બને તેમ છતા ઘઉંને મીઠા કે બાજરીને મીઠી કોઇ કહેતુ નથી, કારણ તેમા જે મીઠાશ આવી છે તે ઘઉં કે બાજરીના ઘરની નથી પણ ગોળના પ્રભાવે એ મીઠાશ છે તેથી મીઠાપણાનો વ્યવહાર ઘઉં કે બાજરીમા થતો નથી શુ અહીં ઘઉં બાજરી મીઠા થતા નથી ? મીઠા થાય છે. પણ તે તેના ઘરની મીઠાશ નથી પણ ગોળની કરેલી તે મીઠાશ છે તેમ અહીં સમકિત જે જ્ઞાન કે ચારિત્રમા છે તે સમ્યગ્દર્શનના ઘરનુ છે હવે સમ્યગ્દર્શન વિનાનુ જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે સમ્યક્ ન જ કહેવાય અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્રમા જે સમ્યક્પણુ વસેલુ છે તે સમ્યગ્દર્શનનુ છે પણ પોતાના ઘરનુ નથી હવે દરેક શાસ્ત્રકાર અને આચાર્ય જે એકલા સમ્યગ્દર્શનને સમકિત કહે છે તે વાજબી છે

સમ્યગ્દર્શન વિના પણ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ કરાય તો લાભ

હવે ત્રણે સુંદર ચીજોનો આધાર આ ચોથા અધ્યયનમા લેવાનો છે છતા એકલા સમ્યગ્દર્શનને જ સુંદરપણાનો અધિકાર આપેલ છે ઘઉંના લોટમા ગોળ ભળે તેથી તે મીઠો થાય પણ તે મીઠાશ ઘઉંના ઘરની નથી પણ ગોળના ઘરની છે તેમ અહીં જ્ઞાન અને ચારિત્રમા સમ્યક્પણુ આવે છે ખરુ, પણ તે પોતાના ઘરનુ નથી, તે સમ્યગ્દર્શનનુ વસાવેલુ છે હવે સમ્યગ્દર્શનવાળાના જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર કે તપ સફળ બને હવે સમ્યગ્દર્શન વગરના જ્ઞાન ચારિત્ર કે તપ કરીને કામ શુ ? જેના ફળ ન મળે તેવી પ્રવૃત્તિ કોણ કરે ? હવે સમ્યગ્દર્શન વિનાનો જીવ જ્ઞાન કે ચારિત્રમા પ્રવૃત્તિ ન જ કરે, ને ? વાત ખરી પણ એક કારણ છે કે સમ્યગ્દર્શન વિના પણ પ્રવૃત્તિ કરે કસ્તુરીથી જેવી કિંમત મળે તેવી સુગંધી પણ મળે તેમ અહીં સમ્યગ્દર્શન વિના પણ પ્રવૃત્તિ કરે તો આહાર ઋદ્ધિ ઉપાધિ દેવલોક આદિ પણ જ્ઞાન અને ચારિત્રથી મળે ખરા પણ જે સુંદરતા જોઇએ તે ન જ મળે

સર્વ તીર્થંકરોનો એક જ સરખો ઉપદેશ

હવે સમ્યગ્દર્શન શબ્દ કહ્યો પણ તે ચીજ શી? જેમ નમના ના અંગે વાત કરીએ પણ ઉંબરે પગ કેટલા એમ પૂછીએ તો કહે કે ત્રણ. અહીં સ્વરૂપનો જ ખ્યાલ ન હોય એવાની માગણી મૂકીએ તો એનો અર્થ શો? જેમ રત્નની ચોરીના અંગે ગમાર સાક્ષી માટીના પિંડ બનાવીને આપે પછી સાક્ષી શી ગણાય? અહીં ઠોકર મતે જેમ વસ્તુ નહિ જાણવાને અંગે કેસની આખી બાજી પલટાઈ ગઈ તેથી અહીં સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ છે તે પ્રથમ જાણો તો સમ્યગ્દર્શન ચાલુ ખ્યાનમાં લેવાય. તે માટે સુધર્મસ્વામીજી જંબૂને કહે છે કે હું તને મહાવીર મહારાજાનો ઉપદેશ કહું છું. તે પ્રભુ વીરનો એકલાનો છે એમ નહિ, પણ ભૂતમાં થયા, ભાવિ થશે અને વર્તમાનમાં થાય છે તે સર્વ તીર્થંકરોનો આ એક જ સરખો ઉપદેશ છે. વળી તે સાક્ષાત્ કહેલો છે. વળી તે હેતુયુક્તિથી કહેલો છે. વળી આચરીને ફળ પ્રાપ્ત કરીને બતાવેલ છે.

પરજીવના સુખદુઃખની પણ કિંમત આંકો

હવે તે ઉપદેશ કયો? તો કહે છે કે “**सव्वे पाणा जीवा सत्ता भूता न हंतव्वा।**’ ચોકસી સોનાની કિંમત જાણે તે પોતાના કે પારકા બન્ને સોનાની કિંમત સરખી જ કરે. ઝવેરી મોતીની કિંમત પોતાની અને પારકાની સરખી જ કરે. હવે જો દુનિયામાં ચોકસીઓ અને ઝવેરીઓ માલની કિંમત કરે તો સરખો જ ભાવ કરે. તેમ અહીં તમો જીવને માનતા હો તો પછી તમારા સુખદુઃખને અંગે જેવી કિંમત કરો તેવી જ કિંમત તમો પર જીવના માટે પણ કરો! અહીં જો તે બન્નેની કિંમત ન આંકો તો પછી તમો માત્ર પોતાના સુખદુઃખની કિંમત આંકનારા ગણાશો. પોતાને દુઃખ આવે ત્યારે પરજીવની કિંમત ન ગણો તો પછી તમે પરજીવની કિંમત સમજ્યા જ નથી. હવે જેમ છોકરાઓ પાંચ હીરા કહે તે રમતના કટકા હોય અને ઝવેરી હીરા શબ્દનો પ્રયોગ કરે તે તેજદાર હોય

ઓ પણ પણ જુદે જ દેખ અહીં બનેને કે એક છે તેમ પદાર્થ જુદા છે તેમ અહીં ભગવાન્ જિનેશ્વર પ્રકાર ના જીવ પ્રાણ ભૂત અને સત્વો કહેવા વાપરે છે તે જુદા પદને અને જ વાપરે છે, અને દુનિયામાં મનુષ્યો તે શબ્દોનો પ્રયોગ કરે છે બીજા પ્રવર્તી.

અન્યતીર્થીના મતની બરાબર અસર

જિનેશ્વરો પૃથ્વી આદિ ભૂતોને નથી કહે છે કે કાયાને તે જીવ એક વનસ્પતિ જીવ માનનારા છીએ છે અને તેના મતાનુ આત્મામા આવે તેથી આપણા ભગવાને તેથી એકેન્દ્રિય આદિ સમજીએ છીએ જિનેશ્વર ભગવાનના શાસનના નમસ્કાર તેમ તો કરવો આદિ વનસ્પતિના જીવો પણ જીવ માનીએ મિથ્યા ગ્રંથોના નિયમના અને એવા ખરાબ મતવાદી બોલે છે કે પૃથ્વીના જીવ નથી, બનનાર એક સમપ્રમાણ પ્ર. એટલે અને એવો નિર્ણય કર્યો છે હવે આ મતવાદીનો કેવળ અન્યો જૈન શાસ્ત્રમા પરમેશ્વરને અમુક તે પણ પોતામા પરમેશ્વરને શબ્દા આ શાથી? કહે કે ખરાબ સમજના વાદે જ એમ બને છે પોતે પોતાને પરમેશ્વરના નામે નામે પરમેશ્વરનો એવી કોઈ છે? વજીર છે! બાકી માટે તેનુ તેમના નામે નામો તમને કોઈ પૂછનાર નથી. અહીં પણ મિથ્યા ગ્રંથોના અનુસરણથી એવું માન્યા છીએ કે શરીરમાં તે જીવ પણ તે તેમના અર્થે હવે તે એકેન્દ્રિય સ્થાવરને જીવ માનતા નથી અને તેથી આપણા ભગવાને કહીએ કે જીવહિંસાના પચ્ચખાણ લે તો તે તૈયાર થાને બેઠા, કારણ કે તે ત્રીન્દ્રિયાદિને જીવ માને છે પણ પૃથ્વી આદિને જીવ ગણતો નથી તેથી તે જૈનશાસનને પણ પણ માન્યા નથી

છએ જીવનિકાયોની થતી હિંસા દૂર કરવી જોઈએ

હવે છએ કાયના જીવો મારવા લાયક નથી અહીં નવ' પ્રત્યય મૂકીને જણાવે છે એમ ગોચરમાં મારવા લાયક નથી? હવે જે મારવા લાયક છે તેને ન મારે તેથી ...ી

મારવા જોઈએ આવું જેઓ ગણતા હતા તેને માટે જિનેશ્વર મહા રાજાએ ઢંઢેરો પીટાવીને કહ્યું કે–આ હણવા લાયક જ નથી પછી પ્રસંગે હણાય તે વાત જુદી અહીં શરીરમાં બગાડ થવાથી ડોક્ટરો કાપે ખરા પણ તે શરીર કાપવું કે કાપવા યોગ્ય છે એમ તો ડોક્ટરો ન જ કહે પ્રજામાં ગુનો કરનાર ચોરને ફાસી પણ દેવી પડે તેથી પ્રજા ફાસીને લાયક છે એમ તો રાજાથી ન જ કહેવાય, પણ પ્રજામાત્ર રાજાને પાળવા લાયક છે હવે કોઈક વખત કોઈને કેદ કરવા પડે કે ફાસી પણ દેવી પડે રાજાનો ઉદ્દેશ પ્રજા પાળવા લાયકનો જ હોય તેવી રીતે અહીં તીર્થંકરોનો આદેશ એજ હોય કે છએ જીવનિકાયો ની યતી હિંસા દૂર કરવી તેનાથી દૂર રહેવું જોઈએ

પ્રમાદના યોગથી પ્રાણનો વિયોગ તેનું નામ હિંસા

હવે હિંસા એટલે તેમના પ્રાણનો વિયોગ **પ્રમત્તયોગાત્ પ્રાણવ્યપરોપણં हिंसा"** (तत्त्वा० अ० ७ सू० ८) અહીં બીજાના પ્રાણનો વિયોગ ન થાય તેવી રીતે હિંસા નહિ કરીએ, પણ મારવું કૂટવું તેમાં વાંધો શો ? વાત ખરી, પણ આગળ **गोबलीवर्दन्यायेन'** ગો શબ્દથી ગાય બળદ બંને આવે છતા બલીવર્દ શબ્દ જુદો મૂકેલ હોવાથી ગોનો અર્થ ગાય જ થાય, તેમ અહીં હણ્ ધાતુનો અર્થ મરણ સુધી જાય છે, છતા અહીં મારવું તાડવું વગેરેમાં હનન કરવું આવી જાય, એટલે ઘા કરવો કે તેના કારણો મેળવવા તે તમોને લાયક નથી હવે અહીં એકલું મારવાનું જ બંધ કરવું એમ નહિ પણ **न अज्जावेयव्वा'** એટલે આજ્ઞા ન કરવી **न परिघेतव्वा** તાબે ન કરવા તેમજ પીડા ન કરવી તેમ મારી પણ ન નાંખવા આવી રીતે પાચનો નિષેધ કેમ ? એક જ હણવાના નિષેધથી નિષેધ આવી જાત, છતા પાચ નિષેધ કેમ કર્યા ? વળી કેવા કયા મતવાળાઓ કઈ કઈ રીતિએ જીવોને માને છે અને તેથી પાચ પ્રકાર નિષેધ કેમ અને સમકિતનુ લક્ષણ શુ તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૩૬

સર્વ જીવોને એક સરખો દુ ખનો ?

શા અમર મ્હારાજ શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહા ભજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે જમ્બૂસ્વામીને આચારાગસૂત્ર કહેતા થકા જણાવે છે કે–શ્રમણ ભગવાન મહાવીર મહારાજે કહેલ અને મે સાક્ષાત્ સાભળેલ છે પણ મ્હોમ્હેથુ ન જાણીને હુ જણાવતા નથી. અહીં સાક્ષાત્ મ નીને જણાવુ છુ તેમા પ્રથમ પ્રભુ મહાવીરે જગતના ઉપદેશને માટે એ ઉપદેશ કર્યો કે મહાનુભાવો તમો દુખથી ભય કરો જગતના જીવોના મનોરથો જુદી જુદી જાતના હોય છે પણ એક એવી ચીજ નથી જેથી તેના મનો થમા કે કોઇ પણ જીવના મનોરથમા ફ ક પડતો નથી પછી તે જીવ એકેન્દ્રિય હોય કે પચે દ્રિય હોય અગર કોઈ પણ ગતિનો હોય. કઇ ચીજમા ફ ક પડતો નથી ? તો કહે છે કે–દુખનો ડર સૌ કોઇને એક સરખો છે મીઠુ ખાવાથી પાચપચીશ જિભ રાજી થાય તે ઉકૌજ ખાવાની ઇચ્છા ન થાય

દુખન ફ માટે જીવમાત્રના પ્રયત્નો

હવે ઇચ્છા માત્રથી કોઈ કાર્યો થતા નથી કાર્યો બને ક્યારે ? નીતિકાર કહે છે કે–કોઇપણ નિ કારણ સિવાય કાર્ય બનતુ નથી વળી બીજનુ કારણુ તે કાર્ય બની જાય નહિ માટી કે તાતણો તે કારણ છે તેથી માટી તે કાર ન બને અને તાતણામા ઘડો ન બને. અહીં અન્ય કારણથી કાર ન બને જેમ કારણ વિના કાર્ય ન બને તેમ અન્ય કારણથી પણ કાર્ય ન બને હવે કારણ મળવુ જોઇએ મળેલ પણ યોગ્ય કારણ મળે તો જ કાર્યની ઉત્પત્તિ થાય હવે દુખના નાશ માટે સૌ કોઈ જીવ માત્ર મથે છે પરતુ જગત્ કરે છે શુ ? બાવળિયાનો માગ વાવેલ તથી કાગ ત ફ જુએ છે અને તે

કાંટાના રજેરજ ચૂરા કરે તેથી નહિ પાકે ને ? કહો કે તેથી કંઈ ન વળે જ્યાં સુધી બાવળિયા ઊભો હશે ત્યાં સુધી તમો કાંટાથી ન જ બચી શકો

દુઃખનું ઝાડ કાપવાની જરૂર

હવે તમોને જે દુઃખ આવે તેને દૂર કરવા મથો ખરા પણ જે દુઃખનું ઝાડ કયું ? હવે કાગાને તપાસ્યા વિના દુઃખ માટે જ નહિ જે કંઈ દદ થાય તેના નાશ માટે પ્રયત્ન કરીએ પણ તેનું જે ઝાડ તે લક્ષમાં લીધું નથી હવે જીવે અનંત ભવોમાં દુઃખના નાશ માટે પ્રયત્નો કર્યાં છે છતાં દુઃખોનો નાશ થયો નથી જો દુઃખનો નાશ થયો હોય તો ફક્ત રહેત પણ નહિ પણ અહીં તો દરેક ભવમાં દુઃખ તો રહે છે, માટે તે દુઃખના કારણભૂત જે ઝાડ છે તેને કાપવા માટે દૂર કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ

ભવોભવની ઉત્પત્તિ તે જ દુઃખનું ઝાડ

હવે દુનિયાના આંબા લીમડા કે પીપળાના ઝાડો દેખાય છે પણ દુઃખનું ઝાડ તો દેખાતું નથી તે માટે મહાનુભાવ તીર્થંકર કહે છે કે—તે દુઃખનું ઝાડ તમારી પાસે ખુલ્લું જ છે હવે તે કયું ઝાડ ? **अत्थि मे आया उववाइए।** આ સંસારમાં તમારી **ભવોભવની ઉત્પત્તિ તે જ દુઃખનું ઝાડ છે** હવે દુનિયામાં મરણ એ દુઃખનું ઝાડ કહેવાય છે વળી મરણ બંધ થતું નથી તેને બંધ કરવાના કારણો પણ નથી છતાં તે બંધ કરવાના વિચારો કેસા તે શેખચલ્લીના મો માથા વિનાના વિચારો સરખું છે આપણે પણ જો મોતથી ડરીએ તો પછી તે મોમાથા વિનાના શેખચલ્લીના વિચાર જેવું છે જગત્ આખું મોતથી ડરે આ મોતને તીર્થંકરો પણ રાખી શક્યા નથી

જન્મ રોકાય તો જ મરણ રોકાય

સમ્યગ્દૃષ્ટિને મરણનો ભય હોતો નથી સમ્યગ્દૃષ્ટિને જ ભવાનો જ ભય હોય છે કે જન્મ રોકાય તો જ મરણ રોકાય જ્યાં

તે તો મરણ પામવાનો છે જ હવે જે વસ્તુ રોકાય તેવી નથી તેના માટે ભય રાખવો તે નકામો છે હવે જન્મ એ ઉત્પત્તિવાળી ચીજ છે અને તે રોકાય તેમ છે મરણ તે નિમિત્ત થવાવાળી ચીજ નથી. ' जातस्य हि ध्रुवो मृत्यु । " જન્મેલાને મૃત્યુ અવશ્ય છે અને તેથી હજી રોકાય તો જન્મ જ રોકાય

ધાર્યો જન્મ લેવાતો નથી

વળી સિદ્ધ મહારાજની ગતિને માટે અપુનરાવૃત્તિ કહીએ છીએ અપુનમરણ બોલતા નથી કારણ જન્મ રોકાય તો જ મરણ રોકાય અને જન્મ ન રોકાય તો મરણ ન રોકાય તેથી અપુનરાવૃત્તિ એટલે ફરીને જન્મવું એવું સ્થાન સિદ્ધગતિ છે હવે આ મારો આત્મા દરેક ભવના જન્મો કરે છે તેથી આત્મા જન્મ લેવાવાળો છે એ સમજ્યા પછી તે જન્મ લે છે શા માટે ? હવે ધાર્યો જન્મ લેવાતો નથી. જેમ જગતની અપેક્ષાએ વિચારીએ તો માએ છોકરાના જીવને પસંદ કરીને કુખમાં લીધો નથી તેમ છોકરો કંઈ માને પસંદ કરીને આવ્યો નથી. તેમ બાપ કુળમાં છોકરાને પસંદ કરીને લીધો નથી અહીં કોઈના પસંદગીએ કોઈને આવવાનું બનતું નથી અહીં માબાપ કે છોકરા કોઈ પણ પ્રથમ દેખીને પસંદગી કરીને કુક્ષી કે કુળમાં આવતા નથી છતાં એ બને છે કેમ ? કહો કે કર્મના સંબંધને અંગે આ સર્વ બને છે

કર્મ તે સંસાર અને જીવ વચ્ચેનો દલાલ

જેમ શેર બજારમાં દેવાવાળો લેવાવાળાને જાણતો નથી અને લેવાવાળો દેવાવાળાને જાણતો નથી પણ તે સર્વ દલાલ જાણે તેવી રીતે અહીં પણ કર્મ આ સંસાર અને જીવની વચ્ચે દલાલું કરે છે આપણે આગળ વિચારીએ કે જ્ઞાતિમાં સેંકડો ઘરો અને તેમાં સેંકડો છોકરા છોકરીઓ હોય છતાં અમુક વર અને અમુક કન્યા આની સાથે જ વરે તેનું કારણ શું ? કહો કે પૂર્વના સંસ્કારો અહીં દલાલ રૂપ કર્મ. અને સંસાર અને જીવના દલાલ તે કર્મ

કર્મ નોતર્યા વિના આવતુ નથી

હવે પારકા હાથની બાજી છે તેમા અમે શુ કરીએ? અહીં કર્મ દુખ આપનાર ભવોભવ ભટકાવનાર છતા તમારી જવાબદારી તેનાથી ખસી જતી નથી હવે કર્મ એવુ મુછોવાળુ છે કે બોલાવ્યા વિના નોતર્યા વિના આવે જ નહિ નોતરા વિના પગ મૂકે જ નહિ વગર નોતરે કર્મ વળગી શકતુ હોત તો સિદ્ધ મહારાજ કે મુનિ મહારાજને પણ વળગી જાત, છતા કર્મ મુછાળુ છે તેથી તે નોતરા વિના વળગે જ નહિ હવે નોતરા બે પ્રકારના હોય છે વહીવચાને નોતરુ ન દેવુ પડે એ તો ઘર નાત કરી કે તે તો હોય જ વહીવચાને જુદુ ન દેવુ પડે નાતીનાને નોતરુ તેડુ કરવુ પડે તેમ અહીં મુછાળુ કર્મ ખરૂ પણ તે વહીવચાની જાતનુ છે

ઇંદ્રિયોને આધીન જીવને કર્મનો વળગાડ

તમે અહીં ઇંદ્રિયોના વિષયોને આધીન બનો, મનના વેગમા આધીન બનો ત્યારે જ આ કર્મ આવીને વળગે પછી તે કર્મ છોડે નહિ નાત જમાડો અને વહીવચાને ન આપવુ એ ન બને, નાત ન જમાડો એ તમારા હાથની બાજી મન અને ઇંદ્રિયને આધીન ન બનો એ તમારા હાથની બાજી પણ જો તેના વિકાર કે વેગને આધીન બન્યા કે કર્મ લાગવાનુ જ હવે પચાન થઇ મોંગા ઘરના લગ્ન હોય એટલે નાત કર્યા વિના છૂટકો નહિ અને તેમા વહીવચા આવ્યા વિના રહે નહિ અહી ઇંદ્રિય અને મનના ભાણા તો વળગેના જ છે દરેક ભવમા તે ઇંદ્રિયો વળગેલી જ હતી, એકે ભવમા એણે તમને છોડયા નથી, અહીં તે ઇંદ્રિય છેટી રહી નથી હવે સંજ્ઞી પંચેદ્રિયના ભવમા મન પણ લાગેલુ જ હોય છે હવે આવી રીતે મન અને ઇંદ્રિયો બંધ થાય નહિ અને તેથી કર્મબંધ થાય નહિ અને તેથી ભવચક્ર પણ રોકાય નહિ

માયકાંગલા બની નાહિંમત ના બનો!

બોચીને આખ કેમ નથી અને તેનાથી શુ વધારે ફાયદો નથી?

છતા તે સબંધી વિચારણા કરતા નથી હવે જે વસ્તુ અને પ્રયત્ન થાય નહિ અને પ્રયત્ન કરવા છતા ફળ જ નથી તેના અંગે વિચાર જ ન હોય તેમ અહી ઇન્દ્રિય અને મન સદા રહેવાના અને તેથી કર્મ થાય તેથી ભવચક્રમા ભમીને દુખ પામવાનું એટલે હવે શો પ્રયત્ન કરવાનો ખરી તીર્થંકર કહે છે કે તમો માવકાગળ બની નાહિમન ન બનો ! ભલે મન અને ઇન્દ્રિયની જોડે તમે રહો છતા કર્મ ન લાગે એવો પણ રસ્તો છે જ્ઞાતિની ગોઠમા જમાડે પણ તેમા વહીવટનો લાગો ન હોય ગોઠની જ્ઞાતિમા તે તો ભીડી જ બના તેમ ઇન્દ્રિયો તમારી જોડે રહે અને તમે પણ તેની જોડે રહો છતા કર્મ ન લાગે તેવો રસ્તો આ ત્રીજા અધ્યયનમા જણાવે છે

કામ, ક્રોધ કે લોભ માન વચ્ચે ના કૂદો '

બીજા અધ્યયનમા કર્મ લાગે છે તે જણાવી હવે ત્રીજામા શીતોષ્ણ નામ રાખી કહે છે કે અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ વિષયો આ જીવને મળે તેમા ફૂલાવા કે રોવાનું ન બન ! મનના ગમા કોધ કે લોભ માનની વચ્ચે તુ નાચો ન બન ! હવે આમ કહીને ત્રીજા અધ્યયનમા મન અને ઇન્દ્રિયોનો પરિચય છતા કર્મથી દૂર હેવા માટે જણાવ્યુ પણ હવે પોતાને સમજવાનો બાકી રહ્યો '

ચેતનના ત્રણ ખજાના

અહી ચોથા અધ્યયનમા જણાવે છે કે ચેતનના ત્રણ ખજાના છે તે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ છે તે ખોદીને કાઢવા જોઇએ હવે તે ત્રણ ખજાનામા એક ખુદ રત્નનો છે પણ બીજો એક ખજાનો દેખીતો કોલસા જેવો લાગે પણ તેમા અમુક ચીજ નાખો કે રત્ન બને હવે ત્રીજો ખજાનો લાગનો છે પણ અમુક રસ નાખવાથી તે પણ રત્નરૂપ બને હવે દર્શન તે સ્વરૂપે સુંદર છે પણ જ્ઞાન અને ચારિત્ર તે સ્વરૂપે સુંદર નથી પરંતુ સમ્યગ્દર્શન તેને સુંદર બનાવે.

સમ્યગ્દર્શનનું મહત્ત્વ

હવે આ જીવને અનંતીવાર ન્યૂન દસ પૂર્વ

ભણી ગયું એ નવ ગ્રૈવેયકે જઈ આવ્યો છતાં કામ ન સર્યું, કારણ કે સમ્યગ્દર્શનરૂપી દશા છટાણી નહોતી હવે સમ્યગ્જ્ઞાન કે ચારિત્ર તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે જ કામના છે સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન કે ચારિત્ર કામ લાગતા નથી હવે સમકિત શબ્દથી એકલું દર્શન જ લેવાય છે કારણ કે સમ્યગ્દર્શનમાં જે સમકિતપણું છે તે પોતાના ઘરનું છે ઉધાર નથી જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં જે સમકિતપણું લેવાય છે તે મુખ્ય નથી પણ સમ્યગ્દર્શનનું કરેલું છે

દેવનો ઇજારો એકલા જિનેશ્વરને જ કેમ ?

હવે સમ્યગ્દર્શન ચીજ શી ? જિનેશ્વર મહારાજને દેવ તરીકે નિર્ગ્રંથ પંચમહાવ્રતધારી ગુરુમહારાજને ગુરુ તરીકે અને જિનેશ્વરે કહેલા ધર્મને ધર્મ તરીકે માનવો તે જ સમ્યગ્દર્શન કહેવાય હવે તે વાત જૈન દર્શનવાળા માને પણ બીજા મતવાળાઓ તે માને શી રીતે ? અહીં તમે જિનેશ્વરને માનવામાં સમકિત કહો તેમ હું મહા વિષ્ણુ શંકર મહાદેવને પણ દેવ માનવામાં સમકિત કહી શકું દેવનો ઇજારો એકલા જિનેશ્વરને શી રીતે ? ચાહે તેને દેવ માનવા એમ નહિ ફક્ત જિનેશ્વર મહારાજને જ દેવ માનવા, બીજાને નહિ અહીં દેવ પણ રજિસ્ટર્ડ કેમ ? તેમજ પંચ મહાવ્રતધારી ગુરુને જ ગુરુ અને જિનેશ્વરે કહેલો ધર્મ તે જ ધર્મ કહેવાય બાકીનો નહિ એમ કેમ ?

જૈનોના દેવ ગુરુ અને ધર્મની વિશિષ્ટતા

હવે જે દસ્તાવેજ રજિસ્ટર ન થયો હોય તેની કિંમત કંઈ નહીં અહીં દેવ, ગુરુ અને ધર્મ જિનેશ્વરે કહેલ તે જ રજિસ્ટરવાળા છે હવે અહીં રજિસ્ટર થવાનું કારણ શું ? જિનેશ્વર મહારાજમાં દેવપણું તેમણે કહેલા ગુરુઓનું ગુરુપણું અને તેમણે પ્રરૂપેલો ધર્મ તે જ ધર્મ એ ત્રણનું રજીસ્ટર કેમ ? તો કહે છે કે ભૂતકાળમાં થયા ભાવિમાં થશે અને વર્તમાનમાં છે તે સર્વ તીર્થંકરોનો એજ આદેશ છે કે " सव्वे भूया जीवा पाणा सत्ता न हतव्वा "। હવે

પોતાના દાગીનાને મેં કોઈ સારો કે ચઢિયાતો કહે પરંતુ પણ તેથી કંઈ ન વળે પણ જેનો કમ માગ આવે તે જ દાગીનો ઉત્તમ મનાય વળી અહીં દેવપણામાં ક્રમ કયો ? તો કહે છે કે સર્વ પ્રાણીઓ ન હણવા વાણી દ્વારા જગતમાં જેમ કુળ ઓળખાય તેમ અહીં પ્રથમ દેવની વાણી વો જગતમાં ધર્મો ઘણા છે પણ કોઈ ધર્મમાં પ્રથમ આ વસ્તુ કહેવામાં આવી છે ખરી ? અન્ય કોઈ દેવ ગુરુ કે ધર્મે આ વાત કરી છે ખરી કે જગતના જેટલા પ્રાણીઓ, ભૂતો જીવો કે સત્વો છે તેમાથી કોઈને પણ મારવાનો અધિકાર કોઈને પણ નથી ? આવું બોલનાર શૈવ વૈષ્ણવાદિમાં હોય તો બતાવો ?

બ્રાહ્મણો અને વૈષ્ણવોની માન્યતા

હવે બ્રાહ્મણોનો વિચાર કરીએ તેઓ માને છે કે યજ્ઞને માટે જ બ્રહ્માજીએ આ જાનવરો બનાવ્યા છે હવે અહીં પશુને હોમવા લાયક ગણે તે ક્યા મુખે બોલે કે સર્વ જીવો હણવા લાયક નથી ! વળી બોકડામાર બાબાપંથીઓ જે જનોઈ રાખે છે તે કોઈ દિન એમ નહિ બોલે કે સર્વ પ્રાણીઓ સ્વતંત્ર છે કોઈને તે હણવા લાયક નથી એમ અહીં બોલશે જ નહિ વૈષ્ણવને અંગે વિચારીએ તો તેઓ વિષયાનંદથી જ પરમાનંદ માનનારા છે તેઓ વિષયમાં એટલા બધા રાચેલા છે તેથી તેઓ કેમ બોલે કે સર્વ પ્રાણીઓ હણવા લાયક નથી ? વળી જે હથિયાર અને સ્ત્રીઓને પાસે રાખનારા છે તેવા શંકરાદિ કેમ બોલે કે જગતમા કોઈ પણ પ્રાણી કોઈથી પણ હણવા લાયક નથી ? હવે અહીં રજિસ્ટર વિનાનું દેવપણું કે સ્ત્રી રાખનારાને ત્યા હથિયાર રાખનારાને ત્યા જે દેવપણું મનાય તે પોતાના ઘરનું છે. સર્વ જીવો ન હણવા એવું તેઓ ઉચ્ચારી શકે નહિ બોલી પણ નહિ શકે

અહિંસા પરમો ધર્મ ।

હવે અહીં 'અહિંસા પરમો ધર્મ' એ વાત તો સર્વ કોઈ માને છે વળી 'न हिंस्यात सर्वभूतानि' એ પણ શ્રુતિવાક્ય છે;

છતાં જૈન ધર્મમાં જ આ દેવાદિ પદો રજિસ્ટર કેમ? વાત ખરી. પણ જગતમાં એક વસ્તુને અંગે કોઈ કહે કે મારી, અને બીજો કહે કે મારી પણ તે મળે કોને? પુરાવાથી જેની સાબિત થાય, પુરવાર થાય, તેનેજ તે મળે. વળી જે પુરાવાથી સાબિત ન કરે અને મારી કહીને આવેલો હોય તે ગળે પડનારો ગણાય. તેમ અહીં અહિંસા પરમો ધર્મ એ પદ બોલીને ઈતરો ગળે પડનારા છે. ખરેખર તો તે માલિક નથી. તે શી રીતે? ધારો કે એક દાગીના અંગે, તકરાર થઈ હોય તો પછી પૂછવામાં આવે કે આ દાગીનાનું સોનું લીધું ક્યારે? તે બનાવ્યો ક્યારે? આ વિગેરે પૂછતાં સાચી વાત ખ્યાલમાં આવી જાય.

જૈન શાસનમાં હિંસા ટાળવાનાં સાધનો

હવે હિંસા ટાળવાનાં સાધનો ક્યાં? વૈષ્ણવ કે બ્રાહ્મણ પંથમાં લીધાં છે? જૈન શાસનમાં હિંસા ટાળવા માટે ઓઘો, મુહપત્તિ, કટાસણું, પલ્લાં આદિ વપરાયેલાં જ છે. શ્રાવકો અંગે લાકડાં છાણાં પૂંજવા, ચંદરવા રાખવા, ગળણાં રાખવાં આ સર્વે ઉપકરણો સાધનો છે. અહીં મારા જ દાગીના છે એમ કહીને બેસે તે કામ ન લાગે. તે માટે તો પુરાવા જોઈએ. કોઈપણ ઈતર ધર્મમાં ત્યાગી કે ભોગીને અંગે દયાનું સાધન હોય તો બોલો. અહીં જૈન શાસનમાં ઈર્યાસમિતિ આદિ પાંચે સમિતિઓ દયાને માટે જ રાખેલી છે. જેમ દયાને માટે જૈન શાસને આચાર બતાવી સાધનો બતાવ્યાં છે તેવી રીતે ઈતર કોઈ પણ મતે તેના સાધનો કે રસ્તા બતાવ્યા હોય તો બતાવો! સાધન કે આચાર કર્યા વિના દયા પોકારવી તે તો એક પોતાનો મત જમાવવા પૂરતું છે.

સ્થાનકવાસીઓમાં વિકલેન્દ્રિયનું કસાઈખાનું

સ્થાનકવાસીઓમાં આઠમ ચૌદસ પાળવા માટે દહીં ગાંઠિયા પ્રથમ વાપરે. અહીં વિકલેન્દ્રિયનું કસાઈખાનું. આવું કાળવ્યતીત થયેલું ખાવાનું સૂઝે છે કેમ? વળી ગાંઠિયા અને દહીં ખાવા અને

દયા પાળવી એમ કહેવું તે કેવળ શબ્દમાત્ર છે તેમ અહીં આવા સાધનો કે આચારો કહ્યા વિના 'અહિંસા પરમો ધર્મ' પદ બોલે તે ગપ્પું છે જો તેમને સાક્ષાત્ અહિંસાનો ધર્મ પાળવો હોય તો તેના સાધનો અને આચારો બતાવે અહીં જૈન શાસનમાં હિંસાથી થતા નુકસાનો ને દૃષ્ટાંતો મેળો મળે. દયાના ફાયદાના દૃષ્ટાંતો પણ જોઈએ તેટલા મળી આવશે હવે ઈતરોમાં સાધનો, આચાર દયા પાળવાના નથી તેમ નુકસાન કે ફાયદાના દૃષ્ટાંતો નથી તેથી એ પશુઓ દયા માટે હઠ કરવા આવે તેના જેવો બીજો મૂર્ખ કોણ ?

ધાગાપંથીઓની મેલી રમત

હવે જૈનો તરફથી બાનું જોર દેખ્યું ત્યારે ધાગાપંથીઓ સમજ્યા કે ધૂસે ફૂટકો એટલે બુદ્ધનો અવતાર અને ઋષભદેવ પણ અવતારી છે એવું અને મુસલમાનનું જોર વધ્યે અલ્લા ઉપનિષદ્ વિગેરે'ને ધાગાપંથીઓએ ધૂનાવી દીધું તેમ અહીં જૈનોના જોરે પણ અહિંસા પરમો ધર્મ એ પદ ધૂનાવી દીધું હવે ગ્રંથમાંથી જે દયાને માનતા હોત તો તે દયાના સાધનો–આચારો કે તે અંગેના દૃષ્ટાંતો આદિ હોત ને ? પણ કંઈ જ નથી તેથી કહીએ છીએ કે દેવપણું અહીં જૈન શાસનના જ રજીસ્ટર થયેલ છે તેથી બીજા પ્રાણીઓ દયાના સાધક નથી તેમ ઢંઢેરો પિટાય છે

સાધુઓ નદી ઉતરે પછી ઈરિયાવહિયા શામાટે ?

હવે અમને શંકા થાય કે સાધુઓ સંયમના પાલનને માટે વિહાર કરી નદી ઉતરે તેમાં ઈરિયાવહિયા કરી મિચ્છામિ દુક્કડં માગે અહીં વિષય માટે કે રાજ્યાદિ માટે વિહાર નથી કર્યો છતાં મિચ્છામિ દુક્કડં કેમ ? વાત ખરી, પણ મૂળ સિદ્ધાંત એ છે કે કોઈ પણ પ્રાણી કોઈ પણ જીવને ન હણે હવે એ સિદ્ધાંત હોવાથી નદી ઊતરતાં થયેલી વિરાધના જાણીને કરેલી છે એમ ઈરિયાવહિયા કરે. હવે સો ડગલાં આવે તો પણ ઈરિયાવહિયા પડિક્કમે ગુરુમહારાજને મળવું એમ બોલનારા ઘણા છે પણ તેમણે એમ વિચારવું જોઈએ કે દયાને

જાઈશુ, વ્યાખ્યાન સાભળીશુ હવે જો ડગલા ચાલે તેમા અજાણતાં વિરાધના થઈ જે મરી ગયા તે જીવતા થવાના નથી છતા ઇરિયાવહિયા કેમ કહો છે ? તો કહે છે કે સિદ્ધાન્ત છે કે જગતના સર્વ પ્રાણીઓ હણવા લાયક નથી એ હુ નક્કી સ્વીકારુ છુ અને આપે માનુ છુ તેથી ઇરિયાવહિયા કહીને માફી માગુ છુ તે પણ કોની ? તો કહે કે અજાણપણે થયેલી વિરાધનાની, હવે જે કાચા પાણી કે લીલોતરીનો મર્દન થયો હોય તો તેની તો પાછી આલોયણ લો અને, પ્રાયશ્ચિત્ત લો છો માટે કોઈ પણ પ્રાણી હણવા લાયક છે એ માન્યતા ન રહેવી જોઇએ

વિરાધના માટે આલોયણ અને પ્રાયશ્ચિત્ત

આ વાત ખ્યાલમા ગખશો ત્યારે જણાશે કે ખુદ ભગવાનની પૂજામા **હરિભદ્રસૂરિજી**એ કહ્યુ કે–પૂજાથી પાપ થાય છે તો શુ પૂજા ન કરવી ? હવે છોકરો જ્યા જન્મે ત્યા વિવાહનુ ખર્ચ આવે હવે આગળ વશ ટકવાની જે કિંમત છે તેની આગળ વિવાહાદિના ખર્ચની કઈ પણ કિમત નથી. તેમ અહી તીર્થંકર મહારાજનુ બહુમાન કે તેના સન્માનને માટે જે શુભ પરિણામ તે અસજમથી થાય છતા તે બહુ ફળને આપનાર છે તેથી કર્મબંધવાળી પણ પૂજા કરવી અહી પૂજા જેવા ધર્મકાર્યમા કે સયમના પાલનમાં થતી ક્રિયા તેને માટે વળી પ્રાયશ્ચિત્ત અહીં આલોયણુ ને પ્રાયશ્ચિત્ત બને કરવા પડે નદી ઉતરીએ તેમા સયમાદિ માટે વિરાધના થાય અને ફળાદિ લઇએ તેમા પૂજાદિ માટે વિરાધના થાય હવે આવા ધર્મકાર્યમા વળી પ્રાયશ્ચિત્ત શુ ? વાત ખરી. તમો ઉત્તમ કાર્ય કરો, તેમા જે વિરાધના થાય તે ત્યાંસ કરવા લાયક છે તેથી પ્રથમ ઇરિયાવહિયા કહી પડિક્કમો એમ શાસ્ત્રકારે રાખેલ છે તેમાં સિદ્ધાત એ છે કે જગતમા જે જે પ્રાણીઓ છે તે સર્વનો કોઇથી ઘાત થાય નહિ કે તેમને પીડા કરી શકાય જ નહિ વાત ખરી મારીએ નહિ પણ દાબી રાખીએ તો ? તેના માટે કહે છે કે કોઇને દુઃખમાં પણ

આર નહિ જગતમા સર્વ પ્રાણીઓ સ્વતંત્ર છે તેથી કોઈની પણ તાબેદારીમા કોઈને રાખવાના નથી.

કોઈને પણ તાબેદારીમા ન રાખવાનુ જૈનશાસનનુ ફરમાન

હવે ગુરુને વન્દન કરો તેમા સીધુ જ મત્થએણ વંદામિ કહો તો ચાલે ને? તો કહે છે કે ના પ્રથમ ઇચ્છામિ પદ બોલી આજ્ઞા માગો છો ને? સુખશાતા પૂછવામા પ્રથમ ઇચ્છકાર પદ બોલી આજ્ઞા માગો છો તે શુ? કહો કે વન્દન કરવા જેટલુ ફરમાણ પણ નથી આપની ઇચ્છા હોય તો જ ઉત્તર આપો અહી વિચારો! ફરજ સુખશાતાના ઉત્તરની ફરજ પાડવા તૈયાર નથી. માત્ર સુખશાતા ના પ્રશ્નનો ઉત્તર દેવા કે ન દેવો તેની ફરજ નહિ મન માને તો જ જવાબ આપો! અહી બીજા ઉપર હુકમ નાખવા માટે શાસ્ત્રકાર કેવી સાવચેતી રાખે છે દસ સામાચારીમા પ્રથમ ઇચ્છાકાર નામની બતાવી છે એટલે જે કંઈ કરો કે કરાવો તે હુકમથી નહિ જેમ ઇરિયાવહિયામા પણ ઇચ્છાકારેણ સંદિસહ બોલીને પડિક્કમે કહે ત્યારે પાછો ઇચ્છ પદ બોલ છે તેવા પદો જૈન શાસનમા જગો જગો પર મૂકેલા છે અને તેથી આ એક જ શાસન એવુ છે કે કોઈની ઉપર કોઈ પણ હુકમ ન કરે એવા સિદ્ધાતને માનનારુ આ જૈન શાસન છે

અચિત્ત પરિગ્રહ

જૈન શાસનમા તમામ ક્રિયામા ઇચ્છ વિગેરે પદો રહ્યા છે અરે, સામાયિક લેવામા પણ તે પદો રાખ્યા છે હવે ન अज्ञा वयव्या' પદને જે ન સમજે તેને इच्छ પદ ન ગમે પણ જે મનુષ્ય બારીક દૃષ્ટિવાળો હોય અને જિનેશ્વર મહારાજનો ખરેખરો દેવપણાનો સિદ્ધાંત અબાધિતપણે સમજતો હોય તેને દરેક વચન જૈન શાસનની નિશાનીરૂપ લાગશે આથી કોઈએ કોઈની પણ આજ્ઞામા રહેવાનુ છે જ નહિ તેમ આજ્ઞા ચલાવવાની પણ નથી. હવે ગાયો, ભેસો પર આજ્ઞા કોણ ચલાવે છે તેમજ તેઓ આજ્ઞા કયા માને છે? વાત [illegible] પણ જેનો વાડો કે મકાન હોય તેનુ

તે કહેવાય તેથી કહેવાય છે કે "न परिघेत्तव्वा" એટલે દુખી ન કરવા અને તેથી સચિત્ત પરિગ્રહ જુદો કહેવો પડે

જાનવરોને તાડનતર્જનની મનાઇ

જગતમાં સચિત્ત અને મિશ્ર એ બે જ પરિગ્રહ કહેલા છે જે જીવ હોય તે શરીરવાળા હોય, તે મિશ્ર હોય અને એકલું શરીર તે અચિત્ત ગણાય આ બે પ્રકારે જ પરિગ્રહ હોય જીવ તો ગ્રહણ કરી શકાય જ નહિ અહીં પુદ્ગલ જોડે જીવ રહેલ હોવાથી જીવને સચિત્ત પરિગ્રહરૂપે માન્યો છે શરીરના પુદ્ગલોને મિશ્રમાં ન ગણી, પણ તે શરીરના પુદ્ગલોને સચેતન તરીકે માન્યા છે, કારણ કે સિદ્ધાન્ત એ છે કે કોઈ પણ જીવ શરીરે ઘા ન કરનારો હોય તેને બંધનમાં રાખી શકાય નહિ આથી તાડનતર્જનની મનાઇ, હુકમ કરવાની મનાઇ પોતાના તરીકે ગણવાની પણ મનાઈ હવે અમારા પણ નહિ ગણીએ પણ ખાગે ખોટી દઇએ અને આવે તેમ એમ પરે તો ચાલને આમા અમે હુકમાદિ કરતા નથી. પાણ પૂરી એને લાકડીથી ન મારો હુકમના ન નો બંધનમાં ન દો તેથી જૈન શાસનનો સિદ્ધાન્ત મા પો એમ નથી પણ એવો કોઈ પણ પ્રયત્ન ન કરવો કે જે પ્રયત્નથી એ જીવોને પરિતાપ-દુઃખ થાય

પિચકારી દઇને પ્રાણ ન કઢાય

જગતના સર્વ જીવો કિલામનો કરવા લાયક નથી અને તેથી કિલામના ન કરવી તે પ્રભુનો હુકમ છે હવે જેમ પિચકારી મારવી તેમાં હુકમ, તાબેદારી કે પીડા કાઇ પણ નથી તેમાં માથ પડે કે ખલાસ થાય તેમ કરી ને પિચકારી દઇને પ્રાણ કાઢી નાખે તે સ્થિતિ આ શાસનમાં નથી માટે કહે છે કે "न उद्दवेयव्वा" જીવિતનો નાશ કોઇ પણ પ્રકારે ન થાય નાશ થાય તેવો ઉપયોગ કોઇ પણ જીવનો ન કરવો આવી રીતે પાંચે પ્રકારથી જીવોની હિંસા અટકાવવી આ પાંચ વસ્તુ પ્રાણ ભૂત જીવ અને સત્ત્વ રૂપની સમજણ અને વીતરાગ દેવપણું, પંચમહાવ્રતધારીનું જ ગુરુપણું કેમ અને તેમનો

સ્વરૂપે જ ધર્મ કેમ? આ સર્વ વાત સુધર્માસ્વામી કેની આગળ કેવી રીતે કહેશે તે અગ્રે જણાવશે.

વ્યાખ્યાન ૩૭

ધર્મ પામ્યા અગાઉની જીવની પ્રવૃત્તિ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી જંબુસ્વામીજી આગળ આચારાંગ સૂત્રની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ભગવાન્ મહાવીર જગતના ઉદ્ધાર માટે જે સદ્ધર્મ ન આપે કહે. તે જ સદ્ધર્મ ન આદેશ છું. એવી કહે છે. એ ને ઉપકાર ના નથી. જેઓએ તેમની મહત્તા ઓળખી જ નથી. અર્થાત્ ભગવાન્ મહાવીર નોખી ભાષામાં ને યુક્તિથી જગતને સદ્ધર્મ જણાવ્યો. કયો સદ્ધર્મ? પહેલા ભગવાન્ મહાવીર મહારાજ જણાવે છે કે દરેક ભવમાં દરેક જાતિમાં આહાર શરીર ઇંદ્રિયો અને તેના વિષયો મેળવવામાં તપાસવામાં મેળવવામાં આ જીવ તત્પર થયો છે. ઉતના ભવો ભવો વિચારીએ ધર્મને નહિ જાણ્યા. જીવો તરફ નજર કરીએ તો શું માલુમ પડે? આપણે ધર્મ નહોતા જાણતા ત્યાર આપણે સવાર ઊઠીને રાતે સૂઈએ ત્યાં સુધી શું કરતા હતા તે પ્રવૃત્તિ તપાસો. આપણે શી પ્રવૃત્તિ કરતા હતા? આહાર, શરીર ઇંદ્રિયો વિષય પાંચ પ્રવૃત્તિ ચાલુ હતી. જે પ્રવૃત્તિ જગતના જીવોની છે તે પાંચ પ્રવૃત્તિમાં પ્રવૃત્ત રહેતા હતા. આપણે ધર્મ નહોતા પામ્યા ત્યાં સુધી આ પાંચ પ્રવૃત્તિ હતી તે સિવાય છઠ્ઠી ન હતી.

જન્મથી ઘડપણ સુધીની પ્રવૃત્તિ

ભગવાને જણાવ્યું કે આહાર શરીર, ઇંદ્રિયો તેના વિષયો અને સાધનો એ પાંચને જાણવાનું સાધવાનું આપણે અનાદિ કાળથી રાખ્યું છે. છોકરું જન્મે ત્યારથી ધાવણું હોય ત્યાં સુધી મા મા' કરે પણ જ્યારે ગોદિયામાં જોય ત્યાર મા તેને ખોળવા જાય. જે

જીવ પહેલાં મા મા મા કરતો અને આગળ ગોઠિયામાં જોડાતો તે જ્યારે ભણવા બેઠો ત્યારે માને તેમજ ગોઠિયાને છોડીને તેણે માસ્તરને પકડ્યા અને બે અક્ષર ભણ્યો ત્યારે નેપારમાં જોડાયો પછી ઘરડો થયો ત્યારે મા ગોઠિયા માસ્તર કશાની ગણતરી ન કરતાં મારું આમ ને મારું તેમ એમ કહે છે

ભવોભવની રખડપટ્ટીથી ચેતો !

જગતમાં દિનચર્યા માનચર્યા નર્યચર્યા ન દેખતાં જિંદગીની ચર્યા દેખો અનાદિ કાળથી તમો આ શરીર ઇન્દ્રિયો તેના વિષયો અને સાધનોમાં એવા તો પરોવાઈ ગયા છો કે તેના તરફ જોવાનું મન થતું નથી તેના સાધનો તો દૂર રહ્યાં પણ તેને જાણવાનો ટાઇમ પણ તમને મળતો નથી માટે ભગવાન મહાવીર પહેલો આદેશ એ કર્યો કે—આ જગતમાં તમે તમને જુઓ ! હું આ ભવોભવ રખડતો છું તે જુઓ ! હું ભવોભવ રખડતો છું તે જોશો તો તરત ચેતશો !

ખસ ખણીએ ને બળતરા થાય તેમાં નખ જવાબદાર ?

જગતમાં બે પ્રકાર ચીજ બને છે તો પોતાની ને કાં તો પારકી તેમ આ જગતના જીવ કાં તો પોતાની મેળે ભટકે કે પારકા ભટકાવે આપણે ખસ ખણીએ ને બળતરા થાય તેમાં નખ જવાબદાર છે ખસ ખણવાથી જે લોહી વિકાર થયો તેમાં આપણી ઇચ્છા નથી, બીજાએ તે કરેલ નથી આપણે હાથ કબજામાં ન રાખ્યા તેથી આપણે જ આપણાં કૃત્યો કર્યાં છે

મન અને ઇંદ્રિયોના કબજામાં ફસાયેલો આત્મા

આ જીવ પોતાની મેળે ભવચક્રમાં રખડે છે બીજો કોઈ એને રખડાવતો નથી પણ પોતાના કૃત્યોથી જ એ રખડે છે માટે શાસ્ત્રકાર બીજા અધ્યયનમાં જણાવ્યું કે મન તથા પાંચ ઇંદ્રિયો પાડોશીની ચાલે જ ચાલે છે તો તે કબજાના છે ? આ મન માકડું છે વળી ઉદ્ધત ઘોડા પર ચડ્યું છે તો પછી માંકડાની અને ઉદ્ધત ઘોડા

ની માફક જ થાય હવે બીજા અધ્યયનમાં જણાવ્યું કે જ્યારે આત્મા જાગતું હોય તો મન તથા ઇંદ્રિયના કબજામાં ન જાય। આ આત્મા મન અને ઇંદ્રિયના કબજામાં કેમ પડ્યો છે તેમાં તેની વાર્તા કરવા આવે? આત્મા ઇંદ્રિયો અને મનની સોબત ન કરે તો તેને કશું લાગવાનું નહીં પણ તેની પાસે એક પણ ચીજ નથી કે તે મન અને ઇંદ્રિયોમાં ફસાઈ ન પડે જેમ સાળિયા બાળિયાના ટોળામાં આ કેમ ભમ આ કેમ બોલ છે તેમ તમારો પંચેન્દ્રિય જીવ મન અને ઇંદ્રિયોમાં ફસેલો હોય ત્યાં સુધી તો એ ફાંસામાંથી નીકળવાનો નથી એ ચોક્કસ છે માટે શાસ્ત્રકારે કહ્યું કે ઇંદ્રિયોને અનુકૂળ વિષયો મળે તો નાખુશ થવું નહિ અને પંચેન્દ્રિય મન વશ રાખી શકતો નથી કોઈ પણ જાતિવાળો જીવ ઇંદ્રિય વગર રાખી શકતો નથી ઇંદ્રિયની પ્રવૃત્તિ અને મનની પ્રવૃત્તિ હમેશા રહેવાની છે ઇંદ્રિયોને અનુકૂળ વિષય હોય તો પણ આ ફસ્યા એમ તું કહે

કર્મની બાજીને સમજ!

હવે સંવેગમાં મોક્ષાભિલાષા થાય નિર્વેદમાં ચારે ગતિના દુઃખ આવે તો ફસામણ અને દુઃખ આવે તો પણ ફસામણ અનુકૂળ હોય તો પણ ફસ્યો ને પ્રતિકૂળ હોય તો પણ ફસ્યો આત્માને જણ-નારે સર્વ પ્રકૃતિમાં આ ફસામણ ગણ્યું તેને જ સમકિત હોય માટે ત્રીજા અધ્યયનમાં કહ્યું શાતાપણું ચાહે તો અનુકૂળ મળે, ચાહે તો પ્રતિકૂળ મળે તો પણ તું ફસાના ના! અનુકૂળ મળે તો અને પ્રતિકૂળ મળે તો પણ તે તારી બાજી નથી હવે તું કર્મની બાજીને સમજ! કોઈને કોઈ મળે તો કોઈના કોઈ જમા પણ ચોપડામાં લખવાનું નથી ને! આત્માને સર્વાર્થસિદ્ધ જેવા સુખો મળો અથવા તો નારકીનાં દુઃખો મળો તો પણ આત્માના ચોપડામાં લખવાનું નથી

આત્માની પોતાની ત્રણ ચીજો

આત્માની પોતાની ત્રણ ચીજો છે સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ છે તેથી તે સમકિત કહેવાય છે

સમકિત શબ્દ જે શાસ્ત્રકાર અને આપણે કહીએ તો તે સમ્યગ્દર્શનને જ કહીએ છીએ સમ્યગ્દર્શન હોય તો જ્ઞાન અને ચારિત્રનું સુંદરપણું છે પણ સમ્યગ્દર્શન ન આવે ત્યાં સુધી સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રનું કાંઈ નહિ ? સમ્યગ્જ્ઞાનમાં સુંદરપણું છે તે પોતાના ઘરનું નથી સમ્યક્ ચારિત્રનું સુંદરપણું તે પોતાના ઘરનું નથી પણ સમ્યગ્દર્શનનું જે સુંદરપણું તે પોતાના ઘરનું છે

સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મની જ માન્યતા

તમે જિનેશ્વર ભગવાનને દેવ માન્યા સુગુરુને ગુરુ માન્યા અને ભગવાને કહેલો ધર્મ માન્યા તે ચોક્કસ તમારા કુલાચારે જ આ માન્યતાએ સમકિત છ બીજાને એટલે કુદેવ કુગુરુ અને કુધર્મને સમજીને કુદેવ કુગુરુ અને કુધર્મ તરીકે માનો અને સુદેવ, સુગુરુ અને સુધર્મને સમજીને સુદેવાદિ માનો તો સમકિત બાળક મણકા તરીકે સાચા હીરાને પકડીને પછી કાચને હીરા તરીકે પકડે છે કોઈ વખત અજ્ઞાનથી કે ગમે તે રીતે કુદેવ કુગુરુ અને કુધર્મને માનીએ છીએ પણ ખરી વાત એ છે કે સુદેવ સુગુરુ અને સુધર્મને કિંમતી સમજીને સાચા માને તો જ સમકિતી કુદેવ કુગુરુ અને કુધર્મને કુદેવ કુગુરુ અને કુધર્મની કિંમત પ્રમાણે જ સમકિતી માને જેઓએ જોયું "મુરારિ" કહી મૂર નામના દૈત્યને માર્યો તેથી પરમેશ્વર માન્યા તેઓએ મારઝૂડ, ચોરી, ચકારી વિગેરેથી પોતાની મહત્તા મનાવી છે

ગોવાળિયાની સ્ત્રીઓનાં ચીર ચોરનાર પરમેશ્વર ?

મુક્તાવલિના મંગલાચરણમાં કૃષ્ણને વિદ્વાને નમસ્કાર કર્યો છે તેમાં જણાવ્યું છે કે નવા અષાડ મહિનાના, કાળા વરસાદના વાદળા જેવી કાંતિવાળા ગોવાળિયાની જુવાન સ્ત્રીઓના પહેરવાના ચીર (ઘાઘરા સાડલા અને ચોળીઓ) ચોરનાર તેમને પરમેશ્વર માન્યા ? શું પરમેશ્વરની મહત્તા ગોવાળિયાની સ્ત્રીઓના ઘાઘરા અને વસ્ત્ર વગેરે ચોરવામાં છે ? કયે રસ્તે પરમેશ્વરપણું ...

ણમને જગતના જીવોથી વિલક્ષણની રીતિએ પરમેશ્વરપણુ માન્યુ છે જગતના જીવોને બચાવવાની રીતિએ જ પરમેશ્વરપણુ માન્ય છે

કુદેવ અને સુદેવનુ સ્વરૂપ

નારકિયા તરીકે શેષનાગને ગળે વીંટાળવામા મહત્તા જણાવી એવાને તો કુદેવ જ માનવા પડે જેની મહત્તા આખા જગતના જીવોને અંગે અહિંસા કહેવાની છે તેથી તેમને સુદેવ માનવા અને જેની અંદર આવી અહિંસા નથી તેમને કુદેવ માનવા સંગમ જેવો ઉપસર્ગ કરનારો, જેણે આબરૂ ઉપર હાથ નાખ્યો, જેણે તપસ્યાના પાણી અંગે આડખીલી નાખી, તેવા પ્રત્યે પણ તીર્થંકર ભગવાન શું વિચારે છે? આ બીચારા જીવની ગતિ શી થશે? જેને જગતના રક્ષણને અંગે મહત્તા લેવી છે અને જેને જગતના દહેરા તરીકે મહત્તા લેવી છે તો તેની મહત્તા શેની માનવી? જે કર્મનો નાશ કરવાનો મુદ્દો કોઈ પણ જગોએ રહેલો હોય તો તે સુદેવમા જ છે, તેથી તેમને પરમેશ્વર કહેવા તે પ્રમાણે અહીં સમ્યક્ત્વનુ સ્વરૂપ જણાવ્યુ તે પછીનો અધિકાર આગળ જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૩૮

તમારા સંસારનો છેડો કેમ આવતો નથી?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે **આચારાંગ સૂત્રના** ચોથા અધ્યયનની રચના કરતા થકા જબૂસ્વામીજીને કહે છે કે–ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ભગવાનથી **મહાવીરે** જે કહ્યુ તે પોતે આચરી, ફળ પ્રામ કર યુક્તિ, દલીલથી સમજાવી જણાવ્યુ તે મે સાભળ્યુ છે ને તે હુ કહુ છુ ત્યા કહે છે કે પ્રથમ એ મહેરો કહ્યો કે આ તુમારો તમો અનાદિકાળથી આહાર શરીર ઇંદ્રિયાદિ માટે કાળ

રાખનારા તો છો જ તેની માળજી કોઇ બીજો કરાવતો નથી આપોઆપ તમો દરેક ભવમા ખુ પોતે તેની માળજી ર્યો છો હવે તે કાળજીમા જો તત્ત્વ મળી શકતુ હોય તો તમે કહો ! અનનાનત વખત અનતા ભવોમા આહાર, શરીરાદિ તેમજ ઇંદ્રિય અને તેના વિષયોની કાળજી રાખવા છતા તેનો છેડો આવ્યો નહિ

ભવસાગરમા રખડાવનાર કોણ ?

તેમા પ્રથમ વિચારો કે આહારાદિની માળજી રાખવાથી સસાર નો છેડો આવતો હોત તો તે ક્યારનો ય આવી જાત કઇ કાળજી રાખવાથી સસારનો છેડો આવે ? આ મારો આ મા ભવોભવ રખડાવાવાળો છે, આથી તેની કાળજી કરૂ તો જ સસારનો છેડો આવે. પણ તે માળજી નમોએ કોઇ દિન કરી જ નથી હવે જમીનથી ખેતી ખરી પણ એકલી જમીન લેવાથી કઇ ન થાય એટલે જમીન લઇને મેઘ વગર ખેતીએ કઇ માઇનો નિભાવ ન થાય હવે જમીન ખેતી જરૂરી છે પણ સાથે કુટુબના નિભાવ માટે ખેતી આદિ ક્રિયાઓ કરવી પડે હવે અહીં દ કાળજી કરુ પણ તે એકલી કાળજી કામ ન લાગે તેની સાથે હુ ભવસાગરમા ખદ્ છુ અને તે શાથી ? રખડાવનાર કોણ ? એ વિગેરે વિચારવુ જોઇએ મારુ મન અને ઇંદ્રિયો જ મને રખડાવનાર છે

પ્રભુને માથે જ જન્મમરણાદિની જવાબદારી ?

હવે અન્ય સર્વ મતો એ સ્થિતિમા છે કે પ્રભુ જ મ આપે સુખદુખ પણ પ્રભુ જ આપે ધનમાલ પણ એ જ આપે, માહા સાન્ન પણ એ જ કરે માટે તે પણ ભગવાન જ ! પણ જૈન શાસનમા એક પણ ચીજ ભગવાનની જોખમદારીવાળી નથી હવે અહીં જોખમદારી કોની ? ઇતર મતમા તો પરમેશ્વરની જોખમદારી હતી તે ખસેડી પણ અહીં તમો જોખમદારી કોના ઉપર નાખશો ? કોઇને કોઇએ પથ્થર માર્યો અને તેમા નામ બીજાનુ લેવાય તો પછી તે આશુમ લુચ્ચો ગણાય એટલે પોતે તોફાન કરે અને નામ બીજાનુ લેવાય તે જુલમ

મા જુલમ ગણાય તેમ અહીં જન્મમરણાદિની જવાબદારી અને જોખમદારી પોતાના શિરે હોવા છતા ભગવાનના શિરે નાખવી તે તો મોટામા મોટો જુલમ ગણાય, અહીં સામાન્ય મનુષ્યનુ નામ લેવામાં થોડી જોખમદારી અને બીજા મોટા મનુષ્યના નામ ઉપર આરોપ મૂકવાથી વધુ જોખમદારી અને પ્રભુનુ નામ લેવાથી તો જોખમ મારી નડુ બને છે અહીં જન્મ મરણ કર્મ સુખ દુર્ગતિ કે સદ્ગતિ આ સર્વ થાતો પોતપોતાના કર્મને લીધે બને છે અને તે પ્રભુના નામે જે નાખે તેનુ નામ જ મિથ્યાત્વી

સમકિતી જીવનુ લક્ષણ

હવે જે જોખમદારી પોતાની હોય તે પોતાના ઉપર ઉપાડે તો સમજવુ કે આ ઉંડો સમકિતી છે હવે આ સંસાર ચક્રમા આવતી ઉપાધિઓ અને તે અંગે ... માટે અગે અન્ય કોઈપણ જવાબદાર નથી પણ આપણે પોતે જ જવાબદાર અને જોખમદાર છીએ હવે જેમ ... ... આપીએ તેમા જવાબદાર અને જોખમદાર આપણે જ છીએ તેમ અહીં આપણા કરેલા કર્મોને અંગે જવાબદારી અને જોખમદારી આપણી પોતાની જ ગણાય હવે તે અગે જણાવ્યું કે-તુ આ ભવચક્રમા જે રખડે છે તેમા તારી જ જવાબદારી અને જોખમદારી છે અહીં બને કેમ ? તો કહે છે કે કરવાના વખતની જવાબદારી તારી છે તેમ ભોગવવાના વખતની જવાબદારી પણ તારી જ છે

ઇંદ્રિયો અને મનના ચાળાનુ પરિણામ

હવે અહીં પોતાને શિરે જ જવાબદારી અને જોખમદારી છે તો પછી એમ કેમ ? તો કહે છે કે માણસ નિર્બુદ્ધિ થાય ગાંડો થાય ત્યારે પોતાનુ માથુ પાતે જ ફોડે છે અને છાતી પણ પોતે જ કૂટે તેમ અહીં તે મોંતુ પોતે જ કરનારો હોવાથી જવાબદાર અને જોખમદાર તુ જ છે હવે તે જવાબદારી અને જોખમદારી ને કેમ ... ? તો કહે છે ઇન્દ્રિયો અને મનના ચાળાનો

કારણે? ઇંદ્રિયો અને મનના ચાળાએ તું ચાલ્યો વિષયોને આધીન બની તે પ્રમાણે તું વર્ત્યો અને મનના વિકલ્પોએ ચાલ્યો માટે જ જવાબદારી અને જોખમદારી ઉઠાવીને ભોગવવી પડે છે હવે અહીં જીવને જન્મમા ભટકવાની જવાબદારી કે જોખમદારી વહોરવી પડે છે તે ફક્ત મન અને ઇંદ્રિયોને આધીન બનવાથી જ વહોરવી પડે છે

જગતમા બે પ્રકારના શીત, ઉષ્ણ

હવે જગતમા કેટલીક વસ્તુઓ કોઇની કરેલી હોય છે પણ કેટલીક તો સાધારણ બનેલી હોય છે જેમ તાપણી કરવાથી ગરમી થાય તે બનાવેલી કહેવાય પણ ગરમીની સીઝનમા-ઋતુમા તો ગરમી સ્વાભાવિક થાય છે તેના અંગે શું થાય? તે ભીકળાટમા તો માત્ર પોતાનો બચાવ કરીએ પણ દુનિયાના ઉકળાટ માટે કંઈ ન બની શકે હવે જગતમા ટાઢ તડકો, શીત અને ઉષ્ણ તે બન્ને પ્રકારના છે એક તો નવા થતા અને બીજા ઋતુને આધીન બનતા હવે તેમા ઋતુને આધીન થનારા જે ટાઢ તડકો તેને નાબૂદ ન કરી શકીએ પણ જો આપણને શરદી લાગે તો ઉકાળો પીઇએ ગરમી લાગે તો પંખાનો પણ ઉપયોગ કરીએ પરંતુ જગતના અંગે કંઇ ન બને. હવે અહીં મન અને ઇંદ્રિયો તે ઋતુની માફક છે એટલે તે જગતમા લાગેલા મન અને ઇંદ્રિયોને ખસેડી શકીએ તેમ નથી.

ઇષ્ટમા રાજી ન થવું, અનિષ્ટમા નાખુશ ન થવું.

હવે જે મન અને ઇંદ્રિયો છે એ તો વળગેલા જ છે તેને ખસેડવા માગીએ તો પણ ખસે તેમ નથી હવે ચારે ગતિમાથી કોઇ પણ ગતિ મનઇંદ્રિય વિનાની નથી તેમજ કોઈ જાતિ એવી નથી કે જેને ઇંદ્રિય ન હોય હવે અહીં આત્માને મન અને ઇંદ્રિય લાગેલા છે તેની જવાબદારી કે જોખમદારી શી રીતે બંધ કરવી? તો કહે છે કે-મહાનુભાવ જેમ ઋતુને અંગે થતા બનાવોને અંગે આપણે બચાવ કરી શકીએ છીએ તેવી રીતે અહીં પણ મન અને ઇંદ્રિયને તું રોકી નહિ શકે પણ તારે તેનો બચાવ કરવાનો હવે

તે કઇ રીતે? તો કહે છે કે ઇન્દ્રિયોને અનુકૂળ વિષયો આવે ત્યારે તું ફૂલીશ નહિ તેમજ તેને પ્રતિકૂળ વિષયો મળે ત્યારે તું નાખુશ થઇશ નહિ એટલે તે તું ખુશ અને નાખુશ નહિ થાય તો તો વાસના નહિ જ જાગે એટલે ઇષ્ટમાં રાગ નહિ થાય અનિષ્ટમાં દ્વેષ નહિ કર તો પછી તારા આત્માને તું સ્થિર રાખી શકીશ

મોક્ષમાર્ગમાં પ્રથમ મૂળ કારણ શુ?

હવે મોક્ષે જવામાં આડે આવતા અંતરાયો બતાવી તેને દૂર કરવાના રસ્તા બતાવ્યા પણ મોક્ષે જતાં તો બતાવ્યો જ નહિ હવે ઘર … પ્રકાર … … સામે ગામ પહોંચી જશે એમ તો નહિ એ તો જવાનો યત્ન કરીએ તો જ બને. હવે અહીં ઇંદ્રિય અને મનરૂપી તુરંગ … ઘોડાઓને રોકી ન શકીએ ત્યાં સુધી આપણે મોક્ષમાર્ગ ન પામી ન શકીએ હવે પ્રથમ મોક્ષમાર્ગ માટે જણાવ્યું કે—પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન જોઇએ સાચા … આત્માના એકના જ્ઞાનને જ નમસ્કાર કહેવાય છે પણ જ્ઞાન કે ચારિત્રને કોઇ નમ… કહેતું … થી સમ્યગ્જ્ઞાન આવ્યા છતાં મોક્ષને વાર લાગે છે સમ્યક્ચારિત્ર આવ્યા પછી મોક્ષમાર્ગને વાર લાગતી નથી જગતમાં પ્રધાન છે … જેમ બીજ, અંકુર … ઝાડમાંથી ન થાય પણ તે તે તો બીજમાંથી થાય છતાં જગતમાં તો ઘણાનું … જ કહેવાતો … સ્થાન ફળનું છે પણ તે સર્વનું કારણ બીજ છે હવે … મોક્ષના માર્ગે … સમ્યગ્જ્ઞાન કે સમ્યક્ચારિત્ર બને … પણ તે … થાય શાથી? તો કહે છે કે—સમ્યગ્જ્ઞાન પણ સમ્યગ્દર્શન વિના બનતુ નથી અને સમ્યક્ચારિત્ર તે પણ સમ્યગ્જ્ઞાન વિના ન જ બને અહીં મૂળ કારણ સમ્યગ્દર્શન છે અને તે ચોથા અધ્યયનમાં જણાવ્યું

સુદેવને ઓળખવા શી રીતે?

હવે સામાન્ય રીતે સમ્યગ્દર્શનનું લક્ષણ કરતા કહ્યું કે— સુદેવાદિને માનવા … તત્ત્વોને તે રૂપે માનવા તેનું

સમ્યગ્દર્શન આ વાત હીએ છીએ અને તેની ના નહિ પણ જિનેશ્વર મહારાજ જ્યારે ત્યારે કપાળમાં એમ તો લખેલું હોતું નથી કે સુદેવ હાથી ઘોડા સ્વસ્તિકાદિ લછન હોય છે પણ તીર્થંકરને સુદેવ તરીકેનું લછન નથી પછી ઓળખવા કી રીતે? અહીં કુદરતે સુદેવ તરીકેના અક્ષરો તેમના કપાળમાં લખ્યા નથી હવે તે જ સુદેવ અને 'બીજા' કુદેવ એ કેમ મનો? હવે રખાને તો જે જાણવાવાળો હોય તે જ જાણે સુદેવ તરીકે જે તીર્થંકર હોય તેને રેખા ૧૦૦૮ હોય અને તે જાણવાવાળો હોય તે જ જાણે હવે અહીં તુ જાણે તેવી રેખા બતાવીએ

અહિંસાની એક સરખી પ્રરૂપણા કરે તે જ સુદેવ

જેની આ પ્રરૂપણા હોય - જગતના જે સર્વ ભૂતો પ્રાણો જીવો સત્ત્વો એ કોઈને કોઈએ મારવા લાયક નથી તાબેદારી લાયક બળાત્કાર કરવા લાયક અને દુઃખી કરવા લાયક પણ નથી આવો સિદ્ધાન્ત જેનો હોય તેવા જે કોઈ પણ હોય તે સર્વમાન્ય છે અમારે કૃષ્ણ બુદ્ધ મહાદેવ આદિ વ્યક્તિઓથી વેર નથી ભગવાન તીર્થંકર સુદેવ છે અને તે કુદેવ થઈ જાય અને બ્રહ્માદિ જે કુદેવ છે તે સુદેવ થઈ જાય તેની અમને પડી નથી પણ દરેકની પ્રરૂપણા એક જ સરખી હોય એવી પ્રરૂપણા? જે ઉપર કહી તે જ પ્રરૂપણા જેની હોય તે જ સુદેવ અમારે માન્ય છે પછી તે કૃષ્ણ હોય કે મહાવીર હોય તેની ફિકર નથી

તીર્થંકરોની સ્તવના શાથી?

હવે અહીં જગતના સર્વ પ્રાણીઓ જીવવાને માટે હકદાર છે કોઈને પણ તેને આ રીતે બળાત્કાર કરવાનો, તેને તાબે કરવાનો કે મારવાનો હક નથી હવે અમે તીર્થંકર મહારાજને સ્તવીએ છીએ શાથી? જેના વચનમાં સમરૂપણાનો આદેશ છે તાડન-તર્જનનો નાશ કરવાનો, પીડા બંધ કરવાનો અને અંતમાં મરણ બંધ કરવાનો ઉપદેશ છે તેથી અમે એમને સ્તવીએ છીએ અહીં વ્યક્તિ ઉપર

નબાધ નથી પણ આવા વચનોની પરૂપણા કરનાર કોઈ પણ હોય તે તે સર્વ માન્ય છે

જિનેશ્વર દેવોની પૂજાનો વિરોધ નથી

હવે અહીં પ્રશ્ન કરે છે કે—સર્વ ભૂત પ્રાણીઓ, આદિને મારવા નહિ તેમને [નામન કરવી નહિ, તેમને તાબેદાર કરવા નહિ એમ કહીએ તો પછી પૂજા કરવાનું બને ક્યાંથી? પણ વિચારો કે કોઈ પણ પૂજા કરનાર એમ તો નથી કહેતો કે જીવને આ જીવોને મારવાનો હક છે અને તેમ માનીને કોઈ પૂજા કરતો નથી. ઇતરોમાં તો યજ્ઞ માટે પશુઓ મારવાનો હક છે કારણ કે યજ્ઞમાં હોમવા માટે જ પશુઓ ઇશ્વરે બનાવ્યા છે એમ તે કહે છે એમ મનાય છે ત્યારે અહીં જણાવે છે કે—જગતના સર્વ જીવો પૈકી કોઈને મારીએ માનવાનો હક નથી કોઈને તાબે કરવાનો કે પીડા કરવાનો કે બળાત્કારે કરવાનો હક જ નથી હવે જો આનાથી પૂજા વિરુદ્ધ હોય તો તો આ સૂત્ર પાણીમાં પખાળવા જેમ લાગે. એવી રીતે પાણીમાં પખાળવું વાત તો સમજવો!

અર્હંત ભગવંતોમાં અર્હંત એટલે શું?

અતીત કાળમાં થએલ અને વર્તમાનમાં છે અને ભાવિ થશે તે સર્વ અર્હંત ભગવંતો અહીં અર્હંત શું? તો કહે છે કે—આઠ પ્રાતિહાર્યરૂપી પૂજા જે દેવો વિરચે તેને લાયક હવે જો પૂજા આ સૂત્રથી વિરુદ્ધ હોત તો 'અર્હંત' શબ્દ કહેવાનું કારણ જ નહિ વળી અશોક વૃક્ષ દિવ્ય ધ્વનિ આસન, ચામર સિંહાસનાદિ આ સર્વ વાયુ આદિની હિંસામાં કે પરિગ્રહમાં આવશે. પછી 'અર્હંત શબ્દ બોલવાનો વખત ક્યાં આવ્યો? કહો તત્ત્વ એમાં જ કે જેઓ જગતના જીવોને હણવા આદિમાં હક ધરાવે છે તેના નિષેધ માટે આ સૂત્ર છે? અને તેથી હંતવ્યામાં તવ્યપ્રત્યય શાસ્ત્રકારે વાપરેલ છે એટલે હણવાને લાયક છે એમ નહિ પરિતાપ કરવાને લાયક છે એમ નહિ કે જો લાયકાત માનેલી હોય તો કોના

તો કહે છે કે ચિત્તાદિના મગ્ને આપમાન અને દર માનેના હના તેનો નિષેધ કર્યો

મારી નાખવા આદિના હુકોનો નિષેધ

હવે અહીં સંજમના માટે નદી ઊતરવી પડે તો પણ નદી ઊતરવાનો નિષેધ પણ આ સૂત્ર જ કરે છે. 'સવ્વાઓ પાણાઇવાયાઓ વેરમણ' ના પચ્ચક્ખાણ કરનાર સાધુઓ નદી ઊતરી શી રીતે શકે? આ સૂત્ર વિધિરૂપ છે અને તેથી જે યોગ્યતા હતી તેનો નિષેધ કર્યો. ઇતરોમાં તો કૃષ્ણ મહારાજે કંસને માર્યો જ એટલે માર્યો તે ઠીક છું એમ મનાય છે. અહીં તેમ નથી. અહીં તો મારી નાખવા આદિના હુકમોનો નિષેધ કરેલ છે. વળી 'કુદેવાદિની વાતને સમજે તો શું કહેવું ?

સમ્યક્ત્વ તે એકલા દેવનું કે ગુરુ અને ધર્મનું પણ ખરું ?

હવે અહીં સમ્યક્ત્વ કહેવાનું છે તો પછી તે એકલા દેવનું જ કે ગુરુ અને ધર્મનું પણ ખરું કે નહિ? વાત ખરી. દેવનું સમકિત જણાવ્યું પણ તેવી રીતે ગુરુ અને ધર્મનું પણ સમ્યક્ત્વ કહેલ છે અને તેથી અધ્યયનનું નામ સમ્યક્ત્વ રાખેલ છે. એ વાત ખરી છે પણ એક વાત ધ્યાનમાં રાખો કે પ્રથમ જગતમાં અપેક્ષા કોની? દેવદ્વારા ધર્મની ઉત્પત્તિ કે ધર્મદ્વારા દેવની? અગર ગુરુદ્વારા દેવની ઉત્પત્તિ કે દેવદ્વારા ગુરુની ઉત્પત્તિ? આ ત્રણે તત્ત્વનીમાં પ્રથમ ઉત્પત્તિ કોની? તો કહેવું જ પડશે કે દેવ જ્યારે ઉત્પન્ન થયા હોય તેઓ શુદ્ધ આચારને પ્રકાશે અને તેનું આચરણ થાય તેનું જ નામ ધર્મ. શુદ્ધ આચારને કહે તે દેવ. દેવે કહેલા આચારનો પ્રચાર કરે તે ગુરુ અને તેના શુદ્ધ આચારનું પ્રતિપાદન તેનું નામ જ ધર્મ.

દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એટલે શું ?

હવે જગતના સર્વ જીવો એક સરખા છે અને કોઇ કોઇના ઉપર બળાત્કાર કરવા હકદાર કે તેને તાબેદાર કરવા સ્વતંત્ર નથી. જે આવા ધર્મને કહેનારા તે જ દેવ છે, અને તેને પ્રચારનારા તે જ

ગુરુ છે હવે અહીં ધર્મની કિંમત વધુ છે કે ? મોતીની કિંમત પા
ણીને અંગે હીરાની કિંમત તેજને અંગે સોનાની કિંમત કાને
અંગે છે અહીં પાણી તેજ કે ન તેવા હોવામાં કામ નથી લાગતા
પણ તે મોતી હીરા કે સોનું જે આધારરૂપ પદાર્થો છે તે જ કામ
લાગે છે પણ આ સ્વરૂપ ગણાતા પાણી તેજ કે કાની તેવડેવડ કામ
ન લાગે. હવે ધર્મનો આધાર ગુરુ અને દેવ છે તેથી પ્રથમ દેવનું
સ્વરૂપ બતાવ્યું ત્યાર પછી જ ધર્મનું સ્વરૂપ કહ્યું અને ગુરુનું સ્વરૂપ
આપોઆપ આવી ગયું કારણ કે દેવના કહેલા માર્ગ પ્રમાણે
વર્તે તે જ ગુરુ કહેવાય

ખરો ધર્મ કયો ?

હવે અહીં સર્વ જીવો પૈકી કોઈને મારવા નહિ કહે તે જ
ખરો ધર્મ છે ધર્મને માટે તો સામાયિક પ્રતિક્રમણ કે પૌષધાદિ
ગણાય છે પણ આ ધર્મ ક્યાંથી નાખ્યો ? વાત ખરી પણ સામાયિકાદિ
ધર્મ શાથી ? તો કહેવું પડશે કે આવતા કર્મો રોકવા અને આવેલા
કર્મોને ટાળવા જેમ કોઈ મૂર્ખ કહે કે આંબાની કેરી ખાવા કામ
લાગે મોર કાને મૂકવા કામ લાગે લાકડું પાટિયા માટે અને પાંદડાં
તોરણ માટે વપરાય પણ આ જે મૂળિયાં છે તે બિનજરૂરી છે
કાંઈને પણ ખાવાના કામમાં કે બીજા કોઈ પણ કામમાં આ મૂળિયાં
આવતા નથી હવે મૂર્ખ અહીં આમ જ બોલે સમજુ જાણે કે
પાંદડાં ફળ મોર આદિને કામવાળી ચીજો ગણો ખરા પણ મૂળ
વિનાના ઝાડમાં તો તે પાંદડાં મોર કે ફળ કંઈ પેન રહે એ સમજે
જો મૂળિયું ન હોય તો ફળ કરમાઈ જાય મોર કે પાંદડાં કે ઝાખ ।
કાંઈ પણ ન રહે

ધર્મ બિનજરૂરી હોય કહે ?

અહીં જગતમાં કોઈ આવું વિચારે તો તેને મૂર્ખો જ કહીએ
કેવું વિચારે તો મૂર્ખો કહીએ ? ખોરાક પાણી વસ્ત્ર મકાન આદિ
સર્વ જરૂરી ચીજો છે તે કામ લાગે પણ આ ધર્મ જ એવી ચીજ

છે કે જે ખાવા પીવા પહેરવા ઓઢવા, પાથરવા ઇ. બીજા કોઈ પણ મમમા લાગતી નથી તેથી તે બિનજરૂરી છે આવું બોને કોણ ! અહીં ખાવાપીવાનું ઓઢવાપાથરવાનું અને યાવત્ ધનમાલ મકાનાદિ મળે છે કે પુણ્યથી અને તે જરૂરી ચીજ છે બિનજરૂરી નથી

ધર્મ જરૂરી છતાં ફળ શું ?

આમ ધર્મ જરૂરી તો તેનું ફળ શું ? ખાવાપીવાનું મેળવી આપે તેથી જરૂરી કહો છો ? તો કહે છે કે ઘોડો શબ્દ પદાર્થ રૂપ છે તેમ તે જરૂરી હોવા સાથે પોતાનું સ્વરૂપ જણાવે તેમ અહીં ધર્મ શબ્દ પોતાનું સ્વરૂપ કહી આપે છે મનગુ મનુષ્ય શકે કે દુર્ગતિએ જવું નહિ અને સદ્ગતિ મળે એટલે મારો આવતો જન્મ બગડે નહિ આવતો ભવ સુધરે એ દરેક વિવેકીની જિજ્ઞાસા કે ઇચ્છા હોય આવી એ ઇચ્છાને તૃપ્ત કરનાર ધર્મ જ છે તે વિના બીજી કોઈ ચીજ નથી. જે એ બે ઇચ્છા તૃપ્ત કરે હવે તે ધર્મ શબ્દ શાથી અને કયા ધાતુથી બ.. તે અમે જણાવશે

વ્યાખ્યાન ૩૯

'હું કોણ' એ જાણવા પ્રયત્ન કર્યો નથી

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી શ્રી જંબૂસ્વામીજીને આચારાંગસૂત્રના અધ્યયનને જણાવતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે હે જંબૂ, ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજે જગતના ઉદ્ધારને માટે જે આદેશો આપેલા છે તે મે સાંભળેલા છે તે કર્ણોકર્ણ સાંભળ્યા છે એમ નહિ પણ સાક્ષાત્ સાંભળ્યા છે વળી તે તેમણે હેતુ, યુક્તિ, દૃષ્ટાન્તાદિથી કહીને સાબિત કર્યા છે વળી તેને આચારમાં મૂકીને ફળપ્રાપ્તિ સુધી કરીને તે સંદેશા જણાવેલા છે પ્રથમ સંદેશો એ આપ્યો

કે તમો અનાદિ કાળથી આહાર શરીર ઇંદ્રિય અને તેના વિષયો અને સાધનોને જાણો છો અને તેના અંગે ઇષ્ટ-અનિષ્ટ પ્રવૃત્તિ કરો છો પણ તમે જે આત્મા બનમા તમને પોતાને જાણવાનો યત્ન કર્યો નથી. હુ કોણુ ? એ જાણવાનો પ્રયત્ન તમે એક બનમા કર્યો નથી

મર્યા પછી અનંતી વાર જન્મ મરણ

હવે તમને તમે જાણો એમા જાણવાનુ શુ ? તો કહે છે કે-મારો આત્મા જુદા જુદા ભવમા જુદી જુદી ગતિમા રખડતો છે દરેક ભવમા ઉત્પત્તિ ભવમા તો તો જાણ્યુ કે આ જીવ કોઈ જગ્યા પર ઉત્પન્ન થયો નથી એવી નથી તેથી કહીએ છીએ કે આખા જગતમા તેવુ સ્થાન કોઈ નથી કે વાળ જેટલો અગ્ર ભાગ ન તેમાંનો ખૂણો પણ એવો નથી કે જ્યા મેં જીવે ઉત્પન્ન થયા ન હોય અને મર્યો પણ ન હોય અર્થાત્ જગતના સર્વ ચૌદ રાજલોકમા વાળના અગ્ર ભાગના ખૂણા જેવા સ્થાનમા ન ગયા હોય વળી તે અનતી વખત ન જન્મ્યા હોય કે મરણ ન પામ્યા હોય એવુ કોઈ સ્થાન જ નથી

સાધના કર્યા વિના વાળ છે

આ આત્મા અનતી વખત ઉત્પન્ન થયો છે હવે તે થયો શાથી? શુ તે ભગવાને જ આ જગતમાથી ચૌદ રાજલોકમા રખડાવ્યો ? તો કહે છે કે-ના આ જીવ પોતાના કૃત્યોના પ્રતાપે જ જન્મ્યો અને જ મર્યો છે આ જીવના અંગે કોઈ કુટુંબી ઈશ્વર કે અન્ય કોઈ જોખમદાર નથી મતલબ કે તેના કૃત્યોને અગે જવાબદારી કે જોખમદારી જીવની પોતાની છે પણ અન્ય કોઈની કે પરમેશ્વરની નથી હવે જ્યા જીવની પોતાની જોખમદારી છે તો પછી આ ખડવાનુ કામ શા માટે કર્યુ ? વાત છે ખરી. જીવ ખડવાનુ કામ કરે નહિ પણ જેમ પૈસાનો સ્વભાવ લાકડાનો હોવાથી ચીકાશને પકડે પણ છે, તો વળગાનિ બનાવે ત્યારે ચીકાશ મળી તે દૂર

નહીં પણ તે દહીંને જ નથી નાખે અર્થાત્ જેવો દોરડાની ચ
ાલીને દહીંની ગોળીને નથી નાખે તેમ આ જીવ જ મમણ
સ્વભાવવાળો નથી તેમ તેને તેવી ટેવ પાડીએ પણ નથી પણ હાથ
માં જેવે વાગે એટલે મન અને ઇન્દ્રિયને તુ મજરે રાખેલો નથી
તેના પરિણામે તે અનંતા જન્મો અને અનંતા મરણો કર્યા
હવે આ જીવ મનના વેગ અને ઇન્દ્રિયોના ચાળે ન ચાલ્યો હોત
આ જ મમણ કરવાનુ બધ થાત પણ અહીં તે મન ઇન્દ્રિ
ચાળે ચાલવાથી ભટકવાનુ બન્યુ છે કે જેમ પણ જ મ એવો નથી
જેમાં તે મન અને ઇન્દ્રિય લાગેલા ન હોય

ઇન્દ્રિયોના ઘરે ગીરો મૂકાયેલ જ્ઞાનગુણ

હવે જ્ઞાન તે આત્માનો ગુણ છે પણ તે ગીરો મૂકેલ છે આત્મ
ગુણ કેમ ગીરો મૂકવાનુ કારણ શું ? તો કહે છે કે સ્પ
ર્શેન્દ્રિયના પુદ્ગલો મળે તો જ સ્પર્શનુ જ્ઞાન થાય તેવી જ રીતે
ન્દ્રિય ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુરિન્દ્રિય કે શ્રોત્રેન્દ્રિયના પુદ્ગલો મળે તો જ
વિષયનુ જ્ઞાન થાય અહીં જ્ઞાન આત્માના ઘરની ચીજ છે છતાં ઇન્દ્રિ
ઘરે આ ગુણ ગીરો મૂકાયેલો છે તેથી તેની મહેરબાનીએ તેનો
યોગ થાય આવી રીતે આત્મા મન અને ઇન્દ્રિયો સાથે જો
છે હવે ગીરો પણ જાતિ એવી નથી કે જ્યાં સ્પર્શેન્દ્રિય
સ્પર્શનુ જ્ઞાન થાય હવે જો ઇન્દ્રિયને ખસેડીએ તો જ્ઞાન ચ
જાય જ્ઞાન જેવી ચીજ જ ન રહે વાત ખરી પણ અહીં ગ
ખસેડાતુ કરેલા નથી જેમ નખ એ નકામા વધે છે તેથી
છતાં તેને કાપનાર જો આગળથી તે કપાય નહિ તેમ અહીં મન
ઇન્દ્રિયોથી ચૌદ રાજલોકમાં જન્મવાનુ ને રખડવાનુ બને છે
વળી તે જુલમ કરનારા છે તેથી તેમને ખસેડવા જોઇએ પણ
ખસેડાય તેમ નથી

બગીચાના પાંજરાના વાઘ જેવા મન અને ઇન્દ્રિયો

હવે એક વાત ધ્યાનમાં લો કે બગીચાના પાંજરામાં વાઘ રાખેલો

હોય તેને મારો પણ ન કાય અને ભૂખ્યો પણ ન રહેવા દેવાય તેથી તેને ઉચિતપૂરતો જ ખોરાક દેવો પડે તેમ અહીં શરીરરૂપી બગીચામાં મન અને ઇંદ્રિયરૂપી વાઘો પૂરાયેલા છે તે મરે નહિ અને માતા પણ ન થાય તેવી રીતે વર્તે કે જેથી ઇંદ્રિય અને મનના ચાળે ચાલવું નહિ મન અને ઇંદ્રિયને કામમાં લો ખરા પણ તેના ચાળે ન ચાલો। હવે ચાળે ચાલવું નહિ તે શું? ઇંદ્રિયોને અનુકૂળ વિષયો મળ્યા અને રાજી થાય તો સમજવું કે તેના ચાળે ચાલ્યા અને તે ઇંદ્રિયોને પ્રતિકૂળ વિષયો મળ્યા કે નારાજ થઈ તો અહીં તેના ચાળે ચાલ્યા એમ સમજવું

મનમા વિકલ્પોને રોકવામા જ ધર્મ

હવે અહીં વિવેકીઓનું કૃત્ય શું? મનના વિકલ્પોને રોકવા ઇંદ્રિયોના વિષયોને આધીન ન બનવું, પણ અહી કોઇ કહે કે મનના વિકલ્પ પ્રમાણે વર્તવું અને તેથી શાન્તિ મળે અને તે જ ધર્મ પણ શાસ્ત્રકાર તેને ધર્મ કહેતા નથી મનને રોકવામા ધર્મ છે સામાયિકમા પણ અતિચાર કહીને મિચ્છામિ દુક્કડ કહેલ છે મન વચન અને કાયાના દુષ્પ્રણિધાનને અતિચાર ગણાવી મિચ્છામિ દુક્કડ દીધા હવે મનના વિચારને અનુકૂળ વર્તવું હોત તો દુષ્પ્રણિધાન અને એ અને અતિચાર ન હોત માટે કહો કે મનના વિકલ્પોને રોકવામા જ ધર્મ રહેલ છે હવે અહીં અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ વિષયોમા રાજી કે નારાજી ન થાય તો મન અને ઇંદ્રિયો નુકશાન કરી શકે નહિ હવે જો મન અને ઇંદ્રિયોનો કબજો ન લીધો હોય તો નુકસાન કરે તેથી તે મન અને ઇંદ્રિયના ચાળે ન ચાલવું અને તેથી ચોથા અધ્યયનમા પણ ચીજો મેળવવી માટે જણાવ્યું

કોઇને પાપ મારવામા મોટાઇ શી?

હવે સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર સ્વતંત્રપણે મેળવવું મળવાનું નથી એટલે નહિ મળવાવાળી ચીજ છે એમ નહિ, પણ એમ કહેવા માગીએ છીએ કે સમ્યગ્દર્શન વિના તે જ્ઞાન અને ચારિત્ર મળતા

નથી પ્રથમ જો સમ્યગ્દર્શન મેળવ્યું હોય તો જ જ્ઞાન અને ચારિત્ર મેળવ્યા કામ લાગે છે હવે તે સમ્યક્ત્વને મૂળ મૂળ કેમ માટે તેવી ચીજ છે તે જાણવું જોઈએ છતાં જિનેશ્વરે કહેલા દેવ ગુરુ અને ધર્મને માનવા તેનું નામ સમકિત તેમાં વધારે નવીન છે પણ જૈન બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ કે ગોસાંઈજી વિગેરેને માનવામાં સમકિત કહે છે તો એમાં શા કમકિતપણું ગયું ? વળી જિનેશ્વરને જ દેવ કેમ ? નિર્ગ્રંથ ગુરુને જ ગુરુ કેમ ? અને તેમના કહેલા ધર્મને જ સમ્યગ્ધર્મ કેમ ગણો ? તો કહે છે "—ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ જગતમાં આ એક જ વાતને જણાવે છે ? ચૌદ રાજ લોકમાં જે અનંતાનંત જીવો છે તે અમે કહીએ છીએ કે કોઈપણ જીવને કોઈએ પણ મારવાનો હક નથી બીજાઓ માનવાનું કહેના હોય તેમાં મારાપણું જણાવતા હોય તો ભલે જણાવે પણ જૈન દર્શનકારે તો હદની જ મનાઈ કરી છે પણ ઈતરોના દસ જરાસંધ વિગેરેને મારવામાં કૃષ્ણજીની મોટાઈ, રાવણને મારવામાં રામની મોટાઈ ગણાય છે આમ મારવામાં મોટાઈ ગણાવીને જ્યજયકાર કહેલ છે ત્યારે અહીં જૈન દર્શનકાર મારવામાં પ્રથમ હક નથી રાખતા

સર્વ જીવોની આબાદી ચાહનારા જિનેશ્વરો

હવે સર્વની આબાદી ચાહવી તેની રીતે વિચારીએ તો ચૌદ રાજલોકના જીવોની આબાદી કોઈએ પણ ઈચ્છી હોય તો આ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજે જ ઈચ્છી તો **જીવો જીવસ્ય જીવન** જીવ જીવનું ભક્ષણ છે કહી ખાય તેમાં નવાઈ શી ? આમ જ્યાં કહેવામાં આવે ત્યારે ખુદ ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજ એ કહે છે કે– ચૌદ રાજલોકમાં સર્વ જીવો પૈકી કોઈને કોઈએ પણ મારવાનો હક નથી હવે એક મારવાની જ બાબત નહિ પણ હુકમ કરવાનોય હક નથી રાજ્ય તો ભોગવનારા બોલે છે કે અમો રાજ્ય ચલાવવા પરમેશ્વરે મોકલ્યા છે વળી કોઈને તાબે કરવાનો હક નથી તેમ પીડા કરવાનો પણ હક નથી મારું બનાવ્યું કરો તાબે ર

બનાવવા પીર દેવી યાવત્ ઉપર સ્તો એવો મોહ પણ કઈ મોહ જીવને કે કોઇમાં અંગે તેથી આવી રીતનો જિનેશ્વર મહારાજનો ઉપદેશ સર્વ જીવને અંગે છે

જિનેશ્વર જ સુદેવ કેમ ?

હવે આ વસ્તુ તપાસવાથી ક્યા દેવ સુદેવ છે તે સમજાશે. શૈવો શિવજીને વૈષ્ણવો વિષ્ણુને અને ઇતરો પણ પોતપોતાના દેવને સુદેવ ગણાવવા માગે છે પણ આવી રીતે સર્વ જીવોને સ્વાતંત્ર્ય કે સુખી રીતે જીવવાનો હક ફક્ત જિનેશ્વર મહારાજે જ આપેલ છે અને આ રૂપથી પ્રભુ જિનેશ્વરનું જ સુદેવપણું મનાય અને તેમનું જ વચન ધર્મ તરીકે ગણાય જગતમાં જીવો પોતાના બાળઅવસ્થામાં તો વિચાર કરે છે સામાન્ય રીતે હું ન હોઉં ત્યારે આનું શું થશે? એમ વિચાર કરે છે પણ હું આગળ રહીશ ત્યારે મારું શું થશે? એનો વિચાર સંભવ કોઈ દિવસ મોટા ભાગે જીવને આ વિચાર આવતો નથી પોતાના બાળકના સગા નથી તેથી શું થશે? બાપની આબરૂ છે તેનું શું થશે? માતા અમર છે તેનું શું થશે? આ વિચારો આવે પણ અહીંથી ગયા પછી પોતાનું શું થશે તેનો વિચાર આવતો નથી

કંચન, કામિની, કુટુંબ અને કાયારૂપી જીવનસ્થંભો

હવે ભવિષ્યમાં પોતાનું શું થશે એવો વિચાર જેને આવે તેનામાં કંઈક ધર્મ છે એમ સમજવું હવે જે જ્ઞાની હોય તે પોતાનો વિચાર કરે કે હું ચાર થાંભલાની દીવાલમાં બેઠો છું હવે ઝૂંપડી માળિયાં, રસ્તામાં હવાની લહેર એ તો ચીજવસ્તુ માટે તેમ આ જીવ ચાર થાંભલાની અંદરની ઇમારત ઉપર આધાર રાખે છે કંચન, કામિની, કુટુંબ અને કાયારૂપી ચાર થાંભલા જ તેમાં પોતાના જીવન કે વ્યવહારને અંગે સૌ કોઇ ગણે છે આ સિવાય બીજો થાંભલો છે ખરો? નથી તે થાંભલાના નિશ્ચિતના વિચાર કર્યો છે? જેમ મુમારદ

તે સ્ટેશને ઉતરતા પ્લેટફોર્મ સુધી પણ વળાવવા આવે પણ અહિ તો આખી જિંદગી જે ધન મેળવવા માટે તનતોડ મહેનત કરી છતા મરણ સમયે તે ધન એક ડગલું પણ વળાવવા ન આવે હવે આવા ધનને આધાર તરીકે શી રીતે ગણવું ?

અંતિમ વાટે વહેતા આ જીવનો સાથી કોણ ?

વળી સ્ત્રી પણ ઘરથી નીકળીને ચકલા સુધી રુદન કરે પણ પાછી ઘરે જ આવે કુટુંબીઓ પોતાને લઇ જાય બહુ તો સ્ત્રીની સાથે ચાહે તેવી માયા તે જન્મની નહિ પણ કરેલી સગાઈ ગણાય માબાપની સગાઇ તે બનાવટી ન ગણાય જન્મની સગાઈ ગણાય હવે અહીં સ્ત્રીમાં તો બનાવટી સગાઇ છે એટલે પાછી વળે પણ કુટુંબની સગાઈ તો જન્મની છે ને ? પણ ચિતામાં આવે પછી શું ? કાકામામા કહેવાના, ઘરમાં હોય તો ખાવાના, પણ તે કંઈ સુખદુઃખના ભાગીદાર તો નહિ એ સુખદુઃખના ભાગીદાર તરીકે તો કાયા છે એટલે આત્માના સુખદુઃખે સુખી કે દુઃખી રહેનારી માત્ર કાયા જ છે તે સિવાય બીજી કોઈ ચીજ નથી હવે, અહીં અન્ત દરેક રસ્તા કાયા વધી ખરી પણ અંતે તે બળીને તો રાખ થનાર છે હવે જ્યાં જીવ વાટે વાટે વહેવા માંડ્યો ત્યાં દ્રવ્ય, કુટુંબ, કામિની કે કાયામાંથી કોઇ જોડે જાય નહિ હવે રહેનાર, નસીબ રહ્યું હવે જો નસીબ સારું હોય તો સદ્ગતિ અને જો નસીબ જ ખરાબ હોય તો દુર્ગતિ જ આવે

લુચ્ચા સથવારાને રોકી રાખે તેનું નામ જ ધર્મ

આમ છતાં અહીં કુટુંબનો, ઘરબારનો કે સ્ત્રીપુત્રનો વિચાર આવે છે પણ તારું પોતાનું શું થશે તેનો વિચાર કર ! તારો સથવારો સારો થાય, લુચ્ચો ન થાય તેવી ગવેષણા તું કરતો રહેજે ! લુચ્ચો સથવારો આગળ ન થાય તેની સાવચેતી રાખ ! તેનું નામ જ ધર્મ એ કેમ ? તો કહે છે કે જીવો દુર્ગતિ તરફ રહ્યા છે પૈસો પેદા કરીને પાપ મેળવ્યું સ્ત્રી, કુટુંબ કે કાયા,

ના મમત્વને અંગે પણ પાપ જ મેળવ્યું છે આ ચારે મેળવવામાં ધંધો તો પાપનો જ કર્યો છે માટે કહે છે કે-જીવ દુર્ગતિ તરફ ધસી રહ્યો છે હવે તેને બંધ કરે એટલે લુચ્ચા સથવારાને રોકી રાખે તેનું નામ જ ધર્મ ૦

ધર્મ શાને અંગે જરૂરી છે?

હવે ધર્મ શાને અંગે જરૂરી છે? તો કહે છે કે-નાચને અંગે નહિ. તે તો શેઠ કે રાજાની વાહવાહ કરો કે હાજી હા કરો તો પણ મળે સ્ત્રીને અંગે ધર્મ કરતા હો તો તેમ પણ નથી એ તો વરા કે લાણી કરો તો મળે કુટુંબ કે કાયાને અંગે પણ ધર્મ કરવા નથી એ પણ પરિચય અને ડાકટરથી નાડી સારી રહે, હવે આ ધર્મ ચાર વાના અંગે નથી, પણ તે છે ફક્ત દુર્ગતિને બંધ કરવા માટે, એટલે દુર્ગતિ થતી રોકે તેનું નામ જ ધર્મ

નિયમપૂર્વક ચોવીસે કલાક નિત્ય વિચારવાનો ધર્મ

હવે તેવો ધર્મ કયો? તે માટે અહીં જણાવે છે કે-પ્રભુ તીર્થંકર મહારાજે જે સ્વાતંત્ર્ય, આઝાદી કે આબાદીનો હક જણાવ્યો છે તે જ ધર્મ કયો? જગતના સર્વ જીવોમાંથી કોઈને મારનાર, તાડન કરનાર, પીડા કરનાર બળાત્કારથી દુઃખી કરનાર તરીકે હક નથી આ તેમનો મૂળ પાયો છે આ પાયો મજબૂત કરવો જોઈએ આનું નામ જ ધર્મ વળી તે કાદાચિત્કનો નહિ સામાયિકાદિ તો બે ઘડી રૂપ, પૌષધ તો અમુક દિને કરો તે જ દિવસ પૂરતા અતિથિસંવિભાગ વ્રત તે અમુક વખતે જ આ સર્વ અમુક વખત પૂરતા છે પણ આ ટહેરો તેવી રીતે સમજવાનો નથી કે અમુક દિને કે વર્ષમાં અમુક તહેવારે વિચારવો આ ધર્મને તો નિયમપૂર્વક ચોવીસે કલાક નિત્ય વિચારવાનો છે સામાયિકાદિની જેમ અનિયમિતપણે નહિ

કાનના પ્રશ્નને આંગળી ઊંચી કરી હાથ દે તે મૂર્ખ

હવે સુંદરતા હોય તો જ નિત્યપણાની સુંદરતા તેથી કહે છે:- આ ધર્મ સર્વથા નિર્દોષપણે કરવો. હવે જેમ સાધુ મહારાજે મૃગના જતા જોયા અને વ્યાધે આવીને પૂછ્યું પણ તેમણે તે જોયા છતાં ના કહી અહીં કોઈ વસ્તુને અંગે ના કહી તેથી મૃષાવાદનો ધક્કો ખરો પણ તે ક્ષમ્ય છે કારણ કે મરનાર અને મારનાર બન્ને સાધુ મહારાજના સત્ય બોલવાથી દુર્ગતિ થનારી હતી તેથી તેમને જૂઠું બોલવું પડ્યું હવે 'कर्णे पृष्टे कटिं प्रचालयति" એટલે કાનના પ્રશ્નને આંગળી ઊંચી કરી હાથ દે તે મૂર્ખ ગણાય તેમ અહીં હમણા અંગે નથી છે કોઈ પણ સાધુ એમ બોલતા નથી કે આવી રીતે નદી ઊતરી મારે જીવો મારવાનો હક છે

ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે જાહેર કરેલો જીવોના હકોનો પટ્ટો

હવે સમકિતી છે તે અવિરતિવાળો હોવાથી સર્વ પાપો કરી હિંસા કરે છે તેથી તેના સમકિતમાં શો વાંધો? અહીં જગતમાં કોઈ પણ જીવને મારવાનો તાબેદાર કરવાનો કે હુકમ કરવાનો હક નથી જૈન શાસનમાં કોઈને એવો હક નથી આમાં ક્ષમ્ય અવકાશને સ્થાન નથી, એટલે આ જૈન શાસનમાં મારવાનો કે પીડા કરવાનો હક તરીકે કોઈ પણ જીવને અંગે બનતું નથી એવો હક કોઈને પણ અપાયો નથી અહીં આ વાત કૃત્યને અંગે નથી તમો કરો છો તે વાત જુદી અશક્યપરિહાર છે એ વાત જુદી પણ તમો તમારા હક તરીકે માનો છો એમ નથી મિનહક તરીકેની જે તમારી પ્રવૃત્તિ તે જ શુદ્ધ ધર્મ હવે જીવોની હિંસાદિ કે વિરાધનાદિ જે થાય છે તે મિનહક તરીકે હવે માનો કે મિથ્યાત્વી દેવ કે ગુરુને માનવા પડે તો તે સમકિત જાય અને તેથી આ હકને વાંધો આવે સર્વને સરખી રીતે રહેવાનો હક છે તાબેદારીમાંથી મુક્ત રહેવાનો પીડારહિત રહેવાનો અને મરણ રહિત રહેવાનો હક છે

આવી રીતે હકોનો પકો જો કોઈ જાતનું કહેવું હોય તો તે માત્ર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર છે માટે કહે છે કે આ જ ધર્મ ૧૪

શુદ્ધ એટલે સર્વથા નિર્દોષ જ ધર્મ જોઈએ

વળી તે ધર્મ કેવો છે? તો કહે છે કે—એમાં દોષના અવકાશને સ્થાન જ નથી શુદ્ધ એટલે સર્વથા નિર્દોષ જ ધર્મ જોઈએ હવે વીજળી જેમ તત્કાળ અજવાળું કરી બાદ ઘડીએ અંધારું કરે તેના જેવો શુદ્ધ ધર્મ હોય તો શું કામ લાગે? હવે એમ દીવા-સળીઓ બાળીએ ત્યાં તે દીવાસળીના પ્રકાશથી પહોંચી ન વળે. તેમ ધર્મ શુદ્ધ થયા આવ્યો ને ગયો તેમ હોય તો શું કામ લાગે? વાત ખરી, પણ તે નિત્ય એટલે કોઈ પણ કાળ એવો નહોતો કે જૈન, આદિ કે વર્તમાનમા આ હકનો પકો જગતને તીર્થંકરોએ ન આપ્યો હોય મરણરહિત કેવાનો તાબેદારી વિનાનો હક સૌ કોઈ જીવને સદા મળવાને માટે સર્વે તીર્થંકરોએ આપેલો છે, એટલે સર્વ ચોવીસી-મા અને સર્વ ક્ષેત્રોમા તેનો પકો આપેલો છે પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવતોમા દુઃષમાદુઃષમા નામનો છઠ્ઠો આરો તો જરૂર થતો આવ્યો છે એટલે તે હેવાનો છે વળી તે શાશ્વતો છે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમા સર્વ કાળમા નિરંતરપણે શાશ્વતો જ આ પકો હોય છે

બનાવેલી નહિ પણ બતાવેલી વસ્તુ, માટે નિત્ય

હક નિરંતર ચાલે છે તો પછી હમેશની વસ્તુ છે. તો પછી તે કોઈની બનાવેલી ન હોય ને? વાત ખરી જેમ અંધારાને અને પ્રકાશને વિરોધ ગણાય તેમ અહીં હમેશની હોય તો બનાવેલી ન હોય અને બનાવેલી હોય તો હમેશની ન રહી અહીં શાશ્વતો છે તો પછી પકો આપે જિનેશ્વરને શું વળગે? વળી જો જિનેશ્વરે એ પકો કહાને બનાવ્યો તો પછી તે શાશ્વતો ન રહે ને? વાત ખરી પણ બનાવેલી વાતને નિત્યપણું કહેવામા વાંધો નથી બનાવ-વામા અનિત્યપણું [illegible] પણ બતાવવામા અનિત્યપણું ન આવે

સમકિતી તીર્થંકરોએ બતાવેલું માને ત્યારે મિથ્યાત્વીઓ તો બનાવેલું માને

અનાદિના પદકનું નિરૂપણ

હવે અહીં પદ શાશ્વતો હોય તો બનાવેલો કેમ અને જો બનાવેલો હોય તો શાશ્વતો કેમ ? તેના અંગે સમાધાન કરે છે કે-જે પદો વગાઇને જાહેર થતો બંધ હતો તેને જ જાહેર વાચન તરીકે ખુલ્લો મૂકનાર તીર્થંકર જ છે પ્રથમના રાજાની જે છાપ કે પદ હોય તે બદલાઇ જાય, તેથી નવેસરના પદકની જૂની માલિકીને બાધ ન આવે હવે અહીં પદકને નિરૂપણ કર્યો તેથી તે અનાદિનો છે હવે જે પદકને નિરૂપણ કર્યો તે ઠીક પણ વસ્તુને, તેના કાયદાને કે રીતરિવાજને સમજે નહિ અને જો તેના અંગે કાયદો કરે તો સાત સાંધે અને તેર તૂટે, તેમ અહીં જિનેશ્વરે જગતના જીવોને અંગે જે કાયદો કર્યો તે જાણી જોઇને કે વગર વિચારે ? તો કહે છે કે-આ કાયદો તેમણે ઘણી જ બારીકાઇથી કરેલો છે હવે તે કોને માટે કર્યો છે તે વગેરે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૪૦

ચોરાસીના ચક્કરમાં ભમી રહેલા જીવો

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **સુધર્મસ્વામીજી** ભગવાન્ **જંબૂસ્વામીજીને આચારાંગસૂત્રની** રચના જણાવતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે 'હે જંબૂ ! હું તારી આગળ જે કથન કરું છું તે પ્રભુ **મહાવીર** મહારાજે મને કહેલું છે, તે દ્વારાથી નહિ પણ સાક્ષાત્ કથન કરેલ છે વળી, તે હેતુ, યુક્તિ કે દલીલથી સાબિત કરેલ છે વળી તે નાટકિયાની જેમ નહિ પણ પોતે આચરીને સંપૂર્ણ ફળ મેળવીને તે કથન કરેલ છે હવે પ્રથમ પ્રભુ વીરે એ જણાવ્યું કે-સર્વ જીવો પ્રથમ ચોરાસીના ચક્કરમાં ભમી રહ્યા છે હવે

નળાવમા પાણી પીઇને ડૂબેલો માલુમ રૂપા પડ્યો છે તેનો ખ્યાલ તેને પોતાને હોય નહિ તેમ દારૂના ઘેનમા ચઢેલો મનુષ્ય હોય તેને પણ પોતાની ખબર ન જ હોય તેવી રીતે આ જીવને પણ અજ્ઞાનના પ્રવાહમા તણાવાનુ હોવાને લીધે, મોહમદિરાનો છાક લાગેલો હોવાથી પોતાની સ્થિતિનો ખ્યાલ હોતો નથી.

આત્માનુ ભાન ભૂલાવનાર ઇજેક્શન

હવે અગ ખરેર મારી જાય તો તે સ્થાને ઇન્જેક્શન લગાવે તો ખબરેય ન પડે, પણ મારા અગમા તે ઇન્જેક્શન લગાવે તો ખબર પડે હવે અહી દુનિયામા સ્પર્શનેન્દ્રિયાદિના વિષયો જણાવામા જીવનુ પોતાનુ ડહાપણ છે ત્યાં સમજાયુ છે મોહરાજા પોતે સમજે છે કે– આ બધુ આના પ્રતાપે મારે જીવવાનુ છે શરીરમા ઇન્જેક્શન લગાવે, કાળજુ બધ કરવાનુ કે શ્વાસબધ કરવાનુ ઇન્જેક્શન લગાવે તો આ જીવ હા પાડે અહી મન કે ઇન્દ્રિયના વિષયોનુ ઇન્જેક્શન લગાવે તો મોહની જડ ઊંડી જાય અને તેથી આત્માનુ ભાન ન થવા દે તેવુ ઇન્જેક્શન મારે હવે કહે છે કે દારૂ પીઇને ચકચૂર બનેલો હોય તેને તો ઊંઘવાનો જ રસ્તો તેમ અહી આત્મા અજ્ઞાનમા ડૂબેલો છે, મોહમા ડામેલો છે અને મોહનુ ઝેર તેમા વ્યાપેલુ છે તેને જગાડવા માટે તો જો તેને ઊંધે માથે લટકાવીએ તો જ કામ લાગે. તેને માટે કહે છે કે–જે મોહમલ્લને ઉતી ગયા છે એવા જિનેશ્વર મહારાજાનો એક જ સોટો બસ છે

એક જ વચનથી ચડકૌશિયાને પ્રતિબોધ

ચડકૌશિયાને "બુજ્ઝ, બુજ્ઝ" સમજ સમજ! કહેવુ પડેલ છે એ સર્પ હતો જાનનો જ મલી હતો વળી તે દૃષ્ટિવિષવાળો હતો એવાને પણ બૂઝવવા માટે એક જ વાક્ય.
ભયકર જાનવરને જે એક જ
શકે છે તેમનુ અહી "મરિય મૈ
વાગે કેમ ન ઊતરે ? અહી "

કહે છે તો આપણે સમજવું જોઇએ, અને જો ન સમજીએ તો પછી આપણે સર્પ કરતા પણ ભૂંડી જાતના છીએ એમ જ ગણાય હવે સર્પને કંઇ કારણ સમજાવાનું નથી, પણ તેને પૂર્વભવનું સ્મરણ થયું હવે જે મહાપુરુષને અંગે હું આર્થિક શારીરિક વગેરે તમામ પ્રકારના ભોગો આપી ચૂકયો છું તે મહાપુરુષનો સંજોગ મને મળ્યો અને હું તેમને જ ડંખવા ગયો, હવે જે ચિંતામણિ ઘેરઘેર ભમતા છતાં ન મળ્યો હોય, અતિ ઉદ્યમના પરિણામે પણ ન મળ્યો હોય તે મહાભાગ્યયોગે અનાયાસે મળી ગયા પછી શું તેનાથી આંખ ફોડાય કે ચક્કરમાં ચડીને કપાળ ફોડાય ? જો આમ કરાય તો તેવા જીવના કમનસીબની સીમા જ નથી હવે અહીં તીર્થંકરના વચન ઉપર જે પોતાના કુટુંબકબીલાનો ત્યાગ કરી શરીરના તમામ ભોગોનો ત્યાગ કરનાર હતો. તેવાને સાક્ષાત્ પ્રભુ મળ્યા તે વખતે તેમને ફાયદો કરવાની વાત તો દૂર રહી પણ ઉલટો ડંખ દેવા ગયો ખરે-ખર એ કમનસીબી જ ગણાય અહીં ચંડકોશિયાને ભાન કરાવવા માટે ફક્ત 'બૂજ બૂજ' કહ્યું છે અહીં એ સર્પ ચંડકોશિયો સમજી શકયો કે તે પૂર્વભવમાં જબ્બરસ્ત સાધુ હતો !

પોતાની ભૂલના પરિણામે જ ચોરાસીના ચક્કરમાં રખડપટ્ટી

અહીં આપણું જે ખરાબ થાય છે તે જાણી જોઇને થાય છે એમ નથી, તેમજ કોઈ સત્તા એ કરાવતી નથી, પણ આ રખડપટ્ટી તે પોતાની ભૂલનું જ પરિણામ છે જેમ ભૂલ કરવાથી ઉંબરાની ઠેસ વાગે અને પડીએ તેથી માથું ફૂટે કે કપાળમાં વાગે તેમાં જવાબદારી આપણી પોતાની જ છે આંખથી જોઇને ચાલ્યા હોત તો આ ઉંબરો જોવાની જવાબદારી અંગે કરેલી ચૂકનું પરિણામ જે વેઠ્યા તે ભોગવવી ના પડત. હવે તમો ભવોભવ સમુદ્રમાં રખડો છો તે કોઈનું કરેલું કે લાદેલું નથી પણ તમારી ભૂલનું જ એ પરિણામ છે આ ભવ-

અરે ચોરાસીના ચક્કરમાં રખડપટ્ટી તે તમારી ભૂલનું જ પરિ-

પાડોશી તે ઘરધણી અને ઘરધણી તે નોકર!

હવે તેં ભૂલ કઈ? એ પણ સમજવી પડે ને! વિદ્યાર્થીને પ્રશ્ન ન આવડે તો ડેપ્યુટી ચોકડી મૂકીને ચલાવે પણ માસ્તરને ચોકડીથી ચલાવાય નહિ. ભૂલ કેમ? ખોટું કેમ? સાચું શું? એ બધું સમજાવવું પડે. તેમ અહીં જગતના જીવોને તીર્થંકર મહારાજા એવું જાહેર કરે કે આ ભવસમુદ્રમાં ભટકવું તે ભૂલનું પરિણામ છે તો પછી તે ભૂલ કઈ તે સમજાવવી પડે. હવે ભૂલ કઈ? પાડોશીને પાડોશી તરીકે સમજતા નથી. આ જીવ પાડોશીને ઘરધણી સમજે છે અને ઘરધણીને નોકરસિપાઈ તરીકે માને છે. હવે તો પાડોશીને પાડોશી તરીકે માને, ઘરધણી તરીકે ન માને તો ભૂલ ન થાય. હવે ઘરધણી નોકર થાય તે ભૂલ ખરી પણ તે કેમ તે સાબિત તો કરશો ને? આમાં ઘરધણી કોણ અને નોકર કોણ?

પોતાના હાથે સહી કરી આપેલ ગુલામીનો દસ્તાવેજ

તે માટે બીજા અધ્યયનમાં જણાવ્યું કે—મન અને પાંચ ઇંદ્રિયો તે આત્માના પાડોશી છે. તે લેણદેણમાં, ખાવાપીવામાં, બોલવા ચાલવામાં સાથે જ રહેનારા. પાડોશી ને કુટુંબીનો સંબંધ સુખદુઃખનો આત્મિક સંબંધ હોતો નથી. તેમ આ મન અને ઇંદ્રિયો આત્માની સાથે ઘણા વખતથી રહે છે છતાં તે ઇંદ્રિય અને મનરૂપી જડ પદાર્થમાં ચેતના ન આવી અને ચેતનરૂપી આત્મામાં જડતા પણ ન આવી. હવે અહીં આ બંનેને કંઈ લાગતુંવળગતું નથી છતાં આ આત્માની દશા શી થઈ છે? મન દોરાય ત્યાં આપણે દોરાઈએ, ઇંદ્રિયોને અનુકૂળ વર્તીએ. હવે ગુલામીનો દસ્તાવેજ આત્મા પોતાના હાથે ઇંદ્રિયો અને મનને સહી કરી દે પછી ભૂલ કોની ગણાય? આત્માની જ. હવે સહી કરી તે કરી પણ હવે થાય શું? પથ્થર નીચે હાથ આવ્યો હોય તો કાઢી લેવો જોઈએ ને? તેમ અહીં તું પણ પાડોશી બરાબર સપડાયો છે અને તેનું જ આ પરિણામ

ચૌદ રાજલોકમા કર્મરાજાનો એકસરખો કોયડો

હવે આ પાશરીના પંજામાથી નીકળી શકાય તેમ છે કે નહીં ? જેમ મિયા છોડવા માગે પણ મીની ન જ છોડે તેમ અહીં આ ઇંદ્રિયો અને મન દરેક જાતિમા ઓછાવત્તા પ્રમાણમ સાથે લાગેલ જ છે ભૂલ કરી અને આત્મા પાડોશીને સોપ્યો ખરો, પણ હવે તે છોડે તેમ નથી હવે જબરા શત્રુ આગળ બગાડળ શામ લાગતા નથી જબરા શત્રુ આગળ શામ કામ ન લાગે ઓછી શક્તિવાળા આગળ દંડ કામ લાગે પણ આ શત્રુ એવો છે કે એનામા લગીર પણ દયાનુ નામ નહીં જેમ એક દુખ ઉપર બીજુ અને બીજા ઉપર ત્રીજુ એમ દુખ ઉપર દુખનુ આવવુ બને જ છે તે કર્મ રાજાને પ્રતાપે છે–કર્મ રાજાને દયા નથી તે કર્મ રાજાનો કોયડો ચૌદ રાજલોકમા એક સરખી રીતે ચાલી રહ્યો છે હવે તેના ઉપર તમે બળ શી રીતે અજમાવો ? તેને દંડ કેમ કરી શકો ? શામને માટે દંડને માટે તે કર્મ રાજા લાયક નથી વળી તે દામને અંગે પણ લાલચુ નથી હવે આ શત્રુને અંગે કરવુ શુ ? અહીં કર્મ રાજારૂપી શત્રુ અને મન અને ઇંદ્રિયોરૂપી પાડોશીને કરવુ શુ ?

શામ દામ દંડ ને ભેદનીતિ

અહીં મન અને ઇંદ્રિયોના હલ્લાથી આ જીવ જ્ઞાન લે છે અને એને આધીન બને છે હવે અહીં સ્પર્શ રસ ગંધાદિ જ્ઞાન પણ તે ઇંદ્રિયો દ્વારા જ લેવાનુ છે, પછી દાન તો દેવાય શી રીતે ? અહીં દંડ તો તમારી પાસેથી લેવાય જ નહીં જેમ ઇંદ્રિય ઉપર દંડ નીખો તો ભોગવવો તો તમારે જ પડે કારણ કે જવાબદારી તો તમારી જ છે ને ? જેમ મુનીમના હાથમા શેઠની હુંડી હોય અને શેઠ તે ફાડે તો નુકશાન શેઠને કે મુનીમને ? કહો કે શેઠને તેમ અહીં કર્મ રાજાને અંગે શામ દામ કે દંડ કામ લાગે તેમ નથી

ડોશીને અંગે પણ તે નીતિ કામ ન લાગે વાત ખરી, પણ ભેદ તો કામ લાગશે ને ? સમૃદ્ધ બળવાળા વ્યાપેલા શત્રુનો નાશ

[illegible] છે

બ્રહ્મનીતિ અભ્યાસ કરવાથી ઇષ્ટપ્રાપ્તિ

આ વાત [illegible] પણ [illegible] પુરૂષ [illegible] પણ [illegible] હવે [illegible] પુરુષ પ્રકૃતિઓને [illegible] પુરુષ [illegible] હવે [illegible] પુરુષ [illegible] અને [illegible] પુરુષ [illegible] હોય તો પણ તે [illegible] પુરુષોને [illegible] હવે [illegible] પુરુષને [illegible] પુરુષ [illegible] બ્રહ્મનીતિ અભ્યાસ [illegible] ' [illegible] ' [illegible] બ્રહ્મનીતિ [illegible] થાય [illegible]

ઇંદ્રિયો અને મનના અતિ બ્રહ્મનીતિથી છૂટ

હવે અહીં ઇંદ્રિય અને મનને અતિ પણ બ્રહ્મનીતિ [illegible] પણ તેની [illegible] બ્રહ્મનીતિ [illegible] હવે તેમાં [illegible] ઇંદ્રિયોને [illegible] નહિ, તેનો નાશ ન કરેલો [illegible] ન થવું, [illegible] નહિ [illegible] બ્રહ્મનીતિ ન [illegible] તો [illegible] તેમાં અહીં [illegible] નથી [illegible] નથી પણ આ [illegible] તેમ અહીં મન અને ઇંદ્રિયની [illegible]

તુ એમા કૂદીશ નહિ તેને અનુકૂળ વિષયો મળે તો તુ ગર્જી થઈશ નહિ પ્રતિકૂળ વિષયો મળે તો ઇતરાજી કરીશ નહિ આવી રીતે મન અને ઇન્દ્રિયનો લગામનો છેડો લઇ લે આવી રીતે બેહનીતિ કરવામા તેમનો નાશ નહિ કરતા કૂદવા નાચવાના પ્રસગમા આપણે ભળવુ નહિ તો જ આપણે ખરેખર જીત્યા છીએ તેથી જણાવ્યુ કે શાતોષ્ણ પ્રસગોમા તુ એક સ્થિર રહે રાજી કે ઇતરાજીપણામા ન જા।

આત્માની આઝાદી અને આબાદીના રસ્તા

હવે આત્મામા આઝાદી અને આબાદી ન આવે તો પછી આ બધુ કર્યાનુ ફળ શુ ? મુસ્લિમ રાજ્યમા હિંદુ નોકરોએ પોતાના હિંદુ દેશનુ નખોદ વાળ્યુ હતુ જે દેશ પોતાની આઝાદી કે આબાદીનુ ધ્યાન ન રાખે તે ચાહે તેવી નીતિ રાખે તો પણ તે શ્રાપરૂપ બને તેમ અહીં મન અને ઇન્દ્રિયોને કબજામા રાખી આત્માનું ધ્યાન રાખે તો આત્માની આઝાદી કે આબાદીમા વાંધો ન આવે હવે આઝાદી હોવા છતા આબાદી ન હોય તો શુ કામ લાગે ? તેટલા માટે આત્માને તમે આબાદીવાળો-સમૃદ્ધિવાળો બનાવો। હવે તે માટે ત્રણ રસ્તા છે સાચો નિશ્ચય, સાચુ જ્ઞાન અને સાચુ ચારિત્ર એટલે નિશ્ચય સમજણ અને વર્તન આ ત્રણે વસ્તુ સાચી હોય હવે શાસ્ત્રમા તેના સાંકેતિક શબ્દો છે તે સમજો !

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર હવે સાચો નિશ્ચય તેનું નામ જ સમ્યગ્દર્શન અને સાચી સમજણ તેજ સમ્યગ્જ્ઞાન છે વળી સાચુ વર્તન તેનુ નામ જ સમ્યક્ચારિત્ર છે આ ત્રણ આત્મા ની આબાદીના રસ્તા છે હવે સાચા નિશ્ચય વિના સાચી સમજણ આવે નહિ અને સાચા નિશ્ચય વિના સાચુ વર્તન પણ આવે નહિ તેથી પ્રથમ આત્માને અખંડ ખજાનાવાળો બનાવવા માટે સાચો નિશ્ચય જોઇએ હવે સાચો નિશ્ચય કયો ? તો કહે છે કે દેશના અંગે કહ્યું કે દેશ આખા ચશે જોઈએ, તેમ અહીં જગતના જીવોને

પીડા કરવાનો હક કોઈને છે જ નહિ. આ એક જ નિયમ જિનેશ્વર મહારાજા પ્રથમ જણાવે છે. સર્વે પ્રાણી, ભૂતો, જીવો કે સત્ત્વો પૈકી કોઈપણ કોઈને હણવા, કોઈપર બળાત્કાર કરવા, કોઈને તાબેદાર કરવા, મારવા કે કિલામના કરવા હકદાર નથી. આ પાંચ વસ્તુ કોઈ કોઈને ન કરી શકે. આ જિનેશ્વરનું શાસન છે.

સ્વતંત્રવાદ અંગે બધા હકો યુરોપને!

આજમાં સ્વતંત્રવાદને અંગે બોલાય છે કે બધા હક સર્વને મળવા જોઈએ પણ છેવટે એ કે તે યુરોપને માટે. અહીં એક જ શબ્દથી આખી સભા ચકિત થાય. તેમ અહીં ચૌદ રાજલોકમાં જેટલા જીવો હોય, કોઈ પણ જાતિનો કે કોઈ પણ ગતિનો જીવ હોય, પર્યાપ્તા કે અપર્યાપ્તા હોય તેને હણવાનો, મારવાનો કે તાબેદાર કરવાનો એ વિગેરે પાંચે બાબતનો હક જ નથી. હવે તમામપણે એટલો શબ્દ મૂકો તો ગમ ન હોય તો મારવા આદિપણાનો હક નથી એમ અર્થ થાય. સદા જ્ઞાતાએ આખો કરીને પાછળથી કુન્ચાઈથી બીજા શબ્દો નખાય તે ઠીક ન ગણાય.

વર્તમાન અને ભાવિ જિંદગીની આઝાદી અને આબાદી

હવે પ્રભુ વીરે જે ઢંઢેરો પીટ્યો છે તેમાં દૂષણ કરનારી એક પણ કલમ નથી. પણ સર્વ જગતને સમાન ગણીને આ ઢંઢેરો કહેલ છે. આ દ્વારા તમારી જિંદગી બગડે નહિ, ગતિ સુધરે, ઊંચામાં ઊંચી રહે તે માટે જ આ ઢંઢેરો જિનેશ્વર મહારાજે પીટ્યો છે. અહીં આખી ભવિષ્યની જિંદગી ન બગડે તે માટે તેને જાહેર કરે છે કે આ ઢંઢેરો માનનારો અને તેને શિરસાવંદ્ય ગણનારો હોય તેની ભવિષ્યની જિંદગી ખરાબ નથી જ આવવાની. હવે ખરાબ જિંદગી ન આવે એટલું જ ને? તો કહે છે - ના. આ ઢંઢેરાને માનીને તેને જાહેર કરી વિસ્તાર કરવાવાળા ભવિષ્યની જિંદગી આઝાદી અને આબાદીવાળી મેળવનારા બનશે. વળી ભવની મુક્તિ, તેમ જ આઝાદી અને આબાદીનો રસ્તો રજિસ્ટર કરનાર આ ઢંઢેરો છે. વળી એમાં

કાળભેદે કલંક નથી, જાતિ દેશ કે કુલભેદે પણ કલંક નથી વળી ઇતરોના ઢંઢેરામાં કલંકની કાલિમા લાગેલી હોય છે તેવી કાલિમા અહીં લાગેલી નથી

ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વત ઢંઢેરો

હવે મોટા અધિકારીઓને એમ કહેવું પડે છે કે વખત આવે ત્યારે વચનને પણ વેતરી કાઢવું શુદ્ધ વચન બોલેલા હોઇએ તો તે વખત પૂરતું જ પછી નહિ શુદ્ધ ઢંઢેરાઓ સ્વરૂપે શુદ્ધ, કલંક વગરના હોય પણ તે વખતે વહેવડાવી દેવાય તેવો ઢંઢેરો તીર્થંકરોનો નથી પણ નિત્ય છે સર્વકાળને માટે આ ઢંઢેરા છે કોઈપણ કાળે કોઇ પણ દેશે કોઇ પણ જ્ઞાતિએ કે કુલે એમાં ફેરફાર કરાય જ નહિ આવો ઢંઢેરો હોવા છતાં એમાં સુધારો કરી નાખવામાં આવે તો શું થાય? તો કહે છે કે સર્વ જાતિ તેમજ કુલને તે લાગુ પડે પણ સરકારને લાગુ ન પડે તો? અહીં જગતના જીવોના ઉદ્ધાર માટેનો તીર્થંકરનો જે ઢંઢેરો છે તેમાં સુધારા માટે કે ફેરફાર માટે અવકાશ નથી તે ઢંઢેરો ધ્રુવ છે નિત્ય છે વળી જગતમાં જેની મર્યાદા ન બાંધી હોય અને યાવચ્ચંદ્રદિવાકર જેવું લખેલ હોય તો પછી તેમાં દેશ—કાળની મર્યાદા ગણી લેવી પડે તેવો ઢંઢેરો આ નથી પણ આ ઢંઢેરો શાશ્વતો છે કોઈ દિન ન હોય એમ નહિ આ ઢંઢેરો તે જ ધર્મ, અને તે ધ્રુવ નિત્ય, શાશ્વતો છે હવે આ ઢંઢેરો કોણે જાહેર કર્યો શું સમજીને કયા મુદ્દાથી જાહેર કર્યો? વળી પોતાની લાયકાત મુજબ તેના કાર્યને ન જણાવે ત્યાં સુધી તેની કિંમત ન અંકાય માટે અહીં ઢંઢેરો જાહેર કરનાર તીર્થંકર મહારાજ કેટલા લાયક છે? તેનું ફળ શું? કોને ઉદ્દેશીને કહે છે એ વગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૪૧

પ્રભુ વીરનો જગતના ઉદ્ધારનો સંદેશ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ જમ્બૂસ્વામીને આચારાંગસૂત્રની રચના જણાવતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-પ્રભુ વીરનો સંદેશો હું તને કહું છું તે તેમણે સાક્ષાત્ શબ્દોથી હેતુ યુક્તિ અને દૃષ્ટાન્તપૂર્વક જણાવેલ છે વળી પોતે આચરીને સંપૂર્ણ ફળ પામીને જ જણાવેલ છે શું જણાવેલ છે ? તો કહે છે કે જીવોની ઉત્પત્તિ, મન અને ઇંદ્રિયોનું આધીનપણું, તેમાં રાગી અને દ્વેષી ન થવાનું જણાવવા સાથે આત્માની ત્રણ અમૂલ્ય વસ્તુઓ જણાવ્યા બાદ સમ્યગ્દર્શન વિનાના જ્ઞાન અને ચારિત્ર તે સમ્યક્ ન ગણાય માટે જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ બેની અંદર સુગન્ધ લાવનાર દર્શન નામની ચીજ છે હવે તે સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ છે ? તો કહે છે કે-જો દુનિયાનો હક એક સરખી રીતે માનવો તેનું નામ જ સમ્યગ્દર્શન, એટલે દેવ ગુરુ અને ધર્મ તેને આધારે સમ્યગ્દર્શન તે હકને આધારે વળી આશ્રવ, સંવર નિર્જરા કે મોક્ષ પણ તે હકને આધારે જ માનવાના છે હવે જીવોને અમુક હક છે તે હકને આધારે તત્ત્વત્રયી અને આશ્રવાદિની માન્યતા રહેલી છે

અહિંસાનો સર્વ જીવોનો હક

હવે એ હક કયો ? જગતના સર્વ જીવો તાડન મારણ તાબેદારી આદિ પાંચ હકોથી રહિત છે અર્થાત્ સર્વ જીવો પૈકી કોઈ કોઇને મારવાનો હકદાર નથી બળાત્કાર કરવાનો તેમજ મારી નાખવાનો કોઇ જીવને કોઇ પણ જીવ અંગે હક નથી આ હકો માનવા અંગે કે તે જાળવવા અંગે વિક્ષેપ કરવાનો કોઇને પણ હક નથી—હવે આવી જે માન્યતા તે જ સમ્યક્ત્વ

તીર્થંકર મહારાજા કેવલી શાથી ?

હવે તીર્થંકર મહારાજા કેવલી શાથી ? અઢાર દોષથી રહિત થયા માટે. જેવી રીતે તીર્થંકર કેવલી અઢારે દોષ રહિત હોય તેવી જ રીતે બીજા કેવલીઓને પણ અઢાર દોષ હોતા નથી, અને તેમાંથી કોઇને પણ અઢાર દોષમાંનો એક પણ દોષ હોતો નથી. નથી કોઇને વર્તમાનમાં એ દોષો ગયા અને બીજાને ભવિષ્યમાં જવાના હોય એવું નથી. બીજા કેવલિઓને ભૂતમાં દોષો હતા પણ વર્તમાનમાં નથી અને ભવિષ્યમાં થનારા પણ નથી. તેવી જ રીતે તીર્થંકર મહારાજના આત્માને ભૂતમાં દોષ હતા પણ વર્તમાનમાં કેવલિમાં તે દોષો છે નહિ અને થનાર પણ નથી.

તીર્થંકર અને સામાન્ય કેવલી વચ્ચે ફેર શો ?

હવે અહીં મન, તીર્થંકરો કેવલજ્ઞાનવાળા અને અઢાર દોષ રહિત છે છતાં તેમાં એક મુદ્દો છે કે–આવો જે ઢંઢેરો પીટવો તે તીર્થંકરોમાં જ હોય છે પણ સામાન્ય કેવલીમાં તે હોતો નથી. જગતના સર્વ જીવો તાડન-તર્જનથી રહિત રહેવા માટે હકદાર છે. તાબેદારી વિના, પીડા વિના જીવવાનો તેમને હક છે. અરે, નિર્ભયપણે જીવન જીવવા માટે તેઓ હકદાર છે. હવે જગતના સર્વ જીવો કોઇના પણ આ હકની આડે આવે નહિ. વળી આવો ઢંઢેરો પીટાવી દેવ-મનુષ્યમાં પહોંચાડનાર કોઇ હોય તો તે તીર્થંકર મહારાજ છે. એટલું જ નહિ પણ જગતને જિનેશ્વર દેવનો આ સંદેશો જણાવવા ગણધર મહારાજ જંબૂસ્વામીને કહે છે કે–મનુષ્યમાત્ર પોતાની ભવિષ્યની જિંદગી ન બગડે તે માટે કટિબદ્ધ હોય પણ મરણ પછીની પોતાની ભવિષ્યની જિંદગી કેવી થશે તેના માટે તેઓ વિચાર કરતા નથી. આ ચાલુ જિંદગીના ભવિષ્યને માટે વિચાર કરે તેના કરતાં આચરણ તેની ભવિષ્યની જિંદગીનો વિચાર કરે તેનું નામ જ ધર્મ. આ ધર્મ નામની બીજી કોઇ પણ ચીજ નથી.

ભવિષ્યની જિંદગી સુંદરતર કરનાર ધર્મ

આ જીવન પછી ભવિષ્યની જિંદગી સુંદરતર રહે એવું નિ-સ્ટર કરવાની જે ઓફિસ તેનું નામ જ ધર્મ હવે તમે મુ ચાજની આફત સત્તા હાથમા રાખો છો એમ જણાય છે એમ કહો તો આ કોઇની સત્તાથી આપેલી ચીજ નથી પણ તે પોતે પોતાના હાથે જ નક્કી કરી શકે છે ભવિષ્યની જિંદગી સારી નોખ્ખી જ નિવ? તેના માટે કયું કાર્ય કરવું ? જે કાર્ય તમને ધર્મ તરીકે ઓળખાવેલ છે તે વળી ભવિષ્યની જિંદગી સુધારે તે કાર્યરૂપે મે જે ઓળખાવેલ છે તે આ ઢંઢેરો જ છે પણ તે રામેરોમ ઓતપ્રોત થવો જોઇએ તે ઢંઢેરાની આડે આવવાનો કોઇને હક નથી અને તેનું નામ જ ધર્મ છે

ગાડીની ચોરી અને સોયની શાહુકારી

હવે ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજના વચનરૂપ જે [illegible] તે જ ધર્મ છે જો તમારા રોમરોમમા આ ઢંઢેરો [illegible] થાય તો પછી ચાહે તેટલા ધર્મકાર્યો કરો પણ તે [illegible] નથી એટલે ગાડીની ચોરી અને સોયની શાહુકારી [illegible] કોઇની સોય પડી હોય તો લઇ લેવા કહે અને પાપને [illegible] આખી ગાડી હજમ કરી જાય હવે જે જીવો [illegible] હકને કબૂલ ન કરે અને તેની આડે આવે તો [illegible] ગાડીના ચોર જેવો દેખીતો ચોર છે

જીવોના પાંચ હક રૂપ આ ધર્મની [illegible]

હવે જિનેશ્વરે કહેલો જે ઢંઢેરો તેની [illegible] હવે આક્રમણ કરનારને મારી નાખવાનો [illegible] અમુક અમુક અપેક્ષાએ કોઈ ધર્મ ગણ્યું [illegible] કુળ કે કાળને અંગે ઉપાધિરૂપ આ ધર્મ [illegible] જગતના જીવોના પાંચ હક પ જે [illegible] છે તેમા જાતિ કુળ કે અન્યને [illegible]

નિશ્ચય રૂપે એમ કહો ખરો પણ ધ્રુવ એટલે લામનાગટ અમુક મુદત ની જ મર્યાદા ગણાય છે સવચ્છરીએ ગાયના રૂવાડાથી વધુ વાળ સાધુને મસ્તકે ન હેવા જોઇએ અહીં જુવાનને ચાર માસે અને સ્થવિરને છ માસ લોચ કરવાનો છે પણ જિનકલ્પી સાધુએ તો હમેશા લોચ કરવો હવે અહીં રોજરોજ લોચ કરવો કમ બને? તો કહે છે કે આજે હાથમા આવ્યા તેને આજે, કાલે હાથ આવે તેને કાલે એટલે ચા માસ સુધી વધતા જતા વાળનો લોચ કરે તે ધ્રુવ શબ્દથી કહેવાય તેવી જ રીતે અમુક ઋતુ સુધી રહે તે પણ ધ્રુવ શબ્દથી કહેવાય ઠડી અને ગરમીને અગે પણ લામબામટ હોય તેને ધ્રુવ શબ્દથી કહેવાય અહીં તેવા ધ્રુવરૂપે આ હકીકત નથી પણ નિશ્ચય રૂપે છે એટલે શ્રાવક કે જાનવરને કે નારકી કે દેવને માનવાને જરૂર નથી એમ નહિ પણ સર્વ જાતિ અને અતિમા હક માનવાનુ નક્કી જ છે

અવધ્યો બ્રાહ્મણ એ ઇતરોની માન્યતા

બીજામા કહેવાય છે કે બ્રાહ્મણો ન હન્તવ્ય. ' તેમજ ' અવધ્યો બ્રાહ્મણ ' અહીં બીજાઓને મારવાનો હક રખાય અને બ્રાહ્મણ મારે છૂટ છે એવુ અહીં જૈન શાસનમા નથી અહીં જૈન શાસનમા તો સર્વ જીવો માટે એક સરખો હક છે હવે અહીં નિત્ય શબ્દ વિવક્ષને આધીન છ જીવ પ્રથમ સિદ્ધપણામા જાય ત્યા નિત્ય પણ કેમ ? કારણ કે પ્રથમ સિદ્ધના જીવો તો સસારી હતા છતા હવે સિદ્ધપણામા રહેનાર છે તેથી નિત્ય કહીએ તેમજ તીર્થકર મહારાજા વોસરાવી છે કાયા જેમણે એવા છે, તો અહીં પ્રથમથી સસારી પણામા કાયા વોસરાવી નહોતી, છતા નિત્ય માટે જેણે કાયા વોસરાવી છે એમ કેમ બોલાય તેમજ જીવો અનાદિના શુદ્ધ હોતા નથી છતા કહી શકીએ કે નિશ્ચવોસટ્ઠકાયા એટલે કર્મનો સર્વથા ક્ષય કરીને સિદ્ધપણાને પામ્યા છે તે સિદ્ધપણુ કોઇ દિન જનાર નથી તેથી

છે તેવી જ રીતે તીર્થકર મહારાજે શરીરની દરકાર છોડીને

શરીરને વોસિરાવ્યું છે અને હવે પછી પણ શરીરની દરકાર કરનાર નથી તેથી નિત્ય શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે

ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વતો [illegible]

હવે તેવી જ રીતે સર્વ જીવોને તા [illegible] પામ્યા વિના બળાત્કારમાં આવ્યા વિના તાબેદાર બન્યા વિના કે જિંદગીના અંત સુધીનું [illegible] બન્યા વિના સ્વતંત્રરૂપે પાળે રહ્યા નો જે હક છે તે અમુક ઋતુના અંગે કે કાળને અંગે છે એમ નહીં પણ આ હકરૂપ જે ધર્મ તે ધ્રુવ અને નિત્ય હોવા સાથે અમુક કાળને માટે વિવક્ષિત નથી પણ શાશ્વતો છે એટલે અમુક કાળે નથી કે નહોતો અગર નહીં રહે તેમ નથી પણ આ પ્રમાણે હમેશ અતીતકાળમાં હતો વર્તમાનમાં સર્વ ક્ષેત્રોમાં છે અને ભવિષ્યકાળમાં સર્વ ક્ષેત્રોમાં રહેશે.

દેવ, ગુરુ ધર્મ તથા આશ્રવ, સંવર

આવા હકને માને અને તેનો ધર્મ કહે તે દેવ અને તેનો પ્રચાર કરે અને અમલમાં મૂકે તેનું નામ ગુરુ અને તેને જ સાચો માનવો તેનું નામ ધર્મ છે હવે શ્રદ્ધા આ હકોને માનવા તે પ્રમાણે વર્તવું તેનું નામ સંવર તેને ન માનવા તેનું નામ આશ્રવ વળી તે હકોને ન માનીએ અને તેનાથી વિરુદ્ધપણે વર્તીએ તેનું નામ આશ્રવ આવી રીતે નવે તત્ત્વો રૂપ [illegible] નો આધાર આ હકની કબુલાત ઉપર છે

આ સર્વે કહેનાર કોણ?

હવે આ સર્વેને કહેનાર કોણ? જેને જેની ખબર [illegible] તેની વાત કહે તે પ્રમાણિક મનાય પણ જે આપણી જાતનો [illegible] પડ્યાની વાત કરે તે ન મનાય તેવી જ રીતે [illegible] સર્વે અનાદિ કાળ આ જીવોને આ હક છે આદિમાં પણ હક છે આવું કહેવાની સત્તા કોને? જેઓ ભૂત અને ભવિષ્ય [illegible]

તે જ આવુ કહેવાને હકદાર છે, પણ જેને ભૂત કે ભાવિ કાળનુ જ્ઞાન નથી તેઓ બબડે તો કોઇ પણ માને નહીં હવે અહી સર્વકાળને ન જાણે તેના હકો ફળો કે તુચ્છજ્ઞાનીને ન જાણે તેઓ સર્વકાળના હકની વાત કરે તે નકામી છે

કેવલજ્ઞાની તીર્થંકરે જણાવેલ ધર્મ

હવે આ પવિત્રમા પવિત્ર ઉદ્દેશો તે જ ધર્મ વળી તે ધ્રુવ, નિત્ય અને શાશ્વતો હોવા સાથે કોઇ રેચિયાપેચિયાએ જણાવેલો નથી, પણ જેઓએ ચૌદ રાજલોકના અનતાનત જીવોનુ સર્વ પ્રકાર જ્ઞાન મેળવેલુ છે વળી અનાદિ અનત સ્થિતિ તરફ તેટલા કાળના પર્યાય તરફ જેને જ્ઞાન છે તેમણે એ જણાવેલુ છે

समेच्च ' શબ્દ મૂકવાનુ કારણ

હવે અહી લોકને જાણેલ છે તો પછી 'जाणित्तुलोय' ન કહેતા ' समेच्च શબ્દ નવો કેમ વાપર્યો ? અહીં સમ્ શબ્દ એકીભાવમા છે તેના દ્રવ્ય, ગુણ પર્યાયોનુ તન્મયપણુ જણાવે છે એટલે દ્રવ્ય પર્યાય જુદા નથી એમ જણાવવા માટે, સમ્યક્ જાણવા માટે ' समेच्च ' શબ્દ મૂકેલ છે તેથી કેવલજ્ઞાન પામીને ચૌદ રાજલોકને જાણેલ છે હવે અનત કાળના અનત દ્રવ્ય પર્યાયોને તેજ જાણી શકે કે જો કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઇ હોય તેથી અહી આખા લોકને સ્થાવર અને જગમ બન્ને પ્રકારના જીવો-પર્યાયોને સર્વ કાળના અવસ્થાએ જાણીને તીર્થંકર મહારાજે ધર્મરૂપે આ ઉદ્દેશો કહેલ છે

વીતરાગ અને સારા ગામની પીંજણ એ કેમ ?

હવે અહી તીર્થંકર મહારાજને પત્ની શી પડી હોય ? આખુ જગત મરે કે જીવે અથવા જગત ઊથલપાથલ થાય તેથી તેમને શુ ? પારકી પચાતમા પડે તેથી શા ફાયદો ? ઘ ઘણી ઘન્તુ શોધણી દેરાતુ સુજાણે પણ અહી આખા જગતનુ જાણીને કામ શુ ?

તેમને દ્વેષ હોય કે નહીં ? મોક્ષ આપે કે ન આપે મજૂરી કરે કે ન કરે તેમાં તેમને શું ? કોઈ કેમ દુભાય ? તો સારે ગામની પીડા અહીં વીતરાગ માનવ અને સારા ગામની પીડા એ કેમ બને ? ધનવાળાને ધનની પડી હોય, કુળવાળાને કુળની પડી હોય તેમ અહીં વીતરાગને આખા જગતની પડી હોય છે હવે જે કુટુંબનું કે જ્ઞાતિનું હિત કરવા તૈયાર થયેલો હોય તેને બીજાની દરકાર ન હોય તેને પોતાનો રાગ તેમાં જ છે અહીં વીતરાગ પરમાત્માને સ્વપનો પક્ષ નથી તેથી આખા જગતના હિતની ભાવના વર્તે છે, તેમ આખા જગતની દયા આવવાથી તેમને આ ધર્મ-નિરૂપણ કરેલ છે તેની તેમણે ઉપાધિ વહોરી નથી

જગતના સર્વ જીવોની દયા

આ જગતને જન્મ જરા મરણથી પીડાતું દેખીને પોતાને દયા આવી તેથી જિનેશ્વરે આવો ધર્મ નિરૂપણ કરેલ છે વળી આ જગત્ માત્ર પીડાય છે એમ નહીં પણ દુઃખે દુઃખી થઈ રહેલ છે અહીં પણ જગતમાં આરે પણ નથી તેવા જગતના ઉદ્ધાર, બચાવ કે રક્ષણને માટે જેઓ તૈયાર થયા છે તે જ વીતરાગ તીર્થંકર છે હવે મમતપણું હોત તો અમુક કુટુંબ ઘર કે જાતિ માટે તૈયાર થાત પણ અહીં આખા જગતમાં થયેલ એક દુઃખ કે પીડા અગર તેના હકનો થતો લોપ-તે પીડા જાણીને પ્રભુ તીર્થંકરે આ હકનો ધર્મ નિરૂપણ કરેલ છે

પદાર્થ બનાવનાર નહિ પણ બતાવનાર જિનેશ્વર

હવે અહીં ધર્મ અનાદિનો કહેલો છે વળી પ્રભુ વીરે કહેલો છે આ બે વાત કેમ બને ? વાત ખરી પ્રભુ વીરે તો નકલ કરી છે કોર્ટમાં પ્રથમના દસ્તાવેજની નકલ કાઢી આપી દે તેથી દસ્તાવેજની તારીખ કઈ નકલના દિનની નહિ જ ગણાય તેમ અહીં ધર્મ અનાદિનો છે પ્રભુ વીરે તો તે જાહેર કરી માત્ર નકલ કરી દીધી

છે જગતના સર્વ જીવોને આવી રીતે જીવવાનો હક છે એ પટ્ટાની તેમણે નકલ કરી દીધી. **पवुच्चइ** " એટલે જણાવેલ છે અર્થાત્ તીર્થંકરો ધર્મને કરનાર-બનાવનારા નથી અધર્મને પણ બનાવનારા નથી પણ તેઓ બતાવનારા છે જગતમાં સ્વાભાવિક રીતે જે પ્રકારે સર્વ થતું હતું પણ લોકોને જાણમાં નહોતું તેથી તેમણે તે બતાવ્યું દીવાએ હીરો બતાવ્યો તેથી તે દીપક હીરાનો ઉત્પાદક નથી પણ દર્શક છે તેમ અહીં પ્રભુ વીરે પટ્ટક કરી દીધો નથી પરંતુ તેમણે તો તે જાહેર કરેલ છે

અમને એ પટ્ટક સાથે શું લાગેવળગે?

હવે તે પટ્ટકને માનવો તે જ ધર્મ તે પ્રમાણે ચાલવું તેનું નામ ડરપણું, અને જો તે પટ્ટક જગતમાં લુપ્ત થયો હોય તો તેને જાહેર કરવો તેનું નામ જ દેવપણું અહીં પટ્ટક અનાદિનો છે તેની નકલ પ્રભુ વીરે કરી હવે અહીં એક માણસે જૂના દસ્તાવેજની નકલ કરી આપી તેથી નકલ કરનારો માલિક બનતો નથી જેણે જેને લખી આપ્યો હોય તે જ હુકમનામું બજાવી નાણાં વસૂલ કરી શકે પણ બીજો ન જ કરી શકે અહીં પ્રભુ વીરે જો આ હક કહ્યો હોય તે જ હકદાર પ્રભુ વીરે ગૌતમસ્વામીજી કે સુધર્મ-સ્વામીજીને કહેલ છે તેઓ તે પ્રમાણે ચાલવાને હકદાર પણ અમને શું લાગેવળગે? જેમ રસ્તામાં ચાલનારને બીજાના દસ્તાવેજ સાથે હક હોતો નથી તેમ અહીં પ્રભુ વીરે કહેલા હક સાંભળે તેથી બીજાને શું?

સમોસરણમાં હાજર કે ગેરહાજર બધાય માટેનો હક

હવે ઉપર્યુક્ત પ્રશ્નના સમાધાનમાં જણાવાય છે કે પ્રભુ વીરે આ હકપત્ર કહેલ છે તે કોને ઉદ્દેશીને કહેલ છે? એકલા ગૌતમ કે શંકાદિ લાદિ માટે નહિ તેમજ આણંદાદિ શ્રાવક માટે કે ચંદના આદિ સાધ્વીજી માટે કે રેવતી આદિ શ્રાવિકા માટે કહેલ નથી, પણ જેઓ

હકપટ્ટાનો અમલ કરવાવાળા હતા તેઓ કહે છે કે **इच्छामो अणु सट्ठिं** કહીને ' **किं तत्तं** ' એમ કહીને બોલ આવા ગણધર મહારાજાઓને પણ આ હક છે વળી જે ગણધર પદ્વીને લાયક નથી તેવાઓ માટે પણ આ હક છે હવે તે કેમ ? તો કહે છે કે-સમુદાય તરીકે જે જાહેરાત કરાય તેમા એક બોલે તો પણ તે સર્વને માન્ય ગણાય, પણ તે સમુદાયમા જે એકઠા થયેલ હોય તે જ તે માન્ય રાખે પણ અહીં પ્રભુ વીરની સભામા કે પર્ષદામા હોય તેઓ તે કબૂલ માને એ વાજબી છે પણ જેઓ તે વખતે સભામા નહોતા તેમને શું ? હવે જે પ્રભુ વીર આગળ ઊભેલા હોય કે ઊભેલા ન પણ હોય એટલે સમોસરણમા અનુપસ્થિત હોય તેવાને માટે પણ આ હક છે

વિરતિ અને અવિરતિ સૌ માટે સરખો હકપટ્ટો

હવે જે રાજગૃહી નગરીમા હોય અને પ્રભુ વીરને પોતાના મન-વચન પણ આપી ચૂકેલા હોય તેઓ તો એમ કહે કે-પ્રભુ વીર ! આપ ધર્મને કહો ! જેમ આપણા બહુવેલ સદિસાહુ આદિ પદોમા શું તત્ત્વ છે ? આ ભાગ મનવચનકાયાના યોગો જે છે તેની પ્રવૃત્તિ આપને પૂછ્યા વિના ન કરાય પણ જે પ્રવૃત્તિ ક્ષણે ક્ષણે થનારી છે તે પૂછવાનો ટાઈમ-વખત નથી તે આજ્ઞા વિના કરી લેવી પડે તેની છૂટ મગાય છે આંખની પાંપણનું ચલન, શ્વાસની ગતિ, નાડીની ગતિ એ પરાધીન છે અને સમયે સમયે પૂછાય તેમ નથી તથી તે સિવાયની સર્વ પ્રવૃત્તિમા પૂછવાનું રાખેલ છે અહીં સર્વ સત્તા એટલે મન વચન અને કાયાની આધીનતા જો ગુરુના કબજામા ન મૂકીએ તો તોરાની તિજોરી રૂપ ખાની ચાવીઓ સોંપવા જેવું છે અહીં જેઓએ યોગો સોંપેલા છે તેઓની આગળ આ ધર્મ૫ કહે તે ઠીક પણ જેમણે મન વચન અને કાયાના યોગો સોંપેલા નથી એટલે વિરતિધર્મમા જેઓ આવ્યા નથી તેમને માટે પણ આ હકપટ્ટો સરખો છે

સમસ્ત જીવોને લાગુ પડતો કાયદો

હવે જ્ઞાતિનો કાયદો પોતાની જ જ્ઞાતિમા ચાને ઓસવાળની જ્ઞાતિમા થયેલા ઠરાવનો વર્તાવ પણ એ જ્ઞાતિએ જ કરવાનો નહિ કે શ્રીમાળીને તેમ અહીં નિર્ગ્રંથ અને અચેલક એવા પ્રભુ વીરે કાયદામા કહ્યુ કે આ કાયદો આપણે પાળવાનો છે તેથી જેઓ અનેક હોય તેમને આ કાયદા સાથે સબંધ નથી તેથી કહે છે કે-જે સાધુ મો ઉપધિવાળા છે જે ઉપધિ વિનાના છે જે જીવો સાધન સામગ્રીવાળા છે કે સામગ્રી વિનાના છે તે સર્વને અંગે આ કાયદો છે તથા ઉપસ્થિત-અનસ્થિત ઉપસ્થિત-અનુપસ્થિત એમ બને પ્રકારના જીવોને આ કાયદો લાગુ પડે છે હવે ઉપધિવાળાને અને ઉપધિવિનાનાને એ કાયદો લાગુ પડે એ વાત ખરી, પણ અહીં વીતરાગ તેમા જે વીતરાગમા ઉપધિવાળા હોય અગર ઉપધિવિનાના હોય તો આ કાયદો લાગુ થાય પણ વીતરાગ જ નથી તેને શું? કહે છે કે-જેઓ ચૌ પ્રકારના અવ્યક્ત મનોયોગવાળા મનોયોગવિનાના હોય તે સર્વને આ કાયદો લાગુ પડે છે ઉપસ્થિત કે અનુપસ્થિત દંડવાળા કે દંડ વિનાના તે સર્વ જીવોને લાગુ પડે છે

જગતમા સત્યરૂપ-તત્ત્વરૂપ ઢંઢેરો

વાત ખરી પણ જ્યા ગવર્મેની રૈયત જ ન હોય એટલે જે કાયદો રાજ્ય કારભાર, નોકર ચાકર કે પ્રજાજનને લાગુ પડે, પણ જે તેના ડિસ્ટ્રિક્ટ-જિલ્લા-મા કે રાજ્યમા ન હોય તેને શું લાગે વળગે? પરરાજ્યમા ગયેલાને તે કાયદાથી શું થાય? અહીં આ કાયદો જાતિ કુલ કે મનોયોગવિશેષને અંગે નથી પણ તે સર્વને અંગે છે આ તો ગળે વળગાડવા જેવી વાત છે એમ કોઇ કહે તો કહે છે કે ના તેમ નથી ખરેખર જગતમા જો સત્ય-સાચેસાચુ-રૂપ હોય તત્ત્વરૂપ જો કઇ પણ હોય તો આ ઢંઢેરો છે અને તે તત્ત્વરૂપ છે અને તેના અંગે જે અધિકારીઓ તે અંગે કેમ લીધા, વળી તે ઢંઢેરો સાચો અને તત્ત્વરૂપ કેમ છે તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૪૨

ઇતરો નવો ઈશ્વર થવાનું માનતા નથી

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ સુધર્માસ્વામીજી મહારાજ જંબૂસ્વામીજીને આચારાંગસૂત્રની રચના જણાવતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે હે જંબૂ! જિનેશ્વર તીર્થંકર ભગવાન મહાવીર મહારાજે જે નિરૂપણ કર્યું સાક્ષાત્ કેવલજ્ઞાનથી સાબિત કર્યું અને જે વસ્તુ આચરીને ફળ સુધીની તેની આરાધના કરી તે જ વસ્તુ તેઓ દુનિયા આગળ કહે છે. હવે પ્રભુ વીરે જગતને શું આપ્યું? કોઈ મોતી કે રત્નો આપ્યા નથી, સોનું રૂપું કે હાથીઘોડા આપ્યા નથી પરંતુ ભગવાન મહાવીર મહારાજે એ જ આપ્યું છે કે આ આત્માને ઓળખતા શીખો. હવે જગતમાં આત્માને ઓળખવું એ કાંઈ સહેલું નથી, તે તો તીર્થંકર મહારાજ ઓળખાવી શકે. હવે જગતમાં જેમ અન્ય મતવાળાઓને ત્યાં ઈશ્વર થવાને અંગે વિશિષ્ટ છે તેમ અહીં શું વિશિષ્ટ છે? ઇતરોના ગુરુઓને પૂછો કે ઈશ્વર થવાના રસ્તે તમારા શાસ્ત્રોમાં બતાવ્યો છે? તો તેઓ એમ જ કહે કે માણસ તે ઈશ્વર થઈ શકે નહીં. ઈશ્વર કોઈ નવો ન થાય. તેથી તે કહેવું પણ ઇતરોમાં વિશિષ્ટ છે. તેમ અહીં તીર્થંકર ભગવાનોએ પોતાના ધર્મે આત્માને ઓળખાવવાની રીતિ વિશિષ્ટ કરી છે કે શું?

આત્માની ઓળખાણ તીર્થંકર જ કરાવે?

પ્રશ્નના સમાધાનમાં કહેવાય છે કે તેમ નથી. એકલા તીર્થંકરો જ આત્માને ઓળખાવી શકે તેમ નથી. એટલે વિશિષ્ટ નથી. તો પછી એમ કેમ બોલો છો કે તીર્થંકરો જ આત્માની ઓળખાણ કરાવે? એ રીતે કેમ બોલાય છે? રહિત ... પણ કહેવાય અને વળી વિશિષ્ટની વાત પણ કરાય ... શું

બને ? તો કહે છે કે તે એવી રીતે બને છે કે જે વસ્તુ બીજાને ઓળખાવવા માગે તે વસ્તુને પ્રથમ પોતે તો ઓળખવી જોઇએ જે વસ્તુનું જ્ઞાન પ્રથમ પોતાને ન હોય તે વસ્તુ બીજાને ઓળખાવવાનો દાવો કરવો તે નકામો હવે જે પોતાના આત્માને જાણે ત્યારે જ તે બીજાને જાણે અને તેમની ભિન્નતાને જાણે તેથી જેઓ આત્માને ઓળખતા નથી તેઓના આત્માને ઓળખાવવા માટે આત્માને જ્ઞાન કરાવવું પડે હવે તેથી આત્માને ઓળખનાર બીજાના આત્માની ઓળખ કરાવી શકે આથી તીર્થંકરો જ બીજાના આત્માની ઓળખ કરાવી શકે કારણ કે કેવળજ્ઞાન થયા વિના બીજાના આત્માને દેખી ન શકાય અને તેથી કેવળજ્ઞાન થાય તો આત્મજ્ઞાન પછી તેના આત્માની ભિન્નતા પણ જણાય હવે કેવળજ્ઞાન દ્વારા પોતાને બીજાને અને તેની ભિન્નતાને જાણી તેઓ ઓળખાવી શકે

કેવળજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે કોણ ?

હવે કેવળજ્ઞાની જે તીર્થંકર હોય તે જ બીજાના આત્માના જ્ઞાનને કરાવી શકે કે તીર્થંકર ન હોય તેવા કેવળજ્ઞાની પણ તેમ કરાવી શકે ? તો કહે છે કે કેવળી માત્ર આત્માને ઓળખે છે એ વાત ખરી એમાં ના નહિ પણ એક વાત ખ્યાલમાં લો ! કેવળજ્ઞાનનો રસ્તો ઉઘાડે કોણ ? અને વળી કેવળજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે કોણ ? કહો કે તીર્થંકર મહારાજ જ કેવળજ્ઞાનનો માર્ગ વહેતો કરે અતીર્થસિદ્ધ થાય, અજિનસિદ્ધ થાય તીર્થ પ્રવર્ત્યા વિના પણ કેટલાક જીવો મોક્ષે જાય અજિનસિદ્ધ બને એટલે મોક્ષે જાય તીર્થંકરો તીર્થ સ્થાપે તેની પહેલા પણ કેટલાક જીવો મોક્ષે જાય તેથી અતીર્થઅજિનસિદ્ધ બને ખરા પણ માર્ગ વહે નહિ. અતીર્થસિદ્ધથી માર્ગ વહેતો ન હોય માર્ગને વહેતો મૂકનાર તો તીર્થંકરો જ હોય અને તે પુણ્ય કે ભાગ્ય તેમના જ હાથમાં હોય કઈ વસ્તુ ? મોક્ષ માર્ગને વહેતો મૂકવો તે મોક્ષને પામવો તે તો અતીર્થસિદ્ધ અજિનસિદ્ધનાય હાથમાં હોય પણ મોક્ષમાર્ગ વહેતો મૂકવાનું

કામ તો તીર્થંકર સિવાય બીજા કોઈથી ન જ બને

તીર્થંકરની બે પ્રકારની મોક્ષભૂમિ

કલ્પસૂત્રમા તીર્થંકરની મોક્ષભૂમિ બે પ્રકારની કહી છે પર્યાય મોક્ષભૂમિ અને પરપરા મોક્ષભૂમિ પર્યાયમા એવુ છે કે તીર્થંકરના કેવળજ્ઞાન પછી અમુક કાળે જ મોક્ષમાર્ગ પ્રવર્તે અને બીજી અમુક પાટો સુધી મોક્ષમાર્ગ વહેતો રહે આ વાત મગજમા લેશુ તો આત્માની ઓળખ કરાવવાની યોગ્યતા કે સત્તા માત્ર તીર્થંકરોને જ છે એ સમજાઈ જશે અને તેથી જ પ્રભુ વીર જગતને આત્માની ઓળખ આપે છે

આત્મા એ શી ચીજ છે ?

હવે એ ઓળખમા પ્રથમ એ જણાવ્યુ કે—આ આત્મા તે શરીર ઇન્દ્રિય ધનમાલ કે કુટુબકબીલો ન હોય એટલે આ સર્વ વાના તે આત્મા નથી આત્મા એ અદર આવીને રહેલી ઉત્પન્ન થવાવાળી ભવચક્રમા જન્મ લેવાવાળી એવી એક નોખી ચીજ છે બાહ્ય આત્માથી જુદો પાડી અભ્યતર આત્માને ઓળખાવવાનુ કામ આ જિનેશ્વર મહારાજનુ છે ભવોભવ ઉત્પન્ન થવાવાળો એક જુદો પદાર્થ તુ છે એટલે મન, ઇન્દ્રિયો શરીરાદિથી ભિન્ન પદાર્થ છે વળી તુ કર્મને આધીન છે એટલે એક ભવથી બીજે ભવે રખડવાવાળો છે હવે તે કર્મોથી તારે મન અને ઇન્દ્રિયોને આધીન થવાનુ થાય છે તેથી બધાય છે હવે ઇન્દ્રિયોની આધીનતા એટલે અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ એવા ઇન્દ્રિયોના વિષયોમા ખુશી થવુ કે દિલગીરી ધારણ કરવી એનુ નામ જ આધીનતા

બહિરાત્મા, અતરાત્મા અને પરમાત્મા

આની રીતે બહિરાત્માનો ત્યાગ ઓળખાવવા છતા અતરાત્મા ચીજ શી ? બહિરાત્મા તો મિથ્યાત્વી હોય જે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય તે અતરાત્મા જ હોય આપણે આત્મા [illegible]

બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા ધન શરીર, કુટુંબ
દિને દ તરફ ગણના હોય તે બહિરાત્મા. ભવોભવ ઉત્પન્ન
થવાવાળો દ ' છું, આવી રીતે જે ગણે તે અંતરાત્મા. હવે અહીં
અંત ત્માવાળો જે છે તે તે શું ? વંધારી જેમ મેથળી છો? ત્યારે
અંદર શું છે તે ગણી ને તેવી રીતે અંતરાત્મા થવાવાળો આત્મામાં
શું છે તે તપાસ હવે અહીં આ આત્મામાં ત્રણ રત્નભંડારો છે
એક સમ્યગ્દર્શનરૂપી બીજો સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી અને ત્રીજો સમ્યક્
ચારિત્રરૂપી ભ ડાર છે આ ત્રણ રત્નોના ભંડારોનો ખ્યાલ ન આવે
ત્યાં સુધી આત્માનો ખ્યાલ ન જ આવે

પારસમણિ જેવો સમ્યગ્દર્શનરૂપી રત્નભંડાર

હવે સમ્યગ્ર્શ નરૂપી ભંડાર તે પારસમણિ જેવો છે
પારસમણિ પોતે સુદર છે અને બીજાને તેવા કરે તેવી જ તાકાત
સમ્યગ્દર્શનમાં છે એટલે પોતે સુદર છે અને બીજાને સુંદર
બનાવે જ્ઞાન અને ચારિત્રને સમ્યગ્દર્શન સુંદર બનાવે છે જ્ઞાન કે
ચારિત્રમાં એવી તાકાત નથી કે પોતે સુંદર રહે અને બીજાને સુંદર
બનાવે આ સમ્યગ્દર્શનમાં એવી તાકાત છે કે તે અજ્ઞાનને જ્ઞાન
બનાવે અવિરતિને વિરતિ બનાવે હવે તે સમ્યગ્દર્શન ચીજ શી ?
તેનું રૂપ, રંગ ગંધ કંઈ છે કે નહિ ? તે રૂપ કે આકારવાળી
ચીજ નથી અને એમાં ગંધાદિ પણ નથી તો પછી એ વસ્તુ શી
છે ? જગતમાં વસ્તુ તે જ મનાય કે જેને આકાર રૂપ ને ગંધાદિ
હોય અહીં સમ્યગ્દર્શનને તેમાનું એકે નથી પછી માનવી શી રીતે ?
હવે અહીં તારામાં અક્કલ જેવી ચીજ છે કે નહીં ? જો અક્કલ
જેવી ચીજ માનતો હોય તો પછી તેનો રંગ રૂપ આકાર બોલ !
હવે જો બુદ્ધિ અક્કલના આકાર, રૂપાદિ નહિ બોલે તો પછી અક્કલને
મનાવીશ કઈ રીતે ? શોક એ ચીજ છે કે નહિ ? સુખ-દુઃખ છે કે
નહીં ? તેનું રૂપ આકાર કે ગંધ કયા ? તો પછી માને કે જડ ચીજો
પૌદ્ગલિક ચીજો રૂપ રંગ કે આકારાદિવાળી હોય પણ અહીં અરૂપી

એવી આત્માની ચીજ છે તેના વર્ણ રૂપ ગ કે આકાર હોવા નથી તે મને કેમ ?

અવધિજ્ઞાની પણ સમ્યગ્દર્શનના અંગે પ્રભુને પૂછે છે

અહીં સમ્યગ્જ્ઞાનમાં રૂપ રંગ કે આકાર નથી તો પછી તે છે કે નહિ થયું કે નહિ તે જાણવું શી રીતે ? વાત ખરી તેમાં નવાઇ નથી હવે તે ગ થી અવધિજ્ઞાની પુરુષોને પણ પ્રશ્ન કરવો પડે છે સૂર્યાભ ન અવધિજ્ઞાની [illegible] પ્રભુ વીરને પ્રશ્ન કરે છે કે પ્રભુ, હું સમ્યગ્દૃષ્ટિ કે મિથ્યાદૃષ્ટિ ? અહીં આવો દેવ પ્રશ્ન કરે તેથી તે રૂપ રંગાદિથી નથી જણાતી માટે અરૂપી એવી સમ્યગ્દર્શન નામની ચીજ માટે પ્રશ્ન કર્યો ને ! હવે તે રૂપ રંગાદિ વિનાની ચીજ છે એમ માનવું અને તે અમારે છે કે નહિ તે વગર જ્ઞાનીને પૂછ્યું એ કેમ બને ? અહીં હવે અક્ષર સુખ દુઃખ એ અનુભવોની ચીજો છે તેથી મનાય પણ તેના રંગ રૂપ કે આકાર ન હોય તે પણ માનવામાં હરકત નથી સુખ દુઃખ કે બુદ્ધિ થાય છે ત્યારે તેમાં હકાર ભણાય છે, પરંતુ આ સમ્યગ્જ્ઞાન અનુભવની ચીજ કહી ? [illegible] સુખ દુઃખ તે અનુભવવાળી ચીજો અને રંગાદિ વિનાની છે તેથી તેનું અસ્તિત્વ મનાય પણ આ સમ્યગ્જ્ઞાન અનુભવવાળી ચીજ નથી તેથી મનાય [illegible]

લૂટારાપણું ગમ્યું તો જ સમ્યગ્દર્શન

સમ્યગ્દર્શન એ જ ચીજ છે કે જગતમાં સર્વ જીવો જે લૂટારાપણું કરી રહ્યા છે તેમને લૂટારાપણું કરીએ છીએ તેનું ભાન થાય અને તે બંધ કરે તે પ્રથમ નંબરે જરૂરી છે હવે એ જ સમ્યગ્દર્શન છે સૂત્રમાં [illegible] પણ રૂપની વાતને જ સમ્યગ્જ્ઞાન કહે છે હવે અરૂપ જેમ અનુભવની ચીજ છે તેમ આવી વાતનો અનુભવ થાય તેનું નામ સમ્યગ્દર્શન હવે જગતમાં ચોરી કરતાં અને ચોર શબ્દથી બળવું તે ચોરી ઉપર શિરજોરી કહેવાય છે તેમ અહીં તમારે જગતના જીવોના હકો લૂટવા લૂટારાપણું કરવું અને

પછી કોઇ લૂટારુ કહે તેમાં ચીડવું એ કેમ બને ? અહીં લૂટારુ પણું કબૂલે તે જ સમ્યગ્દર્શન

કઇ સત્તાથી અન્ય જીવોનું સુખ લૂટો છો ?

હવે કયું લૂટારુપણું તે સાબિત કરો તો પછી અમો તે નહિ કરીએ ! તે માટે પ્રભુ વીર જગતને કહે છે કે–તમો શું લૂટો છો ? ધાડપાડુઓ ધન મિલ્કતાદિને લૂટે છે તે વળી કેવી મિલ્કત ? જે બહારથી મેળવી શકાય તે પણ તમો તો એવી મિલ્કતને લૂટો છો કે જે ખોનારો ફરી ન મેળવી શકે તમે આ જગતની અંદર બીજા જીવોને હેરાન કરો તેમાં તમને હક શો છે ? કબૂલ કરો કે હેરાન કરવાનો અમોને હક નથી અને સાથે અમો હેરાન કર્યા વિના રહેતા નથી કારણ કે એક પણ ભવમાં છયે કાયના જીવોને મારે હેરાન ન કરવા એવી પ્રતિજ્ઞા કરી નથી હવે જો તમે કહો કે નથી પ્રતિજ્ઞા કરી તેમ નથી હેરાન કરતા બંધ થયા વળી ધ્યેય પણ રાખી નથી હવે કહો કે તમોને કઇ સત્તા ? બીજા જીવોને મારવાની, હણવાની દુખી કરવાની તાબેદાર બનાવવાની, રોકવાની કે પીસવાની આદિ સત્તા તમને છે ખરી ? કઈ સત્તાની રૂએ તમે એમ કર્યું અગર કરો છો ? કોઇ જીવનું જે સુખ તે સુખના લૂટારુ તમે છો કે નહિ ?

જીવોને મારવાનો હક નથી એવી માન્યતા તે સમકિત

અહીં જગતના જીવોને છયે કાયના જીવોમાંથી કોઇને પણ મારવાનો કોઇના પર બળાત્કાર કરવાનો હુકમ કરવાનો પીડા કરવાનો કે મારી નાખવાનો હક નથી આમ હક નહિ છતાં જો ડગલે ને પગલે છયે કાયના જીવોને તાડન-તર્જન કરવામાં આવે તેમજ પ્રાણે પરાણે પ્રવૃત્તિ કરાવવામાં આવે, તેમને કબજામાં રાખવામાં આવે અરે તેમને દુખી કરવામાં આવે અને પ્રાણવિયોગ કરવામાં આવે તે કયા હિસાબે ? માટે છયે કાયના જીવોને તાડનાદિ કરવાનો

કોઈને હક નથી એવુ જે માનવુ તેનુ નામ સમકિત આવુ જ્ઞાન તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન અને તેવી વર્તિ તે સમ્યક્ ચારિત્ર

આત્માની મહેરબાનીથી આત્માઓની માલિકીનુ જગત્ !

હવે કોઈના ઘેરથી ચોરી કરીને ચીજ ઉપાડી લાવી અને વળી તે ચીજ પોતા મ લુકની છે એમ જો નથી માનતો એ કામ કેવુ ? બરાડી ચોરનુ કામ એટલે કોઈની ચીજ ઉઠાવી લાવે અને તેની માલિકીય માને નહિ તેમ અહીં પણ પૃથ્વી આદિ છયે ગયોને મારે હેરાન કરે છતા તેને જીવ તરીકે જ ન માને એટલે જેમ આક્રમણો કરે તેના જેવુ થયુ આક્રમણ જો કોઈનુ ઉપાડીને ખાઈ તે તો તે ચોરી નથી, કારણ તે પોતાનુ હતુ કોઈના લુગડા લઈને આક્રમણ પહેરી લે તો તે પોતાના જ છે એ ચોરી નથી તેમજ કોઈનુ ઉપાડી બીજાને આપ તેમા પણ ચોરી નથી અહીં અવમા પોતાનુ કેમ ? તો કહે છે કે સહુની મહેરબાનીથી જ આ આખુ જગત્ ઉત્પન્ન થયેલ છે અને તેની મહેરબાનીથી આ સર્વ ભોગવાય છે અહીં આક્રમણ પણ માલિક બને છે

બરાડી ચોર જેવુ વર્તન

હવે એવી જ રીતે છયે કાયના જીવોને અગે તાનાં કરીએ અને છેવટમા કહીએ કે તે જીવ જ ક્યા છે ? એટલે બરાડી ચોર ચોરી કરીને ઉલટો ગાજે તેમ અહીં જીવાની વિરાધના કરીને તેને જીવ તરીકે જ ન માનવા એ બરાડી ચોર જેવુ છે

સિદ્ધસેનદિવાકરજીએ કહેલા સમકિતના લક્ષણો

હવે સિદ્ધસેનદિવાકરજી સમકિતના લક્ષણમા જણાવે છે કે—જે છ કાયના જીવોને જીવ તરીકે માને તેનુ નામ જ સમકિત આ માને ક્યારે ? ભગવાન જિનેશ્વર મહારાજના વચનની પ્રતીતિ કે શ્રદ્ધા થયા વિના પૃથ્વી પાણી આદિને જીવ માનવાનુ બને જ નહિ પૃથ્વી આદિને જીવ ત્યારે જ માને કે જ્યારે જિનેશ્વરના વચન ઉપર પૂર્ણ

થયા હોય છ યે જીવનિકાયને માનીએ તો પછી તેને ' તાડન, માર શુદિ કરવાને આપણે હકદાર નથી ' અને એ જ માન્યતા સમકિત છે

ઇતરો કરતા જૈનદર્શનમા વધુ શુ છે ?

રૂપ રંગ કે આકાર વિનાનુ આ સમ્યગ્દર્શન છે છતા તે પ્રભુ વીરે ઓળખાવ્યુ ' જગત્ છએ કાયના જીવોના કર્મને લુગી લે છે ' એવી માન્યતા થાય ત્યારે જ સમ્યગ્દર્શન તેનાથી જ સાચા દેવ ગુરુ કે ધર્મને માનીશુ છએ કાયના જીવોનુ લુગારાપણુ ન માનીએ તો સમકિત જ નથી અને તેથી જિનેશ્વરાદિને દેવાદિપણે મનાય જ નહિ હિંસા જૂઠ કે માયાનો ત્યાગ આદિ સર્વ મતવાળાઓ બોલી રહ્યા છે મન અને ઇંદ્રિયને મવાની વાત પણ દરેક મતવાળા કરે છે, છતા જૈનશાસનમા વધુ શુ છે ? જેવુ ઇતરોમા છે તેવુ જ જૈન શાસનમા છે ને ? તો કહે છે ના, છએ જીવ નિકાયોને માનવી અને તેનુ લુટારાપણુ માનવુ તે વાત જૈનદર્શન સિવાય બીજામા નહિ મળે ઇતરો હિંસા મોટી મચ્છરીની ગણે છે પરંતુ પૃથ્વી આદિની હિંસા ગણતા નથી તેથી છએ જીવનિકાયનુ અસ્તિત્વ જૈનદર્શનમા છે અને તેનુ લુટારાપણ માનવુ તેનુ નામ જ સમ્યગ્દર્શન છે

સમ્યગ્દર્શનની માન્યતા કોના માટે ?

હવે આ સમ્યગ્દર્શનની માન્યતા કોના માટે ? તો જે ઉઠેલા હોય તેના જ માટે કે ? ધર્મ કરનાર જીવો બે પ્રકારના છે એક ધર્મ તરફ લાગણીવાળા થયેલા તે ઉત્થિત એટલે તૈયાર થયેલા અને જેમને ધર્મ પ્રત્યે લાગણી નથી તે અનુત્થિત કહેવાય તેવાઓને પણ આ સમ્યગ્દર્શનનુ સ્વરૂપ જણાવ્યુ અહો એમ પ્રશ્ન થાય તમો નીતિને પણ ઓળખતા નથી ખરેખર જે મનુષ્યને વાયુનો રોગ થયો છે તે સમારો કર તેમ અહી આ બોલનારો પણ લબાડો જ કરે છે સમાજમા પણ અંદના જે સંસ્કારો હોય તે જ કામ કરે તેના કુલાદિનુ જે વર્ણન થયુ હોય તે જ નીકળે લગામા પ્રથમ નસ્કારો

જ કાન્યુ છે ભૂત વળગ્યુ છે એમ કહેવાય તો પછી નમસ્કારાને સબધ ન હે અને જેમ તેમ બોલે પણ ખરો અહીં કયા મનુષ્યને વાયુરોગ કે ભૂત વળગ્યાનુ જણાવ્યુ ? તો કહે છે કે—જે સાભળનારાઓ અથી થયો નથી તેની આગળ બોલનુ તે વાયુરોગવાળો કે ભૂત વળગ્યાવાળો જ બોલે આવી રીતે નીતિનો નિયમ છે તો પછી ધર્મને માટે તૈયાર નહિ થયેલાને પણ ધર્મનો સદેશો આપ્યો કેમ ? અહી તૈયાર નહોતા થયા તેને તૈયાર પણ આ સદેશાએ કર્યા

ક્રોધથી નુકશાન અને ક્ષમાથી ફાયદો

જેમ પ્રભુ વીરે બુજ્ઝ બુજ્ઝ એમ ચડકોશિયાને કહ્યુ તેમા ક્રોધથી થતુ નુકશાન અને ક્ષમાથી થતો ફાયદો જણાવ્યો તેમ અહીં ધર્મને માટે જે તૈયાર નહોતા થયા તેમને તૈયા કર્યા અને સાથે આ સદેશો આપ્યો કયો ? તો કહે છે કે જગતના જીવોને તાડન, મારણ આદિ કાર્ય તે લડાગપણુ છે અને તેની જે માન્યતા તેનુ નામ જ સમકિત

ઉત્થિત અને અનુત્થિત ધર્મી જીવો

ગૌતમસ્વામી, અગ્નિભૂતિ આદિ તો પ્રભુ વીરને જીતવા માટે આવ્યા હતા પણ સમજવા માટે નહિ જ્યારે વાયુભૂતિ વગેરે ગણધરો જીતવા માટે નહોતા આવ્યા પણ સમજવા જ આવ્યા હતા પ્રથમના બે જીતવા આવ્યા હતા અને બાકીના નવ સમજવા આવ્યા હતા એમ સમજવાનુ છે પ્રથમના બે અનુત્થિત હતા અને બાકીના ઉત્થિત હતા ગણ્યુ કે આનો જઇએ આપણા મનનુ સમાધાન કરીએ ? એ ભાવનાથી તેઓ આવેલા હતા પ્રથમ બે જીત મેળવવા આવેલા હોવાથી તે ધર્મને માટે અનુત્થિત હતા તેથી જીવ ધર્મ કરવાને માટે તૈયાર થયેલો હોય અગર આળસુ હોવાથી તૈયાર ન પણ થયેલો હોય તો તેમ બંનેને નખી રીતે ધર્મનો સદેશો

સ્વરૂપ નો વિવેક હોતો નથી નિર્વિવેકપણાને બાદ કરીએ તો વીતરાગ મહારાજની પ્રવૃત્તિ પણ તેવી જ છે એટલે સ્વપર કે સોપાધિક નિરુપાધિકવાળાને જોતા નથી જગતમા લૂટારાપણુ બધ થાય તે જ તત્ત્વરૂપ તેમના મનમા છે

જૈનશાસનમા જ છએ કાયના લૂટારાપણાના ત્યાગનો ઉપદેશ

હવે તત્ત્વ એ શી ચીજ ? જેમ જુગારી જૂગટામા જ તત્ત્વ માને ચોપાટમા જ તત્ત્વ ગણે તેમ અહી આ સદેશો તત્ત્વની સાથે સત્ય વસ્તુ છે એવા સત્યના ઓળખનારાવાળાઓ તો ઘણા આવે અને બોલતા કને નથી આવડતુ ? જેમ બોલતા અનેને આવડે ખરુ પણ હિસાબ નહિ આવડનારને હિસાબ પૂછાય તો તે ન જ બોલે કહો કે જગતમા બધા અનેને આવડે પણ બોલતા તો ન જ આવડે આ સત્ય સદેશો તો જગતમા બીજો કોઈ ન જ બોલે છએ કાયની અગે થતુ લુટારાપણુ જણાવી, મનાવી તેનો ત્યાગ તે અગે ઉપદેશ બીજા કોઈ પણ શાસ્ત્રમા કહેવાયેલ નથી પણ જૈન શાસનમા જ છે, અને તે અગે સુધર્મસ્વામીજીએ જ જમ્બૂસ્વામીજીને જે કહ્યુ તેની ટીકા શીલાગાચાર્યજી ની રીતે કરશે તે અને જણાવાશે

વ્યાખ્યાન. ૪૩

ગૌતમસ્વામીજી અને સુધર્મસ્વામીજીની એકસરખી વાચના

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ સુધર્મસ્વામીજી મહારાજ ભવ્યજીવોના ઉપકારાર્થે મૂળમા આગળ જણાવી ગયા તેવી જ રીતે ટીકાકાર શ્રીમાન્ શીલાગાચાર્યજી મહારાજ આચારાગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકામા જણાવી ગયા કે **से बेमि** અથ આ પ્રમાણે છે **से बेमि** એટલે શુ ? તે હુ કહુ છુ માગધી ભાષામા **से** નો અર્થ તે થાય અહી ' **तत्** ' શબ્દના અર્થમા **से** લઈએ, અથવા અત્ર **से** લઈએ તો [illegible] અર્થ થાય ? તે બે

અર્થો અહી ટીકાકાર જણાવે છે પણ આ કહે છે ગણધરો કારણ ગણધરોને જ અંગો રચવાનો અધિકાર છે ગણધરોમા જેમ સરખા બુદ્ધિશાળીઓનો પદાર્થ એક સરખી રીતે નીકળે તેમ અગિયાર ગણ-ધરોની દેશના એકસરખા અધિકાર વાળી છે તેથી ગૌતમસ્વામીજીની વાચના અને ભગવાન્ સુધર્મસ્વામીજીની વાચના એક સરખી હોય છે જેમ ભગવતીસૂત્રમા હે ગોયમા અને જ્ઞાતાજીમા 'હે સુધર્મ !' આ રીતે વાચનાઓ ચાલતી છે તેથી બને એકસરખા અધિકારમા હોય છે અહી બનેમાથી કોઇ પણ બોલે તે કહે છે કે **से बेमि** એટલે '**सोऽहम्** એટલે અહી **अहम्**' ક્યાથી લીધુ ? વાત ખરી, પણ '**ब्रवीमि**' એટલે હુ એ અર્થને કહેનાર **अहम्** શબ્દ લેવા પડે અને તેથી અહી **सोऽहं ब्रवीमि** એમ કહીને 'તે હુ બોલુ છુ એમ કહે છે અહી પોતાના શિષ્યો આગળ કહેવુ તેમા વળી તે' હુ એ પદ બોલીને કામ શુ ? વાત ખરી પણ હુ જ્યા કહેનાર છુ તેથી વસ્તુસ્થિતિનો નિશ્ચય કરીને હુ કહુ છુ

આપ્ત એટલે ભરોસાદાર પુરુષ

દુનિયામા આપ્તને એટલે ભરોસાદાર પુરુષને જાણવા માટે કઈ ચિહ્ન હોતુ નથી મૂર્ખને શિગ હોતુ નથી છતા તે ભરોસાદાર અને મૂર્ખને ઓળખવા શાથી ? તો શાસ્ત્રકાર જણાવે છે કે—દુનિયામા આપ્તને "**अभिधेय वस्तु यथावस्थित यो जानीते**" એટલે કહેવા યોગ્ય પદાર્થો યથાસ્થિતપણે જાણીને પછી બોલે તે જ ભરોસાદાર ગણાય આજકાલ દુનિયામા બધા માણસો અધિકારી થવા ઇચ્છે છે પણ તે અધિકારીઓ બે બાજુનુ જોઇને કેસનો ચુકાદો આપે વાદીપ્રતિવાદીનુ જાણી, સાભળી પોતાની બુદ્ધિ સાથે તુલના કરીને પછી જ જજમેટ—ચુકાદો—આપે આપશે તો વગર જાણે કે સાભળ્યે ચુકાદો આપીએ તેથી ભરોસાદાર ન જ ગણાઇએ ભરોસાદાર તે જ ગણાય કે જે આદ્યથી ઇતિ સુધીની તમામ બાબતો જાણીને પછી જ વસ્તુના નિર્ણયને જાહેર કરે આ

અરોમાદાર્ગના લક્ષણમાં શાસ્ત્રકારે એ જ જણાવ્યું કે—જે વસ્તુ પોતાને જણાવવાની કે બોલવાની છે તેને અથથી ઇતિ સુધી જાણે, પછી યથાવસ્થિત જાણે એટલે કહેવા યોગ્ય વસ્તુને સત્યપણે પ્રથમ જાણે પછી જાણ્યા પ્રમાણે જ કથન કરે તેનું નામ જ આપ્ત આવા પુરુષોના વચનો સર્વને કબૂલ કરવા લાયક થાય

ગૌતમસ્વામીજીનું અભિમાન નહિ પણ તીર્થંકર મહારાજની સ્તુતિ

અહી ગૌતમસ્વામીજી પોતાની આપ્તપણાની સ્થિતિ જણાવવા માટે શિષ્ય આગળ કહે છે કે તીર્થંકરની સેવાથી જેમ માર્ગ પામ્યા અને જે રીતે માર્ગ સેવ્યો છે એટલે તેમની પાસેથી જેવી રીતે પામ્યા છીએ તેવી જ રીતે કહુ છુ એટલે ગૌતમસ્વામીજી કહે છે કે "સોऽहं ब्रवीमि" તે હુ કહુ છુ અહી તત્ શબ્દ પ્રથમની વાતને આગળ કરે છે 'તે' શબ્દ પ્રથમની વાતના પરામર્શ વિના કામ નથી લાગતો અહી તત્શબ્દનો પરામર્શ શી રીતે? જે હુ તીર્થંકર મહારાજના વચનથી સંપૂર્ણ તત્ત્વોને જાણી શક્યો છુ એવો જે સંપૂર્ણ તત્ત્વોને જાણનાર હુ ગૌતમ કહુ છુ અહીં કહેવાને કે ગૌતમસ્વામીજી ઘોડે જ ચડ્યા ને? એટલે અભિમાનમાં આવ્યા ને? તો કહે છે કે—ના આમા ઘોડે ચડવાનું નથી પણ તીર્થંકર મહારાજની પ્રશંસા છે જે તીર્થંકરના વચનને આધારે જ હુ પામેલો છુ અને તેના નિશ્ચયથી શંકાવગરનું ન્યૂનતાવિનાનું વળી સંપૂર્ણ એવું જે છે તે જ હુ કહુ છુ અહીં આ વેય વચનના હેતુ તરીકે આ બધુ છે અહીં સંપૂર્ણ સત્ય શંકા વિનાનું જાણનારા તમે છો તે સંપૂર્ણ સત્ય નિઃશંકપણે જાણવામાં મારુ પોતાનું સ્વાતંત્ર્ય નથી પણ એ તીર્થંકર મહારાજનો પ્રતાપ છે આથી તીર્થંકર મહારાજની સ્તુતિ થઈ, નહિ કે પોતાનું અભિમાન

તીર્થંકર મહારાજના વચનોનો જ અનુવાદ કહે છે

હવે તે હુ તમોને કહુ છુ તે શું? જેણે તીર્થંકર મહા

રાજના વચનથી સમ્યક્ત્વ થયેલ છે તે જ હું કહું છું. આટલું જ લખું બોલીને શું ન ... "धीरो देवदत्तो दिवा न भुंक्ते" એમાં શરૂ કરીને ... દેવદત્ત દિવસે ખાતો નથી એમ અર્થાપત્તિથી ... એમ ... કે રાત્રિએ ખાય છે અને તેમ ન હોય તો પુષ્ટપણું ન સંભવે પણ સ્પષ્ટ અર્થાપત્તિથી સમજાય તેવા નથી. તેમ અહીં પણ તીર્થંકરના વચનને આધારે જ ગૌતમસ્વામીજી બોલનાર છે તેથી અર્થાપત્તિથી ... વચનને આધારે બોલનારો છું. એટલે હું ... એમ આવી જાય છતાં શબ્દો ન સમજે તે માટે કહે છે કે ... માટે ... મન ... અહીં ... પોતાપણાને આધીન નથી ... માટે વચન ... લાયક છે. ... હું ... જ છું ... આ ... છતાં કહું છું ... તેમ વચન ... એટલે ... કે ... માનનારા નથી. અહીં ... કે ... છે કે ... એમ કેમ ? અહીં કે સંપૂર્ણ પદાર્થને જણાવનાર વચન કહું છું તે ... નથી પણ તીર્થંકર ભગવાનના વચનને તો અનુવાદ ... છે. એટલે મારા ... નથી ... ગૌતમસ્વામીજી ... સુધર્મસ્વામીજી કહે છે.

સ્વરૂપમાં ગૌતમસ્વામીજીનું પણ આધારરૂપ તીર્થંકરનું જ વચન

હવે અહીં ... સંપૂર્ણ નિરૂપણ આવું જ વચન ... ... છે તે જ કહું છું. અહીં ... ગૌતમસ્વામીજી પણ આગમમાં તો ... વચન માનવાનું કરે છે. અહીં તીર્થંકર ... માનનારો હું કહું છું કે તેમનું ... માનવા લાયક છે તે હું તમોને કહું છું ... પણ ... હોત તો પણ ... એટલે ...

કહે છે તે હું કહું છું એટલાથી જ ચાલત છતાં 'તત્' શબ્દ મૂકીને કામ શું? તીર્થંકરના વચનથી તત્ત્વને માનનારો તત્ત્વને સંપૂર્ણ સત્ય અને નિશંકપણે માને એમ જણાવ્યું છે, તેવી જ રીતે બીજા પ્રકારે કહે છે કે જૈન દર્શનકારો જેમ પોતાને અનુસરનારાઓને ઉપદેશ આપે છે તેવી જ રીતે દરેક મતવાળા અહિંસાદિ પાંચ વસ્તુઓ પવિત્ર તરીકે કહે જ છે પૂ૦ હરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે કે– દરેક મતવાળાને એ કહેવું પડે છે કે હિંસા, જૂઠ, ચોરી, સ્ત્રી અને પરિગ્રહ તે પાપરૂપ છે છોડવા લાયક જ છે આમ દરેક મતવાળા બોલે છે ખરા પણ ફરક ક્યાં? તો કહે છે કે જગતમાં કષની શુદ્ધિવાળા સર્વ ધર્મો હોય તે સર્વમાન્ય

સાચા સુવર્ણની કષ, છેદ તેમજ અગ્નિથી પરીક્ષા

જેમ સુવર્ણની પરીક્ષા માટે કસોટી ઉપર કષ આવે તો જ તેને સુવર્ણ માને પિત્તળ કે ત્રાંબા ઉપર સુવર્ણ હોય એટલે બનાવટી દાગીના ઉપર કષ લાવવા સુવર્ણ જોઈએ તેમ દરેક મતવાળાને કષ પૂરતો તો ધર્મ રાખવો જ પડે કષરૂપ પદાર્થમાં જ્યાં છીણી મૂકવામાં આવે તો મઢેલા કે સોના હોય તે ન ટકે નક્કર હોય તે જ છીણી લાગતાં સુવર્ણરૂપે ટકી શકે એટલા કે મઢેલા સુવર્ણો કષમાં ટકે પણ છીણીમાં ન ટકે છતાં અંતર્ભાગે તો કષમાં નીકળી જાય પણ કેટલાક મતો તમારા જ સંસર્ગમાં રહેના હોય જેમ નિહ્નવો તે કષમાં ચોખ્ખા નીકળશે છેદમાં જાઓ તો આચારો પણ એ જ બોલશે મહાવ્રતના આચારો કે સાધનો પણ તે જ બોલવાના જમાલિ કે ગોશાળા સરખા કષ કે છેદમાં નાપાસ નથી જ થવાના એટલે તેવાઓમાં ફરક ક્યાં પડવાનો? તો કહે છે કે–તત્ત્વવાદમાં ફરક પડે અગ્નિમાં નાખવામાં આવે ત્યારે તો સોનાની લગડી જ ટકે પણ એવું મઢેલું કે ભેળસેળવાળું પણ સુવર્ણ ન જ ટકે ચોખ્ખે ચોખ્ખું હોય તે જ રહે ખરેખર સુવર્ણ જ ભઠ્ઠીમાં રહે

ક્ષણિકવાદના પરિણામે મારાપો

અહીં કિયાનિ વિ ડિતવાગ એ રે નિર્દેશ ના આત્મા વિચારે પ્રસ્તાવાળા હતા ક્યા મન્યુ શું ! તત્ત્વવાદી અપણાએ ક્ષણિકવાદ માં જીવો એ રે ક્ષણમાં ઉપજે અને ક્ષણમાં નષ્ટ થાને જુઓ ખેધુ થાય અને ખાય મરે બીજો ! એ જ 'અની અહ તેને અનેક ગુણો કે પર્યાયોનો સમાવેશ કરવાનો વખત જ ન આવે જમાલિના અંગે જેમ '**कडेमाणे कडे**' એમ ન માને તેથી આત્માદિ સર્વ તત્ત્વોમાં એકાંત જ થાય કારણ જૈન મતવાળો હોય તે જ એમ બોલી શકે કે તે હું એય અતીત અનાગતકાળને માનનારો હોય તે જ એમ બોલી શકે કે તે જ હું અહીં ભૂત અને ભાવિના પર્યાયરૂપ આત્માને જાણે કે માને તે જ બોલી શકે અર્થાત્ પ્રભુની પાસેથી જે તત્ત્વોને હું પામી શક્યો તો તે જ હું ગૌતમ કે સુધર્મસ્વામી કહું છું જો ક્ષણે ક્ષણે દરેકનો નાશ માનતા હો તેમનાથી આ રીતે બોલી શકાય જ નહિ

બૌદ્ધમતનું ખંડન

સમ્યક્ત્વની કે મિથ્યાત્વની દશા પણ આ જ આત્મામાં હતી પછી તીર્થંકરના વચનથી નપુણ તત્ત્વ પામી જે દ્વાદશાંગીની રચના કરી તે પણ આ જ આત્મામાં હતી અર્થાત્ એકાંતક્ષણિક જ આ આત્મા છે તે જ આ છે આથી 'તે હું' એમ ગૌતમસ્વામીજીએ કહ્યું અહીં બૌદ્ધોએ માનેલ જે ક્ષણિકપણું તે જગતમાં છે નહિ થાય નથી તેમજ થાયવાને યોગ્ય પણ નથી. કારણ કે આત્માને જ્ઞાન જ ન થાય જેમ એક શબ્દ બોલ્યો તેમાં નષ્ટો અમ ખ્યતા હોય પછી તે ક્ષણવાદમાં તો નષ્ટ પામે તેથી બીજે જાણવું નહિ પછી તેનું જ્ઞાન પણ ન થાય ઉપદેશ પણ ન બને અહીં બૌદ્ધમતનું ખંડન કર્યું કેવી રીતે ! તો કહે છે કે પ્રથમ બે બાર અંગો મ્યા છે અર્થાત્ ત્રણ અધ્યયનો કહ્યા તે જ હું બીજો નહિ તેના અંગે જણાવતા કહે છે કે તે જ હું કહું છું એ બાજુ જણાવતા કહે

છે કે તીર્થંકરના વચનો પામીને જે કહેનારો અને બીજી બાજુ આ અંગને કહેનારો અને ત્રણ અધ્યયનો કહીને કહેનારો તે જ હું અહીં ગૌતમસ્વામીજી શિષ્યોમાં પોતાના વર્તાવ દ્વારા છાપ તો એવી પાડી ચૂક્યા છે, છતાં શબ્દથી પોતે તે હું' એમ કહીને માન્યું ? અને તેથી તેની ટીકા ન પણ કરીએ એમ ટીકાકાર કહે છે કારણ કે ખુદ પ્રભુ વીરથી પ્રતિબોધ પામેલા આ ગૌતમસ્વામીજી છે

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિરૂપ તત્ત્વ જણાવનાર તત્ શબ્દ

તેથી અહીં સે નો અર્થ તત્ શબ્દમાં લો અહીં તત્ શબ્દનો અર્થ તે કરવો અહીં સ શબ્દથી ગૌતમસ્વામીજીનો સબંધ નથી ક્ષણિકવાદનો પણ સંબંધ નથી કારણ શ્રદ્ધાને અંગે જો આ શબ્દ હોય તો દરેક અધ્યયનમાં તે હોવો જોઈએ ક્ષણિકવાદને અંગે આ સે શબ્દ હોય તો બીજા અધ્યયનોમાં તે શબ્દ કેમ ન બોલ્યા ? આથી ગૌતમસ્વામીજીના સ્વરૂપના માટે કે ક્ષણિકવાદના ખંડનને માટે તે સે શબ્દ છે એમ મનાય નહિ તો પછી તે સે શબ્દ શેના માટે ? તત્ શબ્દ નપુંસકલિંગવાળો અહીં છે તે વાત' હું કહું છું અહીં તે વાત એટલે જે વાત એટલે કઈ ? તો કહે છે કે—હે મહાનુભાવ ! જે પદાર્થની માન્યતા કરવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તે પદાર્થ તત્ત્વરૂપ છે તેને જ હું કહું છું અહીં યત્ અને તત્ શબ્દનો પરસ્પર સબંધ છે દુનિયામાં જે ડાહ્યો તે કામ કરે અને જે કામ કરે તે ડાહ્યો આથી અહીં જે તે' શબ્દો પરસ્પર સબંધવાળા છે અહીં તે વાત કહું છું એમાં તે કઈ? તેના અંગે જણાવ્યું કે—જે તત્ત્વની શ્રદ્ધા કરવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તે જ વસ્તુ કહું છું અહીં છેવટે તત્ શબ્દ સ્વરૂપ માટે ક્ષણિકવાદ માટે ન રહ્યો પણ સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપ જે બને તે તત્ત્વને જણાવનાર આ તત્ શબ્દ છે

સર્વકાળના તીર્થંકરોની એક સરખી પ્રરૂપણા

હવે જેને માનવાથી સમ્યક્ત્વ થાય તેવી વસ્તુ કહે છે પણ આ કથનથી જૈન શાસનનો આખો પાયો માર્યો જાય છે गणधरपन्नत्तं

તત્ત્વ' એમ જગ્યાએ કહેવાયું નથી પણ **જિનપન્નત્તં તત્તં** " "**કેવલિપન્નત્તો સુહાવહો ધમ્મો** એમ જિનેશ્વરે કહેલા જ તત્ત્વો છે તે વાજબી નહિ રહે વાત ખરી પણ " તત્ શબ્દના અર્થમાં આગળ જણાવી ગયો હતો કે જે હું કહું છું તે તીર્થંકર મહારાજના વચનના આધારે જ કહું છું અહીં જે તત્ત્વ સમ્યક્ત્વના કારણરૂપ છે તે અહીં ગણધરો પોતાના ઘરનું કહેતા નથી પણ ખુદ તીર્થંકર મહારાજે કહેલ કહે છે અહીં અતીત કાળમાં થયેલા અને વર્તમાનકાળમાં વિદ્યમાન છે તેવા તીર્થંકરો તેમજ જે ભવિષ્યમાં પદ્મનાભાદિ તીર્થંકરો થવાના છે તે સર્વ તીર્થંકરો આવી રીતે પ્રરૂપણા કરે છે એટલે વર્તમાન કાળના તીર્થંકરો આ પ્રરૂપે છે એ વાક્ય વાજબી ગણાય, પણ ભૂત અને ભવિષ્યના તીર્થંકરો માટે ' આ પ્રરૂપે છે ' એ વાક્ય કેમ વાજબી ગણાય ? આ વાત તમે મૂળમાં પણ કહી ગયા છો. ત્રણેમાં તે ત્રણેને વર્તમાનકાળ શી રીતે જોડ્યો ? ભૂતના કહી ગયા ભવિષ્યના કહેશે એમ કહો તો ઠીક પણ આ ત્રણે કાળના કહે છે એ શી રીતે ? અતીતકાળાદિ ત્રણેને ભેગા કર્યાં અને ક્રિયાપદમાં પ્રરૂપે છે એમ વર્તમાન કાળનું ક્રિયાપદ કેમ ?

વ્યાકરણ અને પ્રશ્નનું સમાધાન

અહીં હાલ ભૂત કે ભાવિના તીર્થંકરો વિદ્યમાન નથી એ વાત ખરી પણ ધાતુને સબંધી પ્રત્યય લગાડાય છે **ગોમાન્ આસીત્** ' એટલે જેની પાસે ગાયો હતી તે ગોવાળિયો **અસ્** ધાતુને આગળ ભૂતકાળનો પ્રત્યય લગાડ્યો તેની અપેક્ષાએ છે અને આપણી અપેક્ષાએ હતો એ કાળ લીધો અહીં જે અતીતકાળની અપેક્ષાએ અને ભવિષ્યકાળની અપેક્ષાએ પણ જે વર્તમાન લીધેલો છે તે તે કાળની અપેક્ષાએ જ વર્તમાનકાળ લીધો છે આ સર્વ આવી રીતે પ્રરૂપણા કરે છે ભૂતકાળના તીર્થંકરો કેટલા ? તે સર્વ એક સરખા પ્રરૂપણા કરે છે કે મતભેદ ? તેવી જ રીતે ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરો કેટલા ?

વળી તે સર્વ સરખા મતવાલા ? તેમા મતભેદ ખરો ? તે વિગેરે ટીકાકાર મહારાજ આગે જણાવશે

વ્યાખ્યાન ૪૪

ભગવાન વીર મહારાજની પ્રરૂપણા જ કહુ છુ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ શીલાંકસૂરિજી મહારાજ આચારાગસૂત્રની ટીકા કરતા થકા ચોથા અધ્યયનનુ પહેલુ સૂત્ર સમજાવતા આગળ જણાવી ગયા કે ભગવાન્ ગૌતમ સ્વામીજી અને સુધર્મસ્વામીજી જેવુ કહે છે તેજ હુ કહુ છુ ભગવાન્ સુધર્મસ્વામીજી જબૂસ્વામીને કહે છે કે 'તે કહું છુ' 'से बेमि' એટલે શુ ? ભગવાન્ વીર મહારાજની પ્રરૂપણા જ હું કહું છુ ભગવાન્ વીર મહારાજની પ્રરૂપણાને જાણનારો કોઇ બીજો જ હતો અને હુ કોઈ બીજો જ છુ એમ નહિ

ગોશાળાનો પરિમતવાદ(?)નો પડદો

ગોશાળાની અપેક્ષાએ ગોશાળાનો મુખ્ય મત પરિમતવાદવાળો હતો જેમ બીજા મતવાળાઓને ઈશ્વરનો બચાવ કરવા માટે લીલો પડદો કરવો પડે છે તેમ ગોશાળો પોતાની જાતના-કુળના બચાવ માટે-ભિક્ષાચરપણાના બચાવ માટે પરિમતવાદનો પડદો આડો કરતો હતો આવી રીતે પરિમતવા એ લોકોએ આગળ કરેલો હતો આપણે પરિમતવાદમા છીએ જ નહી

'હુ' અહકારદર્શક નથી

જે ભગવાન્ સુધર્મસ્વામીજી તેમજ ગૌતમસ્વામીજી જે 'હુ' વગેરેમા હુ શબ્દ વાપરે છે તે પોતના અહકારને માટે નહી ભિક્ષવાદના નાશ માટે કહે છે

પ્રશ્નો અને તેના ઉત્તરો

પ્રશ્ન તીર્થંકર મહારાજની દેશના પહેલા પહોરે હોય અને બીજા પહોરે ગણધર મહારાજ દેશના આપે તેમાં શું તીર્થંકર ભગવાન થાકી ગયા?

ઉત્તર: શું અનંતજ્ઞાનના ધણી થાકી જાય ખરા? ગણધર મહારાજ પાસે તીર્થંકર જે દેશના દેવડાવે છે તે શા માટે? પોતાનું વીર્ય ચાલતું નથી એમ નહિ જગતમાં ગુરુશિષ્ય અને તીર્થંકર ગણધર એમાં ફરક નથી એ બંને એક જ તત્ત્વને કહેનારા છે એ બતાવવા અહીં તીર્થંકર અને ગણધરમાં ફરક હોય તો શાસન ચાલી શકે જ નહિ તીર્થંકર અને ગણધરમાં એકમત પ્રવર્તતું હોય તો જ શાસન ચાલી શકે તીર્થંકર મહારાજ નિરૂપણ કરે છે તેમજ ગણધર મહારાજ નિરૂપણ કરે છે

પ્રશ્ન એ બંનેના નિરૂપણમાં ભલે ફરક ન હોય પણ પહેલા પહોરે આવેલા અને બીજે પહોરે આવેલા તેમની શંકાનું શું થાય? શ્રુતકેવલી ને કેવલી મહારાજ તત્ત્વની પ્રરૂપણા કરે તેમાં ફરક ન જ હોય પરંતુ સશયનો છે જે કેવલી મહારાજ કરી શકે તે શ્રુતકેવલી કેમ કરી શકે?

ઉત્તર કેવલી મહારાજ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનવાળા છે અને શ્રુતકેવલી મહારાજ પરોક્ષ જ્ઞાનવાળા છે તેથી તેઓ છદ્મસ્થ હોવાથી તેમની પાસેથી શંકાનું સમાધાન થાય જ નહિ ગણધર મહારાજ અસંખ્યાતા ભવોની વાત જાણે એટલું જ નહિ પણ નિરૂપણ પણ કરી શકે અસંખ્યાતા ભવોની નિરૂપણ કરવાની વાત ગણધર મહારાજના જ્ઞાનમાં રહેલી છે વળી એના અસંખ્યાતા ભવોનું નિરૂપણ કરે તેમ નહિ પણ શ્રોતા જે પૂછે તે સઘળું નિરૂપણ કરે છે

જગતમાં સર્વ છે તેથી બધા પદાર્થો એકરૂપે આ તત્ત્વનું નિરૂપણ ... સ્વરૂપણ એવી રીતે કરે કે એને

નથી એમ બીજા જાણે નહિ બા પમસ્થ છે એમ જાણે જ નહિ એવી રીતે તેઓ તત્ત્વનું નિરૂપણ કરે છે

સગર બ્રહ્મદત્ત, સુભૂમ એ ચક્રવર્તી થવાના હતા, તે એમ કહેતા હતા કે હું ચક્રવર્તી છું? અને ચક્રીપણાને તેઓ શોધવા ગયા હતા? નહિ જ સર્વ જીવોના અસંખ્યાતા ભવને જાણનારો અને શંકાનું સમાધાન કરનારો હું તમને કહું છું તે જ કહું

પ્રશ્ન આખું આચારાંગ શરૂ કરતા 'સોઽહમ્' કહેવું જોઈતું હતું તો આ વચ્ચે કેમ કહ્યું? ૧-૨-૩ અધ્યયનમાં '**સ્વ**' નહિ અને ચોથા અધ્યયનમાં '**સ્વ**' કેમ કહ્યું?

ઉત્તર પ્રથમ અધ્યયન શરૂઆતનું છે માટે 'સ્વ' હવે ન કહેવાય પહેલાના ત્રણ અધ્યયનો અનિષ્ટ નિવારણવાળા હતા ચોથા અધ્યયનમાં આ ઈષ્ટપ્રાપ્તિ જણાવી સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રની પ્રરૂપણા જણાવી તેમ પહેલા ત્રણ અધ્યયનોમાં તો એની એક જ વસ્તુ જણાવવાની હતી તેથી **સ્વ** કહેવાની જરૂર નહોતી.

તીર્થંકરોનું કહેવું જ સાચું ' એ સમકિત માનવું **શ્રદ્ધા** **એ જ સમકિત** કહ્યું

પ્રશ્ન ભૂતકાળમાં તીર્થંકરોએ કહ્યું વર્તમાનમાં તીર્થંકરો કહે છે તે ઠીક પણ ભવિષ્યકાળમાં કહેશે તે કેમ મનાય?

ઉત્તર તે તે કાળની અપેક્ષાએ વર્તમાનપણું લઈ કહેવા કરવું પડે છે તેથી અહીં તે તે કાળનું વર્તમાનપણું લઈ વર્તમાન કાળનો પ્રયોગ કર્યો છે તે ભવિષ્ય તથા ભૂતકાળમાં પણ તેમજ પ્રરૂપણા કરે છે

ક્ષાયોપશમિક ભાવ અને ઔદયિકભાવ

હવે જે જે મતવાળા પોતાના માલિકને કર્તાપણું માને તેને તીર્થંકર તરીકે લઈ લેવાય નહિ તો અહીં કયા લેવા તે માટે કહે છે કે–સિદ્ધ આચાર્ય ઉપાધ્યાય અને સાધુપણાને પ્રાપ્ત કરવાની કોઈ ।। પ્રકૃતિ નથી, પણ તે ક્ષાયોપશમિક ભાવથી જ પ્રાપ્ત થાય છે

તીર્થંકરપણું એ એક જ પદ ઔદયિકભાવનું છે કેમને બધા કર્મોમાં નામકર્મ સિદ્ધ થાય છે. ક્ષાયોપશમ [illegible] પણું તે ઔદયિક નથી.

પ્રશ્ન ઔદયિક ભાવનું તીર્થંકરપણું તેને તમે પરંતુ મૂકો તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર જગતના પ્રભાવે તેઓને તીર્થંકરપણું માન્યું છે ક્ષાયિકપણું તે પોતાના ધર્મની વાત, ક્ષાયોપશમિકપણું એ પોતાના કર્મની વાત તે જગતનું તીર્થંકરપણું નથી પણ તીર્થંકરપણું તો જગતના સ્વભાવે જ આવે છે જગતના સમયે તીર્થંકર રૂપમાં આવવાની અપેક્ષાએ માનાને ગોઠ આપો આવે તીર્થંકર [illegible] કરે ત્યારે આખા જગતમાં અજવાળું થાય ત્યારે નારકીમાં પણ જરા શાતા શુધી અજવાળું થાય એવા જગતના ઉપકારવાળું તીર્થંકર પ૦ ૭

૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિમાં ત્રણ જ બંધ, સત્તા અને ઉદય શુભ

૧૫૮ કર્મપ્રકૃતિમાં ત્રણ જ પ્રકૃતિ એવી છે કે જે બંધ શુભ બંધાએ શુભ અને ઉદય પણ શુભ છે બાકીની ૧૫૫ પ્રકૃતિ બંધ અશુભ બંધાએ અશુભ અને ઉદયે અશુભ છે પરંતુ આ ત્રણ બંધ [illegible] અને ઉદય શુભ કરી તેમ આહારક શરીર અને અંગોપાંગ [illegible] [illegible] બંધ, સત્તા [illegible] [illegible] તે [illegible] આવી શકે [illegible] શકે છે તે બે પ્રકૃતિ સંયમ મુજબના નથી તે સંયમ [illegible] બંધ ને બંધાએ [illegible] ત્રીજી પ્રકૃતિ તીર્થંકર નામકર્મ તે પણ બંધે બંધાએ અને ઉદય પણ શુભ જ છે આ તીર્થંકર નામકર્મ શુભ જ [illegible] તે બંધે બંધાએ અને ઉદય શુભ છે [illegible] ન તો [illegible]

આનતા તીર્થંકરની વાત તીર્થંકરને મુજબ

ચતુર્વિધ સંઘની સ્થાપના [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] તીર્થંકર [illegible]

આ જગ્યાએ નહિ સમજનારા ઇતરો મિથ્યા કહે કે જૈનોને તે અનંતા શબ્દ ઠીક લાગ્યો, તેથી જ્યાં જોય ત્યાં અનંતા ને અનંતા શબ્દ ખૂબ જ વાપરે છે જેવું અનિષ્ટ કુટેવું છે તેવા સમારનો આરો આવવાનો નથી તેવા અનંતાને અનંતા તીર્થંકરો શબ્દોનો અર્થ ન સમજનાર એવાનું અનિષ્ટ સ્વાભાવિક રીતે જ બગડેલું મગજનું આ ચતુર્વિધ સંઘને સ્થાપનારા થયા તે તો નક્કી જ છે ને? ભલે ત અમે તે રીતે સ્થાપ્યો, પણ સ્થાપ્યો એ વાત તો નક્કી જ છે ને? હવે આ વર્તમાનમાં ચતુર્વિધસંઘ સ્થાપનારા થયા તેના ભૂતકાળમાં ત થના તેનો પુરાવો ન ? વર્તમાનમાં સ્થાપ્યું તો ભવિષ્યમાં સ્થાપ્યું જ છે આ બીજ છે તે નિર્વિવાદ છે આ સમાન અનાદિનો હોવાને તીર્થંકર અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીમાં દરેક વખતે તીર્થંકરો થઈ ગયા છે અનંતી અવસર્પિણીમાં અનંતા થયા જ છે અને ભવિષ્યના અનંતા કાળમાં અનંતા તીર્થંકર થવાના છે, કેમ પણ અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણીમાં ચોવીસ તીર્થંકરો થાય જ છે તેથી જે દરે અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી અનંતી થઈ ગઈ તેમાં તીર્થંકરો થયા અને જે અનંતી અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી થશે તેમાં પણ અનંતા તીર્થંકરો થશે તે વિગેરે અધિકાર ટીકાકાર મહારાજા આગળ કહેશે

વ્યાખ્યાન ૪૫

અનિષ્ટ નિવારણ પછી ઇષ્ટપ્રાપ્તિની જરૂર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ આચારાંગ સૂત્રની વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે પહેલા, બીજા અને ત્રીજા અધ્યયનમાં આ જીવને અનિષ્ટ ક્યા ક્યા લાગેલું છે તે જણાવ્યા પછી તેને નિવારણ કઈ રીતે એ અધિકાર ચાલ્યો, એટલે કે અનિષ્ટ દૂર કરવાનો અધિકાર જણાવ્યો તેમાં

ઇષ્ટપ્રાપ્તિ જણાવવામાં ન આવે તો તે અપૂર્ણ ન ગણાય તેથી ચોથા અધ્યયનમાં ઇષ્ટપ્રાપ્તિ જણાવી આ આત્માને ઇષ્ટ શું છે? આ આ આત્માને અંગે ખરેખર સાથે રહેનારી ચીજ જ વસ્તુ છે સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર અને તેમાં અખંડપણે રહેનારી સર્વકાળમાં રહેનારી જે મુખ્ય ચીજ તે સમ્યગ્જ્ઞાન છે એ સમ્યગ્દર્શન પોતે શુદ્ધ છે અને જ્ઞાન તેમજ ચારિત્રને શુદ્ધ બનાવે છે સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો જ્ઞાન અને ચારિત્ર શુદ્ધ બની શકે જ નહિ આ જ સમ્યગ્દર્શન એ જ સાચી શ્રદ્ધા શી? જિનેશ્વરનો અહિંસાનો ડંકો

સર્વ જીવોની ભાવદયાવાળા જિનેશ્વરદેવો

જગતમાં જેટલા જીવો છે તેનો આ હક છે સર્વ જીવોને પાંચ પ્રકારની આપત્તિ વગર જીવવાનો હક છે કોઇને પણ કોઈ પણ જીવને એ પાંચ પ્રકારની આપત્તિમાં મૂકવાનો હક નથી જિનેશ્વર મહારાજ સર્વે જીવોની ભાવ દયાવાળા તથા તેમને બચાવવાવાળા કેમ કહેવાય છે? બીજા કોઇ પણ મતવાળાએ ઉપયુક્ત હક સ્વીકાર્યો જ નથી. કોઇને મારવો બળાત્કારથી આધીન બનાવવું તાબામાં રાખવો પીડા કરવી અને મારી નાખવો એ પ્રકારનો હક કોઇને પણ નથી આનું નામ જ સમ્યક્ત્વ છે માને લીધે જ તીર્થંકરો તથા ગુરુઓ તેમજ ધર્મનું જેનો બહુમાન કરે છે જેઓ ચૌદ રાજલોકમાં અહિંસાનો આ હક કબૂલ ન કરે તે સમકિતી નથી આ હક કબૂલ કરે તે જ સમકિતી જેઓ આ હકનો ડંકો પીટાવે તેઓ જ [illegible] જેઓ આ હકને પહેલવહેલો જાહેર કરે તે જ દેવ.

અનંતા તીર્થંકરોનો એક જ ડંકો

ગૌતમસ્વામીજી તેમજ સુધર્મસ્વામીજી [illegible]
ચૌદ રાજલોકના ડંકાની અને હકની [illegible]
કોની નથી મારા ઘરની નથી [illegible]
[illegible] છે કોના [illegible]
કાળમાં [illegible] અનિયત [illegible]

વીતરાગ થયા છે થઇ ગએના તીર્થકરો કેટલા ? ચક્રવર્તીની અપેક્ષાએ બમણા, પણ કાળનું અનંતપણું હોવાથી અનંતા તીર્થંકરો થઇ ગયા છે

અપાર, અનાદિ, અનંત એ બધું શું ?

જેમાં આપણી પૂરી શક્તિ હોય નહિ, જેનો આપણે પાર પામી શકીએ નહિ તેને અંગે આપણે અપાર શબ્દ વાપરીએ છીએ આપણે જેનો પાર ન પામીએ તેને અપાર કહીએ જગતમાં અપાર શબ્દ કહેનારાની જ ન્યૂનતા જણાવાય છે, તથા કહેનારમાં પૂરું જ્ઞાન નથી તેથી તે અપાર કહે છે તમે પણ અપાર શબ્દ વાપરીને તમારી ન્યૂનતા જણાવી તમે આદિ ન જાણવાથી અનાદિ કહો છો તે તમારા જ્ઞાનમાં ન્યૂનતા છે કોઈ આદિ જાણો છો ખરા ? જે અનાદિ તમે કહો છો તેમાં તો તમે સર્વને ઠગો છો તેમ ભવિષ્યમાં તીર્થકરો અનંતા છે તેમ ભવિષ્ય પણ અનંતો છે તમારા જ્ઞાને તમે છેડો જાણ્યો છે ખરો ? જો છેડો જાણ્યો નથી તો અનંતા કહી શકો જ નહિ જેનો છેડો નથી તે અનંત કહેવાય છે અહીં અનાદિ ને અનંત આ બે શબ્દો જગો જગો પર વાપરો છો તે તો તમારા જ્ઞાનનો ઢંઢેરો છે

ઘડિયાળના વલયાકારમાં આદિ ને અંત કયાં ?

અનાદિ ને અનંત શબ્દો અને અનાદિઅનંત શબ્દ વાપરી છે તે તો જૈનોએ જ જૈનો કબૂલ કરે છે કે 'અમારું જ્ઞાન પહોંચતું નથી અને અમારું જ્ઞાન પહોંચ્યું હોય તો આમે છેડો શોધી કાઢત પણ તેમ નથી' આવું કેટલાકો જૈનોની વિરુદ્ધમાં ભરમાવે છે હવે આ ભરમાવેનું ક્યાં સુધી છે ? ત્યાં સુધી જ્યાં જાણનારા ન હોય ત્યાં સુધી તે છે ઘડિયાળના વલયાકારને સંપૂર્ણ જાણ્યો છે અને દેખ્યો છે, તેમાં એની આદિ અને અંત ક્યાં છે તે કોઈ કહી શકે છે ? જે ચીજ આપણા જોવામાં ને જાણવામાં આવી હોય તેની આદિ ને અંત કહેવા જ જોઇએ એમ

ગયના ત્રણ ભાગી રીત ત્યવાતો રૂપ છે તે રીતે ભવિષ્યની આધીનતા સંગ, ઠીક પના આનગર, દુ ખ દીધા વગર તારના કર્યો વગર ઉપરાતો ર કે પાતા રૂખે વિમલનાથ તીર્થંકર ત્વનો ત છ કનકાળનું મનાદિક ગાયો, ભવિષ્યકાળનુ અનતપણ જેમ પ્રા ભૂતકાળ । નહિત્ય ભાના નારે કી વાત વાણુ તીને વર્તમાનકાળ ગણી ચેતા તેનુ કે કરી અતીતકાળનુ મનાદિત્વ દેવાથી ભવિષ્યનુ અનતપણ ગાવાથી આરના જણ્યા । તેમ વર્તમાનો પણ અનતા શબ્દ નમા વાનો નથી અહી વર્તમાનો એટલા માટે જુદા પાજો । વર્તમાન તીર્થકરો કોની અપેક્ષાએ ? જો વસ્તુને જે આશ્રય કરતો હોય તે તે માટે વર્તમાનકાળ જ્ઞાન ને ભવિષ્યનુ અનંતપણુ સાપણુ સ ખુ પણ વર્તમાની મખ્યા સરખી નથી તે કેમ ? જેમ ભગવાન આદીશ્વર પ્રભુ વિચરતા હોય તથા ભગવાન અજિતનાથ પ્રભુ વિચરતા હોય તથા મહાવીર ભગવાન વિચરતા હોય તો તે અપેક્ષાએ જ વર્તમાનના તીર્થંકરો ગણવા અને તે વખતની અપેક્ષાએ જ વર્તમાનના તીર્થંકર ગણાય

વર્તમાન કાળના ઉત્કૃષ્ટથી તીર્થંકરોની સખ્યા ૧૭૦

વર્તમાન કાળ પ્રરૂપણા કરનારની વ્યાખ્યા કરનારની પરંપરા પર આધારે રહ્યો છે તેથી તેનો નિયમ નથી તેથી વર્તમાનયોગે પધારેલા ત્યારે તીર્થંકરના ઠાના અને એકઠા એકઠા કેટલા તે કહે છે ઉત્કૃષ્ટથી તે તીર્થંકરોની સખ્યા ગણીએ તો અઢી દ્વીપના [illegible] તથા જો એ અને તે બધા ગણીએ ત્યારે કુલ ૧૭૦ સખ્યા હોય તેથી વધારે નહિ આવી ઉત્કૃષ્ટ તીર્થંકરો [illegible] નથી [illegible] પણ તેમ નહિ જેમાં વિચરે [illegible] થાય છે તેવા [illegible] જે તીર્થ થાય છે તે ૧૭૦ થાય છે, પાંચ મહાવિદેહ [illegible] છે મહાવિદેહ [illegible] છે તેના વચ્ચે મેરુપર્વતથી બે ભાગ કર્યો અને દક્ષિણ [illegible] અને [illegible] ને નદીએ પણ બે ભાગ કર્યો

તેમા વચ્ચે અંતરનદીઓ તથા વક્ષસ્કાર આઠ આઠ આડા પાડ્યા તેથી કુલ ૩૨ વિજયો ગણાય તેથી પણ મહાવિદેહમા ૧૬૦ વિજય થાય તેથી તેમા ૧૬૦ તીર્થંકરો તથા પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરવતમા મળી ૧૭૦ તીર્થંકરો ઉત્કૃષ્ટા થાય ગમે તે પણ કાળ લઈએ અને વિવક્ષા લઈએ તો ૧૭૦થી વધારે ન હોય

જઘન્યથી વર્તમાનકાળના ૨૦ તીર્થંકરો

ઓછામા ઓછા તીર્થંકરો કેટલા? તો કહે ઓછા તીર્થંકરો વીસ હોય કોઈ પણ કાળ એવો આવતો નથી અને કોઈ પણ નહિ કે વીસથી ઓછા તીર્થંકરો હોય સીતા-સીતોદાના ઉત્તર-દક્ષિણમા ચાર તેથી પાંચ મહાવિદેહમા કુલ ૨૦ તીર્થંકરો થાય આમા ભરત ઐરવતનો હિસાબ જ નહિ કે? ના એમ નહિ પણ અહી ભરતમા ઉત્સર્પિણી તેમજ અવસર્પિણીમા ત્રીજા ચોથા આરામા જ તીર્થંકર હોય છે બાકીના આરામા હોતા નથી તેથી તે જઘન્યે ન હોય

વિહરમાનનો અર્થ વિદ્યમાન

એકેક તીર્થંકર પાસે ૮૪ તીર્થંકરો હતા એ જેઓએ એવુ કહનારા છે પણ તેમા તીર્થંકાળ રહેતો નથી તેથી સ્વામીપણે સાધુપણે વિચરવુ તેવુ માનનારાઓનુ માનવુ યોગ્ય નથી પણ **વિદ્યમાન હોય તેવો વિહરમાનનો અર્થ કરો**-પછી ચાહે તો જન્મ લીધો કે ગૃહસ્થપણે હોય પણ વિદ્યમાન શબ્દ લેવો તેથી ઉત્કૃષ્ટથી વર્તમાનમા ૧૬૦ તીર્થંકરો હોય અને જઘન્યથી ૨૦ હોય અતીતકાળમા અનંતા અને ભવિષ્યના અનંત. વર્તમાનમા તે ૧૭૦ ઉત્કૃષ્ટથી અને ૨૦ જઘન્યથી પણ તેઓ એવો જ પ[illegible] વગાડે [illegible]

ટીકાકાર જણાવે, તેમાં જેનું ભવિષ્ય અવળું હોય તેને ' આમાં કાંઈ નહિ ' અને જેનું ભવિષ્ય સારું હને તેમને "ઠીક' એમ લાગશે. જેનું ભવિષ્ય જાગતું હોય તેનું મન ઠર થાય, તેથી ટીકાકારો નિરાગ્રહ પણે કહે છે કે–આ વસ્તુ અમે આવી રીતે કહીએ છીએ બીજાઓ આવી રીતે કહે છે તેમાં **તત્ત્વ તો કેવલિગમ્ય** વગેરે પોતે નિરાગ્રહપણે કહે છે ટીકાકાર ૨૦ વિહરમાન જિનની સંખ્યા વગેરે તથા ઢંઢેરાની વ્યાખ્યા વગેરે કહેશે તે હવે પછી જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૪૬

આ ધર્મ કહેવાનું કારણ ?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે શ્રી **આચારાંગસૂત્રની** વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે પહેલા બીજા ત્રીજા અધ્યયનમાં અનિષ્ટનું નિવારણ કરવાનું કારણ જણાવ્યું અને ચોથા અધ્યયનમાં ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ જણાવવા માટે 'સઘ' શબ્દ વાપર્યો છે તેથી જેણે ભગવાનના વચનથી બાર અંગની રચના કરી ને જેણે તીર્થંકર ભગવાને ગણધરની પદવી આપી તે હું કહું છું વળી જે હું **(સુધર્મસ્વામી)** કહું છું તે ભગવાન્ મહાવીર મહારાજાએ કહ્યું છે તે જ કહું છું તમારી ને મહાવીરપણાની એકતાના કારણે જ આ ધર્મ જણાવ્યો છે

જીવોની અહિંસાનું નામ જ સમકિત

જે અતીતકાળમાં અનંતા થઇ ગયા અને ભવિષ્યમાં અનંતા થશે અને વર્તમાનકાળમાં જે તીર્થંકરો છે તે ભગવાન્ મહાવીર મહારાજે કહેલી વસ્તુનું નિરૂપણ કરનારા છે આખા જગતમાં જે કોઈ-

પણ જીવ છે તેને કોઇની પણ તાડના તર્જના વગેર પાચ વસ્તુ વિના જીવવાનો હક છે કોઈ પણ જીવને કોઇ પણ અન્ય જીવને મારવાનો, પી। કજાવવાનો નાખના કવાનો નાખ।ઞ કરવાનો કે હણવાનો હક નથી. આ પ્રમાણે મહાવીર મહારાજાએ તથા બીજા તીર્થંકરોએ પણ જણાવ્યુ છે તેથી તેનુ નામ સમકિત ૯

બ્રાહ્મણને ન મારવા વગે મનન્યનુ નિરમન

જીવ ઉવહ। । જ જીવ છ પણ બ્રાહ્મણને ન મારવા અને અન્ય જીવોને મારવા વેગુ જે ઈતિ‌નુ મનન્ય હતુ તે મનન્યના નિરમન માટે આ જણાવ્યુ કે કોઇ પણ જાતિનો કોઈ પણ ગતિનો કોઈ પણ વર્ણનો ચાહે તે જીવ હોય તો પણ તેને અન્યની તાબેદારી તાડના તર્જના માર કે પીડા વિના જીવવાનો હક છ આ પ્રમાણેનો ધર્મ અતીતકાળના તીર્થંકરો તેમજ ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરો અને વર્તમાન કાળના તીર્થંકરોએ જણાવ્યો જણાવશે અને જણાવે છ આનુ નામ ૧૮ સમકિત આ જ પૂરી ને સાચી શ્રદ્ધા જણાવી

મહાવિદેહમા વિહરમાન તીર્થંકરો ૨૦

અતીતકાળ અનંતો છ અને ભવિષ્યકાળ અનંતો છે માટે તીર્થંકરો અનંતા છે તો ભલે તેમ હો પણ વર્તમાનકાળમા તેમ નથી ને ? અતીતકાળ નર્રને અનંતો આવવાનો અને ભવિષ્યકાળ નર્રને અનંતો આવવાનો પણ વર્તમાનકાળ તે નિયમ વગરનો છે માટે અનિયમિત છે અહીં તીર્થંકરની અપેક્ષાએ વર્તમાનકાળ અનિયમિત છ વર્તમાનમા ઉત્કૃષ્ટથી ૧૭૦ અને જઘન્યથી ૨૦ તીર્થંકરો હોય મહાવિદેહમા ૧૬૦ અને ૫ ભરતમા તથા ૫ ઐરવતમા મળી કુલ ઉત્કૃષ્ટથી ૧૭૦ તીર્થંકરો હોય જ્યારે જ્યારે અહીં તીર્થંકરો હોય ત્યારે ત્યારે ૧૭૦ હોય તેમ નથી પણ તે ૧૭૦ તો અજિતનાથને વારે જ હતા તેમા એક પણ ઓછા ન હતા તેથી ઉત્કૃષ્ટકાળે ૧૭ જ હોય તેમા એક પણ ઓછા ન હોય જઘન્યથી

૨૦ તીર્થંકરો હોય તે સર્વે ... હોય ...કે મહાવિદેહમાં ૪ એમ
૫ મહાવિદેહમાં મળી ...ન ૨૦ તીર્થંકરો તો જરૂર હોય તેથી
ઓછા હોય જ નહિ

વિહરમાન તીર્થંકરો ૧૦ ની માન્યતાનું શું ?

આવી રીતે સૂત્રની વચનાદ્વારા વીસ વિહરમાન તીર્થંકર રહ્યા
... કેટલાક આચાર્યો ૨૦ ને બદલે ૧૦ માને છે અને તે કઈ રીતે
માને છે ? મહાવિદેહની પૂર્વ દિશામાં એક અને પશ્ચિમ દિશામાં
એક તીર્થંકર હોય તેથી પ્રત્યેક મહાવિદેહમાં બે તીર્થંકર ગણતાં
...ન ૫ મહાવિદેહમાં ... તીર્થંકર તેવી વ્યાખ્યા કરે છે તે મનવા
છે તેમની પાસે કોઈ આધાર છે ? 'सत्तरीसय उक्कोस' ગાથામાં
ઉત્કૃષ્ટથી ૧૭૦ તીર્થંકર હોવાનું જણાવ્યું છે इय हि दस ગાથામાં
જઘન્યપણામાં ૧૦ તીર્થંકરો હોય તેમ કહ્યું છે આમાં મેરુના
પૂર્વ ભાગ આખો લઈએ તેમાં ૧૦ માને તેવું ... છતાં
અહીં બધા મળીને ... ... મહાવિદેહમાં ...
તીર્થં લીધા છે

જંબૂદ્વીપના ૩૪, ધાતકીખંડમાં ૬૮ અને
પુષ્કરાવર્ત દ્વીપમાં ૬૮

समय हि पत्त जिणमाण ગાથામાં અઢી દ્વીપમાં ... ...
છે મહાવિદેહના ૩૨+૧ ભરત+૧ ઐરવત=૩૪ એમ જંબૂદ્વીપમાં ૩૪
ધાતકીખંડમાં ૬૮ પુષ્કરાવર્ત દ્વીપમાં ૬૮ કુલ ૧૭૦ ઉત્કૃષ્ટ તીર્થંકર
થયા આવી રીતે ગાથાથી તેઓ ૧૦ તીર્થંકર માને છે શાસ્ત્રકારો
તો જે વસ્તુ હોય તે જણાવી દે છે "तमेव सच्च निस्सकं ज
जिणेहिं पवेइयं તેજ સાચું શંકા વિનાનું જે જિનેશ્વર પ્રરૂપેલું ...
કોઈપણ જૈન મનવાળો આ વસ્તુ માન્યા સિવાય રહેતો જ નથી ...
આ પ્રમાણે સાચું માને તો સર્વે સમક્તિ જ છે એમ ... નથી
પણ અહીં શંકા ટાળવાની છે માટે સમક્તિ નથી

મહાન્ આચાર્યોની જુદી જુદી માન્યતા

અને માટે ભગવતીજીમાં [illegible] [illegible] [illegible] આવે છે કે એક વખતે એ નહિ [illegible] [illegible] [illegible] સાચું માનવું ? શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ [illegible] સમયે કેવલજ્ઞાન અને બીજે સમયે કેવલદર્શન એમ સમય સમય કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શન માને છે. શ્રી સિદ્ધસેનસૂરિની માન્યતા એ [illegible] કે ઉપયોગનો [illegible] [illegible] નહિ [illegible] તે [illegible] [illegible] [illegible] અને તેજ [illegible] [illegible] મલ્લવાદીજી માને છે ? જ્યારે [illegible] [illegible] [illegible] બોધ થઈ જાય ત્યારે સામાન્ય બોધ થઈ [illegible] [illegible] બોધ તે જ્ઞાન જ તેમ વિશેષ બોધ થતાં [illegible] સામાન્ય તે [illegible] સમાઈ ગયું જ [illegible] કેવલજ્ઞાનથી સર્વવ્યાપક [illegible] [illegible] [illegible] જુદું નથી

જ્ઞાનમાંથી કયો પક્ષ સાચો માનવો ?

આપણને આ ત્રણેના મતોના સ્પષ્ટ [illegible] શાસ્ત્રો મળી જતા હોય ત્યારે [illegible] [illegible] 'જિનભદ્રગણિ-ક્ષમાશ્રમણ એમાંથી એ [illegible] એક જ ઉપયોગ [illegible] [illegible] એક સમયે બે ઉપયોગ [illegible] [illegible] સિદ્ધસેન [illegible] [illegible] [illegible] હોય તો એમાંથી એક જ ઉપયોગવાળા [illegible] કેવલીઓને [illegible] બે ઉપયોગ સાથે જ હોય મલ્લવાદી જ્યારે બે ઉપયોગ સાથે [illegible] [illegible] જ્ઞાનમાં દર્શન સમાઈ જાય માટે એક જ્ઞાનની જ માન્યતા

જિનેશ્વરે કહેલું [illegible] તે જ સાચો ધર્મ

જ્યાં સુધી સ્પષ્ટ ખુલાસાવાળા પાઠો [illegible] પુરાવો ન હોય કે પાઠો મળતા ન હોય ત્યારે [illegible] [illegible] જિનેશ્વર ભગવાને કહ્યું એ જ સાચું માનવું ત્યારે શું આ ત્રણે વસ્તુઓ જિનેશ્વર ભગવાને જણાવી હશે ? આ સ્થળમાંથી તો સાચું કે જે જિનેશ્વર ભગવાને કહ્યું હોય એટલે નિર્દેશથી જણાવવાના પદાર્થો

આવી ગયા હોય તેનો નિર્ધાર કરવો પડે આ ત્રણમાં તે એક પણ માનો કે જે જિનેશ્વર કહ્યો હોય

જ્યારે એક આચાર્ય જઘન્ય ૨૦ તીર્થંકર હોય અને બીજા આચાર્ય કહે કે જઘન્ય ૧૦ હોય તો અહીં પણ શીલાંકાચાર્યજી તે પ્રમાણ જણાવે છે

અર્હત્ શબ્દનો અર્થ શો ?

અર્હત્' જેઓ આગળ પાછળના વિચાર વગર માત્ર ધાતુના અર્થો કરનારા હોય તેઓ પૂજનારા પૂજા કરનાર એવો અર્થ કરે છે ત્યારે તમે તો પૂજા કરવાને લાયક એમ કહો છો અહીં લાયકને યોગ્ય પ્રત્યય નથી અને તમારે અર્થ પણ લાયકપણાનો લાવવો છે તેનું શું કારણ ? 'अर्ह' ધાતુમાં જ 'शतृ' પ્રત્યય આવે તે જ યોગને અર્થ આવે જ્યાં 'शतृ' પ્રત્યય કર્તા તરીકે ત્યાં પૂજનાર એવો અર્થ થાય જે પૂજાને લાયક છે તે પણ અર્હત્ કહેવાય દેવતા અસુરો વગેરેની પૂજા આદિ નમસ્કારોને જે લાયક બને તે અર્હંત્ વંદન અને નમસ્કાર ને જે લાયક બને તે જ અર્હંત્ કહેવાય અષ્ટ પ્રાતિહાર્યરૂપી નિત્ય પૂજા માટે પૂજા અનિત્ય અષ્ટ પ્રાતિહાર્યની પૂજા નિત્ય હોવાથી તે પ્રાતિહાર્ય કહેવાય જેમ ૨૪ કલાક આઠ પહોર હોય તે પ્રાતિહાર્ય પહેરેગીરનું કાર્ય કરનાર આઠે પ્રાતિહાર્ય એવી ચીજ કે જ ચાલીસ કલાકમાં એક પણ મિનીટ એવી ન હોય કે તે સાથે ન હોય તેથી તે ગુણમાં દાખલ કર્યા

નવકારમાં પ્રથમ અરિહંત પદ કેમ ?

નવકારમંત્રમાં પ્રથમ અરિહંત પદ કેમ મૂક્યું ? કર્મની ૧૫૮ પ્રકૃતિમાં જિનનામ કર્મને બદલે મહત્ નામકર્મ કેમ ન રાખ્યું ? જેમ અર્હંત્ શબ્દ ને જિન શબ્દ તીર્થંકરોને જણાવનારો તીર્થંકર શબ્દ તીર્થ કરનાર ક્રિયા એ વખત થઈ ગઈ એમ જેને જણાવે તે તીર્થંકર જિનેશ્વરપણું સવાની અપેક્ષાએ સામાન્ય

કેવી પણ આવે અહીં અર્હત્પણું જિનનામ કર્મના ફળરૂપ હોવાથી તે પદ પ્રથમ લીધું આગળ માટે નવપદની અંદર નમો અરિહંતાણં પદ રાખેલ છે અવધિ મનપર્યવ અને કેવલજ્ઞાન ધરાવનાર અર્હત્ કહેવાય કે તે? અહીં ઐશ્વર્યાદિ સહિત એવા અરિહંત લેવા મહોપ્રભાદિ સહિત લેવા અર્થમાં ન લેવા

નીર્થંકરોએ નિરૂપણ કરેલા અધિકારો

અતીતકાળના તથા ભવિષ્યકાળના તેમજ વર્તમાનકાળના તીર્થંકરો આ પ્રમાણે જ જણાવે છે શું જણાવે છે ? કોઈ પણ જીવને કોઈ પણ જીવે મારવો નહિ એ વગેરે પાંચ વસ્તુઓના હકની બાબત જણાવી તે જ અધિકારો તીર્થંકરોએ નિરૂપણ કર્યા છે તે કેવી રીતે નિરૂપણ કરે છે તે વગેરે આગળ કહેવામાં આવશે

વ્યાખ્યાન ૪૭

સંસારચક્રના ભ્રમણની આપત્તિ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાગાચાર્યજી મહારાજ આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની વ્યાખ્યા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજાઓ મોક્ષમાર્ગ બતાવતા થકા જીવોને આપત્તિનું નિવારણ અને સંપત્તિની પ્રાપ્તિ એ બે વસ્તુ જણાવે છે તેમાં જીવને જગતમાં મોટી આપત્તિ કઈ? તો કહે છે કે સંસાર ચક્રનું ભ્રમણ મરણ કે એના ઉપર કોઈથી પણ કાબુ મેળવી શકાતો નથી, ચાહે ચક્રવર્તી હોય વાસુદેવ કે બળદેવ હોય પણ સંસાર ચક્રના ભ્રમણ ઉપર તેનાથી કાબુ મેળવી શકાતો નથી એ ભ્રમણ બંધ કરવાની તાકાત કોઈનામાં નથી મરણ સૌને લાગેલ છે સંસારચક્રમાં ભમવાવાળાને જન્મ અને મરણ લાગેલા છે તેથી રોગ શોક વ્યાધિ ને આધિ પણ લાગેલી જ છે કોઈથી ન વારી શકાય

એવી આ આપત્તિ આખા જગતને ઘેરી રહેલી છે આમ છતાં તે આપત્તિ એવી નથી કે ખસી ન શકાય એ ખસેડી શકાય તેવી છે

ઘર ફૂટે તેથી જ આપત્તિ થાય છે

તે આપત્તિ થય શાથી ? ઘર ફૂટે છે તેથી જ આપત્તિ થાય છે અહીં પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મન તે આપણું ઘર જ ઇન્દ્રિયો વિષય ના માર્ગે અને મન આરંભના માર્ગે જાય તો જ કર્મને બાંધવાનું બને છે જો તારી ઇન્દ્રિયો અને મન બગડે નહિ તો કર્મને બાંધવાનું બંધન થાય તેથી આચારાંગના પ્રથમ અધ્યયનમાં જણાવ્યું કે મારે જીવ બચાવનાર ભાગવાનો છે બીજા અધ્યયનમાં કહ્યું કે આ ઇન્દ્રિયો અને મનથી વિષય થવાથી તે આવેશમાં રહે છે શ્રોત્રેન્દ્રિયે આવેલો શબ્દ સંભળાયા વિના રહે નહિ તેમ બીજી બીજી ઇન્દ્રિયોથી થવાવાળા વિષયો આવતા હશે તે નિવાર્યા બંધ થશે નહિ પાંચ ઇન્દ્રિયો અને મનના વ્યાપારો લીન કરવાને પડતું થાય છે વળી તે પ્રસંગ હોય ત્યાં રસ્તો શો કરવો ? તો કહે છે — એનો રસ્તો છે

ઇન્દ્રિયો અને મન ગાંડા થાય તો શું કરવું ?

ઇન્દ્રિયોના વિષય બને આવે ઇન્દ્રિયો પણ બને આવે તે રોકવાનું કામ તારી શક્તિનું નથી, પણ એ જ્ઞાન તારી શક્તિની છે આ વિષયો આવે ત્યારે ખુશ ન થવું અને પ્રતિકૂળ વિષયોમાં નાખુશ ન થવું જો તું આમ કરે તો તારે બંધનમાં રખડવું પડશે નહિ ઘરમાં તારા નાવડી ઢાંકી જ્યારે ગાંડા થાય ત્યારે તિજોરીએ તાળું વાસી ચાવી કબજે રાખીએ તો પછી નુકસાન થાય જ શાથી ? અહીં ગાંડા થયેલાઓ ખાલી ઓરડામાં શું કરે ? તેઓને માટે નુકસાન કરનારી જે ચીજો હોય તેનો કબજો લઈએ તો નુકસાન ન થાય તેમ તારી મન અને ઇન્દ્રિયો ગાંડી થયેલી છે તે મારા નુકસાનને જુએ જ નહિ મને બાળતા કરવામાં તેને કો ચિંતા તે હોય જ નહિ માટે આપણે કરવું શું ? નુકસાન થાય તે ચીજોનો કબજો

વેરા તે ઇન્દ્રિયો ઇન્દ્ર કે અનિન્દ્રિય રાતે ભળ્ યુ પણ તુ તેની પાછળ તેનો થવા નહિ ધરમા આવી ઇન્દ્રિયાના આ તેથી ધખ્ખી ઓ અને તો ધન એ નમેવાન જ થાવ અહી ઇન્દ્રિયો અને મન આ અને છતા જ આત્મા આવવેત તો કઈ પણ ન થાય તે માટે બીજા અધ્યયનમા કહ્યુ -અનુ ળ ને આ રાગ થવા વિનાનો અને પ્રતિકુળના અ ગે દ્વેષ કર્યા વિનાનો તુ રહીશ એને તુ અપનો આતેમ શ તો તારે ભવચક્રમા ભમવાનુ થશ નહિ

બધુ અહી મૂકીને જવાનુ છે

આટલુ બધુ કનુ શાન માટે ? કઈ મળવાન છે ? મળવાનુ હોય તો મહેનત જવાય, પાર કે છન મળવાનુ હોય તો ભા ાળે પણ ન જવાય આત્માન આટનુ બધુ મન્મપણુ મેળવાન છુ તો તેથી મળવાનુ શુ ? તેના મારે ચોથા અધ્યયનમા જણા વ્યુ જગતમા જે મુ ? ચીજો ગણાય તે મેળવાન છ મહામહેનતથી પણ મૂલ્ય છ મિટ્ટીમા જેમ કે આપણે શાન તેને મા નર્થ કુટુંબ પાણીપાણી–પોશીપોશીને માટે એ પણ છાડવાના તો એમ જ મિનીટ બન તેવીજ રીતે ધનમાલ કુટુંબ વગેરેની ભજનુ તિજોરીમા રાડો રુપિયા હાય તેથી શાહુકારી તિજોરીની નહિ પણ ધનીની ગણાય તેમ અહીં આ શરીર કુટુંબ હોવા છતા આત્મારામની કિમત શી ? કઈ નહિ મીણ માન જેમન મળીને રાનુ તેની અને આત્માના કી ગણતરી જ નહિ અહીં તો આત્મા સિવાય સર્વ મૂકીને જ જવાનુ છે

આત્મા મેળવવાના ચીજો કઈ અને કેટલી ?

આત્માને મેળવવાની ચીજો કઈ અને કેટલી ? તો કહે છે કે– ત્રણ ચોખ્ખો નિર્મળ જ્ઞાન સાધ અને ચોખ્ખુ વર્તન, આ ત્રણ મા જો કે ચોખ્ખાપણુ છે પણ તેમા એકના ત્રણ ચોખ્ખાપણ પોતાનુ છે અને તેના ધ મા ચોખ્ખાપણુ ભાડુતી આવલ છે સમ્યગ્ દર્શનનુ ચોખ્ખાપણ તે તેના ઘ નુ છે પણ જ્ઞાન અને ત્રમા

આવેલુ ચોખ્ખાપણુ તે દર્શનના ઘરનુ આવેલુ છે માટે તે ભાકૂતી છે અનતીવાર ઓઘા મુહપત્તિ કર્યા છતા મોક્ષ કેમ નહિ ? અનતી વખત દશ પૂર્વ સુધી ભણી ગયા છતા મોક્ષ, તેમજ નવગ્રૈવેયકે પહોચી શકાય તેવુ ઉચ્ચ ચારિત્ર પાળ્યુ છતા મોક્ષ કેમ ? કહો કે તે જ્ઞાન અને ચારિત્ર સમ્યગ્દર્શન વિનાના હતા તેથી તે જ્ઞાન ચરિત્ર ગણાયા જ નહિ માટે ચોથા અધ્યયનમા સમ્યગ્દર્શનનો અધિકાર લીધો પ્રથમમા છ કાયનો બીજામા મન ઇદ્રિયનો અને ત્રીજામા છ ઇતરાઇનો લીધો

સારુ કહેવુ તેમા નહિ, પણ સારુ થવુ તેમા નવાઇ છે

ચોથામા સમ્યગ્દર્શન શી ચીજ છે ? જૈન માત્ર તેને પોકાર છે બીજા મતવાળાઓ પણ પોતાના દર્શનને મિથ્યા માનવાને તૈયાર જ નથી પોતાનુ દર્શન સમ્યક્ અને ઇતરાનુ મિથ્યા એમ નમે મોતો તે માનવા તૈયા નથી પોતાની 'મા ને નર્ક' કોઇ મારી જ કહે તેમ સર્વ મતવાળાઓ પોતપોતાના દર્શનને સારા કહે તેમા નવાઇ નથી પરતુ સારુ હોવુ તેમા નવાઇ છે સારો કોણ શામા ? અને તે થાય શી રીતે ? તો કહે છે કે—તે માટે એક જ રસ્તો છે સમ્યગ્ દર્શન જેનુ નામ ? શુદ્ધ દેવ ગુરુ અને ધર્મને જે માનીએ તે સમ્યગ્ દર્શન વળી નવ તત્ત્વને માનીએ તે સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ દેવ જ મથી કપાળે તિલક સાથે અવતરતા નથી કુદેવને કઇ શિગડા હોતા નથી તેવી જ રીતે ગુરુમા સમજવુ તો બીજાના કુદેવ કુગુરુ કેમ ? વાત ખરી દરેક મનુષ્ય પોતાના સોનાને ચોખ્ખુ સોનુ કહેવા માગે પણ કસોટીએ મૂકે તો તેમા કોઇને સોનાનુ રહે જ નહિ આપોઆપ સૌ કોઇનો નિર્ણય થાય

સુવર્ણની જેમ આત્માની કસોટી

જેમ સોનાના નિર્ણય માટે વગર પક્ષપાતે સિદ્ધાન્ત કરાવવા વાળી કસોટી છે તેમ તને તારા આત્માની કસોટીએ ચડાવીએ ને કોઈ માર નો તે તને સારુ લાગે છે ? તારા પર કોઈ

જ લો કરે હુકમ કે પીડા કરે કે તને મારી નાખે આ સર્વ પૈકી એક તને સારુ નથી લાગતુ તો તે આગી મૂકીને તું વિચાર કર કે જે ધર્મ એમ કહેતો હોય કે ચૌદ રાજલોકમા રહેલા સર્વ જીવોમા પૃથ્વી આદિ પાચ સ્થાવર બેઇન્દ્રિયાદિ ત્રસ તેમજ પંચેન્દ્રિયાદિ જીવો જે કોઈ હોય તેમને હણવાનો કોઈને હક નથી તેમ તેમને પીડા કરવાનો મારવાનો કે તેમના પર બળાત્કાર કરવાનો કોઈને હક નથી આવો ત્રેરો ચૌદ રાજલોકમા જીવો એક સરખો કબૂલ રાખે તેનુ નામ જ સમ્યગ્દર્શની સમ્યગ્દર્શનને અંગે કંઈ તિથાદિ કહેવા નથી માગતા

હિંસાના ત્યાગરૂપ સમ્યગ્દર્શન

આ માટે સૂત્રકારે જણાવ્યુ કે ભૂતમા જે થાય વર્તમાનમા જે વિચરે છે અને ભવિષ્યમા જે વિચરશે તે સર્વ તીર્થંકરો આ સમ્યક્ત્વને જણાવનાર છે ક્યા સમ્યક્ત્વને ? તો કે છે કે હણવાનો, તાબે કરવાનો બળાત્કારનો હુકમનો - મારવાનો હક કોઈ પણ જીવના અંગે કોઈને પણ નથી અહીં આવો ઉપદેશ દેતા સાધુઓ નદી ઓળંગીને અસંખ્યાતા જીવની વિરાધના પણ કરે છે તે કેમ ? વળી ટેકો ઊતરતા મોટા વૃક્ષની ડાળને પણ પકડે છે તેનુ શુ ? મહાનુભાવ વાત સમજો અહીં હક્કની વાત થાય છે અને તમો લઈ આવો છો ક્રિયાની વાતમા ક્રિયામા આપત્તિધર્મને સ્થાન છે હક્કમા તે આપત્તિધર્મનુ સ્થાન નથી જેમ ડૉક્ટર હાથ પગનુ ઓપરેશન શસ્ત્રક્રિયાથી કરે તેથી તે જગતને મારવા તૈયાર નથી થતા હક તો જગતને બચાવવાનો રાખેલ છે પ્રયત્નો પણ તેના છે આ અંગ સડે છે, આખાને નુકસાન કરે છે માટે કાપવુ પડે છે એમ કહે છે અહીં કાપવુ પડે છે એ જુદી વાત છે અને કાપવાનો હક છે એ જુદી ચીજ છે એ ગિરજોરી કહેવાય કાપવુ પડે છે તે આપત્તિધર્મ ગણાય લાચારીથી નિર્વાહ કરવો પડે છે અને તેથી નદી

જાણતા વિરાધના થાય તે નયમનિસાદ માટે નહિ - વિરાધનાનો હક છે તેથી

પ્રભુપૂજામા થતી હિંસાનુ શુ ?

માના મધ્ય તરીકે માનનાર જાવ । પ્રભુની પૂજા ની રીતિ કરે? ધૂપ આદિ સૂત્રોની અને વનસ્પતી પણ હિંસા પૂજામા જાણતા કે અજાણતા થાય છે ને? વાત ખરી પણ એ જુદી વસ્તુ છે, વર્તન જુદી વાત છે પૂજા કરનારા [illegible] જીવોની વિરાધના કરતા નથી પણ ભક્તિ કરતા વિરાધના થાય છે એમ માને છે હવે બીજ દર્શનવાળા એમ માનો તેનો તેમને પાલવે તેમ નથી તેઓ તો માને [illegible] જાનવરો મના રાતે સર્વ યજ્ઞમા હોમવા માટે છે તેઓ જાનવરોને મારે તે [illegible] બુદ્ધિએ, ત્યારે જૈનશાસનમા આવુ માનનાર કોઈ નથી ક્રિયા વસ્તુ જુદી છે અને [illegible] વસ્તુ જુદી છે

શત્રુના વધ કરનારને દેવ કેમ મનાય ?

જેઓ જાનવરોને મારવાનો હક માને છે અને તેમા જ પોતાની ઉત્તમતા માનવા સાથે તેવાને દેવ માને એવાઓ કૃષ્ણને દેવ કેમ માને? કંસનો વધ કર્યો જરાસંઘનો નાશ કર્યો એમાના ગાણા ગાતા એવા છે કે [illegible] કોણ એ ચરીને બૌદ્ધ દર્શનમા [illegible] માનવામા કોઈ પણ જીવની વિરાધનાને સ્થાન જ નથી વ્યાખ્યાને સમજનારા સમજશે કે યોગ્ય અને શબ્દાર્થના આવતા તત્ત્વ [illegible] મૂકીને 'न हन्तव्या' એટલે હણવાને લાયક નથી એમ જણાવ્યુ અહીં સર્વ જીવોને હણવાની માન્યતા નથી આવો જૈન સિદ્ધાન્તમાથી છે નહીં જ [illegible] જીવોને અને [illegible] હિંસા કરવાનો હક જ નથી આવુ નામ જ સમ્યગ્દર્શન આવુ [illegible] જ કહેલ જેણે આવો [illegible] પીરનારા તે સુદેવ અને તેનો પ્રચાર કરી તે પ્રમાણે વર્તનારા તે સુગુરુ આવો જે [illegible] અને તે માનનો પ્રચાર તે જ સુધર્મ આ [illegible]થી જે વિરુદ્ધ તેનુ નામ જ કુદેવ કુગુરુ કુધર્મ છે

એકથી વધુ ક્રિયાપદો કેમ જોયા ?

સર્વ ... તીર્થ ... જીવો, ... ખરી, પણ ... નેમ અહીં 'एवमाइक्खंति' કહ્યું તે ... 'एवं भासति' આદિ ક્રિયાપદો ... કેમ ? ... છે, અને તેથી ...

—:o:—

વ્યાખ્યાન ૪૮

દસપૂર્વ અને તેની ઉપરનું જ્ઞાન તે સમ્યક્ શ્રુત કેમ ?

શાસ્ત્રો ભણાવવામાં ... સર્વ ... જ્ઞાન થાય તો પણ તે સમ્યગ્દર્શન વિના ... જ્ઞાનમાત્રી ... સંપૂર્ણ ચૌદ પૂર્વ ૧૧ ૧૨ ... છે કે નહિ ? તો કહે છે ... દશપૂર્વનું શ્રુત નકી સમ્યક્ ... ચૌદ ... પણ સમ્યક્ શ્રુત મિથ્યાશ્રુત ... નથી ... પૂર્વ ... મિથ્યાશ્રુત ... ચૌદ પૂર્વવાળાને અને દસપૂર્વવાળાને સમ્યક્ શ્રુત ... છે પણ મિથ્યાશ્રુત ન ... પૂર્વની ... પૂર્ણ ... સમ્યક્ શ્રુત ...

સમ્યગ્દર્શન વિનાનાને કેવું જ્ઞાન વાર ?

... દશ ... પૂર્વનું ... મહાશ્રુત ...

મિથ્યાત્વીને પણ થાય પણ દશથી આગળના જે જ્ઞાનો છે તે સમ્યગ્દર્શન વિનાનાને થાય જ નહિ જગતમા ભાગ્યશાળી ન હોય તેને સસ્તા બજારે વેચવાનુ મન જ ન થાય અને ઉતરતા બજારે લેવાનુ મન પણ ન થાય અહીં વેચવુ લેવુ તે ભાગ્ય ઉપર આધાર રાખે છે જેના આત્મામા સમ્યગ્દર્શન વગેરે હોય તેને દસમુ પૂરૂ થાય બાકીનાને દસ પૂર્વનુ જ્ઞાન થાય જ નહિ માટે તેવા દસ પૂર્વના કે તેથી આગળના જ્ઞાનો પણ સમ્યગ્ દર્શનવાળાને જ હોય તેથી તે જ્ઞાનો સમ્યગ્જ્ઞાન કહેવાય

તે ચૌદે પૂર્વો સુદર છે, તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે છે

બીજા જ્ઞાનો તો સમ્યગ્દર્શન વિના પણ થાય દસ પૂર્વાદિના જ્ઞાનો જે થાય તે સમ્યગ્દર્શન વિના ન જ બને અહી જ્ઞાનમા અને ચારિત્રમાં જે સુદરપણુ છે તે સમ્યગ્દર્શનના પ્રતાપે છે અને તેથી શાસ્ત્રકારે ક્ષપકશ્રેણિ કે ઉપશમશ્રેણિમા પ્રથમ દર્શન મોહનીયનો ક્ષય કરે એ વિકલ્પ ન લીધો કારણ કે સમ્યગ્દર્શન વિના ચારિત્રની સુદરતા છે જ નહિ તેમ અહીં સમ્યક્ત્વ નામનુ ગુણઠાણુ લઈને પાચમુ કે છઠ્ઠુ ગુણઠાણુ સમ્યક્ત્વના નામે ન લીધુ કારણ કે સમ્યગ્દર્શન વિના દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની સુદરતા નથી દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિની સુદરતા સમ્યગ્દર્શનને જ આભારી છે

સમ્યગ્દર્શન કહેવુ કોને ?

આનો પટો કે સટેશો જેને મજૂર હોય તેને જ શુદ્ધદેવાદિ આરાધનાનો અધિકાર છે અને તેને જ દેવાદિ તત્ત્વો માનવાનો અધિકાર છે તે પટો કયો ? જગતના સર્વ જીવોને મારવાનો હક કોઈને છે જ નહિ આવો જિનેશ્વર મહારાજનો ઢંઢેરો જેમને કબૂલ હોય તેઓ જ શુદ્ધ દેવ ગુરુ અને ધર્માદિ તત્ત્વોને માનનારા ગણાય જેમને આ ઢંઢેરો કબૂલ ન હોય તેવાઓ ચાહે તેટલા દેવાદિ માને કે તત્ત્વોને ગોખે તો પણ તે માર્ગમા કે સમ્યક્ત્વમા આવી શક્તા નથી

પ્રશ્ન પૂછે તેના ઉત્તરમા આ ઢંઢેરો

આવી રીતે જે મૂળ ઢંઢેરો જણાવ્યો તેમા ટીકા કરતા શીલાકાચાર્યજી કહે છે કે—આ મોઢેએ ઉપજાવી કાઢેલા નથી અને ખુદ વીર ભગવાન કહે છે કે—આ અમુક ટાઇમ માટેનો ઢંઢેરો નથી. જેમ મમનના અગે બાદશાહિકી લખાય તેમ આ નથી અતીતમા થયા વર્તમાનમા થાય છે અને ભાવિ જે તીર્થંકરો થશે તે સર્વે આ જ ઢંઢેરાને જણાવનારા છે હવે કેવી રીતે ? તો કહે છે કે—પરપ્રશ્નને અગે, જો કોઇ તત્વ પૂછે તેના ઉત્તરમા તીર્થંકરો એ જ જવાબ દે કે જગતના જીવોમા એવી સમજાવટ હોવી જોઇએ કે કોઈ કોઇને ના વાને તાપે મારાને પીડા મ્લાને હણવા નથી એવો ઢંઢેરો જણાવે

જણાવવાના બે પ્રકાર

હવે જણાવવામા બે પ્રકાર છે જેમ કોઇ વખતે મૌનપણે જણાવે જેમ ભોજન માટે આમત્રણ આપીએ ત્યા સામો મનુષ્ય મુખે હા ન ભણે પણ મજુરાત આપે ન આવે તો ઠપકારૂપે પણ કહેવાય તેમ આ જિનેશ્વર મહારાજ શુ મૌનની મજૂરાતવાળા છે ? તો કહે છે કે જ્યા સુધી તેમનુ છદ્મસ્થપણુ છે તે વખતના જે આચારો કે પ્રવૃત્તિ છે તે મૌનની છે અને તેથી જે ઉપસર્ગો પડે છે અને સહે છે તે અગે મૌનપણે જણાવે છે કે કલ્યાણની ઇચ્છાવાળાએ પરીષહો, ઉપસર્ગો સહન કરવા આવી ઢંઢેરો જાહેર પીટ્યો નથી પણ મૌનપણે તે જણાવેલ છે આવી રીતે મૌનપણે કેટલીક મજૂરાતો હોય છે તેવી રીતે આ મૌનપણાનો ઢંઢેરો નથી પણ હમેશા ચોખ્ખા શબ્દોમા એ ઢંઢેરો જાહેર કર્યો છે જાહેર કરવામા કોઇ મનુષ્ય જગતમા જઇને ઊંચા સ્વરે બોલે તેમા પણ જાહેરાત તો છે ને ? તો કહે છે કે નહિ સાભળનારાઓની સન્મુખ જઇને ઊંચે સ્વરે બોલે તે કામનુ પણ પર્ષદાર જઇને જાહેર રીતે ઊંચે સ્વરે બોલે તે કામ ન લાગે જિનેશ્વરો જે ઢંઢેરો જાહેર કરે છે

તે મનુષ્યની પર્ષદામા જાહેર કર છે જગલમા કે પહાડ ઉપર નહિ

અગાર દેશોની ભાષામાથી બનાવેલી અર્ધમાગધી ભાષા

અહી પર્ષદા ખરી પણ જેમ કોગ્રેસમા બે મત પડ્યા ત્યારે ઠીક-સિદ્ધાત-ઉપર નહી લેવી પડી કે જેને આની કબૂલાત હોય તે જ સભામા આવજો । અહી પોતાની માન્યતા મુજબની સભા ભરીને બોલાય તો તેની કિમત ન ગણાય તેમ અહી દેવો અને મનુષ્યો સર્વ એકઠા થયેલા છે તેથી પર્ષદામા બોલ્યા છે ગુજરાતી આખો વર્ગ ઊભો કર અને કોઈ નવીન ભાષામા બોલે તો તેથી તાકો ન સમજે તો પછી તે બોલવાની કિમત શી? તો કહે છે કે તેમ નહિ આ દેશની ભાષા સર્વ જીવોને અવગત છે અગાર દેશોની ભાષા ભેગી કરીને જે ભાષા બનાવવામા આવી છે તેવી અર્ધમાગધી ભાષા જે સર્વ દેશવાળા સમજી શકે તેવી ભાષાએ કરીને પ્રભુ બોલે છે

પ્રભુનુ વચન સર્વ જીવોને પોતપોતાની ભાષાપણે પરિણમે

બને પ્રભુ અર્ધમાગધી ભાષામા બોલે તે ભાષા તો આર્ય દેશવાળાની સમજમા આવે પણ પ્રભુની પર્ષદામા એકલા આર્યો જ હતા એમ નહિ પરદેશી રાજા વગેરેની સાથે આવનારી રાણીઓની સાથે આવનારી દાસીઓમા ચીન, અરબસ્તાન આદિ દેશોની પણ હતી અને તેવીઓ આ દેશથી તદ્દન જ રહેતે? કારણ કે તેમને ભાષાનો ખ્યાલ નથી, તેથી તેઓ કેમ બોલેને? અમો ઢઢેરા વખતે ગયા ત્યારે આ બોલાયુ હતું । તો કહે છે કે પર્ષદામા જે જીવો આવેલા છે તે આર્ય હો કે અનાર્ય હો ચાહે મનુષ્ય હો કે પશુ-જાનવર હો તે સર્વ જીવોને પ્રભુનું વચન પોતપોતાની ભાષાપણે પરિણમે છે તે કેમ બને? તે માટે જ અમો કહીએ છીએ કે આ કહી સમાધાન ન કહેવાય, કારણ કે જગતની દૃષ્ટિએ વસ્તુ બનવા પામે તેમ નથી, કારણ કે મનુષ્ય બોલે અને જાનવર સમજે તે કેમ બને? વાત ખરી પણ અતિશય કોનુ નામ તે સમજો

તીર્થંકર દેવના વચનાતિશયનો પ્રભાવ

અતિશય એટલે અમુક ભાગ્યશાળીના ભાગ્યથી જ બને તે અને તેવો અતિશય મહા પ્રભુને હોવાથી અર્ધમાગધી ભાષાએ બોલે ત્યારે તે દેવ તે સર્વને પોતપોતાની ભાષામાં તે પરિણમે. હવે તીર્થંકર દેવોએ સર્વ જીવોને પોતપોતાની ભાષારૂપે પરિણમનારી એવી અર્ધમાગધી વાણીએ કરીને આ જાહેર કર્યો છે પ્રભુ કે ઇશ્વર તરીકે પોતે જે જાહેર કરે તે માનવાને મના તેથી જ હોય "આનંદ કામ" કંઇ ન જાણે, ગોર વચન પરમાણુ " એટલે કે શેઠે કહેલું લોકોને પ્રમાણ જ હોય તેમ અહીં જિનેશ્વરે કહેલા ઢંઢેરો અને કબૂલ થયો પણ ખાતરી વિના મન કબૂલ ન કરે જેમ આ ડાઘ્યો ભયથી લાભથી લોકોની હજુ ગળ ભી દે પણ અંતરથી મન કોઇ દિન ખાતરી વિના કબૂલ કરે જ નહિ તેમ અહીં પણ જિનેશ્વર મહારાજના વચનને કોઇ બળાત્કારથી ભયથી લાભથી કબૂલ કરે તો શું સમજવું ? તો કહે કે ભગવાન કહે કે મારી મોટાઇથી તમે આ વચન ગ્રહણ ન કરો ! હે સાધુઓ ! હું જે કહું છું તે પરીક્ષા કરીને તપાસીને તેજો ! માત્ર ગૌરવ સમજી કે મને મોટો ગણીને તમો આ વચન લેશો નહિ !

પ્રશ્નોને ઉત્તર દેવાની પ્રભુની ફરજ

અહીં મહાવીર મહારાજ નરખા કેવી કહેનારા અને ગૌતમસ્વામીજી સરખા સાંભળનારા છતા પ્રશ્ન પૂછાય છે કે "से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ " એમ ગૌતમ પ્રભુજીને પૂછે છે અહીં માગીને મનાવવાનું નથી શંકા કરીને સમાધાન મેળવવાનો હક છે કે નહિ ? અહીં જેને જે કંઇ પણ શંકા થાય તે શંકા પૂછવાનો હક જેને છે જીવ તે ચેતના અને ચેતના તે જીવ આમ પણ પૂછી શકે અને ઉત્તર પણ પ્રભુ તે જ પ્રમાણે આપે તેથી ભગવતીજીમાં પ્રશ્ન થયો એટલે ઉત્તર દેવાની પ્રભુની ફરજ પણ છે.

લૂલી ગાયના ઘરાક જેવું નહિ

અહીં ગાયના ઘરાક જેવું નહિ એક મનુષ્યને ગાયનો ખપ હતો તેથી તે વેચાતી લેવા ગયો છે એક લૂલી થયેલી ગાયની બજારે ખરીદી કરી પણ પોતે ફસાયો તેવી રીતે બીજાને ફસાવવા ગયો ત્યાં સામાવાળાએ ઊભી કરી બતાવવા કહ્યું ત્યા પેલાએ કહ્યું કે મેં તો બેઠેલી જ ખરીદી છે તેમ અહીં નથી અહીં તો પ્રભુના વચનો સાંભળેલા કે લખેલા કહેવાતા નથી પણ જેનો જે સંશય હોય તે કહી દેવો સમાધાન કરવું એમ છે

સાત તત્ત્વોનું નિરૂપણ

આ જે ઢંઢેરો હું કહું છું તે કયો? બળાત્કારના, પીડાના કે મારી નાંખવાના સંબંધમાં હું જે ઢંઢેરો કહું છું તેમાં કોઈ પણ જીવ કોઈને પણ મારે તો તેના પાપ બાંધે પાપથી બચે ક્યારે? આ ઢંઢેરાના પરિણામ કહી તેની કબૂલાત આપે તો જ બચે એવી કબૂલાત આપે ત્યારે જ સંવર ગણાય અને એ ઢંઢેરો ન માનવો તેનું નામ આશ્રવ જીવ અજીવ આશ્રવ (કર્મબંધના કારણો) બંધ (આત્મા અને કર્મનું એકમેક થવું) એવી રીતે જીવકર્મનું એકમેક થવાનું રહે તો સંસારમાં કર્મના પુદ્ગલો જ ન રહે અને તેથી બાંધવાનું બને જ કેમ? તો કહે છે કે—મહાનુભાવ કોઈ જીવો એવા છે કે જેમને કર્મનો સંવર હોવાથી નવા કર્મો લાગતા નથી વારૂ પણ લાગેલા તો છે ને? વાત ખરી પણ લાગેલા કર્મો અમુક મુદતે છૂટા પડે છે દુઃખ ભોગવતાં કર્મો છૂટા પડે તેનું નામ નિર્જરા કર્મો આવે રોકાય વેદાય અને છૂટા પણ પડે છે જીવની એવી પણ દશા છે કે જેમાં કર્મનું આવવું નથી બંધાવું નથી રોકવાની કે તોડવાની ક્રિયા પણ કરવાની નથી પણ માત્ર આત્મસ્વરૂપ જ છે એવી દશાનું નામ મોક્ષ છે

શિષ્યોની શંકાના નિરસન માટે કહેવાતા તત્ત્વો

આવી રીતે સાત તત્ત્વો જિનેશ્વર મહારાજને પ્રરૂપવા પડે છે

કે તે માટે [illegible] નિગ્મન માટે આ [illegible]
તેમ તે [illegible] પ્રમાણે [illegible]
[illegible] તેમાં [illegible]
[illegible] તેમ માટે તેના [illegible]
[illegible] તે [illegible]
[illegible] તેની [illegible] તે [illegible]

વ્યાખ્યાન ૪૯

જૈનાગમના ગુરૂમંત્ર

શીલાંક [illegible] શીલાંગાચાર્યજી મહારાજ આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની વ્યાખ્યા [illegible] [illegible] અહિંસા [illegible] જૈનદર્શન [illegible] તે અહિંસાનો [illegible] પ્રેમ-ભક્તિ એ ગુરૂમંત્ર [illegible] [illegible] જૈનદર્શનમાં પ્રેમ-ભક્તિ [illegible] ગુરૂમંત્ર [illegible] જૈનદર્શનમાં ગુરૂમંત્ર [illegible] તે [illegible] તે સિદ્ધાંત [illegible] [illegible] કોઈ પણ [illegible] [illegible] સિદ્ધાંત [illegible] ગુરૂમંત્ર [illegible] ગુરૂમંત્ર [illegible] તીર્થંકરોએ ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરો અને [illegible] તીર્થંકરોએ પણ આ સિદ્ધાંત [illegible]

[illegible] પીડા [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

રીતે જેને મદદ માટે બે ગો પણ અહીં મળતા। કેમ ત્યારે તેની ભાષા મરકેલ હતી તે કહે છે, 'હોગે હોગે, મારા ગુરુ સ્વામ ઘી ગયા છે' કેમ ન સમજ્યું તેથી વિદ્યાર્થીના મરાઠ તેના મુખમ જ રહી ભગતને ન પરિણમ્યા તેમ અહીં સમવસરણની ભાષામાં ઢંઢેરો પીટાય તે તમામ લોક અને જગતને તે પહોંચે પણ ખરો અહીં ભગવાન સુવર્ણમાળા જે દેશના દે તેમાં એક અતિશય નિયમિત હોય કે સર્વને તે તે ભાષાપણે તેમનું વચન પરિણમે અહીં જે ઢંઢેરો પીટ્યો છે તે તમામ જાતિના જીવ અને જગત માટે છે તે સર્વ સમજી શકે તેવો છે। તેથી જ ભાષામાં પીટાવવો જોઈએ

જિનેશ્વરના ઢંઢેરાની સર્વગમ્ય ભાષા

ભરવાડ હમેશાં ચાર ચોપડિયા ભેગા મળીને કર પછી જો કોઈ પણ એમ કહે કે હું ભરવાડ નથી જાણતો તો તે અચાનક ગમ નહિ લાગે એવું છેવટે લખે તો તેનો અર્થ શો? અહીં જિનેશ્વર મહારાજનો ઢંઢેરો દેવ, મનુષ્ય, આર્ય, અનાર્ય સર્વ જીવો પોતપોતાની ભાષામાં સમજે અને તેથી ભગવાનની દેશના તે સર્વ ભાષાને અનુસરવાવાળી બને છે હવે આ ઢંઢેરો દુનિયાને જણાવવા જણાવવાને માટે પીટેલો હોવાથી જેમ શહેનશાહી ઢંઢેરો દરેક ભાષામાં ટ્રાન્સ્લેશન-તરજુમો કરાવી કરીને મોકલાય છે તેમ અહીં જણાવ્યું કે સર્વ જીવો આ હકને મળે કર કાયદાને માથા નાખીને કે વા હુકમ કરતા પીવા ના કે માર્ગ નાખવા પડે કંઈ પણ ન ગી ગરા આ પાંચ વસ્તુ ઢંઢેરારૂપે સમજવી છે જણાવી જ તેથી દરેકને તે પોતપોતાની ભાષામાં જ પરિણમે તેવી ભાષામાં જ કહ્યો

ઢંઢેરો જાહેર કરવાનો મુદ્દો શો?

અહીં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે મને એવી શંકા થાય ઢંઢેરો જાહેર કરવાનો મુદ્દો શો? આ શી રીતે અને કાયદો એના જેવું છે સદા આર્ય અનાર્ય, દેવ મનુષ્ય સર્વને એકસરખી ભાષામાં સમજાય તેવો ઢંઢેરો પીટવાનું કારણ શું? તો કહે છે કે 'ઢંઢેરાના

દશ કે હેતુને અને કે સ્વરૂપને અને જો નક્કી થાય તેના મોક્ષ કરે છે એ દરેક જીવ શા માટે ? તમને અને દુનિયાને આમાં ફળ શું ? એના નિરાકરણ માટે સમાધાન ન થાય ત્યાં સુધી દરેકની કિંમત કોડીની પણ ન જ થાય એક વળી બીજાને સમજાવીએ અને તેના શંકાનું સમાધાન ન થાય તો વચનની કિંમત જ નથી અહીં વચન કે તમને નિશ્ચય શી ?

અનેક ભવોના ભોગાનું પરિણામ

તે અમે બતાવના તીર્થંકર ૧ અને ૯ કેવળા દરેક માટે કે ભારી જિંદગીઓ જનમ કરી અનંત કોટાકોટિ સાગરોપમ સુધી તીર્થંકર નામ મ થાય … ને નિકાચિત અને બીજા ભવ થાય ત્યારે અહીં અંત કોટાકોટિ સાગરોપમ સુધીના ગાળામાં જે ભવ થાય તે સર્વ તીર્થંકર નામકર્મના પ્રભુને આપવાય અને તેથી જ અનેક ભવોના ભોગનું આ પરિણામ છે શું ? અથવા માત્ર બોલેનું વચન સમજી શકે … પાય અનાજ કરેલ અનુભવના તીર્થંકરનું બોલવું વચન સમજે છે પણ તમારું બોલવું વચન તો મનુષ્ય દેવતા તમારા સારંગો પણ ન સમજે ત્યારે મનુષ્ય … જ તેનું તે વચન બોલ તે … તો ન જ સમજે પણ ચતુર્વિધ સંઘની પર્ષદા જ સમજે ત્યારે … તેનો … નાખી મનુષ્ય અને દેવાય સમજે જાણના કિંમત ગણવામાં આવી છે ? જો અજ્ઞાન અને જ્ઞાન મોક્ષના સાધનોને બતાવનાર … તેનું જ નામ સમ્યગ્જ્ઞાન છે ને મિથ્યાત્વના જ્ઞાનને સમ્યગ્જ્ઞાન ન મનાય ભારી અક્કલ માત્ર જ્ઞાન તેને જ કહેવાય જે મોક્ષના સાધન તરફ વળેલું હોય આ દશની રૂએ વર્તી ને જ સ … મોક્ષના અને પદાર્થો જો કે તેની અનુકૂળ રીતિએ વર્તાય તો જ સદ્વર્તન એટલે ચારિત્ર ન આપે … જો કોઈએ કરી હોય તો તે જૈન શાસનમાં જ છે સંસારદર્શનમાં મોક્ષમાર્ગના સાધન સિવાયની અક્કલ, બુદ્ધિ કે જ્ઞાનને જ્ઞાન તરીકે ગણવામાં આવ્યું નથી

અહિંસા રૂપી અનાજના રક્ષણ માટે વાડરૂપ સત્યાદિ

આ ઉપરથી સમજશો કે પાંચ મહાવ્રતોમાં પ્રથમ પ્રાણાતિપાતનું સ્થાન કેમ? આ ઠેકાણે "**सव्वे पाणा सव्वे भूया जीवा सत्ता न हंतव्वा**" એ પ્રથમ મહાવ્રતનો છે. વળી હરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે કે સત્ય શાને માટે છે? અહિંસાના પાલનને માટે જ સત્ય છે. ચોરી નિવારવી તે શાને માટે? હિંસાના ત્યાગને માટે. હવે અહીં અહિંસા તે અનાજ છે અને તેના રક્ષણને માટે વાડરૂપ સત્યાદિ છે. વાડનું મનાવવું કે રક્ષણ કરવું અને તેને ટકાવવું તે વાડના રક્ષણના મુદ્દાએ નથી પણ અનાજના રક્ષણના મુદ્દાએ છે. તેમ અહીં સત્ય સત્યના મુદ્દાએ નથી પણ હિંસાના ત્યાગના મુદ્દાએ છે. અહીં અહિંસા અનાજ છે અને બાકીના વ્રતો તે વાડરૂપ રક્ષણને માટે છે. અહિંસા પ્રથમ મહાવ્રત રૂપે લીધી. આ સર્વ જીવને અંગે કહેલ છે.

મનુસ્મૃતિમાં માંસાહારની છૂટ

હવે જીવના વિવેચનમાં કે નવતત્ત્વના સત્યમાં આવીએ. સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયી તે મોક્ષમાર્ગ છે. સમાર્ગ ચોકો જેવું થાય તો શું થાય? તે કેવી રીતે? તો કહે છે કે **મનુસ્મૃતિ** એટલે જેને ધાગાપંથીઓ જૈનનીતિનો ગ્રંથ મનાવે છે તે શું કહે છે? તે કહે છે કે-માંસ ખાવામાં દોષ નથી. ખાવાનું બોલ્યા આ વર્ગ. તેમાં ફળ પૂછ્યું તો કહે-ગાયફળ. અહીં મનુસ્મૃતિમાં જણાવ્યું છે કે-માંસ ખાવામાં દોષ નથી. સુળગુઆઈએ બોલ્યું એટલે અહીં મૂળજી બોબડો હતો. બાપાએ બોલવા ના પાડી હતી. અહીં લાકડેમાંકડું વળગાડવું છે એટલે બારીમાં બોલ્યા કે બાપા બક એમ કરતા બોલવાનો ખ્યાલ આવ્યો એટલે અહીં છાકમાં બોલ્યો. અહીં દારૂ પીવામાં પણ દોષ નથી. આ મનુસ્મૃતિકાર ધાગાપંથીઓ જેને માને છે તે બોલે છે. વળી મૈથુનમાં પણ દોષ નથી એમ મનુસ્મૃતિકાર કહે છે. આમ કહીને તમે કેવા શું બોલો છો? જગતમાં જે દૃશ્યમાં દૃશ્ય ચીજ છે તેમાં

પાપ ન માનો તેનું કારણ ? એવા પ્રશ્નના જવાબમા તેઓ કહે છે કે—આ તો જીવોની પ્રવૃત્તિ છે અને તેમા જ રખડવા સર્જ્યા છે ખરી વાત એ છે કે—મૈથુનથી નિવર્તવામા ફાયદો છે પ્રવર્તવામા ફાયદો નથી. અહી સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન કે ચારિત્ર મળે તો મોક્ષનો ફાયદો છે ન મળે તો નુકશાન નથી એમ અહી નથી

મિથ્યાદર્શન કર્મબંધનુ કારણ

સમ્યગ્દર્શન ન હોય અને મિથ્યાદર્શન હોય તો કર્મબંધનુ કારણ તેવી જ રીતે વિરતિ ન થાય અને અવિરતિ ચાલુ રહે તો પણ કર્મબંધ. વળી યોગોની જે પ્રવૃત્તિ થાય તેમા પણ કર્મબંધ થાય છે અહી સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષના કારણો છે એ જણાવવા સાથે મિથ્યાદર્શનાદિ કર્મબંધના પણ કારણ તે ફક્ત તેમના યોગોનુ પરિણામ છે

તત્ત્વોનુ નિરૂપણ કરવાનુ કારણ

અહી લોકોને ફળ શું ? શા માટે તત્ત્વોનુ નિરૂપણ કરવુ પડ્યુ ? એટલા માટે કે આ હકથી વિરુદ્ધ જનારા કર્મ બાધે છે એટલે આશ્રવ, તે હકને અનુસરનારો કર્મથી બચે છે એટલે સવર કરે પ્રથમના બાધેલા તોડે તેથી નિર્જરા અને તોડતા તોડતા જ્યા જીવ આગળ વધે કે આત્માના સ્વરૂપમા આગળ પહોચે છે ત્યારે મોક્ષ મેળવે છે આ હકેશના અગે થયેલી શકાના સમાધાનને માટે જીવ અજીવ આશ્રવ સવર બધ નિર્જરા અને મોક્ષરૂપી સાત તત્ત્વો કહેવા પડ્યા અહી શ્રોતા અને શિષ્યોના શકાના નિરસન માટે આ તત્ત્વો કહેવા પડ્યા કારણ કે પરમ ફળ કયુ અને પરમ અનિષ્ટ કયુ તે જણાવવા માટે સાતે તત્ત્વોનું નિરૂપણ કરવુ પડે છે

નવ તત્ત્વોની સાચી પરખ

આ સાત તત્ત્વોમા અન્ય મતવાળા કયુ તત્વ નથી માનતા ? આસ્તિક મતવાળો દરેક જીવ જ કર્મનુ આવવુ બધાવુ તેમા નાસ્તિકવાળો થાય તેમ નથી તેમ કર્મનું [illegible]

મોક્ષ મેળવો તેમાં તે નામંજૂર થાય તેમ નથી આ સાત તત્ત્વો, ફક્ત તીર્થંકરને ત્યાં ઉત્કૃષ્ટ નથી પણ દરેક મતવાળા તે સાતે તત્ત્વો માને છે આ સાત પુણ્યપાપ સાથે મેળવતા નવ તત્ત્વો તે કોઈ તીર્થંકરને ત્યાં વિશિષ્ટ થયા નથી હતાં અને આપણે બને કહીએ છીએ વાત ખરી પણ હજીનો છોકરો કાચનો હીરો વહાને તેમ તો પણ હીરો જ બોલે તેમ ઝવેરીનો છોકરો જો હીરાથી રમે તો હીરો જ બોલે અહીં હજીનો છોકરો મેં કાચથી અને બોલે છે. તેમ અહીં ઈતર દર્શનમાં જીવ આદિ નવે તત્ત્વોને માને ખરા પણ તે કાચ અને પથ્થરને બોલે છે જૈનો ઝવેરીનો છોકરો જેમ સાચા હીરા શબ્દને જ હીરો કહે તેમ સાત કે નવ તત્ત્વોને સાચા પણ માનીને જ બોલે

મોક્ષ જ મળો અને મોક્ષ પણ મળો એમાં શું ?

ફરક હવે મોક્ષ પામવા કટિબદ્ધ થવું જોઈએ મોક્ષ સિવાય જગતમાં બીજું કંઈ સાધ્ય નથી તે સાધ્ય બે પ્રકારે છે મોક્ષ જ મળો અને મોક્ષ પણ મળો અહીં મોક્ષ જ મળો તે ખડાકતાની દડી ગણાય એટલે દેખાડની સાથે સ્વીકાર્ય મોક્ષ પણ મળો એવી માન્યતાના ઉત્તો પણ છે એટલે ધન, માન કુટુંબ કબીલો પણ મળો અને સાથે મોક્ષ પણ મળો તેવાને એક પુદ્ગલપરાવર્ત પછી મોક્ષ મળે જે મોક્ષ જ જોઈએ એવી માન્યતાવાળા ઉત્તો હોય તેવાને અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તમાં મોક્ષ મળે આવી રીતની માન્યતા જો કોઈ ધરાવતું હોય તો તે જૈનદર્શન જ ધરાવે છે ઈતર દર્શનકારોમાંથી કોઈ પણ આવી માન્યતા ધરાવતા નથી આવો ન્હે ! પણ માનતા નથી ત્યારે કહે તેમના દ્રવ્યાદિ તત્ત્વોને જે માનવાનું તે ત્યના કરકાને હીરા મોતી કહેવા જેવું છે અહીં હીરા આને માનવાનું જે છે તે સાચા તરીકના

કયું અક્કલ અને કયું જ્ઞાન કીમતી ?

જ્ઞાન પૂર્વે કોડ સુધીનું જ્ઞાન થઈ જાય પણ એટલી તે અભવ્ય અને કાર્યો છે એ પણ જણાવ્યું ખોટી માન્યતા સાથે તે ન વર્તવું.

વ્યસનાદિ કે ક્રોધાદિમાં પ્રવર્તવું તે કર્મબંધનું કારણ છે અને તમે જોતા જ, તો પછી તેમને એમ આપવામાં વાંધો શું ? એ વાત પણ કર્મબંધના ભયનું નહિ જોઈ શકે. પ્રભુની આવી લીલાના નામ પાનના કહે છે કે આપવામાં વાંધો નથી. એક બાજુ વિચારતમાં એમ બેસે ? વિચારતના બધા આગ્રહ અભાવ છે અને મારી મા અને એક ભાવ એ માગે માન પણ નથી રહેતે કેમ ? એમ કહે તો જીવ વગેરેને પાપીને કોઈ ભય નથી તો તે લોકોને લાગી જાય

છતાં કર્મબંધ માને તો લીલા કયાંથી રહે ?

અહીં મિથ્યાત્વ અવિરતિ આદિ અને કર્મબંધ માનવામાં જેને એ ગમ્યું નથી તેમને પરમાત્મા તરફથી ગમે તે છે એને જરાય નહિ રહે એવા ભાવથી કહે કે તેના લીલા છે અને મિથ્યાત્વાદિથી કર્મબંધ માનતાં તેના ભગવાનના પણ જે લીલા થતી હોય તો પણ પરમે જગતકર્તાની લીલા એટલે જીવોની સાથેની જે રમત તેને કર્મબંધ તરીકે માન તો તે લીલા ટકે જ નહિ જેનો સિવાય માનતા એ પ્રમાણે માન્યા છે એટલે જેમ જગત બનાવ્યું જન્મ આપ્યા સુખી કર્યા દુઃખી પણ આદિ આપ્યા તેવા પરમેશ્વરને મિથ્યાત્વાદિ દોષ જ નહિ ! હવે તે પણ માન ન મિથ્યાત્વ દિન દોષ પણ તે નિરાશનાને તે લાગે એમ અહીં જૈનશાસનના બોલનું આવરું નથી અહીં તો શુદ્ધ પરમેશ્વર હોય ને જગતનો કોઈપણ દેવ હોય તે મિથ્યાત્વી અવિરત કરાવે ને લાગવાળા હોય તે તે નવું કર્મ બાંધે જગતમાં આવી રીતના વ્યાપક સિદ્ધાન્ત જૈનોના જ છે -

દરેકનું અપથી ઘતિ સુધી નિરૂપણ

તે સિદ્ધાન્ત ટકે ક્યારે ? તો કહે છે કે-દ્રવ્યનું સ્વરૂપ પલટાય એ બને નથી પણ પલટાય એટલે સ્વરૂપે રહી તત્ત્વનું પરિવર્તન થાય

ઇશ્વરમાં શુદ્ધનું સત્ત્વ અને અશુદ્ધનું અસત્ત્વ લાવવું ક્યાંથી ? અને તેથી ઇતિરોએ સ્યાદ્વાદને આપો ઉડાવી દીધો શુદ્ધ અશુદ્ધ સત્ય અસત્ય, ભિન્ન અભિન્ન આદિને માને અને સાથે મિથ્યાત્વાદિ ચારે માને તે જ ટ્રેરાને માને શરીરથી આત્માને નિત્યાનિત્ય ભિન્ન અભિન્ન માને તે જ આ ઢંઢેરાનેકે તત્ત્વોની સ્થિતિને માને તે સિવાયના જીવો આ તત્ત્વોને ન માની શકે આ રૂપથી ભગવાનને તત્ત્વો પ્રરૂપવા પડતા છે આવી રીતે આખા ઢંઢેરાનું અથથી ઇતિ સુધી જેઓ નિરૂપણ કરે તેઓ જ પ્રરૂપણા કરનારા કહેવાય અને આવી પ્રરૂપણા તીર્થંકરોએ કરેલી છે જૈનદર્શનકારે આ ઢંઢેરાનો "**सव्वे पाणा भूआ** એ વિષય રાખેલો છે તેમ ઇતર સ્નાનકારો એવો ઢંઢેરો રાખે કે "**सर्वे ब्राह्मणा न हन्तव्या** " તો તે કામ ન લાગે મર્યાદાનો જ ઢંઢેરો શોભે તે ઢંઢેરાને અંગે ટીકાકાર કે વ્યાખ્યાકાર શું કહે છે તે અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૫૦

ભવાંતરથી સાધેલો સર્વજીવહિતકર ઢંઢેરો

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ **શીલાંકાચાર્યજી** મહારાજ આચારાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે-સમ્યક્ત્વઅધ્યયનની અંદર મૂળ સૂત્રકારે જણાવ્યું કે અતીત અનાગત અને વર્તમાનકાળના સર્વ તીર્થંકરો એવી રીતે કહે છે બોલે છે અને નિરૂપણ કરે છે કઈ રીતિએ ? જગતના સર્વ જીવો સર્વ જીવોની સાથે તાડના તર્જના નહિ કરવારૂપ હકદાર છે કોઈ પણ જીવને મારવો તે હકથી એ યોગ્ય નથી આ પ્રરૂપણા જે કરવામાં આવી છે તે મૂળ સૂત્રકારે કહી છે ભૂતના, વર્તમાનકાળના ચોવીસ વીસ કે એકસો સિત્તેર એ સર્વે તીર્થંકરો પ્રમાણે કહે છે અહંતો ભવાંતરથી આ ઢંઢેરો જાણીને

પદાર્થો માને તો ઉદ્દેશા ઉપર ક્યાંથી જ ફરી વળે? જીવને માનવો કેવો? અનંત જ્ઞાનદર્શનાદિવાળો. ચામડું કે જે બોલ આદિ ...નાર નહિ, એ મારનાર નહિ, એ ભાગે નહિ ... કરે છે કે આ જીવને હથિયારો છેદતા નથી, અગ્નિ બાળતો નથી, ... આદિ, એમાં વિકાર થાય નહિ. આવી રીતે જીવના સ્વરૂપમાં તમામ ... ની વાત જ ગોઠી ગઇ એને ... કોઇ તાબે ... કલ્યાણક વિગેરે વસ્તુ જ નથી. આમાં જીવપદાર્થ ઉદ્દેશાને જોડનાર બચો કારણ કે પોતે અરૂપી છે, ... નહિ અને મર નહિ ... કરે છે કે હું એને મારું છું, આપના મર ... એમ જે કહે તે મૂર્ખ છે. આ બે મતા જ નથી. કારણ કે ... જેની ચીજ છે કે જેઇ ભિન્ન લક્ષણની ... પણ નથી ... સિદ્ધિ માટે જીવપદાર્થનું નિરૂપણ તે તે ઉદ્દેશાને જડમૂળથી ઉખેડી નાખે છે કારણ કે જીવ અરૂપી છે, છેદાય ભેદાય નહિ પછી હવાનું રહે જ કેમ કે ... મા ... નહિ।

આકાશના ચુરેચૂરા થવાનું કહેનાર બાલીને પા ...

કોઇ કહે કે આકાશના ચૂરેચૂરા થવાના છે અને તેથી ... એમ કહેનાર વક્તાને ... તેમ અહીં જે જીવ કોઇને મારતો નથી કે પોતે મરતો નથી જેથી ... મારવું તાડન તર્જનાદિ કહે તે બોલે કેમ? અહીં જીવને પીડા કરે કે બાંધે પીડા પામે તે ... વાતો અજીવ પદાર્થને લાગે છે ... શરીર ... અજીવરૂપે છે તે જીવને વળગેલા છે તેથી આત્મા પીડા બળાત્કાર ... આદિ થાય જ છે. આ સર્વ અજીવ ઉપર છે. જીવ એકલો હોત તો આ ઉદ્દેશાની જ ... પણ અજીવ પદાર્થ માનેલા છે. જગતના ... આત્માને વળગેલા છે તેથી તાડન, તર્જનાદિ માનવા પડે છે.

અજીવ પદાર્થ ઉદ્દેશાની જરૂર શી?

કહો કે અજીવપદાર્થ ... નાય તો ... ની સિદ્ધિ થાય કે?

નહિ માટે નરેશાની સિદ્ધિ માટે અદૃષ્ટ પણ [માનવો જોઈએ. જીવ
અદૃષ્ટને નહીં માનવાથી ભ્રમરને બેસવા લાયકપણું થશે. આ
જે દૃષ્ટનો વિરોધ કર્યો તે અને બાળકના દૃષ્ટાંત પણ છે એ
બે વાત બની.

અનિષ્ટનિવારણ અને ઇષ્ટપ્રાપ્તિ માટે કાયદા

જગતમાં પ્રાણિમાત્ર ઇષ્ટની ચાહક છે, નિરંતર અનિષ્ટને નહીં ચાહનારી છે, બાકીનું અનુપ કાયની નિવૃત્તિ ત્યારે જ થાય કે જ્યારે આપત્તિનો અભાવ હોય તેથી જ પ્રીતિ પ્રવૃત્તિ પણ તે ઇષ્ટને આપનારી હોય તો જ કરે. અહીં અરેરા ઉપાયે ચાલનારો શું ફળ કે નુકસાન થાય તે જણાવો. જેમ વાદ્યકાર અને ચોરો બંનેમાં ફળ કે નુકસાન ન હોય તો કોઈ દૂર ન રહે અને પ્રવૃત્તિ પણ ન કરે. જગતમાં પ્રવૃત્તિ ઇષ્ટની સિદ્ધિ જોઈને જ કરાય છે. તેથી જગતમાં કહેવાય કે જો કાયદાની પાછળ તેના ભંગની શિક્ષા ન હોય તો તે કાયદા કાગળના ચિત્ર જ ગણાય અથવા કહેવું જોઈએ કે તેના વિધાનું કર્તાનું હોય તેમાં ફાયદો ન જણાવ્યો હોય તો તે તે કાયદાનો કશો અર્થ જ નથી. જે કાયદો પાળવાથી અનિષ્ટનિવારણ કે ઇષ્ટપ્રાપ્તિ ન હોય તે કાયદાનો કશો અર્થ જ નથી.

બે તત્ત્વો સિવાયથી કામ ન ચાલે?

ચૌદ રાજલોકમાં જીવો અનંતાનંત છે, તેમાંથી કોઈને પણ આત્મા આદિનો બોધ થયો નથી. જો હુકમનું પાલન કરવામાં નુકસાન ન હોય અને પાલનમાં ફાયદો ન હોય તો હુકમની કિંમત જ નથી. જે હુકમના પાલનમાં જબરજસ્ત ફાયદો હોય અને ભંગમાં નુકસાન હોય તેની જ કિંમત છે. આ જિનેશ્વર મહારાજનો હુકમ છે. તેમાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી ફાયદો ન હોય અને તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તનારને નુકસાન ન હોય તો પછી તે હુકમ હવામાં જ ઊડી જાય. આ ન પર બાળો! દેવના એ બે તત્ત્વો માન્યા સિવાય કામ પણ ... કરી શકાય તેમ નથી. અહીં કહે,

જીવ અજીવ એ બે જ તત્ત્વોમાં સર્વ તત્ત્વો આવી જાય છે એ બે તત્ત્વની બહાર તો કંઈ નથી જેટલું વધારે વેતરે તેટલા વધારે બખિયા દેવા પડે અહીં તત્ત્વો વધારે માનો તો દરેકની સ્થાપના કરવી પડે અહીં સાત કે નવ કહીને કામ શું ? જીવ અજીવ એ બેને જ તત્ત્વો કહો. જડ અને ચેતન એ બેની પરિણતિ થયા પછી જગતમાં રહો કે વનમાં જગતમાં એવો કોઈ કાયદો ન હોય કે કાયદો કરે પણ તેના ફળ-નુકસાનને ન જ જણાવો. એ બને જ નહિ તેમ અહીં જીવ અજીવ બે તત્ત્વોનો મદેશો તાડન તર્જનાદિ બંધ કરવા માટે છે

આશ્રવ સંવર તત્ત્વ એટલે શું ?

તે ઢંઢેરાથી વિરુદ્ધ વર્તનારને નુકશાન શું ? તે પ્રમાણે વર્તનારને ફળ શું ? તેનું નિરૂપણ કર્યા વિના તે બે તત્ત્વો નકામા થાય તેથી તેના ફળ માટે બે તત્ત્વો જણાવવા પડયા હવે ઢંઢેરાથી વિરુદ્ધ વર્તન કરે તે ત્રણે પ્રકારના પાપ બાંધે એટલે મનથી વિરુદ્ધ વર્તે વચનથી કે કાયાથી ઢંઢેરાની વિરુદ્ધ વર્તે તે સમયેસમયે અનંતા કર્મો લાવવા વાળો થાય જેમ પેલા વાઘરીએ કહ્યું કે હું ઘર કરું નહિ પણ કરેલું ભાંગી તો નાખું તેમ અહીં જે ન માને તેને કર્મબંધ થાય પણ જે ઢંઢેરો માને તેને પાપબંધ થાય ખરો ? તો કહે છે કે ના, તે પાપ બાંધે જ નહિ તેથી તેને સંવર થાય અહીં ઢંઢેરા પ્રમાણે મન વચનને કાયાથી વર્તે તેનું નામ જ સંવર

મુસ્લિમ ક્રિશ્ચિયન માન્યતા

પાપ બાંધે તેથી ગુનો, તેની શિક્ષા ન્યાને છેડો હોય તેમ અહીં કર્મ બાંધેલા હોય તે દુ:ખો ભોગવીને પણ છોડી શકે છે કર્મ બંધ કર્યા પછી તે છૂટી શકે જ નહિ એમ મુસ્લિમ કે ક્રિશ્ચિયન જેવું નથી તેઓ માને છે કે દુનિયાનો પ્રલય થશે ત્યારે, પયગંબર આવશે. કબરમાંથી દરેકને ઉઠાડીને સારા કર્મો કરનારાને સ્વર્ગમાં અને ખરાબ કર્મ કરનારાઓને જહન્નમ એટલે નરકમાં મોકલશે પણ

ઇચ્છા તે મોચીએ કરી તેમ આ ઢંઢેરો માનવા છતાં જીવની દશા જો એની એ રહેવી હોય તો તે ઢંઢેરાનું ફળ શું ?

ભયરહિત મોક્ષની સ્થિતિ

ઢંઢેરાના ભયનો પ્રસંગ આવે નહિ, પાપનું જોર ચાલે નહિ તેવી એક સ્થિતિ મોક્ષની છે અહીં સાત તત્ત્વ નિરૂપણ ન કરે તો સંદેશો કોઈ દિન ચોખ્ખો ન જ થાય અહીં સંદેશાને સુધારાના ફેરફારિયા લાગી જાય પણ આ નવ તત્ત્વોની કલમોથી સુધારાયેલા સંદેશો ગોઠાને લાયક ન થાય આ તેવાસીઓને આ સંદેશો સમજાવવા માટે જીવ, અજીવાદિ સાતે તત્ત્વો સમજાવ્યા વળી તેમાં શંકાનું સમાધાન કરવું તેનું નામ **प्रज्ञापयन्ति** પ્રજ્ઞાપન કરવું, સર્વને સર્વ ભાષા પ્રમાણે પરિણમે તેવું બોલવું કહેવાય શંકાના સમાધાનપૂર્વક કહેવું તે પ્રરૂપવું અહીં પાનન, ભંગ આદિ અને છેદો જણાવ્યા તે પ્રરૂપણા કહેવાય અહીં સાધન પ્રાપ્ત કરવા દ્વારા તત્ત્વનું સ્વરૂપ જણાવવા દ્વારા આ સંદેશો સાચો ઠરાવવા માટે તે ભગવાન કેવી રીતે જણાવે છે તે અગ્રે કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન ૫૧

सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः ॥

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ શીલાંકાચાર્યજી મહારાજ ભવ્ય જીવોના ઉપકારાર્થે આચારાંગ સૂત્રના ચોથા અધ્યયનની ટીકા રચતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે ' **सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गः** " " **मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगा बन्धहेतवः** ।" જગતમાં જ્ઞાન એ સુંદરમાં સુંદર ચીજ, પરંતુ તેની સુંદરતા બુદ્ધિ અક્કલ, હોશિયારી ને પ્રામાણિકતાને અંગે જ રહેલી છે જો તે અપ્રામાણિક મનુષ્યમાં આવે તો તે શ્રાપરૂપ ગણાય છે,

પણ પ્રામાણિક પુરુષની જ બુદ્ધિ અસ્ત્ર વખણાય છે તેવી જ [illegible] જગતમા વિનય વિવેકની કિમત છે પણ તે પ્રામાણિકને અને જ જેઓ બેઇમાન હોય તેઓનો વિનય વિવે નકામો ગણાય. જગતમા બુદ્ધિ આદિની સુદરતા કોને આધીન ? જવાબ મળે તેમ પ્રામાણિકતાને આધીન એ સુદરતા પ્રામાણિકતાને આભારી છે, પ્રામાણિકતાને આભારી છે અપ્રામાણિક પુરુષની બુદ્ધિ અસ્ત્ર [illegible] દારી કે સુદરતા ન ગણાય

મોક્ષમાર્ગે જવાનો નિશ્ચય તે જ સમ્યગ્દર્શન

અહી એ જ વાત શાસ્ત્રકાર જણાવીને કહે છે કે જે [illegible] આત્મકલ્યાણની, મોક્ષ મેળવવાની, કે પાપનો ડર રાખવાની [illegible] અપીપણ મેળવવાની બુદ્ધિ થઇ નથી તેમજ કર્મબંધ [illegible] જેઓની બુદ્ધિ થઈ નથી તેઓનુ વર્ણન સુદર ગણાય [illegible] કોને કહેવાય ? જે આત્મા નિર્મળ થવાના પગલા [illegible] મોક્ષરસ્તે જવો જોઇએ એવો નિશ્ચય જેનો [illegible] સમ્યગ્દર્શન તેવો સમ્યગ્દર્શનવાળો જે હોય તેનુ [illegible] તેનુ વર્ણન તે જ સમ્યક્ચારિત્ર

આત્માને કર્મરહિત આનદમય બનાવવાનો [illegible]

સમ્યગ્દર્શનનો ઘરેલો પીનારુ પેટ [illegible] જગતના સર્વ જીવો સાથે જુતો કે [illegible] ગ્યો ? જીવો તાડન તર્જન કરવા લાયક નથી [illegible] નથી, તાબેદાર બનાવવા લાયક નથી આજ્ઞા [illegible] કરવા લાયક નથી એ જે પાચ દશો [illegible] જીવ ધારણ કરવાને હકદાર નથી આવો [illegible] આદિક કાઇ જીવને કોઈ પણ જીવ આમ [illegible] તે જ સમ્યગ્જ્ઞાન તે શાસ્ત્રનુ જ્ઞાન મેળવે [illegible] અને આવો મનુષ્ય જે વર્તન કરે તે [illegible]

એનાર્કિસ્ટની ટુકડી પકડાય અને તેમાં કોઈ મેમ્બર વર્ષમાં એક દિન પણ હાજરી ન આપતો હોય છતાં તે ગુનેગાર ગણાય જો કે તે ગડનામું આપીને છૂટા થવાનું જાહેર કરે તો જ તે બિનગુનેગાર ગણાય

વિરતિ એટલે શું ?

આ જીવ અનાદિથી પાપમય ટોળીમાં જ રહ્યો છે એક પણ ભવમાં પાપથી જુદો પડ્યો નથી અઢારે પાપસ્થાનકોને કરનારી આ દુનિયાદારીની ટોળી છે તેમાં આપણે સામેલ હતા તેમાંથી રાજીનામું આપીએ-વિરતિ કરીએ તો જ બચાવ થાય અવિરતિ એટલે પાપથી નિવૃત્તિ ન કરવી તે બૂરી માન્યતા ખોટી માન્યતા કર્મબંધનું કારણ છે તેમ પચ્ચકખાણ ન લેવાય તે પણ કર્મબંધનું કારણ છે ધારો કે અહીં વાઘ આવ્યો હોય તો તે એક બેનો જ શિકાર કરશે સર્વેનું ભક્ષણ નહિ કરે આમ છતાં હિંસક પ્રાણી દેખીને દરેકનું કાળજું ધમધમે વાઘ આપણી હિંસા કરવા તત્પર થાય તેમ આપણે પણ હજારો કે લાખો પ્રાણીઓના હિંસકરૂપ વાઘ બનીએ છીએ જેમ સિંહને અંગે કે વાઘને અંગે તેનો પંજો ન ચાલે તેવી જગાએ જઈએ તો જ નિર્ભય બનીએ અને ભયકારક પ્રસંગથી છૂટીએ તેનું નામ જ વિરતિ ભયકારક સ્થાનથી પાછા ખસવું તેનું નામ જ વિરતિ

અવિરતિ, કષાય એ પણ કર્મબંધના કારણો

જેની વિરતિ ન થાય તે સર્વેનું પાપ બંધાય આથી અવિરતિ એ પણ કર્મબંધનું કારણ છે માન્યતા સાચી હોય અને મરણમાં પચ્ચકખાણ કર્યાં હોય તો તે મનુષ્ય બન્યો ને ? તો કહે છે કે ના હજી ઘણી વાર છે કારણ કે કષાયકરીને અકડ હોય એટલે ક્રોધ ધમધમતો હોય માન ઉપર ચડ્યો હોય, માયામાં આપણને મૂંઝવી નાખતો હોય લોભને અંગે મમુકમ મન કરતો હોય જેમ ચંડકોશિયાની ક્રોધની સ્થિતિ જોઈને ! બાહુબળજી બાર માસ અભિમાનમાં

ઊભા ને ઊભા સુકાય ! મલ્લિનાથજીનો પ્રથમ ભવ વિચારો ! તેઓએ છની સાથે દીક્ષા લીધી પોતે મોટા છે વિચાર આવ્યો કે મારી મોટાઇ રહેવી જોઇએ તે ઘટવી ન જોઇએ તે આવના ભવે કેમ રાખવી ? ઘણો વધુ ધર્મ બધા બધા કરતા કરુ તો તેમ બને ધર્મ કરવો કેવી રીતે ? પ્રથમ છએની પ્રતિજ્ઞા છે કે બધાએ સરખુ કરવુ પણ મારે અહી અધિક ધર્મ તપરૂપ કરવો છ અહી લૂટવાનુ નથી જર જમીન કે જોરૂ નથી જોઇતી, માત્ર ધર્મગ્રહણ અધિક કરવુ છે પ્રતિજ્ઞા પણ છ, છતા રસ્તો કાઢ્યો કે પારણાના દિને મને આજે ઠીક નથી, માટે નથી વાપરવુ એમ કરી પારણુ ન કરે અને બીજે દિવસે પેલા લોકોની સાથે ઉપવાસ કરે એટલે અઠ્ઠમ કરે છે શાસ્ત્રકારે આનુ નામ માયા કહે છે એ માયાએ મલ્લિનાથના જીવને મિથ્યાત્વમા લઇ જઈ સ્ત્રીવેદ બધાવ્યો આવી ધર્મરૂપી માયા પણ સ્ત્રીવેદ બધાવે તો પછી બીજી માયા શુ ન કરે ? કહો કેવો જુલમ ? અહી કોઇને તપ કરો તેમા પ્રથમ ગુણસ્થાનકે પટકાયા સ્ત્રીવેદ બાધ્યો કહો અહી સમ્યક્ત્વ વિરતિ છના આ કષાયના પરિણામે નીચ દશાએ આવ્યા

ધર્મના ઉપકરણના લોભનુ પરિણામ

એવી રીતે લોભને અગે વિચારો શાસ્ત્રકાર કહે છે કે અગિયારમે ગુણઠાણે સાધુ ચડયા છે તેમા કયો લોભ કર્યો કે જેના પ્રતાપે આવીને પ્રથમ ગુણસ્થાનકે પટકાયા ' મારે મુહપત્તિ સારી જોઇએ મારો સારો જોઇએ ' આવા મમત્વભાવના પ્રતાપે અગિયાર માથી પટકાય તો પછી બીજા લોભની તો વાત જ શી કરવી ? ધર્મના ઉપકરણને અગે કરેલો લોભ આમ કરે તો પછી મિથ્યાત્વ અવિરતિ ટાળ્યા છતા કષાયરૂપી કાકાને ન ટાળે તો અતે મોચીકા નો મોચી રહે

પ્રમત્ત, અપ્રમત્તદશા અને યોગ

સર્વ જગ્યાએ મિથ્યાત્વ અવિરતિ અને કષાય એ ત્રણ જ કહે, પણ ગુણઠાણાની અપેક્ષાએ પ્રમત્ત અપ્રમત્તદશાની અપેક્ષાએ વિચાર છે ત્યારે યોગને પણ કર્મબંધનું કારણ માને છે કેમકે ગુણઠાણે બાધનો ક્ષય માન્યો છે અને અગિયારમે ગુણઠાણે પણ કર્મબંધ તો માન્યો છે ને ? તો કહે છે કે પ્રથમના મિથ્યાત્વાદિ ન હોય પણ યોગનું ચલન થાય એટલે આત્માને સ્થિરતા ભાવ ન રહ્યો તેથી કર્મબંધ થાય.

આનો આ જ જીવ અને આનો આ જ શિવ

આવી રીતે કર્મબંધનાં કારણો સમજાવ્યાં છતાં મિથ્યાત્વ તે જીવના ઘરનું કે જડના ઘરનું તેવી જ રીતે સમ્યક્ત્વ કોના ઘરનું ? જડના ઘરનું મિથ્યાત્વ કહો તો તે જીવને કર્મ હોય, અને જીવના ઘરનું હોય તો તે સિદ્ધને જ હોય ? અહીં મિથ્યાત્વ અવિરતિ, કષાય પ્રમાદ અને યોગ તે પણ જીવના ઘરના કે જડના ઘરના ? તેને માટે કહે છે કે વાત ખરી પણ જે સ્વરૂપે સત્ત્વ અને પરરૂપે અસત્ત્વ માનનારા છે તેમને આ વાત માનવામાં બાધો નથી. જીવ કર્મસહિત હોય ત્યારે તે સંસારીપણે અસત્ અને સિદ્ધપણે સત્ થાય. સ્વપર [illegible] જીવ [illegible] પણાની અપેક્ષાએ મિથ્યાત્વાદિ સહિત હોય ત્યારે કર્મબંધ છે. સિદ્ધપણે [illegible] ત્યારે મિથ્યાત્વાદિની અપેક્ષાએ કર્મબંધ પણ નહિ રહે. આનો આ જ જીવ અને આનો આ જ શિવ.

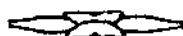
વસ્તુને સામાન્ય વિશેષ સ્વરૂપથી ઓળખો !

અહીં કર્મબંધ કર્મ ? સંસારમાં જીવરૂપે કર્મનું અસત્ત્વ, અને સિદ્ધપણામાં જીવરૂપ સત્ત્વ. આવી રીતે સ્વરૂપે સત્ત્વ અને પરરૂપે અસત્ત્વ માનવામાં આવે ત્યારે જ બંધના હેતુઓ મનાય. તે બીજા રૂપે સત્ત્વ અને બીજારૂપે અસત્ત્વ હોય તો જીવ અજીવ બને અને અજીવ તે

જીવ થાય અને નિત્યતા જીવ અજીવમાં અને અને ભળતાં
અજીવ પણ જીવ થાય અને જીવ પણ અજીવ થાય ? વાત ખરી
પણ જોઈએ એ વાત ધ્યાનમાં રાખવી કે સામાન્યવિશેષરૂપથી
વસ્તુ ઓળખવી. જાતિમાં જે મનુષ્યપણું તે સામાન્ય તેમાં
પુરુષપણું સ્ત્રીપણું તે વિશેષ. આપણામાં અહીં મનુષ્યપણું અને
પુરુષપણું એ બંને સામાન્યવિશેષ ધર્મો એક જ વ્યક્તિમાં હોવા હોય
છે જેને બંને સામાન્યપણું હોય તેમાં પલટો ન થાય. જીવને
અજીવ સામાન્યપણું નથી તેથી તે અજીવ થાય જ નહિ. માટી ન હોય
અને ભિન્નતા બંને જુદા સામાન્યપણે રહેલ છે. અહીં સામાન્ય
અને વિશેષ બે તત્ત્વ ન હોય તો જીવ અજીવના ભેદો જ ન હોય.

સમષ્ટિ અને વ્યક્તિસ્વરૂપ એક પદાર્થ

સમષ્ટિ અને વ્યક્તિસ્વરૂપ દરેક પદાર્થ છે. આત્મસ્વરૂપ મનુષ્ય
સ્વરૂપ અનાદિ રૂપ મનુષ્યસ્વરૂપ જાતિપણે લેવાય. એને વ્યક્તિ
રૂપ પણ છે અને સમષ્ટિરૂપે પણ છે. અહીં સામાન્યવિશેષ
હોવાથી અજ્ઞાની જ્ઞાની અવિરતિ વિરતિ બની શકે છે ત્યાથી મટીને
ગમે તેવી બને છે. આ સર્વ ક્યારે બને ? દરેક પદાર્થ સામાન્યવિશેષ
પણે મનાય તો જ. આવી રીતે સમજો નિરૂપણ કરે ત્યારે આખ્યાન
નિરૂપણ અને પ્રજ્ઞાપન એ બધી વસ્તુઓ જુદા રૂપે કહેવી પડે. તે ન
વિચારીએ તો આખ્યાનાદિ એ જ અર્થમાં છે તે અતીતકાળના
વર્તમાનના ને ભવિષ્યકાળના તીર્થંકરો એક જ વાતને કહે છે
જણાવે છે. તે વાત કઈ અને કઈ રીતે જણાવે છે તે અગ્રે જણાવાશે.

અર્થાત્ સ્વતંત્ર માલિક છતા પણ તેને વસ્તુના માલિક તરીકે જગત માં સ્વીકારનારા ઓછા હોય છે અને આથી સગીર શબ્દ વાપરીએ છીએ જેમ સગીર એ મિલકતનો માલિક છતાં કબૂલ કરાતો નથી અને માલિક છતાં કબજો સોંપાતો નથી કારણ કે મિલકતનો સદુપયોગ કે દુરુપયોગને નથી સમજતો માટે માલીકી તેને સોંપાતી નથી જ્યારે તે સદુપયોગાદિ સમજે ત્યારે જ તેને માલિકી સોંપાય અહીં વ્યવસ્થા કરવાનો હક્ક માલિક છતા પણ સ્હેજે નથી આ દુનિયાની વાત. જ્યારે બીજી બાજુ દુનિયાના જીવોને સગીર ગણવા, પણ ઉમર લાયક ન ગણવા એમ હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે

ભરવાડ ને મોતીનું પાણી

દુનિયાના જીવોને મજેથી મિલકતનો જ ખ્યાલ નથી કારણ કે કોઈ પણ મનુષ્ય જન્મે છે તે સર્વ ખાલી મુઠીએ જ અવતરે છે અરે ભરેલી મૂઠીએ જન્મતા નથી હવે કેટલાઓ ' લઈને જન્મે છે,' એમ કહે છે તે વાત ખરી છે પણ તે વિચારવા જેવું છે જેમ ચાર ઝવેરી છે જાય છે એક રસ્તામાં બીજો ભેગા થયા છે, ત્યાં ઝવેરીઓ વાત કરે છે કે આ મોતીમા પાણીનો તો દરિયો છે આ સાંભળી બીજો પરીક્ષા કરે છે લુગડું મઢી નીચોવવા ગયા પણ નીચોયું નહિ અહીં હકીકત એ છે કે નીચ તળાવ કે નદીના પાણીને પાણી સમજે છે પણ તે મોતીનું પાણી સમજતો નથી તેમ આ દુનિયા પૈસો-સોનું-ઘર-મકાન આદિને જ મિલકત સમજે છે, બીજી કોઈ પણ ચીજને તે મિલ્કત તરીકે સમજતો નથી

જીવ આગળ કેમ વધ્યો ?

પ્રથમ તે જીવ મન વચનની કંપની વિનાનો હતો કાયા પણ સૂક્ષ્મ, તે પણ કેવી તો આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગે જ હતી વળી તે અનંતા જીવોની મિલકત હોય છે અનાદિથી આ જીવ આવી

મિકલ્કનવાળો હતો. સૂક્ષ્મ–આગળના અસંખ્યાતમા ભાગની તેમા અનંતમો ભાગીદાર આ જીવ છે, તેમાથી પુણ્યજોગે વધ્યો ત્યારે જ એક શરીરનો સ્વતંત્ર ભાગીદાર થયો એટલે પ્રત્યેક થયો દષ્ટિએ દેખી શકાય તેવો બન્યો તેનાથી આગળ વધ્યો એટલે રસ જાણવાની શક્તિવાળો બન્યો જો પાછળ પડયો હોત તો પાછો તે જ દશા–ભૂલની આવે જેમ દરિયાના વળમાં જે ચીજ ગુમે તે પાછી કાઢિ આવવી મુશ્કેલ બને તેમ અહીં પણ સમજવુ પુણ્યયોગે બે ઇન્દ્રિયમા અને તેનાથી આગળ વધે તો તેઇન્દ્રિયમા આવી જાય ત્યારે ઘ્રાણ એટલે ગંધ જાણવાની તાકાત મળે તે વખતે જો પાછો ચક્કરમા પડે તો પાછો એકેન્દ્રિયાદિમા આવે અને જાય, પણ કોઇક પુણ્યસંજોગે તે રખડપટ્ટીમાથી ચક્ષુરિન્દ્રિયની તાકાતવાળો–ચાર ઇન્દ્રિયવાળો બને ત્યા પણ ચકાવો ખાય તો પાછો એકેન્દ્રિયાદિમા જાય અને વળી ફદાય પછી શ્રોત્રેન્દ્રિયની તાકાતવાળો બને આ પાંચ શક્તિઓ કોઈ પણ બચ્ચુ જન્મે છે ત્યારે સાથે લઇને આવે છે બાકી રોડાં કે ટોકડા તો બને નહિ લાવતો હોય એ તો એના બાપમા હશે તેવા મળશે.

મનુષ્યપણુ ક્યારે ?

આ પાચ તાકાત છતાં પણ જેમ વરસાદના દેડકા છે તેને વિચારની તાકાત એટલે મન નથી અહીં પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય રૂપે જે બાલક જનમે છે તે વિચારની શક્તિ વિના જન્મતુ નથી એટલે પાંચ શક્તિ સાથે મન લઇને અવતરે છે અને તેથી મનુષ્યત્વનુ દુર્લભપણુ બતાવ્યુ છે આપણે જોઇએ છીએ કે અગ્નિમા પ્રવેશ કરનારા બધા મરી જતા નથી પણ એક બે જીવી પણ જાય તેમ પાણીમાં તરનારા બધા ડૂબી ન જાય અહીં સેંકડે એક બેને બચનારા જાણીએ છીએ છતાં ત્યા ભય નથી લાગતો ? અહીં અનંતા

જીવોમાથી એક બે જીવો મનુષ્યપણે આવે છે એમ ચોક્કસ નથી, પણ અનતામાથી અનતમો ભાગ બચવાવાળા હોય છે, તેની ગણ ત્રીમા આપણે આવેલા છીએ જો એમ ન હોત તો આ મનુષ્યપણામા આવી શકત ન નહિ. આવુ પચેન્દ્રિયયુક્ત મન સહિતપણુ જે આપણા જેવા ભાગ્યશાળીઓને મળેલુ છે તે ભાગ્યયોગે આવી સ્થિતિ જ્યારે જીવોને અગે દેખે છે ત્યારે કહે છે કે-ન હોય તેને યશો નહિ પણ હોય તેનુ જશો નહિ તેના કરતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-મિલ્કતને અવળે રસ્તે ફના કરે તેના કરતા બીજી રીતે જાય તે બહુ જ ખરાબ ગણાય વ્યાપારમા ખોટ જાય તો હજી વ્યાપારમા ગયા એમ કહેવાય પણ જો સોદામા કે જુગટામા ખોએ તે તો બહુ જ ખરાબ ગણાય

સગીરના વાલી તીર્થંકર

કોટિધ્વજનો છોકરો દુર્વ્યસનોમા મિલ્કતને ઉડાવે, તેથી સજ્જનને તો દયા જ આવે જેમ ગધેડો પારકા ખેતરની દ્રાક્ષ ખાય છતા સજ્જનને તો દયા જ આવે, તેમ અહીં પણ ભવ્ય જીવો પોતાને મોંઘી અપૂર્વ ચીજ જે પાંચ શક્તિરૂપી ઇન્દ્રિયો, મન તેમજ મનુષ્યપણુ આદિનો દુર્ગતિમા જવારૂપે ઉપયોગ કરે અગર તે મળે ? મિલ્કતને સમજે નહિ, તેમજ પોતાની મિલ્કતના સદુપયોગ કે દુરુપયોગને સમજે નહિ તેઓ બીજાના વચનના આધારે પ્રવર્તવાવાળા ગણી શકાય હવે તેઓ ન સમજે તેઓને પચેન્દ્રિયપણા આદિ સજ્ઞીપણા આદિનો ઉપયોગ સદ્ગતિમા કરવા માટે ઉપદેશ દેવાવાળા તરણતારણહાર તીર્થંકર મહારાજ હોય છે જેમ સગીરની માલ મિલ્કતનો વહીવટ કરવો પડે પણ સગીરને તો જોવા પુરતુ હોય, ધ્યાન તો તે રાખે અહીં પોતાની જાત અને માલ માટે બીજે જ ઉપરી હોય તેમ અહીં આપણી જ્ઞાનમિલ્કતના માલિક તીર્થંકર મહારાજ છે જો ત્રિલોકના નાથ તીર્થંકર મહારાજે માલિક

થયા છે તો પછી તેઓએ પોતાના કબજામા આવેલા સગીરને ઊંચી સ્થિતિએ લાવવો જોઈએ વાલીનું કામ શું ? સગીરનું હિત તપાસવું તે નહિ તો વાલીપણું રદ્ કરાય જો સગીરનું હિત ન સચવાય તો વાલીપણુ રદ કરાય તેમ અહી સંસારના જીવોના વાલી કોણ ? તીર્થંકર મહારાજા કેમ ? જીવોને મિલકતનો ખ્યાલ નથી તેમજ સદુપયોગ કે દુરુપયોગનો પણ ખ્યાલ નથી હવે જે જે અવસ્થામા જે વાલી હોય તેને તે તે અવસ્થાનુ હિત જાળવવુ જોઇએ જે રીતે હિત જળવાય તે રીતિએ વાલીએ જાળવવુ. ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજ ત્રણુ જગતના માલિક તરીકે વાલી હોવાથી યોગ્યતા પ્રમાણે જીવોના હિતને માટે તેમને ધ્યાન રાખવુ જોઈએ તેમના હિતને માટે કટિબદ્ધપણુ ન રહે તો નવુ ન મળે અને મળેલુ હોય તો તે જાય રહે તેમ અહી તીર્થંકર મહારાજ જગતના જીવોની મિલકત અને માલિકી સમજાવી તેનો જો સદુપયોગ ન કરાવે તો વાલીપણુ ન રહે

સર્વ મળે ત્યાસુધીના વાલી તીર્થંકર મહારાજ

સૂર્ય દયા લાવીને અજવાળુ ખૂબ ફેંકે પણુ આખ જ ન ઉઘાડે ત્યાં શુ થાય ? તેમ અહી જિનેશ્વર મહારાજે તો આખા જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે શાસનની પ્રવૃતિ કરી પણુ જે શાસનમા જ ન રહે તેનુ શુ થાય ? તેમ અહીં આ જીવ સગીર હોય પણુ વાલીના કબજામા ન રહે ત્યાં શુ વળે ? કેટલીક સગીર કબજામા રહે તેવો હોય કહ્યા પ્રમાણે ચાલે તેવો હોય તો કામ લાગે, પણુ વાલીના માથાના વાળ કાઢે તેવો સગીર હોય તો પછી તેનુ હિત ન થાય જેમ વાલીને અમુકનુ જ સભારવુ પાંચ કે દસ વર્ષ સુધી સભારવુ અને પછી નહિ એમ નહિ પણુ કાયદા પ્રમાણે નીમાયેલો વાલી એકવીસ વર્ષ સુધી સભારે—નહિ તો

અઢાર વર્ષે સ્વતંત્ર મગીર થવાથી મઝી જરૂર ન જ રહે એકવીસ પછી તો સીયકાત હોય કે ન હોય તો પણ ચાને-સ્વતંત્ર ગણાય અહીં તીર્થંકર મહારાજનું વાલીપણુ તેવુ નથી અહીં તો મિલ્કત સંપૂર્ણ પણે, સર્વકાળ સ્થાયીપણે, તેમા જરા પણ ઓછુ ન કરે તો જ સગીર પણામાથી છૂટે દુનિયામા એકવીસ વર્ષ પછી સગીરતા ટળે ત્યારે તીર્થંકરના વાલીપણામા સંપૂર્ણ મિલ્કત મેળવે, કોઇ દિન આત્માના ગુણોમા ન્યૂનતા નહિ થાય આત્માના સંપૂર્ણ ગુણો મળેલા છે એવી ખાતરી થાય તો જ તે તીર્થંકરના વાલીપણુ માથી નીકળી શકે

રસ્તો તન્મયતાનો

આવી અક્ષય અવ્યય અવસ્થિત મિલ્કત મેળવે ત્યારે જ તીર્થંકર મહારાજના વાલીપણામાથી સ્વતંત્ર થાય તેથી ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે-પોતાનામા સર્વ ગુરુપણુ ન આવ્યુ-પ્રાપ્ત ન થયુ તો તેની પ્રાપ્તિ શાથી ? તીર્થંકરના જે વચનો-ઉપદેશો કે શિક્ષામા આ આત્મા તન્મય બને તો હવે તન્મય શી ચીજ ? તો દુકાને ઘરાક કાપડ માટે આવે તે રાત્રિએ સ્વપ્નામા આવે તો પણ તમો છાતી ઠોકીને એ જ બપોરનો ભાવ કહો અહીં ઘરાક નથી, કાપડ વેચવાનુ નથી, છતા તન્મયતા તેની છે આપણને બેભાન અવસ્થામા કે શૂન્ય ઉપયોગમા પણ તીર્થંકરના વચનોનો આચારનો કે ઉપદેશનો કે શિક્ષાનો ખ્યાલ આવે ત્યારે તન્મયતા આ તન્મયતા થય તો જ માલિકી મળે પછી પોતાના આત્માનુ સંપૂર્ણ તત્ત્વ તેનો ખ્યાલ આવે અને જ્યા સુધી આત્માનો ખ્યાલ ન આવે ત્યા સુધી ઉત્તમ ગુરુઓની સેવા કરવી જ જોઇએ અહીં તીર્થંકર મહારાજના વાલીપણાની વાત ચાલે છે તેમા સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાળા તમો ન થાઓ ત્યા સુધી તીર્થંકરના વાલી-પણામાંથી સ્વતંત્ર નહિ થાઓ દુનિયાદારીમાં પણ એકવીસ વર્ષ સુધી વાલીપણાએ રહેવુ જ પડે હવે જે મનુષ્યો પોતાના આત્માનુ

ધન મેળવે નહિ અને વાણીપણું પણ ન રાખે ત્યાં શું થાય ? તો ગરીબપણામાં ડુબાય. મિલકતની મરામત કે રક્ષણ ન હોય તો ગરીબપણાની સ્થિતિ ગણાય. તેમ અહીં આત્માની સ્થિતિને આ બે તીર્થંકરના વાણીપણા વિના જ ગરીબ તરીકે ગણાય. અહીં હવે એક જ મર્મ છે, કોના માટે ? સર્વ જીવો માટે તીર્થંકર મહારાજરૂપી વાણીના કબજામાં રહેવું તે. તે સિવાય તો જ ગરીબપણાની સ્થિતિ સમજવી.

સગીરના ત્રણ પ્રકાર

હવે સગીરો બધા એક અવસ્થાવાળા હોતા નથી. તાજો જ જન્મેલો હોય, દૂધ પીતો હોય, કોઈ વળી ધૂળમાં રમતો હોય, તેમ કોઈ કિશોર જેવો હોય. તેમ અહીં શાસ્ત્રકારો પણ સગીરના ભેદો પાડે છે. ષોડશકના કર્તા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી જણાવે છે કે—બધા સગીરો સરખી રીતે રખાતા નથી. જેમ રબારી બધા ઢોરાઓને લાકડીએ ન જ હાંકે, જેવા ઢોરો હોય તેવી જ રીતે હાંકે, તેમ અહીં તીર્થંકર મહારાજા એક લાકડીએ અનંતા જીવોને હાંકતા નથી. તેમ હાંકી પણ ન જ શકે. માટે તેના ત્રણ પ્રકાર છે. જેમ દુનિયામાં બાળ, જુવાન અને વૃદ્ધ છે તેમ અહીં પણ સગીરના ત્રણ ભેદો છે. ક્યા ? તેમાં એક વાત તો ચોક્કસ છે કે ઢોર જાનવરો ચરવાના સન્મુખ છે. હવે દેખવામાં જાડા, મધ્યમ, દુબળા એ સર્વ ચરવાના તો સ્વભાવવાળા છે. હવે અહીં જીવો પણ ધર્મની સન્મુખ છે. પછી ભલે બાળ, જુવાન કે વૃદ્ધ, એ પણ ધર્મના સ્વભાવવાળા છે.

ધર્મની કિંમત કોને ?

ખાવા પીવા ઓઢવા વગેરે ચીજોનો ઉપયોગ પ્રત્યક્ષપણે દેખાય, પણ આ ધર્મ એવી ચીજ છે કે જેનો વપરાશ કે ઉપયોગ જણાતો નથી. ખાવા-પીવા-ઓઢવાદિની જરૂર ક્ષણે ને પગલે જોઈએ, પણ

ધર્મ તો તે ચારમાં ઉપયોગ આવતો નથી અડચણને ભાગતો નથી, પછી તે ધર્મની જરૂરી શી રીતે ગણાય? દુનિયામાં જરૂરી તે જ છે કે જે ખાવા પીવા ઓઢવા પહેરવાની અડચણને નાબૂદ કરે હવે જે ચાર અડચણને ભાંગે તે વસ્તુની ઉપયોગિતા તો જાનવર પણ ગણે આ ધર્મ તો કોઇ પણ અડચણને ભાંગનાર જણાતો નથી તેને ઉપયોગી કે જરૂરી શી રીતે ગણીએ? ફક્ત તમારા કહેવાથી માની લઇએ એ જ કે બીજુ ખરૂ? મહાનુભાવ! વાત ખરી, પણ પ્રથમ જે કહેલ છે તે ભેંસ આગળ ભાગવત કે બીજુ કંઈ? કારણ? શ્રોત્રેન્દ્રિય કે રસનેન્દ્રિયાદિની તાકાત કઇ ચીજથી મળી? તેવી જ રીતે ઘ્રાણ કે ચક્ષુરિંદ્રિયની તાકાત પણ કયાંથી મળી? આવી રીતે જો જગતમાં ચક્ષુરિંદ્રિયની તાકાતવાળી કોઈ ચીજ હોય અને તે ફોડીને અડકાવ કે જેથી તે દેખતી થાય? કહો કે કોઇ એવી ચીજ નથી ફક્ત આ ધર્મરૂપી ચીજ છે કે જેને પ્રતાપે આ સર્વ ઇંદ્રિયોની પ્રાપ્તિ થઇ શકી છે અને તેથી તે જણાવેલ સર્વ આ ભેંસ આગળ ભાગવત જેવુ લાગ્યુ ધર્મના પ્રતાપે જ સર્વ દુનિયાદારીની સામગ્રી મળી આવે છે જેમ ગમારે જ મોતીના પાણી ઉપર લુગડું ફેરવ્યુ પણ છેડો ભીનો ન જ થયો અને તેથી ઝવેરીને ગપ્પીદાસ જ માને તેમ અહીં ખાવા પીવા ઓઢવાને જરૂરી માનનારો ધર્મને નિરુપયોગી માને તેમાં આશ્ચર્ય નથી જેમ ઝવેરી મોતીના પાણીને સમજે, તેમ અહીં જેઓ સમજુ છે આત્માના તત્વને વિચારનારા છે, તેનો સદુપયોગ, દુરુપયોગ કે અનુપયોગને સમજનારા છે તેઓ તો ધર્મને ઉપયોગી ગણે પણ દુરુપયોગી કે નિરુપયોગી તો ન જ ગણે

જરૂરી ચીજ કઈ?

હવે એક વાત ખ્યાલમાં રાખીએ કે ચાર જણા રસ્તામાં જતા હતા પથમાં એક ઝાડ આવેલ ત્યારે દરેકે ફળ ફૂલ, પાંદડા થડને

ઉપયોગી ગણુાવ્યા પણુ તેના મૂળાડિયાં શુ કામ લાગે? કહો આને શુ કહેવુ? મૂર્ખના સરદાર સિવાય શુ કહેવાય? આ ચડ, પાંદડા કે ફળ કોના પ્રતાપે? કહો કે મૂળાડિયાના પ્રતાપે જ તે ચારમાં મૂળાડિયા નકામા કહેનારો મૂર્ખ ગણાય તેમ અહીં ખાવાપીવામા કામ ન લાગે તેવો આ ધર્મ છે તેથી તે નકામો છે એમ કહેનાર મનુષ્ય મૂર્ખ છે પણુ તે નથી સમજતો કે ખાવા પીવા કે ઓઢવાના સજોગો અનુકૂળ કરનાર કોણુ? કહો કે પુણ્યના પ્રતાપે એટલે જ ધર્મ. તમે તપાસો તો ખાતરી થશે કે પુણ્યના પ્રતાપ વિના કેટલાક જીવો ખાવા પીવા વિનાના, અરે ઓઢવા પાથરવા વિનાના હોય છે શાથી? કહો કે પુણ્યની ઓછાશને લઇ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ નથી આથી દુનિયામા જરૂરી ચીજ ધર્મ અને પુણ્ય જ છે

પરભવની બેક કઈ?

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જેમ વિલાયતમા બેંકો હોય છે તેથી અહીં રૂપિયા ભરો કે ત્યાની રસીદ મળે પરદેશી બેન્કો નાણાની હેર ફેરી કરવામા સફળતા મેળવે છે તેમ આ ધર્મ એ પણુ પરદેશી બેંકની જેમ પરભવની બેંકરૂપ છે અને જે પરદેશી બેંકમાં નાણાં, જમે ન કરાવે તે વ્યાપાર ન જ કરી શકે. તેમ આ ધર્મ એ પણુ પરદેશી બેંક પરભવ માટે છે તેમાં જેટલુ જમે તેટલુ જ મળવાનુ છે, માટે આ જીવને અંગે પુણ્ય એ જ પરભવની બેંક છે તે વિના પરભવની બેંક જ નથી અમુક દેશનુ નાણુ ભેગુ થયેલુ, જમે કરાવ્યુ હોય તો જ ત્યાં મળે. હવે પુણ્ય પાપ સ્વર્ગ ને નરકાદિ કેટલાકો માનનારા છે અને કેટલાકો માનનારા નથી, પણુ હકીકતમા મતભેદ નથી એટલે દરેક જીવને મરવાનુ છે એમા મતભેદ નથી હવે કહો કે અહીં કાયદો છે—જેમ અમેરિકામા સોનાની લેવડદેવડ ભલે ત્યા કરો પણુ બહાર તો પ્રતિબંધ એક તોલો પણુ સોનુ લઇને ન જ આવવા દે જેમ

રાજપોએ બંદરમાં પ્રતિબંધ કર્યો તેમ કર્મ રાજાએ પણ પ્રતિબંધ રાખેલો છે મહાય જેટલી મિલ્કત, સ્ત્રી ધન હોય તો પણ તે સર્વ છોડીને જવાનું. વ્હાય તો અબજોની મિલ્કત હોય કે પછી સ્ત્રીઓ ઘણી હોય તો પણ લઈ ન જ શકાય પણ બેંકમાં જમે કરવી શકાય અહીં પરભવમાં મેળવવા માટે ધર્મરૂપ બેંકમાં જમે હોય તો જ મળે પ્રથમ તમો અહીં જ વિચારો કે આ પંચેન્દ્રિયપણું ધન, માલમિલ્કત આદિ શાથી મેળવ્યાં ? કહો કે પરભવની ધર્મરૂપ બેંકમાં નાણું છે તેથી વિચારો જે ધર્મરૂપી બેંકે તમારા ચેકને સ્વીકારી દીધો છે તેને માનવાને તમો તૈયાર ન થાઓ તો પછી દેવાના ફળને ન માનો એવી દશા આવીને ? આ સર્વ પ્રત્યક્ષ જોઈ રહ્યા છો કહેશો કે માતપિતાના કુલમાં આવ્યા છો, પણ તેમણે જન્મવા પહેલા પારખીને કૂખમાં લીધા એમ નથી તેમ તમો માતાપિતાને જોઈ, વિચારીને તો નથી આવ્યા ને ? કહો કે બન્નેએ પારખ્યા નથી છતાં ત્યાં લાવ્યું કોણ ? એમાં નથી માતાનો પ્રયત્ન કે નથી તમારો પ્રયત્ન માટે કહો કે વીમાવાળી ધર્મની કંપની તમોને લાવી ? છે જેમ વીમો ઉતરાવેલો હોય છતાં નુકસાની માટે માલિક ન લડે, પણ વીમા કંપનીવાળો જ નુકસાનકારકથી બચાવી લે તેમ અહીં પ્રથમના પુણ્ય સિવાય કોઈ વસ્તુ બચાવી શકાતી નથી હવે જે બેંકમાંથી ક્ષણે ક્ષણે નાણાં મળે છે તે બેંકને ન માનો તો પછી કમઅક્કલ સિવાયની શી વાત કરવી ? ક્ષણે ક્ષણે બેંકનું દીધેલું નાણું જે છે તેનો જ ઉપયોગ કરીએ છીએ છતાં ધર્મ શી ચીજ એમ થાય છે ?

ધર્મ એ મુદતિયા બેંક

કેટલાક મુદતિયા બેંકને નામે તેને વગોવે છે રોકડી બેંક નથી, જૂઠ, ચોરી સર્વ આ ભવમાં કરીએ પણ ભોગવીએ પરભવમાં આ મુદતિયા બેંકનો મોટો ગેટાળો છે અહીં સરકારે

જેમ લોકોના અંગે લેન કરી છે તમે વચમાં વ્યાજ ખાઓ પણ નખ્યા તો એક વર્ષે જ મળે, તેમ અહીં પણ ધર્મરાજાએ મુદતિયા લોનો રાખી છે તે જ ખ્યાલ છે સવારે હિંસા કરી કે સાંજે મર્યો, કપટપણું કર્યું કે નપુંસક થયો એની તત્કાળ શિક્ષા થાત તો તે દુનિયા બધા ફરી જ દેત નાણા મુદતિયા બને તો પછી રોકડિયો હિસાબ કયાંથી મળે ? અમુક તારીખે નાણાં મળે તેવી રીતે ચેક લખો, પછી નાણાં તે જ મુદતે મળે તેમ પુણ્ય પણ અમુક સાગરોપમનું બાંધો, પછી તેટલા સમયે જ મળે. વીતરાગ મહાત્મા જ રોકડિયું નાણું મેળવે છે એટલે પ્રથમ સમયે બાંધે બીજે સમયે ભોગવે મુદતિયું કરાવે અને રોકડિયું માગે તે તો માગનારની મૂર્ખાઈને ! હવે પ્રથમ ભવના જે નાણા મુદતના મૂકેલા છે તે વેદાય, પછી જ પરભવનાં વેદવાના થાય જેમ દુનિયામાં આપણે બચપણ મા પડી ગયા, ચોટ લાગી પછી આરંભ થયો. જુવાની આવી ત્યાં સુધી ખબર ન પડે પણ લોહીનું જોર ગયું કે પછી ઘડપણ આવે ત્યારે તે કળતર આવે ને ક્યારે આવી ! જેમ બાલપણામાં વાગેલા ઘાની કળતર જુવાનીમાં હોય નહિ પણ ઘડપણમાં જ આવે તેમ અહીં પરભવના બાંધેલાં વેદાયા ન હોય ત્યાં સુધી આ ભવના બાંધેલા ભોગવવાનો નંબર ન જ આવે અને તેથી ધર્મની એકની રીતિ સમજ્યા સિવાય હવે રહેશો નહિ

શબ્દ, આકાર, ને વર્તાવથી માનનારા બાળકો

એક વાત ચોક્કસ છે કે દરેક બાળક પોતાની મા સામે દૃષ્ટિ રાખે પણ તરત નાનું જન્મ્યું શબ્દને સમજે પણ આકારને ન સમજે મધ્યમ બાળક શબ્દને, આકારને સમજે પણ વર્તાવને ન સમજે, પણ ત્રીજા નંબરનું બાળક શબ્દ, આકાર ને વર્તાવને પણ સમજે જેવી રીતે અહીં ત્રણે બાળક માને આપણે જ જુવે છે તેવી જ રીતે અહીં પણ ધર્મને

વ્યાખ્યાન ૨

મિલ્કતનો ખ્યાલ ન હોય તે સગીર

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજા પોડશક પ્રકરણની રચના કરતા થકા જણાવી ગયા કે-બાલઃ પશ્યતિ લિઙ્ગમ્-ભવ્ય જીવોમાં જે શ્રોતાઓ છે તેઓએ પોતાને મળેલી મિલ્કતનો વિચાર કરવો જોઈએ પોતાને મળેલી મિલ્કતનો સદુપયોગનો વિચાર કરી શકતા નથી અગર તેના સદુપયોગ કે નિરુપયોગનો વિભાગ ન કરી શકે તે સગીર ગણાય તેમ અહીં જે ભવ્ય જીવો તે આત્માની સ્વાભાવિક ઋદ્ધિને સમજતા નથી તો પછી તેને મેળવીને તેના રક્ષણ માટે સદુપયોગ વગેરે તો સમજે જ શી રીતે ! કારણ ? જેને મિલ્કતનો જ ખ્યાલ નથી

આસ્તિક દર્શનો જુદે રસ્તે પણ નવ તત્ત્વો માને

સામાન્ય રીતે દરેક આસ્તિકો નવે તત્ત્વ માને વૈષ્ણવો પણ જીવ, અજીવાદિ ચીજો નથી એમ કહેવાને તૈયાર નથી પુણ્યના દળિયાં આવવા અને બધાવવા એ નથી થતું એમ કહેવાને તો તે પણ તૈયાર નથી હવે ભોગવવાથી પુણ્ય પાપનો ક્ષય થાય છે એમ પણ માને છે એ રીતે સવરને અર્થાન્તર તરીકે તેમજ મોક્ષને પણ માને છે એટલે શૈવ કે વૈષ્ણવ વગેરે કોઇ પણ આસ્તિક વર્ગને અંગે વિચારીએ તો દરેક નવે તત્ત્વોને માને છે દરેક તત્ત્વ એ આસ્તિક

વર્ગ નથી માનતો ? કહો કે નવેને માને છે નવ તત્ત્વોની શ્રદ્ધાને તમો સમ્યકત્વરૂપે કહો છો કે જેના પછી સંસાર અર્ધ-પુદ્ગલપરાવર્ત રહે છે તે નવે તત્ત્વોને તો દરેક આસ્તિક વર્ગ માને જ છે એવું માનનારો નથી તેમજ એવું મને પાલવે તેમ પણ નથી. કારણ—નવે તત્ત્વોનો સાર ગ્રહણ કર્યા વિના છુટકારો નથી અરે ! બૌદ્ધો પણ તે તત્ત્વોને માને જ છે બુદ્ધના પગે કાંટો વાગ્યો ત્યારે શિષ્યે પૂછ્યું કે શાથી વાગ્યો ? તો બુદ્ધે કહ્યું–આ એકાણુમો ભવ છે તે પહેલાના ભવે જીવને માર્યો હતો તે કર્મે કરી કાંટો વાગ્યો આ ભોગવવો પડ્યો અહીં ક્ષણિક માનીને પર્યાયોને માને હવે સર્વ આસ્તિક મતવાળાને નવે તત્ત્વો માનવાં જ પડે છે, તો તમે જ ઇજારો કેમ લઈ બેઠા ? બીજા બધા મિથ્યાત્વી એમ કેમ બોલો છો ? નવે તત્ત્વોને માને એટલાથી શ્રદ્ધા અને સમ્યકત્વ કહો તો ગેક નવ તત્ત્વોને માનવાવાળા આસ્તિક મતવાળાને સમ્યકત્વ હોય જ છતાં મિથ્યાત્વી કેમ કહો છો ?

બચ્ચાનો અને ઝવેરીનો હીરો

વાત ખરી પરન્તુ નાનું બચ્ચું રમતા કાચના કટકાને હીરો કહે તેથી ઝવેરી કાચના કટકાને હીરો ન કહે અને તેને સાચો કહે નહિ અરે ! પેટીમાં મૂકી તાળું ન જ મારે નાનું બચ્ચું પોતાના કાચના ટુકડાને પેટીમાં મૂકી સમજે તેથી તે ઝવેરી ન ગણાય કારણ ? સાચા હીરાને હીરારૂપે જાણે અને ગણે તો જ ઝવેરી કહેવાય પેટીમાં મૂકવા માત્રથી ઝવેરીપણું નથી આવતું, પણ હીરો સ્વરૂપે હોય અને તે રૂપે ઓળખે કિંમત કરી લે અને પછી રક્ષણ કરે તો ઝવેરી ગણાય

જ્ઞાનમય આત્મા

સ્વરૂપે આ જીવ કેવળજ્ઞાન ને દર્શનવાળો છે. તે રૂપે બીજા

કારો માનતા નથી આવા સ્વરૂપવાળા જીવની માન્યતા માત્ર જૈન દર્શનકારે જ કરી છે અર્થાત્ ઊકરાની માફક કાચના કટકાને હીરો કહેવા રૂપે નથી કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ આ આત્માને જૈન દર્શનકારે જ માન્યો છે બીજાઓ જ્ઞાનનો આધાર જીવ કહે છે જેમ તિજોરી તે હીરાનો આધાર. જ્ઞાનમય આત્મા નથી માનતા કોણ ? વૈશેષિક અને નૈયાયિક, અર્થાત્ જ્ઞાનનો આધાર આત્મા એટલે જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય તો આમાં જ થાય જેમ તિજોરીમાં હીરો મૂકાય તેમ. દરેક દર્શનકાર જીવને માને પણ જ્ઞાનનું સ્થાન જ્ઞાન વગરના આત્માને માને આપણે જૈનો જ્ઞાનમય આત્માને માનીએ છીએ જીવ છે એ માન્યતા સર્વ તત્ત્વકારોની સરખી છે પણ જીવના સ્વરૂપમાં ભેદ છે હીરાનું સ્વરૂપ જાણવું, તેની પરીક્ષા કરવી, એ બાળકમાં ન હોય. તેમ અહીં જીવને જાણવો ખરો પણ તેના સ્વરૂપને ન માનવું આત્માનાં જે અનંત જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, વીર્યરૂપ લક્ષણો તે માનનાર તો જૈન દર્શન જ છે જીવ નામની શ્રદ્ધાને સમ્યક્ત્વ કહીએ તો દરેક દર્શનકાર સમ્યક્ત્વી બને, પણ તેમ નથી અહીં તો "तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यग्दर्शनम्" એટલે સ્વરૂપે કરીને જે જીવાદિક પદાર્થોની શ્રદ્ધા કરવી તેનું નામ સમ્યક્ત્વ. ત્યારે હવે કહો કે ઇતર દર્શનો—નૈયાયિક સાંખ્ય બૌદ્ધ, શૈવ કે વૈશેષિક આદિ કોઈ પણ દર્શનમાં કેવળજ્ઞાનવાળો જીવ માનવામાં આવ્યો નથી કેવળજ્ઞાનવાળો જીવ જેણે માન્યો હોય તેણે જ્ઞાનને રોકનારાં કર્મો માન્યાં હોય દીવાને તેજસ્વરૂપ માને તે જ તેના આચ્છાદનને માને હવે ફક્ત—જૈનોએ જીવને કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ માન્યો છે, તેથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ માન્યું છે અને તેથી ઇતર દર્શનમાં આવારક કર્મો છે જ નહિં અને તેથી જ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ જીવને માનતા નથી એમ નક્કી થયું હવે આવરણો માનતા નથી તેમ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ જીવને માનતા નથી માત્ર જીવ સુખ પકડી કે મર્યાદા કરનારો પદાર્થ કોઈક છે શાની મર્યાદા ? તો ગતિની હવે

રાખ્યો છે તેથી સ્વરૂપે શ્રદ્ધા થઇ ન ગણાય. આથી સમ્યક્ત્વ પણ ન હોય. જેમ બચ્ચાએ કાચના કટકાને હીરો રૂ.૦ કહીને પેટી મા રાખ્યો તેથી ઝવેરી ન ગણાય તેમ અહી પણ જ્ઞાન રહિત–કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ વિનાના જીવને માનવ વાળ તે સમ્યક્ત્વ વિનાના છે

ઈતરો ને અજીવ પદાર્થો

હવે અજીવ પદાર્થને તો સૌ મ ને જ અરે ! નાસ્તિક પણ નજરે દેખાતા ભૂતોમા પૃથ્વી, પાણી આદિ પદાર્થને માને છે તેમ ઘટપટાદિ પ ર્થોને પણ દરેક દર્શનકારો માને છે, પણ ધર્માસ્તિક ય અધર્માસ્તિકાય આકાશાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાળ એ પાચ અજીવના ભેદો માનવાની રીતિ કોઇનામા નથી હવે જો ઇતર દર્શનકારો ધર્માસ્તિકાયાદિને માને તો પછી વ્યવસ્થા લોક અલોકની કરવી પડે. શ કા— જીવ અરૂપી હે વા છતાં સુખ, દુ ખરૂપ અનુભવો થવાથી માની લઇએ અજીવતત્ત્વમાં ઘટપટાદિ પ્રત્યક્ષ હોઈ માનીએ પણ આ ધર્માસ્તિક યને તો મનાય શી રીતે ? કારણ તે પ્રત્યક્ષ છ જ નહિ એ તે ઘરની બાજી છે કોઇની સ થી મળી શકે તેમ નથી વૈ શ્ર વ શૈવ સાખ્ય આદિ મોઇ પણ દર્શનમા ધર્માસ્તિકાયાદિ અજીવતત્ત્વે મનાયેલા જ નથી અરે ! કે ઇ નામથી પણ જાણુ નથી છતા તે મનાવવા હે ય તો તમો કહે. તે જ માનીએ સમા૦–વાત ખરી પણ જરાક શાંતિથી વિચાર કરો કે ધર્માસ્તિક ય અધર્માસ્તિકાયની સ્થિતિ જેવી કે ક ચીજ છે કારણ ! અનતા પુ ગલો એકઠા થઇને એક કેમ ન અનેક છે તેમા અનતા પરમાણુઓ એકઠા થયેલા છે એમા કે કનાથી ના પાડ ય તેમ નથી અને તમા ધર્માસ્તિકાય આવી ગયો. જગતને છેડો છે અને તેની મર્યાદ વાળી જગ્યા હોવાથી તેમા આપણે રખડવુ પડે છે જો મર્યાદા ન હે ય તો પરમાણુને કે જીવને ભેળ થવાનો વખત આવે જ નહિ પણ આવુ નિયમિત સરકલ છે એટલે

તેમાં જ ભટકવાનું થાય છે અને ભેગા થવાનું બને છે આથી સ્થિરપણે ભેગા થવાય છે. અમો માર્દલનો દરિયો હોય અને તેમાં પૂર્વ–પશ્ચિમ બે બાજુએ દેડકા બે મૂક્યા હોય તો ક્યારેક ભેગા થાય, પણ આ અનંત લોકના જીવો ભેગા શી રીતે થાય ? જો લોકનો છેડો જ ન હોત તો આગળ ને આગળ ચાલ્યા જાત અને ભેગા ન થાત પણ કહો કે ભેગા થવાનું બને છે સ્થિરરૂપે થવાય છે એટલે માનો કે મર્યાદા કરનારો પદાર્થ કોઈ છે શાની મર્યાદા ? તો ગતિની જો ગતિની મર્યાદા કરે તો પછી સ્થિતિની મર્યાદા કરનાર પણ કોઈક બીજો પદાર્થ જોઈએ ગતિની મર્યાદા કરનારનું નામ જ્યારે ધર્માસ્તિકાય છે, ત્યારે સ્થિતિની મર્યાદા કરનારનું નામ અધર્માસ્તિકાય છે

અજીવતત્ત્વની શ્રદ્ધા એ સમ્યક્ત્વ

આ ધર્માસ્તિકાયાદિ ભેદોરૂપે અજીવને માને ત્યારે જ સમ્યક્ત્વ સાચું ગણાય નહિ તો સામાન્ય અજીવને માનનાર ? તો દરેક દર્શનકાર છે, પણ આવી રીતે–ધર્માસ્તિકાયાદિ પાંચ જડ પદાર્થોને પણ અજીવતત્ત્વ તરીકે માને ત્યારે જ સમ્યક્ત્વી ગણી શકાય જેમ કાચના ટુકડાને હીરો કહેનાર છોકરો ઝવેરી ન ગણાય, તેમ ઘટપટાદિ પદાર્થોને અજીવ માનનારો સમ્યક્ત્વી ન ગણાય તત્ત્વે કરીને પદાર્થનું શ્રદ્ધાન વાસ્તવિકપણાએ–સ્વરૂપે કરી પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન તેનું નામ જ સમ્યક્ત્વ છે નામ માત્રે કરી સમ્યક્ત્વ ન હોય અર્થાત્ ધર્માસ્તિકાયાદિ ભેદોએ કરી અજીવ પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન થાય તો જ સમ્યક્ત્વ જીવ અને અજીવ એ બે પદાર્થોનું સ્વરૂપ જુદું અને નામ પણ જુદું છે જેમ હીરાનું સ્વરૂપ જુદું અને નામ જુદું અને કાચના ટુકડાનું નામ પણ હીરારૂપે જુદું

નિયમે નહિ તે ફૂટી

દરેક આસ્તિક દર્શનવાળા સુખના સાધનને પુણ્ય માને અને દુઃખના સાધનને પાપ માને એમાં બે મત નથી તેમજ ફરક પણ નથી. જેવો જીવના સ્વરૂપને અંગે ફરક હતો તેવો સ્પષ્ટ દૃષ્ટિએ

પુણ્ય-પાપમા ફરક નહિ લાગે પણ જરાક વિચાર કરો ! જેમ દુનિયા કહે છે કે-કરશે તે ભોગવશે, કરશે તે પામશે, પણ જૈન દર્શનને પ્રથમ પગથિયે ચઢેલો મનુષ્ય તેમ ન બોલે કે કરશે તે ભોગવશે કે ભરશે હવે આશ્ચર્ય થશે કે ત્યારે જૈનો શુ બોલે ? તો વાંચો ત્યા જ છે જેઓ નહિ વિરમે તે ડુબશે. એટલે પચ્ચક્ખાણ નહિ કરે-વિરતિ નહિ કરે તે ડુબશે જ કરે ને ડુબે એ તો અન્યમતમા છે

હોનારકીસ્ટની ટોળી

દૃષ્ટાન્ત તરીકે-હોનારકીસ્ટની ટોળીમા જેનુ નામ હોય અને મેમ્બર થઇ ગયો હોય, પછી તે ઘરે બેસીને કંઇ પણ ન કરે તો પણ તે ગુનેગાર છે પણ તે બને ક્યારે ? તો રાજીનામુ આપીને નામ પેશ (સ્ટ્ત) કરેલ હોય ત્યારે જે ટોળીને ગેરકાયદેસર ગણી છે તે ટોળીમાથી રાજીનામુ આપી ખસ્યો ન હોય તો તેની પણ ધરપકડ થાય જ અર્થાત્ સપડાય તેમ અહીં આપણે કોણ છીએ ? અત્યારે પાપસ્થાનકની ટોળીના મેમ્બર છીએ કયા ભવમા તે ટોળીમાથી નીકળ્યા હતા, તે તો કહો ? હિંસકપણાની કે જૂઠની ટોળીમાથી કે હરામખોરની ટોળીમાથી ક્યારે નીકળ્યા હતા ? કહો કે અત્યારે પાપસ્થાનકોની ટોળીમા રહ્યા હતા હવે તે મનુષ્ય ઘરે બેસી રહ્યો હોય છતા તેને ગુનો આ પેથા પકડે જ છુટકારો થાય અર્થાત્ ટોળીમા રહેવાવાળાને હાથકડી થાય જ જેમ રાજીનામુ ન આપે ત્યાં સુધી ગુનેગાર જ ગણાય, તેમ અહીં અત્યારે પાપસ્થાનકની ટોળીમાથી રાજીનામુ ન આપે તે ધર્મરાજાનો ગુનેગાર છે

તીર્થંકરોને પણ રાજીનામા

આ વાત જ્યારે ધ્યાનમા લેશો ત્યારે શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે-તીર્થંકરના જીવોને પણ રાજીનામા પેશ કરવાની જરૂર પડી છે. મહાનુભાવો ! દરેક પર્યુષણમાં કલ્પસૂત્ર તમે સાંભળો ... છે કે " ...अणगारिअं पव्वइए " એટલે ધે

સાધુપણુ લીધુ ' એમ કેમ બોલો છો ? લીધુ કહો કે સાધુપણુ લીધુ એમ નહિ કહેતા ગૃહસ્થપણાનુ રાજીનામુ આપીને સાધુ પણુ લીધુ એમ કહો છો આવી રીતે તીર્થ કરના જીવોને પણ રાજીનામુ અત્યારે પાપસ્થાનકનુ આપવુ પડે છે આ વાત કુદરતે પણ સ્વીકારી છે જેમ મહાવીર મહારાજ પૂજ્ય રાજકુમાર છે દેવ દેવેન્દ્રોથી પૂજાયેલા છે જેની સેવામાં જન્મથી ચડપ્રદ્યોત, ઉદાયન, શ્રેણિક આદિ રાજાઓ હાજર છે તે રાજકુમાર એ પ્રતિજ્ઞા લે કે- મારા નિમિત્તે કરેલો ખોરાક નહિ ખાવો ' અરે એકેક દિન સ્નાન નહિ કરવુ અરે બ્રહ્મચર્યની પ્રતિજ્ઞા પાળવી તેમ સચિત્ત પાણી પીવુ નહિ એટલુ જ નહિ પણ વાપરવુ કે સ્પર્શ પણ ન કરવો " આવી અડગ પ્રતિજ્ઞાઓ જેમણે બે વર્ષ સુધી સતતપણે પાળી છે છતાં કુદરત નાકબૂલ કરે છે કે નહિ? કારણ ? મન પર્યવ જ્ઞાન થયુ નહિ તેથી જો કુદરતને તે ત્યાગ કબૂલ હોત, તે સાધુપણુ કબૂલ હોત તો મન પર્યવ જ્ઞાન થાત અરે ! શાસ્ત્રકારે પણ ગૃહસ્થપર્યાયનાં ૨૮ વર્ષ નહિ માનતાં ત્રીસ વર્ષ માન્યાં કારણ ? રાજીનામુ પેશ થયુ નથી તેથી શાસ્ત્રકારો ત્યાગ ત્યારે જ માને કે અઢારે પાપસ્થાનકનાં રાજી નામાથી રાજીનામુ પેશ કરે તો જ હવે કેટલાકો કહે છે કે-ઘરે ત્યાગ ધર્મ શુ નથી થતો ? અરે ! કુદરત પણ ઘરના ત્યાગને ત્યાગ માનતી નથી ખુદ તીર્થ કર મહારાજે ઘરે ત્યાગ કરેલો હોવા છતા કુદરત કબૂલાત રાખતી નથી અરે ! રાજીનામા વિના લેખુ ન ગણાયુ હવે શાસ્ત્રકારો પણ રાજીનામા વિના ત્યાગને લેખે ગણતા નથી તેથી જ ગૃહસ્થપર્યાય અઠ્ઠાવીસ ન માનતાં ત્રીસ જ માન્યો પૂજ્ય રાજ કુવરની અવસ્થામા ત્યાગધર્મને સ્વીકાર્યો, છતાં ગૃહસ્થપર્યાય ત્રીસ વર્ષ નો ગણ્યો અને તેથી જ "अगाराओ अणगारिअं" એમ લખ્યુ અને કહ્યુ પુણ્ય-પાપ આખી દુનિયા માને છે હવે પુણ્યપાપ જૈન દર્શન સ્વીકારનારને ભોગવવુ પડે એમ નહિ, પણ પચ્ચક્ખાણ કરે તે સર્વને ભોગવવુ પડે. હવે જેટલુ વિરમણ નહિ તે સર્વ

કર્મનું કારણ છે પ પથી ન વિરમાય તેથી કર્મબંધ જો અન્યમતના હિંસાને 'કરશે તે ભરશે' એમ લઈએ તો આખી જૈન થીઅરી મરી જાય

નિગોદિયો હિંસાનું કારણ ન બને

નિગોદની વાત ઊગી જાય નિગોદની વાત ત્યારેજ કબૂલ કરાય કે નિગોદ નહિ તે કર્મબંધ કરે એમ થાય ત્યારે અનાદિના નિગોદિયા જીવની કાયા સૂક્ષ્મ છે એની કાયામાં કેવળજ્ઞાનીની કાયા પણ નીચી મનાય અહીં અપેક્ષા ધ્યાનમાં રાખજો કેવળી મહારાજની કાયા અયોગીપણામાં હોય, તો પણ તેનાથી જીવની વિરાધના થાય અને પછી પોતના યોગથી વિરાધના આવેલી છે પણ આ સૂક્ષ્મ નિગોદની કાયા કોઈના ઘાતમાં કારણ ન બને અગ્નિ પાણી કોઈને ધક્કો ન મારે તેના પુદ્ગલો આપણા બહારના પુદ્ગલોથી બારીક છે એટલે ધક્કો લગાડી શકતા નથી તેમ આ સૂક્ષ્મ નિગોદના જીવોના પુદ્ગલો કોઈની અથડામણમાં આવે નહિ અને બીજાની હિંસા પણ ન જ કરી શકે આવી દૃશ્ય સ્થિતિ ક્યાં જો કોઈની હોય તો તે સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની છે કારણ? તેનાથી પર જીવોની હિંસા ન થાય તેમ બીજા જીવોને હિંસાના કારણરૂપ પોતે ન જ બને આ વાત સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં ઘટે બીજામાં તો પોતે હિંસા કરે અને હિંસાના કારણ પણ બને આથી દૃશ્ય કાયાની સ્થિતિ માત્ર સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયની છે આવી સ્થિતિ કેવળી મહારાજ અયોગી થાય ત્યાં પણ નથી તો પછી એવી એકેન્દ્રિયની સ્થિતિમાં—નિગોદમાં કેમ પડી રહ્યા છે?

પુણ્યબંધ શાનો?

વચન મન તો છે જ નહિ અને કાયા તે સૂક્ષ્મ છે એટલે 'કરે તે ભરે' એ ધોરણે મને તો આ અતિદૃશ્ય મનાય છતાં નીચેના સ્થાનમાં કેમ? જૈન દર્શનકાર તો મિથ્યાત્વની મ
રતિ [illegible]

પણ 'પાપથી ન વિરમે તો પણ પાપ બધાય' એવું માનનાર તો જૈન દર્શનકાર જ છે પ્રતિજ્ઞા ન કરે તો બધાય જ એવું માનનારો જૈનમત છે અને તેવા સ્વરૂપે પાપ માનનારો ઈતર દર્શનકાર નથી પાપની જેમ પુણ્યમાં તો વાંધો નથી ને? તો દુનિયાએ જે પુણ્ય બંધન માન્યું છે તે શામાં? વસ્ત્રપાત્રાદિના દાનમાં, પણ આશ્રવના રોકાણને લઈ યોગની શુભતા તેને લીધે પુણ્ય બંધાય એવી માન્યતા કોઈની નથી એવી માન્યતા માત્ર જૈન દર્શનની છે

સંવર, નિર્જરા

આપણે શુદ્ધ ચારિત્રના પાલનથી વૈમાનિકપણું યાવત્ પાંચ અનુત્તરવાસી બની શકાય છે સર્વ સંવરવાળા યોગોમાં ઊંચામાં ઉચ્ચ પણું મનાયું છે જો સંવરને ન માને તો પછી ઊંચામાં ઉચ્ચપણું રહે જ ક્યાંથી? જ્ઞાની ત્રણ ગુપ્તિવાળો-એટલે મન વચન અને કાયાના રક્ષણવાળો એવો જ્ઞાની-'ક્ષણમાં સાગરોપમના પાપો ખપાવે છે,' એવી નિર્જરાની વાત કોણ માને? કહો કે એવી નિર્જરાની માન્યતા અન્યોની નથી

જૈન દર્શનનો મોક્ષ

શંકા-ભલે તે ન હોય પણ મોક્ષની માન્યતા તો છે ને? ક્હાય જેવા રસ્તે પણ મૂળ ધ્યેયે તો આવ્યો ને? એટલે મોક્ષ નક્કી છે પણ સંવર નિર્જરા ગમે તે રીતના માને તેથી શું વાંધો? મુખ્ય ધ્યેય સાચું હોય તો બસ? સમાધાન-આટલા માટે કહે છે કે-મોક્ષનું ધ્યેય માન્યું પણ બીજાઓએ મોક્ષ કેવો માન્યો છે? જેમાં જ્ઞાન-દર્શન વીર્ય કે સુખ અનંતા હોય તેવો મોક્ષ કોઈએ માન્યો નથી આત્માના જન્મ-મરણ ન થાય તેવી રીતનો મોક્ષ ઇતરોએ માન્યો છે પણ સર્વ કાળ અક્ષય અને અવ્યાબાધ હોવા સાથે અનંત સિદ્ધિસિદ્ધિનો ધણી જેમાં થય તેવો મોક્ષ કોઈએ માન્યો નથી અને તેથી કહેવું પડે છે કે 'કૃત્સ્નકર્મક્ષયાત્ મોક્ષ"

એ લક્ષણુ મોક્ષનુ બાંધવુ પડે છે એટલે સર્વ કર્મનો ક્ષય છે જેમા તેવો મોક્ષ હોય આવા લક્ષણવાળો મોક્ષ કોઇ દર્શનકારે મ યો નથી

બાળક પણ ભાગ્યશાળી

આથી આત્મની શુદ્ધિ કેવી છે તેને જેણે ઓળખી કે જાણી નથી કે સમજ્યા નથી તો પછી તેનો સદુપયોગ કે દુરુપ યોગને તો શી રીતે જાણે ! સદ્ઉપયોગ કે દુરુપયોગને ન જાણે કે ન સમજે તો પછી તેને સગીર જ કહેવો પડે મિલકતનો માલિક અને હકદાર છતાં છોકરાને ઉમર લાયક ન થાય ત્યા સુધી સગીર ગણી એ શાને માટે ? વ્યવસ્થા માટે છોકરાને જેમ વ્યવસ્થા માટે નાલાયક ગણીએ છીએ, તેમ અહીં આ આત્માની શુદ્ધિ જે અન્ય દર્શનકારોએ જાણી, માની કે કહી પણ નથી, તેવી આત્માની શુદ્ધિને જાણવા, માન્યા કે વ્યવસ્થા કર્યા વિનાના હોઇએ તો પછી સગીર મ થી આપણે છૂટના નથી સગીર બાળક પણ જ મતા નસીબ લઇને જ આવેલ છે નહિ તો ઉત્તમ કુળમા આવે જ કયાંથી ? બને તે બાળક મિલકતની કે તેની વ્યવસ્થાને કે સદુપયોગ કે દુરુપયોગ ને ન સમજતો હોય પણ જન્મ્યો માટે ભાગ્યશાળી છે તેમ આ જીવ પણ ભાગ્યશાળી છે કારણ ? બાદર એકેન્દ્રિયમાં આવ્યો ત્યારે તે તેને વિચાર ન હોતો કર્યો યાવત્ મનુષ્યપણા સુધી આવવા મ ટે તે વિચાર ન હોતો કર્યો, છતા અહીં કુદરતે તને તે રસ્તે જોડયો અને આવી પહોચ્યો

મનુષ્યપણુ પણ તિર્યચપણ કેમ નહિ ?

કષાયની પરિણતિ મદ કરી પરિણામો સુદર બનાવ્યા, અને તેથી મનુષ્યાયુષ્ય બધાયુ છે કષાયની તીવ્રતા હોય તો નરક, તિર્યંચ ગતિ બધાય અને કષાયની મદતાએ મનુષ્ય કે દેવગતિ થાય શકા—એ શાથી કહો છો ? " શાસ્ત્રવાક્ય પ્રમાણુ " નહિ

અને તમો કહો તો માની લઈએ પણ કઈ રીતએ તે સમજાવો તો ઠીક સમાધાન–વાત ખરી એ વાત ધ્યાનમાં રાખો કે જેને અરીણનું વ્યસન છે તેને ઘરે જમવા બોલાવો, તેને પાંચ પકવાન આપો અને અરીણનો કાંટો ન આપો તો બધું ફોક, પણ અરીણનો કાંટો આપીને છાશને રોટલો જમાડો તો પણ તે સારું જ કહેશે કારણ કે તે પોતાની ટેવનો રસિયો હતો અને તે ચીજ તેને મળી છે તેમ અહીં તીવ્ર ક્રોધાદિવાળા કોણ હોય કે જેણે મગજનો કાબૂ ગુમાવ્યો હોય અહીં મનુષ્યપણામાં તો મગજનો કાબૂ ગમે તે ભયથી રાખવો પડે કાબૂ ન રાખવો હોય તો સર્પાદિની ગતિમાં જવું પડે, એટલે તિર્યંચ કે નરક ગતિમાં જવું પડે ગાય, ઘોડા આદિ ક્રૂરતાવાળાં કહેવાય તે છોકરાને શીંગડું માર્યા વિના ન રહે હવે 'છોકરો લાકડી મારે તો ગાયને કેટલું નુકશાન આવે' વિચાર જાનવરને ન હોય પણ મનુષ્યને હોય છે એને તો મગજ ઉપર કાબૂ છે જ નહિ ગુસ્સો કરે કે પછી શું પરિણામ આવે તેનો વિચાર ન કરે, તે જીવોનું સ્થાન નીચ ગતિ હોય અરીણિયાની બેઠક તો કાવાખાનામાં એટલે જ્યાં આખો દિન અરીણ જ ઘોળાતું હોય તેમ જે જીવો ક્રોધને આધીન થાય તેવાઓનું ઘર ક્યાં હોય ? કાબૂ વિનાનો ક્રોધાદિ હોય ત્યાં હવે તેની જાતિ કઈ ? તો નરક અને તિર્યંચ હવે ક્રોધાદિ કંઈક મંદતાવાળા હોય અને આયુષ્ય બાંધ્યું, તેથી મનુષ્યપણામાં આવ્યા આ કુદરતે કર્યું

મનુષ્યપણાથી આગળ કુદરત નહિ લઈ જાય

હવે આ પમતનું પકડીને કે કુદરત અહીં સુધી લાવી તો હવે ઠેઠ પહોંચાડશે જેને દાંત આપ્યા તે ચાવવાનું પણ આપશે જ પણ ખેતરમાં કોઈ જગાએ રોટલા પાક્યા ? જેમ વરસાદે અનાજને પકવ્યું તેમ દળીને રોટલા પણ તે કરી દેશે ! વરસાદનું કામ તો અનાજ વાવેલું હોય તેને ફલ તરીકે કરી દેવાનું અનાજને લણવું વગેરે કામ તો મનુષ્યનું છે ત્યાં કુદરતનું કામ નથ, કદાચ

અનાજ સુધી કુદરતે કર્યું પણ રોટલા તો કુદરત નહિ જ કરે.
હવે તમે માનો કે મનુષ્ય સુધીમાં કુદરતે લાવી દીધા, એટલે આગળ
પણ લઇ જશે એમ નહિ અને આ એક વચન ભગવાન્ મહાવીરનું
વિચારશો તો ખ્યાલ આવશે

મનુષ્યપણા પછી ઉદ્યમની જરૂર જ

ભગવાન્ મહાવીર મહારાજ ઉદ્યોગ, નિયતિ કર્મ, કાળ અને સ્વભાવ એમ પાંચ વસ્તુને માનતા હતા છતા अत्थि उट्ठाणे वीरिए" આદિથી એજ કેમ બોલ્યા ? नहावे આદિ કેમ ન બોલ્યા ? કહો કે પાંચે કારણોને માનનારા છતાં એકનો જ પોકાર કેમ ? 'सते बलं, सते वीरिए" એમ પડિક્કમણામા બોલીએ છીએ પણ તે સત્તહાવ' એ કેમ નથી બોલતા ? કાલે સ્વભાવે ભરી જીવે કર્યું કે વાલું કરી લીધું છે તેમા અત્યારે તારી સાધ્યતા નથી રહી જીવોમા ત્રસપણું તેમા પણ પચેન્દ્રિયપણું તેમાં મનુષ્યપણું, ઉચ્ચ કુળ, સામગ્રી બળ આદિ મળેલા જ છે તે સર્વ કુદરતના પ્રતાપે થવાનું થયું, પણ હવે જે બાકી છે તે તો તારે જ કરવાનું છે જેમ ખેતરમા વરસાદ તો વરસી ગયો પણ ખેડીને વાવવું, લણવું કે દળવી રોટલા બનાવી ખાવું, તે તો પુરુષને આધીન છે તેમ અહીં સર્વ વસ્તુઓ કુદરતે આપેલી છે, પણ હવે તો તારે કરવાનું રહ્યું અને તેથી ભગવાન્ મહાવીર મહારાજને કાળ-સ્વભાવ-નિયતિ-ભાવિ એ ચાર કબૂલ છતાં વાત એક જ કહે છે કે 'अत्थि बलेइ पुरिसक्कारपरक्कमे' ઊઠવાની ક્રિયા ઇચ્છાની ક્રિયા-બળ-કર્મ-વીર્ય-પુરુષકાર ક્રિયાનું ફળ વગેરે તમારામા છે માટે તમારે મેળવવાની જરૂર છે, એટલે આ ઉપરથી તમારા વીર્યને ફેરવો એ જ ઉપદેશ છે આ તમારું કર્તવ્ય બાકી છે તેથી 'अत्थि बल આદિ વચનો બોલ્યા આ ઉપરથી તેઓ ઉદ્યોગ, નિયતિ આદિ માનનારા ન હતા તેમ નથી એક વેતની જગામા બેનસા હોય અને ચારે બાજુ ચાર ચાર આગળ રાખોડો છે વચમાં

કોલમા ? તેમાં અગ્નિ નાખીએ તો કોલસા જ બળશે, પણ રાખ કૈ નહિ બળે કારણ કે અગ્નિનો સ્વભાવ છે કે 'નહિ બળેલાને બાળવુ', તેમ ઉપદેશનો સ્વભાવ છે કે-નહિ સિદ્ધ થયેલાની સિદ્ધિ માટે જ ઉપદેશ આપવો તેમ અહીં આ મનુષ્યપણા સુધી કુદરતે લાવી દીધા તેમા આવતા કેટલી મુશ્કેલિઓ આવી છે તેનો ખ્યાલ કરી, તેમા આત્માની નહિ બળી તેનો સદુપયોગ કે દુરુપયોગ સમજવા સાથે વ્યવસ્થા કરતા શીખીએ તો જ ખરા માનિક ગણાઇએ

મળેલી મહેરમા પણ ત્રણ વર્ગ

કુદરતે જેને સાધન મેળવી આપ્યા તેમાં ત્રણ કલાસના વિદ્યાર્થીઓ હોય જેમ કલાસમા ત્રણ વર્ગ હોય તેમ અહીં કુદરતે જેના ઉપર સપૂર્ણ મહેર કરી છે, તેનામાં પણ ત્રણ વર્ગ છે બાળ, મધ્યમ બુદ્ધિ અને બુદ્ધ એમ ત્રણ વર્ગો છે

લિગ, વર્તન અને તત્ત્વથી બાળાદિ

કોઇને બાલ કે મધ્યમ રહેવુ નથી ગમતુ સહુને બુધ કે પડિત થવુ ગમે છે બાળ કોને કહેવો, તે સમજીને આત્મા તે સ્થિતિમા છ કે નહિ તે વિચારો તેવી જ રીતે મધ્યમ બુદ્ધિવાળા અને બુધ કોને કહેવા તે વિચારે દ્રષ્ટા અને દર્શનીયના સ્વરૂપના અગે વિચારીએ તો બાહ્ય વર્તનના અગે વિચારનારા બધા 'બાળક શારીરિક પ્રવૃત્તિ દ્વારાએ વિચારનારા તે 'મધ્યમ' અને તત્ત્વ દૃષ્ટિએ વિચારનારા તે 'તત્ત્વજ્ઞ' એટલે ઉત્તમ તરીકે ગણાવ્યા આ બધુ દર્શનીય તરીકે જોયા દેવ ગુરુ અને ધર્મને અગે બાહ્ય પ્રવૃત્તિ આદિ જોઇને જે ગણી લે તે દર્શનીય પદાર્થને અગે બાળ મધ્યમ અને ઉત્તમ પણ એ રીતે કહેવાય હવે સ્વરૂપે ગણીએ તો કેવી રીતે? ધર્મમા લિગ વર્તન અને આગમ દ્વારાએ પરીક્ષા છે તેમ ગુરુ અને દેવમા પણ સમજવુ એટલે દેખવાની જે ચીજ તેની અપેક્ષાએ ભેદો થયા હવે દેખનારાઓની અપેક્ષાએ ભેદ પાડીએ જેમ લીલા કાચના ચશ્મા પહેર્યા હોય તેથી તે ચીજો લીલી દેખાય અહીં

મળ એ ક્યાંથી ? ચરમાથો છે કારણ ? જેવા ચરમા તેવા પર્યો દેખાય તેમ અહી બાળ મધ્યમ અને બુધ એ ત્રણમા જો ફરક હોય તો દર્શનીયમા ફરક થાય હવે માનગાદિ ત્રણનુ સ્વરૂપ કેવુ ગણવુ ? તો તે માટે જણાવ્યુ કે દષ્ટિપ્રધાન બાલક હોય, તે લિંગદ્વારાએ પરીક્ષા કરે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો વિચારપ્રધાન વળી હોય અને તત્ત્વવાળો તો માર્ગ ઉપર દૃષ્ટિ રાખી પરીક્ષાપ્રધાન હોય તેથી બુધ ગણાય આ ત્રણ ભેદો સ્વરૂપે પાડયા દર્શનપ્રધાન માટે બાળ વિચારપ્રધાન માટે મધ્યમ અને પરીક્ષાબુદ્ધિ હોવાથી બુદ્ધ હવે તે ત્રણ શુ ? લિંગ વૃત્ત અને તત્ત્વ એ ત્રણ દર્શનીયના ભેદો છે તેમ અહીં દર્શન વિચાર અને પરીક્ષા એ ત્રણ ભેદો શી રીતે ? તે અગ્રે સમજાશે.

વ્યાખ્યાન ૩

તેર કાઠિયા જાણ્યા વિના તેનાથી બચવુ મુશ્કેલ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજ પો શક પ્રકરણને કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે જે કોઇ ભવ્ય જીવ આ મનુષ્ય ક્ષેત્રમા આવી પચેન્દ્રિય સજ્ઞીપણુ ઉચ્ચ કુળ દેવ ગુરુ અને ધર્મની જોગવાઇ પામેલો છે તે હવે તેર કાઠિયાઓથી ઘેરાયેલો ન હોય, તે જ દેવ ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષામા જોડાય અને તેના સ્વરૂપને જાણે પણ ખરા સાચા વ રીતે તેર કાઠિયા ' એ શબ્દ આપણામા પ્રસિદ્ધ છે, પણ તે કયા ? એ પૂછે તો કહેવા કોઇ તૈયાર નથી અરે ! ડગલે ને પગલે તેનો વ્યવહાર કરતા હોઇએ પણ તેને ન જાણીએ તે ન જાણીએ ત્યાં સુધી તેના નિવારણનો ઉપાય શી રીતે ? જેમ રદ જાણ્યા વિના તેની પીડાથી દૂર રહી શકીએ નહિ પણ જ્યા રોગ જ ન જાણતાં હોઇએ ત્યા શુ થય ? તેમ કાઠિયાઓ માથા ઉપર આવીને રાજ્ય કરી જાય ત્યા

સુધી ખબર પણ ન પડે કારણ ? કાંઠિયા ક્યા તે જાણ્યા નથી, માટે કાંઠિયાઓને જાણવાની જરૂર છે

સંખ્યાથી મનુષ્યપણું મુશ્કેલ

આથી મનુષ્યપણા આદિની દુર્લભતા જણાવતા જણાવ્યું છે કે ચૌદ રાજલોકમાં આ વસ્તુ અતિમુશ્કેલ છે કઈ અને કેમ ? તો નારકી, તિર્યંચપણામાં મુશ્કેલ કહો તે ઠીક ? પણ દેવગતિમાં મુશ્કેલિના કેમ ? તો મનુષ્યપણું દેવગતિને મેળવે એટલે દેવપણું મળવું સહેલું જ દુનિયાદારીની દૃષ્ટિએ મનુષ્યપણું સહેલું લાગે, પણ 'જેની જગ્યા મોટી તે સહેજે મળી શકે' પણ 'જેની જગ્યા ઓછી તે મળવાની મુશ્કેલી' આ વાત દુનિયામાં દેખીએ, સમજીએ અને માનીએ પણ છીએ તો હવે દેવના સંખ્યા એટલી બધી ખબર જરૂર છે કે મનુષ્ય કરતા સંખ્યાતગુણી ત્યારે ગર્ભજ મનુષ્યની સંખ્યા ઓગણત્રીસ આંકવાળી છે આ હિસાબે કહો કે મનુષ્યની સંખ્યા ઘણી જ ઓછી વેઢે ગણાય તેવી ત્યારે દેવની સંખ્યા અસંખ્યાતી આથી દેવપણું મળવું સહેલું છે

સ્થાનની અપેક્ષાએ મનુષ્યપણું મળવું મુશ્કેલ

ગી દેવના ઉમેદવાર કેટલા ? એટલે તે પામવાને લાયક કેટલા ? તો કહો કે એકેન્દ્રિય તો નહિ જ ને ? તેમજ વિકલેન્દ્રિય પણ નહિ જ ને ? દેવતા કે નારકીઓ પણ મરીને દેવગતિમાં ન જ ઉપજે ફક્ત રહ્યા મનુષ્ય તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય જ્યારે દેવનાં ઉત્પન્ન થવાના સ્થાનો અસંખ્યાત ગુણા ત્યારે ઉમેદવાર માત્ર બે જ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચ અને મનુષ્ય એ બે જ છે આ બે જ ઉમેદવાર દેવગતિના છે અહીં મનુષ્યના સ્થાનો વેઢે ગણાય તેટલા છતાં ઉમેદવારો ઘણા, દેવગતિવાળા નરકગતિવાળા તેમજ એકેન્દ્રિયાદિ પણ મનુષ્યપણાને મેળવી શકે એટલે સર્વ ગતિવાળા લાયક છે જેના ઉમેદવાર ઘણા હોય ને જગ્યા થોડી તે મળવી મુશ્કેલ કે જેના ઉમેદવાર ઓછા અને સંખ્યા ઘણી તે મળવું મુશ્કેલ ? આ બન્નેમાં મુશ્કેલ કયું ?

હવે મનુષ્યપણું સમ્યક્ ઓછું હોવાથી અને ઉમેદવાર ઘણા, હોવાથી મળવું મુશ્કેલ છે ત્યારે જીવપણનું સ્થાન મોટું અને ઉમે- દવાર ઓછા એટલે તે મળવું સહેલું છે તેથી મનુષ્યપણું ચોરાશી લોકમાં મળવું મુશ્કેલ છે

મુશ્કેલ એવું—આર્યપણું, ઉત્તમ કુળ, પંચેન્દ્રિય સંપૂર્ણપણું

જે મનુષ્યપણું પામ્યા છતાં આર્યપણું મુશ્કેલ છે કારણ કે ઘણા દેશમાં રહ્યા છે મનુષ્ય ઘણાં છે ઘણામાં કામ કરતા પણ અનાર્ય દેશો ઓછા છે તેવું આર્યપણું પામ્યા છતાં ઉત્તમ કુળમાં આવવું મુશ્કેલ કારણ અધમ કુળમાં જવા નો સીધમાંથી જ સત્તા હવે ઉત્તમ કુળમાં આવવા છતાં મગજુથી પડતી હોય તે તેમના તરફથી તેનાથી આ વખતમાં સંસ્કાર પડે, માણ કે સમજણ આવ્યા પછી તે. પિતાના સંસ્કારો પડે માતા એ ઉત્તમ સંસ્કારવાળી ન હોય તે ઉત્તમ સંસ્કાર બાળકમાં ન આવે, તેમ છતાં પંચેન્દ્રિય સંપૂર્ણપણું મળવું મુશ્કેલ એ મળવા છતાં તેર કાઠિયાઓ મળે તો મુશ્કેલ કયા ? અંતરાય, મોહ આદિ જે તેર છે તે

આ તેર કાઠિયાઓ જ્યાં સુધી હૃદયમાં વસતા હોય ત્યાં સુધી દેવ, ગુરુ ને ધર્મ તરફે ઢુકવાનું મન ન થાય કેમકે છતાં એવા આળસુ હોય છે કે જરાક હરવું ફરવું હોય તો ઘણું જ મુશ્કેલ થાય

આળસુ જાણું ખાનાર ?

જેમ જાણું માટે પેટ્રવારને એક મુમ કરે બોલાવ્યો શા માટે ? પેટું પોતું જાણું સાથે મુખમાં નાખવા માટે, હવે પેલા કહે છે કે– આળસુપીરના પીર' ત્યારે પેલો કહે છે–તમો કે હું વાડ એ જંગી ખેતર વટાવી અહીં આવ્યા અને એક નજીકમાં રહેલા માણસને આપતાં શું થાય છે ?

તેમ યોગે આળસ કરાવનાર કાઠિયો 'આળસ'

આવા અનુપમો દેવ, ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા શા રીતે કરી શકે ? ... મનુષ્યપણું આદિ પામેલા હોય પણ કા

જ ખરેખરત હોય છે કે ઊઠવા જ ન દે આપણે શુ ? હું શે તે મરશે એ આપણે વિચારવ તુ ન હોય આમ આળસ પોતાની દશાને બતાવે આવી રીતે કાયાની જ દશા છે એમ નહિ પણ વિચારમા ય તે 'આળસ' નામનો કાઠિયો આગળ થાય જ કાઠિયો એકલો કાયિક આળસ કરે તેમ નહિ પણ વાચિક અને માનસિક પણ આળસ કાઠિયો કરે આવી રીતે કાઠિયો કરાવે આ બધુ કોણ કરાવે ? તો આળસ નામનો કાઠિયો જ કરાવે એટલે ધર્મથી દૂર જ નાખે. (૧)

કર્મના ફળમા ઇશ્વરની જરૂર નથી

અલક્ષ્ય છોડયુ અને પરીક્ષામા ઊતરે ત્યાં બુદ્ધિ પરોવવી પડે ત્યાં મૂઝવણ થાય સીધો રસ્તો ન કાઢી શકે જેમ જગત્ પરમેશ્વરે કર્યું હશે તો ? હવે જો જગતને પરમેશ્વરે બનાવ્યુ હશે તો જૈન ધર્મ માનનો નકામો, અને જો પરમેશ્વરે નહિ બનાવ્યુ હશે તો ઇતર ધર્મો માનવા નકામા. કારણ ઇશ્વર જ સવ ચીજો નો અને કર્મોનો કર્તા અને છ પોતાની જવાબદારી હોતી નથી એમ ઇતર ધર્મમા ફરમાવ્યુ છે ત્યારે જૈન દર્શન તો પોતાના જવાબદારી રાખવા માટે-"કર્મના કર્તા તમો પોતે જ છો અને સદ્ગતિ કે દુર્ગતિના ભાજન તમો પોતે' તમારા કર્મના હિસાબે તમે સુખી-દુ ખી થવા છો આવતો જન્મ કેવો લેવો એ પોતાના હાથમા છે, એટલે જેવી કરણી કરો તેવો જન્મ મળશે તમો કરણી મ ઠી કરો તેથી ખરાબ જન્મ ઇશ્વર આપે એમ બનતુ નથી જો કરણી સારી કરી હશે તો સદ્ગતિ જ મળશે એટલે કરણીનો જવાબદાર પોતાના શિરે જ છે શ કા-ચુને ગારને આપોઆપ સજા જ થતી નથી, તેને મ જીસ્ટ્રેટ કે રાજા હોય તો જ સજા કરે નહિ તો બને જી તીન ? તેમ અહીં કર્મ કરનારને સજા કરનાર કોઇક બીજો જોઇએને ? સમાધાન-વાત ખરી પણ વિ ચારવુ પડે છે અને તને મળવા પામે છે ને સજા કરવા કોણ આવ્યુ ? તેમ હરડે ખાવાથી રેચ ઘી સાકર ખાવાથી કફ—આ

બાળ સંતાન છે કોઈ બીજું છે નહી 'ભગવાનને ગમ્યું તે ખરું' હવે અહીં મિથ્યાત્વીના પરિચયમાં આવવાથી મિથ્યાત્વી ન થયા પણ સંસ્કારો લીધા કહે કે ભૂંડામાં જ ભગવાનને આગળ કરવા છે પરણાવવામાં પડને આગળ ધરે જણવામાં ઓને આગળ કરે છ અહીં જૈનમતમાં પોતાની કરણી માટે પોતેજ જવાબદાર છે તેમાં ઇશ્વરને કંઇ સંબંધ નથી હવે તમો કહેશો કે– જો ઇશ્વર કંઈ સુખ દુઃખ કે સદ્‌ગતિ કે દુર્ગતિ નથી કરતો તો પછી તેને માનવો શા માટે?

તીર્થંકર મહારાજ કુમાર્ગ, સુમાર્ગને બતલાવે

માસ્તરો સ્કૂલમાં જે શિક્ષણ આપે છે તે શા માટે? માસ્તરનો અધિકાર શિક્ષણ આપવાનો અને તે પણ ઉત્તમ પણ પછી જીવન નિર્વાહ કેમ કરવો તે વિદ્યાર્થીનો અધિકાર છે માસ્તરે તો ઉપાયો કીર્તિ મેળવવાના બતાવ્યા હતા, પણ વિદ્યાર્થી પછી કીર્તિ મેળવે કે અપકીર્તિ મેળવે, તેમાં માસ્તરની જવાબદારી ન ગણાય સૂર્ય કે અજવાળાની જવાબદારી કઈ? કહો કે કાંકરાને બતાવી આપે તેટલી, પણ તે ત્યાંથી ઉપાડી બીજે ન મૂકે ખાડો, ટેકરો કે કૂવો આદિ તે બતાવે પણ તેનાથી દૂર રહેવું કે બચવું, એ કામ દેખનારનું છે તેમ અહીં ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર મહારાજ માસ્તરની જેમ કુમાર્ગ, સન્માર્ગ બતલાવે, અને તેના ફાયદા જણાવે.

બોલવાનું ડહાપણ એટલે મોકાનું વાલના બેઠેલી બાઈ

બોલવાનું ડહાપણ મનુને આવડે હવે ચોરીનો માલ પકડાયો અને કોર્ટે પણ વાત સાચી માની છતાં ગુનેગરે તો પોતાને બીનગુનેગાર કહી પુરાવ વર્તનને જ બતાવે છે એટલે કોઇપણ વચનથી દેવાળિયો થવા માંગતો નથી 'આજે ભીડ પડી છે પણ કાલે તો આપીશ' એમ કહી વચનની શાહુકારી તો લોકોએ રાખી છે તેમ સન્માર્ગનો ઉપદેશ તો સર્વ કોઇ આપે જ છે ઉન્માર્ગે જવા કોઇ મનુષ્ય પ્રેરશે નહિ, માટે દુનિયામાં તો સર્વ કોઇ પ્રકૃતિ ઉપર

[વ્યાખ્યાન ૩જાનુ બાકીનુ મેટર ન
મળવાથી અધૂરુ રહેલ છે]

વ્યાખ્યાન ૪

ખેડુત વગેરે ધર્મી ગણાય ?

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિ મ ભવ્યોના ઉપકારને માટે ષોડશક પ્રકરણની રચના કરતાં થકા આમળ જણાવી ગયા કે—“ बाल: पश्यति लिङ्गं ” મનુષ્ય માત્ર ધર્મને લાયક પણ ધર્મને લાયક છતાં તે ધર્મને મેળવે કેવી રીતે ? પોતપોતાની દૃષ્ટિએ પરીક્ષા કરીને મેળવે સામાન્ય રીતે ધર્મની પ્રીતિ આખા જગતને રહેલી છે જગતમા જે વસ્તુ વ્હાલી તેના જૂઠા પણ શબ્દો પ્રીતિ કરનારા થાય છે જગતમાં ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ વ્હાલી હોય તોય બ્રાહ્મણના આશીર્વાદથી મળી જાય એમ નથી હોતુ, છતા તેથી ખુશ જ થાય નાખુશ ન જ થાય કોઇ અષ્ટસિદ્ધિ કે નવનિધાન કે ચિરંજીવી કહી દે તેથી ભંડાર કે મૃત્યુ થવાનુ હશે તો બચશે નહિ, છતા ખુશી જ થાય. વળી કોઈ આગો બોલે તેથી નખ્ખોદ થતુ નથી એટલે તેના કહેવા પ્રમાણે બનવાનુ નથી છતાં જૂઠા શબ્દો અનિષ્ટ વાચક હોવાથી પોતાને ક્રોધ કરનારા નિવડે છે આવી જાતની સ્થિતિ છે એટને કલ્પેલો જૂઠો શબ્દ પણ અનિષ્ટ લાગે છે તેવી રીતે અહિ પણ અર્થમાત્રને ધર્મિષ્ઠ-ધર્મી કહે તો રાજી હે જેમ “અખંડ ઋદ્ધિવાળા થાઓ” એમ જૂઠુ બોલે છે કારણ સમૃદ્ધિ કરવાનુ તેના હાથમા નથી છતા તે કહેવાથી ક્રોધ ચઢતો નથી તેમ અહિ ધર્મનુ આચરણ ન કરતો હોય છતા જૂઠો પણ ધર્મિષ્ઠપણાનો શબ્દ ક્રોધ કરાવનાર થતો નથી તેવી જ રીતે અધર્મી શબ્દ કહેવામાં આવે તો ક્રોધ ચઢે છે કારણ અનિષ્ટ શબ્દ છે માટે પુણ્યવાન્ કહેવાથી રાજી થવાય પાપી કહેવાથી નાખુશ થવાય છે આમ

કેમ ગને છે ? તો ધર્મ ઇષ્ટ છે, પાપ અનિષ્ટ છે હવે તે ધર્મને કરી શકે કે નહિ પાપને છોડી શકે કે નહિ તે વાત જુદી પણ મનુષ્યમાત્રને ધર્મ ઇષ્ટ છે પાપ અનિષ્ટ છે તે ચોક્કસ થયુ આચરણ સ્હાય જેવુ કરતો હોય તે જોવવુ નથી, પણ માન્યતા તો ઉપર નભાવું છું. આમ છતાં બધા ધર્મી છે તે નક્કી ક્યાય પણ ધર્મને સારો ગણનારા છે ધર્મને સારો કેવી રીતે ગણે ? શ્રેણિક રાજાની સભામાં લોકો વાત કરે કે, "લોકો અધર્મી થયા, પાપ કરતાં ડરતા નથી, ધર્મનુ નામ પણ નથી" ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું કે આ લોકો માત્ર સંકાશની જ વાત કરે છે પણ વિચાર્યું કે એક વખતે સ્વપ્નમા "હુ રોકયો" એવુ મને લાગ્યુ એટલે ભાવથી કહે કે હુ મરી એના કરતા તમે જ મરોને ! અહિ દુનિયા અધર્મી છે એટલે હુ તો ધર્મીને ! અભયકુમારે કહ્યું કે જૈનધર્મનો મુદ્દો એ છે કે- પોતે પાપથી વિરમેલો ન હોય ત્યાં સુધી તે પોતાને પાપી જ ગણે આ વિચાર નથી આવતો તેથી પોતાને ધર્મી માને અને લોકોને પાપી માને છે તે વાત સમજાવવી કેવી રીતે ? માટે એક ઢંઢેરો કર્યો એટલે અભયકુમાર કહ્યું કે-પાપી થોડા હોય છે અને ધર્મી ઘણા હોય છે પ્રધાન તરીકે અહિ અભયકુમાર છે એટલે બે માસ ગયા પછી લોકો કાર્તિક માસે ઓચ્છવની ઉજવણી કરવા જાય છે, ત્યાં બે મહેલ રચાવ્યા એક સફેદ બીજો કાળો જે લોકો ધર્મિષ્ઠ હોય તે સફેદમા જાય અને અધર્મી હોય તે કાળામાં જાય એમ જાહેર કરાયુ બધા ધોળા મહેલમાં ગયા ફક્ત ચારેજ શ્રાવક કાળા મહેલમા ગયા અહિ ખેતીવાળો સફેદ મહેલમાં ગયો છે તેને ધર્મ માટે પૂછ્યુ, તો કહે છે કે ખેતી કરવાથી અનાજ થાય તે લોકો ખાય અને જીવે છે તે ધર્મ છે ખાટકી આવેલો તેને પૂછ્યુ કે તુ અહિ કેમ ? તો હિંસક પ્રાણી એટલે માંસાહારી પ્રાણીઓનુ હુ પોષણ કરૂ છુ નહિ તો તેમનુ શુ થાય ? હવે ચોર આવેલ તેને પૂછ્યુ કે તુ કેમ ધર્મીપણામા આવ્યો ? તો દરેકને ઉપકાર મારો છે કારણ

માટે ઉપરની ચીજો જ જોવાની હોય અને તે દ્વારા જ દેવને પારખી શકે આ દેવનું બાહ્યલિંગ થયું તેથી શાસ્ત્રકારોએ પણ બાહ્યલક્ષણ વાળા દેવને નમસ્કાર કરવા જણાવ્યું છે વળી–" चउतीसअइसयजुआ अट्ठमहापाडिहेरकयसोहा " એવું વિશેષણ આપીએ છીએ વળી ચૌ૦ સ્વપ્ન સહિત, તીર્થંકર કુળમાં અવતર્યો હોય તેજ વીતરાગ થઈ શકે હવે કલ્પસૂત્રમાં જેમ ગોશાળાને અંગે વાત ચાલી છે ત્યાં "ગૌશાળા"માં જ મેનો છે–એટલે જ ગૌશાળામાં જ મેનો હોય તે એક સદ્‌ગૃહસ્થ જેવાના ઘરે પણ નહિ–સુભગળા અને મંખલિના ઘરે જન્મેનો હતો હવે ભગવાન્ મહાવીર મહારાજા ગોશાળાનું તત્ત્વજ્ઞાન કે વર્તન કેવું ખરાબ છે તે જણાવવું જરૂરી હતું, તે જ જણાવતા તેના જન્મનું સ્થાન, માબાપનું દરિદ્રપણું વિગેરે જણાવે છે કેમ? તો તેમનું તીર્થંકરનું ગૃહસ્થપણાનું બહારનું લિંગ જે હોય તે તપાસવાનું હોય, એટલે રાજકુળમાં જેનો જન્મ નથી તે આવી રીતે તીર્થંકર બની શકે નહિ વળી ગર્ભસંહરણ વખતે ઇંદ્રમહારાજા બોલે છે કે–રાજન્યકુળાદિ જે ઊંચા કુળો હોય અને રાજ્યલક્ષ્મી વધતી હોય ત્યાંજ તીર્થંકરનું ગૃહસ્થપણામાં પાલન થાય અરે! ખુદ વીતરાગપણામાં અશોકાદિ પ્રાતિહાર્યના ચિહ્નો હોય વળી ઉવવાઈજીમાં–તીર્થંકરના વિહારને અંગે જણાવાયું કે–

આકાશમાં ચક્રાદિ વિગેરે લક્ષણો યુક્તજ તીર્થંકર હોય. આ ઉપરથી દિગમ્બરો કહે છે કે–ત્યાગને માનીએ ભોગને ન માનીએ તો પછી તીર્થંકર કેવલીને દરિયાને કિનારે મોકલના, કારણ પ્રાતિહાર્યાદિ વિનાના જે હોય તે સામાન્ય કેવલી છે તેને તીર્થંકરથી પકુચ્ચ માન પ્રાતિહાર્યાદિ સહિત જે તીર્થંકર હોય છે તેમને તુ ત્યાગી માનીશ નહિ અને તેથી નમો अरिहंताण ' પ૦ તુ માનીશ નહિ કે જપીશ નહિ વળી તેથી "નમો કેવલીણં" એ પદ બોલવું પડશે, કારણ કર્માદિ શત્રુઓને છૂટેલાને નમસ્કાર નહી કરાય, કારણ તીર્થંકરમાં બાહ્યસમૃદ્ધિ જરૂર હોય અતિશયો દેશના વખતે હોય અને પ્રાતિહાર્યો

તો કેવળજ્ઞાનથી તે ઠેઠ મોક્ષ સુધી હોય પહેરેગીર જેમ આઠે પહોર હાજરી આપે તેમ આ પ્રાતિહાર્યો ચોવીસ કલાક હાજર રહે, અને તેથી જ તેનુ નામ પ્રાતિહાર્ય આવી રીતે દેવતત્ત્વની પરીક્ષા માટે બાળક જે બાહ્યલિંગ જુએ તે આઠ પ્રાતિહાર્ય અને ચોત્રીસ અતિશય આદિ. તેથી વળી હરિભદ્રસૂરિજીને કહેવુ પડયુ કે "यस्य सङ्क्लेशजननो रागो नास्ति" અર્થાત્ સંક્લેશજનક રાગ નથી એટલે આત્માને દુર્ગતિમા લઇ જનારો રાગ છદ્મસ્થ પણાની દશામા પણ ન જ હોય એટલે આવી સ્થિતિ જેની છદ્મસ્થપણામાં હોય છે ભગવાન્ તીર્થંકર મહારાજા જે દેવ તેમનુ બહારનુ લિંગ પ્રાતિહાર્યાદિ છે "તે વર્તન કેવુ ?" તો "પ્રશમરસનિમગ્ન દૃષ્ટિયુગ્મ પ્રસન્ન" એટલે-આ કે રાગ અજ્ઞાનથી વિમુક્ત, હથિયારાદિથી રહિત અને બને દૃષ્ટિ જેની શાંતરસમાં મગ્ન હોય તે માટે હેમચંદ્રસૂરિજી કહે છે કે-જગતમા નાટકીયા જે હોય તે મૂળ પ્રમાણે વર્તન તો કરે, એટલે શિવાજી થઇને આવનારો દક્ષિણી પાઘડી આદિ પહેરીને અનુકરણ કરે પણ આ બીજા મતવાળાએ તો સાચા દેવ તરીકે ન બને એ તો ઠીક, પણ નાટકીયા જેવ પણ નથી બની શકતા "वपुश्च० जिने द्रमुद्रा सज्ज्या-" આત્મકલ્યાણના આદર્શરૂપ બનવુ હોય તો બહારના શરીરના અવયવો તો ઠીક રાખવા પડે જેમને ક્રોધ નથી એમ કહેનારના હોઠ ફફડતા હોય આખ લાલ હોય તો પછી ક્રોધ નથી એ કેમ મનાય? વળી અહીં શરીરના જે અવયવો હસ્તાદિ તે ઊંચા કેમ? ક્રોધ રાગ લોભ હાસ્યાદિ નથી તો આ શરીરને દેખીને બીજો કેમ માની શકશે કે આમાં ક્રોધાદિ નથી? વળી શરીર પર્યંકાસને જોઇએ તે રૂ નહી, એટલે હાથ પગાદિ ઊંચા છે પ્રથમ તો શરીરની જે વીતરાગપણાની દશા તે પણ નથી વળી દૃષ્ટિ-તે જે માણસને કઇ લેવાદેવા ન હોય તેની દૃષ્ટિ સ્થિર હોય, તેના જેવી આ નાસિકા ઉપર દૃષ્ટિ જ નથી આવી જે દેવપણાની મુદ્રા તે પણ

શીખ્યા નથી અરે ! આત્માને આદર્શ રૂપ રાખી શકતા નથી એટલે નાટકિયો જેમ દબાછબમાં દાખલ થઈ તે વેશને ભજવે, પણ આ તો વેશને ભજવી જાણતા નથી પછી તેમને દેવ કેવી રીતે કહેવા ? એટલે શરીર-નાસિકા—દૃષ્ટિ આદિ મુદ્રાને જેઓ ન માગવી શકે તેને દેવ મનાય કેમ ? આના વર્તનની પરીક્ષા થઈ મુખરૂપી કમલ જેમનું પ્રસન્ન હોય, વળી જેનો ખોળો સ્ત્રી વિનાનો હોય આ વર્તનદ્વારા વીતરાગ દેવની પરીક્ષા થઈ એમ પ્રથમ લિંગ દ્વારા દેવની પરીક્ષા થઈ

મધ્યમબુદ્ધિ અને બુધની દેવપરીક્ષા

હવે ત્રણ આગળ વધેલા જીવો કહે છે કે એમ નહીં કારણ રાજકુટુંબમાં કોઈ એવા અવતરે છે ઐંદ્રિયબુદ્ધિ ફેરવે, ઢોંગીઓ પણ હોય તથા કહે છે કે—આગમતત્ત્વવાળો અશોકવૃક્ષાદિના લીધે દેવતત્ત્વ ન માને તે હોવા જોઈએ એ વાત જુદી વ્યતિરેક ખરો અન્વય નહીં એટલે જ્યાં જ્યાં અશોકાદિ હોય ત્યાં ત્યાં દેવ એમ ન માને, પણ જ્યાં જ્યાં અશોક ન હોય ત્યાં દેવ નહીં એમ તો માને વળી મધ્યમ દૃષ્ટિવાળાની અપેક્ષાએ પ્રશમરસનિમ૦ દેવ વગેરે વર્તનને જુએ ખરા પણ તે વિનાનાને દેવ ન માને માળા, હથિયાર સ્ત્રી આદિ ચિહ્નો પૌષધવતી શ્રાવકને કે સાધુને પણ ન હોય તથા તેમને દેવ ન મનાય પણ જ્યાં દેવપણું હોય ત્યાં પ્રશમાદિ હોય વળી સર્વજ્ઞો 'ત્રૈલોક્યપૂજિત ' આ વાત જ્યાં હોય ત્યાં જ દેવપણું જ્યાં સર્વજ્ઞ હોય તે કેવલીઓ હોય જ આ સર્વજ્ઞો જુદી જાતના કેવલજ્ઞાન જ્યારે એક પ્રકારનું માને છે તો પછી કેવલિપણાના બે ભેદ કેમ ? વાત ખરી પણ એક ગુફામાં ઘણા ગયા છે અંધારું ઘોર છે ત્યાં એકે દીવાસળી સળગાવી ભડકો કર્યો, તેનાથી બીજાઓએ પણ ભડકાઓ કર્યા અહિં ભડકાના સ્વરૂપમાં ભેદ નથી છતાં બધાનો તારક ભડકો પ્રથમવાળાનો જ ગણાય તે સ્વરૂપે જુદો નથી, છતાં તારક તો તે મુખ્ય ગણાય નહિતર નવાણું ભડકાવાળા ગુફામાં હેરાન થાત તેમ અહિં મોક્ષ માર્ગ પ્રવર્તેલો નહોતો, એટલે

દુનિયામાં ત્યાગમાં સુખ એ સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહોતે। પણ ભોગમાં જ સુખ એ વાત મનમાં હતી ભગવાન્ ઋષભદેવજી જન્મ્યા હતા તે પહેલાં અઢાર કોડાકોડી સાગરોપમ સુધી લોકોની એ જ માન્યતા હતી કે મેળવવામાં સુખ મઝા–છોડવામાં ત્યાગમાં સુખ કે મઝા ? એ ભોમરી કાઢી કોણે ? ભદ્વારના પદાર્થોને છોડવામાં જ સુખ નિરૂપાધિપણું કરો તેમાં જ મજા આવી વાત ઉભી કરનાર કોણ ? પ્રથમ જોઇ કે સાંભળી હોય તો વાત જુદી સ્વપ્નામાં નહિ એવી ત્યાગમાં ધર્મ એ વાત જેણે ઉભી કરી તેનો ઉપકાર કેટલો ? વળી ચરિત્ર લઇને સર્વજ્ઞપણાનું દૃષ્ટાંત પૂરૂ પાડનાર તીર્થંકર સિવાય બીજો કોઇ નહિ પ્રથમ દૃષ્ટાન્ત તરીકે આ તીર્થંકર છે અને તેથી તેનું સર્વજ્ઞપણું તે દૃષ્ટાન્તરૂપ છે હવે પહેલવહેલા સર્વજ્ઞપણું પ્રથમ તીર્થંકરનું છે હવે પાર્શ્વનાથ પ્રભુ પછી કેવળજ્ઞાનની શરૂઆત થાય તો તે મહાવીર પ્રભુ જ, આટલા માટે શાસ્ત્રકારોએ મોક્ષની સ્થિતિ બે પ્રકારની એટલે એક તીર્થંકર મહારાજની પાટની પરંપરાએ અને બીજી અમુક કાળસુધી. એમ બે પ્રકારની ભૂમિ કેવળીપણા માટે કહી છે વળી રાગ દ્વેષ અને મોહ એ ત્રણનો સર્વથા ક્ષય જો પ્રથમ કોઈ કરે તો તે તીર્થંકર જ વળી "ત્રૈલોકયપૂજિત." અર્થાત્ રાગાદિનો ક્ષય કરી સર્વજ્ઞપણું મેળવવાથી દુનિયામાં પૂજ્ય બને અને ન પણ બને જેમ ઝવેરીના હાથમાં બધા હીરા આવી ગયા હોય એવો નિયમ નથી. તેમ જે ગુણી હોય તે દેવેદ્રોથી પૂજાયા હોય એવો નિયમ નથી અને તેથી તે ગુણી નહિ એમ તો નહિ ને ? જેમ ખંધકમુનિ આદિ કેવલી થયા પણ દેવેન્દ્રોથી પૂજાયા નહિ એટલે તે કેવલી નહિ ? હવે અહીં કેઇપણ તીર્થંકર રાગ, દ્વેષ અને મોહનો ક્ષય કરીને થયેલા હોય તો તે દેવેન્દ્રોથી પૂજાયેલા જ હોય અહિ ગુણી ઘણા હોય પણ તે ' દેવેન્દ્રોથી પૂજાયા હોય તો ગુણી " એવો નિયમ નથી, પણ તીર્થંકરો માટે તો દેવેન્દ્રોથી પુજાયાનો નિયમ છે, અને તેથી કેવલજ્ઞાન [illegible] પ્રથમ સમવસરણ બનાવવું જ પડે. પર્ષદા

હોય કે ન હોય અને તેથી ઋજુવાલુકામાં જઈને પ્રભુને સમોસરણ બનાવવું પડ્યું ત્યાં નથી એમ કે પાછા વળી મહાસેન વનમાં સમોસરણ કર્યું તે બાજુથી મારગ ત્યાં ગણધરાદિની સ્થાપના થઈ અહિં ઋજુવાલુકામાં સમોસરણની રચના થઈ તે વખતે સાધુ સાધ્વી કે શ્રાવક શ્રાવિકા નહોતા થવાના તે પ્રભુ જાણવા છતાં એમ કેમ? કહો કે તીર્થ પ્રવર્તે કે ન પ્રવર્તે તેમજ સાધુ સાધ્વી કે શ્રાવક કે શ્રાવિકા બને કે ન બને પણ તીર્થંકર થયા એટલે દેવોથી પૂજનિક બન્યા અને તેથી સમોસરણની રચના થાયજ હીરો ઝવેરીના હાથે પડ્યો એટલે ચોપડે તે નોંધાયજ, તેમ અહિં કેવલજ્ઞાન થાય એટલે તીર્થંકર દેવે દેવોથી પૂજાય, અને તે નિયમિત પૂજાય તેથી જેનું હમેશાં ધર્મમાં મન છે તેને દેવો પણ પૂજે છે તે કોની અપેક્ષાએ? તીર્થંકરની અપેક્ષાએ સંપૂર્ણ કેવલી થવા છતાં જિયાગ ઉપાધિમાં ઘેરાયેલા હોય છે જેમ અરણિક મુનિવર કેવલી થવા છતાં દેવોથી પૂજાયા નહિ કેવલીઓ પૂજાયજ એવો નિયમ નો માત્ર તીર્થંકર માટે જ લેવાય કોઈ પણ તીર્થંકર દેવોથી પૂજાયા વિના હોય જ નહિ એટલે જન્માભિષેકથી લઈને યાવત્ મોક્ષ સુધી પૂજાય છે તત્ત્વદૃષ્ટિવાળો વળી 'યથાસ્થિત' એટલે શાસન પ્રવર્તાવવું, મોક્ષ માર્ગ પ્રવર્તાવવો તેના અંગે પદાર્થોની યથાર્થ દેશના આપે બીજાઓ કહે તે યથાસ્થિત નહિ અને તમે કહો તે પદાર્થો યથાસ્થિત છે તેની ખાતરી શી? વળી દરેક આસ્તિક નવે તત્ત્વોને માને છે કોઈ પણ આસ્તિક જીવાદિ તત્ત્વોને માન્યા વિના રહી શકતો નથી, તો પછી તે યથાસ્થિત તત્ત્વવાદી નહિ અને તમે સાચા બોલા એ શી રીતે? બોલવામાં ફરક કેમ પડે છે? જૈન શાસ્ત્રકાર જીવાદિ તત્ત્વો બોલે ત્યારે બીજાઓ પરમાણુ આદિ ને દ્રવ્યાદિદ્વારા તત્ત્વોને કહે છે આમાં કારણ શું? તો અભ્યંતર દૃષ્ટિ અને બાહ્યદૃષ્ટિ જીવાદિરૂપે ઓળખે તે અભ્યંતર દૃષ્ટિએ અને બાહ્ય દૃષ્ટિએ બોલે ત્યારે દ્રવ્યાદિ એટલે પતરો ગુણનું વિવેચન કરતાં રૂપાદિ કહેશે,

ત્યારે જૈનો સ્પર્શાદિ ગુણો બે લશે. એટલે જ્ઞાનાદિ ગુણો જે આત્માના સ્વરૂપ છે તેને મુખ્ય રાખે છે બીજાઓને આશ્રવ સર્વથા છોડવો, સંવર આદરવો તે પાલવતું નથી તેનું નિરૂપણ જ નથી ત્યારે જૈનોને આશ્રવ છોડવો સંવર આદરવો વિગેરે પાલવે છે અને તેની પ્રરૂપણા સાચી અણી તેથી યથાસ્થિત રૂપે જીવાદિ તત્ત્વોની પ્રરૂપણા કરનારને દેવ આવી રીતે બાળ કે મધ્યમબુદ્ધિએ અને બુધે પણ પરીક્ષા ત્રણ રૂપે કરી, છતાં બાળક ને મધ્યમ બુદ્ધિમાં ફરક કયાં પડે? તો બાળક તો પ્રાતિહાર્ય હોય ત્યાં જ દેવ માને પ્રાતિહાર્ય વિના દેવ ન જ માને મધ્યમ બુદ્ધિવાળો જ્ઞાનસાદિ જુએ ત્યાં જ દેવ માને જ્યારે બુધ સર્વજ્ઞપણાદિને મુખ્યતાએ જુએ ત્યાં જ દેવ માને બુધ ચાર મૂળ અતિશયોમાં આવ્યો અપાયાપગમાતિશય જ્ઞાનાતિશય વચનાતિશયાદિને તપાસ

ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા

આવી રીતે દેવતત્ત્વની પરીક્ષાને એ ત્રણે જણા જુદી રીતે તપાસે તેવી રીતે ગુરુતત્ત્વને એ ત્રણે જણા જુદી રીતે જ તપાસે. બાળક ગુરુપણું શામાં ગણે? વેશ હોય વિહાર કરતા હોય, ગોચરી લાવતા હોય, માસખમણાદિ તપ પ્રતિક્રમણાદિ કરતા હોય કે લોચ કરાવતા હોય આવો ત્યાગ જોઈને સાધુ તરીકે માને જ્યારે મધ્યમ બુદ્ધિ જો કે એ દેખે પણ સાથે બોલવા-ચાલવાની વ્યવસ્થા તેમજ ગોચરી લાવવામાં પણ વ્યવસ્થા છે કે નહિ? એટલે પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ સાચવે છે કે નહિ તેમજ મનોગુપ્તિ આદિ ત્રણ ગુપ્તિ પાળે છે કે કેમ? અર્થાત્ આઠ પ્રવચન માતાને જોઈને મધ્યમ બુદ્ધિવાળો ગુરુ તરીકે માને હવે બુધ-બાહ્ય ત્યાગને જરૂર માને, ઈરિયાસમિતિ આદિ પણ જુએ એ બે હોવા માત્રથી માને એમ નહિ છતાં શાસ્ત્રવચન માનવા સાથે ઉત્સર્ગ અપવાદને માનનારા છે કે નહિ એ વિગેરે તપાસીને ગુરુ તરીકે માને આવી રીતે ત્રણે જુદી જુદી દૃષ્ટિએ [illegible] અને શાસ્ત્રકારે કહ્યું છે કે—સ

ત્રણે વાતો ધ્યાનમાં રાખવી દેવને અંગે લિંગ વર્તન અને
તત્ત્વ, તેમ ગુરુ અને ધર્મને અંગે પણ સમજવું. ધર્મના
લિંગમાં કહેવાય છે શું ? અઢારે પાપસ્થાનકોનો ત્યાગ છે કે નહિ ?
વળી અહિંસાદિ છે કે નહિ ? એમ જોઇને બાળક ધર્મને માને
વળી "જબ લગ ઘટમેં પ્રાણ" ત્યાંસુધી દયા પાળવી એમ
નહિ, પણ દયાના સાધનો શા ? કોઇપણ ધર્મમાં દયાના સાધનો
નથી ફક્ત જૈન ધર્મમાં જ દયાના સાધનો છે રજોહરણ મુહપત્તિ
કાંબળી, પલ્લા વિગેરે. અરે ! શ્રાવકને અંગે પણ ચરવળો ગળણી
વિગેરે દયાના સાધનો છે 'મત મિલ્લી કુત્તેકુ માર' એમ બોલવા
માત્રથી જેમ બનતું નથી પણ પ્રથમ દયાના સાધન બતાવે, પછી
જબ લગ ઘટમેં પ્રાણ બોલે તે યથાર્થ ગણાય બીજે દયાના સાધન
ન હોય અને તેની ક્રિયા ન હોય પણ જૈનોમાં ઇરિયાસમિતિ આદિ
સાધન હોય તેમજ પાળવાના ઉપાયો હોય માટે જબ લગ૦ એમ
બોલતા વિચાર કરી લેવો જ્યાં માત્ર વચનનું કથન છે પણ
સાધન કયાય નથી તેને ધર્મ ન કહેવાય હવે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો
સાધનાદિને તપાસે અને બુધ તત્ત્વ દ્વારા ધર્મને તપાસે નિહ્નવો
બધું રાખે છે મહાવીરના સાધુઓ અને જમાલિના સાધુઓમાં
ફરક શું ? કહો કે તે પ્રતિક્રમણાદિ કરતા તેમજ ગોચરી આદિ લાવવા
સાથે આઠ પ્રવચન માતાનો વર્તાવ પણ કરતા હતા આ બધું
રાખતા છતાં ખાટલે મોટી ખોડ શી ? કડેમાણે કડે કર્યા પછી કર્યું
કહે પણ કરાતું હોય તે કર્યું ન કહે સ્થૂલ દૃષ્ટિવાળાને કર્યા પછી કર્યું
કહેવું ગમે, પણ બારીક દૃષ્ટિએ વિચારે તો ખ્યાલ આવે કે સમય
પછીની વાતોમાં શુભ પરિણામ આવે અને નિર્જરા થશે કે પરિણામ
પૂર્ણ થયા પછી નિર્જરા થશે ? કહો કે જે શાસ્ત્રકારનો સિદ્ધાંત છે
કે ભગવતીજીમાં એટલે જં જં સમયંમિ જે જીવ જે જે સમયે શોક
અગર અશોક પરિણામમાં આવે તે વખતે શુભ અશુભ કર્મોનો બાંધ-
નાર છે એટલે આખી નવે વસ્તુની સ્થિતિ બગડી જાય જાણવા

મોડું તે વખતે જણવું ન કહેવાય તો પછી બીજે સમયે દર્શન થયું એટલે આખા કેવળજ્ઞાન અને દર્શનની સ્થિતિ પલટાઇ જાય આઠ કર્મરહિત થાય તે વખતે મોક્ષ નહિ પણ બીજે સમયે મોક્ષ થાય એમ માનવા જતાં આખા શાસનની પરિસ્થિતિ બદલાય હવે મગજ જુદો લગાડો તો પછી કેવળજ્ઞાન કે દર્શનને લેવા ન પડે અહિં બુધ પુરુષ તત્ત્વનો વાંધો પડે તો ન જ માને, કારણ તત્ત્વનો વાંધો આવ્યો અહિં લિંગ કે વર્તનનો વાંધો નથી આવી રીતે દેવ ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણેની લિંગ વૃત્ત અને તત્ત્વ દ્વારા તપાસ કરનાર બાળક મધ્યમ અને બુધ હોય છે, આમ છતાં હરિભદ્રસૂરિજી એકલા ગુરુતત્ત્વને અંગે લિંગ વૃત્ત અને તત્ત્વ એ કેમ કહે છે ? એટલે સાધુને અંગે કેમ કહ્યા ? જો હવે એકલા સાધુને અંગે હોત તો 'सद्धर्मपरीक्षकादि०" એ પદ મૂકવું તે ન મૂકત પણ સદ્ગુરુની પરીક્ષા કરનારા કરત હવે પોતાને ઇષ્ટ ધર્મો અને ધર્મની પરીક્ષા આવી જાય અને તેની જ પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે છતાં ગુરુ માટે ત્રણ કહ્યા તેનું કારણ છે જગતમાં ગુરુને આધારે જ દેવ કે ધર્મ છે તમો એ જિનેશ્વરને દેવ શાથી માનવા લાગ્યા ? કહો કે તમને ગુરુએ શીખવ્યું કદાચ શૈવ કે વૈષ્ણવને માનતા હોત તો તે ગુરુઓ મહાદેવને દેવ તરીકે મનાવત દેવ અને ધર્મ એ બોલનારી ચીજો નથી દેવ બોલનારા હોય પણ તેમની હયાતીમાં એ પોતાના ક્ષેત્રોમાં બોલે પછી તો ગુરુઓ જ કહે અને તેથી અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમાં મુનિસુન્દરસૂરિજીએ કહ્યું-સર્વ તત્ત્વોને લાવનાર ગુરુ મહારાજ છે અને તેથી લિંગ વૃત્ત અને તત્ત્વપરીક્ષા ગુરુમાં જ છે તેના આધારે દેવ અને ધર્મ સમજાશે. તેમાં બાળકાદિ ગુરુ તત્ત્વની પરીક્ષા શી રીતે કરે ? તે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે

ત્રણે વાતો ધ્યાનમાં રાખવી દેવને અંગે લિંગ વર્તન અને તત્ત્વ, તેમ ગુરુ અને ધર્મને અંગે પણ સમજવું. ધર્મના ચિહ્નમાં કહેવાય છે શું ? અઢારે પાપસ્થાનકોનો ત્યાગ છે કે નહિ ? વળી અધ્યયનાદિ છે કે નહિ ? એમ જોઈને બાળક ધર્મને માને વળી "જયાં લગ ઘટમેં પ્રાણ" ત્યાંસુધી દયા પાળવી એમ નહિ, પણ દયાનાં સાધનો શાં ? કોઈપણ ધર્મમાં દયાનાં સાધનો નથી ફક્ત જૈન ધર્મમાં જ દયાનાં સાધનો છે રજોહરણ મુહપત્તિ, કાંબળી પલ્લા વિગેરે. અરે ! શ્રાવકને અંગે પણ ચરવળો ગળણાં વિગેરે દયાનાં સાધનો છે 'ના બિલ્લી કુત્તેકુ માર." એમ બોલવા માત્રથી જેમ બનતું નથી પણ પ્રથમ દયાનાં સાધન બતાવે પછી જબ લગ ઘટમેં પ્રાણ બોલે તે યથાર્થ ગણાય બીજે દયાનાં સાધન ન હોય અને તેની ક્રિયા ન હોય પણ જૈનોમાં પ્રતિલેખનાસમિતિ આદિ સાધન હોય તેમજ પાળવાના ઉપાયો હોય માટે જબ લગ૦ એમ બોલતાં વિચાર કરી લેવો જ્યાં માત્ર વચનનું કથન છે પણ સાધન ઉપાય નથી તેને ધર્મ ન કહેવાય હવે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો સાધનાદિને તપાસે અને બુધ તત્ત્વ દ્વારા ધર્મને તપાસે નિહ્નવો બધું રાખે છે મહાવીરના સાધુઓ અને જમાલિના સાધુઓમાં ફરક શું ? કહો કે તે પ્રતિક્રમણાદિ કરતા, તેમજ ગોચરી આદિ લાવવા સાથે આઠ પ્રવચન માતાનો વર્તાવ પણ કરતા હતા આ બધું રાખતા છતાં ખાટલે મોટી ખોડ શી ? कडेमाणे कडे કર્યાં પછી કર્યું કહે પણ કરાતું હોય તે કર્યું ન કહે સ્થૂલ દૃષ્ટિવાળાને કર્યા પછી કર્યું કહેવું ગમે પણ બારીક દૃષ્ટિએ વિચારે તો ખ્યાલ આવે કે સમય પછીની વાતોમાં શુભ પરિણામ આવે અને નિર્જરા થશે કે પરિણામ પૂર્ણ થયા પછી નિર્જરા થશે ? કહો કે જે શાસ્ત્રકારનો સિદ્ધાંત છે કે ભગવતીજીમાં એટલે जं जं समयंसि जे जीव जे जे समये શોક અગર અશોક પરિણામમાં આવે તે વખતે શુભ અશુભ કર્મોનો બાંધનાર છે એટલે આખી નવે તત્ત્વની સ્થિતિ બગડી જાય જાણવા

થાડુ તે વખતે જણાયુ ન કહેવાય તો પછી બીજે સમયે કહેન ચુ એટલે આખા કેવલજ્ઞાન અને કહેનની સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ ન્યુ ન કષાયોદિત થાય તે વખતે મોક્ષ નહિ પણ બીજે સમયે મોક્ષ થાય એમ માનવા જતાં આખા શાસનની પરિસ્થિતિ બદલાય. હવે મગજ જુદો રાખીએ તો પછી કેવલજ્ઞાન કે કહેનને લેવા ન પડે નહિ બુધ પુરુષ તત્ત્વનો વાંધો પડે તો ન જ માને, કારણ તત્ત્વનો વાંધો આવ્યો નહિ ક્રિયા કે વર્તનનો વાંધો નથી આવી રીતે દેવ ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણની લિંગ વૃત્ત અને તત્ત્વ દ્વારા તપાસ કરનાર માણસ મધ્યમ અને બુધ હોય છે, આમ છતાં હરિભદ્રસૂરિજી એકલા ગુરુતત્ત્વને અંગે લિંગ વૃત્ત અને તત્ત્વ એ કેમ કહે છે? એટલે સાધુને અંગે કેમ કહ્યા? જો હવે એકલા સાધુને અંગે હેત તો "સદ્ધર્મપરીક્ષકાદિ०" એ પદ મૂકવું તે ન મૂકત પણ સદ્ગુરુની પરીક્ષા કરનારો કહેત હવે પોતાને ઇષ્ટ ધર્મ અને ધર્મની પરીક્ષા આવી જાય અને તેની જ પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે, છતાં ગુરુ માટે ત્રણ કહ્યા તેનુ કારણ છે જગતમા ગુરુને આધારે જ દેવ કે ધર્મ છે તમે એ જિનેશ્વરને દેવ શાથી માનવા લાગ્યા? કહો કે તમને ગુરુએ શીખવ્યુ કદાચ શૈવ કે વૈષ્ણવને માનતા હોત તો તે ગુરુઓ મહાદેવને દેવ તરીકે મનાવત દેવ અને ધર્મ એ બોલનારી ચીજો નથી. દેવ બોલતા હોય પણ તેમની હયાતીમાં એ પોતાના ચેલાઓ બોલ ખરી તો ગુરુઓ જ કહે અને તેથી અધ્યાત્મકલ્પદ્રુમમાં મુનિસુન્દરસૂરિજીએ કહ્યું-સર્વ તત્ત્વોને લાવનાર ગુરુ મહારાજ છે અને તેથી લિંગ વૃત્ત અને તત્ત્વપરીક્ષા ગુરુદ્વારા જ છે તેના ભરોસે દેવ અને ધર્મ સમજાશે. તેમાં ભાવકાદિ ગુરુ તત્ત્વની પરીક્ષા શી રીતે કરે? તે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૫

ધન, સ્ત્રી અને કુટુબનું સ્વરૂપ

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ૦ ભવ્યોના ઉપકારાર્થે અષ્ટકજી પ્રકરણને રચતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે "रागः पश्यति लिङ्ग" આ સંસારમાં સામાન્યરીતે ચોરાસી લાખ જીવાયોનિ કહેવાય, પણ ભ્રમણની અપેક્ષાએ ગણીએ તો સખ્યાનો પાર નથી સાત લાખ પૃથ્વીકાય કહ્યા પણ તેમાં કેટલી વખત આવ્યા તેનો પાર નથી ચોરાસી લાખ જીવાયોનિ તે તે જાતિની અપેક્ષાએ છે સાત લાખ પૃથ્વી આદિ સ્થાનો છે તેવી રીતે અનતી પુદ્ગલપરાવર્તોની સ્થિતિ સુધી રખડયો છે રખડતાં રખડતાં કોઈક ભવિતવ્યતાને યોગે બાદરમાં યાવત્ ત્રસમાં પણ મનુષ્યપણું પંચેન્દ્રિય સંજ્ઞિપણું યાવત્ ઉત્તમ કુળ આદિ મળ્યું ભવિતવ્યતાએ આપ્યું પણ જેમ વરસાદનું કામ અનાજ પકવવાનું છે પણ રોટલો થઈ કોળિયો કરવાનું નહી અર્થાત્ આગળ પ્રયત્ન ખાવાવાળાનો જોઈએ તેમ અહી પણ મનુષ્યપણા સુધીની લાયક સામગ્રીએ મૂકયા તે કામ ભવિતવ્યતાનું હતું હવે આપણું કામ છે તે શું ? મનુષ્યમાત્રનો સિદ્ધાંત સુખની ઇચ્છા કોઈ પણ સ્થિતિમાં જીવનું સાધ્ય સુખ જ હોય છે, કુટુબ કે ધનને સાધ્ય હોય તો પણ પરિણામ તો સુખ જ સરજાયેલું હોય છે એટલે સાધ્ય સુખનું જ હોય તે માટે કેવી રીતનું ? ગળ્યું ખાતાં સુખ થાકી જાય તો ખારું કે તીખું ખાવાની ઇચ્છા થાય પણ આ સુખને ભોગવતા અનતો કાળ વ્યતીત થવા છતાં તેના વળાવિયા તરીકે મધ્યે કોઈને ઇચ્છતો નથી અરે ! સળગાગટ સુખ ભોગવવાની વાંચ્છા કરે છે અર્થાત્ સુખનો છેડો નથી તેને આડો હાથ ન દેવાય ભોજન પાણીમાં તો આડો હાથ દેવાય ટાઢ તાપને માટે આડો હાથ ખરો પણ સુખમાં આડો હાથ નથી તેવું સુખ જોઈએ-એટલે દુઃખ ન

થાય તેવું ક્યાં તેવું સ્થળ છે ત્યાં તે વિચાર્યું ? રોગની ઇચ્છા હોય તો ખાણ તરફ જવું જોઇએ પ્રથમ ખાણનો ખ્યાલ ન હોય તો હીરો ક્યાંથી મળે ? દુ:ખ ન થાય, નાશ ન પામે અને સંપૂર્ણ તેવું સુખ છે ક્યાં ? સ્થાનના નિશ્ચય વિના ઉપાયનો નિશ્ચય કરે કોણ ? ઉપાયના નિશ્ચય વિના પ્રવૃત્તિ પણ કોણ કરે ? ધન માલ મિલકત આદિ જે દુનિયામાં મેળવે છે તેના માટે સર્ટિફિકેટ છે કે તે મૂકી જવાનું તે (મૂકાવવા) રૂપે કાયદો આડે આવશે જે કંઇ વસ્તુની પ્રાપ્તિ આ દુનિયામાં કરી તે સર્વ મેલી જવાનું પણ લઇ જવાનું નહીં ધનમાલરૂપ જે સુખના સાધનો તે તો મૂકી જવાના છે એટલે પાછા નિરાધાર બન્યા. વળી કહીએ છીએ કે "द्रव्याणि तिष्ठन्ति गृहे" એટલે કરોડો ભેગા કર્યા અને મમ્મણ શેઠ જેવાએ અબ્જો ભેગા કર્યા, છતાં રહે તો ઘરે બે દિવસમાં કોઈની સાથે એવી મહોબ્બત થાય છે કે તે વળાવવા આવે પણ આ દ્રવ્ય તો મરતી વખતે ઘરે જ રહે છે. જેની પાછળ તમોએ તમારી જિંદગી વેડફી નાખી છે "આવજો" કહેવા પણ નથી આવતું હવે તે જડ છે એટલે ન બોલે પણ ચેતન હોય તો વિચારેને તે માટે કહે છે કે "नार्यो विश्रामभूमय स्त्री ચેતન છે એટલે તે પણ ચેક આવે ? પાછી વળે ચકલાથી પાછી જ ફરે સ્ત્રી સુખદુ:ખની ભાગીદાર છે આખરની ભાગીદાર તે નહિ પણ કુટુંબ છે ખવા પીવાની ભાગદાર સ્ત્રી છ અમરુ કુળ વધે કે કુટુંબ" કહેનાર તો કુટુંબી જ નીકળે, પણ તે સ્મશાન સુધી જ આવે હવે તે કોઇક આખરના–ભોગના ભાગીદાર છ પણ સુખ દુ:ખના ભાગીદાર કોઇ નથી અગુઠો કપાય તેની વેદના ફળ તો માત્ર શરીર જ ભોગવે ધન સ્ત્રી કે કુટુંબ ન લે

શરીર તે જ જેથી જન્મ્યા અને મરણના છેલ્લી ઘડી સુધી રહ્યું અને છેવટે ચિતામાં બળી ગયું બધામાં મનભેગ છે એટલે પુણ્યપાપ માને અને ન પણ માને, પણ ચૈતન્ય એમાં મતભેદ નથી નાસ્તિક પણ સમજે છે કે જે મેળવ્યું તે મેલવાનું જ છ આપણે ધનમાલ કુટુંબ

રુપીઆના રહેવાના નથી તેમ તે પણ આપણા હમેશાં રહેવાના નથી જિંદગીમાં જે પોતે કર્મો કરેલા છે તેને અનુસારે જ જીવને જવુ પડે છે એટલે આવતી ગતિને માટે દોરનારો કોણ? એટલે શરીરભવ-ધન-માલ, કુટુંબ કે સ્ત્રી જુદાં પડશે તે વખતે આપણાં કર્મો જ આગળની ગતિ માટે દોરશે. કર્મો વિના કોઈ બીજુ દોરનાર નથી સર્વ મેલીને જવાનુ છે તેના ઉપર સુખની ઈચ્છા રાખી તે આ ભવ પુરતી-જિંદગીના છેડા સુધી. પણ આગળ શું? કહો કે સુખ લોકો સર્વકાળનું અને સાધન મેળવે છે આ ભવનું, તો એ કેમ બને? વો સાધન એવુ મેળવો કે સર્વકાળ માટે સુખ એક સરખુ રહે તે સાધન કયુ? તો ધર્મની ભેર જે આવતા ભવમાં જવાબ દેશે, ધન-માલ કુટુંબ, સ્ત્રી આદિ પરભવમાં જવાબદાર નથી માટે ધર્મ જ પરભવના જવાબદાર છે અને તેથી લોકોની લાગણી ધર્મ પ્રત્યે થાય તો આશ્ચર્ય નથી અને તેથી આર્ય માત્ર ધર્મશબ્દ સાંભળી ખુશ થાય છે, કોઈ ભરાતો નથી હવે ધર્મ આટલો વ્હાલો છતાં એક વાત ધ્યાન રાખવી કે જેમ વસ્તુ કિંમતી વધારે તેમ કમાઈનો ડર વધારે હીરા મોતી સોના-ચાંદી રુવં બનાવટી થવા પણ ગાણુ, લોઢુ કે ધુળ બનાવટી નથી થતા કારણ કે કિંમતી નથી જેની કિંમત વધારે હોય તે વધારે બનાવટવાળુ હોય. હવે અહિં ધર્મ કિંમતી છે કિંમતી કેમ? તો પૈસાની ત્રણ પાઈઓ હોય તો તેમાં કિંમતી પૈસો જ ગણાય, કારણ એકથી અનેક થયો તેમજ રૂપીઆના આના-ઓ-રૂપીઓ કિંમતી જેનાથી વધારે મળે તે વધુ કિંમતી ગણાય, તેમ અહિં પણ આ ધર્મ એ મનુષ્યપણુ, પંચેન્દ્રિયપણુ, આર્યક્ષેત્ર ઉત્તમ કુળ, જાતિ, ધનમાલ, સ્ત્રી કુટુંબ અને તમામ સુખની સામગ્રી મેળવી દે એટલે તે ધર્મને પછી કિંમતી કહેવો જ પડે હવે જેનાથી અનેક વસ્તુ મળતી હોય તે મુળ વસ્તુ કિંમતી લેખાય. સામાન્ય દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો પણ ધર્મ કિંમતી લાગ્યા વિના ન જ રહે હવે ધર્મ જ પરભવમાં સાથે આવનાર અને તે ધર્મ જ ભવોભવ માટે

મેકરૂપ છે હીરામાં જેટલો ઠગો ન હોય તેનાથી વધુ ઠગો ધર્મમાં રહેલો છે કારણ તેની કિંમત સર્વશ્રેષ્ઠ છે પાઘમાં ઠગાયા તો પાઘ ગઈ. પૈસા આના કે રૂપીઆમાં ઠગાયા તો તેટલું જ નુકશાન પણ ધર્મમાં જો ઠગાયા તો ભવોભવનું નુકસાન થાય શાકમાં ઠગાયા તો દિન પણ બાબડીમાં ઠગાયા તો જિંદગી બગડે પણ ધર્મમાં ઠગાયા તો ભવોભવ બગડે. ત્યારે કરવું શું ? તો ધર્મની પરીક્ષા કરવી હવે શાકભાજી કાપડ કે દાગીના લાવવા માટે બીજાને બળાવે પણ મોતી જેવી કિંમતી વસ્તુ લાવવાની હોય અને ઠગાવાનું જણાતું હોય તો પોતે જ જાય જ્યારે પાઇ પઇમાં કે રૂપીયા ઠગાવાનું હોય તો સાવચેત થઈએ છીએ તો જેનાથી ભવોભવ સુધી ઠગાવાનું થાય તો પરીક્ષા કરવી જોઇએ હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે કે-ધર્માર્થી પ્રાણીએ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિએ ધર્મને તપાસવો જોઈએ સૂક્ષ્મબુદ્ધયા સદા જ્ઞેય હીરામોતી પારખવામાં જે બુદ્ધિ રાખો તેના કરતાં પણ અતિ સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ધર્મને જાણવો જોઇએ. શા માટે ? કારણ ભવિતવ્યતા સારી હશે તો ધર્મ સારો મળશે અને ભવિતવ્યતા વાંકી હશે તો ખરાબ નામ થશે. વળી સારો મળવા છતાં ભવિતવ્યતા વાંકી હશે તો પાછો ખરાબ પ્રમ થશે માટે ભવિતવ્યતા ઉપર જ આધાર રાખવો તો કહે છે કે નહિ ભવિતવ્યતાનું કામ તો યોગ્ય સ્થાને પહોંચાડી દેવું પછી પ્રવૃત્તિ જીવે પોતે કરવાની છે યથાપ્રવૃત્તિકરણ સુધી ભવિતવ્યતા પણ અપૂર્વકરણ તો આત્માના ઉદ્યમ સિવાય બને જ નહિ અપૂર્વકરણ ભવિતવ્યતાને ન જ બનાવે પછી અનિવૃત્તિકરણ તો ભવિતવ્યતાને બનાવે જ ક્યાંથી ? તે સર્વ પુરુષ પ્રયત્નના કાર્યો છે તમે માનો છો કે ભવિતવ્યતા અનુકૂળ થશે પણ તેમ નહિ અને

બુદ્ધિ વિના ધર્મના પરિણામ છતાં અધર્મ થશે

સૂક્ષ્મબુદ્ધિએ ધર્મને તપાસો હવે ક્રિયાએ ધર્મ અને પરિણામે ધર્મ ? અહિં અમારા પરિણામ ધર્મના હશે એટલે ધર્મબાધ નહિ થાય ને ? શાસ્ત્રકાર કહે છે કે—જો પરિણામ કામ નથી લાગતા તો આ

વાક્ય અનુપયોગી છે ' તે ના, છે તો ઉપયોગી, પણ પ્રસંગે →
કોઈક આકસ્મિક યોગે જીવહિંસા થાય ત્યારે પરિણામ સારા હતા
તેથી કર્મબંધ થાય પણ ધર્મ જ ગણાય હવે કોઈક જીવને મર
વાના ઇરાદાથી વિષ આપ્યું પણ તેના શરીરમાં રોગ હતો અને
તેથી બચી ગયો, પણ અહિં આકસ્મિક યોગે બચ્યો જ, છતાં તે
ધર્મ ન ગણાય પણ કર્મબંધ જ ગણાય આકસ્મિક યોગે ' ક્રિયાએ
કર્મ'' અને ' પરિણામે બંધ ' એ વાક્ય સત્ય જગે આગળ
કરાય તો મુસ્લીમો આપની કતલ કરે તે પણ ધર્મ ગણાય અહિં તેના
પરિણામ તો ધર્મના ગણાય છતા ધર્મ ન જ ગણાય તેમ માંસા
પક્ષીઓ બકરા કે પાડા ગધેડાના હોમો કરે, તેથી પરિણામ તો
ધર્મના છે છતા તે ધર્મ ન જ ગણાય આવા વિચારો ઉપર
મીંડું નહિ રાખવું પણ સૂક્ષ્મબુદ્ધિએ ધર્મને તપાસવો હવે જો
નહિ તપાસીએ તો ફલ નહિ મળે ને ? તો ના શુદ્ધિ ધર્મની હોવા
છતાં એ પ્રમાણે વર્તવાથી ધર્મનો નાશ થશે. બીજી રીતે ધર્મની શુદ્ધિ
એ રહેતા છતાં ધર્મનો નાશ ડગલે ને પગલે થશે તે કેવી રીતે જાણશો !
ત્યારે હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજે બે દાખલા આપ્યા છે તેમાં એક
એ છે કે-કોઈક રાજા મહારાજા છે તે જંગલમાં ગયો છે ત્યાં કોઈક
ગરીબ ભૂખ્યો તરસ્યો ભટકતો હતો તે ગરીબને સાધન મળ્યું છે
તેવામાં પેલો રાજા હતો તેને દેખ્યો પણ તે મૂર્છાગત હતો જ ને
ભટકતાં ભટકતાં એક વખત ગરીબને રાજાએ વાઘવરુથી બચાવ્યો. અહિં
ગરીબે વિચાર કર્યો કે-જગતમાં અનાજ એ ખાવાની ચીજ ખરી પણ
'ઉપકાર તો વાળવાની ચીજ છે, ખાવાની નથી હવે આ રાજાનો
ઉપકાર શી રીતે વાળું ? કારણ આ તો છે રાજા હવે તેણે વિચાર
કર્યો કે-કોઈક ભવિતવ્યતાએ આ રાજા પદભ્રષ્ટ થઈ ગરીબપણે જંગ
લમાં રખડે અને હું રાજાની સ્થિતિમાં આવી તેને ઉપકાર કરું તો
સરખો ઉપકાર વળે અહિં આવા વિચારવાળાને હિતચિંતક
ગણવો ? જો કે દૃષ્ટિ તો ઉપકારની છે પણ ઉપકારની જગ્યા અહિં

અપકાર વિચારતામા કઈ કમીના છે ? અહિં અચિંતચિંતનનો પાર નથી કેમ ? બારીક બુદ્ધિ નથી તેને લીધે કે મહારાજે આપણને ધર્મ આપ્યો છે પણ તેમનો ઉપકાર ગણે નાથી ? ફરી પાછા તે સંસારમા આવે રખડતા થાય અને હું ધર્મ સમ્યક્ત્વની તીર્થંકરપણે થઇ દેશના આપુ તો મહ્યો ઉપકારનો વળે અહિં પણ વિચાર ઉપકારનો બદલો વાળવારૂપ છે પણ દ્રષ્ટિમા અપકારનો પાર નથી. હવે એક આચાર્ય વિહાર કરતા ગામમા ગયા છે ત્યાં વ્યાખ્યા ચલાવી છે કે-એક જ્ઞાન એવી ચીજ છે કે અપ્રતિપાતી છે સમર્થ જ્ઞાનીએ એમ વિચાર્યું કે હું ક્યા આ ભણ્યો ? આ તો ચોમપરોણો જેવા કરે છે આ વિગાથી ઉંભ ભરે જ્ઞાનનો પારો ન આવ્યો અને મર્મ જાણ્યા અપૂર્વ શ્રદ્ધાવાળા હોય, ચારિત્ર પણ પ્રતિપાતી હોય છતા અગીઆરમા ગુણઠાણેથી પડી જાય અપ્રતિપાતિ કોઇ ગુણ હોય તો વૈયાવચ્ચ જ વૈયાવચ્ચ ક્યા પછી તેનુ ગ્રહણ, નિષ્ફળ કરે તો જાગુ તેને તો તેનુ ફળ મળ્યા વિના ન જ રહે અભિમાને જ્ઞાન જાય ક્રોધે તપનું ફળ જાય પણ વૈયાવચ્ચનુ ફળ તો અભિમાને ક્રોધ કે માયાથી પણ ન જાય તેનુ ફળ તો જરૂર મળે મળે ને મળેજ, એટલુ જ નહિ પણ ભગવાન મહાવીર મહારાજ ગૌતમને જણાવે છે કે-જે બીમાર સાધુની માવજત કરનારો તે જ મને માનનારો, મને નહિ માનનારો તે અવશ્ય માંદાની માવજત કરનારો હોય જ હવે ચક્રવર્તી દુનિયામા શૂરવીરમા શૂરવીર પણ તેને ચૂરી નાખવાની તાકાત કોનામા ? કહો કે આઠ્ઠઅઠ્ઠમા પણ આઠ્ઠ અઠ્ઠમા એ તાકાત ક્યાથી ? કહો કે વૈયાવચ્ચના પ્રભાવે અહિં જો કે ચક્રવર્તીપણાના પ્રભાવે મૂકી પગી નહિ અને કદાચ ઉપાડતાની સાથે જો પડી હોય, તો ભરત અને ચક્રવર્તીનો ભાખુ વગી જાત અહિં આવી તાકાત વૈયાવચ્ચના ગુણે જ મળી છે હવે આવી રીતે વ્યાખ્યા કરી ત્યારે મંઈ ભરિકે પચ્ચક્ખાણ માગ્યા કે મારે વૈયાવચ્ચ કરવી,

અહિ ગુરુ આપે અને પોતે પચ્ચક્ખાણ લે એટલે ઉપાશ્રય ઘણા હોય, સાધુની જોગવાઈ હોય એટલે રહેજે લાભ મળે, પણ કોઈક દિન એવો આવ્યો કે જ્યાં કોઈ માંદો જ નહિ સાધુ અહિ વિચારે છે કે આચાર્ય મહારાજે વૈયાવચ્ચનું ફળ કેટલું બધું બતાવ્યું હતું મારો ઉત્તમ અભિગ્રહ પણ છે છતાં કોઈ સાધુ માંદો ન પડ્યો અહિ બુદ્ધિ વૈયાવચ્ચની જોવા છતાં કોઈ સાધુ માંદો ન પડ્યો અને તેથી હું નિર્ભાગી છું **અહો મેઽધન્યતા** " એમ બોલે છે અહિ સાધુ માંદા ન થયા તેથી પોતાનું વાંછિત ન થયું એટલે વૈયાવચ્ચનો વખત ન મળ્યો અહિ આની બુદ્ધિ વૈયાવચ્ચની । એટલે શ્રેષ્ઠ અભિગ્રહ પાળવાની છતાં શાસ્ત્રકાર તેને અધર્મ જ કહે છે કારણ બીમાર સાધુ થાય તેમાં પોતાનું ભાગ્ય માને છે અહિ ધર્મની બુદ્ધિ છતાં ધર્મનો નાશ કરનારા થાય છે હિંદુઓ બીજાને મારે ત્યારે ધર્મનું કામ સમજે પણ થાય છે અધર્મ કેમ ? તેથી કહે છે કે—**જો તમને ધર્મની ઇચ્છા હોય તો ધર્મમં બારીક બુદ્ધિથી જોવો પડશે**, બુદ્ધિ ધર્મની છતાં ધર્મનો નાશ કરનારા થશો આ ઉપરથી એ નક્કી કર્યું કે—ધર્મના અર્થીઓએ ધર્મની પરીક્ષા કરવી જોઈએ ધર્મ તે રખડતી ચીજ નથી કે વગર પરીક્ષાએ તે આવી જાય વળી **ધર્મબિન્દુ**માં પણ લખ્યું છે કે—ધર્મની પરીક્ષા કરીને ગ્રહણ કરવો ધર્મની પરીક્ષા કરવામાં જીવો બધા એક સરખા હોતા નથી કેટલાક બાળ જીવો લિંગદ્વારાએ પરીક્ષા કરે, મધ્યમો વર્તનથી અને તત્ત્વોદ્વારાએ બુધ લોકો પરીક્ષા કરે. એટલે પરિણામ તત્ત્વ અને ભાવનાએ ધર્મની પરીક્ષા પંડિતો કરે. આ કંઈ ધ્યાનમાં ઉતર્યું નહિ કારણ આ આખું શાસન લિંગઉપર જ આધાર રાખીને રહેલું છે ભગવાન્ ઋષભદેવજી ચાર હજાર પુરુષો સાથે રાજ્યો આપીને વિહાર કરતા ભિક્ષાને માટે ભમે છે છતાં કોઈ ભિક્ષા નથી આપતું હવે તેમની સાથે ચાર હજાર સાધુ હતા તે ભિક્ષા નહિ મળવાથી એક જ વર્ષમાં જવા ખસી ગયા અને તાપસો થયા છતાં વેષમે ભગવાન્ ઋષભદેવ-

હને પાછુ કરાવ્યુ તેમા હેતુ શો ? પાચ્યુમા તે સમજ્યો શી રીતે ? કહો કે ભગવાન ઋષભદેવજીનો બાહ્યત્યાગ કે ચિન્હ દેખીને તેણે વિચાર્યું અને તેથી જાતિસ્મરણ થયુ પછી સાધુ આચાર જાણ્યો અને રસ વહોરાવ્યો આ સર્વની જડ બાહ્યલિંગ છે આ શાસનમા જે દાનાદિ ધર્મો સાધુપણાની લાઇનના પ્રવર્ત્યા છે તે બાહ્યલિંગના પ્રતાપે જ વળી શાસન કહે છે કે-તત્ત્વ હોય પણ બહારના લિંગ ન જણાતા હોય તો માનવા નહિ જેમ, ભરત મહારાજને આરિસા ભુવનમા કેવળજ્ઞાન થયુ છતાં દેવેન્દ્રમુખથી આવ્યા છતા વદન ન કર્યું અહિ કેવળજ્ઞાન જેવી તાત્ત્વિક દશા છતાં બહારના ત્યાગના ચિન્હો ન હોવાથી વદન ન કર્યું અને મુખે જણાવ્યુ તમો ત્યાગ કરો તો જ વદન કરુ જ્યાં સુધી ત્યાગ ન કરો ત્યા સુધી વદનને લાયક નથી અને હુ પણ વદન કરવાને લાયક નથી અહિ બાહ્ય લિંગને શાસ્ત્રકારોએ કેટલુ બધુ પ્રાધાન્ય આપ્યુ ? કેવળજ્ઞાન છતા પણ બહારના ત્યાગ વિના ન જ માન્યા તેમ શ્રેયાસકુમારનું તીર્થકરના ત્યાગધર્મ પ્રત્યે લક્ષ ગયુ પછી જ જાતિસ્મરણ થયુ અને દાન ધર્મ પ્રવર્ત્યો ન્યાયની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો 'સાધ્ય હોય ત્યા સાધન હોય ન પણ હોય' પણ સાધન હોય ત્યા સાધ્ય હોય જ અનુમાનની દૃષ્ટિએ વિચારશો તો ધૂમાડો હોય ત્યાં અગ્નિ જરૂર હોય પણ અગ્નિ હોય ત્યા તો ધૂમાડો હોય કે ન પણ હોય જેમ લાકડાં છાણાના અગ્નિમા ધૂમાડો હોય પણ લોઢાના અગ્નિમા ધૂમાડો ન હોય તેમ અહિ સમ્યક્ત્વ હોય ત્યા પ્રશમાદિ ચિહ્ન હોય અને ન પણ હોય પણ પ્રશમાદિ હોય ત્યાં સમ્યક્ત્વ જરૂર હોય એટલે સાધન કે હેતુ હોય ત્યા સાધ્ય જરૂર હોય હવે સાધન દ્વારા સાધ્યને માનનારાને તમો બાળક શી રીતે કહો છો ? સાધ્ય સિવાય સાધન હોતુ નથી. નિયમ હોવા છતા બાળકપણુ કેમ ? પણ અમે એકલા લિંગ દ્વારાએ બાળક કહીએ છીએ એમ નહિ, પણ દૃષ્ટિ પ્રધાન હ... એકલા દેખવા માત્રથી જ્ઞાન નથી

એને પારણું કરાવ્યું તેમા હેતુ શો ? પારણામા તે સમજ્યો શી રીતે ? કહો કે ભગવાન ઋષભદેવજીનો બાહ્યત્યાગ કે ચિન્હ દેખીને તેણે વિચાર્યું અને તેથી જાતિસ્મરણ થયુ પછી સાધુ આચાર જાણ્યો ને રસ વહોરાવ્યો આ સર્વની જડ બાહ્યલિંગ છે આ શાસનમા જે દાનાદિ ધર્મો સાધુપણાની ભાવના પ્રવર્તાવ્યા છે તે બાહ્યલિંગના પ્રતાપેજ વળી શાસ્ત્ર કહે છે "તત્ત્વ હોય પણ બહારના લિંગ ન જણાતા હોય તો માનવા નહિ જેમ, ભરત મહારાજને આરિસા ભુવનમા કેવળજ્ઞાન થયુ છતાં દેવોએ ત્યાં આવ્યા છતાં વંદન ન કર્યું નહિ કેવળજ્ઞાન જેવી તાત્વિક દશા છતાં બહારના ત્યાગના ચિન્હો ન હોવાથી " વંદન ન કર્યું અને મુખે જણાવ્યુ કે તમે ત્યાગ કરો તો જ વંદન કરું જ્યાં સુધી ત્યાગ ન કરો ત્યાં સુધી વંદનને લાયક નથી અને હું પણ વંદન કરવાને લાયક નથી અહિ બાહ્ય લિંગને શાસ્ત્રકારોએ કેટલું બધુ પ્રાધાન્ય આપ્યું ? કેવળજ્ઞાન છતા પણ બહારના ત્યાગ વિના ન જ માન્યા તેમ શ્રેયાંસકુમારનું તીર્થના ત્યાગધર્મ પ્રત્યે લક્ષ ગયુ પછી જ જાતિસ્મરણ થયુ અને દાન ધર્મ પ્રવર્ત્યો ન્યાયની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો સાધ્ય હોય ત્યાં સાધન હોય ન પણ હોય, પણ સાધન હોય ત્યાં સાધ્ય હોય જ અનુમાનની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો ધૂમાડો હોય ત્યાં અગ્નિ જરૂર હોય પણ અગ્નિ હોય ત્યા તો ધૂમાડો હોય કે ન પણ હોય જેમ લાકડા છાણાના અગ્નિમા ધૂમાડો હોય પણ લોઢાના અગ્નિમા ધૂમાડો ન હોય તેમ અહિ સમ્યક્ત્વ હોય ત્યાં પ્રશમાદિ ચિહ્નો હોય અને ન પણ હોય, પણ પ્રશમાદિ હોય ત્યા સમ્યક્ત્વ જરૂર હોય એટલે સાધન કે હેતુ હોય ત્યા સાધ્ય જરૂર હોય હવે ... સાધ્યને માનનારાને તમો બાળક શી રીતે કહો છો ? સ. ... સિવાય સાધન હોતુ નથી. નિયમ હોવા છતા બાળકપણુ કેમ ? અમે એકલા લિંગ વાદીઓને બાળક કહીએ છીએ એમ નહિ પણ ... છે એટલે શ્રેયાંસકુમાર એકલા દેખવા માત્રથી દાન

આપ્યુ પણ વિચાર્યું અને જાણ્યુ પછી દાન ધર્મ શરૂ થયો ત્યાગ તો બાર માસથી લોકોએ દેખ્યો હતો પણ કોઇએ દાન ધર્મ ન પ્રવર્તાવ્યો પણ કહો કે વિચાર અને પરીક્ષાનો અવકાશ બીજાને નહોતો મળ્યો તે વિચાર અને પરીક્ષાનો અવકાશ તો એમને જ મળ્યો તેમ અહીં ઇન્દ્રમહારાજે ત્યાગ માટે ભરતને કહ્યુ હવે અહિ ભરત પાસે ઇંદ્ર આવ્યા કેમ ? અને દીક્ષાદિની વિનતિ કરી કેમ ? કહો કે બાહ્ય ત્યાગરૂપ તત્ત્વદ્રષ્ટિ ધ્યાનમા છે માટે વિચાર વગરના બાહ્ય ત્યાગ ને તત્ત્વ જોતા હવે બાલક માત્ર દેખે અને તેથી પદ્ધતિ કહ્યું, અને તેથી વિચાર કે પરીક્ષા બાલકને ન હોય દુનિયામા નહાના બચ્ચા ઢીંગલીને સાડી છોડી કે બ્હેન કહી ઉપાડી ફેરવે માત્ર અહિ બાહ્ય આકારને જ જોઇને ફેરવે છે ઇન્સાન કે પ્રાણ જોતા નથી. તેમ ધર્મની પરીક્ષામા જેઓ બાહ્ય ત્યાગને તત્ત્વ તરીકે ગણીને તેના આધારે વિચાર અને પરીક્ષા કરનાર હોય તે જ બુધ ગણાય પણ જેઓ વિચારપરીક્ષા કર્યા વિના માત્ર બાહ્ય લિંગને જ જુએ તે બાળક સાધન દ્વારાએ સાધ્યનો નિશ્ચય કરનારા છે તેને બાળક કેમ ? અન્વયવ્યતિરેક વ્યાપ્તિ વિચારી અને કાર્યકારણ ન વિચાર્યા તેથી થયુ શુ ? ધૂમાડો છે એટલે અગ્નિ છે એટલો વિચાર તો ખોટો નથી ને ! વાત સાચી, પણ હવે ચિન્હો બે પ્રકારના છે એક અભ્યતર બીજુ બાહ્ય અભ્યતર કયા ? જેમ રાજાના રાજ્યની પ્રાપ્તિ અને મર્યાનન શક્તિ તે અભ્યતર અને છત્ર ચામરાદિ તે બાહ્ય ચિન્હ નાટકીયામા પણ બાહ્ય ચિન્હ હોય તેથી રાજા ન ગણાય તેમ અહિ ધર્મમા પણ અભ્યતર ચિન્હો હોય છે જે વિચાર કે તત્ત્વરૂપ અભ્યતર ચિન્હ ! જુએ તે માત્ર બાહ્ય ચિન્હ જુએ તે બાળક જેમ ગૌતમ સ્વામીજી બહારથી ધમધમા પ્રભુ વીર પાસે આવ્યા ત્યા ગૌતમ એ શબ્દ કહ્યો તે શાથી ? દુનિયા જાણે છે માત્ર અહિ શું કાનુ ગ્યાન થાય તેથી પ્રભુ વીરના સર્વજ્ઞપણાનો નિર્ણય કરે છે તેથી બાલક ગણવાને ? કયા લિંગ દ્વારાએ બાળક, ? બાહ્ય લિંગ દ્વારા રાજાના અંગે બાહ્ય

અને અભ્યંતર ચિન્હો હોય છે તેમ અહિં બાલક લેવુ નામ કે જે દેખવા માત્રથી સાધ્ય માને તે બાહ્ય લિંગ કહ્યુ. જુએ વિચાર કે પરીક્ષા ન જ કરે માટે બાલક અહિ બાહ્ય લિંગ લેવુ છે તે ધર્મ સાથે સબંધવાળુ નથી મધ્યમ કે બુધ એવી રીતે ધર્મને માનનારા હોય તે આગે વર્તમાન

વ્યાખ્યાન ૬

આપણુ જેલમા કે મહેલમા ?

શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મે ભવ્ય જીવોના ઉપકારાર્થે ષોડશક પ્રકરણની રચના કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે "बाल पश्यति लिंग" આ સસારમા જીવ સ્પર્શ રસ રૂપ ગધ અને સારા શબ્દોવાળા પદાર્થોની પરીક્ષા કેમ કાળથી કરતો આવ્યો છે ત્યારે જ્યારે તિર્યચ પચેન્દ્રિય થયો કે મનુષ્ય પચેન્દ્રિય મનુષ્ય થયો ત્યાર આરામાગ સ્પર્શાદિને ભોગવતો રહ્યો છે, પણ પોતાની તપાસ કરી નથી દુનિયામા આખ રત્ન ગણાય પણ તે કર્મનશીબ ગણાય છે કારણ તે આખ આખા જગતને જુએ પણ પોતાને ન જોઈ શકે પોતાની આખમા ત્યાં તેર જાય તે આખો હો તો જ જોઈ શકે નહિ તો નહિ હવે પોતાનુ કાણુ પોતે જ ન જોઈ શકે અને દુનિયાની તમામ પ્રત્યક્ષ થતી વસ્તુઓને જોઈ શકે છે તેથી આ જીવ દરેક ભવમા કર્મનશીબ ગણો કારણ જ ભવે ત્યારે જ્યા ના, જ્યાક ભોગી થયો ત્યા ભોગીયા' અને તે પછી વ્યાપારમા જે પોતે કે ભોગીયાને વિનાશી ગણો હવે કુટુબકબીલામા આપના ચાવત્ છેલ્લી ઘડીએ 'ડુ હુ' એ આશા રહે છતા તે જીવ પોતાને જોવાવાળો ન થયો દરેક ભવમા બીજા ત્રીજા ચીજોને

એટલે પૌદ્‌ગલિક પદાર્થોને જ જુએ છે હવે પોતાને જોતો નથી હવે પોતાને જોઈ શકે ક્યારે? ધર્મિષ્ટ થાય તો જ પોતાને જોઇ શકે હવે અહીં ધર્મિષ્ટ પ્રથમ થવુ જોઈએ ગણધર મહારાજા સુધર્મસ્વામીજીએ જ્યારે અગોની રચના કરી ત્યારે પ્રથમ આચારાગના પ્રથમ શ્રુતસ્કધનુ પ્રથમ સૂત્ર રચ્યુ હુ ક્યાંથી આવીને અહિ રહ્યો એ ખ્યાલ ધરાવવાવાળા જીવો બહુ જ ઓછા છે હવે કેદ અને મહેલમા ફરક કેટલો? કેદમાં જગતને જોવાનુ ન હોય જો કે તેમા ઓરડા-ઓરડી, બારી-બારણા સર્વ હોય, છતાં જગતની સાથે વ્યવહાર ન હોય અને જ્યા જગતની સાથે વ્યવહાર હોય તેનુ નામ છૂટાપણુ અને તે જ મહેલ કહેવાય હવે આ આખુ જગત્ જન્મમરણની ભીંતના વચ્ચે કેદ થયેલુ છે તે ફક્ત જન્મમરણના આતરાને જ દેખે છે જાનવર હોય કે મનુષ્ય હોય તે આગળનો વિચાર કરે પણ તે મોત સુધીનો પરભવમા શુ થશે તેનો વિચાર જગતમા કોઈ નથી કરતા જુવાનીના-ઘડપણના આદિ સર્વ વિચારો કરાય પણ તે જન્મમરણની ભીંત વચ્ચે ॥ સમજવા તેની બ્હારના વિચારો આવ્યા નથી અને આવતા નથી તે માટે સુધર્મસ્વામીજીએ ઢંઢેરા પીટયો કે-જો તમો કરી તરીકે ન હો, અદગૃહસ્થ તરીકે હો તો બ્હાર જવાની છૂટ, અર્થાત્ કર્મરાજાની કેદમા ન હો તો જન્મ-મરણની ભીંતની બ્હાર જુઓ! એટલે અહિ હુ ક્યાથી આવ્યો? અને હવે મરીને પછી હુ ક્યા જઈશ આવી રીતે જે જુએ તપાસે તે જ જાણકાર આવાને સુધર્મસ્વામીજી જાણકાર કહે છે જન્મમરણના પહેલાની સ્થિતિ ઉપર જેની દૃષ્ટિ જાય તે જ જાણકાર સ્થળનો નિશ્ચય ન થાય એ કબુલ, પણ બીજા ચિહ્નોથી માણસ જાણી જોઈ શકે કે હુ આ ગતિમાથી આવેલો છુ અને અમુક ગતિમાં જનારો છુ આ વિશેષ જ્ઞાન ભલે ન હોય પણ આટલુ જ્ઞાન તો જરૂર હોવુ જોઇએ કે હુ ક્યાથી આવેલ છુ, અને ક્યા જવાનો છુ? અરે! અહિ ભાડૂત તરીકે આવેલ છુ

ભાડુત જીવે ભાડે રાખેલો પ્લોટ

આ જીવનું કમનસીબ છે કે આવું ભાડે રાખે છે. કર્મરાજાએ આપણી પાસે બાંહેધરી લખાવી છે કે હું જે પ્લોટ આપું છું તેમાં મારા આપેલા નકશા પ્રમાણે મકાન કરવું. વળી દરેક ક્ષણે, દિવસે કે મહિને તેને વધારવું ન સમારવું અને ગફલત થાય તો દંડ તરીકે વસુલ કરવું અને તે જીવને ન જણાવવું. વળી બાંહેધરી પૂરી થાય કે ખાલી કરાવું અને નોટીસ પણ ન આપું. વળી પછીનું મકાન જેટલું વધાર ભાડું આપે તે પણ તને તો તો ન જ રહેતા હક આવી શરત પ્રમાણે કર્મરાજા આપણને પ્લોટ આપે. નોટીસમાં તો આટલા દિવસ પર દિનની મુદત કે મર્યાદા હોય, પણ અહિં તો જે સમયે કહે તે સમયે ખાલી કરવાનું. વળી તેના તાબામાં જે કંઈ મમતા ઊભી કરી હોય તેના ઉપર તમારો હક નહિ. આવી રીતનો પ્લોટ તમને ભાડે આપવાનો છે. હવે જો આવો પ્લોટ સરકાર પાસેથી લેવાનો હોય તો કોણ કબુલ કરે? કહો કે કોઈ ન નીકળે. છતાં આ જીવ નીકળ્યો કે એને આ જીવ માતાની કૂખરૂપ પ્લોટમાં રહ્યો છે. ક્ષણે ક્ષણે વધાર અને નવું બનાવે. આયુષ્ય તો પ્રથમથી જ બાંધેલ છે. એટલે ભાડું તો પ્રથમથી જ ભરવાનું છે. વળી તે આયુષ્ય પૂરું થવાનું છે તે જાણવાનું નહિ. પણ જે ક્ષણે પૂરું થાય તે જ ક્ષણે નીકળવાનું. આ શરીરના અંગે જે પાપસાધન કર્યું હોય અને જે રમાતો કે કુટુંબ નામથી વસાવી હોય તે તમારું નહિ. અરે! તમારો હક નહિ. આવો પ્લોટ સરકાર આપવા માગે તો દુનિયામાં કોઈ ન લે, છતાં અહિં મકાન લીધું છે તો હવે કંઈક સાર્થક તો કરવું જોઈએ ને! જેમ બીજાના ભાડા ખરચીએ છીએ તે શાને માટે? બીજા મોટા વ્યાપારમાં ફળ દેખીએ છીએ માટે. તેમ અહિં મનુષ્યપણામાં આવું ભાડે શરીર મળતા છતાં જો એ ફળ મેળવે તો જ તે સાર્થક છે. કયું ફળ મેળવે એમ સુધર્મસ્વામીજી પૂછે છે? તો ત્યાર દૃષ્ટિ કરવી ને ત્યાર તે શું? તો જન્મની પીડા અને મરણની આફત જે દૃષ્ટિ

કરે તે જ ભાગ્યશાળી આવી રીતનું બ્હાર આચારાંગના પહેલા અધ્યયન પ્રથમ ઉદ્દેશ, પ્રથમ શ્રુતસ્કંધ અને પહેલા જ સૂત્રમાં જણાવે છે કે આપણી ચીજ હોય અને તે ખોવાઇ ગયેલી છે પણ તે કોઇની જડેલી માલમ પડે તો પછી લીધા વિના ન રહીએ, માલમ ન પડે તો વાત જુદી પણ માગી છે એમ માલમ પડી એટલે તો લેવાની જ તેમ અહિં અગ્નિ લાગ્યા પછી તેના ઉપર કોઈ પગ નહિ જ મૂકે કારણ તેનાથી બળવાનું જ છે માટે, તેમ અહિં સુધર્મસ્વામીજી કહે છે કે—જ મમરણની ભીંતની બ્હાર જાઓ અને જુઓ તો બસ છે જેમ જાણ્યા પછી અગ્નિ ઉપર પગ મૂકવો મુશ્કેલ છે તેમ અહિં જ મરણ પહેલાની સ્થિતિ, મરણ પછીની સ્થિતિને જો જાણો તો તમે ધર્મ કર્યા વિના અને પાપથી દૂર ખસ્યા વિના રહો નહિ અગ્નિ જાણ્યા પછી બીજો માણસ હાથ નાખવા જાય તો પણ ખેંચી લો, તેમ પોતાનો દાગીનો પાછો મળતો હોય તો તેવા કેટલા ઉત્સુક બનો છો ? અહિં જ મમરણની દીવાલની બ્હાર દૃષ્ટિ કરો એટલે પાપથી ડરવાના અને ધર્મ કરતા થશો જો જોવાનું ન બને તો કામ ન થાય જેમ કેદખાનાના કેદીઓ ભેગા બેસીને ખાય, હસે બોલે-ચાલે તેના જેવું સમજવું જે જન્મની કે મરણની ભીંતથી બ્હાર જુએ તેનો આત્મા કોઈ પ્રકાર પાપથી બંધાશે નહિ અને ધર્મનું આચરણ કર્યા વિના રહેશે નહિ દુનિયામાં વૈરાગ્યની વાતો ઘણા કરે છે પણ એક જ વૈરાગ્યનો શબ્દ ગોખી રાખે તો વૈરાગ્યની જડી જડ સમજાય જડશી ? જેવું કયા ? એટલે જ આગળ બંધમાં ક્યું છે એવું નિશ્ચિત રાખો તો તે ખરેખર વૈરાગ્યનું સ્થાન છે જન્મમરણની ભીંતમાં મરણ ગમ્યાને જોતાં શીખો અને હું આવો તે જવાનો છું એવો નિશ્ચય કરો તો તમો કોઈ દિ' દેવ, ગુરુ અને ધર્મને વળગ્યા સિવાય રહેશો નહિ, પણ તેમાં કેટલાક બાળબુદ્ધિવાળા કેટલાક મધ્યમ બુદ્ધિવાળા અને કેટલાક વિચક્ષણ હોય છે બધા બાળકો કે બધા વિચક્ષણો હોતા નથી. જેમ માતાને —૧૦ ૨૦ વર્ષમાં

છોકરા હોય છતાં બચ્ચાને પાળવા પોષવા વાળાએ જેમ પીરસેલી થાળી ફેંકી દીધી હોય છતાં તેને સમજાવીને ખવરાવે તેવાના હોય કે ત્રણેનો હોય છતાં પોષણ કરવું એ જ માતાની ભાવના હોય જેઓ આત્મકલ્યાણની ભાવના રાખે તે (તીર્થંકરો) તો દરેકનો ઉદ્ધાર કરવાની ભાવનાવાળા હોય "એ આત્મતત્ત્વ સમજ્યું હોય તો સમજે, ન સમજે તો કંઇ નહિ" એવી રીત અખત્યાર કરી તે મને ન પાલવે. એટલે બાળ મધ્યમ કે વિચક્ષણમાંથી જે કોઈ હોય તે દરેકને ધર્મમાર્ગે જોડવા અને ધર્મ પમાડવા શાસ્ત્રકારો કટિબદ્ધ રહે છે અને તેથી ત્રણે ગોઠવી રાખવી પડી

ધર્મીએ કરવાની ત્રણ વસ્તુ

'જો તમો ધર્મી કહેવડાવવા માગતા હો તો ત્રણ વસ્તુ કરવાની જરૂર છે. સંયોગી પ્રવૃત્તિ શારીરિક પ્રવૃત્તિ અને આત્મીય પ્રવૃત્તિનો સુધારો. કારણ સ્વભાવ દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો સંયોગી પ્રવૃત્તિનો સુધારો કેમ ન રહે? આત્માનો સ્વભાવ કોઇપણ ત્રણ પ્રવૃત્તિમાં શુદ્ધ રહેવાનો છે. જો આત્માનો સંયોગની પ્રવૃત્તિમાં શુદ્ધ રહેવાનો સ્વભાવ હોય તો ચારિત્ર મોહનીય કર્મ માનવાનું હોત જ નહિ. ચારિત્ર મોહનીય કર્મ શાને આધારે શાસ્ત્રકાર માનવું? કહો કે પહેલવહેલા સમ્યક્ત્વ એટલે શુદ્ધ શ્રદ્ધા એ ને ન્યાર સંયોગો હોય છોડી શકે કે ન છોડી શકે પણ ધર્મને ધર્મ અને પાપને પાપ માનનારો થા! સંયોગો ઉપર કાબૂ રાખનારો. એટલે પાપમાં પ્રમાદવશાત્ પ્રવર્તવું થતું હોય તો પણ પાપને પાપ માન! તેમ મોક્ષમાર્ગની અંગે શાસ્ત્રકારે શંકા કરી હતી કે જગતમાં એવું કોઇ કામ નથી કરતું કે જે થયું કે નથી થતું તેવું કામ કરવા કોઇ તૈયાર થતું નથી. સ્ત્રીઓ રાંધવા બેસે ત્યારે કાચું અધપક્વ કે પૂર્ણ પાકું સમજે તો જ રાંધવા બેસે. જેને સીઝવું ન સીઝવું કે કાચું રહેવાની ખબર ન હોય તે રાંધવા ન બેસે. તો પછી તમો અમને શી રીતે કહો છો? મોક્ષ મોક્ષ બોલો છો

તે શું ? અમને ખબર નથી કે આ મોક્ષમાર્ગની શરૂઆત છે કે આ વચનો ગાળો છે ! મોક્ષનું સ્થાન કયું છે તે પણ ખબર નથી, તો હાથો મોક્ષ માર્ગે કહો એ શી રીતે બને ? જેવું કરાવવા તમો માગો છો તે તો આખળીયા લાગે છે હવે જેમ ન્હાની છોડીને માતા રસોઈ કરે તે શીખ્યા ન શીખ્યાની ખબર પાડે તેને રાંધવા બાબત સમજણ કે માહિતી આપે એટલે માતાના કહેવા પ્રમાણે છોકરી કરે તેમ અહિં અમને છોડીની સ્થિતિમાં મૂકો છો ? કારણ અમે મોક્ષ માર્ગ સંબંધી કાંઈપણ જાણતા નથી

ચાર ખીંટાઓમાંથી આપણે કયાં ?

હવે અમે ખીંટા ઠોકી દીધા છે, છતાં ન દેખે તો અમારો ઉપાય નથી જેમ અમદાવાદથી આણંદ જવા માટે માઈલે માઈલે ખીંટા ઠોકેલા છે છતાં ન જોઈએ તો વાંક કોનો ? ન જોનારનો જ વાંક કહેવાય સડકવાળાનો કે ખીંટા ઠોકનારનો વાંક ન જ ગણાય તીર્થંકર મહારાજે મોક્ષમાર્ગે જવા માટે બોર્ડો લગાવેલા જ છે, પણ તે ન જોઈએ તો વાંક કોનો ? પ્રથમ ખીંટો એ ઠોક્યો છે કે જ્યારે પાપોને પાપસ્થાનક તરીકે માનો તો પ્રથમ ખીંટે આવ્યા ગણાઓ છોડો કે ન છોડો તે વાત દૂર રાખો પ્રથમ પાપના દરેક કાર્ય કે પ્રવૃત્તિને પાપ તરીકે માનો સંવરના દરેક કાર્યને સંવર તરીકે માનો ત્યારે જ મોક્ષમાર્ગના પ્રથમ ખાટે આવેલા કહેવાઓ બીજા સંયોગમાં જોડાયા એટલે પાપપ્રવૃત્તિમાં જોડાયા હો, છતાં તેને પાપરૂપ ન માનો તે ન બને. જેમ અશીર્ણીયાને ત્યાં મવાખાનું થાય છે અને તેમાં જે ખર્ચ થાય છે તેનું ફળ શું ? એમ હિરાને બાદશાહને પૂછ્યું કારણ કઈ સંપત્તિથી તે ચલાવાય છે ? બાદશાહ શારીરિક કૌટુમ્બિક કે પ્રજાકીય સંપત્તિથી પણ કહી શકે તેમ નથી અહિં ત્રણમાંથી એકે કારણ નથી પણ ફોગટ ખર્ચ છે એટલે જેનાથી એક પણ ફાયદો જણાતા નથી તે નકામું છે, પણ હવે તેને બંધ કરવું જોઈએ કે કવામાં પણ અક્કલ જોઈએ નહિ તો અંધા થાય જેમ કચરો ઘરમાંથી નીકળી

આંખો પવનમાં નાખવા જાય તો પાછો આંખમાં પડે અને આંધો થાય એટલે કે જ્વામાં પણ અક્કલ જોઇએ અક્કલ વિના ફેંકી દેવું તેમાં તો નુકશાન છે તેમ અહિં કાવાદાવાખાતું બંધ કરવું વાજબી છે પણ તે આસાનીથી કરવું જે મનુષ્યોએ આમાં કામ કરીને પોતાનું જીવન ગાળ્યું છે તેનું શું થાય? વાત સાચી છે પણ પ્રથમ આપ બંધ કરવાની વાત કબૂલ કરો પછી તે માણસોની વ્યવસ્થા હું કરીશ, એમ કહી રાત્રિના સમય લાકડાની ભારીઓ લાવીને દિવાને મૂકાવી અને સળગાવી ત્યાં અધકચરાઓ તો પોટકી લઇને ચાલતા થયા પણ જે મક્કમ હતા તેઓ લ્હાયને મોટી દીવાળી ગણતા છ તેથી મોજમઝાહ માને છે અહિં જીવ પાપના સંજોગોથી ડૂબવા છતાં માને છે હા હા! જેમ કાવાદાવામાં કેળવાયેલો લ્હારને આનંદરૂપ માને છે તેમ આ જીવ મોહમદિરામાં ચકચૂર બનેલો હોય ત્યાં પાપની પ્રવૃત્તિઓને હા હા કહેનારો હોય છે તેથી સંયોગો સંબંધોમાં સાવચેત થાઓ, શારીરિક કે આત્મિક સંબંધોની વાત દૂર ગયો પણ પ્રથમ ૧૮ પ્રકાર પાપમાંથી કોઈપણ પાપની પ્રવૃત્તિને પાપરૂપ માન્યા શિવાય ન જ રહે સાધુ સંયમનિર્વાહ માટે અહિંથી સો ડગલા ઉપર ગયો જ્ઞાન માટે – દર્શન માટે ગયો આ સર્વમાં ધર્મ સિવાય બીજું કંઇ નથી છતાં આવો એટલે ઇરિયાવહિયા પડિક્કમો એટલે કે સાધુના પવિત્ર આચારને લીધે પણ થયેલી વિરાધના શાસ્ત્રકારોને ક્ષમ્ય નથી વાત ધ્યાનમાં લો જોતો ચાલ્યો છે જ્ઞાનાદિક નિમિત્તના અંગે ચાલવું થયું છે છતા પણ સો ડગલાની અંદર વિરાધનાની સંભાવના છે ત્યાં પણ ઇરિયાવહિયા કરવા પડે કહો કેમ? શાના અંગે? જ્ઞાનાદિક નિમિત્તને અંગે જ આવસ્સહી કહીને નીકળ્યો છે આગળ ગુરુમહારાજ છે છતાં ત્યાં જઇને ઇરિયાવહિયા પડિક્કમવા પડે એટલે જૈન શાસન અજાણે થયેલી પણ જીવની વિરાધનાને ખમાવ્યા વિના ન જ ચાલે એમ માને છે અહિં ઇરિયાવહિય પડિક્કમે એટલે સ

સમિતિગુપ્તિપૂર્વક વર્તેલો છતાં અને જ્ઞાનાદિક

તે જ કાર્ય બન્યે છતાં પણ 'જે મે જીવા વિરાહિયા' પદો બોલવા પડે. તેથી જૈનશાસન ધર્મને નામે પણ વિરાધનાને ક્ષમ્ય નથી ગણતું. વિરાધનાના ભયે ધર્મના કાર્યો બંધ કરવા નહિ જ કહે. જો કે ધર્મ પ્રવૃત્તિ સર્વ નિરાધનાવાળી છે, તેથી તો બંધ કરવા નહિ જ કહે. નહિ કરો તો દૂષણ માન લાગવાનું એમ શાસ્ત્રકાર કહેશે. તો જે જ્ઞાનાદિની પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રકાર કરાવે ને ન કરવામાં દૂષણ કહે તેવી પ્રવૃત્તિમાં લાગતી વિરાધનાને ગૌણ ગણતા નથી. પ્રતિક્રમણ કરવામાં પણ ઇરિયાવહિયા પડિક્કમવી જોઇએ. સો ડગલાં કે તેથી પણ વધારે ડગલાં આગળ જાઓ તેટલામાં વીર્યોલ્લાસ વધારે ગણાય પણ દંડ તરીકે તો ઇરિયાવહિયા સર્વને કરવાની. આવી વિરાધના પણ જૈન શાસનમાં ક્ષમ્ય નથી. હવે કોઇ વખત વચનનો દંડ આપે એટલે માફી મંગાવે અને કાયિક દંડમાં કાયોત્સર્ગ કરાવે. જેવો ગુન્હો તેવો દંડ આપી શકે. જ્યારે આવી રીતે વિરાધના નિયમિત નથી તો પછી તેના કાર્ય શું? ખાવા માટે હાથ ધોવો પડે અને એંઠો પણ કરવો પડે. કારણ ખાધા વિના પોષણ નથી એ વાત નક્કી હોવાથી હાથ ધોવરાવવાનો જ છે. બચ્ચાનું પોષણ તેમાં કે એને પોષણનો વિચાર અને ખાવાનો ઓર્ડર માબાપ જરૂર કરશે. હવે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રના માર્ગો આત્માના ઉદ્ધાર માટે કહેવાશે તેની સાથે વિરાધનાની માફી માટે ઇરિયાવહિયા પણ કરવાના રહેશે. વળી બીજી બાજુ પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જગતમાં પગ ઉઠાવવો આપણા હાથમાં છે પણ ઉઠાવ્યા પછી ત્યાં તે વખતે હાથની વાત નથી. કારણ આખા શરીરનો બોજો તેના ઉપર આવેલો છે માટે ઉઠાવ્યો નહિ જ રખાય. અહિ ઇરિયાસમિતિથી પ્રથમ પગ જોયેલો છે. વળી નકામો પગ આમ કરે છે એમ નહિ પણ આગળ જવા માટે સંક્રમણ થાય છે. ત્યાં કોઇ જીવ આવ્યો જેમ ચાલતાં ખિસકોલી આવી તે મોટો જીવ હોવાથી કદાચ બચી જાય પણ કોઇ ન્હાનો જીવની વિરાધના થઈ તો પગ મૂકવાથી મરી જ જાય છતાં તેને તેના નિમિત્તે ઉત્તમ

બંધ જ નથી. કારણ કે પ્રયોગથી તે નિર્વધ્ય છે એટલે બંધ નથી. છતાં તમો ઈર્યાવહિયા કરવા જાઓ છો એટલે લાગેલા પાપોનું આલોવવું અહિં પાપ લાગવાની ના પાડો છો તો પછી બંધ જ નથી તો આલોવવાનું કેમ? વાત ખરી પણ તેમાં બે પ્રકારો છે ભવાંતરે હિંસાના ફળો ભોગવવાં પડે એવો સાંપરાયિક જે બંધ છે તે આ ઈર્યાસમિતિવાળાને થતો નથી પરન્તુ એક વાત જોડે જુદી સમજાવે છે કે–ઈર્યાસમિતિવાળાને ઈર્યાવહિયા માત્રથી વિરાધના ચાલી જાય આનો અર્થ શો? ભવાંતરે ભોગવવો પડે તેવો બંધ નહિ પણ ઈર્યાવહિયા પડિક્કમવાથી તે વિરાધનાના બંધનો નાશ થાય એવી હોય અને તેનાથી વિરાધના થઈ તો પ્રથમ સમયે બાંધે, બીજે સમયે વેદે અને ત્રીજે સમયે ક્ષય કરે આટલા માટે ઈર્યાવહિયા. નથી હવે મૂળ વાત ઉપર આવીએ કે અઢાર પાપસ્થાનકોને પાપ તરીકે માનવા અને શ્રદ્ધા કરવી તે મોક્ષનો પ્રથમ ખીટો છે આ ખીટે જ્યારે તમારો આત્મા આવે ત્યારે સમજજો કે પ્રથમ ખીટે આવ્યા તેના બે પ્રકાર છે કેટલાક એવી સ્થિતિના હોય છે કે મહાજન મારા માથા ઉપર પણ ખીલી મારી ખમે નહિ એટલે શારીરિક, કૌટુમ્બિક આદિ સંયોગોના કારણે નિવારણ પાપસ્થાનકોથી નિવર્તે બીજો વર્ગ શરીર કે જીવનના ભોગે પણ સર્વથા હિંસાદિનો ત્યાગ કરે. પહેલો પ્રકાર સંયોગો છતાં શારીરિક જ્યારે બીજો આત્મીક તે વીતરાગ ને ક્ષીણમોહી બને જેનું સ્હાર જેવા સંજોગોમાં ફસાડું ન કરકે પ્રથમ ખીટે પાપસ્થાનકોને તે રૂપે માને બીજો આર્થિક શારીરિક સંજોગો છતાંને પાપ નહિ કરે ત્રીજો ખીટે શરીર કે જીવનના ભોગે પણ ત્યાગ અને ચોથો મનથી પણ હિંસા ન જ કરે આવી રીતના ચાર ખીટામાંથી કયા ખીટે આપણે છીએ તે વિચારો

બાહ્ય લિંગથી પરીક્ષા કરનાર બાળક કેમ?

અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાનીની ચોકડી જે છે તે શા માટે? કહો કે દેશથી કે સર્વથી પાપને રોકવા માટે જ છે જે બાળક છે

તે જ માર્ગ બતાવે છતાં પણ ' જો મે જીવા વિરાહિયા ' ઇરિયાવહિયા પદો બોલવા પડે તેથી જૈનશાસન ધર્મને નામે પણ વિરાધનાને ક્ષમ્ય નથી ગણતું વિરાધનાના ભયે ધર્મના કાર્યો બંધ કરવા નહિ જ કહે જો કે ધર્મ પ્રવૃત્તિ સર્વ વિરાધનાવાળી છે તેથી તેને બંધ કરવા નહિ જ કહે. નહિ તો દૂષણ માત્ર લાગવાનું એમ શાસ્ત્રકાર કહેત. તો વળી જ્ઞાનાદિની પ્રવૃત્તિ શાસ્ત્રકાર કરાવે ને ન કરવામાં દૂષણ કહે, તેની પ્રવૃત્તિમાં લાગતી વિરાધનાને ફરજીયાત ગણતા નથી. પ્રતિક્રમણ કરવામાં પણ ઇરિયાવહિયા પડિક્કમી જોઇએ. સૌ બેસો કે તેથી પણ વધારે કાલ આગળ જાઓ તેમાં વીર્યોલ્લાસ વધારે ગણાય પણ ... તરીકે તો ઇરિયાવહિયા સર્વને કરવાની. માટી વિરાધના પણ જૈન શાસનમાં ક્ષમ્ય નથી. હવે કાઇ વચન વચનનો દંડ આપે એટલે માફી મગાવે અને કાયિક દંડમાં કાયોત્સર્ગ કરાવે જેવો ગુન્હો તેવો દંડ આપી શકે જ્યારે આવી રીતે વિરાધના નિયમિત નથી, તો પછી તેનું શું ? ખાવા માટે હાથ ધોવો પડે અને એઠું પણ કરવો પડે કારણ ખાધા વિના પોષણ નથી એ વાત ખરી હોવાથી હાથ ધોવરાવવાના જ હોય, અન્યનું પોષણ તેમાં છે એટલે પોષણનો વિચાર અને ખાવાનો ઓર્ડર માબાપ જરૂર કરશે હવે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર માર્ગો આત્માના ઉદ્ધાર માટે કહેવાશે તેની સાથે વિરાધનાની માફી માટે ઇરિયાવહિયા પણ કરવાની જોઈએ. વળી બીજી બાજુ પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જગતમાં પગ ઉઠાવવો આપણા હાથમાં છે પણ ઉઠાવ્યા પછી ત્યાં તે વખતે હાથની વાત નથી કારણ આખા શરીરનો બોજો તેના ઉપર આવેલો છે માટે પગ નહિ જ રખાય અહિં ઇરિયાસમિતિથી પ્રથમ પગ જોઈને છે વળી નકામો પગ આમ કર છે એમ નહિ પણ આગળ જવા માટે સંક્રમણ થાય છે ત્યાં કોઇ જીવ આવ્યો જેમ ચાનના ખિસકોલી આવી તે મોગે જીવ હોવાથી કદાચ બચી જાય પણ કોઈ ન્હાના જીવની વિરાધના થઈ તો પગ પડવાથી મરી જ જાય છતાં હિંસા તેના નિમિત્તે ઉત્તમ

બંધ જ નથી. કારણ કે પ્રયોગથી તે નિરવદ્ય છે એટલે બંધ નથી. જ્યારે તમો ઇરિયાવહિયા કરવા જાઓ છો એટલે લાગેલા પ્રાયોગ આદિ પાપ લાગવાની જ ના પાડો છો તો પછી બંધ જ નથી તો આલોવવાનું કેમ? વાત ખરી પણ તેમાં બે પ્રકારો છે અજાણતે હિંસાના ફળો ભોગવવા પડે એવો સાંપરાયિક જે બંધ છે તે આ ઇરિયાસમિતિવાળાને થતો નથી પરન્તુ એક વાત જોડે જુદી સમજવી છે કે-ઇરિયાસમિતિવાળાને ઇરિયાવહિયા માત્રથી વિરાધના થાતી જાય આનો અર્થ શો? અજાણતે આવવા પડે તેનો બંધ નહિ પણ ઇરિયાવહિયા પડિક્કમવાથી તે વિરાધનાના બંધનો નાશ થાય એવી હોય અને તેનાથી વિરાધના થઇ તો પ્રથમ સમયે બાંધે, બીજે સમયે વેદે અને ત્રીજે સમયે ક્ષય કરે. આટલા માટે ઇરિયાવહિયા રાખી. હવે મૂળ વાત ઉપર આવીએ કે અઢાર પાપસ્થાનકોને પાપ તરીકે માનવા અને શ્રદ્ધા કરવી તે મોક્ષનો પ્રથમ પગથિયું છે. આ પગથિયું જ્યારે તમારો આત્મા આવે ત્યારે સમજવું કે પ્રથમ પગથિયે આવ્યા. તેના બે પ્રકાર છે કેટલાક એવી સ્થિતિના હોય છે કે અજ્ઞાન માત્ર માથા ઉપર પણ ખીલી મારી ખસે નહિ એટલે શારીરિક કોઢ ચિત્ર આદિ સંયોગોના કારણે વિરાધના પાપસ્થાનકોથી નિવર્તે બીજો વર્ગ શરીર કે જીવનના ભોગે પણ મર્યાદા કે મારિનો ત્યાગ કરે. પહેલા પ્રકાર સંયોગો હતા લાગી જ્યારે બીજો આત્મીય તે વીતરાગ ને ક્ષીણમોહી બને જેનું સ્વાદ જેવા વર્જનેમાં ફરક ન કરે પ્રથમ પગથિયે પાપસ્થાનકોને તે રૂપ માને. બીજો આર્થિક શારીરિક તજીને ત્યાગીને પાપ નહિ કર ત્રીજે પગથિયે ચઢી કે જીવનના ભોગે પણ ત્યાગ અને ચોથો મનથી પણ ક્રિયા ન જ કર આવી રીતના ચાર પગથિયામાંથી ક્યા પગથિયે આપણે છીએ તે વિચારો

આદિ લિંગથી પરીક્ષા કરનારે આળક કેમ?

અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાનીની ગાડી જોઇએ તે શા માટે? જો કે દેશથી કે સર્વથી પાપને રોકવા માટે જ છે જે આળક છ

તે બાલ સંયોગની સુધરેલી સ્થિતિને દેખે અને તે શાસ્ત્રકારોને ઇષ્ટ છે અને તેથી અપ્રત્યાખ્યાનાવરણીય અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણીયની ચોકડીઓ માનવી પડી, તેથી એ શાસ્ત્રકારોએ નક્કી કર્યું કે-"બાલ પશ્યતિ લિંગ" એટલે સંયોગની સ્થિતિને જ જુએ તે ત્રણમાં નિર્ણય શો? જેમ "રૂપી પુદ્ગલો" એટલે વર્ણાદિ વિના પુદ્ગલો હોય નહિ જે રૂપવાળા હોય તે જ પુદ્ગલો અને પુદ્ગલો જ રૂપી આ એ નિશ્ચય જેમ કર્યો તેમ અહિં બાળકના અંગે ત્રણ વસ્તુ છે તેમાં કોનો નિર્ણય? બાળક જ લિંગને દેખે એમ કહો તો શાસ્ત્રકારે સાધુપણાને અંગે જે વેશાદિનું નિયમિતપણું રાખ્યું તેથી બાળક જ લિંગને દેખે એ ન રહ્યું વિદ્વાનો પણ લિંગને જુએ છે તીર્થંકરો પણ સર્વ ભાવધર્મના ત્યાગને જ જુએ છે કેવળજ્ઞાનાદિ પછી અહિં તો સંસારત્યાગ જ માત્ર છે બાળકો લિંગને જ જુએ છે એટલે બાળકને દેખવાનું જ હોય, વિચાર પણ કે પરીક્ષાનું ન હોય "एव" કાર, "पश्यति" મા મૂકવાનો છે સંયોગિક સુધારાને દેખનારા બાળક હોય એ વાત ચોક્કસ છતાં બહારનો સંયોગ તે ખરેખર કાર્ય છે જેમ અગ્નિનું કાર્ય ધૂમ જેમ અગ્નિના પહેલા ધૂમાડો ન હોય પણ પછી જ હોય તેથી ધૂમાડાને આધાર રાખનારો હોય તે અગ્નિથી ઠગાય નહિ તેમ અહિં બહારની પ્રવૃત્તિનો બગાડ શાથી? આત્માને પાપનો ઉદય છે માટે કહો કે તે કાર્ય છે તેનો સુધારો તે ધર્મિષ્ઠોનું કાર્ય છે આવી રીતે કાર્યદ્વારાએ દોડનારો છે તે ઠગાય કેમ? વિચાર કરી દોડનારો નહિ જ ઠગાય એ નિયમ નથી કારણ વસ્તુ કયા રૂપે હોય અને વિચાર કઈ રીતે? તેમાં અનિયમિતપણું છે તેમ પરીક્ષામાં પણ જેની જેવી બુદ્ધિ હોય તે પ્રમાણે થાય વિચાર અને પરીક્ષા ઉપર આધાર રાખનારને તમે ઊંચા ગણો અને બાળકને નીચે ગણો તે કેમ? લિંગ એ કાર્ય છે કાર્ય દ્વારા નિશ્ચય કરનારો જ નહિ, પણ વિચારદ્વારા કે પરીક્ષાદ્વારા પ્રવર્તાવવાળો

તો કદાચ વાત સાચી પણ શાસ્ત્રકાર કહે છે કે—વ્યાખ્યાનો વિરોધાય સપત્તિ । ફલાણાભાઈ છાણીના એ વાત બોલનારો જે બોલશે તેનો ખુલાસો કર્યો ત્યારે સાચી વાત ખ્યાલમાં આવી પ્રત્યક્ષ બેઠેલા નગીનભાઈ છતા છાણી કેમ ? તો તે જુ । હવે અહિ લિંગદ્વારાએ પરીક્ષા કરવાનું કહેલ છે તે બાહ્ય લિંગ પણ અનિયમિત જેમ અગ્નિની સાથે ધુમાડો તે અનિયમિત ચિહ્ન પણ તાપ કે અજવાળુ તે નિયમિત ચિહ્ન ગણાય અગ્નિના સ્થાન સગડી એ નિયમિત નથી. એકબીજાના પારસ્પરિક સંબંધો છે ચૂલામાં જ અગ્નિ હોય સ્થાન વગર અગ્નિ ન હોય આધાર માં જ હોય પણ તે સબંધ વ્હારનો હોય (કાર્યરૂપ લિંગ ન તે તો આત્મલિંગ લેવુ એટને બાહ્ય લિંગને અમાર કહેશો અને તેથી બાળક વ્હારના સંયોગોની પ્રવૃત્તિને જોઇને તેને જ ધર્મનું સ્થાન ગણે મધ્યમ બુદ્ધિવાળા વિચારોને જોઈને ધર્મપ્રવૃત્તિ કરે પણ તે પરીક્ષના વિચારો નથી લેતા પણ ધર્માર્થીના વિચારો લેવાના છે એકાંત ખાનપીવામાં મૂકવામાં બોલવામાં મન વચન અને કાયામાં કેવા વિચારો રાખે છે તેના અંગેના વિચારો લેવાના છે જેમ પરીક્ષાને અંગે પણ પરીક્ષામાં રહેલ જે તત્ત્વ હોય તેની પરીક્ષા જે તપાસે તેનુ નામ બુધ તેના વિચારો સુધી પહોંચે તે મધ્યમ બુદ્ધિ અને બાહ્ય લિંગને જુએ તે બાળક હવે બાહ્ય વર્તાવથી દેખનારને બાળક કેમ કહાય ? તો બાળક જે વસ્તુ દેખે તે ! અને ધર્મને કેટલો સબંધ છે તે મધ્યમ અને બુધના અંગે કેટલો ધર્મ સાથે સબંધ છે તે તપાસમાં બાહ્ય પ્રવૃત્તિ વર્તન અંગે તત્ત્વ આદિની તપાસ કેમ કરવી તે અગ્ર જણાવાશે.

વ્યાખ્યાન ૭

જાનવર એક ઘરના ગુલામ, આપણે અનેક ઘરના ગુલામ
શાસ્ત્રકાર મહારાજ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ૦ ભવ્ય

જીવોના ઉપકારને માટે ષોડશક પ્રકરણને રચતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે–

"લુબ્ધસ્તુ માર્ગાનુસારી ચ."

આ સંસારમાં અનાદિકાળની રખડપટ્ટી કરતા કરતા મનુષ્યભવની પ્રાપ્તિ થવી મુશ્કેલી હતી છતા તે પ્રાપ્ત થયો, પણ મુશ્કેલીએ મળેલી ચીજનો ઉપયોગ ન કરે તો તે મુશ્કેલી વેઠી નકામી. જેમ એક મનુષ્ય દોડી દોડીને સ્ટેશને પહોંચી પ્લેટફોર્મ ઉપર બેસી રહે અને ટીકીટ ન લે, તો તેની બુદ્ધિની ખામી ગણાય. તેમ આ મનુષ્ય ભવ મુશ્કેલીથી મળેલો છે અને જો તેનો ઉપયોગ ન થાય તો મૂર્ખાઈ ગણાયને ! આ મનુષ્યભવમાં ખાનપાન, મોજશોખ સર્વ થાય છે તે જ તેનો ઉપયોગ છે ને ! એમ માનનારા ભૂલ ખાય છે કારણ તમારે જોઈતા હતા વિષયો, તેણે તમને કબજામાં રાખ્યા જેમ કોઈને આ મનુષ્ય બાલ્યપોષણની જવાબદારી ઉઠાવે ત્યારે વિષયવાસના તૃપ્ત કરે, એના કરતા જાનવરને તો વિષયને અંગે જવાબદારી જ ન્હોતી એટલે તેમાં હું હોત તો સારુ અહિં મનુષ્યમા તો સ્ત્રી છોકરાની જવાબદારી વેઠવી પડે છે શાના અંગે ? વિષયને અંગે. પણ જો જાનવરમાં હોત તો તે જવાબદારી ન ભોગવવી પડત પણ વિધાતાએ ભૂલ કરી કે તને મનુષ્યપણામા નાખ્યો રસનેન્દ્રિયના અંગે વિચારીએ તો મહેનત કરી પૈસા કમાવીએ પછી ખાવા પામીએ પણ કીડી મંકોડામા જન્મ્યા હોત તો વાંધો જ નહિ ઘ્રાણેન્દ્રિયને અંગે વિચારીએ તો સુગંધી પદાર્થ માટે પૈસા ખરચીએ તે મનુષ્યપણામા મોંઘો થાય પણ જો ભમરરૂપ બન્યા હોત તો સ્હેજે રાજમહેલના બગીચામા સૂર્યવિકાસી કમળ ઉપર બેસી શકત તેમજ પંચેન્દ્રિય તિર્યંચમા ઉત્પન્ન થયો હોત તો પોપટ આદિ રૂપે રાજમહેલમા રહી શકત પણ આ મનુષ્યભવને અંગે સાધ્ય જો વિષયભોગજ હોય તો સારુ શું ? કહો કે એવી કોઈ સ્થિતિ હોવી જોઈએ ? જ્યાં ધર્મ અગર પુણ્યપાપનો વિચાર આવે. એકેન્દ્રિય

વિચાર ન કર તેથી અમ ગી કહેવો પડે ગુલામી એને શેઠની આ
જ્ઞાએ ચાલવુ એનુ હિત જેના ચાર તેનુ વર્તન ુ પોતાના હિત
અહિતની દરકાર કર્યા વિના શેઠના કહેવા પ્રમાણે વર્તવુ તેનુ નામ
ગુલામી તેમ મદિ આત્મા ધન કુટુ બ અને બાયડી છોકરાની ગુલામી
કર છે તેનુ હિત તપાસ છે પણ પોતાનુ હિત ા જુએ અને તેથી
તે જાનવર નો અવતાર છે એમ માનો જેમ આપણા ઘરે ગાય કે
ઘોડો હોય તો ચારો ચર દૂર ગાપે અગર ભાર વડે અને છેવટ
જિ દગી ખતમ કર તેમ અહિ આપણે કુ ટુ બમા જાનવર રૂપ છીએ
મરણ વેઠ કરીને છોકરા પૂ ા કરીએ છીએ ાાર કે ઘોડો પોતાનુ
હિત ન જુએ પણ દુઃખ આપ મ મ કરે અને જિ દગી પૂર્ણ થવે
જાય, તેમ આપણે પણ ગુલામ જ છીએ ાાય ઘોડો તો એક ઘ નો
ગુલામ પણ આપણે તો અનેક ઘરના ુલામ છીએ કારણ
પિત્રાઇ-કુટુ બ મબ ગી દરકની તેના કરીએ, છીએ, અને છેવટ
મરી જઈએ છીએ પણ કઇ મેળવતા નથી માટે કઇ ફેર નથી
તેથી જેઓ પુણ્ય પાપનો વિચાર ન કરે આત્મકલ્યાણનો વિચાર
ન કરે, તેમ જ જ મ-મરણની બીતમા પણ ન હોય એને
જ મની પ્રથમ દશા અને મરણ પછીની દશા ઉપર ધ્યાન ન
રાખે, તે મ ગ્ની પચેન્દ્રિય છતા શાસ્ત્રમાં કહે છે કે તે અસગ્નીજ છે,
પછી તે કોઈ પણ ગતિવાળો હોય. અને તેથી દ્દષ્ટિવાદોપદેશિકી
મગ્નાના હિસાબે અમે મ ગ્ની જુદા કહીએ છીએ સગ્ની કોણ ? જેઓ
ધર્મ, પુણ્ય, પાપ, જીવાદિ તત્ત્વોને સમજે કે જાણે તેજ મગ્ની હોઈ
શકે જેને ધર્મનો કે પુણ્યપાપનો વિચાર નથી, આત્મકલ્યાણનો વિ
ચાર ન હોય તે મ ગ્ની ગણાતા જ નથી મનુષ્યપણુ એક અપૂર્વ ચીજ
છે તે આપણને મળી છતા તેનાથી સાધ્ય ન સાધી શક્યા તો પછી
અઠ્ઠમ કરી દેવની આરાધના કરી અને વરદાન માગવા જણાવ્યુ હોય
અને ચિન્તામણિ પ્રાપ્ત કરવા છતા માગવા વખતે ગાવળીયો માગીએ
તો શુ કરે ? જેમ દુર્લભ મનુષ્યભવ મળવા છતા છેવટ વિષયોની જ

માગણી, કે જે નસા નરમા ખાવનાર છે આથી બીતજ જૂવો છે મનુષ્યપણુ મેળવ્યા પછી ધર્મની સાધના રખી ઉના માન્યતા એક સરખી ન પણ બુદ્ધિ ક્ષયોપશમની વિચિત્રતાને લીધે જુદી હે છે આ મે ગુણસ્થાને જો શ્રુતજ્ઞાનનું કેટલુ જ્ઞાન હોય ? તો અષ્ટ પ્રવચનમાતા જેટલુ જ હોય કેવળજ્ઞાન થવાના પ્રથમ સમયે તો ન વળ ચાર પણ હોય એટલે બુદ્ધિની તીવ્રતા મન્દતા બારમાના છે સુધી હોય અને તેથી તેથે ક પાચમે ગુણસ્થાને બુદ્ધિની તીવ્રતા મન્દતા કેર તો તેમા આશ્ચર્ય શુ ! જઘન્યથી આ મે કેટલુ જાણે તો અષ્ટ પ્રવચનમાતાના નામ માત્ર આખુ તેનુ અધ્યયન નહિ કેટલા કો એમ કહે છે ? તેનુ અધ્યયન પણ જાણે નહિ તો નામ માત્રજ બા મે જે મોહ જાણે આવુ હોય તો પણ ક્ષીણમોહનીય હોય નહિ બા માના છે સુધી જ્ઞાનની તીવ્રતા અને મન્દતા હોય એટલે નવ પણ ને ચાર જ્ઞાનવાળા અને ચૌદ પૂર્વી તેમજ અષ્ટ પ્રવચન માતાના નામ માત્રવાળો પણ બારમા સુધી હોય ! શુ? ધર્મ સાધવાને તૈયાર થયેલા મનુષ્યમા તીવ્રતા મન્દતા હોય તેમા નવાઈ નથી અને તેથી શાસ્ત્રકારે ત્રણ પ્રકાર કર્યા એટલે બાલ મધ્યમ અને બુધ પણ હોય એ જ પ્રકારના હોય એવો નિયમ નથી નવમાથી તેણીની વ્યાખ્યાન કર તેને પણ વિચાર એ જ હોય કે મારાથી બીજા જીવને વિરાધના ન થાય જેમ અર્હન્નક મુનિને દેવે ફરમાવ્યો છે એ રીતે ! જો ફરીને અને તેથી તેહીની ધારા અપકાય ઉપર પડે છે અને તેથી જીવની વિરાધના થતી હોવાથી તેમનો આત્મા કપે છે આવી પ જીવ ઉપર અનુકંપા છે તેથી ધર્મને સાધવાવાળા સર્વ જીવો સરખા ન હોય

જમાલીના મતે નવે તત્ત્વોના મુરકેલી.

બધા બુધ ન હોય જુદા જુદા હોય તેથી તે ઓળખવા શી રીતે ? તો બાળક હોય તે સયોગિક ક્રિયાઓને જોઈને ધર્મને માને શારીરિક સયોગ ... વિચારીને ધર્મને માને તે

શાસ્ત્રીય વિચારોને જોઈ તપાસીને આગમ તત્ત્વને માને તે બુધ. એટલે પરીક્ષામાં ધ્યાન હોય તે બુધ, આત્મીય પરીક્ષામાં ઉતરે તે બુધ આવી રીતના ત્રણ પ્રકાર આગળ પણ જણાવી ગયા છીએ આમ હોવાનું કારણ ? બાળક આનું જુએ અને આ જ જુએ, તેમ મધ્યમ અને બુધ માટે પણ નિયમ બાંધવાનું કારણ શું ? શું તમે રોકવા માગો છો ? તો અમે બાળકને વિચાર કરવા જતો હોય તો રોકતા નથી તેમ નિષેધ પણ કરતા નથી પરંતુ એ કંઈ જ નહિ એની એ તાકાત જ નથી કારણ બાળક કહેવાય ત્યાં સુધી કે જેના પ્રયત્નોમાં સુંદરતાનો નિયમ નહિ જેમ હોળીના દહાડે ધૂળ ઉછાળે અને દીવાળીના દિને રૂગડા લત્તા શણગારીને પહેરે તેનો પ્રયત્ન સર્વથા શુભ જ હોય એ ન બને તેમ અહિં જે બાળક ધર્મપરીક્ષામાં ઉતરતો હોય છતાં તેના પ્રયત્નનું સુંદરપણું ન હોય, એટલે જેના વિચારોની સુંદરતા ન હોય તે પરિણામ અભાગે તો હોય જ ક્યાંથી ? તે તો માત્ર બહારના સંયોગો જોઈને કહેવું પડે જેમ કે તપવાળો, મંડવિહારવાળો, રાત્રિભોજન ત્યાગવાળો દેખીને ધન્યવાદ આપે માત્ર બહારના સંયોગો જોઈને ધન્યવાદ આપે પણ અંદરખાનાની કોઈ પણ બાબત ન જુએ, અને તેથી તે પંચાગ્નિ તપસ્યાદિની ક્રમાગણમાં આવી જાય તમારી તપસ્યા દેખીને દુઃખ થાય તેના કરતા પંચાગ્નિ તપ જુએ તો વધારે દુઃખ દેખી તેને ધર્મ માને એટલે બાળક સુંદર જ પ્રયત્નમાં હોય એવો નિયમ નહિ. એટલે બાહ્ય સંયોગિક આચારને દેખી જ્યાં ધન્યવાદ થાય ત્યાં ધર્મ પ્રભુવીરના વખતે એક ગામમાં તળાવ છે તેનો છોકરો વડેરાની સેવાના સિદ્ધાંતવાળો છે જ્યાં માબાપની સેવા કરે છે ત્યાં અભયકુમાર આવી ચડ્યા ત્યારે આ અભયકુમારની સેવામાં ચડ્યો મરણ પામ્યા પછી તેમની સેવા કરે છે તેમ શ્રેણિકની સેવાનો પ્રસંગ આવ્યો યાવત્ પ્રભુ વીરની સેવા કરી જેની સેવા કરવી હોય તેના ઘરની મર્યાદા જાળવીને થાય નહિં તો બનાડીને બગના જેવું થાય બલાડીએ થાળીમાં પીરસીને બગનાને ખાવા કહેવું તે ગમ ન

લાગે. લાકડ નાખીને અપાય તો જ બળતિ થાય તેમ અહિં જેના મની સેવા કરવી હોય તેના સિદ્ધો તેવા પણ અહિં સેવા કરવી છે એ સિદ્ધાંત હતો એટલે જિન પ્રભુ વીરે આપ્યા તે દીક્ષા લેનારીમાં થી પ્રધાન અને સારું જાણપણું આવ્યો તેનું તેનું બાહ્ય હતું ધના બાળકનો સુંદર જ ચાલ થાય એ નિયમ નથી. જો નિયમ બુદ્ધિવાળો હોય ને આચારમાં સંયમ હે એટલે નિરમિત સુંદર આ ચાવાળો હોય ખરો અને ન પણ હોય એટલે ઈર્યાસમિતિ આદિ નિન્હવોમાં ન હોય એમ ન કહી શકીએ તેથી સંયમ જુએ કે જે આ તેથી વ્યાવહારિક નિન્હવોમાં સાધુપણું જુએ એટલે ખાવા પીવામાં બોલ વામાં ચાલવામાં પડિલેહવામાં જુએ પણ તેને એ ખ્યાલ ન આવે કે પચ્ચક્ખાણ ઉપવાસ કેના જુએ પણ સાંજે દિને સવાર ચાર વાગે ચૂનો નાખ્યો એટલે તત્ત્વ આચાર બહારના સંજોગો અને અંદર નું પણ જુએ જેમ સોનાની કસોટી માટે કસ અને પાનું પણ જુએ તેમ અહીં બહાર વિચાર સંયોગો ચિન્હ-પડિલેહણ આદિ તપાસવા સાથે અંદરનું પણ જુએ એટલે માર્ગને અનુસરે એનો અર્થ કરો છો એટલે જિનેશ્વર કહેલા માર્ગને અનુસરે છે કે નહિ? ઈર્યાસમિતિ આદિને જુએ મહાવ્રતના ત્યાગને પણ જુએ, પણ ખરી કસોટી ક્યાં? તો માર્ગને અનુસરે છે કે નહિ. હવે જેમ **જમાલી** અને **મહાવીર**માં ફેર શો? તેમની અપેક્ષાએ જમાલિ મોટો કારણ કર્યા પછી કર્યું કહે અને વીર પરમાત્મા કરવાની શરૂઆતથી કર્યું કહે હવે કર્યું તે તો ચોક્કસ છે પણ જે કરવા માંડ્યું તે તો થાય તે જ કર્યું ગણાય નહિ તો અધ વચ્ચે અજ્ઞાન શરૂ થયાને કર્યું કહીએ તો અધૂરું શું હોય ત્યારે મુશ્કેલી, જેમ મુંબઈ જનાર નીકળેલો વચમાં રોકાય તો મુંબઈ ગયો એ વાક્ય ખોટું પડે અને નિશ્ચય રહે અહિ જમાલીના સૂત્ર પ્રમાણે સ્થૂલદૃષ્ટિએ આપણને કર્યા પછી કર્યું બોલીએ તે ઠીક લાગે પણ સોના ચાંદી કે હીરાના માપવાળા ત્રાજવાએ ન તોળાય એ તો રતી કે ચણાથી તોળાય જરા સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી આગળ

માનો તો જમાલિના મત પ્રમાણે નવે તત્ત્વો બગડી જાય. જેમ મનુષ્ય મરીને દેવમાં ઉપજ્યો, તે મરતાની સાથે દેવપણે થયો અને આયુષ્ય ભોગવ્યું તેથી દેવપણે ન કહેવો તો ? મરણ આદિ મનુષ્યનું આયુષ્ય છે નહિ અને દેવપણે હજુ થયો નથી તો પછી તેને કેવો ગણો ? ઉત્પન્ન થયા પછી જ દેવ કહેવાનો ? ના કીમાં તિર્યંચપણામાં ઉત્પન્ન થાય ત્યારે જ તે ગતિવાળો કહીએ તો મુશ્કેલી. જેમ અજીવ દ્રવ્યણુક આદિ જે સમયે ભેગા થાય તે સમયે દ્વ્યણુક ન કહીએ કારણ જીવનત્વમાં મુશ્કેલી અજીવનત્વમાં પણ મુશ્કેલી પુણ્યમાં શાતા પરિણામ થવા માંડ્યા ત્યારે ન બંધાય પણ તે પરિણામ પૂરા થઈ જાય પછી જ પુણ્ય બંધાય અને તેની જ રીતે પાપમાં સમજવું. કડે માણે કડે' ન માને તો મુશ્કેલી. આશ્રવના અને સંવરના અંગે તેમજ નવર નિર્જરાને અંગે પણ સમજવું. યાવત્ મોક્ષ તે આઠ કર્મો છૂટે તે સમયે મોક્ષ નહિ પણ છૂટવા પછી મોક્ષ. એ રીતે એક પણ તત્ત્વ જમાલિના મતે ટકતું નથી. આદિ બધા અનંતગમા વિહાર પિંડવિશુદ્ધિ સમિતિ ગુપ્તિ વગેરે આઠ પ્રવચનમાતા અને ગાસ્થ ક્રાદિ બાહ્ય અનુષ્ઠાનો જમાલિને પણ હતા. પણ એક તત્ત્વમાં ખસી ગયેલા હોવાથી શાસન બહાર ગણ્યા. તાત્ત્વિક દૃષ્ટિવાળા ભગવાન્ જિનેશ્વર મહારાજે બતાવેલો સમ્યગ્દર્શનાદિ રત્નત્રયીનો જે બતાવેલી છે તેને તપાસતાં પરિણામ કે શુદ્ધ કહેવાય. બાળક, મધ્યમ અને બુધ એ રીતે ત્રણે પ્રકારે જીવોના ધર્મની આરાધના માટે જણાવ્યા.

જમાલી સર્વ બાહ્ય ક્રિયા કરવા અનુસરતા નહોતા

ક્ષણ અને લવ પણ પ્રમાદ ન કરવો જોઈએ અને તેથી મહાવીર મહારાજે જે ઉપદેશ આપેલ છે તે કયા ? ભગવતિજીને વિષે ? ગૌતમ ! એક સમય માત્ર પણ પ્રમાદ કર નહિ. આ ઉપદેશ વગર વિચારો નકામો બેમ આગળ ભાગવત જેવો કેમ ? ખાટ મોટી ખોટ કેમ ? તો ગૌતમને સમસ્ત જ્ઞાન હતું ? સમય પ્રશ્ન

તુ જ્ઞાન તો કેવળીને હોય અરૂપીનુ જ્ઞાન તો સર્વજ્ઞ શિવાય બીજાને હોય જ નહિ વ્યવહારિક કાળાદિ પ્રમાણ છદ્મસ્થને હોય સમય તો સર્વજ્ઞ સિવાય બીજાને જણાય તેમ નથી તો પ્રભુ વીરે ગૌતમ સ્વામીજીને સમયના પણ પ્રમાદ ન કરવા ઉપદેશ કેમ આપ્યો? સમયનુ જ્ઞાન તો છે નહિ છદ્મસ્થનો ઉપયોગ પણ અંતર્મુહૂર્તનો હોય, સમય અરૂપી છે આ ઉપરથી પ્રભુ વીર જણાવે છે કે—સમય પણ પ્રમાદ ન થવો જોઈએ જેમ દુનિયામા કહીએ છીએ કે એક બદામનો પણ ફેર ન પડવો જોઈએ તેમ અહિ ક્ષણ કે લવમાત્ર અપ્રમત્તપણુ હોવુ જોઈએ તેથી સમયનો પણ પ્રમાદ કરીશ નહિ એમ ફરમાવ્યુ અને તેથી બીજા સ્થાનકમા તીર્થંકર પણાને બાંધવાની વાત કરી છે ત્યાં પણ ક્ષણ કે લવની વાત કરી પણ સમયની ન કરી. અહિ ગૌતમસ્વામીજીને સમયનો ઉપયોગ છે તેથી ઉપદેશ આપ્યો છે એમ નહિ પણ ક્ષણ લવ પણ પ્રમાદ ન કરે તે માટે જણાવ્યુ છે હવે સર્વ આવી રીતે તત્ત્વને જુએ એટલે ક્ષણ—લવ જેટલા કાળ પણ પ્રમાદમા જઈશ નહિ અહિ નિરર્થક સમય શબ્દ નથી કર્યો તેથી બુધ તે માર્ગને અનુસરે તે પ્રમાણે ચાલે આ ઉપરથી એક સમયના શુભ પરિણામ આત્માને નિર્જરા કરાવવાવાળા અને પુણ્ય બંધાવનાર છે અને તેમા પ્રથમ પરિણામ થાય અને પછી પુણ્ય બંધાય તો શાસ્ત્રકાર કહે છે કે જે જે સમયે દુનિયામ જેવો વ્યવહાર હોય તેવુ બોલાય મહિનો પગાર પણ એમ નથી આપતો ઘણા વાગે અઢળ માટે મોતી હીરા માનાના વ્યાપારવાળા રતિથી વાત કરે તેમ જૈન શાસ્ત્રકારોનો વ્યવહાર સમયથી છે તેથી જે જે સમયે ઉદય આવે, સંવર, નિર્જરા કે બંધના ભાવમા પ્રવેશ કરે તે તે સમયમા (સમયાન્તરે નહિ) "કડેમાણે કડે" ન માને તો તે અનન્તર સમયે થઈ જાય તેથી શાસ્ત્રકાર ચોકખા શબ્દમા કહે છે કે તે તે સમય શુભ અશુભ કર્મોને બાંધી લે છે જે વખતે જેવા [illegible] થાય તે તે વખતે તેવા કર્મો બંધાય છે

છે એમ કહ્યું ? તો જ્યાં સુધી યોગમાં પ્રવર્તેલો છે ત્યાંસુધી બંધ છે અને તેથી યોગીપણામાં રાગની પ્રવૃત્તિ છે અને બંધ પણ છે તેથી જે જે સમયે જે જે ભાવમાં પ્રવર્તે તે તે સમયે બાધ વિગેરે જમાવી સર્વ બાહ્ય અનુષ્ઠાનોને કે તો પંચસમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિને પણ આચરતો હતો આ માર્ગને અનુસરવાનું તેમાં નહોતું માટે કહે છે કે તાત્ત્વિક માર્ગની અંદર આવીને તેને જ અનુસરે તેજ પંડિત એને ઇરિયાસમિતિ આદિ કે સામાયિક પણ હોય તો પણ માનવામાં બાધા નથી જેમ એક સાધુ નદીમાં ઉતરે ને કાંઠે છે અન્યોમાં ઉતરે છે તે સંયમ પાલનની દૃષ્ટિમાં છે અને બાળવાળા પણ તેવા છે જે તત્ત્વદૃષ્ટિવાળો છે તે વિચારે કે માર્ગમાં છે અને તેથી તે પંડિત ગણાય

ધર્મની સ્વરૂપથી પરીક્ષા

પ્રથમ ત્રણેને અંગે બબ્બે નિર્ણયો કર્યા હતા લિંગમાત્રને દેખનારો બાળક વિચારવાળો મધ્યમ બુદ્ધિ, તત્ત્વને તપાસે તે બુધ આવી રીતે પરીક્ષા અને પરીક્ષા દ્વારાએ વિભાગ કર્યો હતો તેમ અહિ સ્વરૂપ દ્વારાએ નિર્ણય કર્યો છે એટલે કંઇનું વિચાર અને માર્ગની તપાસ એ ત્રણવાળાનું બાલ મધ્યમ અને બુધનું સ્વરૂપ જણાવ્યું હવે આને બાલક કેમ કહેવો ? જેમ એક મનુષ્ય કસદ્વારા, તાવદ્વારા કે અગ્નિદ્વારા પારખે તે પણ સોનું કહેવાય તેમ બાલક સંયોગદ્વારા પારખી દેવગુરુધર્મની તપાસ કરે તેમ મધ્યમ અને બુધ બીજી રીતિએ પારખીને દેવગુરુની તપાસ કરે પણ તે બધાને છેવટમાં સાધ્ય તો દેવ ગુરુ અને ધર્મની આધનાનો કોઈ ચાલીને કોઈ ઘોડા ઉપર કે ગાડીમાં આવ્યા તે બધાનું સાધ્ય મકાનમાં જવું તે તેમ અહિં ત્રણમાં ફેર શો ? આરંભ પિછાણ કેમ ? આવી પ્રચારથી શું કામ છે ? કેટલા બધા એટલા બસ રૂપરૂપથી મતલબ શી ? દેવગુરુ કે ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય એટલે બસ બીજી પંચાત કરીને કામ શું ? વાત ખરી દેવગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા ઉપર જ તત્ત્વ છે પણ જે પરીક્ષા કરવાની દૃષ્ટિ

૭ તેમ કોઈ મનુષ્ય કાળા ચશ્મા પહેરીને ધોળું દેખે તો તે કાળા
પણાને જ જુએ, કારણ ચશ્મા કાળા છે જેવું આપને દેખવામાં આવે
તેવું દેખાય લાલ કે પીળા ચશ્મા હોય તો તેમાં તેવું દેખાય કાચ
લીલો નીલો હોય અને ઘડો આડો નખેલ હોય તો પ્રતિબિંબ કાચના
જેવું જ એટલે કાચના સ્વરૂપ ઉપર પ્રતિબિંબનો આધાર રહે છે
તેમ અહિં પણ દેવ ગુરુ અને ધર્મ એક જ સ્વરૂપે છે દેખનાર
આત્મા ધર્મિષ્ઠ છે તેમાં કંઈ નથી પણ દેખવાની દૃષ્ટિ જુદી હોય
તેથી ફેરફાર પડે વિચક્ષણો દેખે તે બાળક વર્ગને વિચારવા દ્વારાએ
જુએ તે મધ્યમ અને તત્ત્વજ્ઞાનીએ દેખે તે બુધ હવે તેજ મૂઢ જ્ઞાનું
દેખવા માગે છે તેથી રીતે અને તે સત્યોગિક આદિ ત્રણે સ્થિતિ
કેવી હોય એ તેજ પરીક્ષામાં કે જણાવી જુદા જુદા સમજી દેશના
દેવાય તે કેવી રીતે દેશના દેવી તે અધિકાર અગ્રે વર્તમાન

વ્યાખ્યાન ૮

જૈન અને અજૈનોની દૃષ્ટિએ ધર્મસ્વરૂપ

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ ભવ્યોના
ઉપકારાર્થે ષોડશક પ્રકરણને રચતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે—
' बाल: पश्यति लिङ्गं ' આ અધિકારમાં આર્ય માત્ર ધર્મની ઈચ્છા
વાળા છે કોઈપણ આર્ય ધર્મની ઈચ્છા વગરનો નથી અને તેથી
પોતે ધર્મ કરતો હોય કે ન કરતો હોય પણ તેને ધર્મિષ્ઠ કહો ત્યારે
તે ખુશી થાય અને અધર્મી કહો તો નાખુશ થાય એટલે ભૂંડો
એવો પણ પાપનો શબ્દ સાંભળી ખુશ થાય છે વળી પાપ આળખા
મણ હોવાથી પાપી કહેવાથી પોતે નાખુશ થાય છે આથી પાપ
અનિષ્ટ છે અને પુણ્ય ઇષ્ટ છે હવે જેમ જેમ વસ્તુ કિંમતી તેમ
તેમ તેનામાં ભેળસેળ હોય ધૂળ, નેટું નાખવા વિગેરેની બનાવટ કોઈ
ન કરે પણ તેની કિંમત છે જ નહિ જે કિંમતી હોય તેની

લો. બનાવટ કરે ચાંદીના અંગે જર્મન સિલ્વર તેમજ સોના, હીરા-મોતી માટે બનાવટ થઈ પણ ધૂળ લોટા માટે બનાવટ ન થઈ શાથી? શું બનાવટ નહિ થવાનું ? કહો કે તે કિંમતી નથી બનાવટ કે નકલીનો ભય કિંમતની પાછળ છે આ બાજુ ધર્મ એ કિંમતીમાં કિંમતી ચીજ છે કેમ? તો પૈસાની ઢગ પાઈ મળે તો પૈસો પાઈ ત્યાં કિંમતી. તેવી જ રીતે નાના રૂપિઆના ગોળ આવે તેથી આનો મોટો રૂપિઓ કિંમતી હવે ધન માન કુટુંબકબીલો આદિ તમામ વસ્તુ ધર્મથી મળે છે દુનિયામાં ન મળતી ચીજો પણ ધર્મથી મળે છે અને મળતી ચીજો પણ ધર્મથી જ એટલે પુણ્યથી જ મળે છે પાઈ લાખને કોઈ પૈસો ન આપે પણ ત્રણ પાઈઓ લાખ જાય તો પૈસો આપે તેમ પૈસાથી ત્રણ પાઈઓ પણ આવે અહિં એક પુણ્ય જ એવી ઉચ્ચતમ ચીજ છે કે જેનાથી સર્વ ચીજો મળે જગતમાં કોઈ એવી ચીજ નથી કે હવે પંચેંદ્રિયપણું મનુષ્યપણું અને લાખો આવરદા તે સર્વ ધર્મથી જ મળે છે દુનિયામાં મળતી ચીજો ધનમાલ કુટુંબ આદિ પણ તેનાથી જ મળે છે એક ગોરિયાને જશની ઇચ્છા પણ પોતાને અપજશનો ઉદય છે તેને શું થાય? નાત જમાડવી તે હાથની બાજી છે તેમાં ચોવીસીવાળાને બોલાવી નાતનું ખર્ચ પૂછયું તો હોંશે કહ્યા પણ ઉદ્દે ખર્ચ મંજૂર કર્યા અને જશ આપવાની વાત કરી આ બાજુ તૈયારી કરી કારણ નાત જમવાની છે "હાથનું બાજુ" અને "ધનનું મમાડું" અહિં ચોવીસીમાં કોઈ માલિક નથી છતાં જોશે આવ્યું તો ખરો શિયાળાનો દિન હોવાથી ઘીથી કઠણ થયેલા લાડુઓ જોયા અહિં ગઢ ખીજાયા અને ઘી પાછું નખાયું ઘીની તપેલી સાથે દીવેલની તપેલી હતી તે પણ નખાણું અને રાત્રે લાડવા તે વળાઈ ગયા સવારે જમવા ટાણે ઓરડી લાડવાની ખોલી ત્યારે લો! દીવેલના લાડવા એમ બોલવા લાગ્યા તેથી ગોરને જશ ન મળ્યો અહિં ભાગ્ય વિના જશ પણ મળતો નથી હવે સર્વ વસ્તુ પુણ્ય કે ધર્મને આધીન છે અને તેથી જગતમાં કિંમતીમાં

કિમ્તી ચીજ ધર્મ છે અને તે કિંમતી થયો તો પછી તેની પાછળ ખરચ કરવી થવાના અને તેથી જ ધર્મના ફાંટાઓ ઘણા છે જો આ કિંમતી ન હોત તો ફાંટા થાત જ નહિ જેને જોઇએ તે આખ ... ગમે તો જ અસલી માલ મળે પારખી ગ્રહણ કરી લેવો જોઇએ એટલે જેની મતિ નમ્ર થઈ હોય અસલી માલ લેવો હોય તો પારખી ગ્રહણ કરવો એ અહિં ધર્મ આપણને ફલ છે પણ તે પરખી ગમે તો જ લઈ શકાય તે વિના અસલી ધર્મ ન જ મળે. સર્વ જ્ઞાનવાળો ધર્મને તપાસીને લેવાની વાત કહે છે પણ સારો ગણવાનો ... છોકરા છાપના ... સારા ... પણ ... ન નિ ... જેનાથી ચલિતો હાવભાવ તપાસ ત્રીજાએ ... તપાસી જેની ... છે તે બરાબર છે કે નહિ એ પણ જુએ તેમ અહિં ધર્મ લેવાવાળા જુદી જુદી દૃષ્ટિએ વિચાર કરે જેમને સારી બુદ્ધિ નથી ... વિચાર નથી તે માત્ર બાહ્ય ... માત્ર દેખીને ધર્મની તપાસ કરે એટલે સાધુમહારાજના બાહ્ય વર્તન–લોચાદિ ... ઈર્યાસમિતિ આદિ વર્તનને તપાસે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો ... તપાસે ... ત્યાગ લેવામાં ડૂબી જવાનું થાય તો સારું એમ ... તો પ્રાચીનકાળમાં એક શેઠ મહાગ્રામ જવા માટે ... સાથવાળા ... એક માણસ ભીખારી રસ્તામાં મળ્યો અને તેને રસ્તામાં ખાવાનું સારું મળ્યું એટલે તે બીજે દિને ભિક્ષા માટે ફરી નહિ ત્રીજે દિને એથી સારું ખાવાનું આપ્યું નહિ સાર્થવાહે ... કે આજે ... કર્યો ... અહિં ... વિચાર છે કે મેં બે દિન ન ખાધું એટલે પેટ ... કરે છે અહિં બન્ને દિનને આંતરે ... છે અહિં ... કર્યો ... હવે ... શું સાર્થનું કામ શું ... મહાગ્રામની ભાગોળે ... બાંધી રહ્યો ... ત્યાં ... પણ પેટ એક લાવે છે તેને લાભ ... બીજાને ... થાય છે તેથી જે ભોજન કરાવે તે આદ... વગેરે અહિં આ સાધુનું નામ એકપ્રિયિકે

તેવામાં પ્રભુ વીર પધાર્યા ત્યારે સાધુઓ કહે છે કે—ગોચરી જઈએ ત્યારે પ્રભુએ ના પાડી કેમ ? તો પેલા બધા ગામમાં જઈને આવ્યા હતા પછી વીર અનુમતિ આપી ત્યારે ગૌતમસ્વામીજીએ પૂછ્યું કે કેમ પ્રથમ મનાઈ કરી હતી અને હવે કેમ જવાનું કહે છો ? એટલે આખી વાત સમજાવી. અને છેવટે કહ્યું કે—તું ઈન્દ્રનાથને કહે કે—હે એ પિતા ! તને અનેકપિંડિયો જોવાને ઈચ્છે છે આવી રીતે ગૌતમસ્વામીજીએ કહ્યું પછી પોતે વિચારમાં આવે છે કે—મને કહેવાનું તત્ત્વ શું ? કોઈ ગયા પછી પણ વિચાર આવે તેનું નામ જ માલુમ છે તે વિચારે છે કે—તે સાધુઓ તો ઘણે ઘર જઈને લે છે મારે માટે પારણાની તૈયારી બધી જગ્યે થાય છે તથી હું અશુદ્ધ પિંડ લેનારો છું તેઓ માધુકરી વૃત્તિથી લે છે બાળ—જીવો પારણાની વાટ જ જુએ ગોચરી શુદ્ધ છે કે અશુદ્ધ તે પણ ન તપાસે બાળક માત્ર બાહ્ય સંયોગોને જુએ પણ નિયમોને ન તપાસે બાળક ધર્મની પરીક્ષા મહારના સંજોગોથી કરે ત્યારે મધ્યમ સંયોગો અને નિયમોને પણ તપાસે નિયમો કયા ? પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિને પણ પાળે તે હવે તે સમિતિ શું ? પારિભાષિક શબ્દોનો અર્થ કહીએ તો ચાલવામાં, બોલવામાં ખોરાક લેવામાં વસ્તુને મૂકવામાં અને તેને લેવામાં પણ મર્યાદા આનું જ નામ પાંચ સમિતિ પાંચની મર્યાદા સાથે મન વચન અને કાયા ઉપર કાબૂ હોય એટલે સંયોગિક સ્થિતિ સારી હોવા સાથે આ શારીરિક સ્થિતિ સારી હોય તો જ ધર્મ ગણાય જો શારીરિક સ્થિતિ સારી ન હોય તો ધર્મ ન ગણાય મધ્યમ આ બંનેને જુએ, અને બુધ પુરુષ પરીક્ષા જોવા સાથે સિદ્ધાન્ત સાચા છે કે નહિ એ મુખ્યતાએ તપાસે હિંસાદિ પાંચનો ત્યાગ ... સર્વ દર્શનકારોએ માન્યો છે પણ કોઈએ તેને ઓળખાવ્યા નહિ અન્ય મતવાળાએ નવ તત્ત્વો માન્યા પણ મુખ્યમાં જીવાદિ નહિ તેના દ્રવ્ય—પ્રમાણ—પ્રકૃતિ—ઇત્યાદિ રૂપે તેનો વિભાગ કર્યો જૈન ધર્મમાં કર્મને આવવાનું કારણ તેનું નામ આશ્રવ કર્મને રોકવાના

ગમ્ય તેનુ નામ સવર કર્મને તોડવા તેનુ નામ નિર્જરા આ જ તત્ત્વો જૈનોએ માન્યા છે ઇતરોમા દ્રવ્યાદિની મુખ્યતા છે ત્યારે જૈનમા મુખ્યતા જીવાદિની છે હવે તત્ત્વાર્થભાષ્યકાર પણ જીવાદિ તત્ત્વો કહ્યા પણ ધર્માદિ ન કહ્યા તેનુ કે જગતમા સર્વ દ્રવ્ય-પર્યાયો છે ખરા પણ સાધ્ય અને સાધનદૃષ્ટિ જેમા હોય તે જ તત્ત્વ કહેવાય તેવા વિભાગ વિનાના તત્ત્વો મોક્ષ માટે ઉપયોગી ન થાય નૈયાયિકોએ પ્રમાણાદિરૂપ સાખ્યોએ પ્રકૃતિ રૂપે બૌદ્ધોએ વેદાદિરૂપે તત્ત્વોના ભેદો કર્યા પણ જેનાથી બાધક-સાધક માલમ પડે તેને દૂર કરવાના સાધનો હોય તેવી તત્ત્વ તરીકેની વહેંચણી તો જૈનશાસને જ કરી છે નાનો છોકરો કાચના કટકાને મૂકે તો પણ હીરો કરીને કચરાપટ્ટીના ઢગમા નાખે છે અહિ નામ માત્રથી હીરો છે, વસ્તુથી નહિ શબ્દમાત્ર છે ઝવેરી હીરો લઇને પેટીમા મૂકી તાળુ વાસે છે અને તેથી તે શબ્દરૂપ હીરો હોવા છતા વાસ્તવિક છે જીવતત્ત્વને સર્વ આસ્તિકો માને છે પણ તે જીવ સ્વજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો છે એવી રીતે માનવાવાળો એક પણ વર્ગ નથી કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો જીવ નથી તો તે જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરવાનુ અથવા જ્ઞાનાવરણીયાદિને તોડવા માટે સાધનો પણ માનવાનુ ક્યાથી બને ? અન્ય મતોમા મગજનિ કે શારીરિક સ્થિતિ સુધરવા છતા તત્ત્વમા શૂન્ય એટલે કેવલજ્ઞાન સ્વરૂપવાળો કે વીતરાગ સ્વરૂપવાળો જીવ ન માને તેથી ફરક શો ? તેવા નાસ્તિક કહેવાય એજ ને ? પણ નાસ્તિક પાપ નથી એમ કહે અને પાપ કરે તેથી દુર્ગતિ જવાનુ અટકી પડવાનુ નથી પોતે માને કે ન માને પણ સત્કાર્યોનુ ફળ તો મળે જ મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવનારકને તો માનેને ? ગૃહસ્થવેશવાળો મિથ્યાદૃષ્ટિ અને સાધુ પણ નવ ગ્રૈવેયક સુધી જઇ શકે છે જેની સુગન્ધ આવી તે ચાલી જવાના નથી ફળ માનો કે ન માનો તેવી જ રીતે પુણ્ય પાપ માને તો પણ ફળ તો ભોગવવાના છે ન માનવાથી તેના ફળ તો ભોગવવાના જ છે તેથી [illegible] નાસ્તિકમા ફરક શો ? જરાક [illegible]

આવ । જીવના સ્વરૂપને જાણે ત્યાર તેનો પ્રગટ કરવા ઉદ્યમ કરે અને તેને રોકનાર કર્મને જાણી તેને ટાળવા ઉદ્યમ કર હવે જે જાણશે જ નહીં તે ઉદ્યમ શા કરશે? મહિ અને કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ પાળો માને તેને રોકનાર કર્મો માને તે જ પ્રગટાવવા ઉદ્યમ કરે બાકીનાઓ તો ઉદ્યમ જ નહિ કરે તેવી પંડિતો નહીં પ્રકારની સ્થિતિથી તત્ત્વ તરીકે તપાસ કરે એટલે સિદ્ધાંતદ્વારા મધ્યમ તપાસ બાળક બાહ્ય સંજોગ જુએ મધ્યમ શારીરિક સ્થિતિઓ વિચાર કરે જે પંડિત હોય તે આત્માના તત્ત્વની પરીક્ષા કરે આવી રીતે ત્રણેને પરીક્ષાનું સાધન કયું? અને પરીક્ષ્ય કયું? એકને દૃષ્ટિએ વિચાર શક્તિ પરીક્ષાએ સાધન પરીક્ષ્ય સંયોગ શારીરિક અને તત્ત્વ એ ત્રણ છે, પણ મૂળનું સ્વરૂપ કયા જાણવાનું છે? એટલે આનંદ ત્રણ મધ્યમ કોણ અને શુદ્ધ પણ કયું? તેનું સ્વરૂપ શું? તો બાળકની સ્થિતિ એ હોય કે—પ્રયત્ન કરવો પણ ફળ થશે કે નહિ તે વિચારવાનું બાળકને ન 'હોય' બુદ્ધિશાળીઓના પ્રયત્નો ફળના અનુમાને હોય ફળદ્વારાએ પ્રયત્નનો નિશ્ચય કરે એટલે ફળની અપેક્ષાએ જ પ્રયત્નોની મંદતા તીવ્રતા હોવી હોય છે જંગલમાં ગયા હોઈએ અને હાથમાં મોહર રૂપીઓ અને હીરા હોય તો ત્રણેને બચાવવાના પ્રયત્નો જુદા જુદા હોય છે કારણ કિંમત એકબીજાની તારતમ્યતાવાળી છે હવે અહિં રૂપિયાનો મહોરનો અને ઝવેરાતની કિંમત સમજી નુકશાન કેટલું થશે તે ઉપરથી જ પ્રયત્નનું તીવ્ર મંદ અને મધ્યમપણું થાય છે તે કોને? બુદ્ધિશાળીને, પણ બાળકને તો ફળ કે તેના સાધનોનો નિશ્ચય કરીને પ્રવૃત્તિ કરવાની ન હોય બાળકને તો માત્ર ધર્મ કરવો એ એક જ ધ્યેય લક્ષ્ય હોય ફળ તપાસવાનું બાળકને હોય જ નહિ **મધ્યમ બુદ્ધિસ્તુ મધ્યમાચાર** મધ્યમ બુદ્ધિવાળો મધ્યમ આચારમાં પ્રવૃત્તિ કરે જ પંડિત છે તે ફળ સાધન નકે પ્રવૃત્તિને ન દેખે પણ મોક્ષો [illegible]

પૂછીએ તો કહેશે કે—એવ તુ ? તો દશની બાબાદીમા અહિમા તેમ અહિ તિરસ્કારાઓ બાબતી જ ઇચ્છ તિના થાય કે ન થાય તે જુએ તેમ અહિ પતિ કુરતા તો તનુના માગ ન જ તપાસે કેમ વિરાધનાના ત્યાગરૂપે માર્ગ હોય તો તનુ આચરણ કર

આઠ પ્રવચન માતામા પણ મોક્ષની દૃષ્ટિ જેની હોય તે પંડિત

મોક્ષમાર્ગ સિવાય બીજુ પ્રયોજન હોય નહિ તેથી મોક્ષમાર્ગ માટે જ કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ માર્ગ નિર્ગત એક જ પણ તે નહી બોલવાનુ હોય કે વિહાર કરવાનુ હોય પણ માર્ગ તો મોક્ષનો જ છે શારીરિક સયોગિક સ્થિતિઓ પણ માર્ગ વધારનારી હોય તો જ કામ લાગે. તે વિના તે પણ કામે નથી લાગતી કોઈ કહે કે ત્રણવાર પ્રતિક્રમણ કરુ અને તેમા ચાર પાચ કલાક કાઢુ અહિ તે પ્રતિક્રમણના સૂત્રોની શુદ્ધિની સ્થિતિમા છે નવરમા જ ૯ તેમજ વિહારના બાગે હુ ધીમે ધીમે ફરીને વડુ અહી ભિક્ષા કરીને ગામમા ફર કે બહાર ફર તેનુ મને તત્ત્વ નથી મોક્ષમાર્ગ વ્યવસ્થિત થાય આપણા આ ત્યાન ચત્રરે ઇર્યાસમિતિ તે પણ માર્ગ માટે માર્ગનો બે ચલો હોય તો તે કામ ન લાગે. તે કેમ ? તો કોઇ ટેકરા ઉપરથી સાધુને ચક્કર આવ્યા અહી જો ઇર્યાસમિતિમા ધીમે ધીમે ચાલીને જાય તો જવા પહેલા ચક્કરી ખાઈ પેટો પડી જાય તે કામ ન લાગે. તેમ જ ભાષાસમિતિને અગે કોઇ ખોટી વાત કરે અને તેમા ઘણુ જ સારુ કહીએ તો ઠીક નહિ તેનુ કામ બેહાય તેવી જ રીતે પાચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિમા પણ માર્ગની દૃષ્ટિ જેની હોય તે પંડિત હોય આવી રીતે પરીક્ષા કરનારા ત્રણ તેની રીતિઓ પણ ત્રણ જણાવી

ગોચરી વિહાર પડિક્કમણ આતાપનાદિ અસાર છે ?

બાળક દેખવાવાળાના પરીક્ષા કરે શાથી ? સયોગિક સ્થિતિએ મધ્યમ વિચારવાળા પરીક્ષા કરે તે શારીરિક સ્થિતિએ અને બુધ

પરીક્ષા કરે તે આત્મિક સ્થિતિએ જુએ જે અયોગિક સ્થિતિ છે તે આત્માની શુદ્ધિ વિના થતી નથી વિહાર—ત્યાગ—આતાપના આદિ જે કાર્યો છે તે આખી દુનિયા કરતી નથી પણ સાધુઓ કરે છે અને તેને દેખનારા તે બાળક જ કેમ ? અયોગિક સ્થિતિ બે પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે જેમ અગ્નિને અંગે, ઉષ્ણના લહકના પ્રકાશતા એ પણ ચિન્હો છે તેમ સગડી એ પણ ચિન્હ છે કારણ શિયાળામાં કોઈ સગડી લઈને જાય તો કહી શકાય કે આમાં અગ્નિ છે પણ તે સગડી બાહ્ય સાધન છે અહિ બાળક જે અયોગિક સ્થિતિને તપાસે તે બહારના ચિન્હો તપાસે એટલે જેમ રાજાને અંગે મુકુટ કુંડલ તે નાટ્ય હોય તો પણ ધારણ કરે અને નાટકીયો પણ ધારણ કરે. બાહ્ય સ્થિતિ તે અસાર છે તે કેમ ? તો તે નવ ગ્રૈવેયક સુધી બહારની સ્થિતિ લઈ જાય જૈન ધર્મમા પળાતા મહાવ્રતો મોક્ષબુદ્ધિએ ન તે પણ કેવળ દેવેન્દ્રની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ વર્તનો રાખે અરે ! પૂજાવા માટે રાખે જેનાથી દેવલોક મળે તે સ્થિતિને અસાર કેમ કહેવાય ? અહિ પુણ્ય કરીને સાર મળે છે તે અસાર નથી પણ આત્મીય દૃષ્ટિએ–મોક્ષમાર્ગની અપેક્ષાએ અહિં વાત છે, એટલે અયોગિક સ્થિતિથી પુણ્ય બધાય પણ ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો આધાર નથી

વિહાર, ગોચરી, આતાપના, પડિક્કમણાદિ જે બહારની અયોગિક સ્થિતિ તે ભગવાને કહી છે છતા અસાર કેમ ? તે અકર્મ સુધાથી કે તેનાથી ધર્મીપણું આવવું મુશ્કેલ છે તેની સાથે ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો સબંધ નથી

વાછરડાને રગ્યો અને શોભ્યો પણ સારો પણ તેનાથી દૂધ ઉત્પન્ન થવાનો નબંધ નથી તે તો ગાયની સાથે છે તેમ અહિં સયોગિક સ્થિતિને ધર્મ ઉત્પન્ન થવાનો નિયમ નથી કારણ તે બાહ્ય સયોગિક સ્થિતિને ધર્મીઓ ધારણ તો કરે છે પણ તેમા અવિકલ્પો હોય છે છતા તેવી રીતે વર્તવાવાળા–અવિકલ્પીજ હોય એમ નહિ પણ વિકલ્પીય હોય ે વિકલ્પ શાસ્ત્રમા કોને કહ્યા છે ? અભવ્ય અને દુર્ભવ્ય

હવે શાને કે શરૂએ પ્રવૃત્તિ થતા પાછો માર્ગે આવી જાય પણ આ વિડબકને તો અત્યારે ભાવશૂન્ય પ્રવૃત્તિ છે અને આગળ પણ ભાવ નહિ થાય તેવા અભવ્ય સરખા વિડબકો એટલે શાસનની વિડબના કરનારાઓ પણ આ સયોગિક સ્થિતિને ધારણ કર છે તેમને વળી તપસ્યા વિહારાદિ કરવાનુ કામ શુ ? તો કાર્યવશ— એટલે જિનેશ્વર મહારાજા જે વખતે વિચરતા હોય તે વખતે દેવોનુ આવવુ થાય તેથી અભવ્યાદિને એમ થાય કે આ કોઇક સમય જીવ હશે ત્યારે જ દેવ આવે છે આવુ સમયપણુ તે તો સાધુપણાના આચાર સિવાય ન જ મળે આવી વાત દેવો પાસેથી પણ સાભળે કે અમે સાધુ આચારથી દેવપણાને પામ્યા છીએ તેમજ શાસનમા પણ કહેવાય પછી શકાને સ્થાન ન જ રહે. આ ચારિત્ર દેવલોકનુ કારણ છે એમ માની અભવ્ય અને દુર્ભવ્યો પણ સયોગિક સ્થિતિને સુધારવા માગે બાહ્ય સયોગિક સ્થિતિના સુધારા ઉપર ધર્મનો નિશ્ચય નથી એમ હરિભદ્રસૂરિજી કહે છે શાથી નિયમ નથી ? તો દુનિયામા જેમ ધૂમ હોય ત્યા અગ્નિ હોય પણ અગ્નિ હોય ત્યા ધૂમ હોય એવો નિયમ નથી જેમ લોઢાના ગોળામા આવી રીતે બાહ્ય સયોગિક સ્થિતિ સુધરી હોય ત્યા ધર્મ હોવાનો નિયમ નહિ, પણ ધર્મ જ્યા હોય ત્યા તો અંદરની સયોગિક સ્થિતિ સુધરેલી જ હોય એમ બે નિશ્ચય કરવાના ધર્મી હોય તેની જ બાહ્ય સ્થિતિ સુધરેલી હોય જો આત્મા સુધરેલો ન હોય તો બાહ્ય સ્થિતિ સુધરેલી ન હોય ગૃહિલિંગે કે અન્યલિંગે સિદ્ધ કોણ ? જેને અઢારના આચારની માન્યતા હોય તેની તીવ્ર ભાવના થઇ હોય તે લેવાની તૈયારીમા આકસ્મિક ભાવના નિર્વિઘ્ન થઇ હોય તો તેજ લિંગે સાધુ થઈ બેઠો જાય અન્ય લિંગે સિદ્ધ પણ કેવળજ્ઞાન પછી બે ઘડી જ આયુષ્ય હોય તો વધારે હોય તો સ્થવિરમા આવી જ જાય મરુદેવા માતાને જેમ કેવળજ્ઞાન થયુ

અને આયુષ્ય પણ તૂટયુ એટલે અતીર્થસિદ્ધ થયા અન્યલિંગે સિદ્ધ થાય તે ભાવનાથી બન્યુ છે અહિ ત્યાગની ભાવના સારી હતી માટે કેવલજ્ઞાન થાય "નકામા ત્યાગ"વાળાને કેવળજ્ઞાન થયેલું સાંભળ્યુ છે ? એને ત્યાગ નકામો લાગે તે માગમાં રહી શકતો નથી, પછી કેવળજ્ઞાન તો હોય જ ક્યાથી ? હવે સંયોગિક સ્થિતિ સુધરે અને ભાવના ન પણ સુધરે તે બને, પણ ભાવના સારી હોય તેનો સંયોગિક સ્થિતિ સારી હોય જ વિડબકો ચારિત્ર કેમ સારુ પાળે છે અરે ! માખીની પાંખ પણ ન દૂભાય તેવુ ચારિત્ર પાળે "બાવાના નાના બચ્ચા પણ ધૂણીએ જ બેસે" તેમ સર્વજ્ઞ ભગવાન શાસનના વિારી તરીકે શાસ્નને ચલાવતા હોય તે વખતે સાધુઓનો આચાર કેમો ? કહો કે ઢીલુમોહનો તે વખતે અભવ્ય કે દૂરભવ્ય પણ જોડાય તે શાથી ? દેવલોકાદિની ઇચ્છાએ અને તેથી તે વિડબકો સંયોગિક સ્થિતિને ધારણ કરનારા હોય છે, માટે તેમનો ધર્મનો નિયમ ન ગણાય એટલે બાળક સંયોગિક સ્થિતિને નિરખીને ધર્મ તપાસે છે શરીરમાથી અણુસમણુપણે નીકળેલું ઝેર જરૂર જીવાડનારુ છે તમે તો હિંસા ચોરી, જૂઠ આદિ કાર્યવશે છોડ્યા કે મોક્ષને માટે છોડ્યાં પણ તેથી તમારી સદ્ગતિ તો થવાની જ છે ને ? અભવ્યોને ઇચ્છા પુદ્ગલની, ધ્યાન આર્તધ્યાન છે, છતાં તેવી રીતે પાળેલુ સાધુપણું પણ નવ ગ્રૈવેયક સુધી લઇ જાય અન ભલે ન સુધર્યું હોય છતાં આટલી ઉચ્ચ સ્થિતિએ સાધુપણાના બાહ્ય સંયોગ લઇ જાય છે ત્યાગ પોતે ત્યાગ છતાં ત્યાગનું સત્યાનાશ વાળે જેમ સુભૂમ બ્રહ્મદત્ત જેવા ચક્રવર્તી સરખાએ પ્રથમ ભવમાં સાધુપણું લીધાં તે ત્યાગ ખરા પણ પરિણામ શુ ? ત્યાગનો સત્યાનાશ થયો તે ? એટલે બીજા વાસુદેવના ભવમાં પ્રત્યાખ્યાન જ ન પામે વળી એક ત્યાગ પોતે ત્યાગનુ ઝડ જ ઉખાડે જેમ વજ્રસ્વામીજી આગળ પાડોશી આવેના તે કહે છે — ખાના બાપે દીક્ષા ન લીધી હોત તો તે મહોત્સવ કરત " અહિ

દીક્ષાને વિક્કારતા શ્રમક કહેવે તે વજ્રસ્વામીજીના રવાડે રવાડે સળગી રહ્યો છે જો આ મા પોતાનો રાગ છોડે તો મારી દીક્ષા થાય 'મા' નો રાગ છોડાવવા માટે છ મહિના સુધી રુવે છે છ માસની ઉમરે સાધુને આપે છ ત્યારે રોતા બંધ થાય છે અહિ કેટલાક ત્યાગો એવા હોય છે કે આનતા ભવે ત્યાગનું ઝાડ ઊભુ કરે છે.

અહિ બે પ્રકારના ત્યાગમા બાજક કયા ત્યાગને દેખે છે પોતાને લાગે ન વળગે તેવો ત્યાગ ન જ હોય ત્યાગને અ ગે લાગણી હોય તો પછી ધર્મને અ ગે નતિબંધ ન હોય જાણીને કરે એટલા માત્રથી ત્યાગ કહેનો હોય તો તે ત્યાગ તેના ફળ વિગેરેને ન જુએ તે સાચો ત્યાગ ન ગણાય વિગેરે અગ્રે કહેશે

વ્યાખ્યાન ૯

જન્મવા છતા કર્મ ન બાધવુ એ હાથની વાત છે.

વાચ્ચિકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ૦ ભવ્યજીવોના ઉપકારને માટે ષોડશક પ્રકરણની ટીકા કરતા થકા આગળ જણાવી ગયા કે આ સંસારમાં બાહ્યાભ્યત્યાગ આદિ અનાદિકાળથી આ જીવ રખડપટ્ટી કરતો આવ્યો છે કદાચ કહેવામા આવે કે અમને આ જન્મની કે ભવની પણ ખબર નથી દરેક મનુષ્ય ગર્ભમા નવ માસ રહ્યો વળી તિર્યંચ કરતાં વિચિત્ર સ્થિતિમા રહ્યો તિર્યંચોની ગર્ભસ્થિતિ કોઇની ત્રણ માસ કે ચાર માસની અને તે અવસ્થા સીધી, પણ અહિ તો નવ માસ દુર્ગંધીની સ્થિતિમા અને ઊંધે માથે જ ન્મ્યા પછી દુગ ધ સહન ન થાય, પણ ત્યાં તો નવ માસ સુધી રહ્યો તેનો ખ્યાલ કર્યો આવે છે? દરેક જાણે છે કે અમે જન્મ્યા છીએ ઘોડીયામા હીચ્યા છીએ અને માતાનું દૂધ પણ પીધુ છે એ વાત ખરી પણ કઈ જગે ઘોડિયું હતુ તેમજ કઈ દાઇયણ હતી

વિગેરે ગર્ભમાં આવ્યા તે અને જન્મ્યા પછીની બાળકની અવસ્થાનો પણ ખ્યાલ નથી જેને આ ભવના જન્મ સબંધી હેવાલનો ખ્યાલ નથી તેને ગયા ભવની વાત મુશ્કેલ છે તો પછી અનાદિની રખડપટ્ટીની વાત કરવી તે ભેંસ આગળ ભાગવત છે વાત ખરી, પણ નહિ દેખાયેલો પદાર્થ પણ ચિહ્નદ્વારાએ મનાય છે જેમ દાદાના દાદા દેખ્યા નથી તો પણ તે માનવા પડે છે, કારણ કે નહિ તો પિતાદિ હોત જ નહિ એટલે દાદાનાં દાદાના નામો પણ કેટલી વખત ન જાણીએ તો પછી દેખવાની કે ઓળખવાની વાત જ શી કરવી ? છતાં આપણી ઉત્પત્તિ છે એગ્રે પિતાદિની ખાતરી માનવી પડે છે વગર દેખ્યા ખ્યાલમા ન આવે તેવી ચીજ કાર્યદ્વારા માનવી પડે તેમ અહિ પણ જન્મ અને કર્મ એ બેની પરંપરા છે બીજ અને અંકુરાની જેમ પરંપરા છે એટલે બીજ વિના અંકુરા ન હોય અને અંકુરા વિના બીજ પણ ન હોય, તેથી અનાદિની તેની ઉત્પાદક શક્તિ માનવી પડે જો બેમાંથી એકની શરૂઆત કરીએ તો બને નહિ. બંનેની પરંપરા અનાદિની છે કોઇની પણ આદિ કહી શકીએ તેમ નથી અને તેથી બન્ને અનાદિના છે પરસ્પર કાર્યકારણવાળા તે બંને છે એટલે પ્રથમના બીનો અંકુરો તે કાર્ય અને બીજ અંકુરાનું બી તે કાર્ય છે તેમ અહિ શરીરદ્વારાએ જન્મ માનો છો કે નહિ ? અને જો માનો તો કર્મ જન્મની પરંપરા માનવી પડે પ્રથમ કર્મ માને તો કર્મ વિના જન્મ થયો કેમ ! કર્મ વગર જન્મ થાય તેમ નથી, કારણ જીવ તો પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ છે ન્હાય જેવો મૂર્ખ એમ નહિ કહે કે હું નથી પણ સર્વ કોઇ હું છુ એમ જ કહેશે સુખી દુઃખી પણ સર્વ કોઈ કહે છે તેથી જ જન્મ છે એ માનવુ પડે અને જન્મ તે કર્મ વિના હોય નહિ અને કર્મ તે પ્રથમના જન્મ વિના હોય નહિ આવી રીતે જન્મકર્મની પરંપરા અનાદિની છે અને તેથી જીવ કર્મ દ્વારાએ અનાદિની રખડપટ્ટી કરે છે જેમ બીજ અને અંકુરાની પરંપરા અનાદિની માનવી પડે છે તેમ કર્મ અને જીવની

સમજવી, છતાં કેટલાંક બી ચવાઇ જાય-શુ જાઇ જાય તો અંકુરા ન થાય એટલે અંકુરાને ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિ બીજમાં નષ્ટ થાય છે તેમ અહિં આ આત્મામાં જન્મ કરવાની શક્તિ કર્મદ્વારાએ છે તેમ અહિં કર્મનો ઘાત કરવાનો રહેરો બીજના નાશે અંકુરાનો નાશ અને અંકુરાના નાશે બીજનો નાશ થાય છે તે તેમ અહિં જન્મના નાશે કર્મનો નાશ થાય એમાં ના નહિ પણ કર્મનો નાશ થવો જોઇએ એટલે પ્રથમ કર્મનો નાશ થવો જોઇએ નૈયાયિકોએ પણ જન્મ વીતરાગતા સિવાયનો માન્યો છે એટલે જન્મ સમયે વીતરાગ હોય જ નહિ એટલે કર્મ સિવાય જન્મ થવાનો નથી અને તેથી જન્મ કર્મ બ તેનો નાશ થાય પણ તેમા પ્રથમ કર્મનો નાશ જોઇએ જન્મ તે કર્મ વિના થતો નથી કર્મ છતા જન્મનો નાશ થાય જ નહિ પણ જન્મ છતા કર્મનો નાશ શકય છે જન્મ છતા કર્મ ન બાંધવુ તે આપણા હાથની વાત છે, પણ કર્મ છતા જન્મવુ નહિ તે આપણા હાથની વાત નથી આ વાત જ્યારે ધ્યાનમા આવશે ત્યારે શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-આવતા ભવનુ આયુષ્ય જેણે બાંધ્યુ તે ક્ષપકશ્રેણિ માટે નકામો ક્ષપકશ્રેણિવાળાથી પરભવનુ આયુષ્ય બંધાય નહિ ક્ષપકશ્રેણિએ ચઢનાર તે જ હોય કે જે આવતા ભવનુ આયુષ્ય ન બાંધે તેથી કર્મ હોય તો જન્મ રોકવો શકય નથી પરંતુ જન્મ થવા છતા નવુ કર્મ ન બાંધવુ તે શકય છે કર્મ તે ઈચ્છા માત્રથી રોકાતુ નથી જો ઇચ્છા માત્રથી રોકાત તેમ હોત તો જગતની સ્થિતિથી કોઇ દુખી થાત નહિ તેમ કોઇને પાપ બાંધવાની ઇચ્છા નથી અને તેથી ઇચ્છા પ્રમાણે કર્મ બંધ થતો હોત તે કોઇ કર્મ બાંધત નહિ ઇચ્છા હોય કે ન હોય પણ બાંધનો હોય એટલે કર્મબંધ થય જેમ નાના બચ્ચાને ચકરી ખાવાની ઈચ્છા ન હોય તોય ચકરી ખાવાથી મગજ પણ વેગમાં રહે છે અને પૃથ્વી ઝાડાદિને વેગમા ફરતા જુએ છે,

કર્મ [illegible]રવા છતા કર્મ બાંધતા નથી જો

મરચાં ખૂબ ખાય અને કહે કે મારે બળતરા ન જોઈએ એ ન બને તેમ અહિં પાપકર્મ બાંધે અશુભ પ્રવૃત્તિ કરે અને કહે કે હું પાપ ન બાંધુ, દુઃખી ન થાઉં એ કેમ બને? જેને પાપ ન બાંધવું હોય તેણે તેના રસ્તા બંધ કરવા જોઈએ આનું નામ જ ધર્મ છે બીજી કોઈ ચીજનું નામ નથી તેમજ તેને રૂપરસગંધાદિ નથી હું પાપ બાંધનારો ન થાઉં એમ ધારીને પાપના કારણોને દૂર કરવા તેનું નામ જ ધર્મ પાપના કારણોને દૂર ન કરે તેનું નામ અધર્મ. અધર્મને કંઈ શીંગ-પૂંછ નથી જાનવરને તો શીંગ-પૂંછ પણ હોય છે અહિં પાપની પ્રવૃત્તિ કરવી તેનું નામ જ અધર્મ બીજું ચિહ્ન નથી રૂપ, રસ, ગન્ધાદિ પણ તેમાં નથી આવી રીતે અનાદિ કાળથી આ જીવની થતી રખડપટ્ટીને ટાળનાર જો કોઈ ચીજ હોય તો પાપની પ્રવૃત્તિ બંધ થવી જોઈએ અને ધર્મનો આદર થવો જોઈએ

પણ ધર્મ મળે કયાં?

કાછીયાની વખારમાં જાય અને મોતી માગે કયાંથી મળે? તેમ જેઓ ગુરુતત્ત્વને ઓળખી શકે નહિ તે ધર્મને પામી ન શકે ગુરુઓને કેમ ધર્મના આપનાર કહો છો? ધર્મના ઉત્પાદક, દેનાર, ચક્રવર્તી તો દેવ છે શુદ્ધ દેવ મળે તો જ શુદ્ધ ગુરુ અને ધર્મ મળશે માટે કહો કે ત્રણેની જડ જ દેવતત્ત્વ છે વાત ખરી પણ ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ ત્રણે તત્ત્વની જડ દેવતત્ત્વ છે પરંતુ બોધની અપેક્ષાએ કે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ વિચારીએ તો ત્રણે તત્ત્વોમાં મુખ્ય તત્ત્વ ગુરુતત્ત્વ છે કારણ કોના પરિચયમાં કોની સેવામાં રહેવાના? કહો કે ગુરુના આખું શાસન ગુરુમહારાજને આધીન છે અને તેમના જ પરિચયથી ધર્મને સમજવાના ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ દેવતત્ત્વ છે પણ પ્રતિબોધની અપેક્ષાએ કે શાસનની અપેક્ષાએ જો શરૂઆત થાય તો કયાંથી થાય? ગુરુતત્ત્વથી હવે વિચારીએ કે જન્મથી જૈનધર્મમાં છીએ અને જૈન સાધુના જ પરિચયમાં આવેલા છીએ તેથી વીતરાગને જ દેવ માની

એ છીએ અને પચમહાવ્રતધારીને જ સાધુ માનીએ છીએ, પણ કદાચ દીગમ્બરધર્મીમાં કે બીજા કોઇ દર્શનમાં જન્મ પામ્યા હોત તો તે જ માનત પણ આપણને જૈન ગુરુ મળ્યા એટલે જ શુદ્ધ દેવા દિને માનવા લાગ્યા અહિ સર્વના કારણ ગુરુ છે તેથી મુનિસુન્દર સૂરિજી જણાવે છે કે-સર્વ તત્ત્વોમા ગુરુતત્ત્વ જ મુખ્ય છે આમ કહીને દેવતત્ત્વને હલકુ કહો છો અમર અપમાન કરો છો ને ? તો હલકુ પાડવા ગુરુતત્ત્વને મુખ્ય નથી કહેતા પણ હિતના અર્થી થવુ, હિતનાં જે કાર્યો તે ગુરુમહારાજના વચનથી જ સવાય તેમના વચન સિવાય હિતકાર્ય કરી શકીએ જ નહિ સાભળીને જ જાણી શકીએ છીએ અવિરતિ દેશવિરતિ, સર્વવિરતિપણુ આદિ સર્વ વાર્તા ગુરુમહારાજના મુખથી સાભળીને જ જાણી શકીએ સાભળ્યા સિવાય જાણવાનો હક તીર્થંકર સિવાય બીજાને છે નહી તીર્થંકરમા સ્વય જાણવાનુ ન લઇએ તો સ્વયસબુદ્ધ કહેવાય નહિ તીર્થંકરો તો સ્વયબુદ્ધ હોવાથી તેમને ગુરુ ન હોય શાસ્ત્રકાર કહે છે કે-ગુરુઓ વગર જાણી શકાય નહિ પણ ગુરુ એટલે કુળગુરુ વિદ્યાગુરુ આદિ નહિ પણ જે મોક્ષમાર્ગે પ્રવર્તાવે આત્મકલ્યાણમા મગ્ન પાપથી દૂર રહેના તેવા ગુણના ભડાર તે જ ગુરુઓ હોય જગતમા અધકાર હોય તો વસ્તુને જોવા આખ કારણ છે પણ દીવા સિવાય દેખી શકાતુ નથી તેમ ધર્મનો પ્રતિબોધ કે દેવતત્ત્વનો પ્રતિબોધ પણ ગુરુદ્વારા જ મળે છે તેમના વિના જણાય જ નહિ આ કારણથી ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિજી બાળક, મધ્યમબુદ્ધિ અને બુધ માટે દેવ ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણ તત્ત્વને સમજાવતા હતા પણ છેવટે ધર્મ કે દેવની પરીક્ષાનુ સાધન ન જણાવ્યુ પણ ગુરુની પરીક્ષાનુ સાધન જણાવ્યુ તેના ત્રણ ભાગો છે કેટલાક બાલ કેટલાક મધ્યમ અને બુધ તે કેવી રીતે ? તે માટે કહે છે કે-બાળક હોય ને ફળ દેખીને પ્રવૃત્તિ ન કરે પણ પ્રયત્ન કર્યા કરે નાનાં બાળક ધૂળના મકાન કૂવા કે વાવડીઓ કરે પણ તેમા ફળ ન હોય એ દૃષ્ટિ પણ ન હય મેટાઓને

પાવની કરતા જુએ તેથી તેઓ તૈનીક્રા પણ બનાવે છે પણ ફળને ન જ વિચારે કારણ બાળકને પોતાની પ્રવૃત્તિનું શું ફળ થશે તે વિચારવાનું હોતું નથી સસરાપ્રમ એટલે ફળનો નિશ્ચય કરી પ્રવૃત્તિ કરે તે મહારંભ પણ તેવી પ્રવૃત્તિ જેની ન હોય તે બાળકો સમજવા તેવા બાળકો હોવાથી તે ગુરુની પરીક્ષા કરવામાં ત્યાગને દેખે, અગર સયોગિક સ્થિતિ જુએ તેના બે પ્રકાર, એટલે વેશ અને બાહ્ય વર્તન દેખે વેશ જોઈ જે ગુરુ કે ધર્મને માનનારા હતા તેને અંગે કહી ગયા કે-આ બહારનું લિંગ તે અસાર છે લિંગ બાહ્ય ચીજ છે અસાર છે તે કેરી રીતે? આ વર્તન બે પ્રકારે છે એટલે ધર્મ હોય ત્યાં બાહ્ય લિંગ હોય કે બાહ્ય લિંગ હોય ત્યાં ધર્મ હોય? તો કહે છે કે-ધર્મ હોય ત્યાં બાહ્ય લિંગ હોય, પણ બાહ્ય લિંગ હોય ત્યાં ધર્મ હોય એ નિયમ નહિ ધૂમાડો હોય ત્યાં અગ્નિ હોય એ નિયમ ખરો પણ અગ્નિ હોય ત્યાં ધૂમાડો હોય એવો નિયમ નહિ જેમ અયોગોલક તેમ અહિં બાહ્ય લિંગ કે ત્યાગની સાથે (સયોગિક સ્થિતિની સાથે) ધર્મનો પ્રતિબંધ નથી જો કે ધર્મના કે દેવ, ગુરુની સાથે બાહ્યનો પ્રતિબંધ છે નહિ તો વગર ત્યાગીને પણ ગુરુ માનવા પડે બાહ્ય હથિયારવાળાને પણ દેવ માનવા પડે અને આરંભ પરિગ્રહવાળાને પણ ગુરુ માનવા પડે પણ અહિં બાહ્ય વર્તન તો જોઈએ તથી આ હથિયાર છે તેને દેવ માનવાનું કહેતા નથી અને તે ન હોય તેથી દેવપણું આવી જાય એમ નથી પણ જ્યાં દેવપણું હોય ત્યાં આ હથિયાર કે માળા હોય જ નહિ આરંભ પરિગ્રહ ન હોય તેથી ગુરુ માની લેવા એમ નહિ પણ જ્યાં જ્યાં ગુરુપણું હોય ત્યાં આરંભ-પરિગ્રહ ન જ હોય તેવી જ રીતે ધર્મને અંગે પણ આરંભ-પરિગ્રહનો અભાવ હોય ત્યાં જ ધર્મ હોય એમ નહિ પણ ધર્મ ત્યાં આરંભપરિગ્રહ ન જ હોય કહો કે આવશ્યક ક્રિયા તપ કાયોત્સર્ગ આદિને અંગે ગુરુપણાનો પ્રતિબંધ નથી પણ જ્યાં ગુરુપણું છે ત્યાં

આવશ્યક ક્રિયા તથા કાયોત્સર્ગાદિ હોય જ એટલે બાહ્ય અયોગિક સ્થિતિની સાથે ધર્મ વ્યાપેલો નથી પણ ધર્મ હોય ત્યાં તે વ્યાપેલો છે જેવા જ્યાં રૂપ હોય ત્યાં ત્યાં સોનાપણું અને સોનાપણું હોય ત્યાં ત્યાં રૂપપણું હોય જ એ વર્તન હોય ત્યાં ધર્મ હોય એ નિયમ રાખીએ કેમ કે? કે બીજા કોઈ વર્તન ન કરતા હોય તેઓ જેમ નાટકીયા નાટક ભજવતા રૂપો બનાવે, જેમ બહુરૂપી બહુરૂપ કરી આશીર્વાદ ચલાવે છે એક વખતે સાધુમહારાજ તે સભે પધાર્યા છે તે વખતે તે વિચારે છે કે મારું નામ બહુરૂપી, તેથી આ સાધુપણું એ પણ એક રૂપ છે તેથી તે કરવા માટે તેમની પાસે રૂપો સાધુની દીક્ષા વૃત્તિ પોતે જોઈ અને તે પ્રમાણે ક્રમે છેવટે વેશ લેવા તૈયાર થયો એ ભજવવા માટે નિષ્ણાત બની તે બીજા ગામમાં જઈ રાજા આગળ સાધુનો વેશ ભજવતા સર્વો અતિ દાન દેવા ખુશ થયો છે પણ તેથી બીજા રૂપો જણાવ્યા નહિ અને એક રાજાએ સર્વરૂપો જણાવ્યાં નવાણું કરવાં છેવટે સાધુનું રૂપ આવ્યું અતિ ચરપુરુષોએ રાજાને જણાવ્યું છે કે આ છેલ્લું રૂપ છે તે પછી હવે નથી તેથી સાધુ ધર્મલાભ કહી પધાર્યો પછી રાજા ભંડારીને દશ હજાર આપવા કહે છે અતિ સાધુ ના પાડે છે અમારે ખપ નથી ધર્મલાભ કહી પછી ગયો રથને અને વેશ ઉતારીને પાછો આવ્યો રૂપીઆ માગ્યા રાજાએ કહ્યું તે વખતે કેમ ન લીધા! તો રૂપ ભજવતા નથી આવો રૂપના કિંમત ન રહે પછી રાજાએ આપ્યા આ સર્વ એમને આધીન જો ગુરુને માનીએ તો બહુરૂપી જેવા ગુરુને પણ માની લેવા અગર આ નાટકમાં કૃષ્ણના રૂપો આવે તેથી તેને દેવ તરીકે માનવા લાગી જાય છે પણ તે દેવરૂપે નથી જેમ શ્રી હથિયાર કે માળાના ત્યાગ સાથે દેવપણું બંધાયેલું નથી પણ દેવપણાની સાથે તેનો ત્યાગ તો બંધાયેલો જ છે એટલે જ્યાં દેવપણું હોય ત્યાં સ્ત્રી, હથિયારો કે માળાનો અભાવ બંધાયેલો છે તેમજ ગુરુ

અંગે વિહાર, પિંડવિશુદ્ધિ બંધાયેલા છે એમ નહિ માત્ર સુગુરુને અંગે તે બંધાયેલા છે તેવીજ રીતે ધર્મને અંગે જયણા બંધાયેલી છે પણ જયણાને અંગે ધર્મ બંધાયેલો નથી દેવગુરુ કે ધર્મને અંગે સંયોગિક સ્થિતિ બંધાયેલી નથી પદપંડિત શ્લોકપંડિત ગાથાપંડિત કે પોથાપંડિતથી જ્ઞાની કહેવાઈએ છીએ તો પછી જે જન્મથી ત્રણ જ્ઞાન લઈને આવનારા છે તેમને સંસાર છોડવાની જરૂર શી ? કહો તેમણે કેમ છોડયો ? અહિં સંસાર છોડે તેટલા માત્રથી સાધુ હોય એ નિયમ નહિ પણ જે સાધુ હોય તે સંસારના ત્યાગી જ હોય એ નિયમ છે જેમ પ્રભુવીર ૨૮ વર્ષ પછી રાજકુંવર છતાં સ્નાનાદિ ન કરવા, પ્રાસુક ખાનપાનાદિ લેવા બ્રહ્મચર્ય પાળવું, આ ગૃહવાસમાં સર્વ ત્યાગ કરે છે છતાં તેમને ગૃહસ્થ ગણીએ છીએ. અને તેથી તેમનો ગૃહસ્થપર્યાય ત્રીશ વર્ષનો ગણાય છે જો કે પોથાપંડિતો તો અઠ્ઠાવીસ જ માનતા હશે. બે વર્ષ સુધી ત્યાગધર્મ સારી રીતે પાળ્યો છે છતાં શાસ્ત્રકારે કે કુદરતે અઠ્ઠાવીસ વર્ષ સુધીનું ગૃહસ્થપણું ન માન્યું, કારણ તીર્થંકરોને મનઃપર્યવ જ્ઞાન સાધુપણાની સાથે જ હોય મનઃપર્યવ કુદરતથી ૨૮મા વર્ષે કે ત્રીશમા વર્ષે થયું કહો કે ત્રીશમા વર્ષે જ મનઃપર્યવ થયું બે વર્ષ ત્યાગના હતા છતાં કુદરતે તે ત્યાગ ન જ સ્વીકાર્યો આ ઉપરથી કહેવું જોઈએ કે સાધુપણાની સાથે બાહ્ય ત્યાગ હોવો જ જોઈએ, તેવી જ રીતે જયણા હોય ત્યાં ધર્મ હોય જ એ નિયમ નહિ પણ ધર્મ હોય ત્યાં તો જયણા હોય જ કાર્યને અંગે-દેવગુરુ અને ધર્મને છોડીને બીજા કોઈ કાર્યને અંગે જેમાં બહુરૂપી આદિ કાર્ય હોય સ્વાંગ પૂર્ણ કરવા માટે પણ વેશોને ઉદાયીનૃપ મારક જેવા તિકબકો ધારણ કરે છે જેઓ જાવજ્જીવને માટે ત્યાગ કરનારા છે એટલે હિંસા જૂઠ, ચોરી આદિના ત્યાગ સાથે તેનું પાલન તે જિંદગી સુધી બન્ને કરે ત્યાં શું સમજવું ? કહો કે તેને નો સાધુ માનવો ને ? બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિની સાથે પણ સાધુપણું

બંધાયેલું છે ને ? મહાનુભાવ એક વખત માની પણ લે કે-આવતા ભવને માટે બાહ્ય સ્થિતિ સુધરેલી હોય પછી તે ભવ્ય કે અભવ્ય હોય, સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય કે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય અને તે જિંદગી સુધી સાધુપણું પાળનારો હોય છતાં અમો તેને સાધુ તરીકે માનતા નથી તો કેમ ? આજકાલ કાયદો છે કે સાધુપણું લે તે હકની અપેક્ષાએ મરેલો દુનિયાદારીનો હક ગયો પાછો આવે તો પણ ન જ મળે. તેણે યાવજ્જીવ સુધી ધનાદિની માલિકી છોડેલી છે તેવાને ગુરુ માનવા કે નહિ ? વાત ખરી, પણ બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિનો ત્યાગ જો આભ્યંતર સ્થિતિના ત્યાગ વિનાનો હોય તો તે નકામો જ છે પુલાક બકુશ કુશીલાદિ પાંચને નિર્ગ્રંથ કહીને ગ્રંથના ત્યાગમાં જ સાધુપણું કહે છે તેમાં અમારી ના નથી, પણ ગ્રંથન ત્યાગને જ સાધુપણું નહિ કહે કારણ બાહ્ય ગ્રંથ જે ધન કુટુંબાદિનો ત્યાગ. તે તો પરમ ત્યાગી પુરુષો માત્ર કરે છે જેમ રંગે સોનું કહેવાથી કંઈ સોનું નથી એમ તો નહિ પણ તેથી વસ્તુનો રંગ માત્ર જ અહિ સુવર્ણનો લેવાનો છે તેથી રંગ સિવાય બીજું કંઈ પણ સુવર્ણનું ન મળે વેશે સાધુ કહેવાથી વર્ણાદિ ન હોય તેમ અહિ ગ્રંથ માત્રનો ત્યાગ નહિ કહેતા બાહ્ય ગ્રંથત્યાગની વાત કરી એટલે અભ્યંતર ગ્રંથના ત્યાગની વાત જ ન કરી પણ બાહ્ય ત્યાગ જે વિહાર, આવશ્યકાદિ કે કાયોત્સગ આદિ કરવાથી મનોહરપણું આવતું નથી કારણ આ જગતમાં આપણે જોઈએ છીએ કે બાહ્ય ત્યાગ તો જે સાચાગુરુઓ નથી તેમને પણ હોય છે જેમ "કઞ્ચુકમાત્ર ત્યાગાદ્ નહિ નિર્વિષો ભવતિ" સર્પે કાંચળી ઉતારી તેના ત્યાગથી દાઢ વિનાનો થયો અને નહિ કરડે એમ મનાય નહિ ઝેર વગરનો ગણુ શે નહિ તેમ અહિ બાહ્ય વર્તન માત્ર રાખવાથી, પરિણતિ થયા વગર સાધુ ધર્મ કે દેવ થઈ શકતા નથી સ્ત્રી હથિયાર કે માળા ન હોય પણ કેવલજ્ઞાનાદિ તો દેવના લક્ષણ હોવા જ જોઈએ હવે

લોચાદિક હોય જ ધર્મબુદ્ધિ હોય ત્યાં જયણા પણ હોય આવી રીતે સર્પની કાચળી જેવા બાહ્ય સંજોગો માત્રથી દેવગુરુ કે ધર્મ ન મનાય તેવી રીતે આરંભ સમારંભાદિની પ્રવૃત્તિ ન હોય તેથી ગુરુપણું આવતું નથી અને તેથી જ કહ્યું કે કાચળી માત્ર છોડવાથી સર્પ નિર્વિષ થતો નથી તેવા જ રીતે બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ સુધરવાથી દેવગુરુ કે ધર્મપણું આવતું નથી તો હવે તે આવે ક્યારે ? જેમ સર્પમાં દાઢ તૂટે તો જ નિર્વિષપણું આવે તેમ દેવમાં મોહાદિ તૂટે તો જ આવે, ગુરુમાં અપ્રત્યાખ્યાની કે પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય તૂટે તો આવે તેમ ધર્મમાં પાપબુદ્ધિ મટે તો જ આવે બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ જોયા વગર દેવગુરુ કે ધર્મને માનવા તે શી રીતે બને ? તે કરવા માત્રથી સાધુપણું નથી પણ સાધુપણા આદિથી તે તો છે જ એનાથી સાધુપણું ઉત્પન્ન નથી થતું પણ સાધુપણું હોય ત્યાં તે તો હોય જ એકલા બાહ્ય ચિન્હો હોય ત્યાં દેવાદિ ન જ માનવા જગતના પદાર્થોમાં આવાપણું ન જ હોય જેમ સોના ચાંદીમાં મૂળમાં કે પડમાં જે પીળાશ કે સફેદાઈ હોય તે આખા ભાગમાં જ હોય એટલે જેવું અંદર તેવું બાહ્ય અને જેવું બહાર તેવું અંદર આ જડ પદાર્થમાં હોય છે પણ આ ચેતન પદાર્થોમાં ચકાવો છે કારણ અંદર કંઈ તો બહાર જુદું અને બહાર જુદું તો અંદર કંઈ બીજું જ હોય જડ પદાર્થોથી ઠગાવાનો સંભવ જ નથી માત્ર ચેતનથી ઠગાવાનો સંભવ હોય છે કારણ તેની બહાર અને અંદરની સ્થિતિ ભિન્ન હોય છે બીજાઓમાં બહાર અને અંદર એક જ હોય છે તમારામાં બહારનું ચારિત્ર દેખાવા છતાં અભવ્ય કે દૂરભવ્ય માનીએ વાત ખરી, પણ બીજાની તને ખબર સરખી પણ નથી ખબર હોય અને બોલે તેની કિંમત પણ વગર ખબરે જે બોલે તે દોઢડાહ્યો કહેવાય કારણ ઘરેણામાં પણ બાહ્ય કે અંદરના બે વિભાગ રાખેલા છે તે ક્યા અને કેવી રીતે વિગેરે અધિકાર અગ્રે જણાવાશે

વ્યાખ્યાન ૧૦

ભણવાના બ્હાને તપને રોકનાર દીક્ષાના પણ બ્હાને રોકશે

શાસ્ત્રકાર મહારાજા શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજી મ૦ ભવ્ય જીવોના ઉપકારાર્થે, ષોડશક પ્રકરણની રચના કરતાં થકા આગળ જણાવી ગયા કે–આ સંસાર સમુદ્રમાં મનુષ્યનો ભવ પ્રાપ્ત થવો એજ દુર્લભ હતો કારણ આપણે આગળ સામાન્ય સમજાવી ગયા કે દેવભવ પામવો સ્હેલો છે પણ મનુષ્યભવ પામવો દોહીલો છે કારણ દેવપણું પામવાના સ્થાનો અસંખ્ય છે પણ મનુષ્યપણું પામવાના સ્થાનો તો ગણત્રીના એટલે ૨૯ વેદ કહે કે જ્યાં સુધી ગણત્રી કરો તેટલા જ છે આ ઉપરથી દેવપણું સ્હેલું છે વળી દેવપણાના ઉમેદવારો થોડા છે એટલે મનુષ્ય અને તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય જ મેળવે પૃથ્વી આદિ કે નારકી દેવો પણ દેવપણે ન ઉપજે મનુષ્યને અંગે ઉમેદવારો ઘણા છે એટલે એકેન્દ્રિય સર્વ જીવો એટલે અનંતકાયપણું મનુષ્યપણે ઉપજી શકે–એટલે તેના ઉમેદવારો અનંતાનંત છે જેના ઉમેદવારો અનંતાનંત છે અને સ્થાનો પૂરા ગણાય તેવા છે જેના સ્થાનો અસંખ્ય છે અને ઉમેદવારો થોડા છે તેવું દેવપણું તે પામવું સ્હેલું છે કે મનુષ્યપણું ? કહો કે દેવપણું સ્હેલું છે એક જણ તૃષાથી વ્યાપ્ત છે ત્યાં પાણી ભરીને બાઇઓ જાય છે છતાં કોઇ પાણી નથી સરવાની આશાએ રહે છે તેવી જ રીતે ધાસને અંગે આશા રાખે છે આ સ્થિતિમાં ભૂખ તરસને જે વેઠી તેનાથી જે કર્મની નિર્જરા થાય તેનું ફળ મળે જ છે આ ઉપરથી તપસ્યાના જે કહેનારાઓ છે તે શું એમ ન કહે કે પેટને બાંધવું સાધન છે ! હવે બ્હારના રોગથી બચવું સ્હેલું પણ ઘરના દુશ્મનથી બચવું કઠિન છે કારણ બ્હારના તો તમને સાવધ કરીને રહે, પણ ઘરવાળા તો કહે કે– કર્મનું બાંધવું તે પરિણામ ઉપર આધાર છે પછી તમે ઉપવાસ કરીને ખાવાની ઇચ્છા કરી તેના કરતાં ઉપવાસ ન કરવો

સારો એક માણસે ખાવા પીવાની ઇચ્છા ન કરી અને ઉપવાસ કર્યો તેને પુણ્ય થયું ” આવા વિચારોથી તપસ્યાનું નિકંદન કાઢે છે વળી મને કોઇએ ખાતો રોક્યો નહોતો પણ મારા મનથી જ ખાધા વિના રહ્યો છું તેથી ઉપવાસ છે અને તેથી ભૂખનો વિચાર હતો તેને માર્યો કોણે એ કહે ને? પાણિયારૂં કે ડાબડો તૈયાર હતો તેની આગળ કોઇની ચોકી પણ નહોતી એટલે ઇચ્છા થતાં ખાઇ શકતો હતો, છતાં ન ખાધું તેનું કારણ શું? કહે કે મનથી બંધ કરી મનથી પાળવું છે ને! તો એક બાજુ ભૂખ લાગે છે છતાં બીજી બાજુ ‘ મારે ઉપવાસ છે ” એવું કહેવું તે કેટલું બધું સારું છે? અહિ જે ભૂખને તોડવાની વાત કરે છે તે તપસ્યાને તોડવાના ઇરાદાવાળા છે અહિ તપસ્યાના વિચારે ભૂખને દાબી દીધી તપ કરવા પહેલાં ભૂખને જાણતો હતો, તેથી આવી મહેનતી ભૂખને દબાવી છે અણસમજથી નથી કરતો, અને તેથી તેના તપ દ્વારા કર્મની નિર્જરા થશે તપની બુદ્ધિથી તપ કરે તે સકામ નિર્જરા હોવાથી ‘સ્વ કહેતા પોતાના કર્મનો ક્ષય કરે છે જે ઉપર બાગ રહે તે (ઘાસ-પાણી)ની આશામાં છે છતાં કંઇ મેળવી શકતો નથી અને ભૂખ-તરસની પીડા વેઠી તે માત્રથી દેવ થયો વગર ઇચ્છાએ કે વિરુદ્ધ ઇચ્છાએ ભૂખ અને તરસનું દુખ વેઠયું તેનાથી પણ આવી કર્મની નિર્જરા થાય અને દેવલોકપણાનું ફળ પામે તો પછી ઇચ્છાએ કરેલી તપસ્યા અને તેથી જે સકામ નિર્જરા તેનું ફળ આત્મકલ્યાણ રૂપ સર્વ કર્મનો ક્ષય કેમ ન થાય? આત્મગ્લાનિ કરવારૂપ તપ કરનારને શાસ્ત્રકારે ઓળખ્યા છે તેથી તપસ્યાના કટ્ટા દુશ્મનો જ આવું બોલે છે કેટલાકો તપસ્યાને અંગે ના ન કહે પણ સ્વાધ્યાય બગડે છે એમ કહે સ્વાધ્યાય તે કારણનું કારણ છે તપસ્યા તે નિર્જરાનું અનન્તર કારણ છે મોક્ષનો માર્ગ જાણ્યો અને આદર્યો પછી તે નિર્જરાનું કારણ પણ તપસ્યા તો સીધી નિર્જરાનું કારણ શાસ્ત્રકારે અમુક તપ ન થાય તો પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવ્યું છે જેમ પકખીનો

ઉપવાસ, ચોમાસીનો છઠ્ઠ, પર્યુષણનો અઠ્ઠમ આદિ નિયમિતપણે કરવા કહેલુ છે ચારે કાળ સ્વાધ્યાય ન કરો હોય તો આલોચન છે એટલે ભણવુ જરૂરી છે એ વાત માની છે પણ આચારાંગાદિ સૂત્રોને જો ન ભણે તો પ્રાયશ્ચિત્ત એમ છે નહિ પણ તપને ન કરવાથી તો પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવેલુ છે આજે ભણવાના નામે તપને રોકશો તો કાલે વળી કેટલાક ભણવાને નામે દીક્ષાને પણ રોકશે અને તેમાં એમ પણ કહેશો કે દીક્ષા નહિ લે તો હજારોને બોધ આપશે પણ દીક્ષા લેશે તો તે સમુદાયને અગર થોડા ઘણા બીજાઓને બોધ આપશે, માટે દીક્ષા રોકો એમ પણ બોલશો શાસ્ત્રકારે તપ કરવાનું કહ્યુ છે તે કયુ ? જેનાથી આર્તધ્યાન કે ગ્લાનિ ન થાય, ઇંદ્રિયો નિર્બળ ન થાય અને યોગો પણ નકામા ન થાય એવી તપસ્યા કરવી કહી પણ તપના નિષેધ માટે કહે છે ? શાસ્ત્રકાર તપના નિષેધ માટે તો કંઈ કહેતા જ નથી અકામ નિર્જરા એટલે ઇચ્છા વિના અને ઇચ્છા સહિત એટલે મારા કર્મની નિર્જરા થશે એમ માની દુખને સહન કરે તે સકામનિર્જરા અહિ વિરુદ્ધ ઇચ્છાએ બળદ ભૂખ અને તરસનુ દુખ સહન કરે છે તેથી આવુ દેવલોકપણુ પામે છે તો પછી સકામ નિર્જરાએ તપસ્યા કરી આત્મકલ્યાણ કેમ ન સાધે ? જ્ઞાનદર્શનને માટે જેમ ઉપસંપદાઓ લીધી છે તેમ તપસ્યા અને વૈયાવચ્ચ નામની બે ઉપસંપદાઓ ચારિત્રને માટે લીધી છે જે તપસ્યાના માટે ગચ્છમાં આશ્રય કરીને રહેવાનું છે તે તપસ્યા આપણને કડવી લાગે તો સમજવુ કે માર્ગ ભૂલ્યા છીએ જ્યારે તપસ્યા ઉપર અનાદર કે અરુચિ થાય તો સમજવુ કે માર્ગ જ ભૂલ્યા છીએ ખાવા પીવાની ઇચ્છા થતાં તેને રોકી હોય તો પણ નિર્જરા જ છે એટલે અકામ નિર્જરામા આવે અને તેથી દેવપણુ મળે વગર ઇચ્છાના કે વિરુદ્ધ ઇચ્છાના દુખોથી દેવપણુ મેળવાય પણ મનુષ્યપણુ વગર ઇચ્છાના દુખોથી મેળવાય નહિ મનુષ્યપણા માટે આ હોય તો જ મેળવી અકામ નામુ વસ્તુ કઇ ? મનુષ્યને

મેળવીએ છીએ તે મૂકીને જવાના છીએ એમાં મતભેદ નથી છતાં જે મેળવવાનું તે મેલવાનું હોવા છતાં આપણે કેટલા લોભ વગરના છીએ? સાડા ત્રણ હાથ જગ્યા, શેર અનાજ અને એક જોડ કપડા જોઈએ છતાં લોભ આખી દુનિયાનો છે, કારણ કર્મના ઉદયને લીધે જીવને લેવાની જ ટેવ પડેલી છે, જેમ નાના બચ્ચાના હાથમાથી જાગ્રત અવસ્થામાં આવેલી કોઈ પણ ચીજ ન લઈ શકો પણ નિદ્રાવસ્થા માંથી તે ચીજ અગર કપડાંય ઉતારો તો પણ લેવા દે, ધમાલ ન કરે, તેમ આ જીવની આંખ મીંચાય ત્યારે સર્વ છોડે છતાં પોતે લોભને પોષાવી શકતો નથી વળી લેવાની દૃષ્ટિ જ જ્યાં મુખ્ય હતી તેના કરતા દેવામા કલ્યાણ દીઠુ તેટલુ કલ્યાણ આવી દૃષ્ટિ જ્યા આવે ત્યારે મનુષ્યપણામા આવવા લાયક પશુપણામા મેઘકુમારના દૃષ્ટાન્તમા સાંભળીએ છીએ કે મારા જીવનના ભોગે પણ હું એને જીવવા દઉં અર્થાત્ પોતાના જીવનના ભોગે પણ બીજાને જીવાડવાની ઇચ્છા થાય તો જ મનુષ્યપણું મળે એટલે હાથીનો જીવ મનુષ્યપણે થયો દાનના સ્વભાવવાળો હોય તે મનુષ્ય થાય અર્થાત્ દાન દેવાવાળો કહોને? નહિ ફરક છે જેમ ગામમા એક શેઠીયો છે તે દાન દેવાનો છે ૨૫૦ ના કામ માટે પ્રથમ સોથી વાત કરે છેવટે ૨૦૧ માં સોદો થયો ત્યારે શેઠ કહે કે પચાસ બચ્યા અર્થાત્ બસોને એક જે આપ્યા તે એળે ગયાને! દુનિયામા કહે છે કે— શેઠીને વાવે તેથી મનુષ્યપણુ ન આવે અર્થાત્ તો દાનરુચિ હોય એટલે યોગ્ય પાત્ર, યોગ્ય સાધન છતાં ન દીધુ તેથી પરિગ્રહ ઉપરની મમતાનો ત્યાગ કરવાનો વિચાર કરે, તે કેણ કરે? તો દાનરુચિવાળો હોય તે જ તે કષાયની મંદતાને લીધે મનુષ્ય જીવન બાંધી શક્યો તેમજ દાનરુચિને અંગે મનુષ્ય જીવનના સાધનો મેળવી શક્યો, પણ ઉપઘાત બંધ ન થાય તો, વસ્તુ મળેલી હોય પણ તેને ટકાવવાનુ સાધન ન મળ્યું હોય તો નાશ જ થાય હવે મનુષ્યજીવનના ઉપ

ઘાત કરનારા જે દુષ્મનો આદિ છે તે ન હોત. જોઇએ એટલે
મધ્યમગુણવાળો હોય તે જીવનના વિઘ્ન તેને દૂર કરી શકે આવાં
ત્રણ વસ્તુઓ જેને પૂર્વભવમાં મળી હોય તે જ મનુષ્યપણું મેળવી
શકે આ પ્રકારે પંચેન્દ્રિય મનુષ્યપણું પામી ઉત્તમ કુળ જાતિ અને
દેવગુરુ ધર્મની સામગ્રી પામવા છતાં ક્રોધાદિ ઉપર કાબૂ રાખવો
મુશ્કેલ છે તો પછી બીજા જીવોને મુશ્કેલી પડે તેમાં નવાઇ શી ?
આથી મનુષ્યપણું મેળવવું તે વગર [illegible] એ દુઃખને સહન કરવાથી
નહિ મળવાનું પણ ક્રોધાદિ ઉપર કાબૂ દાનરુચિ મધ્યસ્થ વગેરે ગુણ
હોય તો જ મળે તે આ મનુષ્યપણાથી કયા માટે કોહીનૂર મેળવવા
જેવું છે જેમ એક જગા એવી કે રજવાડો છે તેમાં માટી બહુ ભરેલી
છે તેથી હુકમ કર્યો કે બહાર જાય તે એક મણ માટી લઇ જાય
આગળ જતાં બીજો દેશ એવો છે કે કેવળ દરિયાનો કીચડ ત્યાં
એમ રાખેલ છે કે અહિંથી જે કોઇ જેટલી માટી વહે તોલા સોનાની
ચિઠ્ઠી લખી દેવી તેવામાં બે મુસાફરો નીકળ્યા તેને હુકમ કર્યો કે
આ માટી જે લઇને નાખે તેને સોનું મળે છે એક વિચાર કર્યો કે
આગળ કદાચ સોના કરતાં વધુ કિંમતી ચીજ નહિ મળે ? એમ
માની અર્ધી નાખી બીજાએ રાખી તેને આગળ મળ્યો બીજો દેશ
તેનો હુકમ થયો કે અહિંથી માટી લઇ જવાની મનાઇ છે અહિં
સોનું આપ્યું લેનારા બે જણ થયા ત્રીજો માટી નાખીને
સોનું લીધા વિના રહ્યો તેમ અહિં કર્મરાજાએ ચોકી બેસાડી છે કે
દરેક જીવને શરીરની માટી ભરાવવી કોઇ જીવ શરીર વિનાનો છે જ
નહિ આવી કર્મરાજાની ચોકી છે અહિં ધર્મરાજાએ ચોકી રાખી
છે કે જે પ્રમાણે શરીરને મૂકે તેને પુણ્યની ચિઠ્ઠી લખી આપું
એટલે મહાત્માઓએ સર્વ શરીર કસવાની ચિઠ્ઠી લખાવી ત્યારે
દેશવિરતિવાળાઓએ અર્ધી કાયા કસવાની વાત લખાવી એટલે
ધનમાલ સાચવવા રોકાયા ત્રીજા નંબરના માણસો તો શરીર

તે જ પોષવામાં સમજ્યા છે ત્યાં જીવનનો છેડો આ યે
તો યમરાજ આવ્યો અહિ ત્રણે પ્રકારના જીવો શરીરને એ
કે સંપૂર્ણ પુણ્યવાળા અધમ્યરા કે પાપીઓ એ ત્રણે
જીવો યમરાજની પાસે જાય છે નરકમા ગયેલા સમ્યગ્દૃષ્ટિઓ
ઝૂરે જ દેવલોકમાં ગયેલા જીવો પણ ઝૂરે છે કે અમે મ
ન લીધુ ત્યાગ ન કર્યો, અર્ધી ભાગી ક્યરા પેઠે ગયેલી હોય
અફસોસ થાય તેમ શ્રાવકોને દેવપણામા જઇને પણ અફસોસ
અહિ મનુષ્યપણામા કચરા સાટે કોહિનૂર લેવાનો છે એટલે
અને ધર્મની પરીક્ષા કરી શકે તેજ સાચા કોહિનૂરને પામી શ
પરીક્ષા લિંગ, વર્તન અને તત્ત્વદ્વારા કરે પરીક્ષા મહાવ તે
એ કરે, પણ સર્વને આવવાનું સ્થાન તો એક જ તે
વ્યાખ્યાન સાભળવા પાચ ડગલાથી કોઈ સો ડગલ થી આ
સર્વ સાભળવાના આ વાત ખરી, પણ કેટલીક વખત ભરે
પીવડાવાય છે એટલે આ બાહ્ય સયૌગિક સ્થિતિ કોઈક વખત
માં પાડે છે આ બહારની સ્થિતિ તત્ત્વવાળી નથી એને અસા
છે તો પછી પ્રભુએ આવી નકામી વસ્તુ કહી કેમ ? વિહાર
ગોચરી આદિ સર્વ વાનાં–બહારનો ત્યાગ જણાવ્યો છે તે નકામે
નથી, પણ તે કરનારા નકામા હોઇ શકે તે માટે જણાવ્યું કે
સયૌગિક સ્થિતિ સુધારી લો ! એટલે અંદરના ત્યાગ વિના આત્મપ
થયા વિના બહારનો ત્યાગ બીજાને ફાવદો નહિ કરે, તેવા
ત્યાગથી સદ્ગતિ, અકામ નિર્જરા ભલે થાય, પણ સાચુ
મોક્ષનુ તે નજ આપી શકે કાચળી ઉતરવા માત્રથી સર્પ ઝેર
થતો નથી, તેમ બાહ્ય સયૌગિક સ્થિતિ સુધારવા માત્રથ
નથી જો કે ધર્મીઓએ તો એ પ્રમાણે વર્તવાનુ જ
કોઇ છોડે છે તે વિચાર વિના તો ન જ છોડેને ? વિહાર
ભૂમિશ્રયન આદિ કાર્ય વિચાર્યાં વિના ન જ બને વાત ખરં

અન્યતર વિરૂદ્ધ દેખાવ જોવા પડી છે ત્યાં શું થાય ? જેમ મિથ્યાદૃષ્ટિ કે અભવ્ય જીવ સાધુપણું લે પણ શા માટે ? તો દેવલોક માટે એ વર્ગનો દીક્ષા પર્યાય, પણ પરિણામ તો દેવલોકના છે અહિં એ વર્ષના ત્યાગના પાયે પણ કે સ્વર્ગે જવાનો લય (દેવભવની ઇચ્છા) છે આવા ત્યાગો શાસન નથી, અને બીજાઓએ પણ તે મિથ્યાચારનું જ ફળ બતાવ્યું છે બાહ્ય ત્યાગ જરૂરી છે ધર્મ માટે છે પણ કોને ? તો જેના શુભ ભાવો છે તેના માટે જેનો વધારે મેળવવા માટે બાહ્ય ત્યાગ છે તે અશુભ માટે છે માટે નકામો ભગવાનો બાહ્ય ત્યાગ રિવાજમાં કેવો છે ? પણ મનમાં તો ક્યારે મળ્ય આવે તેનો પાટ જ જોઇ રહ્યો છે તેમ અહિં બહારના ત્યાગવાળાઓ મનમાં દેવલોકના સુખની વાંછા ભર્યા જ કરે અહિં ભગવા જેવો ત્યાગ છે એટલે દેવનાથ અહિંન્દ્રકુરુની યાચના કરે તેથી મિથ્યાત્વનું ફળ છે આવી રીતે સૂત્ર સિદ્ધાંતમાં કહેવું છે કે બહારનો ત્યાગ સંપૂર્ણ હોય તો પણ તે જૈન શાસનનો ફાયદો અભવ્યને સંપૂર્ણ ત્યાગ હોય તોય તેનાથી દેવગુરુધર્મની પરીક્ષા ન જ થાય અતિશયો કે પ્રાતિહાર્યથી દેવ ગણવાના નથી, બાહ્યરૂપાદિથી ગુરુ ગણવાના નથી તો પછી 'अष्टमहाप्रातिहार्यगुणाय" વિગેરે બોલ્યો કેમ ? વિહાર કરે તો સાધુપણું ટકે પ્રાતિહાર્યને અંગે દેવપણું જરૂરી નથી પણ દેવપણાને અંગે પ્રાતિહાર્યાદિની જરૂર છે અને તેથી "तत्प्रतिपत्ति" એટલે બાહ્ય ચિહ્નોને અંગે ધર્મ બંધાયેલો નથી પણ ધર્મને અંગે તે ચિહ્નો હોય જ, તેવી રીતે દેવગુરુમાં સમજવું એકલા ચિહ્નને તપાસે પણ તત્ત્વમાં ન ઉતરે તે માટે આટલી ભલામણ કરી છે જેમ માર્ગમાં જનાર મુસાફરને આગળ બે કાંટા પડતા માર્ગને સમજવો જરૂરી છે તેમ અહિં ધર્માદિને આશ્રી શુભ ભાવનું ધ્યાન રાખવું જોઇએ, નહિ

ને જ પોષવામાં સમજ્યા છે જ્યાં જીવનનો છેડો આ યો ત્યાં તો યમરાજા આવ્યો અહિ ત્રણે પ્રકારના જીવો શરીરને છોડવાના કે સંપૂર્ણ પુણ્યવાળા અધમ્યરા કે પાપીઓ એ ત્રણે નકારના જીવો યમરાજની પાસે જાય છે નરકમાં ગયેલા સમ્યગ્દષ્ટિઓ તો ઝુરે જ દેવલોકમાં ગયેલા જીવો પણ ઝૂરે છે કે અમે સંધુ રણ ન લીધું ત્યાગ ન કર્યો, અર્ધી માગી કચરા પેટે ગયેલી હોય તેને અફસોસ થાય તેમ શ્રાવકોને દેવપણામાં જઈને પણ અફસોસ થાય અહિ મનુષ્યપણામાં કચરા સાટે કોહિનૂર લેવાનો છે એટલે દેવગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરી શકે તેજ સાચા કોહિનૂરને પામી શકે એ પરીક્ષા લિંગ, વર્તન અને તત્ત્વદ્વારા કરે પરીક્ષા થાય તે રીતિ એ કરે પણ સર્વને આવવાનું સ્થાન તો એક જ ને ? કોઈ વ્યાખ્યાન સાંભળવા પાય ડગનાથી, કોઈ સો જ્વલ થી આવ્યા તે સર્વ સાંભળવાના આ વાત ખરી, પણ કેટલીક વખત બરોસે ધૂ પીવડાવાય છે એટલે આ બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ કોઈક વખત ભૂલ માં પાડે છે આ બ્હારની સ્થિતિ તત્ત્વવાળી નથી એને અમાર કહો છો તો પછી પ્રભુએ આવી નકામી વસ્તુ કહી કેમ ? વિહાર લોચ ગોચરી આદિ સર્વ વાનાં—બ્હારનો ત્યાગ જણાવ્યો છે તે નકામો કહ્યો નથી પણ તે કરનારા નકામા હોઈ શકે તે માટે જણાવ્યું કે—બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ સુધારી લો ! એટલે અંદરના ત્યાગ વિના આત્મપરિણતિ થયા વિના બ્હારનો ત્યાગ, બીજાને ફાયદો નહિ કરે, તેવા બ્હારના ત્યાગથી સદ્ગતિ, અકામ નિર્જરા ભલે થાય પણ સાચું રૂપ જે મોક્ષનું તે ન જ મળી શકે કાંચળી ઉતરવા માત્રથી સર્પ ઝેર વિનાનો થતો નથી, તેમ બાહ્ય સંયોગિક સ્થિતિ સુધારવા માત્રથી ધર્મ નથી જો કે ધર્મીઓએ તો એ પ્રમાણે વર્તવાનું જ છે જે કોઈ છોડે છે તે વિચાર વિના તો ન જ છોડેને ? વિહાર લોચ, ભૂમિશયન આદિ કાર્ય વિચાર્યા વિના ન જ બને વાત ખરી, પણ

અન્તર વિરુદ્ધ ક્રિયા જ્યાં પડી છે ત્યાં શું થાય ? જેમ [illegible] કે અભવ્ય જીવ સાધુપણું લે પણ શા માટે ? તો દેવદેવ [illegible] વર્ણનો દીક્ષા પર્યાય પણ પરિણામ તો દેવલોકના [illegible] ત્યાગમાં પલ્યોપમ કે સાગરોપમનો ક્ષેપ (દેવભવની [illegible]) [illegible] ત્યાગ કામન નથી, અને બીજાઓએ પણ તે [illegible] ફળ બતાવ્યું છે બાહ્ય ત્યાગ જરૂરી છે [illegible] માને ? તો જેના શુભ ભાવો છે તેના માટે [illegible] માટે બાહ્ય ત્યાગ છે તે અશુભ માટે [illegible] બાહ્ય ત્યાગ સ્થિરતામાં કેવો છે ! પણ મનમાં [illegible] તેનો ઘાટ જ જોઇ રહ્યો છે તેમ અહિં [illegible] મનથી દેવલોકના સુખની વાંછા ર્યાં જ કરે [illegible] છે એટલે દેવતાઇ ઋદ્ધિ-ઠકુરાઇની [illegible] ફળ છે આવી રીતે સૂત્ર સિદ્ધાંતમાં કહેલ [illegible] સંપૂર્ણ હોય તો પણ તે [illegible] સંપૂર્ણ ત્યાગ હોય તોય તેનાથી દેવગુરુ [illegible] અતિશયો કે પ્રાતિહાર્યથી દેવ ગણવાના [illegible] ગણવાના નથી તો પછી [illegible] બોલ્યો કેમ ? વિહાર કરે તો સાધુપદ [illegible] દેવપણું જરૂરી નથી પણ [illegible] જરૂર છે અને તેથી "તત્પ્રતિબદ્ધ" [illegible] ધર્મ બધાયેલો નથી પણ [illegible] રીતે દેવગુરુમાં સમજવું એકલા [illegible] ઉતરે તે માટે અટકી બતાવવું [illegible] ફરીને આગળ બે ફાંટા પડતા [illegible] ધર્માદિને અંગે શુભ ભાવ [illegible]

તો પરિણામ જુદું આવે આ બધું બાહ્ય અયોગિક સ્થિતિ જોનારા માટે કહ્યું, પણ વર્તન માટે તો વાંધો નથીને ? કારણ વર્તન તો ચોવીસે કલાક સરખું હોયને ? લિંગમાં તો પ્રતિક્રમણ, લોચ કે ગોચરી કોઇ વખતે હોય, પણ આ મધ્યમ તો ચોવીસે કલાકની ચીજ દેખીને દેવગુરુધર્મને માને હવે ચોવીસે કલાકની ચીજ કઇ કે જે દ્વારા પરીક્ષા કરાય ? તો અષ્ટ પ્રવચનમાતા ને ચોવીસે કલાક રહેનારી છે જેમ ચાલવા માંડો કે ઇર્યાસમિતિ તેમજ બોલવામાં ભાષાસમિતિ ગોચરી માટે એષણાસમિતિ આદિ જોઇએ, તેવી જ રીતે ધર્મને અંગે સંસારનો ભય ચોવીસે કલાક હોય દેવને અંગે કેવળજ્ઞાન આદિ ગુણો સતત હોય, આવી રીતે મધ્યમ બુદ્ધિવાળો દેવાદિ ત્રણને જુએ, પણ બુધ તેના ખુદ સ્વરૂપને જુએ, એટલે દેવને માર્ગદર્શક હોય તો જ માને ગુરુને ઉત્સર્ગ–અપવાદ સહિત આત્મરમણતામાં હોય ત્યારે માને ધર્મને જયણાપૂર્વક વ્રત–પચ્ચક્ખાણ–સામાયિક–પૌષધાદિની પરિણતિ હોય તો જ માને આવી રીતે ત્રણે જણા દેવ ગુરુ અને ધર્મની પરીક્ષા કરીને શુદ્ધ દેવાદિને મેળવે છતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે–દેશના દેવા વાળાએ લાયક દેશના દેવી, અને શ્રોતાએ સાંભળવી, જેથી જીવો સમ્યક્ત્વને પામે ને કલ્યાણની માળાને ભજે છે

ષોડશક પ્રકરણ

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૫	માનીકી	માહિની
૨	૧૨ ૧૩	મુદીગો	મદીએ
૨	૧૯	મમજતો	[illegible]
૩	૧	[illegible]	[illegible]
૩	૬	વળમા	વમળમાં
”	૬	ગુમે	[illegible]
૩	૨	જનમે ઠ	[illegible]
”	૨૫	લાગનો	[illegible]
૪	૪	[illegible]	[illegible]
૪	૧૪ ૧૫	[illegible]	[illegible]
૫	૭	તેને	[illegible]
૫	૧	તેમને	[illegible]
૫	૨૧	[illegible]	[illegible]
૫	૨૧	[illegible]	[illegible]
૫	૨૩ ૨૪	[illegible]	[illegible]
૫	૨૫	સભારે	[illegible]
૬	૧	[illegible]	[illegible]
૭	૬	[illegible]	[illegible]
૮	૧૪	તેં	[illegible]
૮	૨૦	તેનો	તેના
૯	૧૦	ઓગશને	[illegible]

—

૯	૧૮	મનવાનુ	ભણવાનુ
૧૦	૧૦	કુનમા	કુળમા
૧૦	૧૬	નુકશાનકારકથી	નુકશાનથી
૧૧	૨	નથ્રા	નાથ્રા
૧૧	૯	બાધ	બાધ
૧૧	૧૦	માગનારની	માગના ની
૧૨	૧૮	મ્હેવાશે	કહેવાશે
૧૩	૧૩	બલ	બાલ
૧૪	૬	મિકતનો	મિ કતના
૧૬	૧૩	લક્ષણો તે	લક્ષણો છે તે
૧૬	૨૬	આખી લીટી ભુલથી છપાઇ છે તે ન વાચવી	
૧૮	૧૩	માનનર	માનના
૧૮	૨૦	રી	કરી
૧૯	૮ ૮	હોનારફીસ્ટની	એનારકીસ્ટની
૧૯	૧૨	પશ (બાટન)	બાનલ
૧૯	૧૩	ત્યાર	ત્યારે
૨૦	૪	અગરે	અગારે
૨૦	૧૯	કબૂલાત	કબૂલ
૨૨	૧૮	જેવા	તેવા
૨૪	૨૪	પકડ્યા ?	પકડ્યા છે ?
૨૫	૧૧	કાને	કાજે,
૨૬	૫	મુશ્કેલિતા	મુશ્કેલી
૨૬	૧૧	હેર	મહેર
૨૭	૧૧	સમજાવાશે	સમજાવાશે
૨૮	૬	મુશ્કેલિતા	મુશ્કેલી
૨૮	૧૭	ળી	વળી

૬૪	૧૨	કપનમા	કનમા
૬૪	૧૬	કમ ીએ	કમાએ
૬૫	૧૧	થાય	થાય
૬૬	૨૫	માગવા	માગવા
૬૬	૨૬	મા ગા	માગવા
૬૮	૬	મા ો	માગે
૬૮	૨૬	ગતા ગીને	ગિતા ગીને
૬૮	૨૭	બવાડીએ	ગિવા ગીએ
૭૦	૨૫	ગેનમ	ગૌનમ
૭૦	૨૭	ગતિમને	ગૌનમ।
૭૧	૧૦	નીથ કરપણા ો	નીર્થંકરપણાને
૮૧	૧૨	દુ મન્યો	દુર્ભવ્યો
૮૧	૧૮	મ યેગિક	મ યેગિક
૮૨	૧૨	દૂભવ્ય	દુભવ્ય
૮૨	૨૫	ગ ગ	ગા ગ
૮૪	૪	ીન ખરી	પાન ખરી
૮૪	૧૧ ૧૨ ૧૬ ૨૧ ૨૭	અ કુરોની	અ કુરોની
૮૫	૨ ૪ ૫	અ કુરો	અ કુરોને
૯૦	૨	રાતે	રીતે
૯૧	૨૧	કચ્છુ ક	કચ્છુક
૯૧	૨૭	ગુરહાય	ગુરુ હોય
૯૩	૬	મશકેય	મુશ્કેલ
૯૫	૪	સત્રોને જા	સત્રોને જો
૯૬	૨૭	થિએરી	થિઅરી